

37

ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI 3. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

37.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
3. CİLT

17-21 HAZİRAN 2019
DİYARBAKIR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3655/3
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 188/3

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Candaş KESKİN

17-21 Haziran 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen 41. Uluslararası Kazı,
Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Diyarbakır Dicle niversitesi'nin
katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Başak Kitap

e-ISSN: 2667-8837

Kapak Fotoğrafı : Tahsin Korkut
2018 Yılı Mardin ve Batman İlleri (Tur Abidin)
Ortaçağ Dönemi Kültür Varlıkları Yüzey Araştırması

Not : Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2020

41. ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 41TH INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOMETRY

Prof. Dr. Vecihi ÖZKAYA	Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK	Laodikeia Kazı Başkanı
Prof. Dr. Douglas BAIRD	Boncuklu Höyük Kazı Başkanı
Prof. Dr. Havva İŐKAN İŐIK	Patara Kazı Başkanı
Prof. Dr. Annalisa POLOSA	Elaiussa Sebaste Kazısı Başkanı
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	Harran Kazı Başkanı
Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL	Sardis Kazı Başkanı
Prof. Dr. İrfan YILDIZ	İçkale Artuklu Sarayı Kazı Başkanı
Prof. Dr. Engelbert WINTER	Doliche Kazı Başkanı
Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE	Alexandria Troas Kazı Başkanı
Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE	Aslantepeler Kazı Başkanı
Doç. Dr. Aytaç COŞKUN	Zerzevan Kalesi Kazı Başkanı

ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak göndermesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşı-maktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
- * Başlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
- * Bildiri sahiplerinin isimleri baŐlığın altında, sağ üstte yer almalı, alt alta sıralanmalı ve unvan kullanılmamalı,
- * Metinde ana baŐlıklar büyük harflerle ve italik, alt baŐlıklar, baş harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğin “in-situ” italik olarak yazıl-malı,
- * Metin içinde Milattan Önce gibi çok alıŐılagelmiŐ kısıltmalar dışında kısıltma kul-lanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısıltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ET olarak kullanılmalıdır.
- * Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harf-leri büyük yazılmalıdır. Örneğin: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
- * Ölü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
- * Dipnotlar metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazıl-malı,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
- * Harita, çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olmalı,
- * Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazıl-malı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
- * Yayım için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
- * Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazıŐma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayıŐının artması, kitapların zamanında basımını güçleŐtirdiđin-den, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en ge 1 Ağustos tarihine kadar, yayinlar@ktb.gov.tr e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve ge gönderilen bildirimler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo:) and maps (Map:). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to *yayinlar@ktb.gov.tr* until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Murat ARSLAN, Nihal TÜNER ÖNEN 2018 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması	1
Murat ÇEKİLMEZ, Emre ERDAN, Emel DEREBOYLU POULAIN, Aydın ERÖN, Alexandros ANDREOU, Emrah ÖZDEMİR, Nihan AYDOĞMUŞ, Arzu ÖZVER, Umut KAPUCI, Kemal ERSAVAŞ, Merve ARINÇ, Pınar TAŞPINAR, Fevzi ÖZCAN 2018 Yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları (MYGAR), 4. Sezon	13
Hüseyin Murat ÖZGEN, Mehmet Rifat AKBULUT, Bünyat Burak AYKANAT, Ali ÖZTÜRK, Ertunç DENKTAŞ Balıkesir İli, Ayvalık, Burhaniye, Edremit, Gömeç ve Havran İlçeleri “Adramytteion Kenti Egemenlik Alanı” 2018 Yılı Yüzey Araştırmaları	27
Murat TAŞKIRAN 2018 Yılı Silyon ve Territoryumu Yüzey Araştırması.....	41
Mustafa KARAGEÇİ, Akın BİNGÖL 2018 Yılı Kars - Iğdır İlleri Yüzey Araştırması.....	63
Mustafa ŞAHİN Bursa İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması – 2018 İznik – Yenişehir	83
N. Damla YILMAZ USTA, Erhan TARHAN, Alper Yener YAVUZ, Serdar MAYDA, Gülcan SARP, Hilal YAKUT İPEKOĞLU Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması 2017 – 2018	101
Nilgün COŞKUN, İsmail AYMAN, Gulan AYAZ, Rifat KUVANÇ, İbrahim Tayfur AŞKAR 2018 Yılı Beytüşşebap (Şırnak) Yüzey Araştırması	111
Umut ALMAÇ, Ayşin ÖZÜGÜL, Nisa SEMİZ Ayatekla (Meryemlik) Yüzey Araştırması 2018	137
Olivier Can HENRY, İpek Dağlı DİNÇER Labraunda Yüzey Araştırması-2018	151
Osman DOĞANAY, Bülent İŞLER, Mehmet ALKAN, Mehmet KURT, Nesrin Aydoğan İŞLER, İsmail İNCE Zengibar Kalesi (Konya/Bozkır) 2018 Yılı Yüzey Araştırmaları	171

Ömür HARMANŞAH, Peri JOHNSON Yollar ve Güzergâhların Siyasî Ekolojisi: Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi 2018 Sezonu	189
Özdemir KOÇAK, Ömür ESEN, Rahim KIZGUT, Talat KOÇAK Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2018 Yılı Yüzey Araştırmaları	209
Rahşan TAMSÜ POLAT, Yusuf POLAT, Mehmet Baran YÜRÜK, Ferhat ERİKAN, Nurten KANBUR 2018 Yılı Yazılıkaya/ Midas Vadisi Yüzey Araştırması	233
Ralf BECKS, B. Ayça POLAT BECKS 2018 Yılı Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması	249
Reyhan KÖRPE 2018 Yılı Gelibolu Yarımadası Sestos Antik Kenti Ve Çevresi Yüzey Araştırması	269
Salih KAYMAKÇI Giresun İli Çamoluk İlçesi 2017 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması	285
Selçuk SEÇKİN Yalova Ortaçağ ve Türk İslam Dönemi Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları	301
Serdar AYBEK, Umut CANSEVEN, Yılmaz BALIM 2018 Yılı Metropolis Antik Kenti Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması	317
Serkan ERDOĞAN Demir Çağ ve Helenistik Dönem Tunceli Yüzey Araştırması – 2018	333
Sevgi DÖNMEZ 2018 Malatya Arkeolojik Yüzey Araştırması	349
Adnan DİLER, Şahin GÜMÜŞ, Serap TOPALOĞLU Muğla İli Adalar, Bodrum Yarımadası, Damlıboğaz, Sarıçay Ovası, Pilavtepe, Kissebükü, Sedir Adası, (Kedrai) Anakara Leleg Yerleşimleri Yüzey Araştırmaları 2018	367
Şengül AYDINGÜN, Hakan KAYA, Haldun AYDINGÜN, Ayberk ENEZ, Oktay ÖZDEMİR İstanbul Tarihöncesi Projesi 2018 Yılı Büyükçekmece İlçesi Araştırmaları	389
Tahsin KORKUT, Osman AYTEKİN, Ufuk ELYİĞİT 2018 Yılı Mardin ve Batman İlleri (Tur Abdin) Ortaçağ Dönemi Kültür Varlıkları Yüzey Araştırması	407

Tayfun CAYMAZ, Şahin MENTEŞE, Handan YILDIZHAN, Mehmet EMEÇ Urla Yarımadası Güney Kesimi 2018 Yılı YüzeY Araştırması.....	429
Tevfik Emre ŞERİFOĞLU Taşeli-Karaman Arkeoloji Projesi 2018 Arazi Çalışması Sezonu.....	451
Makbule EKİCİ, Timur DEMİR Sacır Vadisi ve Çevresi Yerleşim Sistemleri Gaziantep İli Oğuzeli İlçesi Arkeolojik YüzeY Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları	467
Ufuk ÇÖRTÜK, Şahin GÜMÜŞ Pisye- Pladasa Koinonu YüzeY Araştırması – 2018	479
Ümit AYDINOĞLU, Ahmet MÖREL, Sinan MİMAROĞLU Dağlık Kilikia'da Antik Dönemde Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması 2018.....	501
Yalçın KAMIŞ Eminler Höyük ve Karaman Ovası YüzeY Araştırmaları 2018 Yılı Çalışmaları.....	511
Yarenkür ALKAN, Doğukan Doğu YAVAŞLI, Alihsan KARTAL Kayseri Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yatakları YüzeY Araştırması	521
Yaşar Serkal YILDIRIM 2018 Yılı Karabük İli ve İlçeleri Roma ve Bizans Dönemi YüzeY Araştırması.....	527
Mesut DÜNDAR, Yusuf ACIOĞLU, Oğuz KOÇYİĞİT Ortaçağ'dan Günümüze Balıkesir İli YüzeY Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları	545

2018 YILI PHASELIS ANTİK KENTİ ve TERİTORYUMU YÜZEY ARAŞTIRMASI

Murat ARSLAN*
Nihal TÜNER ÖNEN

Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması 2018 yılında Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Demre Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Umut BULMUŞ'un bakanlık temsilciliğinde 9 Temmuz – 03 Ağustos 2018 tarihleri arasında disiplinlerarası bir yaklaşımla, tarihsel coğrafya, arkeoloji, su altı arkeolojisi, epigrafi, eskiçağ tarihi ve mimari uzmanlarından oluşan bir ekiple gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu ekiplerin katılımıyla sürdürülen 2018 yılı araştırmaları teritoryumda Cennet Koyu'nda; Tekirova çevresinde Kızılöziçi, Kepez ve Kule mevkilerinde; Beycik Selim Mevkii'nde; Üçoluk çevresinde Ekizce, Kırtepe, Uzuntaş, Kale, Anlıca Tepe, Oluklu Tepe ve Macar Gediği mevkilerinde; Gedelma'da; Hisarçandır çevresinde Palamut mahallesi, Örencik Damı ve Armutçuk mevkilerinde gerçekleştirilmiştir².

Phaselis'in hemen 2 km kadar kuzey-kuzeydoğusunda konumlanan Cennet Koyu'nda sürdürülen çalışmalarda Cennet Koyu'na bağlanan vadinin güney yamacında ve denize yakın bir konumda, deniz seviyesinden yaklaşık 18 m yukarıda iki adet nekropolis şapeli tespit edilmiş ve bunlardan bir tanesi belgelenmiştir. Tonoz örtü sistemine sahip olduğu gözlemlenen yapının plan çizimi yapılmıştır (Resim: 1).

Tekirova ve çevresinde yürütülen araştırmalarda, kent merkezinin yaklaşık iki km kuzeybatısında, Kepez Mevkii'nde orta ölçekli bir çiftlik yerleşimi tespit edilmiştir (Resim: 2). Çift kuru duvar sisteminde, kareye yakın

* Prof. Dr. Murat ARSLAN, Akdeniz Üniversitesi, Tarih Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, marslan@akdeniz.edu.tr

Doç. Dr. Nihal TÜNER ÖNEN, Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, nihaltuner@akdeniz.edu.tr

1 Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına başkanlığımızda sürdürülen yüzey araştırmamıza katılan tüm araştırmacılara, öğrencilerimize ve Bakanlık Temsilcimiz Umut BULMUŞ'a değerli katılımları için teşekkür ederiz.

2 2018 yılı çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. M. Arslan – N. Tüner-Önen, "Phaselis Antik Kenti'nde 2018 Yılında Gerçekleştirilen Yüzey Araştırmaları ve Kazı Çalışmaları ". Phaselis V (2019) 43-83.

bir planda inşa edilen yapıda polygonal bloklar kimi yerlerde ana kayaya oyulmuştur. Yapının batı duvarına yaklaşık 3-4 m mesafede ana kayanın işlenmesiyle oluşturulmuş bir ışlık vardır. İşliğin hemen güney kenarında 130 cm çapında görünen derinliği 110 cm olan bir sarnıç bulunmaktadır. 2 no'lu ışlık ise ana duvarın kuzeydoğu köşesinde ana kaya üzerinde tasarlanmıştır. Oldukça yüksek bir kot üzerinde bulunan bu atölye/işlik dördül bir plana sahip olup iki adet mekâna bölünmüştür. Etrafta ise çatı kiremitleri ve günlük malzeme olarak kullanılan seramik parçalarına rastlanılmıştır. Cors cihazıyla birlikte yapının duvarları, iki adet kapı girişi ve iki adet ışlık yapısının koordinatları ve oryantasyonları hassas ölçüm ile kayıt altına alınarak yapının ana hat planı çıkarılmıştır (Resim: 3).

Tekirova çalışmaları kapsamında, Tekirova'nın batısında yükselen, Kepez Başı olarak adlandırılan tepenin güneybatı zirvesinde kuzeyde hem Kemer-Çalış Dağı-, doğuda Üçadalar ve güneyde Olympos –Musa Dağı- yönünde açık görüşe sahip olan, 4.25 m çapında yuvarlak formu bir gözetleme kulesi tespit edilmiştir. Neredeyse tamamen kayalık olan zirve söz konusu kule için düzleştirilmiştir. Yapının hemen kuzeyinde bir sarnıç yer almaktadır. Sarnıcın ağız çapı 2 m ve yuvarlak şekilli gözetleme kulesine olan uzaklığı yaklaşık 2 m'dir. Bugün yüksek gerilim hattının bir ayağı beton ile yapıştirilip bu sarnıcın içine oturtulmuştur. Bu kayalıktan bir alt kota inen merdivenler ve onun üstünde de bir kapı eşiği korunagelmıştır. Bu kapı eşiği 90 cm genişliğinde ve 50 cm derinliğindedir (Resim: 4).

Antalya Kumluca karayolunun Kızılözüci Mevkii'nin batısında kalan eteklerde çok sayıda antik teras ile üç alanda düzensiz dörtgen yapı kalıntıları tespit edilmiştir (Resim: 5). Orta ve büyük boyutlardaki taşlarla yapılan teraslar paralel bir düzen göstermektedir. Antalya-Kumluca Karayolundan kuzeye doğru ayrılan Narlı yolunun girişinden itibaren vadinin her iki tarafında Tahtalı Dağ'a doğru yamacı kaplayan teraslar hem Phaselis sakinlerinin hem de Tekirova civarında bulunan çiftlik yerleşimlerinin kullanımında olmalıdır. Bu alanda bir maden çukuru (?) bulunmaktadır.

Teras alanlarının yaklaşık 4 km kadar güneybatısında, Beycik Selim Mevkii'nde teraslanmış arazi içinde iki adet lahit tespit edilmiştir. Kuzey güney doğrultusunda devam eden üç sıra terasın alt kotunda mevcut olan lahitle yaklaşık 5 m aralıklarla ve podyum döşemi üzerinde yer almaktadır. Ancak mezarlardan biri büyük oranda tahrip olmuştur. Lahit teknesi kırık dört parça halinde alana yayılmış vaziyettedir. Sağlam durumdaki lahdin ön cephesindeki *tabula ansata* içinde 11 satırlık bir yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtın ilk

beş satırının yayınlı olduğu tespit edilmiştir³. Muhtemelen diğer kısımları oldukça tahrip olduğundan okunamamıştır. Bu sebeple yazıtın RTI kaydı alınmıştır (Resim: 6).

Phaselis'in 48 km kuzeybatısında konumlanan Ekizce Yaylası Tahtacı Mezarlığı (Karabalçık Mezarlığı) Ares kült alanında geçen yıl tespit edilen fakat ayrıntılı olarak çalışılma fırsatı bulunamayan yazıtlar üzerinde belgeleme ve transkripsiyon çalışmalarına devam edilmiştir (Resim: 7). Bu yıl tespit edilenlerle birlikte Ekizce Mevkii'nde toplamda 48 adet yazıt belgelenmiştir. Alanda tespit edilen yazıtlar arasında tanrı Aresi "Yüce (= *Megalos*)" ve "Duaları İştien (= *Epekoos*)" olarak ünleyen adaklar yanında sadece *omikron* (O) harfini içeren bir yazıt -kutsal alanın sınırını belirtmek için dikilmiş?, büyük bir *omikron* (O) harfi ve adak yazıtını barındıran bir stel ile sadece ok ya da mızrak ucu olarak tanımlanabilecek emareler kazınmış steller belgelenmiştir. İki stelde ise hem ok/mızrak ucu çizimi ve adak yazıtı bir arada bulunmaktadır.

Üçoluk Köyü Mevkii'ne yakın dağlık topografyada yürütülen çalışmalar kapsamında, farklı noktalardaki kayalar üzerinde sınır yazıtı olarak açıklanabilecek, ya tek başına *omikron* (O) ya da *omikron* (O) ile *delta* (Δ) harflerinden oluşan bir kısaltmayı içeren yazıtlar tespit edilmiştir. Harf karakterleri birbirine benzemekle birlikte dönemsel bir karakterizasyon göstermeyen söz konusu yazıtların açılımı \acute{o} ($\rho\omicron\varsigma$) ve \acute{o} ($\rho\omicron\varsigma$) δ ($\rho\mu\omicron\upsilon$) olarak kabul edilebilir, zira bölgede Δ ile başlayan herhangi bir kent ismi bugün için bilinmemektedir. İlk yazıt Ekizce Mevkii'ndeki Ares Alanı'nın hemen doğusunda yükselen Anlıca Tepe üzerinde, Yörük Yurtları olarak adlandırılan mevkide oldukça kütleli bir kaya üzerine kazınmıştır (Resim: 8). Diğer üçü ise yerel halk tarafından Katran Dağı olarak adlandırılan ve Üçoluk'un kuzeydoğusunda yükselen kütleli batı eteğinde, Feslikanlı/Kuyulu Çukur Mevkii'ndedir. Sonuncu yazıt ise aynı dağın daha alt kotunda (1428 m), yine batı yüzde, Ay Tabanı / Sulu Çukur olarak adlandırılan mevkide bulunmaktadır.

Oluklu Tepe üzerinde sürdürülen araştırmalar sırasında küçük bir yerleşim yerine işaret eden kalıntılara rastlanmıştır. Oluklu Tepe içinde kalan bu alan, izlenime göre, batıdan kuzeye ve oradan da doğuya doğru bir oval çizerek kuru duvar tekniğiyle örülmüş duvarlarla tahkimatlandırılmıştır. Söz konusu tahkimli alana Feslikanlı Çukuru'ndan ufak, kıvrımlı ve sonunda merdiven oluşturulmuş bir patikadan girilmektedir. Girişin hemen doğusunda bulunan duvar kuzey-güney doğrultulu olup duvarın ölçülebilen kısmı

³ TAM II 1214.

yaklaşık 2 m genişliğinde, uzunluğu 9 m'dir. Duvarın köşesinden doğu-batı yönünde 11 m olarak ölçülebilmektedir. Duvar daha sonra ana kaya ile birleşmektedir (Resim: 9).

Üçoluk Köyü sakinlerinden Mustafa Atalay'ın eşliğinde Üçoluk'tan kuş uçuşu beş km kuzey-kuzeybatı'da konuşlandırılan Kale Mevkii'ne gidilmiş ve Kızıl İn olarak adlandırılan kayalığın hemen kuzeydoğusunda yükselen, batı ve kuzey yamaçları oldukça dik yükselen bir tepenin üzerinde küçük boyutlu tahkimli bir yerleşim tespit edilmiştir. Her yönden 80 cm genişliğinde, çift duvar tekniği ile inşa edilmiş bir surla çevrilen tahkimli yerleşim içinde surla bitişik odalar, teraslamalar ve odalar arasında sokak düzenlemeleri gözlemlenmektedir (Resim: 10-11). Etrafta çatı kiremitleri ile kaba seramik parçaları görülmüştür.

Üçoluk'tan yaklaşık 4 km kuzey-kuzeydoğu istikametinde yükselen dağlık alanda 1500 m rakımda konumlanan "Macar Gediği" olarak adlandırılan mevkiye gidilmiştir. Doğu yönde Göynük Boğazı, kuzeybatıda Anlıca ve Oluklu tepeler, batısında Kızıl İn, Kale ve Beydağları ile doğu-güneydoğu yönünde Katran (Kavak) Dağı görülebilen söz konusu tepe üzerinde teras düzenlemeleri gözlemlenmiştir. Ayrıca mevcut teras düzenlemeleri üzerinde yer yer odalar ve gözetleme kulesi kalıntıları yer almaktadır (Resim: 12-13).

2017 yılı teritoryum çalışmaları sırasında Üçoluk Yaylası'nın Uzuntaş ve Kırtepe mevkilerinde tespit edilen çiftlik alanları 2018 yılı çalışmaları kapsamında yeniden ziyaret edilmiştir. Uzuntaş Mevkii'nde yak. 20 m yüksekliğindeki bir kayalığın terasına merdiven işlenerek inşa edilen *khamasorion* ile aynı kayalığı kuzeyinde tespit edilen kare formuna sahip kaya işliğinde dijital belgeleme çalışmaları yürütülmüş (Resim: 14); Kırtepe Mevkii'nde ise yer yer kesme taşlardan yapılmış çiftlik evi kalıntısının cors ile çizimleri yapılmıştır (Resim: 15).

Phaselis'ten yaklaşık 50 km kuzeybatıda konumlanan Hisarçandır çevresinde yürütülen arazi çalışmaları sırasında tekil mezar yapıları ve çiftlik yerleşimleri tespit edilmiş ve kayda geçirilmiştir. Bu bağlamda Armutcuk mevki Palamut mahallesinin doğusunda, Kumluca-Antalya karayolunun yaklaşık 100 m. batısında konumlanan tepelik üzerinde, bir temenos ile yükseltilmiş platform üzerinde iki lahit tespit edilmiştir. Armutcuk Mevkii'nde başka bir lahde daha rastlanmıştır. Yine Palamut Mahallesi'nde Ramazan Hız'ın evinin bulunduğu arazi içinde de podyumlu bir lahit ile bir adet adak steli belgelenmiştir. Hisarçandır Köyü'nün yaklaşık iki kilometre kadar güney-güneybatısında, eski Kumluca-Antalya karayolunun hemen doğusunda yükselen

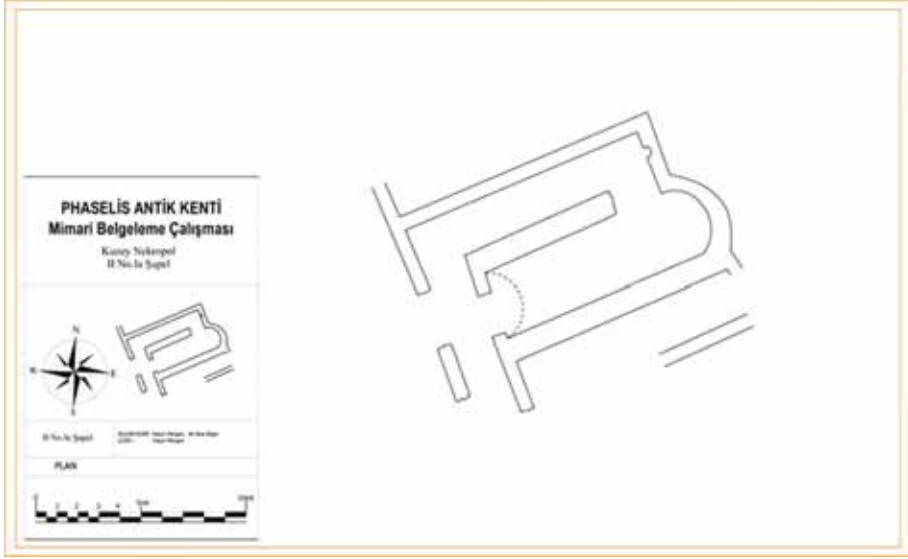
hafif eğimli yamaç üzerinde ise semerdamlı kaya oyması başka bir lahit daha kayda geçirilmiştir. Lahdin doğusunda bir çiftliğe ait olduğu düşünülen yapı kalıntılarına rastlanmıştır.

2018 yılı teritoryum çalışmaları kapsamında son olarak ihbar yoluyla elde edilen bilgiler üzerine, Antalya Müze Müdürlüğü'nün de bilgisi dâhilinde, Gedelma'da Arap Mezarlığı Mevkii'nde bulunan şapel yapısında çalışmalar yürütülmüştür. Ormanlık alanda ve bir düzlük üzerinde yer alan yapının çevresindeki kalıntılardan burada başka yapıların da olduğu anlaşılrsa da işlev tespiti mümkün olmamıştır. Yapının naosunun kuzey ve güneyinde farklı işlevlere sahip olduğu anlaşılan mekânlar bulunmaktadır. Ayrıca kuzey doğuda ve apsisin hemen dışında apsisle ortak duvarı kullanan apsisli başka bir mekânın izleri görülmektedir. Yapının özellikle kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğu bölümleri oldukça yüksek yıkıntı molozu ile kaplanmış olduğundan bu mekânlar açıkça gözlemlenememektedir.

2018 yılı sualtı çalışmaları kapsamında Güney Liman Alanı başta olmak üzere farklı alanda araştırmalar gerçekleştirilmiştir⁴. İlk olarak akropolisin doğu kıyılarında bulunan alanlarda sualtı araştırmaları yapılmıştır. Araştırma sırasında kırık pişmiş toprak seramik ve amphora parçalarının yanı sıra bir metal obje tespit edilmiştir. Amphoralardan biri Helenistik döneme tarihlenen Rhodos amphorası, bir diğeri ise MS VI. – VII. yüzyıla tarihlenen LR 1-B amphorası olarak tanımlanmışlardır. Güney Liman Mendireği ve Güney Liman'ın iç kısmında tespit edilen pişmiş toprak seramik parçaları, amphora kulp ve ağız kısımları ile bazı mimari blokların yanında Kilikya kökenli MS V. yüzyıla tarihlenen LR 1-A tipi amphora kayda değer bir buluntu olarak kayda geçmiştir.

2018 yılı araştırma sonuçları Uluslararası indekslerce taranan PHASELIS Dergisi'nin (<http://journal.phaselis.org/>) V. sayısında yayınlanmıştır.

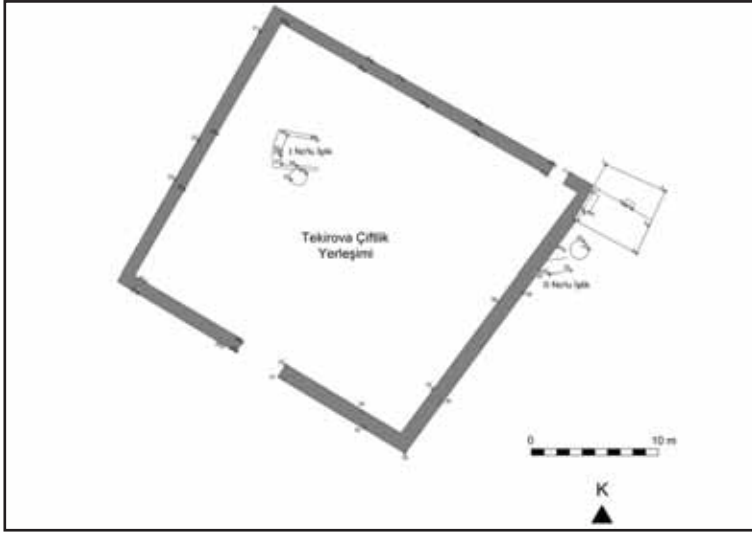
⁴ 2018 yılı sualtı çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. E. Aslan – U. Orhan, "Phaselis 2018 Yılı Güney Liman Alanı Sualtı Araştırmalarında Tespit Edilen Amphoralar". Phaselis V (2019) 85-99.

Resim 1: II No.lu Şapel plan (Y. Mergen).

Resim 2: Tekirova Çiftlik ortofotosu (A. Akçay).

Resim 3: Tekirova çiftlik yerleşimi (B. Gürel-M. Şimşek).

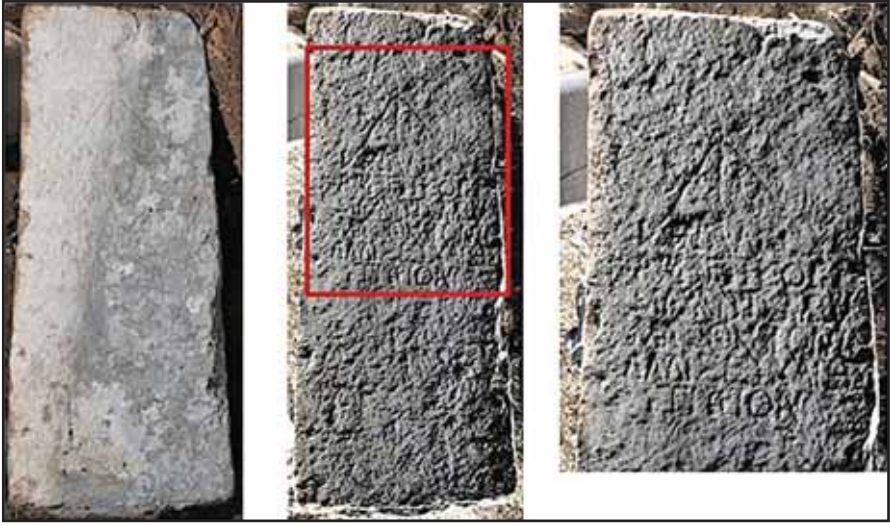
Resim 4: Yuvarlak formlu gözetleme kulesi.

Resim 5: Tekirova kültür kalıntılarının ve teras yapılarının konumu.

Resim 6: Beycik Selim Mevki, lahit.

Resim 7: Ares kutsal alanında RTI kaydı alınan 4.Y.56 envanter No.lu yazıtın sayısal analiz detayları (A. Akçay).

Resim 8: Yörük Yurtları'nda tespit edilen sınır yazıtı.

Resim 9: Oluku Tepe koruma duvarına ait yıkıntı alanı.

Resim 10-11: Kale tahkimli yerleşimi.

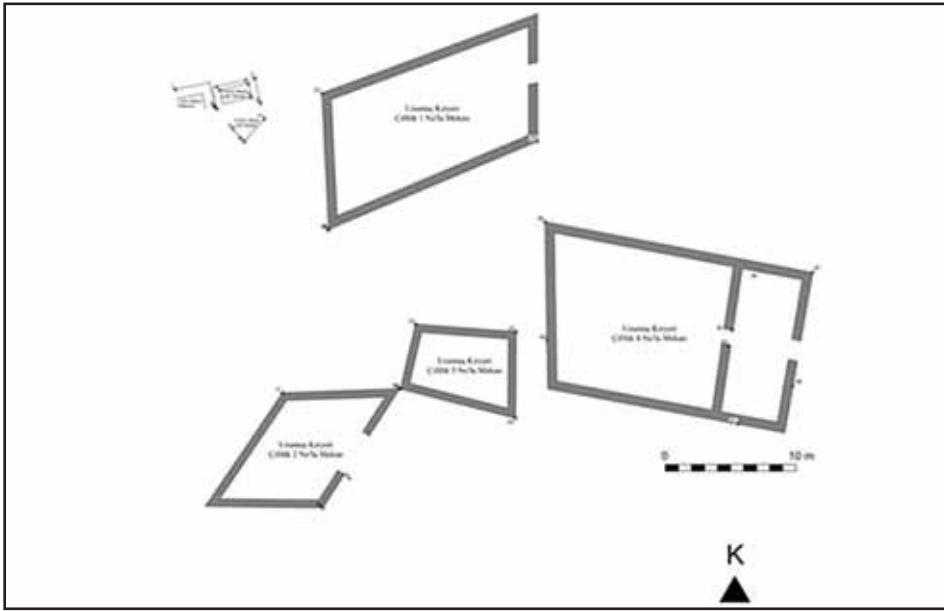
Resim 12: Macar Gediği teras yapıları.

Resim 13: Macar Gediği terası.

Resim 14: Uzuntaş ortofoto.

Resim 15: Kırtepe Çiftlik Yerleşimi (B. Gürel – M. Şimşek).

2018 YILI MYRINA VE GRYNEION ANTİK KENTLERİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI (MYGAR), 4. SEZON

Murat ÇEKİLMEZ*
Emre ERDAN
Emel DEREBOYLU POULAIN
Aydın ERÖN
Alexandros ANDREOU
Emrah ÖZDEMİR
Nihan AYDOĞMUŞ
Arzu ÖZVER
Umut KAPUCI
Kemal ERSAVAŞ
Merve ARINÇ
Pınar TAŞPINAR
Fevzi ÖZCAN

* Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Sağladıkları destekler nedeniyle T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Türk Tarih Kurumu Başkanlığına, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğüne, Fen Edebiyat Fakültesi Dekanlığına, Aliğa Belediyesi Başkanlığına ve Belediye Personeline, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne, İzmir Müzesi Müdürlüğü'ne, İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne ve yüzey araştırmasını destekleyen tüm kurum ve kuruluşlara içtenlikle teşekkür ederiz. Araştırma ekibinin konaklama, yiyecek ve ulaşım ihtiyaçları konusunda Aliğa Belediyesi'nden destek alınmıştır. Yüzey Araştırmaları, 2017 yılından itibaren T.C. Başbakanlık, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından desteklenmektedir. Destekleri nedeniyle Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na ve yetkililerine teşekkür ederiz. Myrina ve Gryneion arkeolojik yüzey araştırmaları, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (ADÜ-BAP) tarafından FEF-18023 kodlu bireysel araştırma projesiyle desteklenmektedir.

Dr. Öğr. Üyesi Emre ERDAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Dr. Emel DEREBOYLU POULAIN, Chemin des Allinges, Lausanne/İSVİÇRE.

Dr. Öğr. Üyesi Aydın ERÖN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Arkeolog Aleksandros ANDREOU, Atina Nüvizmatik Müzesi, Atina/YUNANİSTAN.

Arş. Gör. Emrah ÖZDEMİR, Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Nihan AYDOĞMUŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

2018 yılı Myrina ve Gryneion antik kentleri arkeolojik yüzey araştırmaları-na, T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı, Kùltür Varlıkları ve Mùzeler Genel Mùdùrlùęü'nün 31.07.2018 tarih ve 94949537-161.01-E.638671 sayılı yazısına ekli 30.07.2018 tarih ve 94949537-161.01 – 637162 sayılı yüzey araştırması izin belgesiyle [Proje Numarası-YA013505(2018)] birlikte başlanmıştır. İzmir ili, Aliaęa ilçesi sınırlarında yer alan Myrina ve Gryneion antik kentlerinde Aydın Adnan Menderes Üniversitesi adına başkanlığım tarafından yürütùlen 4. dönem arkeolojik yüzey araştırmaları ve belgeme çalışmaları, 27 Ağustos – 12 Eylül 2018 tarihleri arasında gerçekteştirilmiştir. İlk defa 2015 yılında başlanan arkeolojik yüzey araştırmalarının 2018 yılıyla birlikte 4. sezonu tamamlanmıştır. 2018 yılı yüzey araştırmalarında Aydın Arkeoloji Mùzesi'nden uzman Songùl Erbay, Bakanlık temsilcisi olarak görev almıştır. Tüm yüzey araştırması ekibime ve Bakanlık temsilcisine, göstermiş oldukları üstün gayret ve özveriden ötürü çok teşekkür ederim. 2018 yılı yüzey araştırmaları sırasında bulunan 6 (altı) adet envanterlik nitelikteki eser İzmir Mùzesi Mùdùrlùęü'ne teslim edilmiştir.

1. 2018 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Myrina ve Gryneion antik kentlerindeki kalıntıların belirlenmesi, kentlerin birbiri ve çevresiyle ilişkilerinin araştırılmasına yönelik olarak 2015 yılından itibaren devam eden arkeolojik belgeleme çalışmaları kapsamında araştırma programına bağlı olarak çalışmalara devam edilmiştir (Resim: 1).

1.1. Myrina Akropolü Araştırmaları

Apar (Beriki) Tepe üzerindeki Akropolis (yukarı kent) kent merkezinde, liman, tiyatro ve agora gibi kamu yapılarının yakınında konumlanmıştır (Resim: 2).

2018 yılında yapılan çalışmalarda, Akropolün güney yamacında Bizans Dönemi'ne tarihlenen ve tepeyi çevreleyen sur duvarlarına ait kalıntılara

Arş. Gör. Arzu ÖZVER, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakùltesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Arkeolog Umut KAPUCI, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Programı, Aydın/TÜRKİYE.

Arkeolog Kemal ERSAVAŞ, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı, Aydın/TÜRKİYE.

Arkeolog Merve ARINÇ, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Aydın/TÜRKİYE.

Arkeolog Pınar TAŞPINAR, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Aydın/TÜRKİYE.

Arkeolog Fevzi ÖZCAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Aydın/TÜRKİYE.

rastlanmıştır. Kuzey - güney yönünde 12,50 m. uzunluğunda, 5,36 m. yüksekliğinde ve 1, 62 m. kalınlığındaki sur duvarı moloz taş, kesme taş bloklar ve küçük tuğla parçalarının kireç harcıyla birleştirilmesi ile örülmüş ve kısmen korunan duvar hattı belirlenmiştir. Sur duvarı üzerinde iç kısım, çekirdekte kireç harçla birlikte moloz taşlardan oluşurken duvarın dış kısmında kaplama olarak 78, 5 cm genişliğinde, 30 cm yüksekliğinde ve 50 cm kalınlığında tüften blok taşlar kullanılmıştır. Myrina akropolü sur duvarı, 204 ve 205 numaralı parsellerin doğusunda, 125, 126, 127, 128 ve 129 numaralı parsellerin ise batısında yer almaktadır.

Akropolün güney terasında 2, 20 m. kalınlığında, 5 m. genişliğinde ve içe doğru 5, 40 m. derinliğinde Bizans Dönemi duvarına birleşik durumda Helenistik Dönem sur duvarları tespit edilmiştir. Helenistik Dönem sur duvarında kullanılan blokların Bizans Dönemi'nde devşirme olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Helenistik ve Bizans Dönemi'ne tarihlenen sur duvarlarının bulunduğu yamaçta yüzeye taşınmış seramik ve taş buluntuların gözlenmesine yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

Alanın bitki örtüsüyle kaplanması buluntuların tespitini zorlaştırmıştır. Arazinin kısmen teraslanan belli kısımlarında yoğun olarak seramik parçaları gözlenmiştir. Bu alanda kaba ve bezemesiz kaplara ait gövde parçaları, kapalı kap ve amphora gövde ve kulp parçaları, Klasik Dönem siyah firnisli seramiklere ait kaide ve ağız parçaları (krater, balık tabağı vb.) ile Helenistik Dönem Megara kâseleri, Batı Yamacı seramiklerine ait parçalar ve çatı kiremitleri tespit edilmiştir (Resim: 3).

Akropolün zirvesinde yüzeyde Geç Arkaik - Erken Klasik Döneme tarihlenen ve kırık iki parçanın birleştirilmesinden oluşan bir pişmiş toprak figürin ele geçmiştir. Kaide üzerinde oturan khiton üzerine himation giyimli kourotrophos - kadın/tanrıçanın, kucağında bir çocuk oturmaktadır (Resim: 4).

Aynı alanda, 70 cm uzunluğunda, 45 cm genişliğinde ve 20 cm kalınlığında, üzerinde 39 x 15 cm ölçülerinde, 6 cm derinliğinde tüften yapılmış bir stel yuvasına ait kesme taş blok tespit edilmiştir.

Myrina Antik Kenti akropolünün kuzey batısında, nekropol alanı içerisinde yer alan Çaltıldere Mahallesi, Kalabakhisar Mevkiindeki 80 numaralı parselde üst genişliği: 43 cm, uzunluğu: 47 cm, cephe yüksekliği: 26 cm olan cephe alanında Aiol kymation bezemesi bulunan, tüften yapılmış bezemeli bir mimari parça tespit edilmiştir.

Myrina akropolünün batı yamacında, Çaltıldere Mahallesi, Kalabakhisar Mevkii'ndeki 183 numaralı parsel içerisinde, yüksekliği 56 cm, genişliği 57 cm,

kabartma yüksekliği 6 cm, rozet çapı 15 cm ve st kısım ölçüleri 51 x 55 cm olan tüften yapılmış bir altar tespit edilmiştir. Tiyatronun hemen kuzeyinde yer alan bu altların tiyatrodan taşınarak bu alana getirilmiş olabileceği düşünülmektedir.

1.2. Myrina Tiyatrosu Araştırmaları

Akropol olarak tanımlanan Apar (Beriki) Tepe'nin güneybatısında, doğu-batı yönünde uzanan Myrina tiyatrosu yer almaktadır. Sırtını doğusundaki yamaca yaslamış olan tiyatro orta büyüklükte yaklaşık 5000 – 10.000 kişilik olmalıdır. Batıya ve denize bakan tiyatronun yaklaşık 43 m yüksekliğinde olduğu ve 20-45 m kotları arasında yer aldığı, 85 x 75 metrelik ölçüsünde ve 75 metre çapındaki bir alan üzerinde kurulu olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde yoğun moloz taş, toprak ve otların altında kalan kalıntılar seçilememektedir. Ancak tiyatronun st kısımlarında ana kayanın oturma basamakları şeklinde işlendiği grlmştir. Sahne binası, oturma sıraları ve diğer mimari elemanlar tamamen toprak altındadır, yüzeyde tiyatro ile ilgili her hangi bir mimari elemana rastlanmamıştır. Yaklaşık yarım daire planlı olan tiyatronun çok büyük olmadığı görülmektedir. Tiyatronun hemen batısında yer alan dzlkkte antik döneme ait büyük bir mermer cadde tespit edilmiştir. Aynı tepenin güney yamaçlarında ise Güzelhisar ayı'nın kenarında birbirini takip eden doğu – batı doğrultusunda uzanan dükkân sıralarının olduğu görülmektedir. Dkkn sırası tiyatronun yamaçları boyunca devam ederek tiyatroya kadar uzanmaktadır. Yapılan ilk tespitlerde agora, tiyatro, akropol, mermer cadde ve dükkânlar gibi kamu yapılarının şehrin merkezinde bir arada olduğu anlaşılmaktadır.

1.3. Akropol Dkknları/Taberna Araştırmaları

Tiyatronun güney yamacı üzerinde, 141 numaralı parselin güneyinde yamaca yaslandırılmış Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nden itibaren yapıldığı dşnlen dkknlara ait destek duvarına rastlanmıştır. Dkknlara ait bu duvarlar farklı boyutlardaki moloz taş ve harç kullanılarak yapılmıştır. 141 numaralı parselin güneyinde, üzeri yığma tonozla örtülü olduğu anlaşılan, moloz taş ve harçla oluşturulmuş yan yana iki adet dükkân tespit edilmiştir.

Bunlardan doğudaki Dkkn A ve batıdaki ise B olarak kodlanmıştır. Dkkn A'nın genişliği 3, 70 m., batı duvarı 4,30 m. ve doğu duvarı 4,66 m. olarak ölçülmüş ve korunan dükkân duvarında farklı renkler kullanılarak oluşturulmuş fresko izleri tespit edilmiştir (Resim: 5).

Dkkn B ise 3, 22 m genişliğinde, batı duvarı 3, 73 m. ve doğu duvarı 4, 30 m. her iki dükkân arasını sınırlayan duvarın kalınlığı ise 76 cm olarak

ölçülmüştür. Akropolün güney yamacına sırtını dayayan dükkânlar, kuzey - güney doğrultusunda olup dükkânlar doğudan batıya doğru farklı ölçülerde devam etmektedir. Mimari özellikleri ve işçilik yapısıyla birlikte değerlendirildiğinde dükkânların Geç Roma – Erken Bizans Dönemi'nden olması gerektiği anlaşılmaktadır. Olasılıkla dükkânların hemen önünden Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait sütunlu geniş bir mermer cadde geçmektedir.

1.4. Myrina Agorası ve Gymnasium Alanı Araştırmaları

Kentin kuzey doğusunda, limanın güneyinde, Kalabasar (Öteki) ve Apar (Öteki) Tepe arasındaki düzlükte kentin agorasına ait olduğu düşünülen kalıntılara rastlanmıştır. Burada yapılan araştırmalar sırasında Dor düzenli bir sütun tamburu ile birlikte sağlam durumda Dor düzeninde bir başlık tespit edilmiştir. Aynı alanda belirli bir düzende devam eden tambur kalıntıları nedeniyle söz konusu buluntuların Agora'nın Dor düzenli stoasına ait olabileceği düşünülmektedir. Aynı alandaki kaçak kazılar sırasında bulunan ve bir kısmı yüzeyde görülebilen kireç taşından kesme taş bloklar olasılıkla Agora'nın alt yapısına ait olmalıdır.

Agora ve gymnasium alanında, 144 numaralı parselde latrinaya ait olduğu düşünülen tuften yapılmış üç adet oluklu bir blok tespit edilmiştir. Tüm bloklar 82 cm uzunluğunda, 53 cm genişliğinde ve 22 cm kalınlığında olup üzerlerinde 13 cm genişlik ve 6 cm derinliğinde bir oluk yer almaktadır (Resim: 6).

Agora ve gymnasium alanındaki 148 numaralı parselde 2, 42 m. uzunluğunda, 72 cm. genişliğinde ve 30 cm. kalınlığında bir mermer üst yapı bloğu tespit edilmiştir.

1.5. Gryneion Apollon Tapınağı Araştırmaları

Gryneion Apollon Tapınağı ve korusu hakkındaki en önemli ve kapsamlı çalışmalardan biri E. Doğer ve H. Ortaç tarafından ele alınan, “Osmanlı Dönemi'nde Güzelhisar-ı Menemen Kazası Tahrirlerinden (15.-17. Yüzyıllar) Hareketle Apollon Gryneion Kutsal Korusu'nun Sınırları Üzerine Yeni Veriler” adlı makaledir. Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüze Araştırmaları 2. cildi kapsamında 2018 yılında yayınlanan çalışmada antik kaynaklar tarafından aktarılan veriler ve diğer bilgiler detaylı olarak sunulmuştur¹.

¹ Doğer, E., - Ortaç, H., “Osmanlı Dönemi'nde Güzelhisar-ı Menemen Kazası Tahrirlerinden (15.-17. Yüzyıllar) Hareketle Apollon Gryneion Kutsal Korusu'nun Sınırları Üzerine”, Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüze Araştırması, Son Araştırmalar ve Disiplinler Arası Çalışmalar, 2. Band, Ankara, 2018, 45 – 59.

Gryneion'daki Apollon Tapınağı'nın olası yerini belirlemek ve günümüze ulaşan kalıntıları hakkında bilgi toplamak amacıyla yarım adada 2018 yılında çalışmalara devam edilmiştir. Temaşalık yarım adasında yer alan 8 numaralı parselin kuzeyindeki bahçe içerisinde bir su kuyusuna rastlanmıştır. Yapılan incelemede yaklaşık 10 m. derinliğe sahip olan kuyunun hem antik çağda hem de günümüzde kullanıldığı anlaşılmıştır. Aynı alanda yer alan sulak bitkiler, alanının su açısından zengin bir bölge olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde 1039 numaralı parselin güneyindeki tarlada diğer su kuyusuna rastlanmıştır. 1005 numaralı parselin güney batısında ise günümüzde hala akan büyük bir kuyuya rastlanmıştır. Diğerlerine göre daha büyük boyutlu olan kuyu yaklaşık 5 m. derinliğe sahiptir. Devam eden çalışmalar sırasında 1003 numaralı parselde, 1. 60 m. uzunluğunda, 1. 35 m. genişliğinde, 0. 76 m. derinliğinde diğer kuyu tespit edilmiştir. Bu kuyunun çevresindeki daire formu duvar sırasındaki taşlardan en iyi korunmuş örnek, 33 x 25 cm. ölçülerindedir. Aynı alanda 1955 yılında devşirme malzemeler kullanılarak inşa edilmiş bir halk çeşmesine rastlanmıştır. 1. 70 m. yüksekliğindeki çeşme, 1. 50 m. genişliğe ve 0. 74 m. derinliğe sahiptir. Yarım adanın doğusunda yer alan 1043 numaralı parselde yapılan çalışmalarda, bir mimari yapıda kullanıldığı anlaşılan çok sayıda mermer mimari parçanın tarlanın yüzeyine dağıldığı tespit edilmiştir.

1.6. Gryneion Karakuyulu Mevkii Araştırmaları

2018 yılında, Gryneion antik kenti ve Hacıömerli Mahallesi'nin doğusunda yer alan Karakuyulu Mevkii'nde araştırmalara başlanmıştır (Resim: 7).

İzmir İli, Aliğa İlçesi, Hacıömerli Mahallesi, Karakuyulu - Temaşalık Mevkii, 12 pafta, 194 numaralı parselin orta kısmında 8 m. çapında, 1, 25 m kalınlığında bir duvarla çevrili, dökülen molozlarla birlikte toplam çapı 14,30 m olarak belirlenen 1 numaralı tümülüs tespit edilmiştir. Tümülüsü çeviren duvarlar harçsız, kuru duvar tekniğindeki taşlardan yapılmış olup bu taşlardan korunan bir tanesi 85 cm uzunluğunda, 57 cm genişliğinde ve 48 cm yüksekliğindedir. İyi korunan diğer bir örnek ise 70 cm uzunluğundadır (Resim: 8).

Tümülüs 1'e bitişik durumda, kuzeybatı yönünde daha küçük boyutlu ikinci bir tümülüs tespit edilmiş ve Tümülüs 2 olarak adlandırılmıştır. İki tümülüs arası mesafe 10,50 m'dir. 2 numaralı Tümülüs, kuzey-güney yönünde, 9, 70 m. uzunluğunda, doğu-batı yönünde 7, 60 m. genişliğindedir. Gömü alanı 1, 14 m. uzunluğunda ve 80 cm çapında, derinliği ise ölçülebildiği kadarıyla 1 m. olarak belirlenmiştir. Kuru moloz taşların üst üste bindirilmesi ile üzeri örtüldüğü anlaşılan gömü alanının güneyinde ortalama 4 m. uzunluğunda ve 2, 40 m. genişliğinde ikinci bir gömü alanı tespit edilmiştir.

1 numaralı tümülüsün 8, 60 m. doğusunda, kuzey-güney doğrultulu 45,50 m uzunluğunda ve 60 cm kalınlığında harçsız moloz taşlardan oluşturulmuş bir duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Duvarı oluşturan taş örneği 20 cm uzunluğunda ve 20 cm genişliğindedir. Bunun dışında çeşitli boyutlarda kullanılan taşlar da görülmektedir. Aynı duvarın kuzey ucundan 29 m. batı yönüne devam ettiği gözlemlenmektedir. Duvarın kuzeydoğu köşesinin 20, 70 m. güneyinde tümülüs 1'e doğru doğu-batı doğrultulu uzanan 4, 57 m. uzunluğunda ve 60 cm genişliğinde ayrıca bir duvar tespit edilmiştir. Duvar çift sıra taşlarla sırt sırta harçsız örülmüştür.

Tümülüs 1'in kuzeyinde kuzey-güney doğrultulu 17, 80 m. uzunluğunda 75 cm kalınlığındaki duvar kalıntısı kuzey uçta batı yönünde 15, 30 m. devam etmektedir. Kuzeybatı köşede güney yönüne 16, 55 m. uzunluğunda devam ettiği, batı yönüne 9, 55 m. dönüş yaptıktan sonra tekrar güney yönüne 20, 20 m. uzandığı tespit edilmiştir.

Tümülüs 2'nin kuzeyinde kuzey-güney doğrultulu 15, 92 m. uzunluğunda bir duvar daha tespit edilmiştir. Bu duvar, kuzeyindeki 15, 30 m. uzunluğunda ve 75 cm kalınlığındaki doğu-batı doğrultulu duvara bağlanmaktadır. Yukarıda ölçüleri belirtilen duvarların iki tümülüsü çevrelediği ve bazı noktalarda kendi içerisinde mekânlar oluşturduğu anlaşılmaktadır.

1.7. Arkeojeofizik Çalışmaları

Fethi Ahmet YÜKSEL²
Kerim AVCI³

2018 yılı Gryneion yerleşimi arkeojeofizik çalışmaları, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Mühendislik Fakültesi, Jeofizik Mühendisliği'nden Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet Yüksel ve Jeofizik Mühendisi Kerim Avcı tarafından yapılmıştır (Resim: 9). Eski dönemlere ait kalıntıların tahkiki amacıyla Jeofizik yöntemlerden biri olan Jeoradar (Yerradarı-GPR) yöntemi kullanılmıştır. Yapılan jeofizik çalışmalar sonucunda iki boyutlu (2D) ve üç boyutlu (3D) Jeoradar yer altı görüntüleri elde edilmiştir. Gryneion'da yer alan Apollon kutsal alanının çevresindeki 9 – 10 – 11 ve 12 numaralı bölgede yapılan ölçüm çalışmalarında, anomali dağılımı kat haritalarında yüksek genlikli anomaliler gözlenmiştir. Belirlenen bu yüksek genlikli anomaliler, lineer uzanımlı, paralel gidişli, kare, dikdörtgen

² Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet YÜKSEL, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Mühendislik Fakültesi, Jeofizik Mühendisliği Bölümü, Avcılar-İSTANBUL.

³ Jeofizik Mühendisi Kerim AVCI, Geometrik Mühendislik, Müşavirlik, Yeraltı Araştırmaları, İSTANBUL.

şekilli, köşeli, geometrik formda görüntülenmiştir. Alanın batısında doğrusal uzanımlı yüksek genlikli anomaliler dikkat çekmektedir. Alanın doğusunda ise yaygın olarak köşe formunda anomali dağılımları görüntülenmiştir (Resim: 10).

1.8. Bitki Örtüsü ve Botanik Araştırmaları

Mesut KIRMACI⁴

2018 yılı araştırmaları, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Mesut Kırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Gryneion antik kentinde yapılan incelemelerde, antik dönemden itibaren Akdeniz ikliminin hâkim olduğu Batı Anadolu'da yetiştirilmiş ve yetiştirilmeye devam etmekte olan zeytinin bölgenin en önemli geçim kaynaklarından biri olduğu tespit edilmiştir. Çalışma alanında yer yer tarımsal faaliyetlerin devam ettiği görülmüştür. Çalışma alanı, Kıyı Ege iklim tipinin etkisi altındadır. Bu iklim tipi yaz ve kış özellikleri itibarı ile Akdeniz ikliminin özelliklerini taşır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. İklimin yanında bu formasyonu şekillendiren diğer önemli 2 faktörden biri toprak yapısını oluşturan ana kaya, diğeri ise antropojenik baskıdır. Antropojenik baskı yakma, otlatma ve kesme şeklinde tüm Anadolu'da kendini gösterir. Özellikle yerleşik hayata geçme ile beraber Anadolu'nun büyük bir kısmı doğal yapısını kaybetmiş, antipastorik özellik gösteren bir örtü ile yer değiştirmiştir.

1.9. Yayın ve Değerlendirme Çalışmaları

2017 yılında yapılan araştırmalar ve elde edilen buluntular, *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar* 1.cildi, Aliğa Kent Kitaplığı Dizisinin 3. yayını olarak, Aliğa Belediyesi'nin destekleriyle M. Çekilmez ve E. Dereboylu Poulain editörlüğünde bilim dünyasına sunulmuştur.

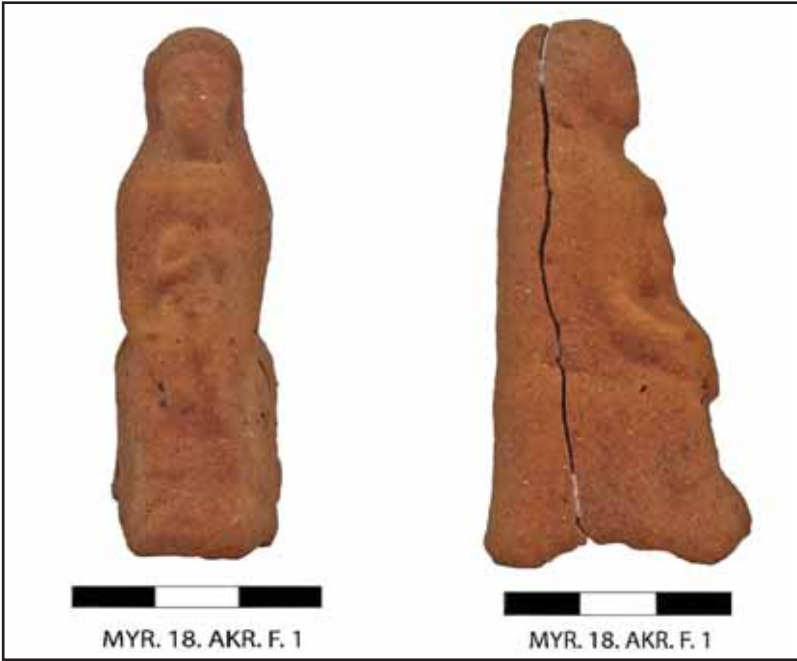
2018 yılında arkeolojik yüzey araştırmalarının 2. cildi, *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Son Araştırmalar ve Disiplinler Arası Çalışmalar* M. Çekilmez – E. Dereboylu Poulain ve E. Erdan editörlüğünde yayınlanmıştır (Resim: 11).

Myrina ve Gryneion antik yerleşimleri ile çevresindeki kentlerin ele alındığı "Aliğa ve Çevresindeki Antik Kentler, Kyme, Myrina, Gryneion, Tisna, Elaia, Aigai, Larisa" adlı yayın M. Çekilmez editörlüğünde 2019 yılında yayınlanmıştır (Resim: 12).

⁴ Prof. Dr. Mesut KIRMACI, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

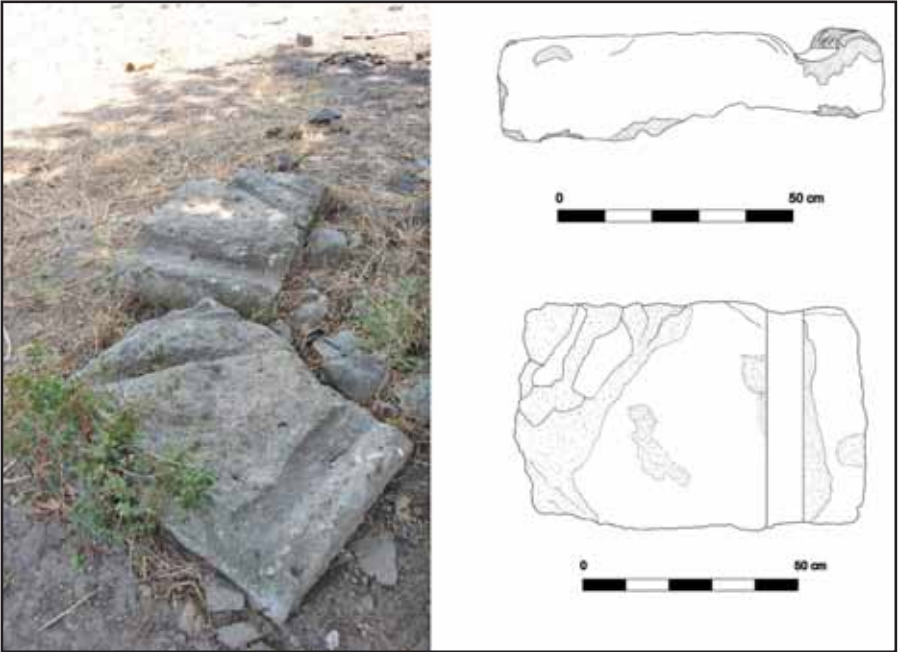
Resim 3: Myrina antik kenti akropolünden ele geçen seramik parçaları.

Resim 4: Myrina antik kenti akropolünden kourotrophos figürünü.

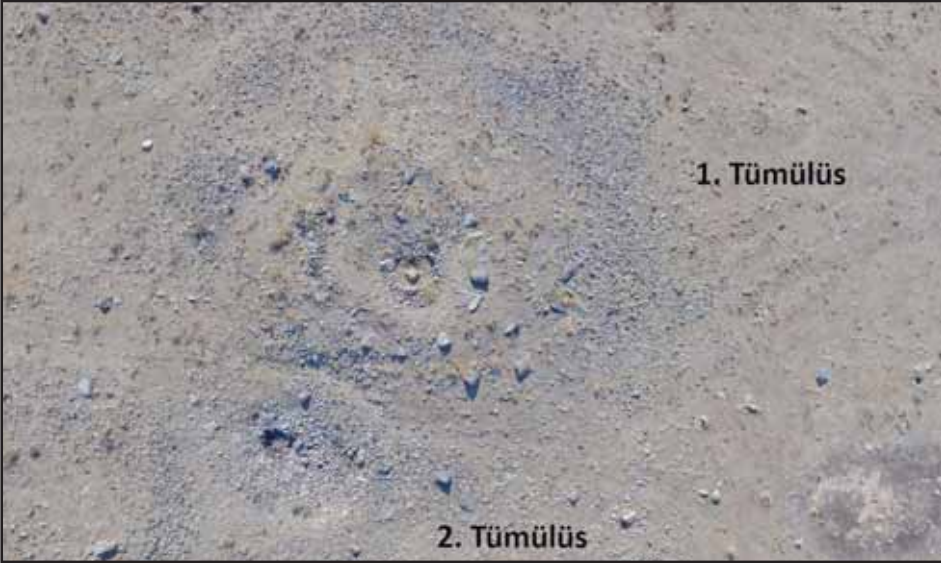
Resim 5: Myrina antik kenti, tiyatronun yakınındaki Dükkan A/Taberna A.

Resim 6: Myrina antik kenti, latrinaya ait kesme taş bloklar.

Resim 7: Karakuyulu Mevkiinden Gryneion ve Temaşalık yarımadasının görünümü.

Resim 8: Gryneion, Karakuyulu Mevkiinde Bulunan 1 ve 2 numaralı Tümülüsler.

Resim 9: Gryneion'da gerçekleştirilen arkeojeofizik çalışmalar.

Resim 10: 2017 ve 2018 yılında Gryneion'da arkeojeofizik çalışmaların gerçekleştirildiği alanlar.

Resim 11: Myrina ve Gryneion Arkeolojik YüzeY Araştırmaları 2. Band.

Resim 12: Aliğa ve Çevresindeki Antik Kentler adlı yayın.

BALIKESİR İLİ, AYVALIK, BURHANIYE, EDREMIT, GÖMEÇ VE HAVRAN İLÇELERİ “ADRAMYTTEION KENTİ EGEMENLİK ALANI” 2018 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Hüseyin Murat ÖZGEN*
Mehmet Rifat AKBULUT
Bünyat Burak AYKANAT
Ali ÖZTÜRK
Ertunç DENKTAŞ

2015 yılında, Adramytteion Kazı ve Onarım Çalışmaları ile bütünsel bir kurgu içerisinde başlatılan ve tüm Körfez çevresinde devam ettirdiğimiz yüzey araştırmalarına 2018 yılında Burhaniye, Edremit ve Ayvalık ilçelerinde sürdürülen çalışmalarla devam edilmiştir¹.

2015 yılından bu yana sürdürülen çalışmalarla birlikte 2018 yılı itibariyle araştırma sahamız olan körfez bölgesi yüzey araştırmalarımız kapsamında, yapılan tespitler arasında prehistorik buluntu veren yerleşimler, Klasik-Hellenistik Dönem'e tarihlenen ve bölge kontrolü için birbirleriyle ilişki içerisinde önem arz eden kale yerleşimleri, kırsal yerleşimler, antik taş ocakları gibi bölge antikitesine dair korunmuş kültür varlıkları bulunmaktadır. Bununla

* Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat ÖZGEN, Mimar Sinan G.S. Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, muratozgen@yahoo.com

Doç. Dr. Rifat AKBULUT, Mimar Sinan G.S. Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, mehmet.akbulut@msgsu.edu.tr

Araş. Gör. Bünyat Burak AYKANAT, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, burak.aykanat@msgsu.edu.tr

Araş. Gör. Ali ÖZTÜRK, Mimar Sinan G.S. Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, ali.ozturk@msgsu.edu.tr

Öğr. Gör. Ertunç DENKTAŞ, Mimar Sinan G.S. Üniversitesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Yüksek Okulu, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü; Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No:71 Şişli- İstanbul/TÜRKİYE.

¹ Büyük özveri ve gönüllülikle ekip ruhunu hissettiren ülkemizin farklı üniversitelerinin ilgili branşlarından kampanyamıza dahil olan tüm lisansüstü ve lisans öğrencilerine, çalışmaya lojistik destek sağlayan ve tüm ihtiyaçlarımızda yanımızda olan Burhaniye Belediyesi'ne, Ayvalık ilçe sınırları içerisindeki araştırma sürecinde desteklerini bizden esirgemeyen Ayvalık Belediyesi'ne ve araştırmamız süresince heyetimizle uyum içerisinde çalışmalarını sürdüren bakanlık temsilcimiz Zerrin AKDOĞAN'a ekibimiz adına içtenlikle teşekkür ederiz.

birlikte ilk Türk yerleşimlerine ait tamgalar ve bölgenin Osmanlı Dönemi tarihsel topoğrafyasına da ışık tutacak nitelikte hemen hepsi unutulmaya yüz tutmuş köprüler, kiliseler ve şapellerin yanı sıra sivil mimari örnekleriyle muhtelif somut kültür izlerini barındıran alanlar da araştırma kapsamına dahil edilerek değerlendirilmiştir. Böylelikle 2015 yılından bu yana 116 farklı noktada tespit ve belgelemede bulunulmuştur.

Önceki senelerde olduğu gibi, 2018 yılında da Adramyttene düzlüğünü kontrol eden stratejik konumlarda inşa edilen Klasik - Helenistik kurgudaki kale yerleşimlerine dair tespitler belgelemelerimizin ana odaklarından birini oluşturmuştur. Bunlar arasında, biri en az bir diğerinin görüş mesafesinde konumlanan ve önceki yıllarda tespiti yapılan Kocafuğlutepe, Dedekaya, Hisarkale, Ballıktaş (Burhaniye), Dişkaya (Gömeç) ve en güneyde yer alan Asartepe (Ayvalık), bu nitelikte karakol mevkileri olup bu içeriğe 2018 yılı tespitlerimizle Burhaniye İlçesi Karadere Mahallesi'nde yer alan Asarkaya ve Kuyumcu Mahallesi sınırlarında yer alan Kaplan Sivrisi de eklenmiştir.

Asarkaya, Burhaniye İlçesi Karadere Mahallesi'nin yaklaşık 5 km. doğusunda, Çakırdere Mahallesi'nin yaklaşık 4,5 km. güneybatısında konumlanmaktadır. Alan, kuzey yönü hariç her yönde hâkim bir panoramaya sahip, Karıncadere'nin aktığı vadiyi de kontrol eder konumdaki kaya kütlesi üzerinde tahkimlendirilmiş bir kale/gözetleme mevkii niteliği göstermektedir (Resim: 1). Asarkaya, daha önceki araştırmacılar tarafından benzer tahkimli diğer yerleşimlerde olduğu gibi kutsal alan olarak nitelendirilmiştir².

Kaya kütlesinin kuzey, kuzeybatı, batı ve güneybatı yönlerde tahkim edildiği, günümüze ulaşamayan duvar örgüsünün alt sırasını oturtmak için kaya üzerine tıraşlanan temel basamak sıralarından anlaşılmaktadır. Tahkim izleri, tepenin güney kenarı boyunca doğu-batı doğrultusunda takip edilebilmektedir. Tahkimat sınırları içerisinde zirvenin kuzeybatısında, yaklaşık olarak 4 m. çapında anakayaya oygu bir sarnıç da belgelenmiştir³ (Resim: 2). Alanı çevreleyen tahkim izlerinden başka, tepenin en yüksek noktasında, zirve üzerinde yaklaşık olarak 3 x 3 m. ebatlarında kare form sunan başka bir yapıya ait olması muhtemel temel izleri de tespit edilmiştir. Bu izlerin alanın kale işleviyle alakalı gözetleme kulesine ait temel izleri olabileceği düşünülmektedir⁴. 2015 yılı çalışmalarımızda benzer işlevdeki bir kule, Klasik-Hel-

² Beksaç ve Beksaç, 2005: 28, Gücü, 2014: 10, Saka, 2016: 238-242.

³ Aykanat-Öztürk, 2018, Baskıda.

⁴ Öztürk, 2019: 50.

lenistik evresinin dışında Bizans Dönemi'nde de aynı işlevde kullanıldığı ortaya konulan Hisarköy Mahallesi Hisarkale'de yer alan kalenin erken evresinde de tespit edilmişti⁵. Alandan elde edilen keramik buluntuların çoğunluğu günlük kullanımla ilişkili yalın kap parçaları olup formlarından tespit edilebildiği kadarıyla testi, tabak ve amphoralara aittir. Ayrıca az sayıda olasılıkla Pergamon üretimi Helenistik Dönem'e tarihlenen keramik parçaları da alanda tespit edilmiştir. Bununla birlikte tepenin kuzey yönünde devam eden hafif eğimli yamaç üzerinde gerçekleştirilen yüzey taraması neticesinde tespit edilen 7 adet pişmiş toprak çatı kiremiti de buluntular arasındadır.

Çalışmalarımızda Adramyttene düzlüğünü kontrol eden savunma ağına dâhil olabilecek bir diğer tahkimlendirilmiş yerleşim, Kaplan Sivrisi'dir. Kuyumcu Mahallesi'nin yaklaşık 3.5 km. güneydoğusunda, 966 m. rakımda kayalık, dik yamaçlar üzerinde konumlanan alan, kuzey yönde Edremit düzlüğüne hâkim bir panoramaya sahip olup batı yönde Bababurnu'na kadar uzanan geniş bir görüş açısına sahiptir (Resim: 3).

Tepelik alanın zirveye yakın yamaçlarının kuzeybatı, batı, güneybatı, güney ve güneydoğu yönlerdeki yamaçlarında yapılan tespitlerle çevre duvarlarıyla tahkim edildiği anlaşılmıştır. Bu yerleşim de benzer nitelikteki diğer kale yerleşimlerinde olduğu gibi literatürde merdiven ya da açık hava kült kompleksine dair mimari bir iz olarak hatalı yorumlanmış temel iz sıralarının yanı sıra *in situ* halinde korunagelen duvar kuzeybatı yönde yer yer üç sıra yükseklikte günümüze ulaşmış rektagonal ve bosajlı bloklardan oluşturulmuştur. (Resim: 4). Bu duvar sırası, yer yer güney ve güneybatı yamaçlarda ise tek sıra halinde takip edilebilmektedir⁶. Tespit edilen küçük buluntular arasında, Helenistik Dönem'in siyah astarlıları en belirgin grup olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte tepenin tahkim sınırları içerisinde gerçekleştirilen yüzey taraması neticesinde, çok sayıda günlük kullanıma dair yalın keramik parçalar da ele geçirilmiştir. Bunların yanı sıra 2 adet kadın figürinine ait baş ile tekil bir örnek olarak Arkaik Dönem'e tarihlenebilecek seramik parçası da buluntular arasındadır.

2018 yılında tespiti yapılan bu iki tahkimlendirilmiş yerleşimle birlikte, yukarıda vurguladığımız benzer işlevdeki diğer yerleşimler, Adramytteion *khorasının* büyüklüğü ve kullanımına dair bütüncül değerlendirmeler yapılabilmesini mümkün kılacak önemli veriler olmuştur (Harita: 1).

⁵ Özgen, 2017: 54.

⁶ Öztürk, 2019: 55.

Burhaniye İlçe sınırlarında 2018 yılında sürdürdüğümüz çalışmalardaki diğer tespitlerimiz Edremit ilçesi sınırındaki Çoruk Mahallesi'nde olmuştur. Çoruk Mahallesi'nin yaklaşık 2 km. kuzeydoğusunda, Burhaniye'den Edremit'e uzanan şose yolun Çoruk Deresi üzerinde, 4 kemeri açıkta, bir kemeri toprak altında kalmış 5 geçişli ve Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlenebilecek köprü tespit edilerek belgelenmiştir. Söz konusu köprüyü 2015 yılından beri süregelen çalışmalarımızla belgelenen ve Geç Dönem'e tarihlenen Hüyücek, Şahinler, Şarköy ve Yunuslar Mahalleleri'ndeki köprülerle birlikte değerlendirmek mümkündür. Gelecek çalışmalarımızla, bu yapıların tarihsel devamlılık içerisinde, bölgenin yol ve güzergâh sistemleriyle ilgili antik dönem ve sonrası özellikle Türk Dönemi için daha fazla bilgi sunacağı kanaatindeyiz (Çizim: 1) (Resim: 5).

Çoruk Mahallesi'ndeki bir diğer belgelememiz ise mahalle mezarlığında devşirme olarak kullanılan mimari parçaların saptanmasına yönelik olmuştur. Çoruk Mahallesi'nin yaklaşık 300 m. kuzeyinde konumlanan, kuzey-güney doğrultulu, köy içi tali yolun batısında kalan yeni mezarlık ile doğusunda kalan eski mezarlık içerisinde kalan alanda sütun, lento ve saçaklık parçalarıyla 1 adet 5 satır yazıtiyle onurlandırma amacıyla kullanım görmüş kaide tespit edilmiştir. 2015 yılından beri bölge genelinde sürdürülen araştırmalarda tespit edilen epigrafik materyalin oldukça sınırlı olması ve metin içeriğinin onurlandırma içeriğinde oluşu, Adramytteion'daki kamusal alan ilişkisine dair fikir vermesi açısından kıymetlidir.

Önceki yıllarda olduğu gibi bu araştırma döneminde de çalışmanın ikinci bölümü Ayvalık İlçesi sınırlarında gerçekleştirilmiştir. Ayvalık kararı ile bağlantısı sağlanmış Küçükköy ve Alibey Adası ile Çıplak Ada ve Maden Adası çalışmanın bölge özelindeki odaklarını oluşturmuşlardır.

Küçükköy Mahallesi'nin 600 m. güneydoğusundaki düzlükte, önceki yıllarda gerçekleştirdiğimiz tespitlere paralel olarak, temel seviyesinde korunagelen muhtemel bir kilise yapısıyla birlikte dikdörtgen planlı mekânlar, yine temel seviyesinde kısmen korunagelmüş ve olasılıkla alanın etrafını çevreleyen duvarla birlikte, içinde bir adet kuyunun yer aldığı bir manastır kompleksi tespit edilmiştir.

Ayvalık genelinde sürdürülen çalışmalarımız ve 2018 yılı tespitlerimiz neticesinde manastırlar, kiliseler, Osmanlı Dönemi Rum sivil mimari örnekleriyle alanın antikitesinin yanında Geç Osmanlı - Erken Cumhuriyet Dönemlerindeki değişimlere dair önemli çıkarımlar yapılmasını sağlayacak verilere ulaşılmıştır.

Ayvalık Alibey Adası'ndaki bir başka tespitimiz ise, Çatalçeşme yolu üzerinde, yerelde Ekşiçeşme olarak adlandırılan ve restore edilmiş çeşmenin güneyindeki hafif eğimli yamaçta yer alan iki adet sarnıç olmuştur. Birbirlerine yaklaşık 20 m. mesafedeki sarnıçlar içerisinde yoğun toprak dolgu gözlemlenmiş olup günümüzde hala aktif olan bir çeşmenin yanında bulunmaları sebebiyle sarnıçların alanın işlevsel açıdan devamlılığını oluşturdukları söylenebilir. Geçmiş dönem çalışmalarımızla Alibey Adası'ndaki belgelenen benzer tespitlerde özellikle kilise ve manastırlar yanı sıra saptadığımız tekil tespitler bölgenin tarihsel topografyasının anlaşılması açısından oldukça önemli veriler sunmaktadır⁷.

Alibey Adası'nın güneybatısında konumlanan Çıplak Ada'da 2016 yılı çalışmalarında 2 adet kilise tespit edilmiş ve belgelemesi yapılmıştı⁸. Araştırma kampanyasının bu dönemi adanın güneydoğusunda yer alan yükselti üzerinde, literatüre yanlış algıda castrum olarak geçen⁹ sahada sürdürülmüştür. Alanı çevreleyen yamaçlar ve tepe düzlüğünde yaklaşık olarak 60 m. çapa sahip dağınık halde, moloz taş öbekleri gözlemlenmiştir (Resim: 6). Söz konusu öbeklerin yükseltiyi çevreleyen tahkimin duvar sıralarına ait muhtemel akıntılar olduğu düşünülmektedir. Özellikle batı ve kuzey yamaç boyunca belirgin olan bu moloz akıntılar, yerelde yoğun bir kullanım gören, farklı ebatlardaki sarımsak taşlarından oluşmaktadır. Tepelik yükseltinin güneybatısında, yüzeyden görülebilen temel izlerinden anlaşıldığı kadarıyla dikdörtgen bir hat sunan 5 x 5 m. ölçülerinde, güney ve doğu yönde farklı yönelimlerdeki duvar sıraları kısmen korunagelmüş iki adet mekâna ait yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Söz konusu yapıların duvarları yerel sarımsak taşından ve kuru örgüde inşa edilmiştir. (Resim: 7). Tepenin özellikle batı ve kuzey yamaçlarında ve yamacın düzlüğe kavuştuğu alanlarda gerçekleştirilen yüzey taraması neticesinde yoğun miktarda seramik malzeme tespit edilmiştir. Belgelenen seramiklerden günlük kullanımla ilişkili olan yalın kap gruplarının çoğunluğu testi ve amphora formlarına aittir. Tarihlenebilir unsurlar arasında yer alan Hellenistik Dönem siyah firnisli parçalar arasında balık tabağı ve kantharos kaidesi, her iki tarafı farklı renkte astarlanmış (kırmızı-siyah) açık kap formlarına ait gövde parçaları ile dış yüzeyi barbotin tekniğinde damla motifleriyle süslenmiş batı yamacı kasesine ait gövde parçaları yer almaktadır

⁷ Özgen, 2017, 47-59; Özgen, 2018: 219-243.

⁸ Özgen, 2019: 111.

⁹ Beksaç, 2000: 116-117.

(Resim 8). Roma Dönemi seramik grupları arasında yer alan gri hamur-siyah astarlı gövde parçası, *red slip ware* gövde parçası ve *sigillata* da tespit edilen buluntular arasındadır.

Çıplak Ada üzerinde *castrum* olarak hatalı adlandırılan alanın etrafı basit bir tahkimatla çevrelenmiş, geç dönem yerleşimi niteliği taşıyan tepenin yüzeyde görülen mimariden bağımsız olarak Helenistik ve Roma evrelerinde de iskân edilmiş olduğu düşünülmektedir. Ayvalık adalar bölümündeki son tespitimiz, Alibey Adası'nın kuzeybatısında kalan Maden Adası'nda gerçekleştirilmiştir. 2016 yılında 13.10 x 13.10 m. ebatlarında kare planda ve yaklaşık 10 m. yüksekliğinde ikincil kullanımlı, oldukça fazla sayıdaki rektogonal bloklar ve dökme moloz harç dolgu ile inşa edilmiş bir kule yapısı tespit edilmişti. Alibey Adası'na en yakın konumdaki doğu ucu civarında, doğu-batı doğrultusunda konumlandırılmış 11 x 4.60 m. ölçülerinde, 0.55 m kalınlığında, belirli standart sunmayan taş ve tuğlalardan yer yer harç kullanımının gözlemlendiği duvar örgüsüne sahip bir kilise tespit edilmiştir. Her iki yöndeki duvar sıvalarının kısmen günümüze ulaştığı anlaşılan kilisenin apsisi korunagelmemiş olsa da yıkılmış olan apside ait izler takip edilebilmektedir. Güney duvarı üzerinde yer alan izlerden kilisenin, narteks ve naos ayrımını sağlayan bir iç duvarla bölümlendirildiği belirlenmiştir. Söz konusu ayrımın izleri yapının bu bölümdeki yüzeyini kaplayan yoğun bitki örtüsü sebebiyle yalnızca güney cephede gözlemlenebilmektedir. Alan çevresinde gerçekleştirilen yüzey taramasında, çoğunluğu günlük kullanım kaplarına ait az sayıda yalın Bizans Dönemi seramiği tespit edilmiştir.

2015 yılından bu yana sürdürülen araştırmalarda bölgenin farklı noktalarında konumlanan irili ufaklı 9 adet antik taş ocağı/temin alanları tespit edilmiştir¹⁰. Antik dönem malzeme ve yapım tekniğinin tarihsel topoğrafya bağlamında araştırılması hususunda, ocakların Adramyttene bölgesinin yerleşim dokusu içerisindeki konumları, alanların seçim nedenleri ve taş koparma işleminde kullanılan tekniklerin irdelenmesi hususunda 2018 yılı itibarıyla kapsamlı bir çalışma başlatılmış, elde edilen ilk tespitler uluslararası sempozyumlarda paylaşılmıştır¹¹.

¹⁰ Özgen, 2019: 110.

¹¹ Araştırmaların ön değerlendirmesi, 8-14 Ekim 2018 tarihlerinde düzenlenen ASMOSIA XII konferansında "The Ancient Quarries and Stone Extracting Techniques in the Mysian Coastal Region" ve 6-8 Kasım 2018 tarihlerinde düzenlenen Tunç Çağları'ndan Ortaçağ'a Mimaride Heykel ve Taş, II. Uluslararası Yesemek Sempozyumu'nda "Adramytteion *Khoras*ında Tespit Edilen Antik Dönem Taş Ocakları" başlıklı bildiriler ile sunulmuştur.

Jeolojik formasyon ve topoğrafya, Adramyttene’de bulunan taş ocaklarının bölge coğrafyasındaki dağılımında baskın iki etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıyı hattı ve yakınındaki ocaklarda (Boşnak Tepe, Taylıeli, Yılanlı Tepe ve Dolap Adası) kumtaşı-kireçtaşı geçişken formasyonuna rastlanırken, iç kesimlerdeki volkanik yükseltilerden ise (Kocataş, Tirkeçtepe, Kızılcabayır sırtı ve Merdiven Kaya) andezit yapı malzemesi temininde faydalandığı tespit edilmiştir. Boşnak Tepe, Taylıeli, Kocataş ve Dolap Adası ocaklarındaki fay aynaları, antik dönem ocak işçilerinin, bölgedeki ocak yeri seçimlerinde önemli bir kriter olmuştur. Ocaklarda günümüze ulaşan izler aracılığıyla, Adramyttene’de taş malzemenin yatayda açılan sürekli kanallar ve oluklar vasıtasıyla çıkarıldığı tespit edilmiş, çalışmalar boyunca kama izlerine yalnızca Boşnak Tepe ocağında rastlanmıştır. Taş formasyonundaki değişimler taşın kalitesini düşürdüğünden bu ocaklardan elde edilen malzemenin denizaşırı ya da bölgeler arası ticaretini gerçekçi kılmamaktadır. Bu sebeple ocakların öncelikli olarak Adramythenos Sinus’un ekonomik merkezi olan Adramytteion’a ve de bu coğrafyada yer alan küçük ölçekli kale yerleşimleri ve kırsal yerleşimlere hizmet ettiği ön görülmektedir.

2012 yılında başlatılan yeni dönem Adramytteion Antik Kenti kazılarına paralel olarak kentin egemenlik alanını tanımlamak, alanın tarihsel süreç içerisindeki değişimini Adramytteion/Adramyttene merkezli okuyabilmek için başlatılan yüzey araştırması projesi, 4. yılını tamamladığı bu süreçte, ilgili alan uzmanlarıyla birlikte tüm körfez bölgesinin Prehistorik Dönem’den 19. yüzyıl sonlarına kadar olan zaman aralığındaki kültür envanterini oluşturan bir çalışmaya evrilmiştir. 2015-2018 yılları arasında özellikle Burhaniye, Gömeç ve Ayvalık İlçelerinde büyük bir kısmı yeni tespit ve belgelemelere dayanan çalışma, bölgenin görece az bilinen tarihine ışık tutacak seviyeye ulaşmıştır. Araştırmamızın gelecek yıllarda, Edremit ve Havran İlçelerinde yapılacak tespitlerle birlikte, tüm körfez bölgesinin tarihsel süreç içerisindeki değerinin anlaşılmasına önemli katkılar sunması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

Aykanat, B. B., Öztürk, A. (2018). “Kuzey Ege Arkeoloji Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (KEAM) Adramytteion Kenti ve Egemenlik Alanı 2017 - 2018 Yılları Çalışmaları”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü TEBE Haberler 44*, İstanbul, Baskıda.

Beksaç, E. (2000). “Balıkesir İli Ayvalık, Gömeç, Burhaniye ve Edremit ve Havran İlçeleri’nde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 1999”, *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)*, 2. Cilt, TC Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara, s. 113-122.

Beksaç, E. ve Beksaç, Ş. N. (2005). *Tarihin Işığında Burhaniye*, Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları: Balıkesir.

Gücü, R. (2014). *Geçmişten Günümüze Burhaniye Tarihi (Adramytteion - Kemer- Edremit)*, Burhaniye Belediyesi Kültür Yayınları 18: Balıkesir.

Özgen, H. M. (2017). "Kuzey Ege Arkeoloji Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (KEAM) Adramytteion ve Egemenlik Alanı 2015 - 2016 Yılları Çalışmaları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü TEBE Haberler* 43, İstanbul, s. 47-59.

Özgen, H. M. (2018). "Balıkesir İli, Burhaniye, Gömeç ve Ayvalık İlçeleri Adramytteion Egemenlik Alanı 2015-2016 Yılları Arkeolojik Yüze Araştırması", *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)*, Cilt 2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 219-243.

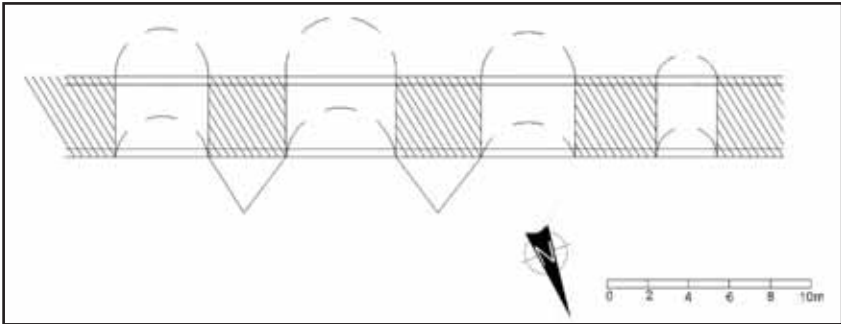
Özgen, H. M. (2019). "Balıkesir İli, Burhaniye, Gömeç ve Ayvalık İlçeleri "Adramytteion Egemenlik Alanı" 2017 Yılı Arkeolojik Yüze Araştırması", *36. Araştırma Sonuçları Toplantısı (AST)*, Cilt 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 103-118.

Öztürk, A. (2019). *Adramytteion Egemenlik Alanında Bir Yerleşim: Dedekaya ve Çevresinin Topografik İncelemesi* (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Saka, A. (2016). *Antik Dönemde Edremit Körfezi: Balıkesir İli, Edremit, Havran, Burhaniye, Gömeç ilçeleri Yüze Araştırması* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Harita 1: Adramytteion Kenti çevresindeki savunma ağı yapılarının bulunduğu noktalar.

Çizim 1: Okuf Köprüsü planı.

Resim 1: Asarkaya havadan görünüm.

Resim 2: Asarkaya'da tespit edilen kayaya oygu sarnıç.

Resim 3: Kaplan sivrisi havadan görünüm.

Resim 4: Kaplan Sivrisi'nde tespit edilen duvar sırası.

Resim 5: Okuf Köprüsü genel görünüm.

Resim 6: Çıplak Ada'da çevre duvarından geriye kalan moloz taş öbekleri.

Resim 7: Çıplak Ada duvar sırası.

Resim 8: Çıplak Ada Klasik-Hellenistik Donem seramikler.

2018 YILI SİLLYON VE TERRİTORYUMU YÜZEY ARAŞTIRMASI

Murat TAŞKIRAN*

GİRİŞ

Sillyon, antik dönemdeki adıyla Pamphylia Bölgesi'nde, günümüzde ise Antalya ili, Serik ilçesine bağlı Yanköy Mahallesi Kocagözler Mevkii'nde yer alır. Antalya-Alanya karayolunun 8 km. kuzeyinde bulunan kent, sözü edilen yoldan oldukça rahat bir şekilde görülebilmektedir (Harita: 1). Kent, Toroslar (Tauros) Dağları ile sınırlandırılan Antalya Ovası'na hâkim 235 m. yükseklikteki kayalık bir tepe üzerinde kurulmuştur. Erken dönemlerden itibaren yerleşim gören kent, üzerinde her dönemden kalıntılar barındırmaktadır. Pamphylia Bölgesi'nin önemli kentleri Perge, Aspendos, Side ve Attaleia gibi merkezlerden farklı olarak kayalık bir tepe üzerinde kurulan kent Hellenistik Dönem'den, Türk-İslam Dönemi içlerine kadar kesintisiz yerleşim görmüştür. Osmanlı Dönemi'nin sonlarına doğru yerleşim kentin batı eteklerine olmuş; hatta burada erken Roma Dönemi stadyumu içinde sivil mimari örnekleri inşa edilmiştir (Resim: 1)¹.

Sillyon'da ilk sistemli araştırmalar M. Küpper başkanlığındaki bir ekip tarafından başlatılmıştır. Bu çalışmalar 1995, 1996 ve 1997 yıllarında 3 dönem devam etmiş ve yeni bulgular ışığında önemli sonuçlar elde edilmiştir². Araştırmada sadece Sillyon değil çevresinde bulunan yerleşimler de incelenmiştir. Küpper ve ekibi, bu araştırmayla Sillyon'un territoryumunda bulunan bazı yerleşmelerin hem Sillyon ile olan organik bağlantısını çözmek hem de bu yerleşimlerin topoğrafik özelliklerini çözmeyi amaçlamıştır³. 2009-2011 yılları arasında E. Özer başkanlığında Sillyon Yüzey Araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kent ve çevresinde bulunan bazı yapılar ve kültür öğeleri tespit edilip belgelenmiş ve bilimsel raporları hazırlanmıştır. Çalışmalarda, Sillyon'un hinterlandında bulunan Kepez, Gökçepınar, Tekke Köy, Şatırlar, Yanköy ve Eski Yörük köylerinde yapılan araştırmalarda farklı dö-

* Dr. Murat TAŞKIRAN, Sillyon Yüzey Araştırması Başkanı, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kınıklı Kampüsü Denizli/TÜRKİYE, mtaskiran@pau.edu.tr – murattaskiran85@gmail.com

1 Taşkiran 2018, 270 vd.

2 Küpper 1996, 259-263; Küpper 1997a, 451-462; Küpper 1998, 474-496.

3 Küpper 1997b, 97-116.

nemlere tarihlenen ve Sillyon'un tarihsel gelişimini yansıttığı görülen birçok yapı ve kültür varlığı tespit edilmiştir⁴.

Disiplinelerarası bir yaklaşımla, erken evresinden terkedildiği döneme dek, tarihsel sürecine ait tüm detayları saptamayı amaçladığımız Sillyon ve Territoryumu Yüzey Araştırmasının ilk sezonu Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi ile Koç Üniversitesi Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (Akmed)'nin proje desteği ve Serik Belediyesi'nin konaklama desteği ile 2018 yılı Eylül ayında gerçekleştirilmiştir⁵. 2018 sezonunda, kentin batı ve güney etekleri ele alınmış; buradaki yapıların tüm detayları ayrıntılı olarak belgelenmeye başlanmıştır. Kent territoryumunda bulunan bazı yerleşimler ziyaret edilmiş, Sillyon'un konumlandığı modern Yanköy ve Tekkeköy Mahallelerinde, kültürel miras çalışmaları kapsamında saha araştırması yapılmıştır. Ayrıca kentin jeolojik yapısının incelenmesine ve modern teknikler çerçevesinde kent haritasının çıkarılmasına başlanmıştır.

HARİTALAMA VE GIS ÇALIŞMALARI

Ali BACANLI – Uğur SAĞLAMÖZ

2018 çalışma sezonunda, Sillyon'da Antalya Valiliği ve Sivil Havacılıktan alınan izin çerçevesinde, havadan görüntüleme aracı ile çeşitli taramalar yapılmış bu taramalar cors cihazı ile sayısallaştırılarak kent haritasının detaylı bir şekilde çıkartılması ve kentteki tüm arazi detaylarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Öncelikle haritası çıkarılacak alan belirlenmiştir. Belirlenen alanın içerisine koordinat dengelemeleri yapılabilmesi için belirlenen yerlere YKN (yer kontrol noktaları) yerleştirilmiş koordinat okumaları yapılmıştır. Belirlenen alanın insansız hava aracı ile bindirmeli olarak uçuşu yapılmıştır. Elde edilen tüm bu veriler bilgisayar programlarıyla işlenmiştir. Bilgisayar orta-

⁴ Bu çalışmalar için bkz. Özer -Taşkıran 2010a, 279-296; Özer -Taşkıran 2010b, 165-169; Özer vd. 2011, 209-213; Özer 2012, 361-370; Özer -Taşkıran 2012, 204-208.

⁵ Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi'ne, Koç Üniversitesi Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (Akmed)'ne, Serik Kaymakamı Sayın Haluk ŞİMŞEK'e ve Serik Belediye Başkanı Sayın Ramazan ÇALIK'a destek ve yardımlarından ötürü en içten teşekkürlerimizi sunmak isteriz. Ayrıca bakanlık temsilcimiz Sayın Seval TAN'a teşekkür ederiz. Bu çalışma, Prof. Dr. Halil KUMSAR (Jeolog), Dr. Öğretim Üyesi Nuray Gökalp ÖZDİL (Epigraf), Dr. Öğretim Üyesi Mustafa BİLGİN (Arkeolog), Arş. Gör. Ömer UZUNEL (Arkeolog), Arş. Gör. Yıldırım Hasan SELEKOĞLU (Mimar), Arş. Gör. Didem Gülçin ERDEM (Halk Bilimci), Arş. Gör. Görkem İŞİK (Sanat Tarihçisi), Öğr. Gör. Ali YAŞAR (Koruma-Onarım uzmanı), Ali BACANLI ve Uğur SAĞLAMÖZ (Harita Mühendisi), Eylem ÖZDEMİR (Arkeolog), Yiğit Alp AKYÜZ ve Esra BEŞTEKER (Arkeoloji öğrencisi) ile Mebrure Ezgi İŞMAR (Mimarlık öğrencisi) katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

mında elde edilen nokta bulutu, ortofoto, dem (sayısal yükseklik modeli) ve arazinin 3d modeli koordinatlı olarak oluşturulmuştur. Elde edilen bu veriler üzerinden çizim işlemleri yapılmış olup halihazır üretilimi, eşyükseklik eğrileri ve detay noktalarının ölçümleri belirlenmiştir (Resim: 2, Harita: 2).

YAPI ARAŞTIRMALARI

Murat TAŞKIRAN – Mustafa BİLGİN

Dromoslu Yapı (Paşa Deliği)

Halk arasında “Paşa Deliği” olarak bilinen yapı, kentin güney yamacında kayalık bir alanda kuzey-güney oryantasyonlu konumlanmaktadır. Alanda yaptığımız incelemelerde, herhangi bir ek yapı tespit edilememiş ve yapının tekil durduğu anlaşılmıştır. Burası Lanckoronski⁶ tarafından su deposu olarak adlandırılmış ve detaylı çizimi yapılmıştır. Sonrasında G. Bean yapıyı ele almış ve çeşitli bilgilere yer vermiştir⁷. Mekânın giriş kısmı yıkıldığı, *dromos* ve *dromos*'tan sonra gelen odaların çoğu yerde tahrip olduğu, bazı duvarların da yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu görülmüştür. Yıllar süren kaçak kazıların yapıya oldukça zarar verdiği ve kaçak kazılardan çıkan toprağın mekan içine-*dromos* zeminine ve bazı odalara istiflendiği anlaşılmıştır (Resim: 3).

Mekânda sürdürülen çalışmalar neticesinde, yapının planı eksizsiz bir şekilde çıkarılmış; gerekli ölçüm ve fotoğraflama işlemlerinin ardından belgelenmesi tamamlanmıştır (Çizim: 1). İncelemelerimiz sonrasında, yapının 5 odalı ve uzun bir *dromos*'a sahip olduğu görülmüştür. Odaların her birine, A ile E arasında alfabetik isimler verilmiş ve değerlendirmeler odalara göre yapılmıştır. Tüm mekanlar ve *dromos* yerel kireç taşı malzemeden dört köşeli ve düzgün yüzeyli bloklarla örülmüştür. Duvar örgüsü çoğu yerde *isodomos* tekniğindedir. Paşa Deliği'nin üst kesiminde yaptığımız incelemelerde yapıyla bağlantılı strüktüre rastlanılmamıştır. Yapının içinde ve çevresinde seramik yahut herhangi bir arkeolojik malzeme tespit edilmemiştir. Bu nedenle, tarihlleme noktasında net bir yorum getirmek oldukça güçtür. Ancak düzgün örülmüş duvarlar, yapım tekniği ve odaların çatı sistemi Roma İmparatorluk Dönemi mimari özelliklerini taşımaktadır. İlk değerlendirmeler sonucunda, yapının Roma İmparatorluk Dönemi'nde inşa edildiği ve muhtemelen sonraki dönemlerde de kullanılmaya devam edildiğini söylemek mümkündür. Nitekim yapının A odasının duvarında duran ancak tam okunamayan yazıttaki harf karakterleri geç antik dönemi işaret etmektedir.

⁶ V. K. G. Lanckoronski, Pamphylia Ve Pisidia Kentleri I, S. Bulgurlu (çev.), 2005, 75.

⁷ G. Bean, Türkiye'nin Güney Kıyıları, S. Çokay (çev.), 1997, 48-49, Res. 12.

Nymphaeum A

Aşağı kentte, Ana Kent Kapısı'nın 50 m. kuzeybatısında ve kentin Roma Hamamı'nın 20 m. doğusunda konumlanan kuzey-güney eksenine yerleştirilmiş Nymphaeum A, yaklaşık 15 m. genişliğindedir (Resim: 4). Korunmuş bakiyelerden Nymphaeumun ön cephesi uzun kenarda her biri 2,8 m. açıklığa, başlangıçlarından itibaren 1,4 m. yüksekliğe ve 0,6 m. kalınlığa sahip üç beşik tonozlu birim ile kemer bitimlerinden başlayan yaklaşık 1,5 m. yüksekliğinde bir duvardan oluşur. Güney kısa kenarda ikinci bir evrede inşa edildiği duvar kesişimlerindeki dilestasyonda belirgin biçimde görülebilen bir kemer açıklığı yer alır. Kemerler üzerindeki cephe duvarı ve arka cephe duvarı arasında 68 cm. genişliğinde bir su kanalı bulunur. Kanalin başlangıcı ve bitimi takip edilememekle birlikte duvarlar boyunca uzandığı anlaşılmaktadır.

Ana şehir kapısından başlayan ve kuzey yönde dış surla paralel ilerleyerek akropolis kuzey kapısına bağlanan yol Nymphaeum A ile Bastion 1 arasından geçer. Yükselerek devam eden yolu teraslandırılan büyük bir bölümü korunabilmiş istinat duvarının devamı aynı zamanda Nymphaeumun arka cephesini ve üzerindeki su kanalının bir kanadını oluşturur. Tonoz örtülü dikdörtgen bir su kanalı yola ait taş döşemelerinin ve istinat duvarının altından ilerleyerek Nymphaeum üzerindeki kanala açılır. Su kanalının diğer destek duvarı bugün yalnızca kuzey kenarda yaklaşık 4.70 m. korunmuştur (Resim: 5).

Aynı eksene kurulu Nymphaeum A ve Roma Hamamı ile kuzey sınırını oluşturan ana kaya yükseltisi arasında kalan kısmın, günümüzde dolgu toprağı ve molozla dolu, yerleşimciler için sosyal bir alan olduğu ileri sürülebilir. Bir avlu olarak da ele alınabilecek söz konusu alanın Ana Şehir Kapısı'na yakınlığı ve batı yamaçtan Kuzey Akropolis Kapısı'na bağlanan yol ile olan organik ilişkisi dikkate alındığında buranın aynı zamanda ziyaretçiler için bir anlamda karşılama işlevini de üstlendiği söylenilebilir. Ne var ki eldeki arkeolojik veriler avlunun yapısı hakkında herhangi bir öneri getirilmesini bu aşmada oldukça zorlaştırmaktadır. Malzeme ve teknik özelliklerinden yola çıkılarak bir Geç Antik Çağ yapısı olduğu söylenilebilecek Nymphaeum A, özgünündeki U biçimli formuyla kentin girişine yakın noktada kurulmuş sosyal alanın odak noktasındaki su yapısıdır.

BİZANS VE TÜRK-İSLAM DÖNEMİ ARAŞTIRMASI

Görkem IŞIK

Dönem araştırmaları kapsamında, aşağı kente bulunan ve Bizans Dönemi'ne tarihlendiğini düşündüğümüz tüm yapı ve yapı gurupları envanterleri

çıkarılarak belgelenmiş ve kent haritasına eklenmiştir. Akropolis'te bulunan ve bugüne kadar yapılan çalışmalarda cami/mescit olarak tanımlanan yapıda da ise detaylı bir çalışma gerçekleştirilmiştir (Resim: 6).

Silyon Akropolisi'nin kuzey kesiminde Kale Mescid'i olarak isimlendirdiğimiz tek kubbeli bir mescit yer almaktadır. Yapı çoğunlukla devşirilen antik dönem taş malzeme ile moloz taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. İnşasında tamamen taş malzeme kullanılan yapının üst örtüsünün de taş malzemeden olması dikkat çekmektedir. Yapı, kare planlı bir ibadet mekânı (harim) ile kuzey cephesine eklenen dikdörtgen planlı bir son cemaat yeri ve küçük bir avludan oluşmaktadır. Yapıya kuzeydeki avludan ve son cemaat yerinden geçilerek girilir. Avlunun cümle kapısı kuzey duvar üzerinde ve 0,90 m. genişliğindedir; ancak ibadet mekânının giriş açıklığıyla aynı aks üzerinde değildir. Avlunun kuzey cephesi 7,20 m., batı duvarı ise 6,30 m. uzunluğundadır. Avlunun doğu duvarı da 5.80 m. uzunluğundadır ve ibadet mekânının güney duvarına (kuzeydoğu köşesini 0.69 m döndükten sonra) bağlanmaktadır. Son cemaat yerinden ibadet mekânına (harim) giriş dikdörtgen kesitli bir kapı ile sağlanmaktadır. Dikdörtgen kesitli kapının genişliği 1.10 m.'dir. Kapının her iki yanında dikdörtgen kesitli ve 0,80-0,83 m. genişliğinde birer pencere bulunmaktadır. Bunlardan başka batı ve güney duvarları üzerinde ikişer adet pencereye daha yer verilmiştir. İbadet mekânı dıştan yaklaşık 7,80 x 7,80 m. boyutlarında kare planlı ve yaklaşık 6 m çapında bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişler "Türk üçgenleri" ile sağlanmaktadır ve bunların arasında sivri kemerli niş benzeri süsleme açısından ibadet mekânının iç yüzeylerini tekdüzelikten kurtaran unsurlar vardır. Bunun dışında başka süsleme unsuru bulunmamaktadır (Çizim: 2).

Bu yapıyı kesin olarak tarihlendirmeyi sağlayacak olan inşa kitabesi günümüze ulaşmadığı gibi tarihlendirmede ipucu sunabilecek süsleme unsurlarının da bulunmaması durumu güçleştirmektedir. Yapının örtüsünün kubbe olması ve kubbeye geçiş unsuru olarak kullanılması Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait özellikleri yansıtmaktadır. Taş malzemeyle inşa edilmiş bir tek kubbeli mescit örneği olması nedeniyle çoğu Anadolu Selçuklu dönemi örneklerinden malzeme yönüyle ayrılmaktadır. Bununla birlikte yapıya bitişik bir son cemaat yerinin olması Anadolu Selçuklu Döneminden daha çok Beylikler dönemine özgü uygulamalardan biridir. Ancak son cemaat yerinin ibadet mekânıyla aynı doğrultuda duvarlara sahip olmaması yapıyla eş zamanlı yapılmadığını ve sonradan eklenmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca yapının 15 ve 16. yüzyıllarda Osmanlı Dönemi'nde kullanılmaya devam ettiği üzerinde bir şüphe olmamasına rağmen yapıda Osmanlı Dönemi'ni yansıtan bir ize de rastlanılmamıştır (Resim: 7).

Yukardaki bilgiler ışığında yapının mimari özelliklerinden hareketle ilk inşasının Anadolu Selçuklu Dönemi'ne kadar inmesi beklenebilir. Ancak son cemaat yeri ve avlunun Beylikler Döneminde eklenmiş olması söz konusudur. Sonuç olarak yapının Anadolu Selçuklu'nun son dönemleri ile Osmanlı hâkimiyeti arasındaki döneme yani 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın sonlarına kadar bir zaman dilimi içinde tarihlendirilmesi uygundur⁸.

BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÇALIŞMALAR

Ömer UZUNEL

Silyon'da 2018 araştırma sezonunda farklı yapılarda belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda Z&F 5010x lazer tarama cihazı kullanılmıştır. Araştırmanın ilk yılı olması nedeniyle çalışılacak yapılar daha çok ayakta kalan yapılar üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışılan yapılar sırasıyla cami, hamam ve Nymphaeum A'dır.

İlk çalışma akrapoliste bulunan camide gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızın amacı, bölgenin en erken İslami dönem yapıları arasında kalan caminin restorasyonuna yönelik olarak proje altlıklarının oluşturulmasıdır. Burada lazer tarama cihazı ile 13 istasyon kurulmuştur. Bu istasyonlarda 3 mm. hassasiyet ile tarama yapılmış ve istasyonlar 4 – 6 mm. hassasiyet ile birleştirilmiştir. Çalışma sonucunda yapının 3d nokta bulutu modeli oluşturulmuştur. Elde edilen veriler 3d survey programında işlenerek yapının rölövesinin çıkartılacağı altlıklar hazırlanmıştır (Resim: 8). İkinci çalışma alanı kentin batı eteğinde yer alan hamam yapısıdır. Hamam çatısı dışında hemen hemen ayakta durmaktadır. Buradaki çalışmamızda hamamın plan, kesit ve görünüşlerinin oluşturulması ve bunlardan elde edilen verilerden yapının yapısal analizi hedeflenmiştir. Çalışmalar arazi şartlarının zorlu olması nedeniyle iki gün sürmüştür. Lazer tarama cihazı ile 42 istasyon kurulmuştur. Taramada 3 mm. hassasiyet kullanılmış olup, istasyonlar 6 -7 mm. hassasiyet ile birleştirilmiştir. Son çalışma alanı hamam yapısının doğusundaki Nymphaeum A'dır. Bu alanda yapılan çalışmada 17 istasyon kurulmuş olup, 3 mm. hassasiyet ile tarama çalışması gerçekleştirilmiştir. İstasyonlar 4-5 mm. hassasiyet ile birleştirilmiştir. Çalışmada, Nymphaeum A ile ilgili yapılacak yayın çalışması için plan, görünüş ve kesitlerinin hazırlanması hedeflenmiştir. Bununla birlikte kentin batı yamacında bulunan Hellenistik Kule, Bastion 1 ve Ana Kent Kapısı'nın 3 boyutlu çizimleri gerçekleştirilmiş ve animasyonları hazırlanmıştır.

⁸ Yapının tarihlemesi konusunda bkz. Yetkin 1978, 195-204; Boran 2001.

Antik kentte ve territoryumunda yürütülen yüzey araştırmalarında, bölgenin seramik kültürünü anlamak için ön çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, ilk aşamada, aşağı kentte bulunan Roma hamamı ve çevresindeki incelemeler tamamlanmış, sonraki aşamada, Kule 1 (Hellenistik kule) ile Rampalı yol arasındaki yamaç, detaylı bir şekilde taranmıştır. Yapılan inceleme sonucunda, M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren Türk-İslam Dönemi'ne kadar kesintisiz bir yerleşmenin varlığına işaret eden seramik buluntulara ulaşılmıştır. Bu seramikler içerisinde; M.Ö. 5.-4. yüzyıla tarihlendirilen siyah parlak astarlı Attik seramik, Hellenistik seramik, kırmızı astarlı Roma seramiği (Sagalassos, Kıbrıs kırmızı astarlı seramikleri), Geç Roma D kırmızı astarlı seramikleri ile günlük kullanımla ilişkili kaba mutfak seramikleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen damgalı Rhodos amphorası kulbu ile Roma Dönemi'ne tarihlendirilen damgalı kulplar da bu yıl tespit edilen en önemli buluntular arasındadır. Siyah astarlı ithal seramik ile damgalı ticari amphora kulpları, Sillyon'un ticari ilişkilerinin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir.

Sillyon'un yaklaşık 4 km. kuzeyinde bulunan Kepez yerleşmesi, territoryum araştırması kapsamında incelenmiştir. Yerleşmenin merkezinde, çevresine konumlandırılan işliklerde ve kurulduğu tepenin yamaçlarında yürütülen çalışmalarda, M.S. 4.-7. yüzyıl arasına tarihlendirilen seramikler baskın buluntu grubunu oluşturmaktadır. Ancak, az sayıda olmakla birlikte M.S. 1. yüzyılın ikinci yarısı- M.S. 3. yüzyıla tarihlendirilen kırmızı astarlı seramikler de tespit edilmiştir. Yerleşmenin son kullanım evresini temsil eden buluntular arasında, Geç Roma D kırmızı astarlı seramikleri, sayısal anlamda en büyük gruptur. Ayrıca, konutlarda ve işliklerde kullanıldığı anlaşılan günlük kullanım kapları ile amphora parçaları da dikkati çekecek ölçüde yoğundur (Çizim: 3).

2018 yılında planlanan seramik çalışmalarının son ayağını, Antalya Müzesi'nde gerçekleştirilen incelemeler oluşturmuştur. Müze Müdürlüğünden alınan izinle, geçmiş yıllarda, farklı projeler kapsamında, Sillyon ve territoryumunda yürütülen yüzey araştırmalarında tespit edilen ve günümüzde Antalya Müzesi'nde korunan seramikler, daha sonraki süreçte detaylı bir şekilde çalışılmak için tasnif edilmiştir. Yapılan ilk incelemede, kentin erken yerleşimini temsil eden seramik buluntuların varlığı dikkat çekicidir. Bu seramikler içinde, beyaz astar üzerine monokrom bezemeli Geometrik Dönem seramik parçaları, kentin mitolojik kuruluşuyla ilişkili somut arkeolojik kanıtlar olması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca Arkaik Dönem'e tarihlendirilen

buluntular da 2018 yılı araştırmalarında tespit edilemeyen buluntular arasındadır. Diğer seramikler arasında, Hellenistik ve Roma İmpatorluk Dönemi ile özellikle Geç Antik Çağ'a ait parçalar, 2018 yılı çalışmalarında tespit edilen örneklerle paralel yoğunluktadır. Ayrıca, Bizans ve Türk-İslam Dönemi'ne ait yeşil ve mavi sırlı seramikler de dikkate değer bir buluntu grubudur.

Geçmiş yıllarda yapılan çalışmalarla, 2018 yılı araştırmalarındaki seramikler birlikte değerlendirildiğinde, kentin Geometrik Dönem'den itibaren kesintisiz olarak Türk-İslam Dönemi'ne kadar yerleşime tanıklık ettiğini söylemek yanlış bir yorum olmayacaktır. Önümüzdeki yıllarda devam edecek araştırmalar ile sonraki süreçte gerçekleştirilecek olan sistemli kazı çalışmaları, Sillyon ve territoryumunda bulunan yerleşmelerin seramik kültürünün daha iyi anlaşılması ve bilimsel verilerle desteklenmesi için oldukça önemli olacaktır.

KORUMA VE ONARIM ÇALIŞMALARI

Ali YAŞAR – Yıldırım H. SELEKOĞLU

Yüzey araştırması kapsamında Ana Kent Kapısı, Kule 1 (Hellenistik Kule), Roma hamamı, Nymphaeum A ve Kale Mescid'inde belgeleme ve durum tespit çalışmaları yapılmıştır. Çalışma kapsamında özellikle Ana Şehir Kapısı, kule 1 ve hamam yapılarında risk oluşturan strüktürel sorunlu noktaların *fotogrametrik* yöntemlerle üç boyutlu modelleri oluşturulmuş ve detay çizimleri yapılmıştır. Durum tespit çalışmasından elde edilen veriler ışığında her bir yapı için bozulma paftaları oluşturularak malzeme koruma raporları hazırlanmıştır. Bu çalışma kapsamında, Kale Mescidi olarak isimlendirdiğimiz yapı detaylı bir şekilde çalışılmıştır. Yapının malzeme detayları, korunma sorunları ve bozulmaları ile nedenleri, deformasyonlar, malzeme kayıpları, derz açılmaları, malzeme bozulmaları, harç ve sıva bozulmaları, yapıda risk oluşturan faktörler detaylı olarak ele alınmış ve yapı bazlı koruma önerileri geliştirilmiştir.

Yukarıda adı geçen yapıların harçlarının yapım teknolojisi hakkında bilgi sahibi olmak ve malzeme özelliklerini tespit etmeye yönelik olarak yapıların farklı bölümlerden alınan özgün duvar harç örneklerinin XRF, Kızdırma (Kalsinasyon) ve İnce Kesit analizleri yapılmıştır. Analiz çalışmaları, koruma uygulamaları öncesinde alandan alınan örnekler ve devamındaki laboratuvar incelemelerinden oluşmaktadır. Harç örnekleri alınırken olabildiğince yüzeyden olmamasına (farklı etkilere maruz kalmamış) dikkat edilmiş aynı zamanda örnek alınırken duvarların zarar görmemesine dikkat edilmiştir. Örnek alma işlemi, elle sivri uçlu aletler kullanılarak hassas bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Oldukça zayıf ve dağılmış haldeki harç örnekleri yerine, kütle halinde 5-15 gr.

ağırlığında ve ortalama 7 cm³ büyüklüğünde olan harç örnekleri kilitli poşetlerde muhafaza edilmiştir⁹. Yeterli sayıda alınan harç örnekleri, numaralarına göre ayrılmış, ölçekli fotoğrafları çekilerek örneklerin bilgi fişleri hazırlanmıştır. Son aşamada ise malzemede artan sıcaklığa bağlı olarak oluşan ağırlık değişiminden yararlanarak nem, organik madde miktarı ve CaCO₃ oranını tespit amacıyla kızdırma kaybı deneyi yapılmıştır. Malzemenin mineralojik özelliklerini belirlemeye yönelik olarak ince kesit, XRF analizleri yapılmıştır.

ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARI: EPİGRAFI ÇALIŞMALARI

Nuray GÖKALP

2018 yılı kapsamında kentte iki gün çalışılmıştır. Bu çalışmada kentin güney ve batı bölümlerinde yazıt taramaları yapılmış, yeni yazıtlar aranmıştır. Kopyalanan eserler şöyledir:

1. Giriş kapısının güneydoğusunda, tepenin hemen altında istinat duvarında devşirme olarak kullanılmış bir blok. Y.: 0.32 m., g.: 0.62 m., d.: 0.66 m., h.y.:0.035 m.

Πομπόνιον τρίαρχον

Yazıtın içeriği tam olarak anlaşılammakla birlikte, Pomponiusadabirimuhtemelenonurlandırılmaktadır. Pomponius Latin isimdir ve söz konusu şahıs, ordu mensubu olabilir. Yazıt, harf karakterinden dolayı İ.S. II. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir.

⁹ Analizi yapılacak harç örnekleri, Dr. M.Taşkıran ve Bakanlık Temsilcisi denetiminde alandan alınmış, Antalya Arkeoloji Müzesi'nden alınan izinle yaptırılmıştır. Yakın ilgililerinden dolayı Antalya Müze Müdürlüğüne ve 2018 yılı Sillyon Bakanlık Temsilcisi Seval TAN'a teşekkür ederiz. Harç analizleri Pamukkale Üniversitesi İleri Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi (İLTAM) tarafından yapılmıştır.

2. Ortaçağ Kalesi olarak tabelalarda adlandırılan *bastion*'un batı duvarında, sağ alt köşeye yakın, devşirme olarak kullanılmış bir bloktur. Blok ters durumdadır. Yazıt, fragman şeklindedir, oldukça aşınmış durumdadır ve zor okunmaktadır. Y.: 0.22 m., g.: 0.44 m., d.: (ölçülebilene):0.10 m., h.y.:0.03 m.

πρεσβευτήν ΣΙ [
καὶ πρὸς ANTE .
□NE [---] □Σ TON ..
... □...

İçeriği hakkında net bir bilgi vermek güç olsa da *presbeutes* kelimesinden, birisinin bir yere elçi olarak gönderildiği anlaşılmaktadır. Yazıt, çok büyük bir ihtimalle bir onurlandırma metnine ait bir fragman olmalıdır, harf karakteri yazıtın büyük bir ihtimalle İ.S. II. yüzyıla ait olduğunu göstermektedir. 2019 yılı yüzey çalışmasında, eksik kısımların tamamlanması için tekrar okuma yapılacaktır.

TERRİTORYAL ARAŞTIRMALAR

Murat TAŞKIRAN

2018 çalışma sezonunda Sillyon'un egemenlik alanında bulunan Tekkeköy Mahallesi'nde kısa bir arazi incelemesi yapılmış ve burada uzun süre kullanıldığı düşünülen bir antik taş ocağı tespit edilmiştir. Burası, Kepez Yerleşiminin bulunduğu tepenin kuzey batı ucunda ve Tekkeköy Mahallesi'nin yaklaşık 1 km. kuzeyinde konumlanmaktadır. Ocakta yaptığımız inceleme-

lerde, birtakım sonuçlara varılmıştır. Burada, muhtemelen Sillyon ve Kepez Yerleşimi'nde bulunan bazı yapılar için taşların sökülmiş ve işlenerek taşınmış olması muhtemeldir. Alanda, taş sökmek için kullanılan sistemlerin ve aletlerin izlerini görmek mümkündür (Resim: 9).

HALKBİLİMİ VE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÇALIŞMALARI

Didem G. ERDEM

Çalışma, Tekkeköy Mahallesi'nde gerçekleştirilmiştir. Burada yer alan Bâli Baba Tekkesi odaklı saha araştırmasıyla, Bâli Baba'nın tarihi ve menkıbevi şahsiyetinin aydınlatılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, yöre halkından seçilen kaynak kişilerle yönlendirilmiş mülakat yapılarak onlara önceden hazırlanmış sorular yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında 12 ayrı kaynak kişi ile görüşülerek kaynak kişilerin Bâli Baba'nın kimliğine, kutsiyetini neye borçlu olduğuna, tekkenin dinî yaşantılarındaki yerine ve bu husustaki tecrübelerine ilişkin verdikleri yanıtlar kayıt altına alınmıştır.

Bâli Baba Türbesi olarak adlandırılan mekân ve çevresinde yer alan kutsal sembolizminin işaretçileri de kayıt altına alınmıştır. Mekân üzerinden somutlaşan kutsal kabulün kökeninin mitik tasavvura dayandığı bilgisi, sahadada katılımlı gözlem yoluyla elde edilen veriler arasındadır. Türbenin bulunduğu alanda ağaç, su, ateş ve kurban kültlerinin kültürel dokudaki varlığına paralel olarak ritüelistik formlarda da yaşatıldığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle, sahadan elde edilen veriler üzerine kurgulanacak çalışmada, söz konusu kültlerin kültürel süreklilik bağlamında mitik tasavvurun ritüelistik yapıya evrilmesi suretiyle yaşatıldığı savının altı çizilecektir.

JEOLOJİK ÇALIŞMALAR

Halil KUMSAR

Sillyon antik kenti ve yakın çevresinde orta Miyosen (Langiyen-Serravaliyen) yaşlı Karpuzçay formasyonu, Sillyon antik kentinin üzerinde yer aldığı Pliyosen yaşlı Gebiz formasyonu, Kuvaterner yaşlı Belkıs formasyonu ve alüvyon birimi yer alır¹⁰. Gebiz kireçtaşı üzerinde tepelik bir alanda kurulu olan Sillyon antik kent alanı içerisinde kireçtaşı birimi üzerinde çok sayıda çatlak, kırık ve erime boşlukları yer almaktadır. Sillyon antik kentinin gü-

¹⁰ 1/100 000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları No:8 Antalya - L11 Paftası, MTA Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi, Ankara, s.18.

neydoğu ve kuzeybatı yamaçlarında genişliği 1 m.'den, derinliği 10 m.'den fazla olan açılma çatlakları ile yer yer kaya devrilme ve düşmeleri mevcuttur. Güney batı yamacında meydana gelen kütle hareketleri, kuzeybatı yamacına göre daha genç olup kaya devrilmesi ve düşmeleri günümüzde de devam etmektedir (Resim: 10).

Tepenin güneydoğu ve kuzeybatı yamaçlarında yapılan saha incelemelerinde kireçtaşı biriminin karbonatlı kumtaşı seviyeleri içerdiği ve bu seviyelerin kalınlığının 0.2 m. ile 0.6 m. arasında değiştiği, genelde yatay ve yataya yakın bir eğimde olduğu ve ayrıca kireçtaşı birimi içinden süzülen yeraltı sularının etkisiyle ayrıştığı ve bozunmaya uğradığı, bu nedenle de kireçtaşlarının askıda kaldığı belirlenmiştir. Yağışın fazla olduğu kış mevsimlerinde, kireçtaşı içerisinde biriken yeraltı sularının hacmi arttığından, buna bağlı olarak karbonatlı kumtaşı seviyelerinde bozunma ve aşınmalar da artış göstermiştir. Üstteki kireçtaşı bloklarında çatlama, sonrasında düşme ve devrilmeler meydana gelmiş, antik kentin tepedeki alanı daralmıştır. Bu kütle hareketlerinin ilerlemesinde bölgede meydana gelen yıkıcı depremlerin de etkisi büyüktür¹¹.

VERİTABANI VE WEB SİTESİ ÇALIŞMASI

Ahmet DAYIOĞLU – Yiğit A. AKYÜZ

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden alınan izinle (Sayı: E.710830, Tarih: 03.09.2018) Sillyon yüzey araştırması için 2 aşamalı bir çalışma başlatılmıştır. Birinci aşamada veritabanı yazılımı kurulmuş; ikinci aşamada ise web sitesi çalışması yapılmıştır.

Veritabanı yazılımı masaüstü bir uygulama olup bütün bulunan eserlerin ve yapılan işlemlerin kayıt altında tutulması için tasarlanmıştır. Belli bir şifreleme ile ulaşım sağlanan veritabanına araştırmayla ilgili tüm detaylar girilmektedir. Web sitesi çalışmasında ise yönetim paneline sahip dinamik bir web sitesi çalışması yapılmış ve www.sillyon.net adresinden yayına sunulmuştur. Site içinde sınırsız sayıda menü ve alt menü açılabilir. Her bir sayfa için yönetim panelinden zengin metin editörü girişi ve medya (resim, video) girişi sağlanmaktadır. Ayrıca yönetim panelinden yapılan resim girişi sayesinde bazı sınırlı görseller flickr hesabıyla entegre edilmiştir.

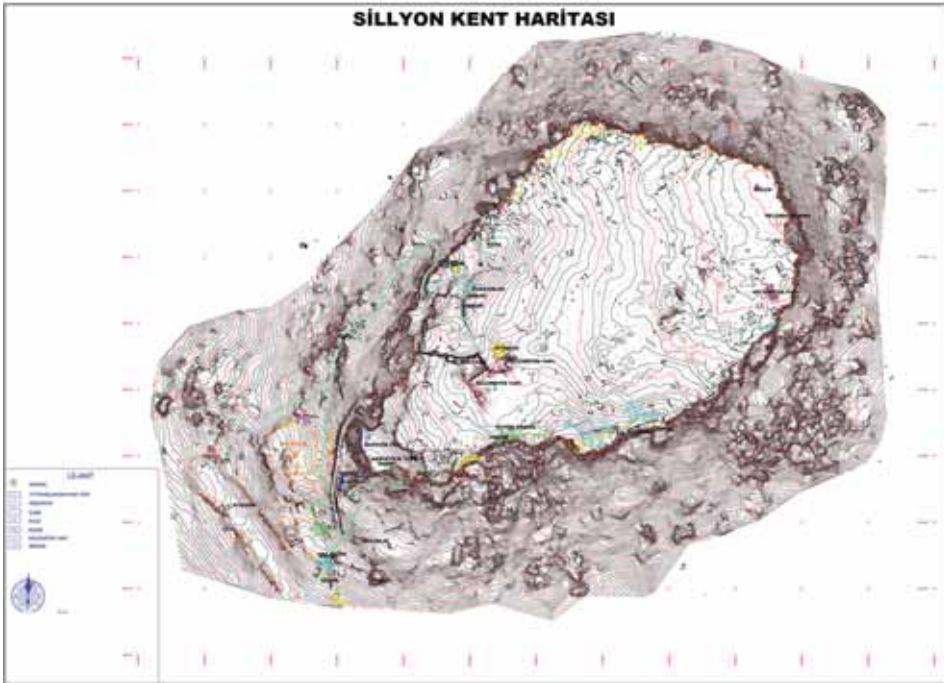
¹¹ Bu çalışmalar için bkz. Kumsar, Taşkiran ve Horiuchi 2019, 986-900.

KAYNAKÇA

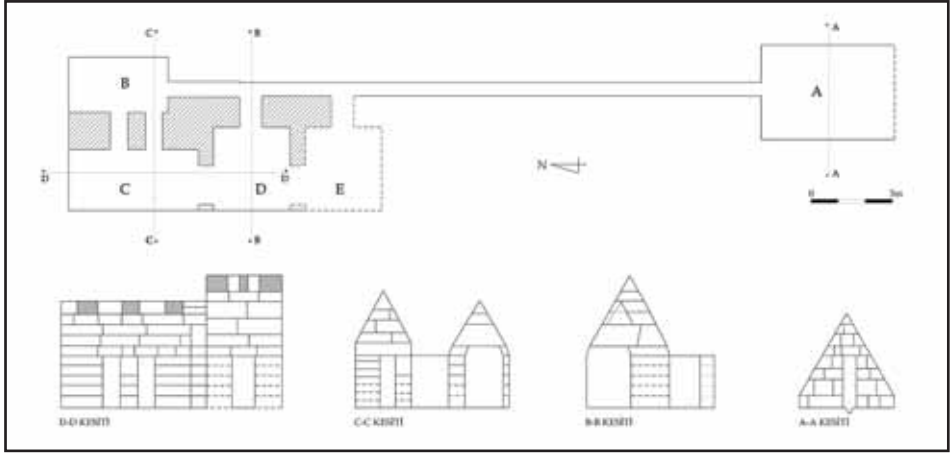
- Bean, G. (1997). Türkiye'nin Güney Kıyıları, (Çev.: S. Çokay), İstanbul.
- Boran, A. (2001), Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescitleri, Ankara.
- Kumsar H., Taşkiran M., Horiuchi K. (2019). "Silyon Antik Kent Alanındaki (Antalya) Kütle Hareketlerine Neden Olan Faktörlerin İncelenmesi", Uluslararası Katılımlı 72. Türkiye Jeoloji Kurultayı, Ankara, 896-900.
- Küpper M. (1996). "Silyon. Vorbericht über die Arbeiten 1995", AA, 259-263.
- Küpper M. (1997)a. "Silyon. Research Work 1995", 14. AST. 2, 451-462.
- Küpper M. (1997)b. "Silyon Işığında Pamfilya'nın Kırsal Yerleşim Yapısı", *Adalya*, II, 97-116.
- Küpper M. (1998). "Silyon, Beriht Über Die Arbeiten 1996", 16. AST. 2, 474-496.
- Lanckoronski V. K. G. (2005). *Pamphylia Ve Pisidia Kentleri I*, (Çev.: S. Bulgurlu), İstanbul.
- Özer E. (2012). "2011 Yılı Silyon Antik Kenti Ve Çevresi Yüzey Araştırması", 30.AST.1, 361-370.
- Özer E., Devenci A., Taşkiran M.(2011). "Silyon ve Çevresi Yüzey Araştırması 2010", *Anmed (Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri)*, 2011-9, 209-213.
- Özer E., Taşkiran M.(2010)a. "2009 Yılı Silyon Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması", 28.AST.2, 279-296.
- Özer E., Taşkiran M. (2010)b. "Silyon Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması 2009", *Anmed (Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri)*, 2010-8, 165-169.
- Özer E., Taşkiran M. (2012). "Silyon ve Çevresi Yüzey Araştırması 2011", *Anmed (Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri)*, 2012-10, 204-208.
- Taşkiran M. (2018). "Silyon Arkeolojik Kültürel Miras Araştırması:Kocagözler Mahallesi Sakinleri Gözünden Somut Kültürel Miras Bilinci", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 33, 269-276.
- Yetkin, Ş. (1978), "Silyon (Yanköy Hisarı)'daki Türk Eserleri, *Vakıflar Dergisi*, XI, 1978, 195-204.

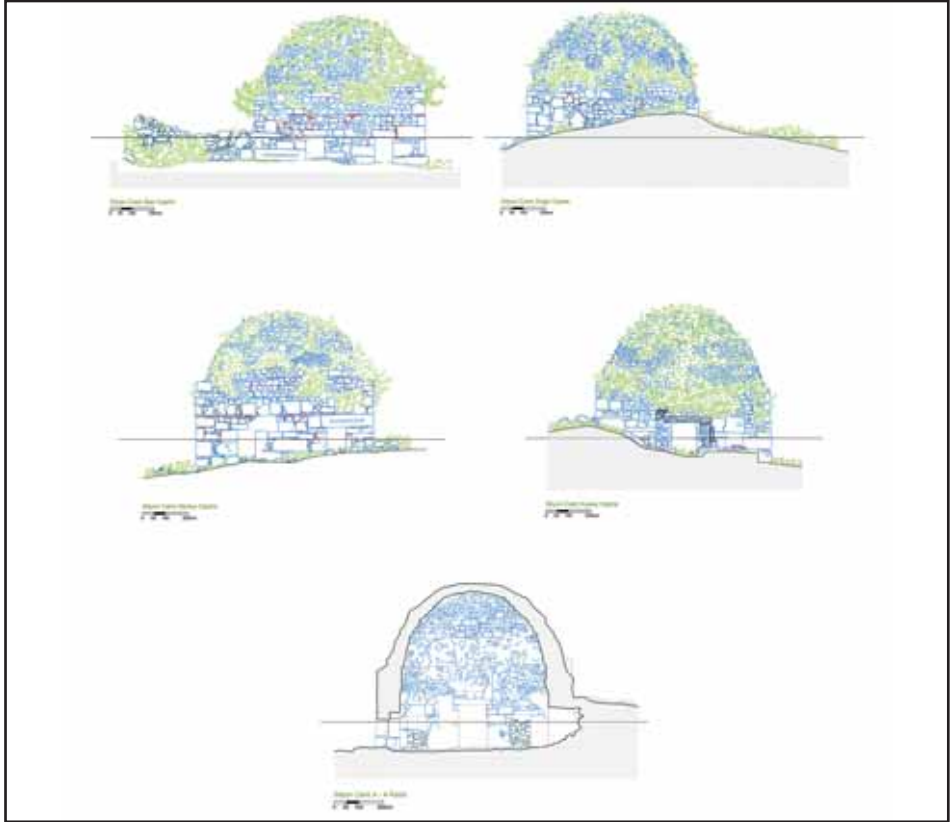
Harita 1: Pamphylia Bölgesi ve Sillyon YüzeY Araştırması Alanı.

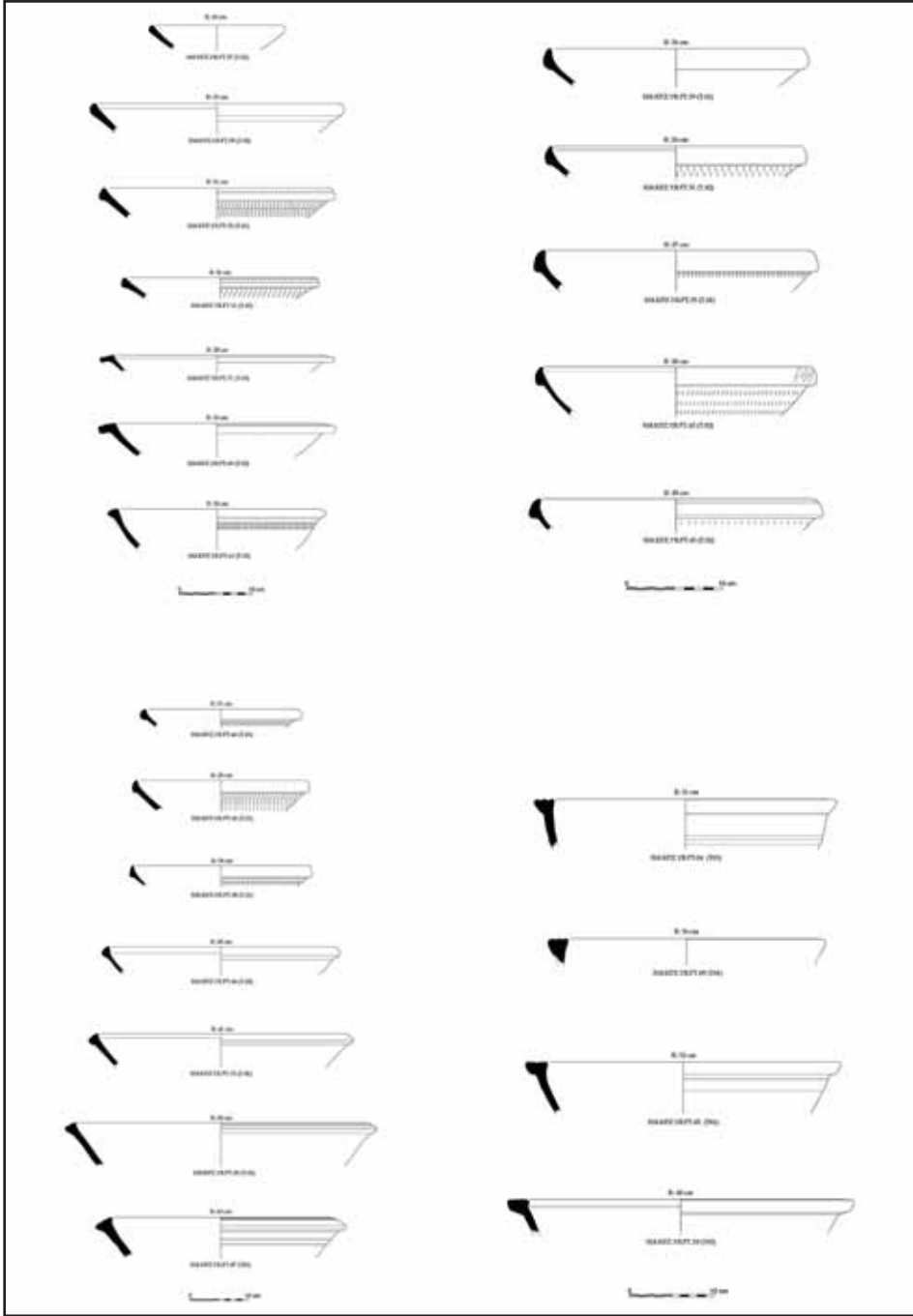
Harita 2: Sillyon kent haritası.

Çizim 1: Dromoslu Yapı-Paşa Deliği çizimi.

Çizim 2: Teke Karahisarı Kale Mescidi cephe ve kesit çizimleri.

Çizim 3: Kepez Yerleşiminden toplanan Geç Antik Çağ seramik çizimleri.

Resim 1: Sillyon antik kenti hava fotoğrafı.

Resim 2: Arazide haritalama çalışmalarından bir görüntü.

Resim 3: Dromoslu Yapı-Paşa Deliği içten görünümü.

Resim 4: Nymphaeum A'nın genel görüntüsü, batıdan.

Resim 5: Nymphaeum A tonoz görünümü.

Resim 6: Teke Karahisarı Kale Mescidi, kuzeybatıdan.

Resim 7: Teke Karahisar Kale Mescidi, kubbe detayı.

Resim 8: Laser scanner çalışmalarından bir görüntü.

Resim 9: Tekkeköy Mahallesi antik taş ocağı.

Resim 10: Sillyon'daki jeolojik durumdan bir kesit.

2018 YILI KARS - İĞDIR İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Mustafa KARAGEÇİ*
Akın BİNGÖL

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 27.07.2018 tarihli ve 632402 sayılı izinleri ile 2018 yılı yüzey araştırmaları, Kars İli Merkez, Arpaçay, Sarıkamış ve Digor İlçeleri ile İğdir İli Merkez ve Karakoyunlu İlçelerinde yürütülmüştür. Kafkas Üniversitesi'nden Doç. Dr. Akın Bingöl başkanlığında yürütülen çalışmalara Prof. Dr. Alpaslan Ceylan, Prof. Dr. Bahattin Çelik, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Karageçi, Doç. Dr. Nezahat Ceylan, Doç. Dr. Oktay Özgül, Doç. Dr. İbrahim Üngör, Doç. Dr. Yavuz Günaşdı ve Öğr. Gör. Fatih Turanlı katılmıştır. Bakanlık temsilciliği görevini Kars Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden Uzman Bilal Yetim üstlenmiştir¹. Yüzey araştırmaları laboratuvar çalışmaları Emine Çalbay, Dilek Karageçi, Muhammet Omak ve Emre Balcı tarafından yürütülmüştür. Bölgede daha önce yaptığımız araştırmaların 2018 yılı çalışmaları verimli geçmiş ve bölgenin tarihi ve arkeolojisini aydınlatması bakımından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz birçok merkez tespit edilmiştir.

KARS BÖLGESİNDE BELİRLENEN YERLEŞMELER

2018 yılı yüzey araştırmalarını Merkez İlçe, Sarıkamış, Arpaçay ve Digor İlçelerinde yoğunlaştırdık. 2018 yılında Kars bölgesinde yaptığımız araştırmalarda, geçen yıllarda incelenen merkezlere yeni merkezler eklenmiştir (Harita: 1).

* Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARAGEÇİ, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kars/TÜRKİYE

Doç. Dr. Akın BİNGÖL, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kars/TÜRKİYE

¹ Yüzey araştırmaları sırasında gösterdikleri anlayış ve sağladıkları katkılardan dolayı ekip üyeleri-ne, bakanlık temsilcimiz Bilal YETİM'e, Kars Arkeoloji Müzesi Müdürü M. Yücel KUMANDAŞ'a, Kars Kültür Varlıklarını Koruma Müdürü Z. A. Kaptan YAŞLI'ya, bu çalışmanın gerçekleşmesine büyük katkıları olan Kafkas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hüsnü Kapu'ya, Kafkas Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne ve Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Gencer ELKILIÇ'a teşekkür ederiz.

Kars-Merkez

Çakmak Mezarlık Alanı ve Kaya Resmi²

Kars İli, Merkez İlçesi'nin yaklaşık olarak 7 km kuzeyinde, eski Kars-Ardahan karayolunun solunda yükselen tepe üzerinde 5 adet mezar ve tepenin yamacındaki bazalt kayaya çizilmiş bir kaya resmi yer almaktadır. Kaya üzerindeki bu resim kazıma tekniğiyle yapılmış bir insan figürüdür. İnsan figürü çatılı bir ev içerisinde resmedilmiştir. Çizilen figürün baş kısmı tam olarak belirtilmemiş olmakla birlikte kol, el, bacak ve ayak kısımları iyi bir şekilde çizilmiştir. Çizim tekniği ve benzer örnekleri dikkate alındığında kaya üzerine çizilmiş olan figürün Ortaçağ dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu insan figürlü kayanın bulunduğu yamacın yaklaşık olarak 3 km. kuzeybatısında ve Çakmak Köyü'nün yaklaşık 3 kilometre kuzeydoğusunda, nispeten kayalık sayılabilecek bir alanda 6 adet kurgan benzeri mezar tespit edilmiştir. Bu mezarlardan 2 tanesinin çapları 5 m. diğer 4 mezarın çapları ise ortalama 3 m'dir. Farklı ölçülerde olan mezarların 2'sinde büyük boyutlu taşlar, 4'ünde ise küçük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Kullanılan taşlar elips şeklinde dizilerek mezarların çevresi oluşturulmuştur. Bu mezarlık alan içerisinde ve çevresinde herhangi bir keramik verisine rastlanılmamıştır (Resim: 1).

Küçükkyusuf Kalesi³

Kars İli, Merkez ilçenin 28 km. güneydoğusundaki Küçükkyusuf Köyü'nün hemen kuzeyinde yükselen tepe üzerinde yer almaktadır. Kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 2.250 metredir. Kale iki kısımdan ve genel olarak yarım daire şeklinde imar edilmiştir. Kalenin güneyindeki askeri amaçlı kullanıldığını düşündüğümüz kısımla kalenin ana yerleşim yeri dikkate alındığında, kalenin yaklaşık olarak 22.000 m²lik bir alanı kapladığı görülmektedir. Kale, köye, yollara ve tarım arazilerine hâkim bir konumda olup stratejik açıdan önem arz etmektedir. Kalenin batı sur duvarı kuzey-güney doğrultusunda dik uzanmakta, doğu, kuzey ve güney sur duvarları ise yarım daire şeklinde uzanarak batı sur duvarı ile birleşmektedir. Sur duvarlarının bu şekilde uzanması kalenin yarım daire şeklinde bir plana sahip olmasını sağlamıştır. Kalenin batı sur duvarları 200 metre, yarım daireyi oluşturan doğu, kuzey ve güney sur duvarları ise 325 metredir. Kalenin kuzey sur duvarı diğer yönler-

² N 43°05'07" – E 40°39'34"

³ N 40°24'38" – E 43°09'09"

deki duvarlara göre daha az tahrip olmuştur. Kalenin bu yöndeki sur duvarı üzerinde 5 adet gözetleme kulesi yer almakta ve sur duvarlarının yüksekliği 3 metre, kalınlığı ise 2,5-3 metre arasında değişmektedir. Kalenin kuzeydoğu sur duvarları 1 metre yükseklikte olup, batı ve doğu yönündeki sur duvarları ise temel seviyesindedir. Kalenin sur duvarlarının birleştiği güney bölümünde daha çok askeri amaçlı kullanılmış olduğu düşünülen; güney duvarı uzunluğu 30 metre, kuzey duvarı uzunluğu 33 metre, doğu duvarı uzunluğu 42 metre, batı duvarı uzunluğu 45 metre olan kare planlı bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı içerisinde birden fazla bölümün bulunduğunu temel seviyesindeki duvar kalıntılarından anlamaktayız. Kare planlı yapının batı duvarı üzerinde 2, güney duvarı üzerinde ise 1 adet gözetleme kulesi yer almaktadır. Kalenin ana sur duvarları ile güneyindeki kare planlı yapının su duvarları, orta ve küçük boy taşlar kullanılarak kuru duvar tekniğinde yapılmıştır. Çoğunluğu yassı olan bu taşlar herhangi bir işlem görmemiş olup, duvarlar oldukça kaba bir işçilikle inşa edilmiştir.

Sur duvarlarının çevrelediği yaklaşık 22.000 m²lik alan içerisinde yerleşim yerine ait olduğu düşünülen temel seviyesinde duvar kalıntlarına rastlanılmıştır. Bu alanda genellikle dairesel planlı mekânlar bulunmakla birlikte az da olsa kare ve dikdörtgen planlı yapıların da olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu mekânlar da sur duvarlarında olduğu gibi kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş, ancak taşlar sur duvarlarında kullanılanlara oranla daha küçük boyutludur. Kalenin tarihlendirmesinde önemli veriler verebilecek keramik buluntusuna rastlanılmasa da kalenin mimarisi bölgemizdeki Tunç Çağı kaleleriyle benzer özellikler gösterdiğinden kalenin Tunç Çağı kalesi olduğunu söyleyebiliriz (Resim: 2).

Ağadeve Kalesi⁴

Kars İli, Merkez ilçenin 35 km güneybatısındaki Ağadeve Köyü'nün hemen doğusunda yükselen tepe üzerinde yer almaktadır. Kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 2.450 metredir. Kale oldukça yüksek, dik yamaçlı ve Kars Ovasına tamamen hâkim bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Kalenin kuzey, güney ve batı duvarları, doğu sur duvarı ile birleşerek kalenin yarım daire planına sahip olmasını sağlamıştır. Kalenin doğu sur duvarı 140 metre, yarım daireyi oluşturan kuzey, güney ve batı sur duvarlarının uzunluğu ise 290

⁴ N 42°22'29" – E 42°59'34"

metredir. Kalenin sur duvarları orta ve büyük boy taşlar kullanılarak kuru duvar tekniğinde yapılmıştır. Kalenin batı, kuzey ve güney sur duvarları önemli ölçüde tahrip olmuştur, ancak bu yönlerdeki sur duvar yükseklikleri 1-1,5 metre yüksekliğindedir. Kuzey-güney doğrultusunda dik uzanan doğu sur duvarı ise diğer yönlerdeki sur duvarlarına oranla biraz daha az tahrip olmuş ve bu yöndeki sur duvarları 2 metre yüksekliktedir. Kalenin içerisinde yine büyük ve orta boy taşlar kullanılarak oluşturulmuş kare, dikdörtgen ve dairesel planlı mekânlar görülmektedir. Kalenin tamamına yayılmış olan bu mekânlar da sur duvarlarında olduğu gibi kuru duvar tekniğinde yapılmıştır. Sur duvarlarının çevrelediği yerleşim yeri içerisinde ve kale çevresinde yaptığımız incelemede herhangi bir keramik buluntusuna rastlanılmamıştır. Kalenin bölgemizdeki Tunç Çağı kaleleri ile benzer özellikler göstermesi sebebiyle bu kalenin Tunç Çağı kalesi olduğunu söyleyebiliriz (Resim: 3).

Azat Köyü Kurganları⁵

Kars İli, merkez ilçeye 8 km uzaklıktaki Azat Köyünün yaklaşık olarak 1,5 km doğusunda ve Borluk Vadisi'nin kuzeyindeki düzlük alan yer alan Kurganların deniz seviyesinden yüksekliği 1.780 m.dir. Toplamda 5 adet kurgan benzeri mezar tespit edilebilmiş olsa da alanda daha fazla kurganın bulunduğu ancak diğer kurganların arazinin tarla olarak kullanılması sebebiyle tahribata uğradığı düşünülmektedir. Bu alanda yoğun miktarda obsidyen ve az miktarda amorf Demir Çağ keramik parçalarına rastlanmıştır. Azat Köyünün çıkışında yine biri 8x9 metre ölçülerinde diğeri daha küçük olmak üzere iki kurgan tespit edilmiştir. Buradaki mezarların çevresi daire veya elips biçimli bir sıra taşlarla çevrilerek taşlar dikine yerleştirilmiştir. Bazı mezarlarda bu taşlar 1 m'ye yaklaşan yükselteler oluşturmuştur.

Kars-Sarıkamış

Çardakçatı Köyü Kalesi ve Yerleşmesi⁶

Kars İli, Sarıkamış ilçesi'nin 25 km. güneydoğusundaki Çardakçatı Köyü'nün yaklaşık 300 metre doğusunda yer alan tepe üzerindedir. Kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 1.760 metredir. Tepeyi oluşturan yamacın ortasından başlayan bir sur duvarına ait kalıntılar temel seviyesinde karşımı-

⁵ N 40°31'40" – E 43°07'56"

⁶ N 40°05'35" - E 42°42'55"

za çıkmıştır. Tepe üzerindeki bu sur duvarları içerisinde yerleşim yerine ait olduğu düşünülen temel seviyesinde duvar kalıntılarının varlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu mekânlara ait kalıntılar toprak yüzeyinde net bir plan ortaya koymamaktadır. Kale nispeten bulunduğu ovaya hâkim bir konumdadır. Yoğun miktarda amorf keramik ve az miktarda da obsidyen buluntusuna rastlanılmıştır. Kale ve yerleşim yerinde yapılan incelemede tepenin yamacından başlayarak tepe üzeri de dâhil olmak üzere Demir Çağ keramik parçalarına rastlanılmış. Kalenin sur duvarları ve keramik verisi dikkate alındığında, kalenin Demir Çağ kalesi olduğunu söyleyebiliriz (Resim 4).

Çardakçatı Düz Yerleşmesi⁷

Kars İli, Sarıkamış İlçesi'nin 25 km. güneydoğusundaki Çardakçatı Köyü'nün güneyindeki düzlük alanda ve Çardakçatı Kalesi ve Yerleşim Yeri'nin yaklaşık 500 metre batısında yer almaktadır. Yerleşme üzerinde herhangi bir mimari yapı bulunmamakla birlikte çok sayıda Demir ve Orta Çağ'a tarihlendirdiğimiz keramik verisine rastlanılmıştır. Deniz seviyesinden 1.740 m. yükseklikte olan yerleşme yeri yaklaşık olarak 15.000 m²'lik bir alana sahiptir.

Tombultepe Höyüğü⁸

Kars İli, Sarıkamış İlçesi'nin 27 km. güneydoğusundaki Karaköse Köyünün yaklaşık 2 km. kuzeyinde yer almaktadır. Höyüğün deniz seviyesinden yüksekliği 1.970 metredir. Höyüğün yaklaşık olarak yükseltisi 20 m olup 100 metre çapındaki bir alanı kaplamaktadır. Tombul tepe güneyindeki ovaya ve tarım arazilerine hâkim bir konumdadır. Tombultepe olarak adlandırılan bu tepenin ovalık alanın ortasına dolgu toprakla oluşturulmuş olması ve göstermiş olduğu höyük özellikleri sebebiyle, bu tepenin höyük olduğunu rahat bir şekilde söyleyebiliriz. Höyüğü çevreleyen sur duvarına benzer özellik gösteren temel seviyesinde bir duvar kalıntısı ile yine höyüğün üzerinde temel seviyesinde gözlenen duvar kalıntıları mevcuttur. Höyük üzerinde yoğun miktarda M.Ö. II. binyıl boyalı keramik parçaları ile Orta Çağ keramik parçalarının bulunması ve Orta Çağ Dönemine ait olduğu düşünülen temel seviyesindeki duvar kalıntıları, bu alanın Tunç Çağında kullanıldıktan sonra Orta Çağ'da da yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir (Resim: 5).

⁷ N 40°05'28" - E 42°42'34"

⁸ N 40°05'08" - E 42°29'31"

*İbrahim Bey Kalesi ve Yerleşmesi*⁹

Kars İli, Sarıkamış İlçesi'nin 27 km. güneydoğusundaki Karaköse Köyünün ve Tombultepe Höyüğü'nün yaklaşık olarak 4 kilometre güneyinde oldukça yüksek sayılabilecek sıradağların eteğindeki 2.120 metre rakımlı bir tepe üzerinde yer almaktadır. Büyük ve orta boy bazalt taşlar kullanılarak kuru duvar tekniğinde yapılmış olan bu kalede kullanılan taşların bir yüzü kabaca düzeltilmiştir. Kaleyi çevreleyen ve 3 m. aralıklarla yapılan iki sur sistemi bulunmaktadır. Kalenin sur duvarları 70 cm kalınlığında ve 40 cm yüksekliğindedir. Kalenin içerisinde temel seviyesinde duvar kalıntıları yer almaktadır. Kale kuzeyindeki ovaya ve tarım arazilerine oldukça hâkim bir konumdadır. Kale aynı zamanda Sarıkamış ilçesini Erzurum-Horasan ilçesine bağlayan önemli geçiş güzergâhı üzerinde yer almaktadır. Kalenin kuzey ve doğusunda, kalenin yerleşim yerine ait mekânlara ait olduğu düşünülen temel seviyesinde kare, dikdörtgen ve dairesel planlı duvar kalıntıları mevcuttur. Kale ve yerleşim yerinin bulunduğu alanda Demir Çağ özelliği gösteren keramik verisine rastlanılmıştır (Resim: 6).

Kars-Arpaçay

*Tomarlı Kalesi I*¹⁰

Kars İli, Arpaçay İlçesi'nin 7 km. doğusundaki Tomarlı Köyü'nün hemen kuzeyinde yükselen tepe üzerinde yer almaktadır. Kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 1.780 metredir. Kale bulunduğu ovaya ve tarım alanlarına oldukça hâkim bir konumdadır. Kalenin güneybatı sur duvarları sarp ve dik kayaların üzerine oturtulmuş ve bu yöndeki kayalıklar savunmayı güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Kalenin güneybatı sur duvarları 35 metre, kuzeybatı sur duvarları 38 metre, kuzeydoğu sur duvarları 35 metre, güneydoğu sur duvarları da 40 metre uzunluğunda olup, kale kare plan özelliği göstermektedir. Kalenin kuzeydoğu sur duvarı üzerinde 2 ve güneydoğu sur duvarları üzerinde ise 1 adet dışa doğru çıkıntı yapan 2.5x5 metre ölçülerinde burç bulunmaktadır. Kalenin kuzeydoğu sur duvarları önündeki 2 burç arasında uzanan ve burçlarda birleşen yarım daire şeklinde 1,5 metre genişliğinde temel seviyesinde duvar kalıntısına rastlanılmış ancak bu alanın kullanım amacı tespit edilememiştir. Kalenin sur duvarları büyük boyutlu bazalt taşlar kullanılarak kuru duvar tekniğinde yapılmış olup, 70-100 cm genişliğinde ve bazı noktalarda 1,5-2 metre yüksekliğindedir. Kabaca düzleştirilmiş bazalt

⁹ N 40°02'15" - E 42°30'15"

¹⁰ N 40°51'02" - E 43°24'17"

taşların uzunlukları 2 metre, yükseklikleri ise 70 cm ölçülerindedir. Kale içerisinde yoğun miktarda Erken Demir Çağ ve az miktarda Ortaçağ keramik parçalarına rastlanılmıştır. Kalenin mimari yapısı ve bulunan seramikler kalenin Erken Demir Çağ kalesi olduğunu göstermektedir (Resim: 7).

Tomarlı Kalesi II¹¹

Kars İli, Arpaçay İlçesi'nin 7 km. doğusundaki Tomarlı Köyü'nün hemen kuzeybatısında ve Tomarlı Kalesi I'nın batısında yükselen tepe üzerinde yer almaktadır. Kale batısındaki ovaya ve tarım alanlarına oldukça hâkim olup anakayaya oturtularak kurulmuştur. Kalede yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda, kalenin kuzeydoğu sur duvarlarına ait olduğu düşünülen 15 metre uzunluğunda 70 cm genişliğinde ve 1.20 metre yüksekliğinde bir duvar kalıntısından başka alanda başkaca bir sur duvarı kalıntısına rastlanılmamıştır. Bazalt taşından kuru duvar tekniğinde yapılan bu sur duvarında kullanılan taşlar kaba işçilikle düzeltilmiştir. Bu durum kaleyi Erken Demir Çağ'a tarihlendirmemizde yardımcı olmuştur. Yaklaşık olarak 9.000 m²lik alanı içerisine alan bu kale içerisinde; dairesel, kare ve dikdörtgen planlı yapılara ait temel seviyesinde duvar kalıntılarına rastlanılmıştır. Alanda çok yoğun miktarda ortaçağ keramik parçası buluntusuna rastlanılmış olması alanın Ortaçağ'da da yerleşim yeri olarak kullanıldığı düşündürmektedir. Kalenin kuzeydoğusundan köylüler tarafından gerçekleştirilen bir yol çalışması sırasında yaklaşık 25 metre uzunluğunda ve 3 metre yüksekliğinde bir duvar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu duvar kuru duvar tekniğinde, orta ve küçük boy bazalt taşlar kullanılarak inşa edilmiş ve sur duvarı özelliği göstermemekte olup, istinat duvarı olabileceği değerlendirilmiştir. Bahse konu duvar inşa tekniği açısından kalenin ilk inşa edildiği Demir Çağ'da değil, ancak daha sonra da yerleşime sahip olduğu Orta Çağ'da inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Kale içerisinde yapılan incelemede toprak yüzeyinde çok yoğun miktarda Karaz, Demirçağ ve Ortaçağ keramik verileri ile 1 adet işlenmiş obsidyen parçasına rastlanılmıştır (Resim: 8).

Kars-Digor

Bacalı Yerleşim Yeri ve Kurganları¹²

Kars İli, Digor İlçesi'nin 13 km güneydoğusundaki Bacalı Köyü'nün yaklaşık olarak 1 km doğusunda bulunan düzlük alanda yer almaktadır. Yak-

¹¹ N 40°51'15" - E 43°23'59"

¹² N 40°19'06" - E 43°32'48"

laşık olarak 200.000 m²lik alana yayılım gösteren bu yerleşim yerinde kare, dikdörtgen ve dairesel planlı mekânların temel seviyesinde duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Temel seviyesinde olan bu duvar kalıntılarında büyük ve orta boy bazalt taşlar kuru duvar tekniğinde inşa edilerek, taşların dış yüzeyleri kabaca tıraşlanmıştır. Yerleşim yeri içerisine bakıldığında büyük boyutlu dairesel ve yarım ay formu yapılar görülmekte olup bunların Ortaçağ'da ağıl olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Alanda çok yoğun miktarda amorf Orta Çağ keramik parçaları bulunması alanın Ortaçağ dönemine ait bir yerleşim yeri olduğunu göstermesi açısından da önemlidir. Bu yerleşim yeri içerisinde bazılarında büyük boyutlu taşlar kullanılarak bazılarında ise daha küçük boyutlu taşlar kullanılarak oluşturulmuş kurganlara rastlanılmıştır. Bu kurganların çapları 2 metre ile 4 metre arasında değişiklik göstermektedir. Alanda Demir Çağ keramik parçalarına da rastlanılmıştır. Her ne kadar taşlar ve duvar yapısı bakımından yerleşim yeri Demir Çağ özellikleri gösterse de yerleşim yerinin büyüklüğü ve keramiklerin durumuna bakıldığında buranın Ortaçağ'da yerleşim yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ortaçağ'dan önce ise buranın mezarlık alan olarak kullanıldığı yerleşim yeri içerisine yayılmış olan kurganlardan anlaşılmaktadır.

Bacalı Kaya Resimleri¹³

Kars İli, Digor İlçesi'nin 11 km güneydoğusunda yer alan Bacalı Köyü'nün yaklaşık olarak 8 km kuzeydoğusunda Bacalı Köyünün sınırları içerisinde bulunmaktadır. Türkiye-Ermenistan sınırını oluşturan Arpaçay nehrinin kenarında yer alan büyük bir bazalt taş üzerinde oyma tekniğiyle yapılmış olan geyik ve keçi figürleriyle at nalına benzeyen bir figür bulunmaktadır. Figürlerin yer aldığı bazalt taş yaklaşık olarak 3 m. yüksekliğinde ve 1,5 m genişliğindedir. İlk dönemlerde tekpare olan taşın daha sonra iki parçaya ayrıldığı görülmektedir. Figürlerin yer aldığı alanın yaklaşık olarak 500 m. güneyinde 2017 yılında tespit ettiğimiz Güven Kalesi yer almaktadır (Resim: 9).

Varlı Kalesi¹⁴

Kars İli, Digor İlçesi'nin 10 km güneyindeki Varlı Köyü'nün yaklaşık 3 km batısında yükselen sarp ve kayalık bir tepe üzerinde yer almaktadır. Kale genel olarak kare plan özelliği göstermektedir. Kalenin doğu sur duvarları

¹³ N 40°21'45" - E 43°35'31"

¹⁴ N 40°18'46" - E 43°26'22"

21 metre, batı sur duvarları 17 metre, kuzey sur duvarları ise 15 metre uzunluğundadır. Kalenin güney sur duvarları sarp ve dik kaya olan anakayanın işlenmesiyle oluşturulmuştur. Kalenin sur duvarları, büyük ve orta boy taşların bir yüzleri kabaca işlenmiş olarak kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş ve günümüze doğu, batı ve kuzey sur duvarlarının bir kısmı ulaşmıştır. Kalenin sur duvar kalınlıkları 60-100 cm arasında değişmekte olup, mevcut sur duvarlar yüksekliği 1,5 metredir (Resim: 10).

Karşısındaki ovaya oldukça hâkim bir noktada bulunan kalenin küçüklüğü ve etrafında yerleşim yeri kalıntısının bulunmaması kalenin daha çok askeri amaçlı yani gözetleme amacıyla kullanıldığını düşündürmektedir. Kalenin içerisinde obsidyen parçaları ve Demir Çağ'ına tarihlendirdiğimiz keramik parçası bulunmuştur.

IĞDIR BÖLGESİNDE BELİRLENEN YERLEŞMELER

2018 yılı yüzey araştırmalarını Iğdır İli Merkez ilçe ve Karakoyunlu ilçesinde yoğunlaştırdık. 2018 yılında Iğdır bölgesinde yaptığımız araştırmalarda, geçen yıllarda incelenen merkezlere yeni merkezler eklenmiştir (Harita: 2).

Iğdır-Merkez

Karakuyu Kurganları ve Yerleşim Alanı¹⁵

Iğdır İli, Merkez ilçenin 7 km. güneyindeki Karakuyu Köyü'nün yaklaşık 500 metre güneybatısındaki fazla yüksek sayılmayacak bir tepe üzerinde nispeten kayalık sayılabilecek bir alanda kurgan tarzı mezarlar ve mekân olarak kullanıldığı düşünülen dairesel planlı yapılara ait temel seviyesinde duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Yerleşim yeri ile kurganların deniz seviyesinden yüksekliği 890 metredir. Mekânlarda kullanılan taşlar işlenmemiş olup, duvarlar kuru duvar tekniğinde örülmüştür. Çok geniş bir yayılım alanına sahip olmayan bu mekânlardan alanda 15 tane tespit edilmiştir. Tespit edilen bu mekânların ölçüleri 6x5 ile 8x10 metre ölçülerinde değişiklik göstermektedir. Bu alandaki mekânların geniş dağılım alanı göstermemesi ve az sayıda kurganı barındırması sebebiyle konar-göçerlere ait mekânlar ve kurganlar olduğu düşünülmektedir. Tepe üzerindeki mekânların ve kurganların çevresinde az miktarda Ortaçağ keramik parçalarına rastlanılmıştır (Resim: 11).

¹⁵ N 39°51'48" - E 44°01'31"

Ülkütepe Kalesi ve Mezarlığı¹⁶

Iğdır İli, Merkez ilçenin 6 km. güneydoğusundaki Melekli beldesinin yaklaşık olarak 4 km. güneydoğusunda yer alan tepe üzerinde bulunmaktadır¹⁷. Kalenin deniz seviyesinden yüksekliği 890 metredir. Kale üzerinde kurulduğu tepenin yapısına göre inşa edilmiştir. Kalenin batı tarafında Ağrı Dağı yer almaktadır. Kalenin sur duvarları, büyük boyutlu bazalt taşlar kullanılarak kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş ve kullanılan taşların bir yüzeyinin kabaca düzeltilmiştir. Kalenin güney ve kuzey sur duvarları uzunlukları 67 metre, doğu ve batı sur duvarları uzunlukları ise 27 metredir. Dikdörtgen planlı olan kalenin 50 metre doğusunda yaklaşık 300 m²lik bir alanı kapsayan bir mezarlık olduğu tespit edilmiştir. Kiklopik duvar örgüsü ile bölgeye hâkim bir konumda önemli bir kaledir. Kale genel itibarıyla volkanik taşlarla kaplı bir tepede yer alması nedeniyle uzaktan tespiti mümkün değildir. Kalede yoğun miktarda Demirçay ve Ortaçay keramik verisine ulaşılmıştır.

Iğdır-Karakoyunlu

Karakoyunlu Kalesi¹⁸

Iğdır'ın İli, Karakoyunlu İlçesi'nin yaklaşık olarak 2 km güneybatısında bulunan tepe üzerinde yer almaktadır. Kalenin sur duvar genişliği ortalama 2 m. olup kuru duvar tekniğiyle yapılmıştır. Kalenin güneydoğu tarafında Erken Demir Çağı mezarı bulunmaktadır. Kalede rastlanan keramikler İlk Tunç Çağı, Demir Çağı ve Ortaçay'a aittir. Kale, andezitten oluşan kayalıkların üzerine yapılmış olup 55x60 m. ölçülerinde oval bir plana sahiptir. Kalenin mimari özelliklerine bakıldığında Urartu Kralı Menua (M.Ö. 810-786) döneminde yapıldığını söyleyebiliriz. Kalenin İskitler tarafından tahrip edilmesinden sonra, Ortaçay'da ve sonraki dönemlerde yeniden tahkimat yapılarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kalede Ortaçay yerleşim tabakasının fazla olması da bu durumu doğrulamaktadır¹⁹.

¹⁶ N 39°57'04" - E 44°08'09"

¹⁷ Ceylan A., "2005 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars, Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", AST 24, 2007, 172; Ceylan A., *Doğu Anadolu Araştırmaları I (Erzincan, Erzurum, Kars, Iğdır) 1998-2008*, 2008, 253; Ceylan A.-Özgül O., *Eskiçay'da Iğdır Kaleleri*, 2018, 94.

¹⁸ N 39°57'43" - E 44°12'29"

¹⁹ Ceylan A., "2002 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars, Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", AST 21/2, 2004, 269; Ceylan 2008: 312; Ceylan-Özgül 2018: 72.

Karakoyunlu Yayla Yerleşmesi ve Mezarlık Alanı²⁰

Iğdır İli, Karakoyunlu İlçesi'nin yaklaşık 10 kilometre güneydoğusundaki dağlık ve kayalık alanların içerisinde yer almaktadır. Vadi içerisinde kalan yerleşme, 2 koridorda işlenmemiş bazalt taşlar kullanılarak oluşturulmuştur. Bu alanda temel seviyesinde duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Tam olarak kullanım amaçları tespit edilemeyen bu kalıntıların çoğu küçük boyutlu mekânlara ait olsa da bunların yanında, alanda daha büyük boyutlu dairesel planlı mekânlar da bulunmaktadır. Bu büyük boyutlu yapıların ağıl olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Bu yerleşme yerlerinin yanında 1.5x1 metre ile 4x5 metre ölçülerinde değişiklik gösteren mezarlar da bulunmaktadır. Kurgana benzer yuvarlak planlı ve küçük boyutlu bazalt taşlar ile çevrili yapılmış olan bu mezarlarla birlikte alanda dikdörtgen formu 2 mezar daha tespit edilmiştir. Tespit edilen bu mezarların da dört bir yanında büyük yassı bazalt taşlarının kullanılmış olduğu görülmektedir. Alanda yapılan incelemede sadece Ortaçağ keramik parçalarına rastlanılmış olması ve dikdörtgen formu mezarların varlığı, alanın Ortaçağ dönemine ait bir yayla yerleşimi ve mezarlık alanı olduğunu düşündürmektedir.

Kurt Bucağı Kurganları²¹

Iğdır İli, Karakoyunlu İlçesi'nin yaklaşık 2,5 kilometre güneybatısındaki tarım alanları bulunan alandan başlayarak doğuya doğru yaklaşık olarak 800 metre devam eden ve 200 metre genişliğindeki bir alanda yer almaktadır. Bu kurgan alanında 3x3 metre ile 12x12 metre ölçülerinde değişen kurganlar tespit edilmiştir. Yükseklikleri zemin seviyesinden 40 cm ile 250 cm arasında değişen kurganların etrafları dairesel olarak zemin seviyesinde taşlar ile çevrilmiş ve üzerlerine taşlar yığılmıştır. Kurganların hemen hemen yarısının üzerinde ortalarına bırakılmış oldukça büyük boyutlu 3-4 taşın bulunduğu görülmüştür. Tarafımızca 60 tanesi tespit edilebilen ve oldukça geniş bir yayılım alanına sahip olan kurganların yayılım alanı da göz önünde bulundurulduğunda kurgan sayısının 60 tan fazla olduğu anlaşılmaktadır. Kurganları, doğuya doğru 800 metre takip edildikten sonra karşımıza herhangi bir işleminden geçmemiş taşlar kullanılarak oluşturulmuş olan yerleşim yeri benzeri kalıntılara rastlanılmıştır. Genellikle dairesel planlı oldukları görülen bu mekânlarda bazalt taşlarından oluşturulan duvarlar temel seviyesin-

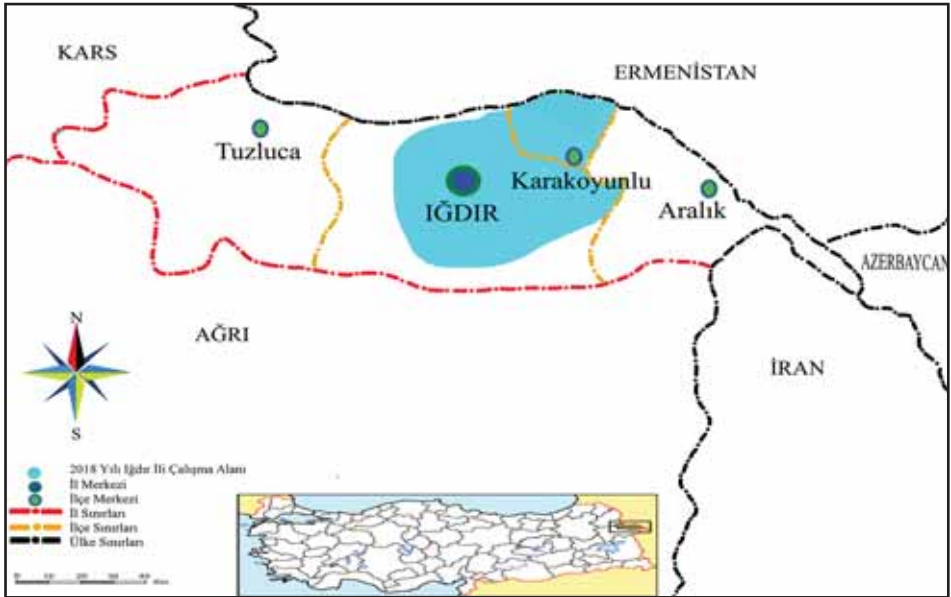
²⁰ N 39°56'48" - E 44°11'49"

²¹ N 39°57'38" - E 44°09'02"

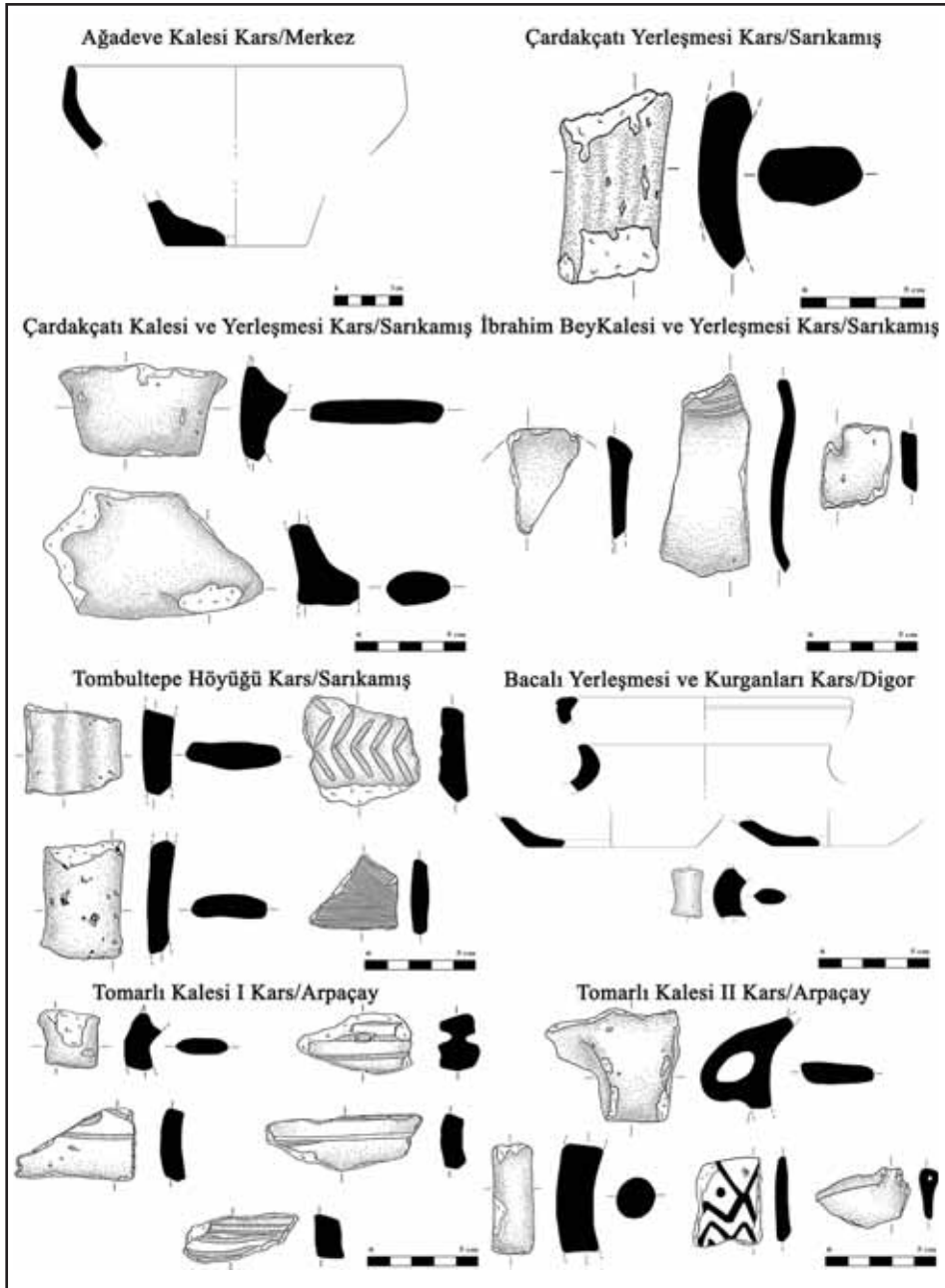
de görülmektedir. Alanda asıl dikkatimizi çeken ise bir tarafı kuzeydeki dik kayalıklara yaslanmış olan diğer 3 kenarını oluşturan duvarlarda bir yüzü kabaca şekillendirilmiş taşlar kullanılan koridora benzer yapı olmuştur. 27x6 metre ölçülerinde dikdörtgen planlı koridora benzeyen bu mekânda temel seviyesindeki duvarlar kalıntıları mevcut olup, bu duvarlarda iki sıra büyük boyutlu bazalt taşı arasında dolgu toprağı ile oluşturulmuştur. Tespit edilen bu alanın işlevi tam tespit edilememiş olsa da kült alanı olabileceğı düşünölmektedir. Kurgan alanında yoğun miktarda Demirçağ ve Ortaçağa tarihlen-dirdiğimiz keramik verisine ulaşılmıştır (Resim: 12).

Harita 1: Kars İlinde çalışılan bölgeler.

Harita 2: Iğdır İlinde çalışılan bölgeler.

Çizim 1: Keramik buluntu çizimlerinden örnekler.

Resim 1: akmak Mezarlık Alanı ve kaya resmi.

Resim 2: Kkyusuf Kalesi.

Resim 3: Ağadeve Kalesi.

Resim 4: Çardakçatı Kalesi ve yerleşmesi.

Resim 5: Tombultepe Höyüğü.

Resim 6: İbrahim Bey Kalesi ve yerleşmesi.

Resim 7: Tomarlı Kalesi I.

Resim 8: Tomarlı Kalesi II.

Resim 9: Bacalı Kaya Resimleri.

Resim 10: Varlı Kalesi.

Resim 11: Karakuyu Kurganları ve yerleşim alanı.

Resim 12: Kurtbucağı Kurganları.

BURSA İLİ VE İLÇELERİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI – 2018 İZNİK – YENİŞEHİR

Mustafa ŞAHİN*

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile Uludağ Üniversitesi adına 2006 yılında Bursa ve İlçelerinde başlattığımız kültür envanteri projesinin 02-20 Nisan 2018 tarihleri arasında yürütülen 2018 yılı kampanyasında İznik İlçesinin güneyi ve güneydoğusunda bulunan mahallelerinde (Aydınlar, Çamdibi, Çamoluk, Çampınar, Çiçekli, Derbent, Dereköy, Dırazalı, Göllüce, Hocaköy, Karatekin, Kaynarca, Mustafalı, Şerefiye, Yeni Şerefiye) ve Yenişehir İlçesinin Kirazlıyayla mahallesinde incelemelerde bulunulmuştur (Resim: 1). Projenin amacı, Bursa ve ilçelerinin kültür varlıkları açısından sahip olduğu potansiyeli belirlemek ve şimdiye kadar tescili yapılmamış, varlıklarından haberdar olunmayan taşınmaz kültür varlıklarını tespit etmektir. Ziyaret edilen mahalleler ziyaret zamanına göre değil de alfabetik sıra ile tanıtılacaktır.

2018 sezonu yüzey araştırmasında ziyaret ettiğimiz mahallelerden birisi Aydınlar'dır. Aydınlar Mahallesi, İznik Gölü'nün güney yamaçlarında, İznik'e 9 km uzaklıktadır (Resim: 1). Mahalledeki ilk araştırma noktası, sınırları Aydınlar ve Derbent mahalleri arasında kalan Şaraphane Mevkii olmuştur¹. Burada zeytinliklerin arasında kayaya oyulmuş platform şeklinde bir anıt yer almaktadır (Resim: 2). Anıt, kireçtaşı anakaya kesilerek oluşturulmuştur ve 9.50 m uzunluğunda, 7 m derinliğinde, 4 m yüksekliğinde iki platformdan oluşmaktadır. Anıtın dış yüzeyinde, anakaya keski ile düzeltilerek podyum

* Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059, Görükle Bursa/TÜRKİYE, mustafasahin@uludag.edu.tr

Yüzey araştırması Uludağ Üniversitesi tarafından desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yusuf ULCAYA teşekkürü borç biliriz. Yüzey araştırmasına Arkeoloji Bölümü Araştırma Görevlileri Dr. Serkan GÜNDÜZ, Hazal ÇITAKOĞLU ve Serap ALA heyet üyesi olarak katılmışlardır. Serap ALA, İznik Müzesi'nde 2017 yılında bulunan taş eserlerin çizimlerini tamamlamıştır. Yüzey araştırmasına katılarak yardım ve destekte bulunan araştırma görevlilerine çok teşekkür ederim. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı temsilen ise İznik Müze Müdürlüğü uzmanlarından Mehmet Hasan BOZKURT aramıza katılmıştır. Uyumlu ve yardımsever çalışmalarından dolayı kendisine bir kez daha teşekkür ederim.

Konum koordinatları latitude – longitude şeklinde verilmiştir.

¹ GPS: 40.37926, 29.667023 Rakım: 183 m

haline getirilmiştir. Ana mekanda tam ortaya gelecek şekilde bir niş bulunmaktadır. Kayadaki kopma nedeniyle üst bölümünün nasıl bittiğini bilemediğimiz nişin genişliği 100 cm, ölçülebilen yüksekliği 105 cm, derinliği 71 santimetredir. Alt alta teraslar şeklinde oyulan platformlar ve en üst terasın ortasına gelecek şekilde oyulan niş bu alanın kutsal mekân olabileceğine işaret etmektedir. Yüzeyde yaptığımız incelemelerde bu hipotezimizi destekleyecek herhangi bir ipucuna rastlanmamıştır.

Daha sonraki durağımız Soğuksu mevki oldu. Aydınlar – İznik yolu üzerinde, anayola 1 km mesafede yer alan alanda bir yapı kalıntısı bulunmaktadır². İlk olarak 2017 yılında yol yapım çalışmaları esnasında açığa çıksa da asıl tahribatı daha sonra definiciler kepçe ile yapmıştır. Burada, kireç harçla moloz taşların örülmesi ile oluşturulan, 20 m uzunluğunda, ölçülebilen yüksekliği 1,42 m olan bir duvar kalıntısı bulunmaktadır.

Aydınlar Mahallesi'nde bir sonraki ziyaret noktamız ovaya hakim bir konumda olan Çamlık Mevkii olmuştur³. Alan, Aydınlar mahallesinin kuzeybatısında yer almaktadır. Burada definiciler tarafından açılmış kaçak kazı çukurlarında pithos gibi saklama kaplarına ait olabilecek seramik parçaları bulunmaktadır. Mahalle içinde yapılan taramalarda Kuran kursunun bahçesinin girişinde, toprağa gömülü şekilde karşılıklı duran 2 adet ikiz sütun gövdesi kayıt altına alınmıştır.

Ziyaret ettiğimiz bir diğer mahalle Çamdibi'dir (Resim: 1). İznik ilçesine 3 km uzaklıkta yer alan Çamdibi Mahallesi'ndeki araştırmalarda, tescilli olan "Çamdibi Mezar Anıtı" dışında herhangi bir kültür varlığına rastlanmamıştır⁴. Khamasorion türünde bir mezarın ön cephede bir nişle taçlandırılmış olması mezarın önemini artırmaktadır. Anıt mezar yakın zamanda definiciler tarafından tahrip edilmiştir.

İznik İlçesi'ne 12 km uzaklıkta yer alan Çamoluk Mahallesi, dağın üst platosunda yer alan bir yayla yerleşimi görünümü arz etmektedir (Resim: 1). Mahalle kayda değer tek kültür varlığı, 3 numaralı evin karşısında, yol kenarında atıl bir şekilde duran zeytinyağı presi vida ağırlık taşıdır⁵.

Bir sonraki araştırma alanımız İznik'e 7 km mesafede yer alan Çiçekli mahallesidir. Dereköy'e giden vadinin güney uç noktasında, İznik gölüne hâkim

² GPS: 40.389824, 29.670105, Rakım: 148 m

³ GPS: 40.378025, 29.638823, Rakım: 400 m

⁴ GPS: 40.39988, 29.740702, Rakım: 190 m

⁵ GPS: 40.39422, 29.795322, Rakım: 551 m.

bir tepede bulunan alanda 2017 yılında yol çalışmaları esnasında bir yapı kalıntısı açığa çıkmıştır⁶. Yüzeyde görülen *tessera* parçaları ve mimari bloklar yapı kalıntısının bir kiliseye ait olabileceğini düşündürmektedir. Mahalle meydanındaki çeşmenin iki kenarında dekoratif olarak kullanılan sütun gövdesi ve mezar steli olabilecek bir parça, ayrıca mahalle kahvesinin girişinde ve duvar köşelerinde dekoratif olarak duran 3 adet sütun gövdesi tespit edilmiştir.

Bir sonraki mahalle İznik'e 8 km uzaklıkta yer alan Dereköy olmuştur. İlk durağımız olan Hamamsuları Mevkii'nde ilk dikkatimizi çeken merdivenli kayadır⁷. Kayanın yüzeyde iki bölümü görülebilmektedir: batıdaki bölümde üst yüzeyi düzeltilmeden kaba bırakılan 3 basamak ve düz bir set korunmuştur, doğu tarafın ön yüzeyi kesilmiş ama düzeltilmemiştir. Bunun altında, büyük bir bölümü kırılmış durumda olsa da dışa doğru çıkıntı yapan bir set yer almaktadır. Merdivenli kayanın civarında yaptığımız incelemelerde defineciler tarafından açılarak tahrip edilen çok sayıda mezar tespit edilmiştir⁸. Mezarların duvarları 34,5 x 34,5 cm ölçülerinde, 3,5 cm kalınlığında pişmiş toprak kiremitler ile örülmüştür. Kiremitlerin üzeri kiremit renginde boya ile yapılmış X şeklinde motifler ile süslüdür (Resim 4). Kiremitlerden bazılarının üzerinde 2 cm çapında delikler mevcuttur. Kaçak kazılar hakkında güvenlik birimleri ve Müze Müdürlüğü haberdar edilmiş ve korunması amacıyla sit öneri fişi düzenlenmiştir.

Değirmendere'de bir sonraki durağımız Çakaldere Mevkii olmuştur. Alanda kanal kazısı esnasında çıktığı söylenen mermer parçalar arasında üzerinde 3 satır Yunanca yazıt korunan mermer blok, Dor düzeninde sütun başlığı, kapı eşiği parçası gibi mimari blokların yanı sıra küp şeklinde bir mermer blok dikkat çekmektedir⁹. Küp şeklindeki bloğun üst yüzeyinde yuvarlak formda bir oyuk ve 3 adet dübel deliği, yan yüzeyinde ise alçak kabartma olarak işlenmiş çember içinde Malta Haçı motifi bulunmaktadır (Resim 5). Mermer bloğun uzunluğu 130 cm, genişliği 75 cm, derinliği ise 73,5 santimetredir. Üst bölümde yer alan daire şeklindeki çukurun çapı yaklaşık 40 cm, derinliği ise 21 santimetredir. Daha küçük boyutlu olmakla birlikte benzer örnekleri Hristiyanlık dininde azizlerin "*rölikerlerinin*" korunması için yapılan mezar anıtlarında görüyoruz. Özellikle ön yüzde yer alan haç

⁶ GPS: 40.42098, 29.783264, Rakım: 206 m

⁷ GPS: 40.428474, 29.758604, Rakım: 171 m

⁸ GPS: 40.427486, 29.756033, Rakım: 165 m

⁹ GPS: 40.426815, 29.766792, Rakım: 164 m.

motifi bu görüşümüzü desteklemektedir. *Röliker* mezar türünün bilinen ilk örneklerinden olması nedeniyle önemsedığımız anıt İznik Müze'sine nakle edilmiştir¹⁰.

Taş eser açısından mahalle merkezi de oldukça zengindir. Mahalle camisinin deposunda 1 adet alınlıklı mezar steli, 1 adet ikiz sütun gövdesi ve yarısı korunmuş şekilde 1 adet üç yüzeyi kabartmalı osthoteke (Resim 6)¹¹ tespit edilmiştir. Bunlardan osthoteke ve mezar steli envanterlik özellik içerdiği için İznik Müzesi'ne taşınmıştır. Bunların yanı sıra mahalle meydanında yer alan Meçhul Yatır'da mezar duvarının kenarında toprağa gömülü şekilde duran bir sütun gövdesi, 73 numaralı evin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılan 1 adet profilli mermer blok, 74 numaralı evin giriş kapısının yanında toprağa gömülü şekilde duran sütun gövdesi, 54 numaralı evin giriş kapısında dekoratif olarak kullanılmış 1 adet sütun gövdesi, 1 adet ikiz sütun kaidesi ve merdiven basamağı olarak kullanılan mimari blok, mahalle girişinde yolun sağındaki muhtarın evinin önünde dekoratif amaçlı duran bir adet postament tespit edilen taş eserler arasında yer almaktadır. Taş eserlerin buluntu yeri olarak üzerine yenisi yapılan Eski Camii'nin altı gösterildi.

Dereköy mahallesinde bir diğer ziyaret yerimiz 550 m rakımda bulunan Çınarlık Mevkii olmuştur¹². Burada Nikaia kentinin su ihtiyacını karşıladığı kaynaklardan birisi bulunmaktadır (Resim 7). Su, kireçtaşı ana kayanın dibinde bulunan iki kaynaktan çıkmaktadır. Kaynağın güneydoğusunda vadiye hakim olacak şekilde yamaca yerleştirilen kaya mezarları yer almaktadır.

Dereköy Mahallesi'nin bir diğer ziyaret noktası Yaymansu Mevkiidir¹³. Burada derenin karşı kıyısında uzanan kaya kütlesi üzerinde 7 adet kare formlu, 4 adet de niş formlu oyuk bulunduğu dikkat çekmektedir. Oyuklar dere kıyısında yukarıdan aşağıya doğru belli bir düzlemlerle ilerlemektedir. Oyukların mevcut düzeni, dere suyunu belli bir kottan alıp götürmeye yarayan su arklarının varlığına işaret etmektedir¹⁴. Derenin aşağısında 50-60

¹⁰ Özellikle bk. A. Aydın, *Lahit Formlu Rölikerler*, Sunan – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (Antalya 2011).

¹¹ Üst Uzunluk: 72 cm, Alt Uzunluk: 72,2 cm, Üst Genişlik: 42 cm, Alt Genişlik: 42,5 cm, Korunan Yükseklik: 33 cm, Tekne Uzunluğu: 56,4 cm, Tekne Genişliği: 25,2 cm, Tekne Korunan Derinlik: 11 cm, Kabartma Derinliği: 3,2 cm

¹² GPS: 40.44683, 29.819963, Rakım: 582 m

¹³ GPS: 40.446617 lat. 29.821468 long.

¹⁴ Dırzali mahallesinde olduğu gibi.

yıl öncesine kadar kullanılan bir su değirmeninin olduğunu öğrendik. Olası arkın yapılış nedeni olarak bir su değirmenini düşünüyoruz.

Dereköy'ün önemini artıran bir diğer özellik ise mermer ocağıdır¹⁵. Yakin zamana kadar kullanılmış olan ocakta kaya yüzeylerinde görülen keski izleri Antik Döneme işaret etmektedir. Ayrıca ocağın etrafında dağılmış bir şekilde duran ve çapları yaklaşık 70-80 cm arasında değişen çok sayıda kaba bırakılmış sütun gövdesi ve yine ince işçiliği yapılmadan bırakılmış bir adet sunak-mezar da (Resim: 8) ocağın modern olmadığını açıkça göstermektedir. Gri-bej renkli, kırmızı damarlı mermerden oluşan kaya yüzeyinde fosil kalıntıları açık bir şekilde görülebilmektedir.

Dereköy Mahallesi'nde ziyaret edilen bir sonraki nokta İnkaya Mevkiî olmuştur¹⁶. Alan, Dereköy ovasına hakim bir noktada yer almaktadır. Burada bir mağara yerleşimi tespit edilmiştir. Mağara iç içe ilerleyen odalardan oluşmaktadır. Mağara içinde yapılan incelemelerde mağaranın 70-80 m derinleştiği görülmüştür. Mağaranın içi neredeyse tavana kadar kültür toprağı ile dolu durumdadır. Yüzeide bol miktarda form veren ince seramik parçaları bulunmaktadır. Bu parçaların arasında üzerinde figür olan eserler de mevcuttur (Resim 9). Mağaranın üzerinde ise bir diğer Antik Dönem mermer ocağı bulunmaktadır.

Dereköy Mahallesi'ndeki son tespitimiz ise Hamamsuları Mevkii'nde, Hayri Okkalı'ya ait tarlada bulunan su sınır taşı olmuştur. Arazi içindeki su kanalının kenarında yapılan düzenleme işlemi sırasında bulunduğu söylenen taş, bir sütuncenin ortadan ikiye kesilmesiyle oluşturulmuştur. Korunan yüksekliği 74 cm ve çapı 27 cm olan sütuncenin üzerinde tamamı okunabilen 2 satırdan oluşan ve "Nehir/Su Sınırı" anlamına gelen "□P□Σ□Π□□□□□Y" yazı bulunmaktadır (Resim: 10)¹⁷. Bugüne kadar yol, şehir, arazi gibi yerlere ait sınır taşlarının olduğu biliniyordu. Bu yazıt ile birlikte su sınırını gösteren yazıtların da olduğunu öğrenmiş oluyoruz. Söz konusu taş, Dereköy mahallesinde 550 m rakımdaki Çınarlık Mevkiinde açığa çıkan su kaynağından yeraltı ve yerüstü kanallar ile İznik'e taşınan içme suyunun sınırını belirlemek için dikilmiş olmalıdır. Eser, İznik Müzesi'ne nakledilmiştir.

İznik İlçesi'ne 5 km uzaklıkta yer alan Dırazalı Mahallesi'nde yaptığımız incelemelerde (Resim: 1), mahalle meydana yer alan 2005 yapım tarihli Dı-

¹⁵ GPS: 40.43549, 29.794626, Rakım: 329 m

¹⁶ GPS: 40.435467, 29.794249, Rakım: 302 m

¹⁷ Tercüme ve ön bilgi için Prof. Dr. Mustafa Adak'a teşekkür ederiz.

razali Köyü Camii'nin giriş merdivenlerinin yanında ikinci kullanımda vida ağırlık taşına dönüştürülmüş bir mermerden *röliker* mezara rastlanmıştır¹⁸. Daha sonra meydana yapılan incelemelerde Filibeli Hacı Ahmet Hamdi Efendi hayrat çeşmesinin köşelerinde dekor olarak kullanılan 1 adet sütün gövdesi ve 1 adet ikiz sütun gövdesi de kayıt altına alınmıştır.

Ziyaret ettiğimiz bir diğer mahalle, ilçe merkezine 12 km uzaklıkta olan **Göllüce**'dir. 8 km uzunluğundaki sahil şeridi ile İznik Gölü'ne en uzun kıyısı olan mahalle unvanını da taşımaktadır. Göllüce'de ilk olarak, resmi kayıtlarda Büyükburun, halk arasında ise Yılgin olarak geçen mevkide inceleme yapılmıştır¹⁹. Göl kıyısında uzanan alanda göl içerisine doğru dağılmış şekilde duran 1 adet sütun gövdesi, 1 adet profilli üst yapıya ait mimari blok ve üzerinde dübel deliği bulunan çok sayıda mimari parça tespit edilmiştir (Resim' 11). Alanın en batısında beyaz damarlı gri mermerden bir platform *in-situ* olarak durmaktadır. Konumundan anlaşıldığı kadarıyla bu platform göle doğru inen bir merdiven olabilir. Olası yapı kalıntısının anakaraya doğru devam ediyor olabileceğini İznik – Gemlik yolunun kenarında yapılan düzenleme çalışmalarında açığa çıkan mermer blok da göstermektedir. Yolun karşısında arazinin aniden yükselmesi de bu alanda bir yapı kalıntısının olabileceğine işaret etmektedir. Mevcut yayılım alanı göz önünde bulundurulduğunda toprağın altında oldukça büyük boyutta bir yapının olduğu anlaşılmaktadır. Aziz Andrew'ün Nikaia'da paganları Hıristiyanlaştırmak için yaptığı çalışmalar esnasında, Gölün güney kıyısında, Kios/Gemlik yolu üzerinde bulunan bir *Artemis* Tapınağı'ndan söz edilmektedir²⁰. Mevcut kalıntılar ve tarif edilen konum olası Artemis Tapınağı'nın burada olmuş olabileceğini düşündürmektedir. Mahalle Muhtarlığının ve çay bahçelerinin olduğu göl kıyısındaki meydana ise dekoratif amaçlı olarak 2 adet mermer sütun gövdesi ve masa olarak kullanılan bir adet mermer platform bulunmaktadır.

¹⁸ GPS: 40.395737, 29.708767, Rakım: 157 m.

¹⁹ GPS: 40.385334, 29.636402, Rakım: 121 m

²⁰ "İznik'in 8,5 mil uzaklığında "Lochaus" adında çıplak bir kaya vardır. Burası tehlikeli bir yerdir. Çünkü burası dragonların yeridir. Bir dragon 8 haydutla birlikte barınmaktadır. Bunlardan ikisini şeytanlar ele geçirmiştir. Aziz Andrew, haç tepeli bir asa ve iki müridi ile onlara saldırır. Dragonu evcilleştirir ve haydutları vaftiz edip Hristiyan eder. Buraya yakın yol kenarında bir taş daha vardır. Buraya Katzaos (Karacakaya ?) denir. Burası da çok tehlikelidir. Çünkü burada bir "Artemis Tapınağı" vardır. Burada kirli ruhların yaptığı aktiviteler gün boyunca yolu kapatır. Andrew, onların tapınaklarını yıkar ve buraya bir kilise inşa eder. Ayrıca bk. C. Foss, *Nicaea: A Byzantine Capital and Its Praises with the Speeches of Theodore Laskaris in Praise of the Great City of Nicaea and Theodore Metochites Nicene Oration* (Brookline, Massachusetts 1996), 22 vd.

Göllüce'deki bir sonraki araştırma noktası, eski ismi Balarım, günümüzde kullanılan ismi ise Yukarı Göllüce olan mahalle olmuştur²¹. Balarım sokakta yer alan 38 numaralı evin duvarına bitişik inşa edilen çeşmede devşirme olarak kullanılan çok sayıda antik mimari malzemeye rastlanmıştır. Eski Göllüce'de mahalle mezarlığı da ilginç buluntulara sahiptir²². Mezarlık daire şeklinde bir tepcecik üstünde konumlanmıştır. İçeride yapılan taramalarda 1 adet ikiz sütun başlığı, 1 adet parapet levhası parçası ve sonradan üzerine işlendiğini düşündüğümüz haç motifli 1 adet *phallos* formu taş tespit edilmiştir (Resim 12)²³. Bu mezarlık köyün girişinde, göle hakim, İznik ve Orhangazi'yi gören bir konumda yer almaktadır. Antik Çağda ise Orhangazi ve Gemlik'i Derbent üzerinden Yenişehir'e bağlayan yol güzergâhı üzerindedir. Yaklaşık çapı 70 m olarak ölçülen alan, genel olarak yuvarlak bir görünüm arz etmekte ve yolun kenarından kubbe şeklinde yükselmektedir. Hem konumu, hem kubbe şeklindeki yapısı, hem de mezarlıkta duran *phallos* formu taş nedeniyle burasının bir tümülüs olabileceğini düşünüyoruz.

Daha sonra Kamışlık Mevkiine gittik²⁴. Burası, İznik Gölü'ne hakim bir tepedir. Alanın kuzey yamacı dik kaya aynası şeklinde sahile doğru inmektedir. Arazide, moloz taş ve tuğlanın horasan harcı ile birbirine bağlandığı bir duvar kalıntısı yer almaktadır. Yüzeyde yer yer değişik formlarda ince ve kaba seramik parçaları mevcuttur. Alan, Göllüce – Derbent yolunun kenarında, İznik – Gemlik yoluna hakim bir noktada bulunmaktadır. Bu nedenle kalıntıların gözetleme kulesi gibi bir yapıya ait olduğunu düşünüyoruz.

Göllüce Mahallesi'ne yaklaşık 3 km mesafede yer alan Eskiköyler mevki, konum olarak, kuzeyde İznik Gölü'ne hakim bir noktada yer almaktadır²⁵. Arazi hafif eğimli bir bayır şeklinde yoldan aşağı doğru alçalmaktadır. Alanın bazı noktalarında defineciler tarafından açılmış kaçak kazı çukurları mevcuttur. Yüzeyde yapılan taramalarda parçalanmış pişmiş toprak kiremit ve kaba seramik parçaları tespit edilmiştir. Ayrıca Yeni Göllüce mahalle meydanında dekoratif amaçlı olarak kullanılan 2 adet mermer sütun gövdesinin burada bulunduğu ifade edilmektedir. Alanın konumu ve yüzeyde dağılımı durumunda olan çok sayıda kiremit parçası nedeniyle burada bir yerleşimin

²¹ GPS: 40.372993, 29.590153, Rakım: 304 m

²² GPS: 40.375526, 29.589231, Rakım: 274 m

²³ Şaft şeklinde gövde üzerinde phallos yer almaktadır. Haçın kollarından birinin altında dübel deliği bulunmaktadır. Korunan Yükseklik: 70 cm, Derinlik 23x27 cm, Alt Çap: 24 cm, Üst Çap: 10 cm.

²⁴ GPS: 40.38097, 29.591206, Rakım: 147 m

²⁵ GPS: 40.375362, 29.608587, Rakım: 307 m

olduğunu düşünüyörüz. Eskiköyler ismi de bu düşünçemizi desteklemektedir. Alanda incelemelerimiz devam ederken 2354 numaralı parselin güneybatısında defineciler tarafından parçalanmış bir mezar steline rastlanmıştır²⁶. Alınlıklı, kemerli naiskos tipli bu mezar steli en az 7 büyük parçadan oluşmaktadır (Resim: 13). Stelin yaklaşık yüksekliği; 90 cm, genişliği; 70 cm olarak ölçülmüş olup tepe akroteri dışında köşe akroterlerinde aşınma ve kopmalar mevcuttur. Mezar stelinden hareket ederek yakınlarda bir nekropol sahasının olduğunu öne sürmek mümkündür.

Göllüce mahallesinde gerçekleştirdiğimiz son ziyaretimiz ise Beşlik Mevkiine olmuştur²⁷. 2010 numaralı parselde yapılan incelemelerde bir yapı kalıntısına rastlanmıştır. Taş temel üzerine 6 sıra horasan harçlı kiremit üzerine tekrar moloz taşlarla örülmüş bir duvar yapısı mevcuttur. Temeldeki taşlar büyük bloklardan oluşmaktadır. Bu alan konum olarak ovanın bitim noktasında yer almaktadır. Bu nedenle burada Han benzeri bir yerleşim olduğu söylenebilir.

İznic ilçesine 5 km uzaklıkta yer alan Hocaköy Mahallesi'nde ilk olarak Tavşandere Mevkiinde araştırma yapılmıştır (Resim: 1)²⁸. Zeytinliğin içinde, bir köşeye yığılmış ve üzeri çalılıklarla örtülmüş profilli mimari bloklara rastlanmıştır. Yüzeyde bol miktarda kiremit parçası vardır. Mahalle meydanında yer alan ve çeşme olarak kullanılan lahitlerin de buradan çıkartıldığı söylenmektedir. Eskiçeşme Mevkii'nde yapılan incelemelerde ise, Dereköy mahallesinde tespit edilen mezarlara benzer tonozlu bir mezar yapısının bulunduğu görülmüştür.

Mahalle içinde yapılan taramalarda ise etrafa dağılmış şekilde çok sayıda mimari parça tespit edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Bunlar arasında çeşme olarak kullanılan lahit, lahit kapağı, dibek taşı, mezar steli, *Medusa* başı ve Eros bezemeli lahit parçası, yazıtlı mezar steli parçası, sütun gövdeleri, Korinth başlığı, kompozit başlık, kül *urneli* anıt mezar yer almaktadır. Bu eserler arasından envanterlik nitelikte olan mezar steli, yazıtlı mezar steli parçası, *Medusa* başı ve Eros bezemeli lahit parçası için envanter fişi düzenlenerek İznic Müzesi'ne nakli sağlanmıştır. Mahalle içinde dağınık şekilde yer alan bu eserlerin nereden çıkartılıp getirildiğini öğrenemesek de taş eser yoğunluğu burada bulunan bir yapıya işaret etmektedir.

²⁶ GPS: 40.375084, 29.605564, Rakım: 303 m

²⁷ GPS: 40.377422, 29.62312, Rakım: 201 m

²⁸ GPS: 40.406178, 29.765404, Rakım: 200 m

İzник ilçe merkezine 19 km uzaklıkta yer alan Mustafalı mahallesinde ise ilk olarak Çatalkaya isimli mevkide araştırmalara başlanmıştır (Resim: 1)²⁹. Alan yan yana iki kaya kütesinden oluşmaktadır (Resim: 14). Doğuda yer alan kaya kütesi üzerinde batı yüzde yan yana iki adet, doğuda ise bir adet kaya nişi bulunmaktadır. Batı tarafta bulunan bölümde, kayalığın kuzeyinde, üst bölümünde alınlık bulunan alçak bir niş yer alır. Niş, defineciler veya taş ocağı malikleri tarafından karot ile delinmek suretiyle anakaya patlatılarak önemli ölçüde tahrip edilmiştir. Alçak kabartma şeklinde işlenen alınlığın alt yüzeyi de yine taşın yüzeyi patlatılarak tahrip edilmiştir. Alınlıklı nişin içerisinde herhangi bir yazıt ya da kabartma bulunmamaktadır. Kaya kütesinin güneydoğusunda ise üçüncü bir nişin yüzeysel olarak işlendiği anlaşılmaktadır. Definecilerin hafriyat toprağından topladığımız kırmızı hamurlu ve parlak astarlı seramik parçaları Roma Dönemi'ni işaret etmektedir. Bu nedenle bu alanın Roma Dönemi'ne tarihlenen bir kült alanı olduğunu düşünüyoruz. Halen aktif halde bulunan taş ocağı anıt için büyük risk oluşturmaktadır.

İzник İlçesi'nde 2018 sezonunda uğradığımız son mahalle Şerefiye'dir (Resim: 1). Mahalle mezarlığının hemen yanındaki boş arazide atıl şekilde duran 2 adet mimari blok tespit edilmiştir³⁰. Daha sonra bu blokların çıktığı yer olduğu söylenen Köykaya Mevkiinde araştırmalara devam edilmiştir. Mevkii, mahalleye 2 km mesafede, kuzeybatı yönde, İzник – Şerefiye bağlantısının olduğu anayoldan yaklaşık 500 m aşağıya indikten sonra İzник Gölü'ne hakim bir tepe üzerinde yer almaktadır³¹.

2018 yüzey araştırmamız esnasında ayrıca Yenişehir İlçesi, Kirazlıyayla Mahallesindeki mezar anıtı da ziyaret edilmiştir (Resim: 15)³². Yenişehir ve ovasına hakim bir tepede yer alan mezarın girişi yaklaşık olarak ovaya doğru bakmaktadır. Mezarın iç bölümde, duvarlarda 3 adet tabula içerisinde *bilingual* (Yunanca – Latince) yazıtlar ve 1 adet işlenmemiş boş tabula mevcuttur. Yazıtlar daha önce Sencer Şahin tarafından tercüme edilerek yayınlanmıştır³³.

²⁹ GPS: 40.364967, 29.56759, Rakım: 503 m

³⁰ GPS: 40.388027, 29.754406, Rakım: 481 m

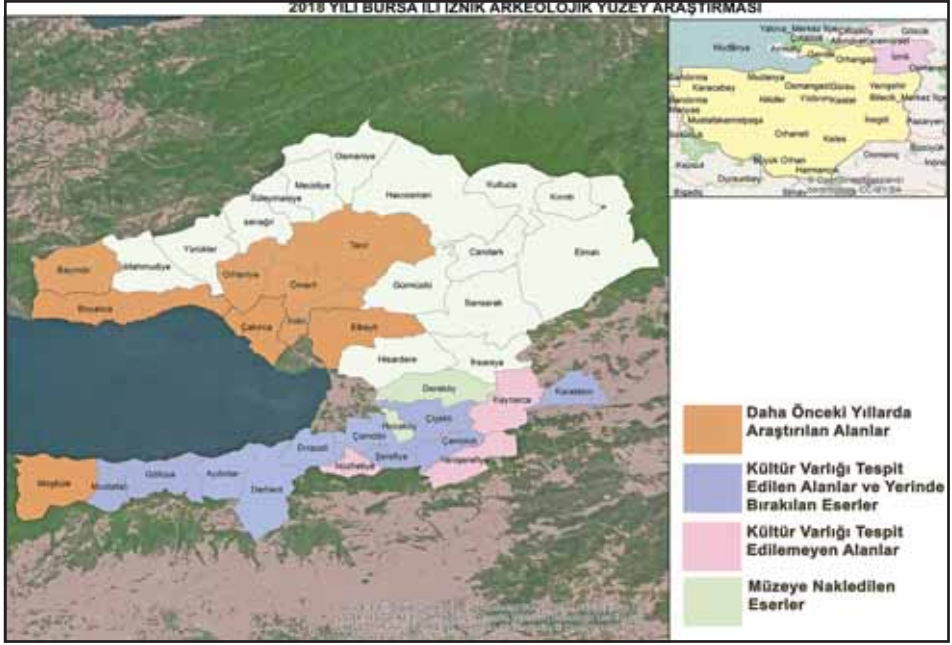
³¹ GPS: 40.392098, 29.751136

³² GPS: 40.349068, 29.595362, Rakım: 701 m

³³ S. Şahin, *Katalog der Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğı I. Stadtgebiet und die naechste Umgebung der Stadt/Şehir ve Yakın Çevresi*, IK. 9 (Bonn 1979), Kat. 121-124 Taf. 11-12.- S. Şahin, *Katalog der Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğı II,1. Entfernte Umgebung der Stadt/Şehir Uzak Çevresi*, IK. 10,1 (Bonn 1981), 82 Kat. 121-124 Levha II.

Anıt mezarın çevresinde yaptığımız taramalarda, özellikle güney ve doğu yönde, bol miktarda seramik parçası tespit edilmiştir. Bu parçaların içinde özellikle kırmızı astarlı ince seramikler dikkate değerdir.

Sonuç olarak 2018 yüzey araştırmasında, İznik ve Yenişehir ilçelerinde olmak üzere toplamda 16 mahalle ziyaret edilmiş olup çalışmalar sonrasında 16 adet sit fişi ve 2 adet anıt fişi düzenlenerek koruma kapsamına alınmak üzere Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na başvuruda bulunulmuştur. İznik İlçesi'nde henüz ziyaret edemediğimiz mahaller bulunmaktadır. Bu nedenle 2019 sezonu yüzey araştırmasında öncelikle İznik'te eksik kalan mahalleler ziyaret edilecektir.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

ISPARTA KARASAL NEOJENİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

2017 – 2018

N. Damla YILMAZ USTA*
Erhan TARHAN
Alper Yener YAVUZ
Serdar MAYDA
Gülcan SARP
Hilal YAKUT İPEKOĞLU

GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni¹ ile Süleyman Demirel Üniversitesi'nden Dr. Öğretim Üyesi N. Damla Yılmaz Usta başkanlığında yürütülen Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması 2017 ve 2018 yılları arazi çalışmaları Yalvaç, Şarkikaraağaç, Gelendost, Eğirdir, Atabey, Sütçüler ilçelerinde ve il merkezine bağlı iki köyde (Güneyce ve Çukur köyleri) gerçekleştirilmiştir². Araştırmanın 2017 yılı arazi çalışmalarında Prof. Dr. Fuzuli Yağmurlu (Süleyman Demirel Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği B.), Prof. Dr. Mehmet Özhanlı (SDÜ Arkeoloji Bölümü), Doç. Dr. Gülcan Sarp (SDÜ Coğrafya B.); Dr. Öğr. Üy. Hilal Yakut İpekoğlu (SDÜ Antropoloji

* Dr. Öğr. Üy. N. Damla YILMAZ USTA, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Merkez/Isparta/TÜRKİYE, nalanyilmazusta@sdu.edu.tr

Arş. Gör. Erhan TARHAN, Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Merkez-Çorum/TÜRKİYE, rhantarhan@hitit.edu.tr

Arş. Gör. Alper Yener YAVUZ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Merkez-Burdur/TÜRKİYE, alpyenyav@gmail.com

Dr. Öğr. Üy. Serdar MAYDA, Ege Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü Zooloji Anabilim Dalı, 35040 Bornova-İzmir/TÜRKİYE, serdarmayda@ege.edu.tr

Doç. Dr. Gülcan SARP, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Merkez-Isparta/TÜRKİYE, gulcansarp@sdu.edu.tr

Dr. Öğr. Üy. Hilal YAKUT İPEKOĞLU, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Merkez-Isparta/TÜRKİYE, hilalyakut@sdu.edu.tr

1 2017 Yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 10.08.2017 tarihli 163556 sayılı izni ile 11-22 Eylül; 2018 yılı çalışmaları ise 26.06.2018 tarihli 538997 sayılı izni ile 2-9 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2 Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması Projesi arazi çalışmaları Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Destekleme Koordinatörlüğü'nün (SDÜ BAP Proje No: 5022-GÜP-17) ve Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Merkezi (AKMED Proje No: KU AKMED 2017/P.1005) maddi destekleriyle gerçekleştirilmiştir.

B.); 2018 yılı arazi çalışmalarında ise Prof. Dr. Tanju Kaya (Ege Üni. Biyoloji B.), Prof. Dr. Mehmet Özhanlı (SDÜ Arkeoloji B.), Doç. Dr. Gülcan Sarp (SDÜ Coğrafya B.); Dr. Öğr. Üy. Serdar Mayda (Ege Üni. Biyoloji B.), Arş.Gör. Alper Yener Yavuz (MAKÜ Antropoloji B.), Arş.Gör. Erhan Tarhan (Hitit Üni. Antropoloji B.), Arş. Gör. Ergin Gökkaya (Niğde Ömer Halisdemir Üni. Coğrafya B.), Arş. Gör. Esra Tunçel (Bilecik Üni. Coğrafya B.), Öğr. Gör. Tuçe Güngör (Akdeniz Üni. Arkeoloji B.) ve Alper Yaman (SDÜ Arama Kurtarma İlk Yardım B.) görev almıştır. Bakanlık temsilcisi olarak 2017 yılı arazi çalışmalarına Antalya Arkeoloji Müzesi Uzmanı Süleyman Atalay; 2018 yılı çalışmalarına ise Bodrum Arkeoloji Müzesi Uzmanı Seda Deniz Kesiciler katılmıştır.

Isparta ve yakın yöreleri şimdiye kadar bilinen birkaç memeli fosil yatağına sahiptir. Bunlardan en iyi bilineni Isparta'nın Yalvaç ilçesine bağlı Tokmacık köyünde yer alan ve aynı isimle anılan lokalitedir (Yalçınlar, 1983; Yağmurlu vd., 1994). Yine aynı ilçeye bağlı Yarıkkaya köyünde de Neojen devir memeli fosil izlerine rastlandığına, Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü araştırma raporlarında değinilmektedir (Saraç, 2003). Bu verilerin yanı sıra Burdur (Demirel, 2012; Demirel vd., 2013; Demirel ve Kapan-Yeşilyurt, 2014; Kahraman, 2011; Mayda ve Demirel, 2016), Muğla (Alpagut vd. 2014; Saraç 1978), Afyon (Saraç, 2012), Konya (Saraç 2012), Denizli (Baker vd., 2015; Viallet – Alçiçek 2015) gibi komşu ve yakın illerde yürütülen çalışmalarda memeli fosilleri içeren çökellerin bulgulanması, bunların Isparta'da da var olması ihtimalini desteklemektedir. Söz konusu verilerden yola çıkılarak Isparta'da fosil primat (*hominoid*) ve diğer omurgalı fosilleri içeren çökellere ulaşılmasını amaçlayan yüzey araştırması projesi oluşturulmuştur. Bu araştırma ile Anadolu'da oldukça zengin olan Neojen devir omurgalı/memeli fosil yataklarının Isparta'daki sayılarının artırılması, yörenin paleocoğrafik, paleobiocoğrafik ve paleobiyostratigrafik öneminin ortaya konması, barındırdığı paleontolojik mirasla doğa tarihine ışık tutulması, böylece ilgili bilim dünyası ve kültürel turizme önemli katkılar sağlanması hedeflenmektedir.

2017 VE 2018 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI ÇALIŞMALARI

Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması 2017 ve 2018 yılları arazi çalışma alanları ve fosil bulgu yerleri Harita 1'de gösterilmektedir.

Yalvaç İlçesi Çalışmaları

Yalvaç'ın yaklaşık 24 km doğusundaki Dedeçam Köyü'nde Pamuklu mevkiindeki bir tarlada yeni bir omurgalı fosil yatağı keşfedilmiştir (Resim: 1)

(Yılmaz Usta vd. 2018). İlgili fosil yatağı Süleyman Demirel Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Özhanlı başkanlığında aynı bölgede yürütülen arkeolojik yüzey araştırması çalışmalarında tespit edilmiş ve tarafımıza iletilmiştir. Isparta Karasal Neojeni projesi kapsamında ilgili lokalitede 2017 ve 2018 yıllarında yürütülen arazi çalışmalarında çok sayıda omurgalı fosiline ulaşılmıştır. Burada yüzeyde bulunan fosil örnekler, faunal özelliklerin ve jeolojik yaşın ortaya çıkarılabilmesi amacıyla belgelenecek toplanmıştır (Resim: 2). Ayrıca korunma durumu oldukça iyi bir fosil örnek envantere geçirilerek müzeye teslim edilmiştir. İlk incelemelerde Yalvaç/Dedeçam/Pamuklu Mevkii'nden ele geçirilen fosillerin Gompothoridae, Equidae, Rhinocerotidae, Bovidae ve Giraffidae ailelerine ait olduğu belirlenmiştir.

Yalvaç'ın yaklaşık 9 km güneydoğusundaki Kuyucak Köyü'nde yüzey araştırılmıştır. 2017 yılı arazi çalışmalarında Yalvaç'ın yaklaşık 9 km güneydoğusundaki Kuyucak köyü İldere Mevkii'nde tali yol çalışması esnasında açılan kesitte omurgalı fosilleri keşfedilmişti (Resim: 3) (Yılmaz Usta 2018). Aynı alanda 2018 yılı arazi çalışmalarında tekrar tarama yapılmış ve yeni fosil buluntulara ulaşılmıştır. Yüzeydeki kalıntılardan iyi korunmuş fosil örnekler, faunanın anlaşılması ve çökellerin kat/yaşlarının belirlenmesi amacıyla belgelendirme işlemleri yapılarak toplanmış (Resim: 4), bunlar arasında da korunma durumu iyi bir fosil buluntu müze envanterine geçirilmiştir. İncelemelerde Yalvaç/Kuyucak/İldere Mevkii faunasını Gompothoridae, Equidae, Bovidae ve Giraffidae ailelerine ait fosillerin oluşturduğu anlaşılmıştır.

2017 yılı arazi çalışmalarında Kuyucak Köyü Kuruçay (Bellez Çayı) Vadisi çevresinde, baraj gölü çevresinde, kuzeyindeki Yanıkgöğüs Tepe eteklerinde ve Ağıllar Mevkii'nde yürütülen arazi çalışmalarında herhangi bir fosil kalıntıya rastlanmamıştı. Kuruçay (Belez Çayı) Vadisi'nde Bilal Pınarı Mevkii'ndeki bir bahçede daha önce ağaç fidesi dikiminde kazılan çukurlarda memelilere ait fosil kemikler bulunduğu ve bunların Yalvaç Müzesi'ne teslim edildiği öğrenilmişti. Bu bilgiye istinaden aynı bölge 2018 yılında tekrar incelenmiş ve araştırmalarda Kuyucak köyünde, İldere fosil buluntu yerinin kuzeyinde Belez Güneyi Mevkii'nde korunma durumu oldukça iyi çok sayıda omurgalı fosiline ulaşılmıştır (Resim 5). Yalvaç/Kuyucak/Belez Güneyi Mevkii'nden ele geçirilen fosillerin, Hyaenidae, Gompothoridae, Equidae, Bovidae ve Giraffidae ailelerini temsil ettiği belirlenmiştir.

Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması kapsamında Yalvaç ilçesinde literatürde yer alan iki lokalitenin günümüz koşulları da gözden geçirilmiştir. Bunlardan Yarikkaya köyünde yer alan ve literatürde aynı isimle geçen

lokaliteden mikro memeli fosilleri içeren toprak analiz örneği alınmıştır. Tokmacık köyünde yer alan ve literatürde aynı isimle geçen diğer lokalite çevresinde yürütülen 2017 ve 2018 yılı arazi çalışmalarında daha önce kurtarma kazısı yapılan alanın (Kuzmahmutça Mevkii) yüzeyinde yeni fosil buluntulara ulaşılmıştır (Resim: 6). Tokmacık lokalitesinden ele geçirilen fosillerin ilk incelemelere göre Hyaenidae, Gompotheridae, Equidae, Cervidae, Bovidae ve Giraffidae ailelerine ait olduğu belirlenmiştir.

Sücüllü köyünde tüflü çökeller üzerinde uzun kemik parçası olduğu öngörülen küçük amorf nitelikte bir fosil kalıntı ile karşılaşmıştır. Yalvaç ilçesine bağlı Hüyükli beldesinde, Bağlarbaşı, Ayvalı, Yukarı Tırtar, Aşağı Tırtar, Yukarı Kaşıkara, Aşağı Kaşıkara, Eğirler, Bağkonak, Kozluçay köylerinde yürütülen arazi çalışmalarında herhangi bir fosil buluntuya rastlanmamıştır.

Şarkikaraağaç İlçesi Çalışmaları

Çelte, Göksöğüt ve Yassibel köylerinde ve Kızılcım Milli Park alanına kadar çevrede yüzey araştırılmıştır. Buralarda herhangi bir fosil buluntuya rastlanmamıştır.

Gelendost Ve Eğirdir İlçeleri Çalışmaları

Eğirdir'in Sarıdris Beldesi'nin kuzeybatısında Kozdere Mevkii'nde yapılan yüzey araştırmasında su ortamına işaret eden çok sayıda omurgasız fosilleri bulunmuştur. Gelendost'un Madenli Köyü'nde yapılan çalışmalarda herhangi bir fosil buluntu ele geçmemiştir.

Atabey İlçesi Çalışmaları

Atabey'de Kısıc Mevkii'nde, yöredeki sulama göletinin çevresinde, göletin kuzeyinde Miyosen çökellerinin yer aldığı alanda ve son olarak ilçe merkezinin yaklaşık 15 km güneydoğusundaki fay hattı boyunca yüzey araştırılmıştır. Atabey İlçesi'nde yapılan çalışmalarda herhangi bir fosil buluntuya ulaşılamamıştır.

Isparta Merkez'de Yürütülen Çalışmalar

Isparta'nın 30 km güneydoğusundaki Güneyce Köyü yolu boyunca, köyün çevresinde ve devamındaki Çukur Köyü'nde yer alan Neojen çökellerinde yüzey araştırılmıştır. Buradaki araştırmalarda da herhangi bir fosil buluntuyla karşılaşılmamıştır.

Sütçüler İlçesi Çalışmaları

Isparta merkezden Sütçüler İlçesi yol güzergâhı boyunca ve Melikler köyü çevresinde yüzey incelemesi yapılmıştır. İlgili yörede yürütülen arazi çalışmaları herhangi bir fosil buluntuya rastlanmamıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması 2017 ve 2018 yılı arazi çalışmalarında Yalvaç ilçesine bağlı Dedeçam köyünde Pamuklu Mevkii ve Kuyucak köyünde İldere ve Belez Güneyi mevkiileri olmak üzere 3 yeni omurgalı fosil lokalitesi keşfedilmiştir. Diğer yandan literatürde yer alan Tokmacık ve Yarıkkaya omurgalı fosil lokalitelerinin günümüz koşulları kontrol edilmiştir (Harita: 1). Yüzey araştırması kapsamında ilgili lokalitelerden çok sayıda iyi korunmuş omurgalı fosili elde edilmiştir. İlgili fosillerin sistematik çalışmaları devam etmekle beraber bunlar arasında Tokmacık lokalitesinden tanımlanan Cervidae ve Mammutidae örnekleri Anadolu'da ilk defa aynı lokalitede tespit edilmiş ilk örnekler olmaları bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bulgular, Isparta'daki omurgalı fosil lokalitelerinin, nesli tükenmiş türlere ilişkin sağlam kalıntılar barındırması ve doğa tarihini aydınlatacak ünik örnekler içermesi açısından son derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması kapsamında yeni keşfedilen omurgalı fosil lokalitelerinin ivedilikle koruma altına alınması önerilmekte ve aynı zamanda hem yörede ayrıntılı araştırmalara devam edilmesi hem de Isparta ve Yalvaç Müzelerindeki omurgalı fosillerine ilişkin katalogların gözden geçirilmesi planlanmaktadır.

TEŞEKKÜR

Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması 2017 ve 2018 yılı çalışmalarına katkıları için Pisidia Antiokheia Kazı Başkanı Prof. Dr. Mehmet Özhanlı ve ekibine, Yalvaç Belediyesi'ne, Yalvaç Güçsüzlere Yardım Sağlık ve Eğitim Vakfı Başkanı Sn. Tekin Bayram'a; 2013-2018 yılları Isparta Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Sn. Şükrü Başdeğirmen'e, lojistik hizmetler ve diğer yardımları için O. İpekoğlu, A. Yaman, E. Usta ve N. Yılmaz'a teşekkür ederiz. Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması 2017 yılı arazi çalışmaları, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyonu Birimi (Proje No: 5022-GÜP-17) ve Koç Üniversitesi Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Merkezi (AKMED) (Proje No: KU AKMED 2017/P.1005) tarafından; 2018 yılı arazi çalışmaları Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyonu Birimi (Proje No: 5022-GÜP-17) tarafından desteklenmiştir.

KAYNAKÇA

ALPAGUT, B., MAYDA, S., KAYA, T., GÖKTAŞ, F., HALAÇLAR, K., DENİZ KE-SİCİ, S., 2014. "Overview of Recent Research on Muğla – Özlüce Mammalian Fossil Locality", 67. *Türkiye Jeoloji Kurultayı*, 15-18 Nisan 2014, Bildiri Özet Kitabı, s. 732-733.

BAKER, O., CHAMEL, B., COQUERUGNIOT, H., VIALET, A., ALÇİÇEK, M. C. (2015). "Revision of Morphological Changes Observed in the Kocabaş Frontal Bone (Denizli, Turkey)", *International Congress of Anthropological Sciences ICAS* (2015), p.129.

DEMİREL, A. (2012). "Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2010", 29. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, s. 361-368.

DEMİREL, A., KAPAN-YEŞİLYURT, S., YİĞİT, A., YİĞİTBAŞIOĞLU, H. (2013). "Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2011", 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, s. 307-316.

DEMİREL, A., KAPAN-YEŞİLYURT, S. (2014). "Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2012", 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, s. 165-173.

KAHRAMAN, N. (2011). "Elmacık Megafaunası: Anadolu Paleocoğrafyasına Açılan Yeni Bir Pencere", *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 19, Ocak 2011, 92-103.

MAYDA, S., DEMİREL, F.A. (2016). "Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2014". *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 33 (1): 193-204, *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara.

SARAÇ, G. (1978). "A new *Hispanotherium* species (Mammalia-Rhinocerotidae): *Hispanotherium alpani* n. sp. From Upper Miocene of Southwest Anatolia", *Bull. of the Min. Research and Explo. Inst. of Turkey*, 89: 85-91.

SARAÇ, G. (2003). *Türkiye Omurgalı Fosil Yatakları*, MTA Rapor No 10609 (2003).

SARAÇ, G. (2012). "Kuvaterner Memeli Faunaları ve Türkiye Örnekleri", İç: *Kuvaterner Bilimi*, N. Kazancı – A. Gürbüz (ed.), Ankara Üniversitesi Yayınları No: 350, sayfa 103-138.

VIALET, A., ALÇİÇEK, M.C. (2015). "The Kocabaş Hominin Fossil (Denizli Basin, Southwest Anatolia) as Evidence of One of the Waves of Hominin Expansion from Africa Towards Eurasia Between 1,6 and 1,2 Ma", *Palaeolithic Research in the Armenian Highland and Anatolia*, 20 October 2015, METU, Ankara (2015), 1.

YAĞMURLU, F., KAYA, T., ASLAN, F., TUNA, V., MUTLUTÜRK, M., BOZCU, M., SARAÇ, G., YALÇIN, A. (1994). *Isparta-Tokmacık Omurgalı Fosil Yataklarının Araştırılması*, *Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Araştırma Projesi* (1994).

YALÇINLAR, İ. (1983). *Türkiye'de Neojen ve Kuvaterner Omurgalı Araziler ve Jeomorfolojik Karakterleri*. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2741, İstanbul.

YILMAZ USTA, N.D., YAKUT İPEKOĞLU, H., SARP, G., YAĞMURLU, F., ATALAY, S. (2018). *Surveys on Continental Neogene of Isparta in 2017*, *ANMED*, 16: 195-199.

Resim 1: Yalvaç, Dedeçam, Pamuklu Mevkii omurgalı fosil buluntu yeri.

Resim 2: Yalvaç, Dedeçam, Pamuklu Mevkii omurgalı fosil örneği.

Resim 3: Yalvaç/Kuyucak/İldere Mevkii omurgalı fosil buluntu yeri.

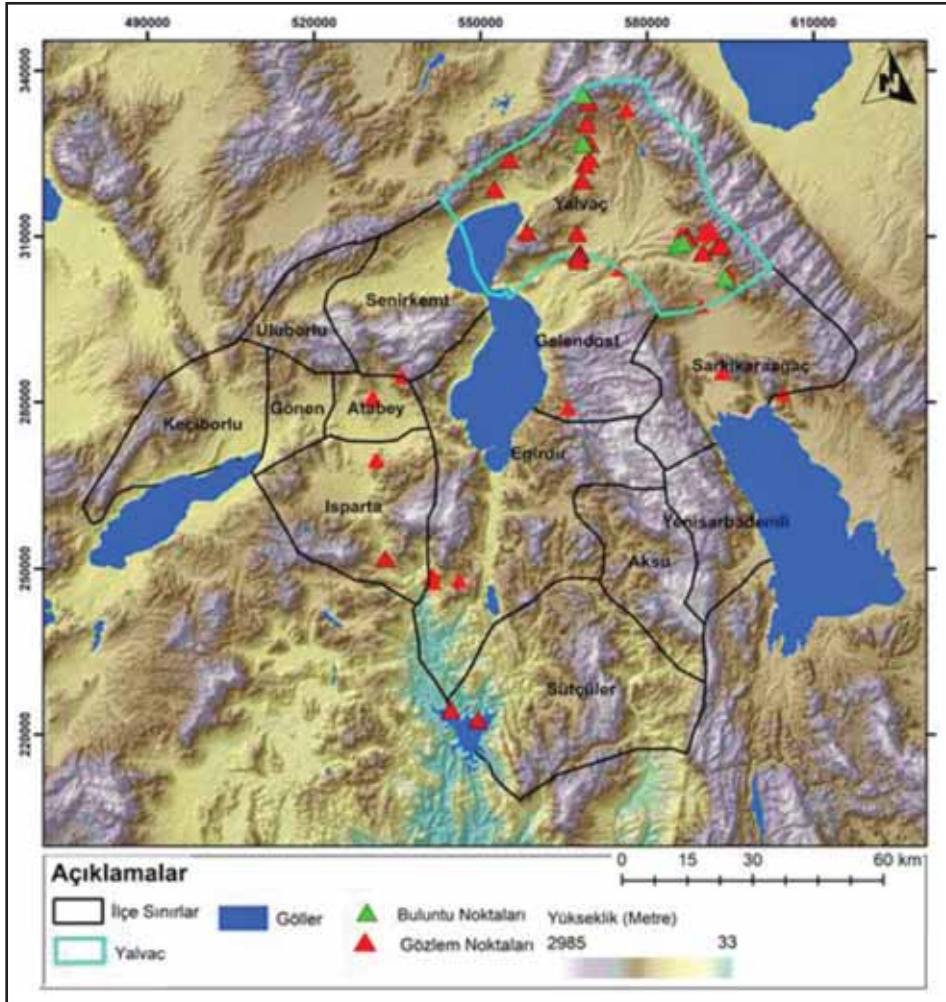
Resim 4: Yalvaç/Kuyucak/İldere Mevkii fosil örneği.

Resim 5: Yalvaç/Kuyucak/Belez Güneyi Mevkii fosil örneği.

Resim 6: Yalvaç/Tokmacık/Kuzmahmutça Mevkii omurgalı fosil buluntu yeri.

Harita 1: Isparta Karasal Neojeni Yüzey Araştırması 2017 ve 2018 yılları çalışma alanları.

2018 YILI BEYTÜŞŞEBAP (ŞIRNAK) YÜZEY ARAŞTIRMASI

Nilgün COŞKUN*
İsmail AYMAN
Gulan AYZ
Rıfat KUVANÇ
İbrahim Tayfur AŞKAR

GİRİŞ

YüzeY araştırmamızın çalışma sahasını, batıda, batı ve güney etekleri Dicle Nehri ile çevrelenmiş Gabar Dağı (Güçlükonak) ile doğuda, Hakkâri Dağları ile birleşen Kato Dağları (Beytüşşebap) arasındaki alan oluşturmaktadır. Dağlık Şırnak da denilebilecek bu bölge, kuzeyde Van Gölü Havzası ile güneybatıda Cizre-Silopi Ovaları arasındaki yüksek rakımlı kuşağın büyük kısmını kapsar (Harita: 1). Dağlık Şırnak bölgesinin arkeolojik dokusunu öğrenmek üzere 2017 yılından itibaren sistematik yüzeY araştırmaları yürütülmektedir.

2017 yılı çalışmalarında, yüzeY araştırmaları alanımızın batısında, kaynağını Gabar Dağı'ndan alan ve derin vadiler içinde aktıktan sonra güneyde Dicle Nehri ile birleşen ırmaK vadileri ile bu vadilere bakan yüksek yamaçların bir bölümü incelenmiştir. Bu çalışmalar esnasında diğer pek çok unsur ile beraber dirhe türü yapılar belgelenmiştir.

Dirheler, yarı işlenmiş ya da işlenmemiş taşlardan yapılmış, üste doğru daralan, büyük boyutlu ve en az iki katlı kule benzeri yapılardır. Dirhelerin varlığı, daha önce Urartu kültürel sınırlarında yapılan yüzeY araştırmalarının

* Dr. Öğr. Üyesi Nilgün COŞKUN, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Alahan-Antakya, Hatay/TÜRKİYE, nilguncoskun@yahoo.com
Arş. Gör. Dr. İsmail AYMAN, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Kürsüsü Fatih, İstanbul/TÜRKİYE, iayman1973@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi Gulan AYZ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kampüs, Van/TÜRKİYE, gulanayaz@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat KUVANÇ, İğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İğdir/TÜRKİYE, rifatkuvanc@yahoo.com
İbrahim Tayfur AŞKAR, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Alahan-Antakya, Hatay/TÜRKİYE, e-posta: ibrahimtayfur.askar@gmail.com

da belirlenmiştir¹ ve dirhelerin Urartu ile ilişki maden ocakları, baraj, kale, geçit ve yolları gözetleyen ön karakollar oldukları önerilmiştir.²

Şırnak İli merkez ilçe, Güçlükonak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri Yüzey Araştırması 2018 yılı sezonu, çalışma alanımızın en doğusunda bulunan Beytüşşebap İlçesi'nde yürütülmüştür ve dirhe türü yapılar adeta tek tip mimari biçim olarak karşımıza çıkmıştır. 2018 yılında 5 ayrı rota üzerinde, 42 adet dirhe, 3 adet tek dönemlik yerleşim, 4 adet mezar ve 2 adet de taş işliği tespit edilmiştir (Harita 2).

Beytüşşebap bölgesi, coğrafik olarak Hakkâri ile bütünlük gösterir. Yüksek rakımlı alanda, doğu-batı eksenli uzanan yüksek dağ kütleleri vardır. Bu dağlardan kaynaklanan nehirlerin derin vadileri, kuzey-güney geçitleri oluşturmuştur. Beytüşşebap dirheleri de tıpkı Gabar Dağı örnekleri gibi, bir rota üzerinde ve birbirlerini görececek şekilde konumlandırılmıştır. Sadece Hargurya dirheleri bir yapı grubu şeklinde yerleştirilmiştir ve yerleşim/mahalle görünümündedir.

MEZRA, ÇIĞLICA VE SİNEKLİ MEYDAN

Beytüşşebap'ın kuzeyinde, Mezra Köyü yolu ve köyün içinde yedi dirhe ile iki yerleşim, Çığlica Köyü yolunda ve içinde üç dirhe, Sinekli Meydan'da üç dirhe ile bir taş ocağı tespit edilmiştir.

Mezra Dirhe 1 (M50d2.4): Beytüşşebap'ın 9 km kuzeyindeki Mezra Köyü'nün içindedir. Kuzey-güney: 12.40 x13.10 m ile doğu-batı: 7.40 x 8.50 m ölçülerinde dikdörtgene yakın planlıdır.

Mezra Dirhe 2 (M50d2.5): M50d2.4 kodlu dirhenin 300 m kuzeybatısındadır. Hemen doğusunda günümüz evleri vardır. Kuzey-güney: 10.50 x 11 m ile doğu-batı: 9.80 x 9.20 m ölçülerinde dikdörtgene yakın planlıdır (Resim 1).

Mezra Dirhe 3 (M50d2.6): M50d2.5 kodlu dirhenin 100 m güneybatısındadır. Kuzey-güney: 7.20 x 6.80 m ile doğu-batı: 7.60 x 7.70 m ölçülerinde kareye yakın planlıdır. Topografyaya uygun olarak eğimli yapılmıştır (Resim 1).

1 Özdoğan, M, 'Van-Hakkâri Bölgesi Yüzey Araştırması' *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, (O. Belli, Ed.), Ankara, 2000: 299.

2 Belli, O, "Nairi-Hubuškia Ülkesi Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı I:31-39*, Ankara, 1984: 39; Belli, O. 'Ruinen monumentaler Bauten südlich des Van-Sees in Ostanatolien. Festschrift für Peter Neve' *Istanbuler Mitteilungen* 1993: 43; Belli, O. "Van Gölü'nün Güneyinde "Dev Evleri'nin Araştırılması", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, (O. Belli, Ed.), Ankara, 2000: 385; Belli, O. 'Van Gölü'nün Güneyi ile Hakkâri Bölgesi'nde Bulunan Anıtsal Mimarlık Anıtları: Dev Evleri' *III. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, (O. Belli, Ed.), Ankara, 2008: 71-82.

Ava Şorki Tepesi (M50d2.8): Ava Şorki Deresi'nin doğusunda, M50d2.5 kodlu dirhenin 300 m kuzeydoğusundadır. Yüksek ve doğal bir tepe üzerinde tek dönemlik yerleşim vardır.

Girke Aco Tepesi (M50d2.7): M50d2.6 kodlu dirhenin 100 m güneyinde, Ava Şorki Tepesi'nin 500 m güneybatısında yer alır. Yüksek doğal bir tepe üzerinde tek dönemlik yerleşim bulunur, tepenin üzerinde bir korucu barınağı vardır (Resim: 1).

Mezra Yolu Dirheler (M50d2.3): Mezra Köyü'nün güneyinde, Gökçe Deresi'nin hemen batısındadır, M50d2.4 kodlu dirhenin 1.5 km güneybatısındadır. İki dirhe yan yana inşa edilmiştir. İlk dirhenin güneybatı duvarı ortak kullanılmıştır. Her ikisi de topografyaya uygun olarak güneydoğuya doğru eğimli yapılmıştır. İkinci dirhe büyük ölçüde tahrip olmuştur. İlk kuzey-güney: 9.80 x 11.20 m ile doğu-batı 8.30 9.10 ölçülerindedir. Dıştan köşeli olan batı duvar içten yuvarlatılmıştır. 1 no'lu dirheye yapışık inşa edilmiş 2 no'lu dirhede; doğu duvar: 5.90 m güney duvar: 10.20 m ve batı duvar 6 m ölçülerindedir (Resim: 1).

Taşkıran Dirhe (M50d2.2): Mezra Köyü'ne bağlı Taşkıran Mezrası'nda ve M50d2.3 kodlu dirhelerin 1.2 km güneybatısındadır. Gökçe Deresi'nin batısındadır. Yol ve inşaat çalışmaları sırasında neredeyse tamamen tahrip edilmiş.

Sergivande Dirhe (M50d3.4): Mezra Köyü'ne bağlı Sergivande Mezrası'nda, M50d2.2 kodlu dirhelerin 1.2 km güneybatısındadır. Gökçe Deresi'nin batısı kıyısındadır. Hali hazırda yaşanmakta olan bir evin temelinde dirhenin duvarları kullanılmıştır. Kuzey duvar: 8.90 m, doğu duvar: 10 m ölçülerindedir. Duvar kalınlığı 1.80 m dir.

Çığlıca Yolu Dirhe (M50d3.2): Çığlıca Köyü'nün 500 m güneydoğusunda, Çığlı ve Gökçe Dereleri'nin birleştiği alanın 100 m doğusundadır. M50d3.4 kodlu dirhenin 1.7 km güneyindedir. Batı duvarı iyi korunmuş olup güney duvarına yakın dönemde eklentiler yapılarak yeni yapı inşa edilmiştir. Batı duvar: 8.10 m, kuzey duvar: 10.90 m uzunluğundadır (Resim 1).

Çığlıca Dirhe 1 (M50d3.3): Çığlıca Köyü'nün içinde, M50d3.2 kodlu dirhenin 750 m kuzeybatısındadır. Neredeyse tamamen yıkılmıştır, kuzey duvar: 6.20 m olup topografyaya uygun olarak güneye doğru eğimle yapılmıştır (Resim: 1).

Çığlıca Dirhe 2 (M50d2.1): M50d3.3 kodlu dirhenin 100 m doğusunda yer alır. Kuzey-güney: 7.60 x 9.70 m, doğu-batı: 10.50 x 7.10 m ölçülerinde dörtgen planlıdır. Duvar kalınlığı ise 2 m dir (Resim: 1).

Sinekli Meydan Dirhe 1 ve 2 (M50d3.5): Beytüşşebap İlçe Merkezi'nin yaklaşık 2.6 km kuzeybatısında, Gökçe Deresi'nin doğusundadır. Yan yana konumlandırılmış iki dirhe de kuzey-güney doğrultuludur. İlk dirhenin 2.80 m doğusunda ikinci bir dirhe vardır. Her ikisi de topografyaya uyumlu olarak batıya doğru eğimli yapılmıştır. 1 no'lu dirhe, kuzey-güney: 11.10 x11.80 m, doğu-batı: 8.20 x10.20 m ölçülerinde dörtgen planlıdır. Duvar kalınlığı 1.70-1.80 m' dir. 2 no'lu dirhe kuzey-güney: 6.70 x 7.60 m, doğu-batı: 9.70 x 11.40 m ölçülerindedir. Duvar kalınlığı 1.60 m' dir (Resim: 2).

Sinekli Meydan Dirhe 3 (M50d3.6): M50d3.5 kodlu dirhelerin de 200 m kuzeyindedir. Kuzey-güney:10.90 x 12.10 m, doğu-batı: 11 x 11.80 m ölçülerinde dörtgen planlıdır (Resim: 2).

Sinekli Meydan Taş İşliği (M50d3.7): Sinekli Meydan dirhelerinin 400-450 m doğusundadır. Yaklaşık 100 m çapında bir alanda iri taş bloklar üzerinde kesme izleri tespit edilmiştir. Olasılıkla Sinekli Meydan ve belki de Navdirhan dirhelerinin taşları buradan taşınmıştır (Resim: 2).

NAVDİRHAN VE CEVİZ AĞACI

Beytüşşebap'ın kuzeybatısında Navdirhan Mevkii'nde dört dirhe ile dirhelere çok yakın konumda bir yerleşim tespit edilmiştir. Aynı rota üzerinde Çay Deresi Vadisi'nde, Cevizağacı Köyü'nde de üç adet dirhe tespit edilmiştir.

Navdirhan Dirhe 1 (M50d3.1): Beytüşşebap İlçe Merkezi'nin yaklaşık 3 km kuzeybatısında, Ilıcak Köyü'nün 1 km kadar kuzeybatısındadır. Ilıcak-Ceviz Ağacı Köy yolunun 100 m güneyindedir. Kuzey-güney: 13.60 x 12.70 m, doğu-batı: 10.50 x 10.70 m ölçülerinde dikdörtgene yakın planlıdır. Bazı taş bloklarda kaba işçilik izleri vardır (Resim: 3).

Navdirhan Dirhe 2 (M50d4.1): M50d3.1 kodlu dirhenin 250 m kuzeybatısında yer alır. Kuzey-güney: 18.20 x 11.50 m, doğu-batı: 14 x 11.20 m ölçülerinde dörtgen planlıdır (Resim: 3).

Navdirhan Dirhe 3 (M50d4.2): M50d4.1 kodlu dirhenin 100 m kuzeyinde yer alır. Kuzey-güney: 12.30 x 12.30 m, doğu-batı: 11.60 x 14.30 m ölçülerinde dörtgen planlıdır (Resim: 3).

Navdirhan Dirhe 4 (M50d4.3): M50d4.2 kodlu dirhenin 300 m batısında yer alır. Hemen doğusunda yapay bir gölet bulunmaktadır. Kuzey-güney:16.40 x 15.70 m, doğu-batı: 10.30 x 10 m ölçülerinde dörtgen planlıdır. 4 duvarda içeri doğru yıkılmış olup alttaki birkaç sıraları korunmuştur. Dirheyi doğu-batı

yönde ikiye ayıran 7.80 m uzunluğunda, iki sıra taş dizisi sağlam kalmış, kalınlığı 2 m'yi bulan bir iç duvar vardır (Resim: 3).

İsimsiz Tepe (Gri Kora Silif) (M50d4.4): M50d4.2 kodlu dirhenin 100 m kuzeybatısında yer alır. M50d4.3 kodlu dirhenin hemen doğusundaki gölete de 200 m uzaklıktadır. Hali hazırda üzerinde askeri mevzi vardır, mevzinin yapımı sırasında iş makineleri ile tahrip edilmiştir. Navdirhan Bölgesi'nde tespit edilen 4 dirheyi de kolaylıkla görebilecek şekilde konumlandırılmıştır (Resim: 3).

Ceviz Ağacı Yolu Dirhe (M50d4.5): Beytüşşebap İlçe Merkezi'nin yaklaşık 6.5 km kuzeybatısında, Kato Dağı'nın doğu eteklerinde, Ceviz Ağacı Köyü'nün 600 m güneydoğusunda, yolun hemen kuzeyindedir. Navdirhan grubunun yaklaşık 1.5 km kadar batısında olup rotanın devamıdır. Güney duvar: 5.10 m uzunluğundadır.

Ceviz Ağacı Dirhe 1 (M50d4.6): Ceviz Ağacı Köyü'nün içindedir. Kuzey-güney: 10.40 x 13.60 m, doğu-batı: 11.50 x 12.80 m ölçülerinde dörtgen planlıdır.

Ceviz Ağacı Dirhe 2 (M50d4.7): M50d4.6 kodlu dirhenin 400 m kuzeydoğusundadır. Topografyaya uygun olarak eğimli inşa edilmiş. Kuzey duvar: 11.90 m ve batı duvar 14 m ölçülerindedir. Duvar kalınlığı yer yer 2.70 m' yi bulmaktadır.

BEYTÜŞŞEBAP MERKEZ VE MAĞARA

Beytüşşebap Merkez'de Singever Çayı Vadisi'nde üç dirhe ile güneydoğusundaki Mağara Köyü'nde bir dirhe tespit edilmiştir.

Beytüşşebap Dirhe 1 (M50d3.8): İlçe merkezinin 400 m güneydoğusunda, Singever Suyu'nun 200 m kadar kuzeyindedir. Kuzey-güney: 9.80 x 9.10, doğu-batı: 10.30 x 10.40 m ölçülerindedir. Doğuda ana kaya üzerine oturtulmuştur. Duvar kalınlığı 1.60 m' dir. Duvarlar içten yuvarlatılmıştır. Topografyaya uygun olarak güneye doğru eğimli yapılmıştır (Resim 4).

Beytüşşebap Dirhe 2 (M50d3.9): M50d3.8 kodlu dirhenin 450 m batısındadır. Modern yerleşmenin içinde kaldığı için büyük ölçüde tahrip edilmiştir, yalnızca batı duvar korunagelmiştir ve 10.80 m uzunluğundadır (Resim: 4).

Beytüşşebap Dirhe 3 (M50d3.10): M50d3.9 kodlu dirhenin 300 m güneybatısındadır. Temel taşları korunmuştur, güneyinde dağılmış halde bir başka dirhe izi vardır.

Mağara Dirhe 1 (M50d3.11): Beytüşşebap İlçe Merkezi'nin yaklaşık 1.7 km güneydoğusunda, Mağara Köyü'nün 300 m kuzeydoğusunda, Kato Dağı'nın batı eteklerinde yer alır. M50d3.10 kodlu dirhenin 1.5 km güneydoğusundadır. Kuzey-güney:10.50 x 10.10 m, doğu-batı: 8.70 x 9.20 m ölçülerindedir (Resim: 4).

AŞAĞI DERE: Beytüşşebap İlçe Merkezi'nin 8.5 km güneyinde, Aşağı Dere Köyü'nün 1 km güneyinde, Faraşın Deresi'nin batısında dirheler tespit edilmiştir.

Aşağı Dere Dirhe 1 (M50d4.8): Aşağı Dere Köyü'nün 1 km güneybatısındadır. Kuzey-güney: 7.40 x 14 m, doğu-batı: 9.20 x 14 m ölçülerindedir. Yapı güneydoğuya doğru genişletilerek topografyaya uygun biçimde eğimli inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı kuzeydoğuda 1.75 m' dir (Resim: 5).

Aşağı Dere Dirhe 2 (M50d4.9): M50d4.9 kodlu dirhenin 100 m kadar kuzeydoğusundadır. Kuzey duvar: 10.10 m, güney duvar: 11 m ve batı duvar 5.75 m ölçülerindedir (Resim: 5).

Aşağı Dere Dirhe 3 (M50d4.10): M50d4.9 kodlu dirhenin 100 m kadar doğusundadır. Kuzey-güney:11.20 x 11.50 m, doğu-batı: 7 6.20 m ölçülerindedir (Resim: 5).

Aşağı Dere Dirhe 4 (M50d4.11): M50d4.10 kodlu dirhenin 50 m güneydoğusundadır. Terk edilmiş yakın dönem evi dirhenin üzerine kurulmuştur.

BAŞARAN VE HARGURYA: Küçük Habur'un kuzeyinde Ayvalık Başaran Köyü'nde üç dirhe ve bir mezar, nehrin güneyindeki yüksek bir düzlükte bulunan Harguriya Mevkii'nde ise on bir dirhe, üç mezar ve bir de taş işliği bulunmuştur.

Başaran Dirhe 1 (N50a2.1): Başaran Köyü'nün 400 m güneydoğusunda, Küçük Habur Suyu'nun 200 m kuzeyindeki sarp yamaçtadır. Kuzey-güney 11.40 x 13.10 m, doğu-batı: 7.80 x 7.90 m ölçülerindedir. Topografyaya uygun olarak eğimli yapılmıştır (Resim: 6).

Başaran Dirhe 2 (N50a2.2): N50a2.2 kodlu dirhenin 300 m kadar kuzeybatısındadır. Kuzey-güney: 8.10 x 13.10 m, doğu duvar: 8 m, batı duvarın ise 5.80 m'lik kısmı korunmuştur (Resim 6).

Başaran Dirhe 3 (N50a2.3): N50a2.2 kodlu dirhenin 100 m kadar kuzeybatısındadır. Dirhenin temel taşlarından bazıları, günümüz evinin yapımında kullanılmıştır.

Başaran Mezar (N50a2.4): N50a2.3 kodlu dirhenin 100 m kadar güneydoğusunda, yamaçta yer alır. Üzeri sal taşı ile kapatılmış oda mezardır. Girişi güneybatıdadır (Resim: 6).

Harguriya Dirhe 1 (N50a2.5): Beytüşşebap İlçe Merkezi'nin 12 km güneyinde, Başaran Köyü'nün 1.6 km güneydoğusunda, Küçük Habur Suyu'nun 500 m güneyinde nehir vadisinin güney yamacındaki yüksek düzlüğe inşa edilmiştir. Çevresinde 10 tane dirhe vardır. Boyutları ve yeri itibariyle merkezi konumundadır. Kuzey-güney: 15.60 x 16.30 m, doğu-batı: 12.90 x 13.50 m ölçülerinde dikdörtgene yakın planlıdır. Yapı büyük ölçüde ayakta. İki katlıdır. Kuzeyde 1.16 x 2.15 m ölçülerinde penceresi vardır (Resim: 7).

Harguriya Dirhe 2 (N50a2.6): N50a2.5 kodlu dirhenin 200 m doğusundadır. Kuzey duvar 6.60 m ve batı duvar 10 m ölçülerindedir (Resim: 8).

Harguriya Dirhe 3 (N50a2.7): N50a2.6 kodlu dirhenin 150 m kadar doğusundadır. Kuzeybatı-güneydoğu: 11.30 x 10.90 m Güneybatı-kuzeydoğu: 7.70 x 10.30 m ölçülerinde dikdörtgene yakın planlıdır. Dirhede sal taşları ile ikinci kat ayrılmıştır. 1. katın ölçülebilen yüksekliği 1.25 m'dir (Resim: 8).

Harguriya Dirhe 4 (N50a2.8): N50a2.5 kodlu dirhenin 250 m kadar güneyindedir. Kuzeydoğu-güneybatı: 10.60 x 10.20 m, güneydoğu-kuzeybatı: 5.50 x 7.70 m ölçülerindedir. Duvar kalınlığı kuzeydoğuda 2.30 m'yi bulur. Topografyaya uygun olarak kuzeye doğru eğimli yapılmıştır (Resim: 8).

Harguriya Dirhe 5 (N50a2.9): N50a2.5 kodlu dirhenin 200 m kadar kuzeybatısındadır. Kuzey-güney: 7.50 x 5 m, doğu-batı: 9.40 x 9.90 m ölçülerindedir. Duvar kalınlığı güneyde 1.80 m'dir. Topografyaya uygun olarak kuzeye doğru eğimli yapılmıştır (Resim: 8).

Harguriya Dirhe 6 (N50a2.10): N50a2.9 kodlu dirhenin 20 m kadar güneybatısındadır. Kuzeybatı-güneydoğu: 7.50 x 8.30 m, güneybatı-kuzeydoğu: 7.40 x 7.80 m ölçülerindedir.

Harguriya Dirhe 7 (N50a2.11): N50a2.10 kodlu dirhenin 70-80 m kadar kuzeyindedir. Neredeyse tamamen yıkılmış olup bloklar çok geniş bir alana yayılmıştır (Resim: 8).

Harguriya Dirhe 8 (N50a2.12): N50a2.11 kodlu dirhenin 50 m kadar batısındadır. Kuzey-güney: 11.50 x 12.30 m, doğu-batı: 13.50 x 14 m ölçülerindedir. En büyük boyutlu örneklerdendir. Batı yönde duvar kalınlığı 2.20 m'dir (Resim: 8).

Harguriya Dirhe 9 (N50a2.13): N50a2.12 kodlu dirhenin 150 m kadar güneybatısındadır. Neredeyse tamamen yıkılmıştır.

Harguriya Dirhe 10 (N50a2.14): N50a2.13 kodlu dirhenin 100 m kadar güneydoğusundadır. Kuzeydoğu-güneybatı: 12.20 x 10.20 m, güneydoğu-kuzeybatı: 8.90 x 10.70 m ölçülerindedir (Resim: 8).

Harguriya Dirhe 11 (N50a2.15): N50a2.5 kodlu dirhenin 1 km kadar batısında, yüksek bir yamaçtadır. Kuzey-güney: 18.20 x 18 m, doğu-batı: 9.30 x 11 m ölçülerindedir. Dirheyi kuzey-güney yönde ikiye ayıran kalınlığı 3.20 m'yi bulan bir iç duvar vardır. Topografyaya uygun olarak kuzeye doğru eğimli yapılmış (Resim: 8).

Harguriya Mezar 1 (N50a2.16): Küçük Habur'un menderes yaparak oluşturduğu yarımadanın doğu kıyısında, nehrin 100 m kadar batısındadır. N50a2.5 kodlu dirhenin 650 m kadar kuzeybatısındadır. Girişi güneybatıdandır. Üzeri muhtemelen sal taşı ile kapatılmış oda mezar, yol açma çalışmaları sırasında tamamen yok edilmiştir.

Harguriya Mezar 2 (N50a2.17): N50a2.6 kodlu dirhenin 200 m doğusundadır. Girişi kuzeydendir. Üzeri sal taşı ile kapatılmış oda mezardır. Bindirme tekniği ile üste doğru daralacak biçimde yapılmıştır (Resim: 9).

Harguriya Mezar 3 (N50a2.18): N50a2.15 kodlu dirhenin 100 m batısında, yüksek bir yamaçtadır. Girişi güneybatıdandır. Üzeri sal taşı ile kapatılmış oda mezardır.

Harguriya Taş İşliği (N50a2.19): Nav Çavka Dağı'nın kuzey eteklerinde, N50a2.5 kodlu dirhenin 250 m kadar güneyindedir. Yaklaşık 50-60 m çapında bir alanda iri taş bloklar üzerinde kesme izleri tespit edilmiştir. Harguriya dirhelerinin taşlarının buradan taşınmış olması yüksek bir ihtimaldir (Resim: 9).

DEĞERLENDİRME

Beytüşşebap yüzey araştırmasında yoğun olarak tespit edilen dirheler, iri taşlardan yapılmıştır, kullanılan blokların çoğu işlenmemiş ya da hafifçe düzeltilmiştir. İri blokların arası daha küçük boyutlu taşlarla doldurularak duvar örgüsü oluşturulmuştur. Dirhelerin temel kısımlarında büyük taşlar, üste doğru ise daha küçük boyutlu bloklar kullanılmıştır. Duvar kalınlıkları 1.60 m ile 2.70 m arasında değişmektedir. Bazı örneklerde duvarlar içten yuvarlatılmıştır. Dirheler; kare, kareye yakın dikdörtgen ya da dörtgen planlıdır. Beytüşşebap Bölgesi'nde boyutları büyüdüğü için topografyaya uydurularak eğimli yapılmışlardır. 2017 yılı çalışmalarında Gabar Dağı eteklerindeki Ormaniçi Va-

disi'nde bulunan dirhe³ ile Beytüşşebap Hargurya N50a2.5 ve N50a2.7 kodlu yapılarından anlaşıldığı kadarıyla en az iki katlı inşa edilmişlerdir.

Duvar yükseklikleri korunmuş iki örnek (Ormaniçi N47b2.2, Hargurya N50a2.5) yukarı doğru daralacak biçimde inşa edilmiştir. N47b2.2 kodlu dirhenin tamamına yakını ayaktadır, dirhede bir kapı boşluğu bulunmazken kuzeyde 95 x 65 cm boyutlarında bir penceresi vardır. Güçlü Vadisi N47b2.7 kodlu dirhenin duvarları büyük ölçüde yıkılmıştır ancak güneybatı duvarda 170 x 72 cm ölçülerinde bir pencere vardır⁴. Hargurya N50a2.5 kodlu dirhede ise doğu duvarı tahrip edilmiştir, kuzey duvarda 116 x 215 cm ölçülerinde bir pencere boşluğu vardır. N47b2.7 ve N50a2.5 kodlu dirhelerde kapı boşluğunun yıkılmış yönlerde olma ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır ancak Ormaniçi N47b2.2 kodlu dirhe bize bu konuda kesin veri sağlar. Bu dirhede pencerenin boyutları her bireyin kolaylıkla geçebileceği kadar büyük değildir. Kapı büyük olasılıkla güvenlik sebebiyle inşa edilmemiş, hafif ve taşınabilir bir çatı örtüsü tercih edilmiş ve giriş çıkışlar da merdiven aracılığı ile çatıdan yapılmıştır.

Dirhelerin boyutları birbirinden oldukça farklıdır. Çalışma alanımızın batısında, Gabar Dağı eteklerinde yer alan dirheler daha küçük boyutludur. Boyutları 24 m² ile 90 m² arasında değişir. Doğuda, Beytüşşebap'ta ise dirheler daha büyük boyutlu inşa edilmiştir. Ölçüleri 52 m² ile 215 m² arasında değişir. Bunların yalnızca bir katın ölçüleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda Beytüşşebap örneklerinin haberleşme ve askeri işlevlerine ek olarak yaşamsal fonksiyona da sahip olduğunu söyleyebiliriz. Büyük boyutlarının yanı sıra iki dirhede iç mekânın bir duvar ile bölünmesi (Navdirhan M50d4.3, Hargurya N50a2.15) bu fikri destekler niteliktedir. Ayrıca iki dirhenin bitişik ya da çok yakın inşa edildiği örnekler de vardır (Mezra Yolu M50d2.3, Sinekli Meydan M50d3.5).

Küçük Habur Nehri'nin güney kıyısındaki düzlüğe inşa edilmiş Harguriya dirheleri, bütünüyle yerleşim birimi/mahalle görünümündedir. Düzlüğün ortasında N50a2.5 kodlu dirhe anıtsal boyutludur. Topografyaya uyumlu olarak hafifçe eğimli inşa edilmiştir ve etrafında 10 dirhe, 3 mezar ve olasılık-

³ Coşkun, N. "Gabar Dağı Dirheleri", *Arkeoloji ve Sanat*, 159, 2018: 35; Coşkun, N., Ayman, İ., Yumruk, Ş., Aşkar, İ. T., "2017 Yılı Şırnak İli, Merkez, Güçlükönak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri Yüze Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 36:3, 2019: 182.

⁴ Coşkun, N. "Gabar Dağı Dirheleri", *Arkeoloji ve Sanat*, 159, 2018: 38; Coşkun, N., Ayman, İ., Yumruk, Ş., Aşkar, İ. T., "2017 Yılı Şırnak İli, Merkez, Güçlükönak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri Yüze Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 36:3, 2019: 183.

la dirhelerin yapımı için taşların temin edildiği bir taş ocağı vardır. N50a2.5 kodlu dirhenin konumlandırılış biçimi ile boyutları bu bölge için hiyerarşik farklılıkları da akla getirmektedir.

Dirhelerin içinden sınırlı miktarda çanak çömlek parçası bulunmuştur. Bununla beraber dirhelere yakın konumdaki yerleşim ve mezarlardan bulunan örneklerle mal ve tipolojik olarak bir bütünlük gösterirler. Beytüşşebap yüzey araştırmasında bulunan çanak çömlekler, Kahve-Kiremit Mal (Çizim 1: 1, 2, 4-8, 10), Pembe-Devetüyü Mal (Çizim 1: 3, 9) ve az sayıyla temsil edilen Krem Mallar olarak üç ayrı grupta değerlendirilmiştir. Çanak çömleklerin küçük bir kısmı açıklıdır, çoğunluğun yüzeyi işlenmeden bırakılmıştır. Genellikle orta derecede fırınlanmışlardır. Çoğu kaba kum ve taşçık katkılı olup kimi zaman bitkisel katkı da izlenir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erken Demir Çağ'ın başlangıcından itibaren karakteristik bir özellik olarak ortaya çıkan yiv bezeme Beytüşşebap örneklerinde gerek ağız kenarı gerekse gövdede vardır (Çizim 1: 8). Yine kazıma (Çizim 1: 3) ve yumru bezemeler (Çizim 1: 2) ile deliksiz tutamaklar da (Çizim 1: 1) bu dönem çanak çömleklerinin belirgin niteliklerindedir. Beytüşşebap yüzey araştırmasında bulunan çanak çömleklerin en yakın benzerleri Hakkâri M2 mezarına aittir.⁵

Orta Demir Çağ'da Dağlık Şırnak bölgesi; Yakındoğu'nun iki büyük siyasi gücü olan Assur İmparatorluğu ile Urartu Devleti arasında tampon bölge karakterindedir. Assur yazılı kaynakları, iki devletin doğrudan sınırını ve temasını engelleyen bu dağlık bölgede, yerleri henüz kesin olarak lokalize edilememiş birtakım devletlerden bahseder. Assur krallarının kuzeydeki bu dağlık alana ilgisi, I. Tiglath-pileser döneminden itibaren başlasa da⁶ kral Sennacherib'in 5. sefer kayıtları bölgenin tarihi coğrafyası açısından en belirgin verileri sağlamaktadır⁷. Yazılı kayıtların yanı sıra Assur kabartmaları da bu dağlık bölgenin yerleşim sistemi hakkında bilgi vermektedir. Sennacherib'in 5. seferinde anlatılan, Ukku kralı Manie'nin kralî kenti ile krala bağlı 33 kentin ele geçirilişi, Ninive Güneybatı Sarayı kabartmalarında betimlen-

⁵ Sevin, V., *Hakkâri Taşları II, Gizemin Peşinde*. Ankara, 2015: 53-79, 96-102; Ayaz, G., "Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri: Gelişimleri, Sınırları, Çanak Çömlek Grupları ve İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi*, Van, 2017: 137-140.

⁶ Grayson, A. K., *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*. The Royal Inscriptions of Mesopotamia: Assyrian Periods Vol. 2, Toronto, 1991: A.0.87.1, i 62-88; i 89-ii 35; ii 36-57; iii 7-31.

⁷ Grayson, A. K. and Novotny, J., *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC). Part 1. The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period*. Vol: 3/1, Winona Lake-Indiana, 2012: 10, 15; no. 16 v23-28; v29-32; v33-40.

miştir⁸. Bu kabartmadaki anlatımda yüksek dağlık arazide, Kral Manie'nin sarayı olması gereken büyük ve merkezi bir yapı ile etrafında kule biçimli mimari unsurlar vardır.

Gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarının ilk sonuçlarına göre, özellikle çalışma alanımızın doğusunda, Demir Çağ siyasi örgütlenmesi ile dirhe tipi yapılar arasında sıkı bağlar olduğu düşünülmektedir. Dirheler, birbirlerini takip edecek biçimde konumlandırılmıştır ve nehir vadilerini görecektir şekilde yüksek sırtlara yerleştirilmiştir. Belli rotaları takip eden bir silsilenin parçaları görünümündedirler. Bu özellikleri ile dirhelerin öncelikli işlevlerinden birinin haberleşme olduğu anlaşılmaktadır. Tüme yakın bir örnekte kapının olmaması, giriş çıkışlar için çatının kullanılmış olduğunu gösterir. Bu özellikleri ile temel anlamda, savunma işlevleri ön planda olan askeri yapılar olarak tasarlandıkları düşünülür. Bununla beraber Beytüşşebap Hargurya Bölgesi'nde 11 dirhe, bir tanesi anıtsal boyutlarıyla merkezde olmak üzere, bir yapı grubu/mahalle şeklinde konumlandırılmıştır. Bu da dirhelerin en azından bir kısmının yaşamsal fonksiyona sahip olduğunu düşündürmektedir. Bu durum merkezdeki yapının işlevsel olarak daha farklı bir amaca hizmet eden kamusal bir bina olabileceği ihtimalini de akla getirmektedir. Dirheler arasındaki işlevsel ve varsa hiyerarşik farklılıkları belirlemek için yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

Dirhelerin kültürel ve fiziki sınırları şu an tamamen bilinmezdir. Çok geniş bir coğrafyada konumlandırılmış bu büyük sisteme dair elimizde henüz oldukça sınırlı bilgi vardır. Gelişigüzel konumlandırılmamış, çevresini ve birbirlerini görecektir şekilde yerleştirilmiş dirhelerin, tamamını olmasa da ana rotalarını tespit edebilmek, bölgenin tarihi coğrafyasını ve ticari/askeri yollarını da anlayabilmemizde yardımcı olacaktır.

Aydınlatılması gereken bir diğer sorun da dirhe sisteminin güçlü bir siyasi bir organizasyon tarafından inşa ettirilip ettirilmediğidir. Çünkü bu dağlık bölgede oluşturulmak istenen bütünsel bir savunma sisteminin varlığı ilk verilerimizle anlaşılmaktadır. Böylesine gelişkin bir sistemin merkezi ve güçlü bir siyasi örgütlenme tarafından yaptırılmış olabileceği ilk akla gelendir. Buna karşın, bu dağlık arazide, her iki siyasi gücün kralî ve kültürel temsilietini gösteren, temel karakteristik özellikler taşıyan herhangi bir materyal tespit edilememiştir; hâlihazırdaki bulgularımız ne kuzeydeki Urartu Devle-

⁸ Barnett R., Bleibtreu, E., Turner, G., *Sculptures from the Southwest of Palace of Sennacherib at Nineveh*, Vol.2. London, 1998: Plt. 31; Jeffers, J., 'Fifth-campaing Reliefs in Sennacherib's "Palace Without Rival" at Nineveh' *Iraq* LXXIII, 2011: p. 91.

ti ile ne de güneydeki Yeni Assur İmparatorluğu ile yakın benzerlik bulunmadığı, yerel unsurların geleneklerini devam ettirdiği yönündedir. Belki de yazılı kaynaklarda adı geçen küçük devletler fethedilmesi güç, yüksek dağ kuşaklarındaki yaşam alanlarını savunmak için dirhe sistemini birbirlerinden öykünerek devam ettirmişlerdir.

TEŞEKKÜRLER

2018 Yılı Beytüşşebap (Şırnak) Yüzey Araştırması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile gerçekleştirilmiştir. Destekleri için Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'ne⁹, değerli katkıları nedeniyle Dr. Öğr. Üyesi Murat Akar'a, Dr. Öğr. Üyesi Mesut Şimşek'e ve M. Gökçe Dede'ye teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKÇA

AYAZ, G., "Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri: Gelişimleri, Sınırları, Çanak Çömlek Grupları ve İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Van, 2017.

BARNETT, R., BLEIBTREU, E., TURNER, G., *Sculptures from the Southwest of Palace of Sennacherib at Niniveh*, Vol. 2. London, 1998.

BELLİ, O., "Nairi-Hubuşkia Ülkesi Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 1984: 31-39.

BELLİ, O., 'Ruinen monumentaler Bauten südlich des Van-Sees in Ostanatolien. Festschrift für Peter Neve' *Istanbuler Mitteilungen* 43, 1993: 255-265.

BELLİ, O., "Van Gölü'nün Güneyinde Dev Evlerinin Araştırılması", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, (O. Belli ed.), Ankara, 2000: 379-385.

BELLİ, O., 'Van Gölü'nün Güneyi ile Hakkâri Bölgesi'nde Bulunan Anıtsal Mimarlık Anıtları: Dev Evleri', *III.Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, Ankara, 2008: 71-82.

COŞKUN, N. "Gabar Dağı Dirheleri", *Arkeoloji ve Sanat*, 159, 2018: 31-43.

COŞKUN, N., AYMAN, İ., YUMRUK, Ş., AŞKAR, İ. T., "2017 Yılı Şırnak İli, Merkez, Güçlükönak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 36:3, Ankara, 2019: 175-195.

GRAYSON, A. K., *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*. The Royal Inscriptions of Mesopotamia: Assyrian Periods Vol. 2, Toronto, 1991.

⁹ Araştırmamız, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün 19. M 015 numaralı projesi ile desteklenmektedir.

GRAYSON, A. K. and NOVOTNY, J., *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704–681 BC). Part 1. The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period*. Vol: 3/1, Winona Lake- Indiana, 2012.

JEFFERS, J., 'Fifth-campaing Reliefs in Sennacherib's "Palace Without Rival" at Nineveh' *Iraq* LXXIII, 2011: 87-116.

ÖZDOĞAN, M., "Van-Hakkâri Bölgesi Yüzey Araştırması", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, (O. Belli ed.), Ankara, 2000: 298-299.

SEVİN, V., *Hakkâri Taşları II. Gizemin Peşinde*. Ankara, 2015.

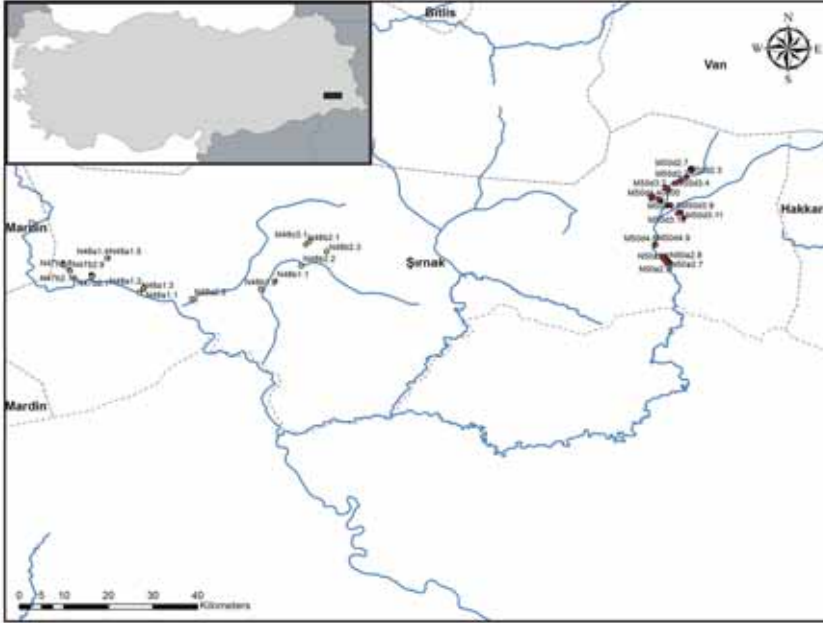
KATALOG

Çizim 1

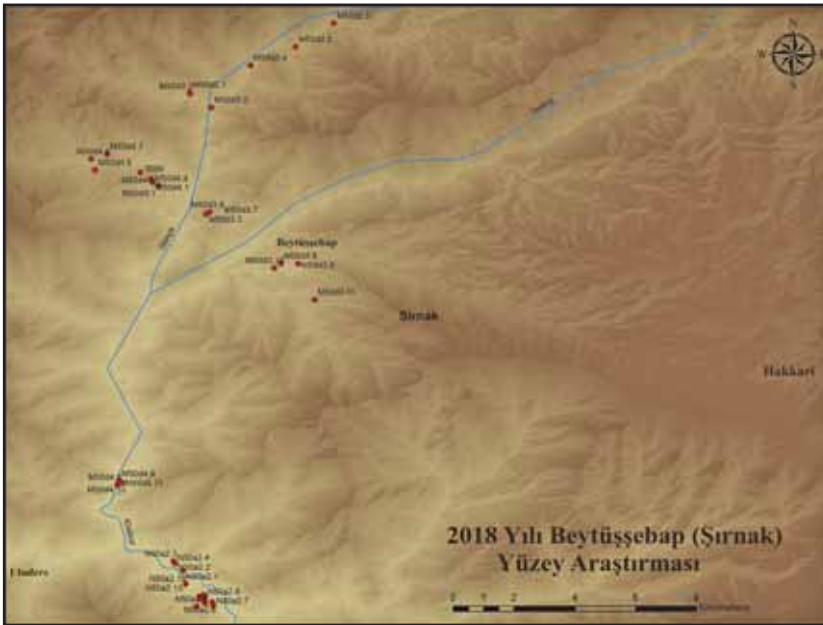
1. Q 18 cm, kahve 5 YR5/6 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyaha doğru renk değişimi var, Kaba kum-taşçık katkılı, kötü pişirilmiş, dışı hafif açkılı, el yapımı. M50d4.4
2. Açık kahve 5 YR 6/6 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle koyuya doğru renk değişimi var, kaba kum-taşçık-az bitki katkılı, orta pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı. N50a2.17
3. Q 232 cm, pembe 2.5 YR 6/8 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle ağız kenarında koyuya doğru renk değişimi var, kaba kum-az bitki katkılı, orta pişirilmiş, çark yapımı. M50d2.8
4. Q14 cm, kahve 5 YR 5/4 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle koyuya doğru renk değişimi var, orta kum-bitki katkılı, orta pişirilmiş, çark yapımı. M50d2.8
5. Q 14 cm, kiremit 2.5 YR 5/6 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle koyuya doğru renk değişimi var, orta kum-bol bitki katkılı, orta pişirilmiş, çark yapımı. M50d2.8
6. Q 18 cm, kahve 5 YR5/6 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum-bitki katkılı, orta pişirilmiş, çark yapımı. M50d4.2
7. Açık kahve 7.5 YR 6/6 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum-bitki katkılı, orta pişirilmiş, çark yapımı. M50d4.1
8. Q 26 cm, kiremit 10 R 5/6 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, kaba kum-taşçık katkılı, orta pişirilmiş, çark yapımı. M50d2.7
9. Q 20 cm, pembe 2.5 YR 6/8 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle koyuya doğru renk değişimi var, kaba kum-taşçık-bol bitki katkılı, orta pişirilmiş, çark yapımı. M50d4.4
10. Q 16 cm, kiremit 10 R5/6 hamurlu, hamurunun renginde astarlı, kaba kum-bitki katkılı, kötü pişirilmiş, çark yapımı. M50d2.7

Şırnak İli, Merkez, Güçlükonak, Uludere, Beytüşşebap İlçeleri Yüzey Araştırması 2017-2018 Yılları Kod Listesi.

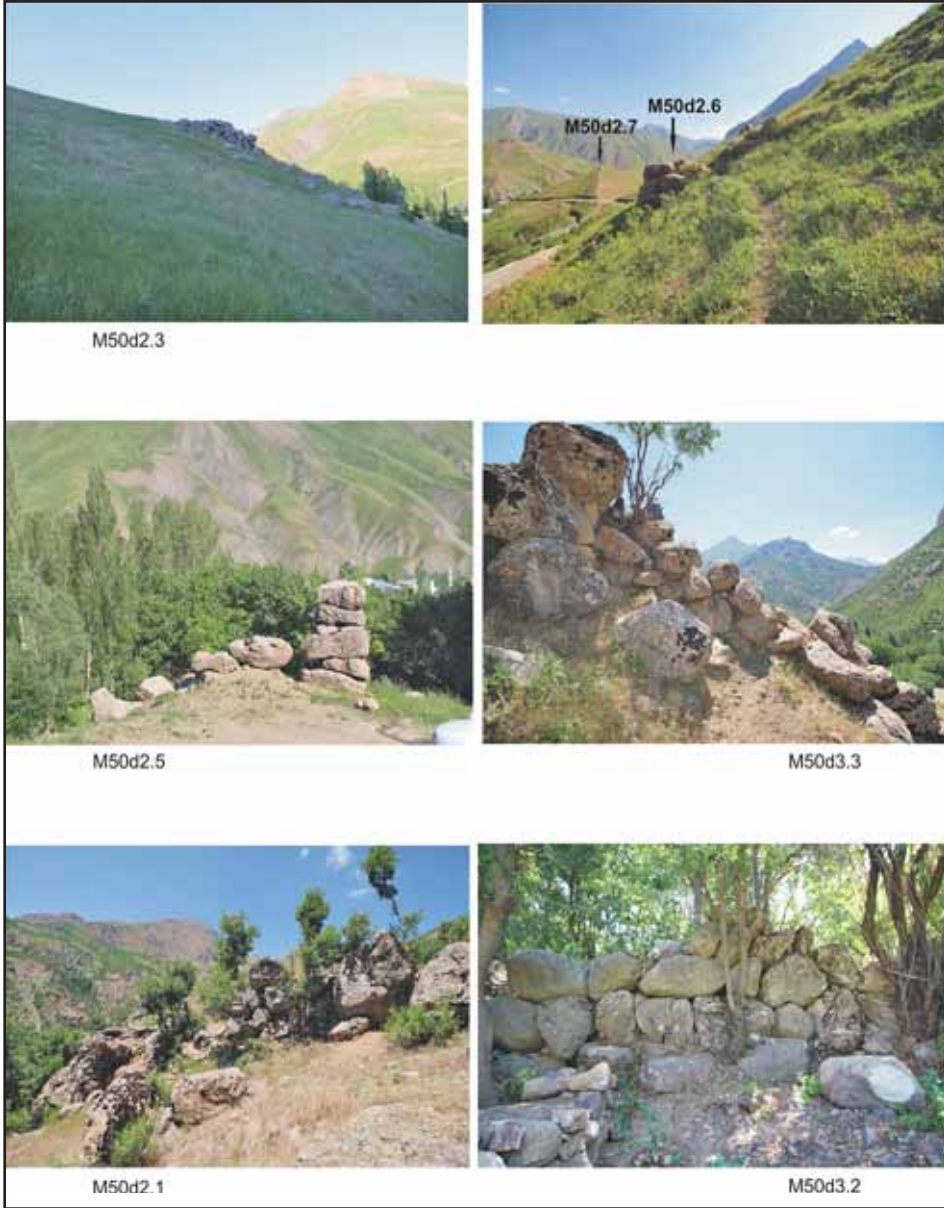
Kod	Merkez	Kod	Merkez	Kod	Merkez
N47b2.1	Ormaniçi Vadisi Dirhe 1	N50a2.1	Başaran Dirhe 1	M50d2.4	Mezra Dirhe 1
N47b2.2	Ormaniçi Vadisi Dirhe 2	N50a2.2	Başaran Dirhe 2	M50d2.5	Mezra Dirhe 2
N47b2.3	Ormaniçi Vadisi Dirhe 3	N50a2.3	Başaran Dirhe 3	M50d2.6	Mezra Dirhe 3
N47b2.4	Ormaniçi Vadisi Dirhe 4	N50a2.4	Başaran Mezar 1	M50d2.7	Girke Aco
N47b2.5	Ormaniçi Vadisi Kale Goşth	N50a2.5	Hargurya Dirhe 1	M50d2.8	Ava Şorki
N47b2.6	Güçlükonak Dirhe 1	N50a2.6	Hargurya Dirhe 2	M50d3.1	Navdirhan Dirhe 1
N47b2.7	Güçlükonak Dirhe 2	N50a2.7	Hargurya Dirhe 3	M50d3.2	Çığlıca Yolu Dirhe
N47b2.8	Güçlükonak Dirhe 3	N50a2.8	Hargurya Dirhe 4	M50d3.3	Çığlıca Dirhe 1
N47b2.9	Güçlükonak Dirhe 4	N50a2.9	Hargurya Dirhe 5	M50d3.4	Sergivande Dirhe
N47b2.10	Güçlükonak Kale Kurik	N50a2.10	Hargurya Dirhe 6	M50d3.5	Sinekli Meydan Yolu Dirhe 1-2
N48a1.4	Avina Deresi Dirhe 1	N50a2.11	Hargurya Dirhe 7	M50d3.6	Sinekli Meydan Yolu Dirhe 3
N48.a1.5	Avina Deresi Dirhe 2	N50a2.12	Hargurya Dirhe 8	M50d3.7	Sinekli Meydan Yolu Taş İşliği
M50d4.7	Ceviz Ağacı Dirhe 2	N50a2.13	Hargurya Dirhe 9	M50d3.8	Beytüşşebap Merkez Dirhe 1
M50d4.8	Aşağı Dere Dirhe 1	N50a2.14	Hargurya Dirhe 10	M50d3.9	Beytüşşebap Merkez Dirhe 2
M50d4.9	Aşağı Dere Dirhe 2	N50a2.15	Hargurya Dirhe 11	M50d3.10	Beytüşşebap Merkez Dirhe 3
M50d4.10	Aşağı Dere Dirhe 3	N50a2.16	Hargurya Mezar 1	M50d3.11	Mağara Dirhe 1
M50d4.11	Aşağı Dere Dirhe 4	N50a2.17	Hargurya Mezar 2	M50d4.1	Navdirhan Dirhe 2
M50d2.2	Taşkıran Dirhe	N50a2.18	Hargurya Mezar 3	M50d4.2	Navdirhan Dirhe 3
M50d2.3	Mezra Yolu Dirheler	N50a2.19	Hargurya Taş İşliği	M50d4.3	Navdirhan Dirhe 4
M50d4.6	Ceviz Ağacı Dirhe 1	M50d2.1	Çığlıca Dirhe 2	M50d4.4	İsimsiz Tepe
M50d4.5	Ceviz Ağacı Yolu Dirhe				

Harita 1: Şırnak İli Merkez, Güçlükonak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri YüzeY Araş-tırması çalışma alanı.

Harita 2: 2018 Yılı Beytüşşebap (Şırnak) yüzeY araştırmasında tespit edilen merkezler.

Resim 1: Mezra Yolu dirheler, Mezra dirhe 3, Grike Aco Yerleşimi, Mezra dirhe 2, Çığlıca dirhe 1, 2, Çığlıca Yolu dirhe.

M50d3.5

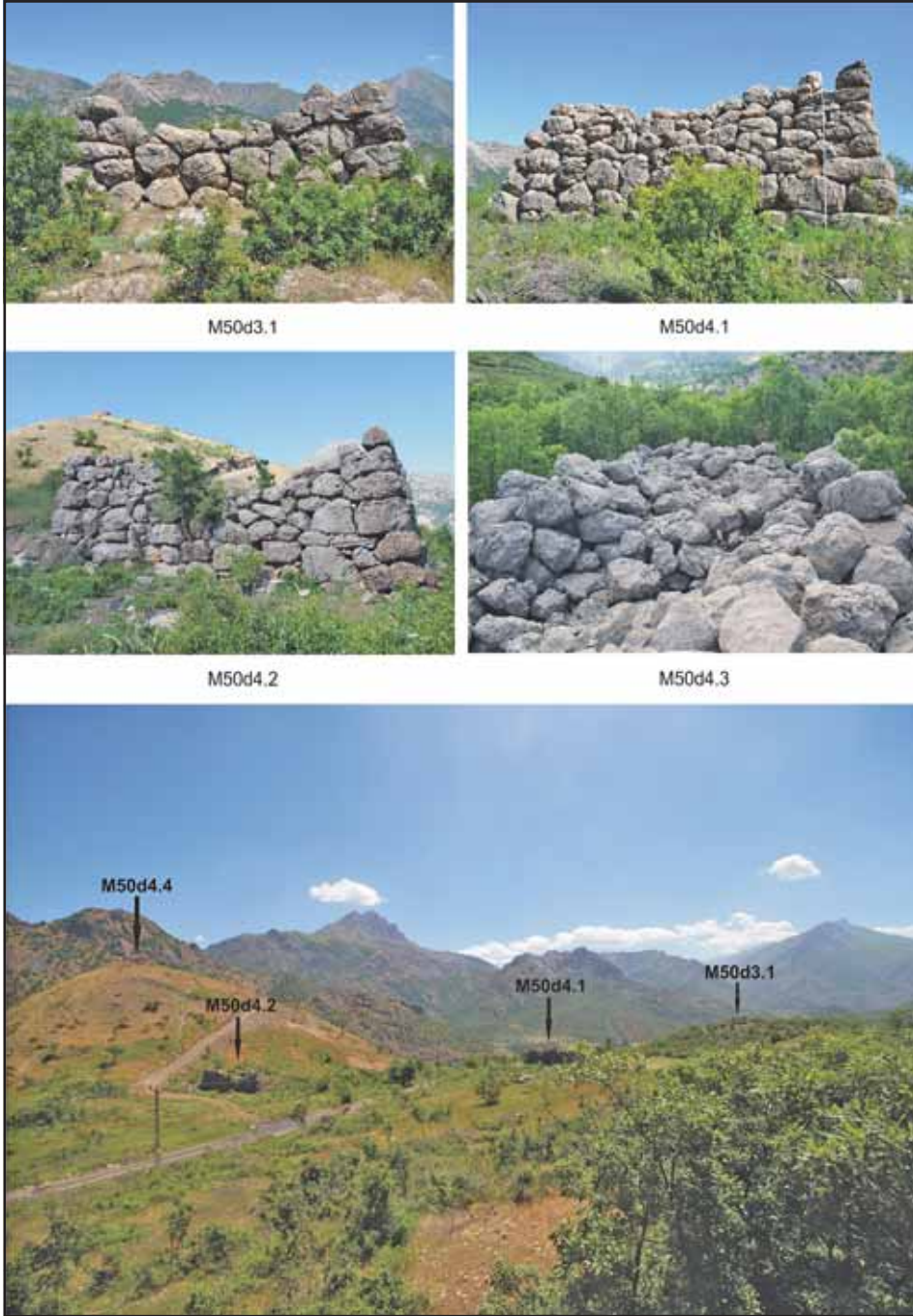

M50d3.6

M50d3.7

Resim 2: Sinekli Meydan dirheler ve taş ocağı.

Resim 3: Navdirhan dirheler ve İsimsiz Tepe yerleşimi.

M50d3.8

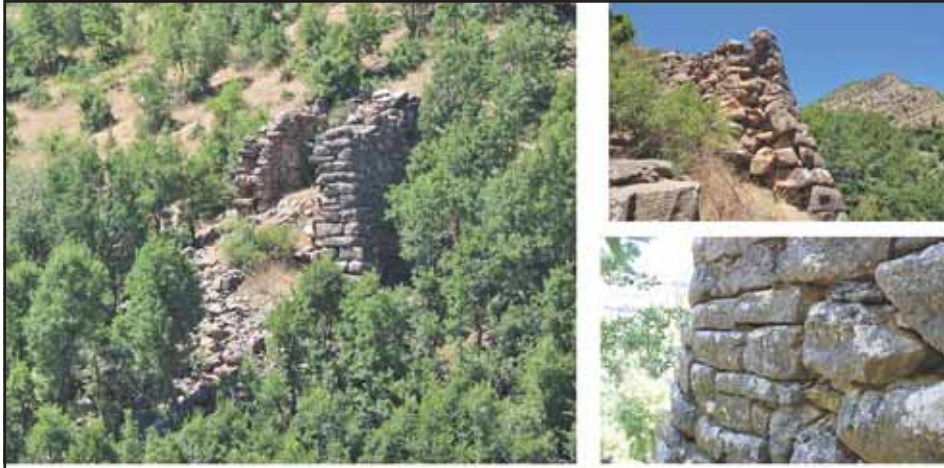

M50d3.9

M50d3.11

Resim 4: Beytüşşebap dirhe 1, 2, Mağara dirhe.

M50d4.8

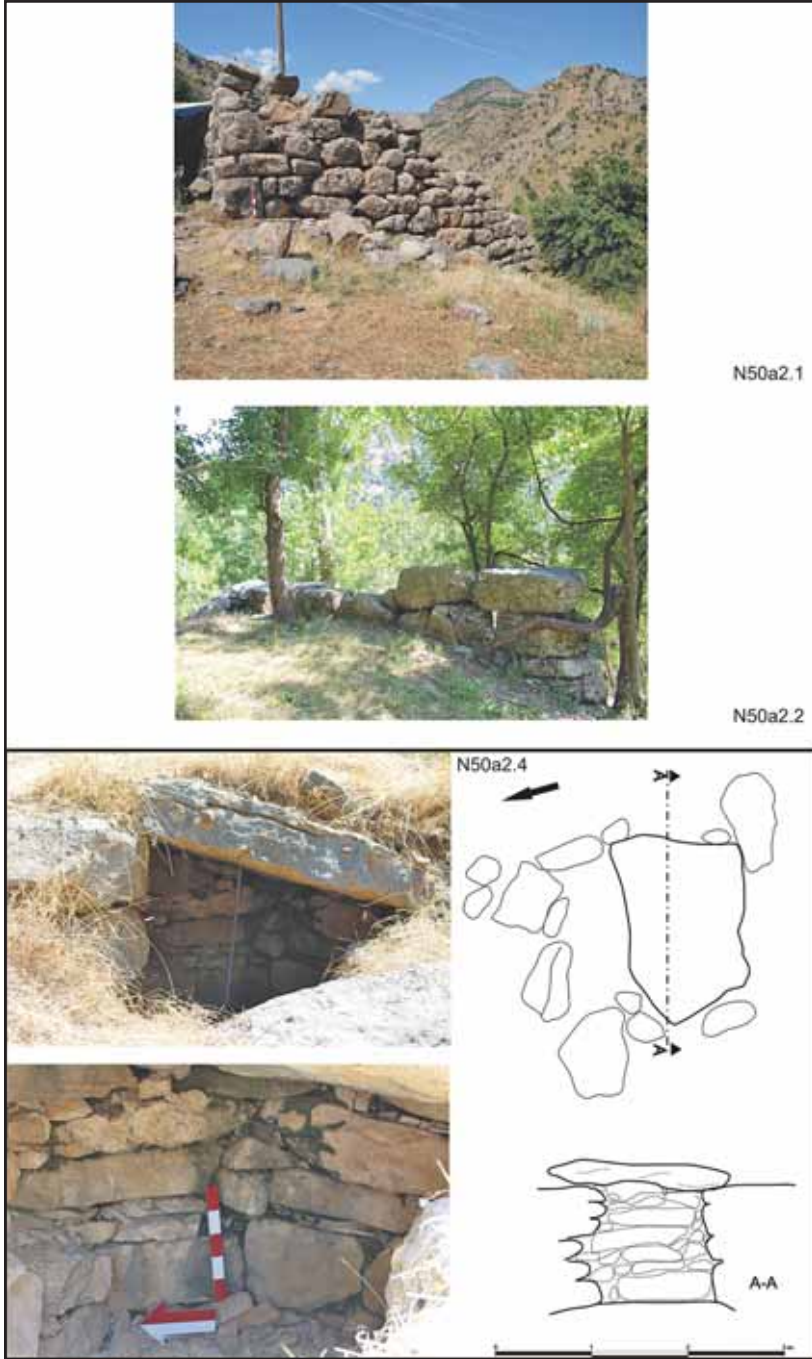

M50d4.9

M50d4.10

Resim 5: Aşağı Dere dirhe 1, 2, 3.

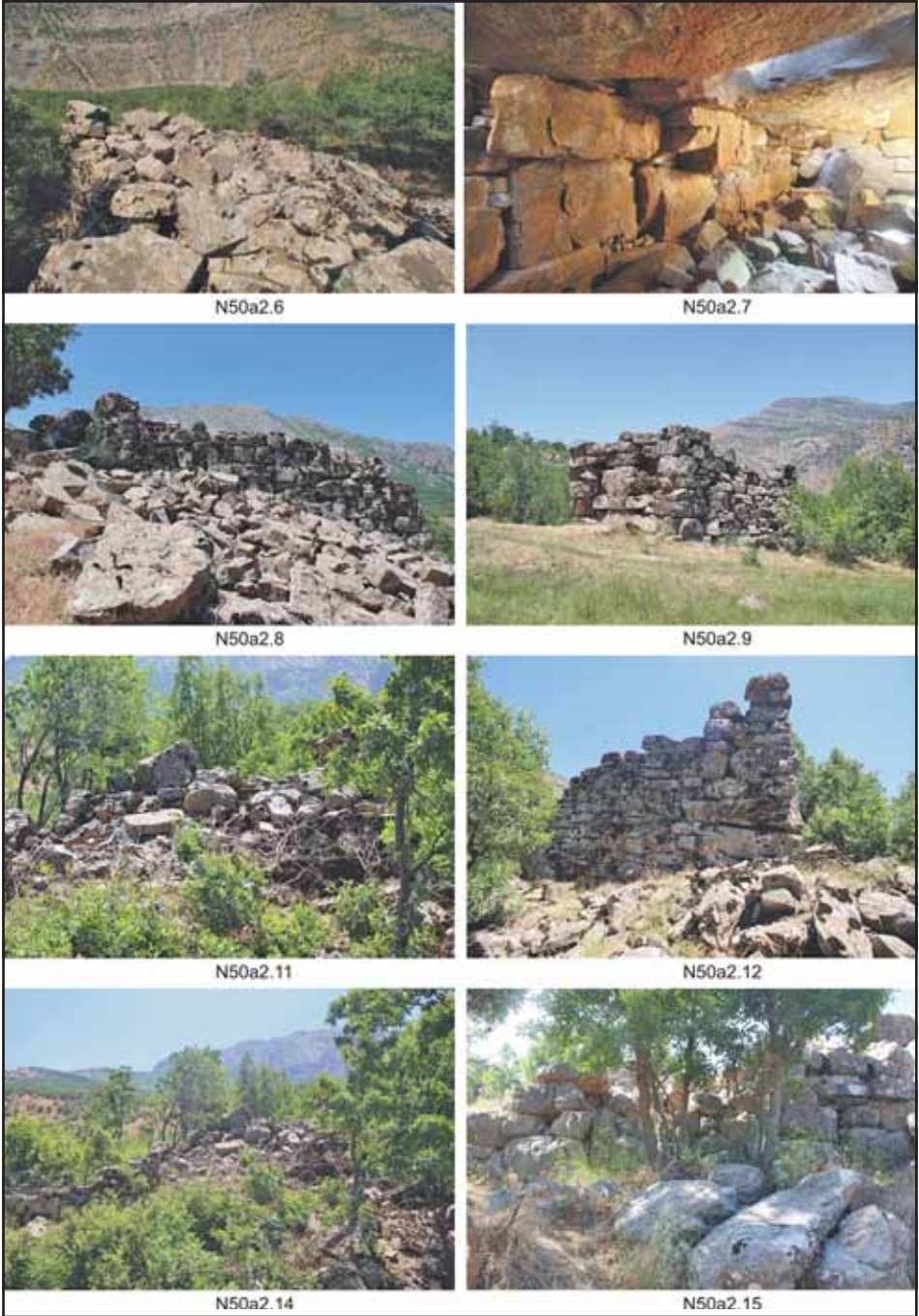

Resim 6: Başaran dirhe 1, 2, Mezar 1.

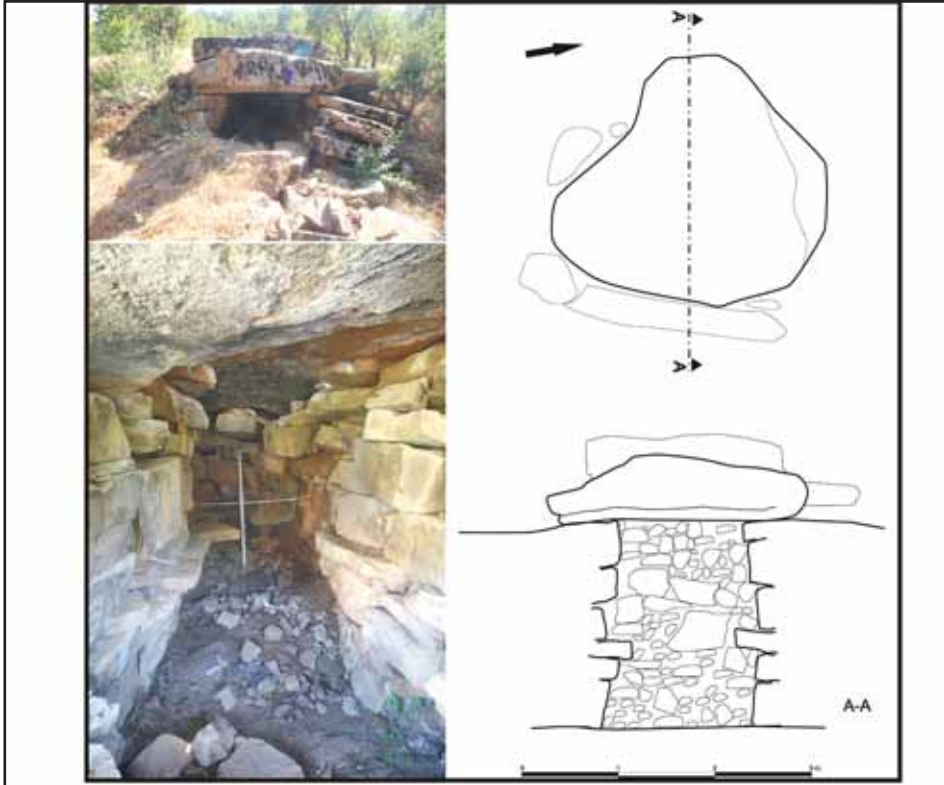

N50a2.5

Resim 7: Hargurya dirhe 1.

Resim 8: Hargurya dirhe 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11.

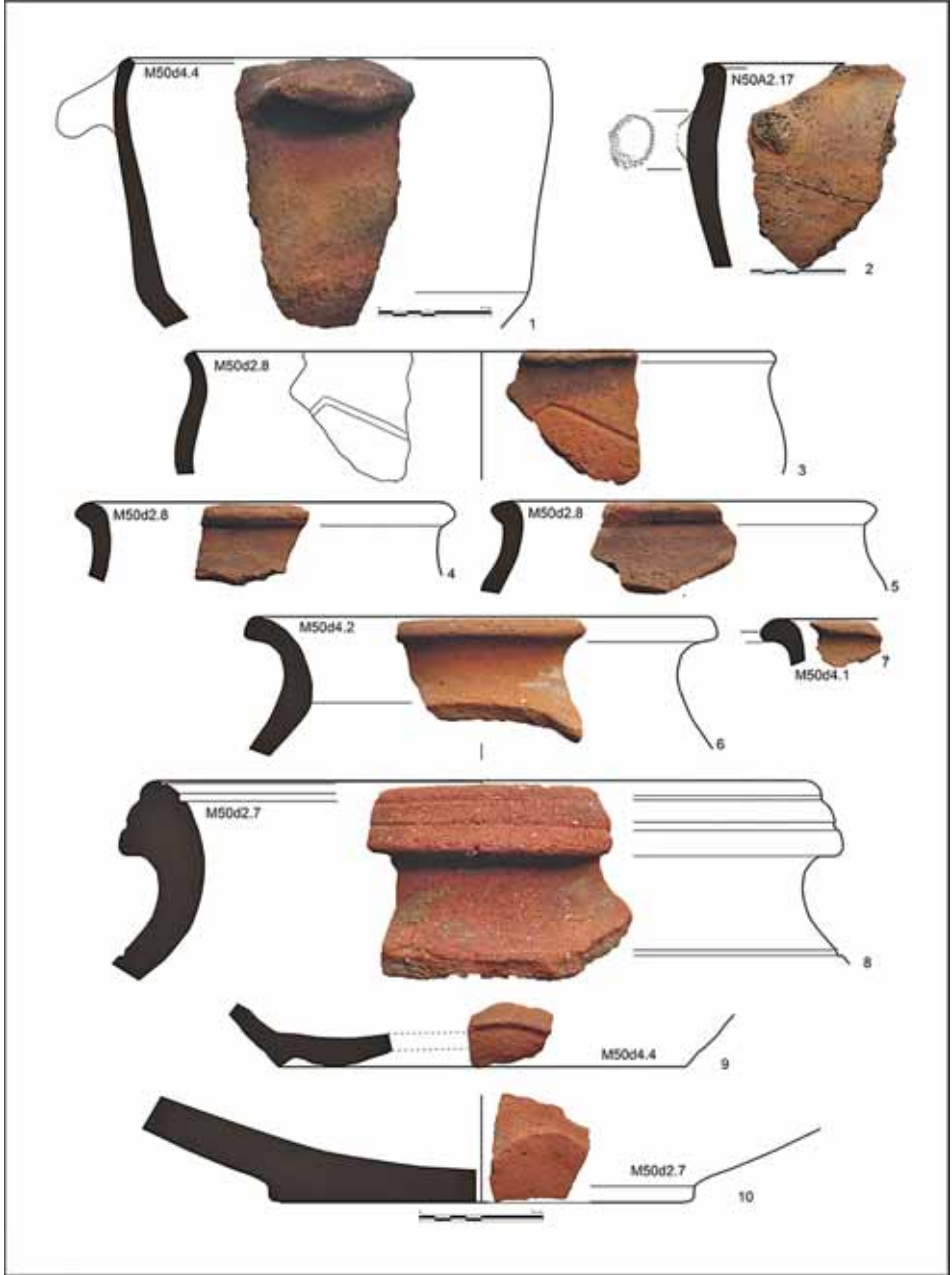

N50a2.17

N50a2.19

Resim 9: Hargurya mezar 2 ve taş ocağı.

Çizim 1: 2018 Yılı Beytüşşebap (Şırnak) yüzey araştırmasında bulunan çanak çömlek örnekleri.

AYATEKLA (MERYEMLİK) YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018

Umut ALMAÇ*
Ayşin ÖZÜGÜL
Nisa SEMİZ

Ayatekla¹ Ören Yeri, Mersin İli, Silifke İlçesi'nin yaklaşık iki kilometre güneyinde bulunmaktadır. Yerleşim, 5. yüzyılda Aya Tekla kültünün merkezi haline gelmiştir. Apsis duvarının bir bölümü günümüze ulaşabilen büyük bazilika, Aya Tekla'ya adanmıştır (Mansel, 1943, s.13). Birçok hacının ziyaret ettiği yerleşim, kendisi de bir hacı olan Egeria'nın MS 386 yılında ziyaretinden sonraki tasvirine dayanarak 4. yüzyıla tarihlendirilirken (Hill, 1996, s.208), alandaki birçok yapının dönemi 1907 yılında bölgeye gelerek Meryemlik'te kapsamlı bir çalışma yürüten Ernst Herzfeld ve Samel Guyer tarafından 5. yüzyıl olarak belirtilmiştir (Herzfeld ve Guyer, 1930). Yerleşimde kiliseler, sarnıçlar ve bir hamam yapısı bulunmaktadır. Silifke yönünden gelen antik yol, yerleşimin ortasından geçmektedir. İki açık sarnıç yapısı dışında bütün diğer yapılar antik yolun doğusunda yer almaktadır (Resim: 1). Alanın doğusunda yerleşimin sınırlarını belirleyen duvarların bir kısmı görülebilmektedir.

İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Metin Ahunbay 1996 yılından başlayarak, Ayatekla Ören Yeri'nde yüzey araştırma çalışmalarını yürütmüştür. Bu çalışmalarda, toprak üzerinde bulunan yapılar tespit edilerek ölçekli vaziyet planı üzerine işlenmiştir. Ayrıca, yerleşimdeki bazı yapı ve yapı kalıntıları daha detaylı bir biçimde incelenerek, belgeleme çalışmaları yürütülmüştür (Ahunbay, 1996; Ahunbay ve Saner 1999, Ahunbay ve Saner 2000). 2016 yılından beri bu alandaki yüzey araştırmaları, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi'nde görev yapan öğretim üyelerinden oluşan uzmanlarca yürütülmektedir.

* Dr. Öğretim Üyesi Umut ALMAÇ, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Taşkışla, 34437, İstanbul/TÜRKİYE, almacum@itu.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Ayşin ÖZÜGÜL Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Görükle Kampüsü 16059 – Bursa/TÜRKİYE, ozugul@uludag.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Nisa SEMİZ, İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Ataköy Kampüsü, Bakırköy 34158 -İstanbul/TÜRKİYE, n.semiz@iku.edu.tr

1 Ayatekla Ören yeri, eski kaynaklarda "Meryemlik" olarak isimlendirilmiştir.

Ayatekla (Meryemlik) Ören Yeri Yüzey Araştırması, 2018 yılında üç farklı konuda yoğunlaşmıştır². Güney nekropolde mezarların tespit edilmesi, vaziyet planına işlenmesi ve detaylı olarak belgelenmesi için 2017 yılında başlatılan çalışmalara devam edilmiştir (Resim 1). Yüzey araştırmasının temel araştırma eksenlerinden biri olarak tanımlanan, “yerleşimin su ihtiyacını sağlayan su temini, depolama ve dağıtım sisteminin araştırılması” kapsamında, iki su rezervuarının mimari belgeleme çalışmasına başlanmıştır. Bunlara ek olarak, ören yerindeki mimari süsleme elemanlarını tespit ve belgeleme çalışmaları sürdürülmüştür.

Mezarların belgeleme sürecinde, mezarların vaziyet planında yerlerinin tespiti için reflektörsüz ölçüm yapabilen bir totalstation kullanılarak (Leica Flexline TS06) koordinatlar elde edilmiştir. Çalışmada, Aya Tekla Kilise apsisinin yaklaşık 52 metre güneyinde bulunan 4415 numaralı noktadan çıkış yapılmıştır. Mezarlarda yürütülen detaylı belgeleme çalışmasında ise her bir mezar için birbirine dik iki eksenden oluşan koordinat sistemi oluşturularak geleneksel belgeleme yöntemi ve araçları kullanılmıştır. Belgeleme çalışması öncesinde plan ve kesit krokileri hazırlanmış ve ölçülen noktalar bu krokiler üzerinde işaretlenmiştir. Daha sonra krokilerde toplanan veriler CAD ortamına aktarılarak, çizimlerin hazırlanması aşamasına geçilmiştir.

GÜNEY NEKROPOL

Ayatekla Ören Yeri içinde kuzey ve güney yönünde iki nekropol alanı bulunmaktadır. Bunlardan kuzey nekropol alanı ören yerinin merkezini teşkil eden Aya Tekla Bazilikası apsis kalıntısının yaklaşık olarak 300 m kuzeybatısında yer almaktadır. 2018 yılı yüzey araştırmasının ana çalışma konularından olan güney nekropol alanı ise, apsis kalıntısının yaklaşık olarak 200 m doğu-güneydoğusunda tespit edilen ilk mezar izlerinden başlayarak sit

² 2018 yılı Eylül ayı içinde tamamlanan “Mersin, Silifke, Ayatekla (Meryemlik) Ören Yeri Yüzey Araştırması” 12 gün sürmüştür. Alan çalışmasına, İTÜ Mimarlık Fakültesi’nden Dr. Öğretim Üyesi Umur Almaç, Dr. Öğretim Üyesi Bilge Ar, Uludağ Üniversitesi’nden Dr. Öğretim Üyesi Aysin Özügül, İstanbul Kültür Üniversitesi’nden Dr. Öğretim Üyesi Nisa Semiz, İTÜ Restorasyon Programı’nda yüksek lisans öğrencisi Mustafa Sayan, İTÜ Mimarlık lisans öğrencileri Gizem Köroğlu, Çağıl Atay, Gülce Kök, Uludağ Üniversitesi Mimarlık Lisans öğrencisi Gökhan Günlü ve Harika Shehabi, İstanbul Kültür Üniversitesi lisans öğrencisi Gizem Temiz ve mimar Sündüz Erşen katılmıştır. Silifke Müzesi Müdür vekili İbrahim Sezen’e, Bakanlık temsilcisi olarak çalışmaya katılan Silifke Müzesi Müdürlüğü’nden Uzman Fatma Ceyhan’a, lazer tarama kullanılarak gerçekleştirilen belgeleme için Y. Kuytul ve T. Kuytul’a, destekleri için Silifke Belediyesi ve Silifke Kaymakamlığı’na ve katkılarından dolayı İstanbul Kültür Üniversitesi, Ulusal ve Uluslararası Etkinliklere Destek Programı’na teşekkürlerimizi sunarız.

alanının güney sınırına kadar uzanan bir alanı kaplamaktadır (Resim: 1). 2018 yılı çalışmaları sırasında, güney nekropol alanında bakanlık temsilcisi denetiminde yapılan bitki temizliği sonrasında, 2017 yılı çalışmalarında yerleri total station ile tespit edilen mezarlar dışında, yeni mezar yerleri görsel olarak belirlenmiştir. Buna göre, güney nekropol alanında toplam 70 mezar yeri tespit edilmiştir; bunların arasında özgün nitelikli 31 mezarın ayrıntılı belgelemesi yapılmıştır.

Yaklaşık olarak kuzey-güney doğrultusunda 200 m ve doğu-batı doğrultusunda 135 m olan bir alanda dağılım gösteren mezarlar ana kayaç zeminine oyulmuş şekildedir. Mezarların alandaki dağılımı düzensizdir ve belirli bir yönelişlerinin olmadığı görülmektedir. Tekil mezarlar olduğu gibi, geniş bir kayaç üzerinde grup halinde mezarlar da vardır (Resim: 2, Resim: 3). Grup halinde olan mezarlardan bazıları belirli bir düzen içinde oyulmuşlardır. Dikdörtgen planlı mezarların üzerinde vaktiyle üçgen alınlıklı mezar kapakları olduğu anlaşılmaktadır. Bugün mezar kapaklarının büyük bölümü yerinde değildir. Mevcut olanlar ise asıl yerinden kaldırılmış halde bazı mezarların üstünde veya yakın çevresinde bir bütün veya parçalar halinde karşımıza çıkmaktadır. Güney nekropol alanında açılmadan özgün haliyle günümüze ulaşmış mezar bulunmamaktadır. Bu nedenle iskelet ve buluntuya rastlanmamıştır.

Seçilen 31 mezarın mimari belgelenmelerinde geleneksel yöntemler kullanılmıştır. Mezarların plan ve kesit eskizleri hazırlandıktan sonra klasik yöntemler kullanılarak ayrıntılı ölçümleri yapılmış ve bilgisayar ortamında hazırlanan altlıklar üzerinde yerinde tamamlamalar yapılmıştır. Ayrıca bu çizimlerin bazıları CAD ortamında çizilmiştir (Resim: 4, Resim: 5). Ayrıntılı belgeleme çalışmaları sonucunda, mezarların genel özellikleri hakkında bilgiler edinilmiştir. Mezarlar dikdörtgen planlıdır. Mezarların 44 - 69 cm arasında değişen genişlikte ve 172 - 220 cm arasında değişen uzunlukta oldukları belirlenmiştir. Mezar içleri zaman içinde irili ufaklı taş parçaları ve toprakla dolmuştur. Bu nedenle büyük bölümünün özgün derinliği tespit edilememiştir. İçi boş durumda olan tek örnek olan 10 numaralı mezarın derinliği ise 71 cm olarak ölçülmüştür (Resim: 6). Mezarların kenarları, girintili-çıkıntılı bir profile çevrelenir. Bu profilli çerçevenin mezar kapaklarının oturduğu kısımlara işaret ettiği düşünülmektedir. Nekropol alanında, bazı mezarların üstünde veya yakınında mezar kapakları bulunmaktadır. Arazide bütünlüğünü koruyan mezar kapak örnekleri incelendiğinde, bunların yaklaşık olarak uzunluğunun 221 cm ve genişliğinin 76 cm olduğu tespit edilmiştir.

Üçgen alınlıklı yan yüzeylerde ise yükseklik 43-45 cm arasında ölçülmüştür. Çatı biçimli kapakların dört köşesinde akroterler yer almaktadır. Mezar kapakları bezemesiz sade bir üsluptadır.

Ayatekla Ören Yeri'nin nekropol alanlarına ilişkin bilgiler sınırlıdır. 2018 yılı yüzey araştırmasının ana eksenlerinden birini oluşturan güney nekropol alanındaki belgeleme çalışmaları ise bu konuda detaylı ilk verileri sunmaktadır. Hristiyanlığın önemli hac merkezlerinden Ayatekla'nın güney nekropol alanındaki çalışmalara ek olarak kuzey nekropolde yapılacak araştırmalar ve benzer mezar tipleriyle yapılacak karşılaştırmalarla bu konudaki çalışmaların derinleştirilmesi önem taşımaktadır.

SU REZERVUARLARI

Yerleşimin ortasından geçen antik yolun kenarında, Aya Tekla Bazilikası'nın yaklaşık 200 metre kuzeybatısında birbirine bitişik iki su rezervuarı bulunmaktadır (Resim: 7). Rezervuarların moloz ve toprak ile önemli ölçüde dolduğu, kuzeydoğu kenarında yığma duvarların iç mekâna doğru devrildiği, duvar örgüsünün özellikle üst kotlarda hasarlı olduğu görülmüştür. Dikdörtgen plana sahip rezervuarların boyutları birbirine yakındır (Resim: 7). Her iki rezervuarın yapımında, önce ana kayacın oyulduğu ve sonrasında kaya yüzeyine bitişik masif duvarlarla su haznesinin çepeçevre sarıldığı, böylece kayaç üzerindeki çatlak ve boşluklardan su kaybının engellenerek geçirimsizliğin garanti altına alındığı anlaşılmaktadır. Kuzey rezervuar duvarlarında; ana kayaca bitişen çekirdek bölümünün moloz taş ve harçtan oluşturulduğu, iç cidarda ise kaba yonu taş örgünün tercih edildiği görülmektedir (Resim: 8). Taş dizilerinin 25-40 cm yüksekliğe sahip olduğu, yapımda farklı uzunlukta taşların kullanıldığı ancak düşey derzlerin mümkün mertebe şaşırtılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Çekirdek bölümünde beyaz renkli kireç esaslı bağlayıcı harcın, kaba yonu örgüde ise pembe renkli horasan harcının kullanıldığı belirlenmiştir. Duvar yüzeylerinde sıva tabakası tespit edilmemiştir. Rezervuarda, aşağı kota erişimi sağlayan merdivenin, güney duvar örgüsünde konsol biçiminde dışa taşan bloklar ile meydana getirildiği anlaşılmaktadır. Duvarların üst kotunda, büyük bölümü yerinde olmamakla birlikte, bir taş kornişin dolandığı görülmektedir.

Güneydeki rezervuarın duvarlarında; ana kayaca bitişen çekirdek bölümünün moloz taş ve bağlayıcı harçtan oluşturulduğu, iç cidarda ise tuğla hatıllı kaba yonu taş örgünün tercih edildiği görülmektedir (Resim: 8). Taş dizilerinin 20-30 cm yüksekliğe sahip olduğu ve kuzey rezervuar ile karşı-

laştırıldığında taşların daha az işlenerek örgüde kullanıldığı tespit edilmiştir. Moloz taş örgüde tüm duvar kesitini geçen tuğla hatıllar, üç tuğla dizisinden oluşmaktadır. Kaba yonu örgüde pembe renkli horasan harcının kullanıldığı belirlenmiştir. Duvar yüzeylerinde su geçirimsizliğini sağlayan sıva tabakalarının yer yer günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. Yapının eğimli bir arazide inşa edilmiş olması nedeniyle, yapının bütünü ana kayaç oyularak oluşturulmamış; güneydoğu ve güneybatı duvarları aşağı kotta kalan ana kayaç üzerinde yükseltilmiştir. Toprak seviyesi üzerinde kalan bu duvarların cep-heleri, büyük kesme taş bloklar kullanılarak inşa edilmiştir. Bloklar arasındaki yatay ve düşey derzlerin, bir miktar taş yüzeyine taşırılarak derzlendiği ve derz yüzeyinde dekoratif amaçlı çizgisel bir bandın el aletleri kullanılarak oluşturulduğu görülmüştür.

Kuzey ve güney rezervuarlarının duvar örgülerindeki farklılıklar, rezervuarların farklı tarihlerde inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Yapılarda belgeleme çalışmalarının başlatılması amacıyla, bakanlık temsilcisi denetiminde iç kısımda ve çeperlerde bitki temizliği yapılmış ve sonrasında lazer tarayıcı kullanılarak mimari dokümantasyon için yeterli veri elde edilmiştir. İlerleyen yıllarda yürütülecek çalışmalarda altlık olarak kullanılması planlanan çizimlerin hazırlanabilmesi için 2019 yılı yüzey araştırması öncesinde kesit ve plan düzlemlerinde nokta verisi ve orthophoto üretilmesi planlanmaktadır.

MİMARİ SÜSLEME ELEMANLARI

Ayatekla'daki büyük tahribata ve kayıplara paralel olarak, mimari süsleme öğelerinin de nere-deyse tamamı özgün yerlerinden kopmuştur. Bunlardan moloz ve toprak altında kalanlar ile çeşitli nedenlere bağlı olarak yok olanlar dışındakiler Yeraltı Kilisesi'ne, bir kısmı da Silifke Müze Müdürlüğü'nün çevre düzenleme çalışmaları sırasında ören yeri girişine yerleştirilerek korunmuştur. Ağır ve gösterişsiz bazı parçalar yüzeyde dağınık halde bulunmaktadır.

Ayatekla'da yürütülen yüzey araştırmaları kapsamında, 2017 yılında Yeraltı Kilisesi'nde korunan bezemeli veya profilli mimari elemanların belgelenmesine başlanmış, 2018'de kilise dışındakiler de katılarak, çalışma büyük ölçüde tamamlanmıştır. Toplam 90 parçanın temizliği yapılmış, numaralandırılmış, geleneksel yöntemle ölçüleri alınmış ve fotoğrafları çekilmiştir. Çalışma sonunda, Yeraltı Kilisesi'nin içi yeniden düzenlenmiş, parçalar ziyaretçilerin rahatça görebilecekleri şekilde yerleştirilmişlerdir.

Belgelenen malzemeler arasında sütun başlıkları, gövdeleri ve kaideleri, pilaster başlıkları, pilaster gövdesi, templonlara ait çeşitli form ve dikmeler, sütun ve arşitravlar, parapet levhaları, kapı çerçeveleri, korniş ve rölyefli levhalar, çörtten, koç figürü parçaları bulunmaktadır. Erken yapılardan sağlanmış ve yeniden kullanılmış olma olasılığı taşıyanlar dışında 4.-5. yüzyıllara tarihlendirilebilen mimari süsleme elemanlarının çoğu kireçtaşından ya da Marmara mermerinden işlenmiştir. Templona ait olması gereken, dikme, sütun ve arşitravlar ile parapet levhaları, farklı boyut ve profildeki kapı söve, lento ve lento taçları mermerdir. Yeraltı Kilise-si'ndekilere benzer breş sütun gövdeleri daha erken tarihli bir yapı için üretilmiş olmalıdır. Verd antique bir silme, pembe damarlı beyaz mermerden olasılıkla bir ambona ait parça, kırmızı breşden yekpare işlenmiş kemerli bir perdeleme duvarı, verev yivli bazalt sütun gövde-si ve granit monoblok bir sütun gövdesi birer örnekle temsil edilir.

Şimdilik, Aya Tekla Bazilikası'nın ayakta kalan apsisinde görülebilen, cyma recta ve düz şerit profilli korniş, Kubbeli Kilise'nin mermerden kompozit pilaster başlıkları gibi az sayıda örneğin ait oldukları yapılar ve yapıdaki yerleri tespit edilebilmektedir. Guyer ve Herzfeld'in 1906 yılındaki kazılarında ortaya çıkarttıkları ve yayınlarında yer verdikleri, bazikanın 2. yüzyıla tarihlenen devşirme mermer sütun başlıkları, apsis pencerelerinin mermer impostları, bir tanesi hariç hayvan figürleri, haç rölyefli levha, kozalak, mermer kapı çerçeveleri, ambonlar ve be-zemeli frizlere bugüne kadarki çalışmalar sırasında rastlanmamıştır (Herzfeld ve Guyer, 1930, Abb.3,15-18, 23, 47-73). Aynı kitapta çizimi de verilen bazı sütun başlıkları ise, aradan geçen bir yüzyılı aşkın sürenin etkilerine ve küçük ölçü farklılıklarına rağmen malzeme ve biçim bakımından konu edilen örnekler ile eşleştirilebilmektedir (Herzfeld ve Guyer, 1930, Abb. 24-25). Bu sayede buluntu yerlerini öğrenmek ve özgün yerleri ve kullanımları konusunda fikir edinmek mümkün olmaktadır.

Mimari süsleme öğelerinden başka, Yeraltı Kilisesi'nde biriken döşeme taşlarının ve kaplama levhalarının belgeleme çalışmaları da yürütülmüştür. Opus sectile tekniğindeki geometrik kompozisyonlu bir döşeme mozaigine ait değişik boyutta üçgen, dörtgen, altıgen ve sekizgen taşların fotoğrafları çekilmiş ve ölçüleri alınarak çizimlerine başlanmıştır. Kullanılan taşların çeşitliliği renk çeşitliliği de sunmaktadır. Yapılacak malzeme analizleri sonucu taş türleri ve özellikleri konusunda ayrıntılı bilgi edinilebilecektir. Nispeten kalın kireçtaşı karolar yapının daha az prestijli bir bölümünün döşemesinde kullanılmış olmalıdır. Örtü ve duvarların opus tessellatum mozaiklerinden ise geriye yüzeyde rastlanan birkaç tesseradan başka hiçbir iz kalmamıştır.

Yeraltı Kilisesi'ndeki, döşeme taşlarına göre daha ince kesilmiş, beyaz mermerden büyükçe levhalar ve renkli mermerden dar, uzun dikdörtgen levhalar, dekoratif ve zengin görümün kazandırmak amacıyla duvarları kaplamak için kullanılmıştır. Yeraltı Kilisesi'nin duvarlarında ve Aya Tekla Bazilikası'nın apsisinin iç yüzünde görülen mermer kenetler, bu yüzeylerin mermer levhalarla kaplanmış olduklarına işaret eder. Herzfeld ve Guyer, kenet yuvalarına dayanarak bazilikanın apsisinde küçük geometrik motifler, pencerelerin aralarında ise geniş dikdörtgen paneller olabileceğini öne sürmüş, Parenzo Bazilikası'nın apsisini referans göstermişlerdir. (Herzfeld ve Guyer, 1930, s.12). Döşeme ve kaplama levhalarının belgeleme ve restitüsyon çalışmalarının tamamlanması, araştırmanın ileriki aşamalarında bu konuda yeni bilgiler sunabi-lecektir.

SERAMİKLER

Yüzey araştırmasının kısa soluklu bir başka ayağını seramik çalışmaları oluşturmuştur. Yüzey-den yapılan gözlemler sonucu alanda, çatı kiremiti ve tuğla gibi pişmiş toprak mimari yapı elemanının yanı sıra çok sayıda günlük kullanım kaplarına ait parçaların varlığı tespit edilmiş-tir. Geç Antik Çağ'a tarihlenen çeşitli tiplerde kırmızı astarlı Geç Roma seramiklerinin çoğu yakın merkezlerden ithal, yaklaşık 15-30 cm arısında değişen ağız çaplarına sahip çanaklardır. Yerleş, ticaret ve üretimin tanıkları olarak pişirme kapları, testi ve amfora ve dolium parça-larının yanı sıra çok sayıda ampulla parçasının varlığı olağandır (Resim 9-10). Sırsız seramik-lerin bir kısmı Geç Antik Çağ sınırları içine yerleştirilebilirken, sınırlı sayıdaki Ortaçağ'a tarih-lenen sırsız seramikler ile polikrom sgraffito kase ve tek renk açık yeşil testi parçaları dikkat çekicidir.

DEĞERLENDİRME VE GELECEĞE YÖNELİK PLANLAMA

Ayatekla Ören Yeri'nde 2018 yılında yapılan yüzey araştırmasında yürütülen çalışmalar, güney nekropol alanında mezarların tespiti ve ayrıntılı belgeleme çalışmaları, yerleşimin ortasında yer alan bitişik iki su rezervuarının belgelenmesi ve Yeraltı Kilisesi ve çevresi ile ören yeri girişinde bulunan mimari süsleme elemanlarının envanterine yönelik 2017 yılında başlanan çalışmaların sürdürülmesi ve tamamlanması şeklindedir. Güney nekropol alanında yer alan ana kayaç zeminine oyulu mezarların gömü alanındaki dağılımları incelenerek, seçilen mezar örneklerinin ayrıntılı belgelenmeleri yapılmış;

ayrıca tüm mezarlar fotoğrafla belgelenmiştir. Alandaki su yapılarının incelenmesi kapsamında mimari belgeleme çalışmaları yürütülmüş, plan ve kesit çizimlerinin hazırlanması amacıyla yerinde ölçüler alınmıştır. Ayrıca mimari süsleme elemanlarının envanterine yönelik çalışmalara devam edilmiştir.

Önümüzdeki dönemde, güney nekropol alanındaki mezarların tespit ve belgeleme çalışmalarının tamamlanarak, kuzey nekropol alanında araştırma ve tespitlere başlanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, güney nekropoldeki seçilen mezarların detaylı ölçümlerinin ardından yerinde hazırlanan ölçekli plan çizimlerinin CAD ortamında tamamlanması planlanmaktadır. Ayrıca ören yerinde bulunan su yapılarına ilişkin inceleme ve araştırmaların derinleştirilerek, özellikle Geç Antik dönemde yerleşimde su ihtiyacı ve kullanımına ilişkin değerlendirilmelerin yapılması öngörülmektedir. Mimari süsleme elemanlarının belgeleme çalışmalarının tamamlanarak bunların bir envanterinin oluşturulmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Mansel, A. M., 1943. *Silifke Kılavuzu*, Maarif Matbaası, İstanbul.

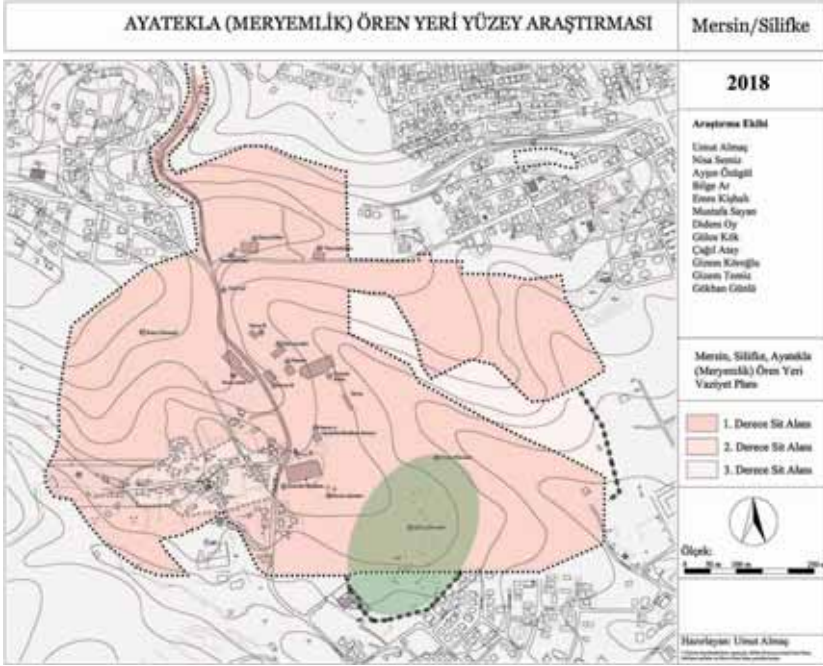
Hill, S., 1996. *The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria, Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs*, Vol.1., Ashgate Publishing Limited, Hampshire.

Herzfeld, E., Guyer, S., 1930. *Meriamlik and Korykos. Monumenta Asiae Minoris Antiqua Vol.II*, The Manchester University Press

Ahunbay, M., 1996. "Binbir Kilise ve Ayatekla'da (Meryemlik) 1996 Araştırmaları", XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı , T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ahunbay, M., Saner, T., 1999. "Binbir Kilise ve Ayatekla'da (Meryemlik) 1998 Araştırmaları", XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı , T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, ayrı basım, Ankara.

Ahunbay, M., Saner, T., 2000. "Karaman (Binbir Kilise) ve Silifke (Ayatekla-Mylai) Araştırmaları", XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Resim 1: Ayatekla Ören Yeri, 2018 yılı çalışmalarında belgeleme çalışmalarına devam edilen güney nekropol (Bu planın hazırlanmasında Silifke Koruma Amaçlı İmar Planı ve hâlihazır paftaları kullanılmıştır.)

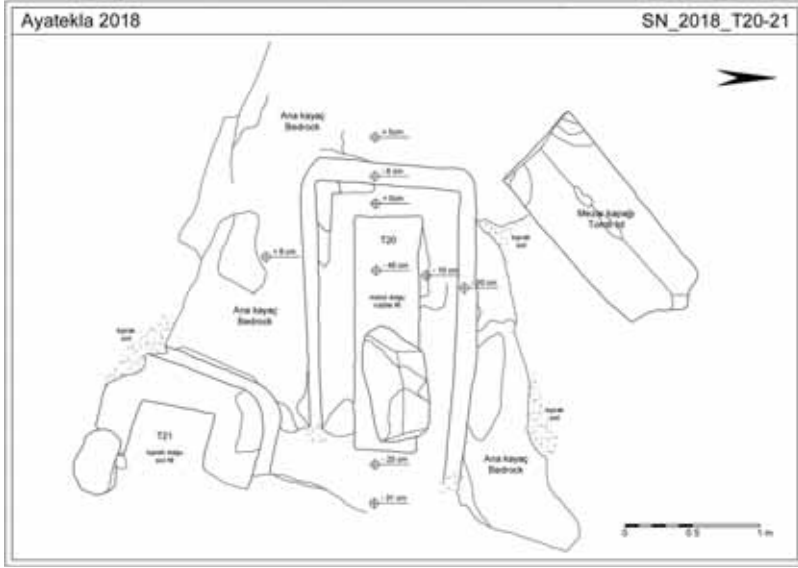
Resim 2: Ayatekla Ören Yeri güney nekropolünde 25 numaralı tekil mezar, 2018.

Resim 3: Ayatekla Ören Yeri güney nekropolünde 15, 16 ve 17 numaralı mezarlar, 2018.

Resim 4: Ayatekla Ören Yeri güney nekropolünde 20 ve 21 numaralı mezarlar, 2018.

Resim 5: Güney nekropolü 20 ve 21 numaralı mezarların planı, 2018.

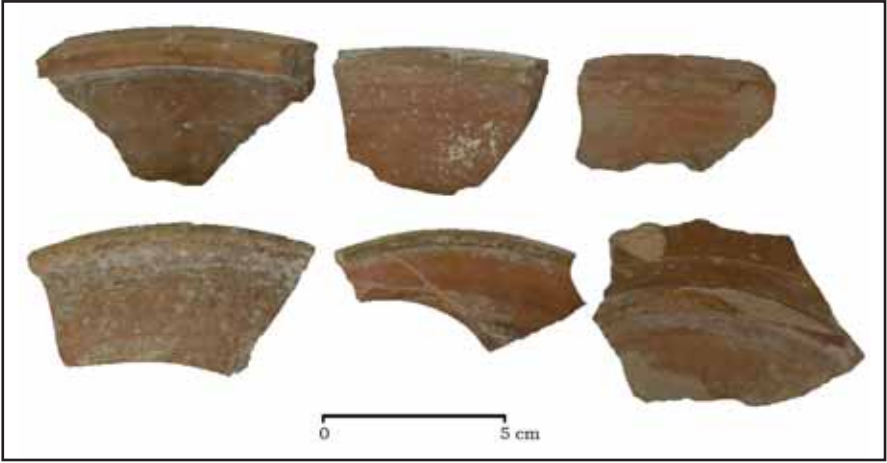
Resim 6: Ayatekla Ören Yeri güney nekropolünde 10 numaralı mezar, 2018.

Resim 7: Ayatekla Ören Yeri, Su rezervuarları, 2018.

Resim 8: Kuzey ve güney rezervuarlarının duvar örgüleri.

Resim 9: Kırmızı astarlı Geç Roma seramikleri örnekleri.

Resim 10: Dolium ağız (çap: 20,4 cm; 36,2 cm) ve kulp parçaları.

LABRAUNDA YÜZEY ARAŞTIRMASI-2018

Olivier Can HENRY*
İpek DAĞLI DİNÇER

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 25.05.2018 tarihli ve 94949537-161.02-E.455405 sayılı izniyle yapılan Labraunda yüzey araştırmasına 11.07.2018 tarihinde başlanmış ve 29.07.2018 tarihinde ise sonlandırılmıştır.¹

Labraunda 2018 yüzey araştırması projesi, 2017 senesinde sürdürülen çalışmaların devamı niteliğindedir. Üç hafta süren yüzey araştırması Doğu ve Batı alanlar arasında bölünmüştür. Batı Alanda 2018 sezonunda sürdürülen çalışmalar sonucunda, kuzeydeki tepeler (yaklaşık 1000 m rakımlı Turgut tepe) ve güney ile batıdaki vadi tabanları (100 m rakımlı Sarıca gibi) arasında yer alan 4 yeni arkeolojik alan keşfedilmiştir. Yüzey araştırmasının ikinci bölümü Doğu Alanda yoğunlaşmıştır. Burada geçirilen iki hafta sonrasında on ikiden fazla önemli yoğun buluntu alanı (toplamda kayıt altına alınan altmışa yakın kalıntı) keşfedilmiştir. Saptanan alanların her biri için mümkün olduğu kadar çok belgeleme tekniğinden faydalanılmıştır. Bunların arasında GPS Koordinatları alınarak kalıntıların yerlerinin saptanması ve kayıt altına alınması, yüzeydeki seramiklerin toplanarak Labraunda kazı evine getirilmesi, yıkanması, çizimlerinin yapılması, fotoğraflanması, daha sonra ise yönergede belirtildiği üzere buldukları yerlere yeniden bırakılmaları, alanın tümünün fotoğraflanması, 1/10 ve 1/20 ölçeğindeki rölövelerin çıkarılması ve bir plan çıkarmak ya da üç boyutlu bir model yaratmak için alanın havadan fotoğraflanması yer almaktadır. Tüm yüzey araştırması süresince belgeleme çalışmalarında drone kullanılmıştır (Inspire1 modeli). Drone kullanabilmemiz için gereken izinler Muğla valiliğinden ve Kültür ve Sosyal İşler Şube

* Doç. Dr. Olivier Can HENRY, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Merkez Kampüs, FHL Binası, H-149, 06800, Ankara/TÜRKİYE, olivier.henry@bilkent.edu.tr
Arş. Gör. İpek DAĞLI DİNÇER, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klâsik Arkeoloji Ana Bilim Dalı 34134 Lâleli - İstanbul/TÜRKİYE, ipek.dagli@istanbul.edu.tr

¹ 2018 yılı Labraunda yüzey araştırmaları ekibinde 6 araştırmacı görev almıştır: Doç. Dr. Olivier Can Henry (arkeolog, yüzey araştırması başkanı), Martin Godon (arkeolog, IFEA), Ayşe Eyigör (uzman konservatör, İstanbul Merkez Restorasyon Laboratuvarı), Cristina Georgescu (restoratör, Vasile Pârvan Arkeoloji Enstitüsü), Christophe Bost (arkeolog, EPHE), Frédérique Marchand-Beaulieu (arkeolog, AOROC-ENS).

Müdürlüğünden sağlanmıştır. Labraunda 2018 yılı yüzey araştırması sonucunda on ikiden fazla yeni yerleşme tespit edilmiştir

BATI ALAN

2018 senesi yüzey araştırmasına başlamadan önce, 2017 senesinde keşfettiğimiz ve belgelediğimiz pek çok yer hava fotoğrafı çekmek amacıyla yeniden ziyaret edilmiştir. Bunların arasında Sarıkaya'daki kaya resimlerinin olduğu alan (SAR_01), Sarıkaya'nın kuzeyindeki geç antik dönem kompleksi, biraz daha kuzeyde yer alan kayalık ve tahkim edilmiş Asarlık Tepe ve iki kayalık tepenin etrafında yer alan tahkimli İkiztaş kompleksi bulunmaktadır. Bu alanlardaki belgeleme çalışmaları tamamlandıktan sonra yeni alanlarda arkeolojik çalışmalar sürdürülmüştür (Harita:1).

Çardaklı

Çardaklı Yaylası araştırma alanımızın kuzeyinde, yüksekliği 1081 m'ye varan Oynalan Tepesi'nin güney yamacında yer almaktadır. Günümüzde son derece yeşil ve verimli olan; köknar, meşe, kestane ağaçları ile eğreltiotu, asma ve gelincikle kaplı bitki örtüsüne sahip bu alan geçmişte çok sayıda terasla bölünmüş olmalıydı. Arazide bu teras duvarlarının kalıntılarını görmektedir. Bu teras duvarlarının arasında, son derece geniş bir alana yayılmış (doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 800 m'ye yayılan alanın yüksekliği 800-900 m arasında değişmektedir) çok sayıda düzenek ve düzenek kalıntısı bu alanda gerçekleştirilmiş tarımsal üretime işaret etmektedir.

Çardaklı_01

Bu alanda baskı kollu pres düzeneğinde kullanılmış bir ağırlık taşı belgelenmiştir. Blok bir pres düzeneğinde yukarı aşağı hareket eden baskı kolunun girmesi için kullanılan bir sabitleme taşı işlevinde olmalıdır.

Çardaklı_02

Ormanın ortasında kalınlığı 50 cm'ye varan bir ateş sonucunda oluşmuş kırmızımsı renkli yanık bir tabaka tespit edilmiştir. Bu alanda *Tegula* parçaları dışında çok az seramik bulunmuştur. Kırmızımsı alanın kalınlığı ve sınırlı yayılım alanı burada sürekli tekrarlanan ve bilinçli bir şekilde yapılan (belki bir fırın ?) bir faaliyetin olduğunu düşündürmektedir fakat çevrede bu faaliyetle ilişkilendirilebilecek herhangi bir kalıntıya rastlanılmamıştır.

Çardaklı_03

Alanda saptanmış çeşme yapılarından biri Çardaklı-03'te bulunmaktadır. Yapının önünde 4-5 m uzunluğunda ve 2-3 m genişliğinde bir *dromos* bulunmaktadır.

Çardaklı_04

Diğer bir çeşme ise, birinci çeşmenin birkaç yüz metre batısında yer almaktadır ve kalıntıları oldukça iyi durumda korunagelmiştir. Çevre duvarı kaba şekilde işlenmiş orta boy taş bloklardan oluşturulmuştur. Ana kaynağa ise, boyutları birinci çeşme yapısıyla benzer bir *dromos* sayesinde ulaşılmaktadır.

Çardaklı_05

Bu kalıntılar Asarcık mevki olarak isimlendirilen alanda bulunmaktadır. Bu alan bir tepenin yanında güneye doğru uzanan kayalık bir burun üzerinde yer almaktadır. Yüzeyi nispeten daha düz olan kayalık, işlenmemiş küçük boyutlu bloklardan örülmüş yüksek bir duvarla çevrelenmiştir. Yüzeyde, çoğunlukla *tegulalardan* oluşan yoğun seramik görülmektedir. Bir sürahi kulp fragmanı gibi bazı parçalar Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bir konteksti işaret etmektedir.

Çardaklı_06

Asarcık Mevkii kayalığının yaklaşık 60 m kuzeyinde yer almaktadır. Gnays taşından bir kayalık alanın ortasına oyulmuş, birbirine benzeyen ve neredeyse bitişik beş hazne burada bir düzeneğin varlığını göstermektedir. Haznelerin çapları 70 ila 80 cm arasındadır (Resim:1). Yaklaşık 500 m doğuda bir ağırlık taşının bulunması bu alanda zeytinyağı ya da şarap üretimi yapıldığına işaret edebilir. Eğer bir şarap işliği söz konusu ise hazneler, ya fermentasyon aşaması boyunca üzüm suyunu muhafaza etmek için ya da şarap depolama alanları olarak kullanılmış olabilir.

Girmederesi

Sarıkaya'ya giden yol boyunca uzanan bu alan köyün güneyinde ve Cinaliburnu tepesinin güney kısmında yer almaktadır. Girmederesi'nde iki mevkiide belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Girmederesi_01

Arazinin güney yamacına bitişik küçük bir çıkıntı üzerinde konumlanan bu mevkide kayaya oyulmuş ve içi kısmen dolmuş bir mezar odası tespit edilmiştir. Girişin kuzeyden sağlandığı mezar odasının kısa koridorunun etrafında kayaya oyulmuş, *triclinium* işlevi taşıyan bir seki bulunmaktadır. Mezar çevresindeki çok sayıda kaçak kazı çukuru mevcuttur ve *amphorae*, mutfak kapları ve kiremit fragmanlarından oluşan çok sayıda seramik parçası mezarın çevresine dağılmış durumdadır. Alandan toplanan seramikler arasındaki Pseudo-Kos amphorasına ait bir kulp M.S. 1. -2. yüzyıl tarihlerini işaret etmektedir.

Girmederesi_02

Mezarın yaklaşık 150 m kuzeydoğusunda ve modern yolun altında tepenin bir yanına inşa edilmiş bir çeşme bulunmaktadır. Çeşmenin üst kısmında tuğladan örülmüş güncel bir kemer bulunmaktadır fakat çeşmenin temeli mezarla bağlantılı olarak daha erken bir döneme tarihleniyor olabilir.

Oyukça

Bu alan araştırma alanımızın doğu ucunda, İkiztaş Köyü'nün 1 km güneybatısındaki Oyukça Sırtı diye adlandırılan mevkide bulunmaktadır. Bu alanda İkiz_21 A ve B ile İkiz_22 o olarak isimlendirilen iki alanda çalışılmıştır. İkiz_21 A ve B Mevkii'nde 500 – 550 m yükseklikte son derece tahrip olmuş iki adet mezar tespit edilmiştir. Birinci mezarda (İkiz_21A) sadece muhtemelen gömü çukurlarına ait bloklar korunagelmiştir. İkincisi, kısmen kayalık yüzeye oyulmuş çift mezardır. Mezarların etrafında *pithos*, tegula ve mutfak kapları gibi seramik parçaları bulunmuştur. Bunlardan sadece bir pithos ağzı Roma İmparatorluk Dönemi sonuna tarihlenmiştir. İkiz_21'in yaklaşık 400 m güneybatısında yer alan İkiz_22 yerleşmesi iki vadi ile çevrelenmiştir. Yerleşmeye ait kalıntılar, çevresine hâkim konumda olan doğal bir burnun güney ucundaki 4 m yükseklikte bir kayalık çıkıntı üzerinde yer almaktadır. Bu kayalığın tüm kenarlarında bir takım düzenlemeler bulunmaktadır. Yan kısımların tümünde çıkarım izlerine rastlanmaktadır. Bu izler büyük boyutlu dikdörtgen bloklardan oluşan bir duvarın yerleştirilmesi için açılmış gibi görünmektedir. Batı duvarda ise kenar uzunluğu 0.30 m, derinliği ise 0.34 m olan kayaya oyulmuş bir niş bulunmaktadır. Kayalık çıkıntının kuzey cephesi büyük bir platform oluşturacak şekilde işlenmiştir ve bu platformun bir kaya

mezarına altlık oluşturmaktadır. Platformun tam oratsında yer alan Doğu-batı doğrultulu lahit teknesi 1.76 x 0.77 m boyutlarındadır. 11 cm genişliğinde ve 8 cm derinliğinde bir drenaj kanalı yağmur sularını mezardan uzak tutmak amacıyla, teknenin güneyine ve doğusuna oyulmuştur. Kayalığın batısında en alttan tepeye doğru ulaşan bir merdiven mevcuttur. Önce 12 sonra ise 4 basamaktan oluşan bu merdivenler kısa bir platform ile birbirinden ayrılmıştır. En tepeye bir merdivenle ulaşılan, ortada ise bir platform ile dairesel yuvanın bulunduğu bu tip kaya düzenlemeleri bölgede yaygın bir şekilde görülmektedir. Bu şekildeki kaya düzenlemeleri çoğunlukla kaya sunağı olarak nitelendirilmektedir. Ancak burada bir mezarın bulunması düzenlemenin bir mezar steli için yapılmış olabileceğini düşündürmektedir (Çizim:1).

Sarıca Yer

Bu alan Çomakdağ Köyü'nün 1,5 km güneyinde, Değirmen Deresi ırmağı boyunca uzanan bir vadi içinde yer almaktadır. Vadi içinde, modern yolun kenarında bir kaya mezarı belgelenmiştir. Bir ön oda bir de mezar odası olmak üzere iki odadan oluşan mezara giriş güney kısımdan bir *dromos* ile sağlanmaktadır. 1,80 x 2,00 m boyutlarındaki ön odanın hafifçe kemerli çatısı kaba bir şekilde işlenmiştir. Bu odadan, 0,80 m genişliğinde bir kapıyla dikdörtgen planlı 2,00 x 1,80 m boyutlarındaki asıl mezar odasına geçilmektedir. Odanın kenarlarında kayaya oyulmuş, merkezi konumdaki geniş ve kısa koridorun etrafında bir triclinium olarak düzenlenmiş bir seki bulunmaktadır. Odanın çatısı kemerlidir.

SARIKAYA – KAYA RESİMLERİ

2017 yılında Muğla İli Milas İlçesi Labraunda Antik Kenti kuzeyindeki Sarıkaya köyü yakınlarında 10 km²lik alanı kapsayan bölgede başlatılan arkeolojik araştırmalar sonucunda tespit edilen duvar resimlerinin belgelenmesine bu sene de devam edilmiştir. Bu belgeleme çalışmaları kaya resimlerinin fotoğraflarının çekilmesi, kopyalarının alınması, resimlerin bulunduğu kaya yapılarının çeşitli yönlerden görünümü ile plan ve kesitlerinin çizilmesi ve çeşitli taslak çizimlerin yapılmasını içermektedir. Resimli yüzeylerin 3 boyutlu fotogrametrik görüntüleme işlemlerine devam edilirken, bu sene bölgede drone ile hava fotoğrafları çekilmiştir. 2017 senesinde 17 adet, 2018 senesinde ise 13 adet kaya resmi tespit edilmiştir. Yeni bulunan kaya resimleri, daha önce tespit edilenler gibi kırmızı aşı boyası ile yapılmıştır. Ancak bu sene bulunan yeni

bir kaya resminde hiç boya kullanılmadan figürlerin kaya yüzeyine çizilmiş (petroglif) olduğu görülmüştür. Birkaç istisna dışında genellikle kırmızı aşı boyasının kullanıldığı Latmos kaya resimlerinde, petroglif insan figürlerine ilk defa bu örnekte rastlanılmıştır. Ayrıca geçen sene tespit edilen ancak detaylı inceleme fırsatı bulamadığımız Sarıkaya-11 kaya resminde yine daha önce Latmos tarih öncesi kaya resimlerinde tespit edilmemiş bir olguyla karşılaşmıştı. Genellikle yağmur ve erozyonla doğal olarak aşınarak düzleşmiş yüzeylerin resim yapmak için tercih edildiği görülmektedir. Burada ise yüzeyin insan eliyle düzleştirildiği ilk kez tespit edilmiştir. Geçtiğimiz sezon kaya resimlerinin bulunduğu bazı alanlarda kaya yapısında ileri derece bozulma olduğu görülmüştü. Bu durum bazı resimlerinin kopyasını almayı imkânsız hale getirdiği için öncelikle kaya yüzeyinde sağlamlaştırılmıştır. Bu bölgede bulunan gnays kayacı birçok mineralin karışımından oluşmakta ve içeriğinde silisyum da bulunmaktadır. Bu kayaca uyumlu sağlamlaştırıcı belirlenirken, silikat içerikli bir malzemenin uygun olacağı karar verilmiştir. İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı tarafından duvar resmi konservasyonu üzerine yürüttüğümüz projelerde taş ve sıva sağlamlaştırıcısı olarak bizzat kullandığımız ve sonuçlarını deneyimlediğimiz Syton X30 isimli çözelti, burada sağlamlaştırma için tercih edilmiştir. Syton X30, özgül malzeme üzerinde fiziksel ya da kimyasal hiçbir olumsuz etkisi görülmeyen aynı zamanda toksik özelliği olmayan silikat içerikli su bazlı bir çözeltidir. Bu çözelti 1:3 oranında seyreltilerek enjeksiyon ve fırça yardımıyla yapısı zayıflamış kaya yüzeyine kontrollü olarak uygulanmıştır. Uygulamanın yeterli olduğu alanlarda kopyalama işlemi yapılmıştır. Gerekli görülen alanlarda sağlamlaştırma işlemine önümüzdeki sezonlarda da devam edilecektir (Resim:2).

DOĞU ALAN

Doğu Alan yüzey araştırmasının sürdürüldüğü tüm dört alanın en geniş olanıdır (Harita:2). Merkezde adını tüm sektöre veren Ortaköy bulunmaktadır ve çevredeki diğer yerleşimlerin tümü buraya bağlıdır (Çallı, Çamlıyurt, Beypınarı, Akkovanlık, Hacımamlar, Yeniköy, Tığlılar, Kalekovağı ve Gökharman). Alan kuzeyden güneye ve doğudan batıya 10 km'den fazla yayılmaktadır.

Kuzey Asar Tepe (Asar2018)

Asar2018 834 m yüksekliğe ulaşan, Ortaköy mevkiinin tümüne hâkim bir kayalık üzerinde yer almaktadır (Resim:3). Alanın 1.650 m güneyba-

tısında, kayanın zirvesine ulaşan toprak yol üstünde büyük ve doğal bir gnays bloğu içine oyulmuş bir kaya mezarı tespit edilmiştir. Mezarodası düzensiz dörtgen plana sahiptir. Merkezde kayalık zemine açılmış yan yana iki adet dörtgen tekne bulunmaktadır. Bunlar birbirinden ince bir bölmeyle ayrılmakta ve uzun yan duvarlarından da bir sekiye sınırlandırılmaktadır. Alanın 230 m güneybatısında, gnays bir kayanın içine oyulmuş, güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu, dörtgen tekneli ve monolit kırma çatılı kapaklı başka bir mezar tespit edilmiştir. Kapaktaki yerleştirme çıkıntılı ve tekne kenarlarında köşeli girintili bu tür mezarlar bölgede Roma İmparatorluk döneminde görülür.

Yerleşmenin eteğinde, aşağı çevre duvarının güneyinde üretim düzeneklerine ait iki kalıntı tespit edilmiştir. Bunlardan biri silindir biçiminde ve yaklaşık 1.10 m çapa sahip bir değirmen taşı, diğeri ise içine baskı kolunun girdiği zıvana deliğinin korunageldiği, muhtemelen zeytinyağı sıkma amacıyla kullanılan dörtgen bir teknedir. Kayalık zirvenin alt ve üst kısımlarını çeviren çifte bir duvar bulunmaktadır. Aşağı çevre duvarı makiler yüzünden oldukça zor seçilmektedir bu yüzden duvarın sadece bazı bölümleri incelenebilmiştir. Birçok bölümden oluşan duvar etkili bir savunma sistemi meydana getirmektedir. Aşağı çevre duvarı, kayanın doğusunda ve kuzeydoğusundaki alanı kapsamaktadır. (Resim:4a) Ana giriş güney uçta yer alıyor olmalıdır çünkü burada kalın bir duvar yüzü ile kaya üzerinde negatif bir şekilde açılan duvar izleri yer almaktadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında burada bir kule olarak yorumlanabilecek dörtgen bir yapının olduğu söylenebilir. Kule alanı hafif bosajlı büyük boyutlu bloklarla (2,60 m uzunluk, 64 m yükseklik ve 40 cm kalınlık) çift duvar şeklinde inşa edilmiştir. Bu tip bir inşa tekniği Hellenistik döneme ya da Roma İmparatorluk dönemine tarihlenebilir. Girişin üstünde yamaca inşa edilmiş, çevre duvarını tamamlayan ve güney kısmı kapatan büyük bir duvar yer almaktadır (genişliği 1.20 m'den fazla). Bu duvar içinde kiremit parçaları olan gri bir harçla birleştirilmiş küçük boyutlu taşlardan örülmüştür. Kulenin kuzeye doğru devamında bazı yerlerde destek duvarı işlevi taşıyan perde duvarları takip edilebilmektedir. Bu duvarın en iyi korunan yüksekliğe sahip kısmı, irili ufaklı taşlardan ve kiremit parçalarından oluşan dolguyla örülmüştür. Tüm duvar çok zayıf ve kolay ufalanan bir harçla bağlanmıştır. Bu inşa tekniği yukarıda bahsedilen diğer iki inşa tekniğinden daha farklıdır ve daha geç bir döneme (Bizans?) işaret etmektedir (Resim:4b). Yukarı çevre duvarının tümü homojen bir inşa tekniği içermektedir. Muhtemelen daha geç bir

döneme tarihlenen (Bizans?) bu kısım bazıları işlenmiş diğerleri kaba bırakılmış farklı boyutlardaki taşlardan ve kiremit parçalarından oluşturulmuş ve grimsi bir harçla birbirine bağlanmıştır. Güneydoğu köşede iki yuvarlak kule ve aralarında alana girişi sağlayan bir kapı bulunmaktadır. Kapı sürgülü bir tahta yardımıyla kapatılmaktadır ve bu sürgülü kapıya ait delikler açıklığın iki tarafında da görülebilmektedir (Resim:4c). Yukarı çevre duvarının içindeki yerleşmeler genellikle kaya yüzeylerinde yer alan izler olarak (merdivenler, direk delikleri ve temel izleri) kendilerini göstermektedir. Bunlar dışında alanda sarnıç ve ışıklar de bulunmaktadır. Bu yerleşmenin Helenistik dönemden Erken/Orta Bizans dönemine kadar uzun süre boyunca iskân edildiği düşünülmektedir.

Batı Asar Tepe

667 m yükseklikte yer alan yerleşme, Ortaköy platosunun birçok yerinden görülebilmektedir. Kalıntılar tepenin üzerinde, yaklaşık 4 hektar alana yayılmıştır. Bu kalıntıları dört tip altında sınıflandırmak mümkündür: kayalık yüzeydeki çıkarım izleri, inşa kalıntıları, mezarlar ve üretime dayalı düzenekler (zeytinyağı ve şarap).Çıkarım izleri yerleşmenin güneyindeki bir kayanın üzerinde, birbirine onar santimetre uzakta ve paralel kesilmiş çizgilerden oluşmaktadır. Yerleşmede üç farklı inşa faaliyeti görülmektedir. Bunlardan ilki uzun teras duvarlarıdır. Bunlar, orta boyutlu taşlardan oluşmaktadır ve çok fazla bilgi vermedikleri için bunlar hakkında bir tarih önermek son derece güçtür. İkinci inşa faaliyeti, Helenistik döneme tarihlenebilecek yerleşmeyle ilgili gibi gözükmektedir. Örneğin alanın ortasında, kayalık bölgenin hafifçe güneyinde büyük boyutlu taşlardan örülmüş ve geniş odalar oluşturan bir duvar topluluğu bulunmaktadır. Çifte duvar, yatay ve dikey yerleştirilen taşlardan oluşturulmuştur. Üçüncü tip inşa faaliyeti ise daha geç bir dönemi işaret etmektedir çünkü çok sayıda farklı tekniğin, devşirme mermer malzeme ile kiremitlerin bir arada görüldüğü duvarlardan oluşmaktadır. Yerleşmenin etrafında bulunmuş mezarlar kayaya oyulmuş dörtgen teknelerden oluşmaktadır. Tekil lahitlerin yanında aynı kayaya oyulmuş iki hatta üç lahit örnekleri de mevcuttur. Üretim alanlarının varlığını gösteren kalıntılar arasında presler, değirmenler ve kayaya oyulmuş ezme tekneleri bulunmaktadır (Resim:5). Alanda saptanan kalıntılar yerleşmenin Helenistik dönemde başladığını işaret etmektedir (enlemesine ve boylamasına yerleştirilen taşlardan oluşturulan duvarlar ve kaya lahitleri). Duvarlarda devşirme olarak kullanılan mermer mimari parçalara da bakılırsa bu

yerleşme Bizans dönemine kadar sürmüştür. Yüzeyden toplanan birkaç seramik parçası (amphoralar, masa amphoraları ve sürahiler) MÖ 4. yüzyıldan başlayan bir Hellenistik dönem yerleşmesini işaret etmektedir. Tarihlemeye yardımcı olan bu seramik parçaları arasında siyah firnisli bir Attika skyphos-u kulbu da yer almaktadır.

Beypınarı

Beypınarı köyü araştırma alanının tam ortasında yer almaktadır. Hemen yakında akan Sarı Çay deresi bu alandaki en önemli su kaynağıdır. Bu dere-nin civarında ve köyün kuzeyinde her biri nispeten geniş bir alana yayılmış iki kalıntı topluluğu tespit edilmiştir. Bu iki alanın antik dönemde tek bir yerleşmeye ait olması da mümkündür. Fakat metodolojik sebepler adına bu alan iki kısma ayrılarak incelenmiştir: Beypınarı ve Pazaryeri / Gölbaşı.

Alanda kaya yüzeyine kazınmış, bir ya da iki Eski Yunanca harften oluşan yazıtlar tespit edilmiştir. Bu yazıtların ne anlama geldiği ve bu tip yerlere ne amaçla kazındığı cevaplanması kolay olmayan iki sorudur. P. Roos "IE" harf grubunu *Hierakome* kelimesinin kısaltılması olarak yorumlamıştır. Farklı yazılı kaynaklardan bilinen bu topluluk (Strabon XIV, 2, 25 ve Titus Livius XXX-VIII, 13) Hellenistik dönemde Stratonikeia'da görülmektedir ve bir demos oluşturdukları bilinmektedir. Bu isim, kentte ele geçmiş çok sayıda yazıtta da tekrarlanmaktadır (IE kısaltmasının yanı sıra diğer yerel demoslar için farklı kısaltmalar da kullanılmaktadır, örneğin Koranza için KZ, Koliorgo için KO, Koraia için KΩ). Dolayısıyla bu yazıtların kayalar üzerine kazınmasının sebebi topluluğun sahip olduğu toprağın sınırlarını belirtmek olabilir. Alanda toplam 6 adet mezar saptanmıştır. Bunların hepsi doğal kayaların içine oyulan dörtgen teknelerden oluşmaktadır. Mezarların yakınlarında üretim düzeneklerine ait olabileceği düşünülen oluklar ve baskı kolunun girmesi için açılmış zıvana dilekleri tespit edilmiştir. Alanda aynı zamanda büyük iki taş blok arasında kalmış küçük bir kaya sığınağı tespit edilmiştir. Bu kaya sığınağı hafif eğimli tepe üzerinde, çok yüksek olmayan bir alanda yer almaktadır. Bu sayede batıda ve kuzeyde kilometrelerce uzanan kesintisiz bir görüş alanına sahiptir. Kaya sığınağı yuvarlak formlu geniş bir doğal boşluktan oluşmaktadır ve yüksekliği 0,80 m'dir. Buraya giriş batıdan sağlanmaktadır. Sığınağın yan duvarları düzgün bir şekilde kesilmiş ince gnays levhalardan oluşturulmuş, etrafı ise birbirine kerpiç ile bağlanmıştır. Bu mekânla ilişkili seramik ya da lithik buluntuyla karşılaşılmasıdır. Bunların dışında tüm alanda kayaya oyulmuş nişler, delikler, yuvalar ve taş ocakları bulunmak-

tadır. Yüzeyden toplanan seramik parçaları kronoloji hakkında çok az bilgi sağlamaktadır. Yazıtlar ve harf karakterleri bize az şey söylemektedir çünkü bunlar Klasik, Hellenistik veya Roma İmparatorluk dönemlerinde kazınmış olabilirler. Son olarak kaya yüzeyindeki kesik izlerinin, nişlerin ve deliklerin tarihlendirilmesi mümkün değildir.

Gökharman

Alanın en doğusunda yüksek bir râkımda yer alan Gökharman, tüm Orta-köy' hâkim bir konumdadır. Alanda çok sayıda kiremit fragmanı bulunmaktadır. Duvarlarında siyah üzerine beyaz boya ile yapılan şekillerin hala görülebildiği bir kaya sığınağı tespit edilmiştir. Bu şekillerin arasında bir üçgen oluşturacak şekilde kazınmış dört adet haç motifi bulunmaktadır. Sağ alttaki haç ile ilişkili olan bir yazıtta adı korunmamış bir kişiye yapılan dua kazınmıştır. Bu yazıtın tarihini saptayabilmek zordur. Küçük harflerin kullanılması ve harflerin nispeten daha yuvarlak bir forma sahip olması daha geç bir dönem, muhtemelen MS 9. Yüzyılı işaret etmektedir. Vadinin dibinde, karışık duvarlardan oluşturulmuş çok sayıda kalıntı ve doğal kayalar kullanılarak yapılan yerleşmeler göze çarpmaktadır. Bir kayanın en yüksek yerinde düzgün bir şekilde açılmış bir oyuk tespit edilmiştir. 20x25 cm ölçülerinde olan bu oyukun derinliği 15 cm'dir. Bu oyuk birkaç metre aşağıda yer alan dua yazıtıyla ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla kayanın tam tepesindeki bu oyuk, içine tahtadan bir haç yerleştirmek ve yerel topluluğu tanrının koruması altına alma işlevini olabilir (Resim:6).

İskele

İskele yerleşmesi araştırma alanının en kuzeybatı ucunda, 460 m yükseklikte yer almaktadır. Kalıntılar ise kayalık yüzeyin etrafında, kuzeye doğru bir sıra halinde inmektedir. Burada üstleri muhtemelen aynı kapakla kapatılmış çifte bir mezar, doğal bir kaya üzerine kazınmış bir yazıt ve tahkimli küçük bir yerleşme saptanmıştır. Yazıt P. Roos tarafından görülmüş ve 1983 yılındaki makalesinde yayınlanmıştır. Harf karakteri, özellikle de yuvarlak sigma ve kürsif omegalar sayesinde geç bir döneme tarihlenmektedir. Toplamda 5 ya da 6 satır vardır. İlk iki satırda, Zeus Soter'e bir adak okunmakta, son satırlarda ise adağı yapanların isimleri bulunmaktadır. Yazıtın altında çok sayıda, kayaya oyulmuş duvar temeli izi bulunmaktadır. Bu temellerin etrafında ise çok sayıda seramik parçası mevcuttur. Bu alanda yapılan göz-

lemler, seramikler ve harf karakterleri değerlendirildiğinde bulgular Roma dönemini işaret etmektedir.

Osman Taşı

Osman Taşı olarak adlandırılan alan Ortaköy'ün doğusundan geçen anayol boyunca uzanmakta ve kuzeydeki Karpuzlu (eski Alinda) köyüne yönelmektedir. Alanda, birbiri arasında 30 m olan iki buluntu grubu saptanmıştır. Bunlardan ilki ve yola daha yakın olanı muhtemelen bir yapıya ait mimari bloklar içerirken, ikincisinde bir işliğe ait parçalar görülmektedir. İlk kalıntı grubu düzgün kesilmiş, büyük boyutlu gnays taş bloklardan oluşmaktadır. Anıtsal bir yapıya ait olduğu düşünülen bu parçalar arasında sütunlar, yatay ile dikey olarak yerleştirilecek taş bloklar bulunmaktadır. Üretim düzeneklerine ait kalıntılar arasında ağırlık taşı ve bir pres kolu sabitleme yuvası vardır. Toplanan seramikler içinde sadece *tegula* parçaları ile kiremitler vardır ve bunlar Roma ya da daha geç bir dönemi işaret etmektedir.

Pazar Yeri /Gölbaşı

Pazar Yeri / Gölbaşı yerleşmesi geniş bir alana yayılmıştır ve esasen üç grup kalıntıdan oluşmaktadır. Bunlardan batıdaki yüksek olmayan bir plato üzerindedir. Pazar Yeri adı verilen alanda, platoyu sınırlayan masifin güney eteklerinde, 500 m yükseklikte yer almaktadır. Alanda yer alan çok sayıda anıtsal mimari yapı elemanlarına bakılacak olursa burası yerleşmenin merkezidir. Bu mimari elemanlar büyük boyutlu, düzgün bir kare formu verilmiş, çoğunlukla *in situ* gnays taş bloklardan oluşmaktadır ve bunların etrafında ek düzenlemeler (mezarlar, kaya düzenekleri gibi) ve/veya daha geç döneme tarihlenen düzenekler de vardır (işlikler). İkinci grup kalıntı, yaklaşık 700 m doğuda, Gölbaşı adı verilen bir alanda, Beypazarı'na ulaşan modern yol boyunca yer almaktadır. Burada, kaya lahitlerinden oluşan bir mezar grubu vardır. Bu iki grup arasında çok fazla mimari blok saptanmıştır, bu bloklar ya modern bir yapıda yeniden kullanılmış ya da tarlalarını temizlemeye çalışan çiftçiler tarafından toplanmış olmalıdır. Pazar Yeri yerleşmesinin güneyinde, üzerinde çok sayıda kesme ve çıkarım izi olan bir kayalık yer almaktadır. Bu kayalığa 4 basamaklı bir merdiven oyulmuştur. Kayanın kuzey yüzünde ise iki adet niş yer almaktadır. Alanın en ucunda ise bir kayaya güney-kuzey doğrultusunda oyulmuş dörtgen bir lahit teknesi ve kırma çatılı monolit kapağı mevcuttur.

Pazar Yeri alanının hafif doğal çıkıntılı tepesinin üzerinde çok sayıda mimari kalıntı tespit edilmiştir. Çoğu *in situ* olan kalıntılar, doğu-batı doğrultusunda 70 m, kuzey-güney doğrultusunda 135 m olmak üzere geniş bir alana yayılmıştır. Saptanan üç buluntu grubu arasında işlenmiş dikmeler, sütunlar ve duvarlar vardır. Alanda 36 adet dikme saptanmıştır.

Bunların büyük bir çoğunluğu *in situ* korunagelmiş gibidir. Bazılarının üzerinde, muhtemelen ikincil bir kullanım amacıyla ikinci defa işlendiklerine dair mimari ayrıntılar göze çarpmaktadır. Dikmelerin çoğu dörtgen formdadır Bu dikmelerin işlevlerini belirlemek, boyutları çok farklı olduğu için oldukça güçtür. Bunların arasından bazıları kapı sövesi olarak kullanılmış olmalıdır. Diğer dikmeler ise, tamamen kare formundadır ve taşıyıcı olarak duvarların köşelerinde ya da sağlamlaştırma plasterleri olarak kullanılmış olabilir. Duvarların zemin seviyesine tespit edilmeleri son derece zordur çünkü belli bir yüksekliğin üzerinde korunagelmemişlerdir ve çoğunlukla toprağa gömülüdürler. Bazı ender durumlarda, yatay ve dikey yerleştirilen taşlarla oluşturulmuş çift duvarlar saptanabilmektedir. Tamburları hala toprak altında olan bazı sütunlar da tespit edilmiştir. Bunlardan altı tanesi 61 ila 132 cm arasında değişen yüksekliğe sahiptir. Ölçülebilen çaplar 42 ile 75 cm arasındadır. Bunların arasında yarısı duvar içine yerleştirilen, muhtemelen süsleme amacıyla kullanılmış, çapı 42 cm'yi geçmeyen bir sütun da bulunmaktadır. Pazaryeri ve Gölbaşı kalıntı grubunun ortasında, ya modern bir yapıda kullanılmış ya da çiftçiler tarafından tarla sınırlarına yerleştirilmiş gnays taşından mimari bloklara rastlanılmıştır (Resim:7). Mimari kalıntıların en fazla olduğu alanın ortasında bir ağırlık taşı ile baskı kollu bir prese ait olan bir ezme teknesi parçası tespit edilmiştir. Yakındaki alanlarda da üretim düzeneklerine ait sabitleme yuvası ve ağırlık taşı gibi elemanlar tespit edilmiştir.

Beypınarı'ndan Akkovanlık'a giden yol boyunca çok sayıda anıtsal mezar bulunmaktadır. Tespit edilen 8 mezarın tümü yüksek ve doğal gnays kayalıklarının içine oyulmuş dörtgen formlu teknelerden oluşmaktadır. Bazı örneklerde yan yana iki lahit bulunmaktadır. Bazı lahitlerin yanında kayaya açılmış, oval formlu sığ yuvalar bulunmaktadır. Bunların doğal oluşumlar mı olduğu yoksa mezarlarla ilintili olarak bilinçli bir şekilde mi açıldığını belirlemek mümkün olmamıştır.

Yüzey araştırması boyunca Pazar yeri / Gölbaşı yerleşmesinden toplanan seramik miktarı son derece azdır ve kesin bir tarihlere olanak vermeyen kiremit ile tuğla parçalarından oluşmaktadır. Gnays mimari, Karia

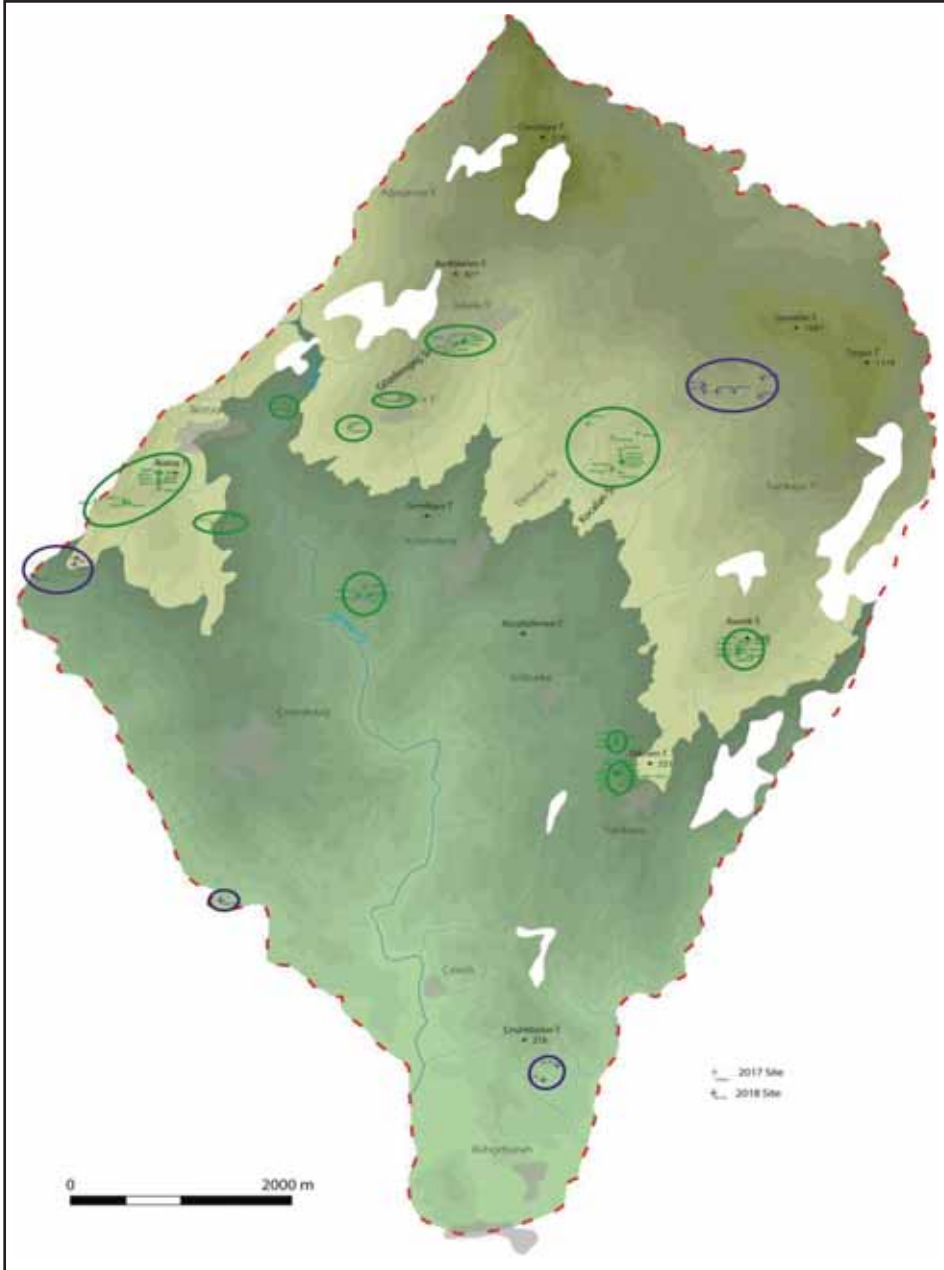
bölgesinde Labraunda ve Gerga kentleri hariç son derece az bilinmektedir ve bu malzeme kullanılarak inşa edilmiş yapılara dair yayınlar oldukça azdır. Bu yüzden bu mimari bloklar hakkında bir tarihleme yapmak mümkün olmamıştır. Çoğunluğunu kayaya oyulmuş lahitlerin oluşturduğu mezarlar Hellenistik dönem ve Roma İmparatorluk dönemine sıklıkla kullanılmış olmalıdır.

Yeniköy/Tığlılar

Araştırma sezonunun sonlarına doğru, Yeniköy'ün altında, araştırma alanımızın doğu kısmında önemli bir antik kent keşfedilmiştir. Bu alan en zengin yerleşmelerden birisi olabilir. İlk incelemeler sonucunda onlarca kaya lahdi ile çok sayıda işlik alanı tespit edilmiştir. Zamanın kısıtlı olmasından dolayı bu kalıntılar üzerinde bir belgeleme çalışması yapılamamış, 2019 araştırma sezonunda bu alanın yeniden ziyaret edilmesi planlanmıştır.

TEŞEKKÜR

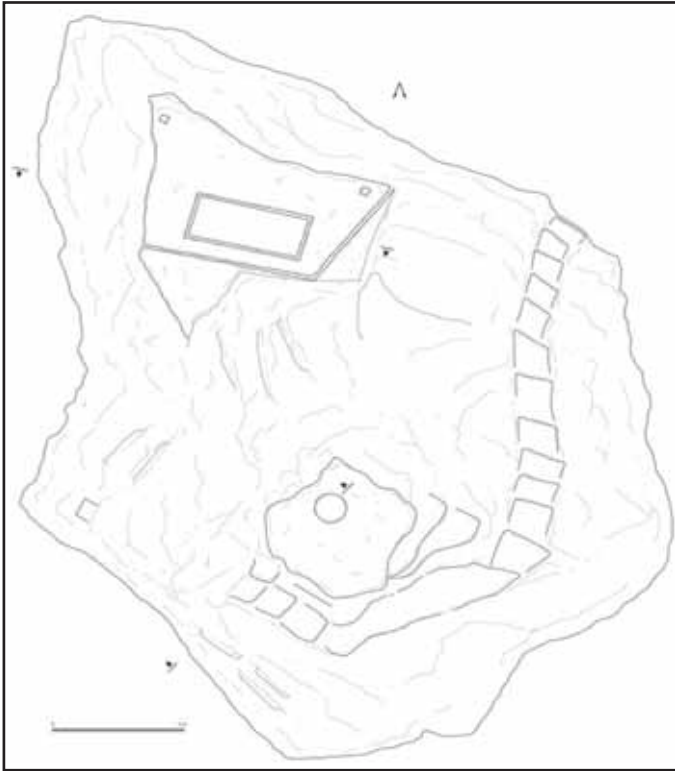
2018 yılı Labraunda yüzey araştırmasının yapılabilmesi için gereken izinleri sağlayan T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, verdikleri destek için Fransa Dışişleri Bakanlığı'na, özverili çalışmaları için tüm ekibe ve Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi Murat Kaleağasıoğlu'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Harita 1: 2017 ve 2018 yıllarında Batı alanda tespit edilen arkeolojik alanlar.

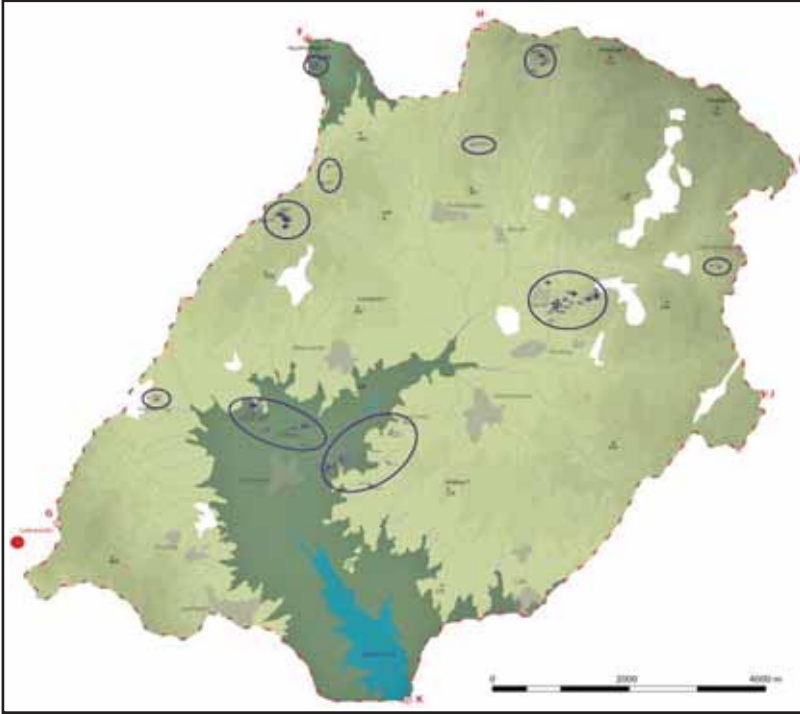
Resim 1: Çardaklı 06 orthofotogrametrik planı.

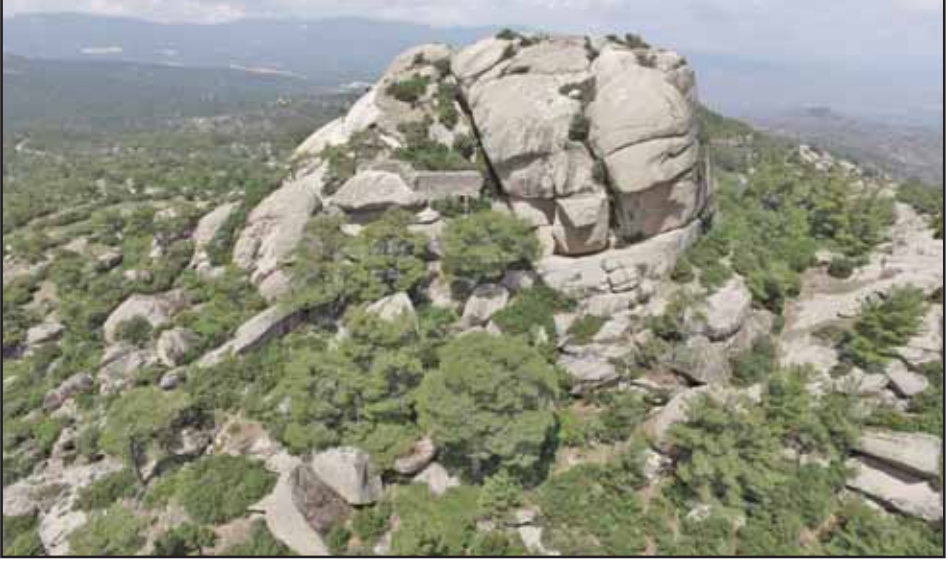
Çizim 1: İkiz 22 planı.

Resim 2: Sarıkaya duvar resimleri ve sağlamlaştırma alışmaları

Harita 2: 2018 yılında Doğu Alan'da tespit edilen arkeolojik alanlar.

Resim 3: Kuzey Asar, genel.

Resim 4a,b,c: Hellenistik Dönem duvarı, Bizans Dönemi duvarı ve kule kapısı.

Resim 5: Batı Asar Tepe'de bulunmuş üretime yönelik düzenekler.

Resim 6: Gökharman kazıma haç, yazıtlar ve muhtemel haç yuvası.

Resim 7: Pazar Yeri, mimari parçalar.

Resim 8: Gölbaşı, mezarlar.

ZENGİBAR KALESİ (Konya/Bozkır) 2018 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Osman DOĞANAY*
Bülent İŞLER
Mehmet ALKAN
Mehmet KURT
Nesrin AYDOĞAN İŞLER
İsmail İNCE

Konya İli Bozkır İlçesi yakınlarındaki Zengibar Kalesi (Resim: 1) 2018 yılı yüzeysel araştırmaları 27 Ağustos 2018 tarihinde başlamıştır. 17 gün süren çalışmalar 12.09.2018 günü sona ermiştir. Çalışmalar sırasında Hacılar Köyü'ndeki Köy Odası ve üç ayrı konteyner konaklama için kullanılmıştır (Resim: 2-3). Çalışmalara Bakanlık Temsilcisi olarak Konya Arkeoloji Müzesi'nden Arkeolog Hasan Uğuz katılmıştır. Çalışmalarda ekip listesinde yer alan farklı disiplinlerden heyet üyeleri ve Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi ile Aksaray Üniversitesi Arkeoloji Bölümlerinden dört öğrenci yer almıştır (Resim: 4-6). Çalışmalar programdaki gibi başlamış ve tamamlanmıştır. Programa göre Zengibar Kalesi'nin yakın çevresinde yer alan Tahtalı, Kayacılar ve Kuzören köylerindeki arkeolojik eserlerin tespitine yönelik olarak söz konusu köylerde 27 Ağustos günü ilk gün çalışmaları başlamıştır.

Tahtalı Köyü Çalışmaları (Resim: 7-15): Son yapılan değişikliklere göre Çumra İlçesi'ne bağlı bir mahalle statüsünde olan Tahtalı yerleşmesi Bozkır'a bağlı Kayacılar, Aydıncısla ve Kuşça mahalleleri ile çevrilidir. Yerleşim To-

* Doç. Dr. Osman DOĞANAY, Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Bülent İŞLER, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.

Dr. Öğrt. Üyesi Mehmet ALKAN, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Karaman/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Mehmet KURT, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Karaman/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Gör. Nesrin AYDOĞAN İŞLER, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.

Dr. İsmail İNCE, Konya Teknik Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Konya/TÜRKİYE.

rosların iç kesimlerinden Konya Ovası'na geçişi sağlayan bir nokta üzerinde konumlanmıştır. Dolayısıyla Lykaonia ve Isauria Bölge sınırları bu civarda bir yerlerde kesişiyor olmalıydı. Köyün en eski adının Taht-ı Ali olduğu ve bu adın da "oturmak için güzel yer" anlamına geldiği söylenmektedir. Yerleşimin antik dönemdeki adına dair bilgi sahibi değiliz. Toroslardaki diğer bütün yerleşmelerde olduğu gibi tarım ve hayvancılıkla uğraşan 40 haneli yerleşmede toplam 180 nüfus vardır. Yerleşim civarındaki Deve Yolu ve Yuv Arkası mevkileri ile Kozlu, Manastır Mevkiileri ve Apa yerleşmesi civarından zaman zaman getirilen antik yapılara ait malzemelerin köy evlerinde ve köy camisinde yeniden yapı malzemesi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

a-Yazıtlı blok: Tahtalı Köyü Camiisi'nin temelinde yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Görünen ön kısmının üste bölümü profillendirilmiştir. 44x34 cm ölçülerindeki blokun alt kısmı büyük oranda temel içerisinde kalmıştır. Yerel sert taştan yapılmış bir sunak veya mezar steli olmalıdır. Profilli kısmında altındaki düz alanda ise 3 satır Grekçe yazıta yer verilmiştir. Yazıtın harf yüksekliği 4.5-6 cm.'dir. *b-Sütun kaide parçası:* Köy içindeki bir çok bahçe duvarında antik yapılara ait olan mimari parçalar görülmektedir. Olasılıkla yakınlardaki bir antik yerleşmedeki yapılardan sökülen mimari bloklar zaman içinde sürekli modern duvarlarda kullanılmıştır. Bunlardan biri de köy meydanındaki bir bahçe duvarında kırılarak kullanılan sütun kaidesi olması gereken profilli bloktur. *c-Yazıtlı ve kabartmalı blok:* Köy içindeki eski bir evde parçalanarak kullanılan bloklar, üzerindeki simgeler ve yazıtlara göre bir mezar steline ait olmalıdır. Üzerinde yöredeki tarımsal faaliyete işaret eden bir orak ve bir bağ bıçağı tasviri yer almaktadır. Yük. 33 cm, genişlik (korunan): 28.5 cm. Bölgenin tarımsal üretimine ışık tutan ve benzerlerine sık sık rastlanan bu mezar stelleri ölen kişinin mesleği veya uğraşlarına ışık tutan sosyal veriler sunmaktadır. *b-Sütun kaide parçası:* Köy içindeki bir çok bahçe duvarında antik yapılara ait olan mimari parçalar görülmektedir. Olasılıkla yakınlardaki bir antik yerleşmedeki yapılardan sökülen mimari bloklar zaman içinde sürekli modern duvarlarda kullanılmıştır. Bunlardan biri de köy meydanındaki bir bahçe duvarında kırılarak kullanılan sütun kaidesi olması gereken profilli bloktur. *c-Yazıtlı ve kabartmalı blok:* Köy içindeki eski bir evde parçalanarak kullanılan bloklar, üzerindeki simgeler ve yazıtlara göre bir mezar steline ait olmalıdır. Üzerinde yöredeki tarımsal faaliyete işaret eden bir orak ve bir bağ bıçağı tasviri yer almaktadır. Yük. 33 cm, genişlik (korunan): 28.5 cm. Bölgenin tarımsal üretimine ışık tutan ve benzerlerine sık sık rastlanan bu mezar stelleri ölen kişinin mesleği veya uğraşlarına ışık tutan

sosyal veriler sunmaktadır. *d-Yazıtlı blok*: Yine yöredeki bağcılık gibi önemli tarımsal faaliyetlere dair ipuçları sunan iki ayrı blok üzerinde orak ve bağ bıçağı dışında dört sıra yazıt yer almaktadır. Alt kısmı hariç büyük oranda kopmalar ve yüzeyde tahribatlar söz konusudur. Olasılıkla ayakta duran bir kadın ve bir erkek figürünün arasında yine ayakta duran daha küçük bir figür yer almaktadır. Figürlerin başları seviyesinde görülen orak, bağ bıçağı ve küçük bir kazma mezar sahibinin sağlığındaki yaptığı işleri göstermektedir. *e-Sütun kaidesi*: Tahtalı Köyü'ndeki bir evin köşe duvarında fazla tahrip edilmeden kullanılan bir sütun kaidesi veya yassı sütuna ait olabilecek bir başlık. Uzun zaman önce daha önce kullanılan bir başka modern yapının yıkılması sonucu şimdiki yerinde tekrar kullanılmıştır. Yük. 25.5 cm, gen. 52 cm. *f-Alınlıklı mezar steli*: Tahtalı Köyü'nün tek camisi büyük oranda antik yapılardan devşirilen düzgün kesme taş bloklarla inşa edilmiştir. Söz konusu bloklar arasında kemerli iki büyük pencere arasına yatay olarak yerleştirilen bir mezar steli de almaktadır. Oldukça yüksek bir yerde olduğu için ölçüleri alınmamıştır. 1960'lı yıllarda yapıldığı söylenen caminin yapımı sırasında buraya yerleştirildiği anlaşılan mezar steli olasılıkla bu yıllardan önce de yerleşimdeki bir başka yapıda kullanılmıştı. *g-Yazıtlı blok*: Köydeki taş bir evde devşirme olarak kullanılmıştır. Sağ üst bölümünde kopmalar vardır. Blok Yük. 47.5 cm, gen. 102 cm. Korunan ön yüzde üç satır Grekçe yazıt yer almaktadır. Yazıtın harf yüksekliği 2-3 cm.'dir. Olasılıkla bir mezarla ilişkilidir. *h-Pres ağırlığı*: Köy sakinlerinden Bayram Çıtlık'ın evinin önündedir. Yük. 54+ cm., gen. 74+ cm. Yöredeki bağcılık faaliyetlerine yönelik bir başka önemli belgedir. Kalas uçlarının girdiği delikler dörtgen olarak halen korunmuştur. *ı-Alınlıklı mezar steli*: Ahmet Çıtlık'ın evinin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Köşe duvarına yatay olarak yerleştirilmiştir. Alınlığın bir köşesindeki akroter korunmuştur. Alınlığın hemen altındaki panel içerisinde sarmaşık motifi yer almaktadır. Yüksek bir yerde olduğu için detaylarına bakılamamış ve ölçüleri alınamamıştır. *j-Mezar Steli*: Hasan Çopur'un evinin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Büyük oranda tahribata uğramıştır. Sol üstte kopmalar ve yüzeyde aşınmalar söz konusudur. Görünen ön yüzde ayakta sekiz figür tasvir edilmiştir. Figürlerin hemen üzerinde üzüm salkımı tasvirleri yer alır. Figürlü alanın üstündeki ve altındaki profillerde bulunan yazıtlar kısmen korunmuştur. Evin ulaşılması zor yüksek bir köşesinde kullanıldığı için detaylı incelenememiş ve ölçüleri alınamamıştır. *k-Niteliği anlaşılamayan parçalar*: Eski köy odasının duvarında devşirme malzeme olarak kullanılan ancak niteliği kesin olarak saptanama-

yan arkeolojik malzemeler tespit edilmiştir. Olasılıkla Bizans Dönemi yapılarında veya mezarlarında kullanılan bunun gibi blok taşlara köy içerisindeki birçok yapıda rastlanmaktadır. Üzerlerinde genellikle haç betimli rozetler, geometrik veya stilize bitki motifleri görülen bloklar civardaki Bizans yapılarından getirilmiş olmalıdır. *l-Mezar steli*: Köyde Selamlar Odası veya Mahalle Odası olarak bilinen yapının duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Yük. 76+ cm., gen. 37+ cm., der. 14+ cm. Üzerinde şematik yüz tasviri ve sol tarafta buğday başağı yer almaktadır. Antik bir yapıya ait olup olmadığını kesin olarak bilemiyoruz. Ancak şematik figürün solundaki stilize başak motifini bölgedeki mezar stellerinde zaman zaman görüyoruz. Dolayısıyla eser yerel bir usta tarafından yapılan bir mezar steli olmalıdır. *m-Yazıtlı blok*: Selamlar veya Mahalle Odası olarak bilinen yapının köşesinde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Modern yapının ne zaman yapıldığı ve eserin nereden getirildiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak olasılıkla 100 yıl kadar önce yapılan bu köy odasının bütün taşları antik yapılardan sökülerek burada kullanıldı. Düzgün kesimli blok taş üzerinde tahrip olmuş figürlerin yanı sıra üç sıra yazıt görülmüştür. Blok yük. 59+ cm., gen. 53+ cm., der. 45 cm., harf yük. 3 cm. *n-Yassı sütunlar*: Köy mektebinin giriş kapısının iki yanında Bizans Dönemi bir yapıda pencere taşı olarak kullanıldığı anlaşılan iki ayrı yassı sütun tespit edilmiştir. Köylerimizde nüfusun yoğun olduğu dönemlerdeki imar faaliyetleri sırasında köy odaları ve camiler dışında eğitim öğretim için yapılan okulların inşasında da her zaman antik yapıların düzgün kesme taş blokları cazip malzemeler olmuştur. Tahtalı Köyü'nün eski okul binasının girişinde kullanılan Bizans Dönemi yassı sütunları da bu tür antik malzemelerden ikisidir. Yerleşmenin Bizans Dönemine ait önemli bir kanıttır. *o-Hububat küpü*: Abdurrahman Almaz'ın evinde korunmakta olan sağlam bir hububat küpü görülmüştür. Küp yüz yıl kadar önce köy yakınlarında bir yerde bulunarak getirilmiştir. Benzer küplere ait ağız, dip ve gövde parçalarına Zengibar Kalesi'ndeki Isaura kenti kalıntıları arasında da rastlanmaktadır. Anlaşılan bölgede üretilen hububatın depolanmasında bir veya birkaç atölyede seri olarak üretilen küpler kullanılmaktaydı. Tahtalı Köyü'ndeki gibi sağlam örneklerine rastlamak da pek mümkün değildir. Hububat küpü şimdilerde de binlerce yıllık asli görevini sürdürmektedir. *p-Ostotek kapağı*: İlköğretim okulunun bahçesinde Isauria tipi bir ostotek kapağı görülmüştür. Uz. 106 cm., yük. 63 cm., gen. 51 cm. Hava şartlarından dolayı yüzeyinde yosunlaşmalar oluşmuştur. Üzerindeki aslanın ve aslanın pençeleri arasında tuttuğu figürün baş kısmı kopmuştur. Bölgenin diğer örneklerinde

olduğu gibi üçgen formlu kapağın üzerinde bir aslan yer almaktadır. Aslanın baş kısmında ve yüzeyde yer yer aşınmalar ve kopmalar vardır. Öndeki üçgen alınlıkta bir rozet yer almaktadır. Uzun yüzün bir tarafında tek sıra yazıtta yer verilmiştir. Ostotek kapağının altındaki sığ ve yuvarlak çukurluk kapağın yerleştirildiği gövde veya platformdan hareket etmesini engellemek için olmalıydı.

Kayacılar Köyü Çalışmaları: Kayacılar Köyü, Tahtalı yerleşmesi ile komşudur. Günümüzdeki idari bölümlenmeye göre Bozkır İlçesi'ne bağlı bir mahalledir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşılan köyün nüfusu oldukça azdır. Köyün tek camisinde kullanılan düzgün kesme taş bloklar arasında buğday başağı, yazıtlı ve haç betimli olanları da yer almaktadır. Kayacılar Köyü'nün girişindeki kayalık alanda bir kaya lahdi tespit edilmiştir. Uz. 232 cm., gen. 96 cm., yük. 117 cm., tekne ölçüleri: uz. 183 cm., gen. 53 cm., der. 80 cm., Kapağı görülemeyen kaya lahdine doğu yönden üç basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır.

Kuzören Köyü Çalışmaları: 300 haneli Kuzören yerleşmesinin eski adı "Kuzviran" dır. Yerleşim Toros sıradağlarından birinin kuzeye bakan tarafına kurulduğu için bu adı almıştır. Kış aylarının oldukça sert geçtiği ifade edilen yerleşimin sakinleri çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla yaşamlarını sürdürmektedirler. Kuzören'deki bir camide ve bazı eski köy evlerinde yakın çevreden getirildiği söylenen arkeolojik malzemeler tespit edilmiştir. Ayrıca köy yakınlarındaki "Yazılı Taş" Mevkii'nde Grekçe yazıtlı blok taşların olduğu ifade edilmektedir.

a-Mezar steli 1: Sivri Yaka Mevkii Büyük Cami'nin hemen önünde Abdurrahman Ünal'a ait evin duvarında yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Yüzeyde yer yer aşınmalar vardır. Yük. 50 cm., gen. 55 cm. Üçgen-kemer-üçgen şeklinde bir düzenlemeye sahiptir. Üçgen alınlıkların altındaki panelde stilize başak motifi yer alırken kemer alınlıkların altında ise ayakta duran tek bir figür görülmektedir. Kemer alınlık üzerinde ayrıca tek sıra bir yazıt vardır. *b-Mezar steli 2:* Büyük Cami'nin bitişiğindeki bir başka evde kullanılan mezar stelinde şematik özellikler gösteren figürler yer almaktadır. Yük. 54 cm., gen. 80 cm. *c-Mezar steli 3:* Büyük Cami'nin güney cephesinde devşirme olarak kullanılmıştır. Yük. 89 cm., gen. 47 cm. Görünen kısımda üçgen alınlık ve altta iki figürden oluşan bir tasvir alanı vardır. Stelin üst kısmında kazınan yazıttan izler görülmektedir. Stelin sol bölümü büyük oranda duvar içinde kalmıştır. *d-Mezar Steli 4:* Büyük Cami'nin güney cephesindeki diğer köşede kullanılmıştır. Üçgen-kemer-üçgen şeklinde bir düzenlemeye sahiptir. Yük.

87 cm., gen. 106 cm. Alınlıkların altında ikişer figüre yer verilmiştir. Stel üzerinde yazıt görülmemektedir. *e-Mezar Steli 5*: Büyük Cami'nin doğu cephesinde devşirme olarak kullanılmıştır. Yük. 76 cm., gen. 108 cm. Üçgen-kemer-üçgen şeklinde bir düzenlemeye sahiptir. Üçgen alınlıkların altında birer rozet, kemer alınlığının altında ise bir erkek ve bir kadından oluşan iki figür yer almaktadır. *f-Mimari parçalar*: Kuzören'de Hüseyin Özdemir'e ait 2 no'lu evin duvarında kullanılan kaide, sütun gövdesi ve ion başlığından oluşan devşirme malzemeler tespit edilmiştir.

Kınık Köyü Çalışmaları: Köy, Hacılar, Aydınkışla, Tahtalı, Kayacılar, Kildere, Kuzören ve Taşbaşı köyleri ile sınırlanmıştır. Etrafında Güney Tepe, Türkeş Tepesi, Eşek Beli, Çoka, Yayla, Kızıldağ, Kuzan Beleni, Kınık Mezarlığı ve Kınık Dağı vardır. Kınık adı yerleşimin öteden beri bilinen tek adıdır. 130 haneli köyde 450 nüfus yaşamaktadır. Köyde yaşayanlar geçimlerini daha çok tarım ve hayvancılıkla sağlamakta fakat İstanbul başta olmak üzere Bursa ve Denizli illerine mevsimlik işçi olarak gidenler de bulunmaktadır. Kınık Köyü'nün en eski yerleşimi köyün şimdiki bulunduğu alandır. Köyün güney batısındaki Körkuyu Mevkii'nde yer alan İlköğretim Okulu yakındaki bir çeşmede Bizans Dönemi sütun gövde parçaları ve kesme taş bloklar tespit edilmiştir. Köy içerisinde yer alan ve 80-100 sene kadar önce yapıldığı öğrenilen iki ayrı çeşmedeki devşirme antik malzemeler köy yakınlarındaki Örene Mevkii'nden getirilmiştir. Kınık Köyü'nde Sarnıç olarak isimlendirilen çeşmenin taşları büyük oranda eski bir yapıdan alınarak çeşmede kullanılmıştır. Bu antik malzemeler arasında iki mezar steli dikkati çekmektedir. Çeşmenin yalağı da bir lahit gövdesidir. Lahde ait kapak ise 1957 yılında yapılan köy camisinin hemen dışındadır. Sarnıç ve cami çevresinde bunların dışında bezemesiz lahit gövde parçaları ve sütun tamburları görülmektedir.

a-Mezar Steli 1 (soldaki): Alınlıksız bir mezar stelidir. Yük. 70 cm., gen. 49 cm. Üstte geniş bir profil ve profil üzerinde üç satır Grekçe yazıt bulunmaktadır. Yazıt harf yüksekliği 1-2 cm.'dir. Yazıtlı alanın hemen altında ayakta duran 3 figür vardır. Figürlerden ortadaki erkek, diğer ikisi ise kadındır. *b-Mezar Steli 2 (sağdaki)*: Üçgen-kemer-üçgen şeklinde bir düzenlemeye sahip mezar steli 115x72 cm. ölçülerindedir. Üçgen alınlıkların altındaki panelde girland motifi görülmektedir. Ortadaki kemer alınlığının içerisi de istiridye kabuğu şeklinde düzenlenmiştir. Alınlıkların üzerinde sarmaşık yaprağı, alınlık içerisinde ise rozet betimi vardır. Ortadaki panel de girland bezemelidir. Bunların dışında Kınık Köyü girişinde "İli Çeşme" diye isimlendirilen ve yüz yıl kadar önce yapıldığı söylenen bir çeşmede de devşirme malze-

meler kullanılmıştır. Bu taşlardan üçü bezemelidir. Bunlar; *a-Sunak (solda)*: Çeşme duvarının üst kısmına yerleştirilmiştir. Yük. 77 cm., gen. 30 cm., der. 30 cm. Nispeten iyi korunmuştur. Üst kısmında halen görülen çukur bunun bir sunak olduğunu göstermektedir. Duvarın içine gömülü olan yan yüzler ve arka yüz görülemez. Ön yüzde bir platform üzerinde ayakta duran giyimli bir kadın figürü vardır. Figürün sağ elinde zafer çelengi, sol elinde ise uç kısma doğru eğilen ince-uzun bir obje vardır. Figürün başında yükselen çıkıntı bir polos olmalıdır. *b-Mezar Steli 1 (soldaki)*: Çeşme duvarına ters olarak yerleştirilmiştir. Üçgen-kemer-üçgen şeklinde bir düzenlemeye sahiptir. Yük. 72 cm., gen. 68 cm., der. 25 cm. Üçgen alınlıkların altındaki paneller boştur. Kemer alınlığın altında ise kabaca işlenmiş bir rozet bulunmaktadır. Stelin üst kısmında beş satır, alt kısmında ise bir satır Grekçe yazıt görülmektedir. Yazıtın harf yüksekliği 3-4 cm.'dir. Bunların dışında Kınık Köyü'nde Hüsamettin Özden'e ait evin önünde parçalanmış bir ostotek kapağına rastlanmıştır. Köydeki daha eski bir taş evden sökülerek şimdiki yerine getirildiği söylenen ostotek kapağı tipik Isauria aslanlı kapaklardandır. Korunan kısımlarında kapak üzerindeki aslana dair izler görülmektedir. Ayrıca aslan figürünün ön ayakları arasında ayakta durduğu anlaşılan bir kadın figürü de kısmen korunmuştur. *c-Mezar Steli 2 (sağdaki)*: Çeşme duvarına ters olarak yerleştirilmiştir. Düz olarak verilen ön yüzde bir rozet, bir gamalı haç ve bir sarmaşık yaprağından oluşan düzenleme vardır. Stelin köşelerini sınırlayan bir simge vardır. Stelin üst profilinde tek satır Grekçe bir yazıt görülmektedir. Harf yüksekliği 4 cm.'dir.

Pınarcık Köyü Çalışmaları: Pınarcık Köyü, Karayahya, Kuşça, Avdan, Sazlı, Karacaardıç ve Yolören (Fart) köyleriyle çevrelenmiştir. Köy, Bozdağ ve Sivri Çal tepelerinin yamacında kuruludur. Mavi Boğaz olarak bilinen kanyona oldukça yakındır. Beyşehir Gölü'nden Suğla Gölü vasıtasıyla gelen sular Mavi Boğaz'da Bozkır merkezden gelen Çarşamba Çayı ile Pınarcık Köyü yakınlarındaki Suçatı Mevkii'nde birleşmektedir. KOP Projesi kapsamında açılan bir tünelle Göksu'nun suları da Mavi Boğaz'da toplanmaktadır. Pınarcık Köyü de Konya Ovası'nı sulamak üzere toplanan bu suların birleştiği yerde konumlanmıştır. 75 haneli köyde sadece 260 kişi yaşamaktadır. Pınarcık adı köye yakınlardaki bir su kaynağından dolayı verilmiştir. Yerleşimin en eski adına dair bilgimiz yoktur. Köydeki tek cami olan Pınarcık Cami veya Seher Camisi 1956 yılında Örene Mevkii'nden getirilen taşlarla inşa edilmiştir. Cami inşaatı sırasında buradan getirilen kabartmalı ve yazıtlı blokların tıraşlanarak camide yapı malzemesi olarak kullanıldığı söylenir. Köyde 1944

yılında yapılan taş bir okul binasının yapımında da söz konusu yerden getirilen taşlar kullanılmıştır. Okul binasının yakın çevresinde kemerli bir çeşme yapısı ve çeşmenin yakınlarında da düzgün kesme blok taşlar ve sütun gövde parçaları tespit edilmiştir. Yine aynı yerde oldukça büyük ölçülerde bazalt bir değirmen taşı görülmüştür. Pınarcık Köyü'nde tespit edilen kayda değer iki eser, köy çıkışındaki Hasan Aslan'a ait evin duvarında kullanılan iki mezar stelidir. Bunlar;

a-Mezar steli 1: Üçgen-kemer-üçgen şeklinde düzenlemeye sahip bir steldir. Yük. 50 cm., gen 75 cm. Üçgen alınlıklardan soldakinin altında bir çekiç, sağdakinin altında ise bir bağ bıçağı tasviri vardır. Kemer alınlığın altındaki panelde ise ayakta duran bir kadın ve bir erkek figürü görülüyor. Üst profilde iki satır Grekçe yazıt görülmektedir. Alınlık dışında ise kısaltmalar vardır.
b-Mezar steli 2: Aynı evdeki bir önceki stelin hemen üstünde yine yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Yük. 30 cm, gen. 51 cm. Korunduğu kadarıyla kemer alınlıklı bir panel içerisinde üç figür yer almaktadır. Stelin üstündeki profilde ise tek sıra yazıt vardır.

Yelbeyi Köyü Çalışmaları: Köy, Yeniköy, Armutlu, Bağbaşı, Bolat, Dereiçi (Gederet), Büyük Hisarlık, Işıklar, Hacılar ve Kınık köyleriyle komşudur. Ortaçal, Gözet, Ervan Dağı, Çokanın Dağı, Yanık Güney Dağı, Leleli Dağ ve Düzen Mevkii ile çevrilidir. 180 hanede 300 nüfusun yaşadığı köyün adı şimdiye kadar hiç değişmemiştir. Kaynaklara Akyapı olarak geçen kaya mezarı Yelbeyi Köyü yakınlarında idi. Isauria Bölgesi'nin zengin bezemeli kaya mezar örneği artık KOP Barajı'nın suları altında kalmıştır. Yelbeyi Köyü'ndeki Aşağı Büyük Cami lojmanında olasılıkla Örene olarak isimlendirilen yerden getirilen bir mezar steli devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. *a-Mezar steli:* Aşağı Büyük Cami lojmanının batı köşesinde kullanılmıştır. Kenarlarının bir kısmı sıva altında kalmıştır. Görünen ön yüzünde kemer alınlıklı bir niş içinde ayakta iki figür, soldaki panelde bir simge, sağdaki panelde ise iki ayrı figür yer almaktadır. Stelin üst kısmındaki panelde ise iki satır Grekçe yazıt görülmektedir. Göçer bir topluluk tarafından kurulduğu söylenen köyün adı Ortaçal Tepesi'ndeki bir yel değirmeninden kaynaklanmıştır. Köyün en eski yerleşimi de bu civarda Erven Dağı çevresinde ve Kisecik Mevkii'nde olmalıydı. Hatta Kisecik'te kaçak kazıyla ortaya çıkartılan bir ion başlığı tespit edilmiştir.

Dereiçi (Gederet) Köyü Çalışmaları: Dereiçi veya bilinen en eski adıyla Gederet yerleşmesi Bozkır İlçesi'nin en büyük modern yerleşim birimlerindedir. Yakın zamana kadar idari olarak kasaba statüsünde idi. Yerleşim Bolat, Yelbeyi, Büyük Hisarlık, Işıklar, Taşbaşı ve Bağbaşı köyleri ile sınırlıdır. Etra-

fındaki yükseltiler Tepebaşı, Kalfe Taşı, Nohut Burnu, Bolat Tepesi ve Sinat Tepesi olarak isimlendirilir. Günümüzde 600 hanede 1800 nüfusun yaşadığı yerleşimin ilk temelleri Kozdere Mevkii'nde atılmıştır. Halkın geneli tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Yerleşim dışına özellikle meyve toplamak için çalışmaya giden önemli bir nüfus da vardır. Daha iyi bir yaşam umuduyla Gederek'ten özellikle Karaman Can Hasan (Alaçatı) Köyü'ne göç edenler olmuştur. Gederet'teki modern Büyük Cami'nin hemen bitişiğinde yer alan bir Selçuklu Camisi'nde devşirme malzeme olarak kullanılan bazı arkeolojik malzemeler buradaki yerinden sökülerek 1976 yılında yeni caminin temelinde kullanılmıştır. *a-Ostotek gövdesi*: Yeni yapılan Büyük Cami'nin temelinde yarıya kadar gömülü şekildedir. Sadece bir uzun yüz ve bir kısa yüzün yarısı görülebilmektedir. Görünen yük. 62 cm., görünen gen. 110 cm., görünen der. 43 cm.'dir. Ön cephe olan uzun yüzde üçgen-kemer-üçgen şeklinde bir düzenleme vardır. Üçgen alınlık içinde ve üstte rozet betimlemeleri vardır. Kemer alınlık ortasında da yine bir rozete yer verilmiştir. Üçgen alınlıkların altındaki panellerin içerisi görünmüyor. Görünen kısa yüzde kemer alınlıklı panel içerisinde girland ve altında ikisi kadın birisi çocuk olmak üzere üç figür yer almaktadır. Üstte ise bir rozet betimi görülüyor. *b-Mezar steli*: Büyük Cami'de ostotek gövdesinin hemen üzerindedir. Görünen yük. 50 cm., gen. 93 cm., görünen der. 17 cm.'dir. Görünen ön yüz üçgen-kemer-üçgen şeklinde düzenlemeye sahip. Üçgen alınlık altında rozet, kemer alınlıkta girland, alınlıklar altındaki panelde olasılıkla ayakta duran figürler vardır. *c-Yazıtlı blok*: Büyük Cami'nin kuzeye bakan duvarında temelde kullanılmıştır. Uz. 112 cm., görünen yük. 33 cm.'dir. Düzgün kesme taş üzerine yatay olarak yan yana iki tabula ansata yerleştirilmiştir. Ancak iki tabula ansata arası büyük oranda tahribata uğramıştır. Soldakinde beş, sağdakinde ise dört satır yazıt vardır. Son satır devam ediyor olmalıydı.

Hacılar Yukarı Mahalle Camisi Çalışmaları: Bozkır çevresinde Selçuk ve Karamanoğlu Dönemlerinden de birçok yapı günümüze gelmiştir. Bunlar daha çok camilerden oluşmaktadır. Zengibar Kalesi yakınlarındaki bu dönemlere ilişkin kimi ahşap cami ve mescidler zaman zaman restore edilmektedir. Hacılar Mahallesi'ndeki üç camiden birisi olan Yukarı Mahalle Camisi'nin Karamanoğulları Dönemi'ne kadar uzanan geçmişinin olduğu öteden beri söylenmektedir. Sanat Tarihçisi ekip üyeleri tarafından söz konusu camide yapılan incelemeler neticesinde camide büyük oranda değişiklikler yapıldığı, yapılan eklemeler ve sıvalar sebebiyle yerindeki en eski camiyle ilgili izlerin büyük oranda görünmez olduğu anlaşılmıştır. Fakat yakın çevredeki söz konusu

dönemlere ilişkin camilerin varlığı ve Yukarı Mahalle Camisi'nin taş yapılı işçiliği bu caminin de çok daha erken dönemde yapılan bir caminin sürekli yapılan eklemelerle genişletilen bir cami olduğu sonucuna varılmıştır.

Hacılar Ortaoluk Örene Şapeli ve Mezar Stelleri Çalışmaları: Zengibar Kalesi yüzey araştırmaları için uzun süredir ikamet ettiğimiz Hacılar Mahallesi'nin yakın çevresinde zaman zaman gördüğümüz arkeolojik malzemeler de kayıt altına alınmaktadır. Mahallenin güney yönündeki koruluklarda daha önceleri bildiğimiz bir şapel ve şapelin çevresindeki kompleks ve Hristiyanlık Dönemine ait mezarlık alanındaki bulgular da 2018 yılı çalışmaları kapsamında yeniden değerlendirilmiştir. Buradaki bir yapının, izlenebilen duvarları, kısmen korunan apsisi ve tonoz örtüye ait izler ve insitu durumdaki kapı sövelerine bakıldığında küçük bir şapele ait olduğu sonucuna varılmıştır. Yapının planını çıkarmaya yönelik taslak çizimler yerinde yapılmış ve buna göre restitüsyon önerisi getirilecektir.

HRİSTİYANLIK DÖNEMİ MİMARİSİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

A Kilisesi Çalışmaları: Kilise Isaura Agorası'nın kuzeyinde, Hadrianus Zafer Takı'nın hemen bitişiğinde yer almaktadır. Olasılıkla zafer takıyla ve kuzeyinde B Kilisesi olarak isimlendirdiğimiz kiliseyle birlikte avlulu bir dini kompleks içinde yer almaktadır. 2018 yılı çalışmaları kapsamında kilisenin planını çıkarmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. *B Kilisesi Çalışmaları:* A Kilisesi'nin kuzeyindedir. İki kilise arasında boş bir düzlük vardır. Aynı avlu içinde olmalıydı. Kilisenin insitu durumdaki sütun altlıkları ve kapı söveleri görülmektedir. Burada daha önceleri yapılan temizlik çalışmaları sayesinde kilisenin planı büyük oranda çıkarılmıştır. *C Kilisesi Çalışmaları:* Akropol Kapısı'ndan şehre girişte solda yer alan bir kayalık üzerinde konumlanan oldukça büyük bir kilisedir. Apsis kısmı ve narteks duvarına ait kimi bloklar ve kuzey duvarı büyük oranda görülebilmektedir. Batı yönündeki müstemilatın planı ise henüz kesin olarak anlayışamamıştır. Yapının ve bağlı olduğu diğer yapıların planını ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. *D Kilisesi Çalışmaları:* Zengibar Kalesi'nde sur içinde yer alan kiliselerden biri de D Kilisesi olarak isimlendirilmiştir. Kentin batı yamacındaki konut alanında yer alan kilise temel seviyesinde korunmuştur. İzlenebilen duvar kalıntılarından hareketle yapının taslak planı çıkarılmıştır. Daha önceki yayınların haritalarından kilisenin yeri işaretli olarak görülmektedir.

3-Oktagon Yapı Çalışmaları: Yapı Isaura kentinin sur içindeki kuzey kayalıklarından birinin tepesinde konumlanmıştır. Doğuya bakan küçük bir

apsise sahip yapı sekiz köşelidir. Batı yönünde ise olasılıkla bir sundurma vardı. Yapı malzemeleri büyük oranda yıkıldığı gibi duran yapının kilise ve vaftizhane olabileceği düşünülmektedir. Mevcut kalıntılarından hareketle yapının planı çıkarılmıştır. *Akropolis Şapeli Çalışmaları*: 1846 m. rakımlı Isaura Akropolü'nde kapı söveleri insitu olarak görülen bir şapelin planını çıkarmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca şapelin üst örtüsüne ait kiremit parçaları da fotoğraflanarak belgelenmiştir. *Doğu Kayalığı Kilisesi Çalışmaları*: Isaura kentinin doğu yönündeki kayalık hat kentin doğal bir savunma hattıdır. Bu hat dışındaki kayalıkta ise büyük bir kilise kompleksine ait izler uzun süredir tarafımızdan bilinmektedir. 2018 yılı çalışmalarında ayrıca burada bir mezarlık alanının da varlığı anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra sürdürülen plan çıkarma çalışmaları neticesinde kilisenin bilinen kilise planlarından farklılıklar gösterdiği de ortaya çıkmıştır. *Kuzey Kayalığı Şapeli Çalışmaları*: Kentin kuzeyindeki kayalık alanda, sur duvarlarına oldukça yakın bir mesafede, taş ocakları alanında yer alan bir şapeldir. Taş ocağı ile bağlantısını kesin olarak bilemiyoruz ancak yapının izleri neredeyse takip edilemeyecek kadar tahrip edilmesi buradaki taş çıkarma faaliyetleri sebebiyle olmalıydı. Apsis yayı ve giriş yönüne ait köşe taşları insitu durumda görülebilmektedir. Çalı türü bitki örtüsü sebebiyle de kalan izlerin üstü örtülmüştür. Görülebilen kalıntılarından hareketle şapelin planına yönelik çalışmalar yapılmıştır. *Kent Kayalığı Şapeli Çalışmaları*: Zengibar Kalesi'nde daha önce yapılan yüzey araştırmaları esnasında kenttin kuzey surlarına yakın bir noktada yer alan kayalık alanda damgalı bir çatı kiremiti parçası bulunmuştu. Konya Müzesi'ne teslim edilen kiremit parçasının eksik kısımlarını bulmak için kayalık sahada çalışmalar yaparken burada bir şapel kalıntısının izlerine rastlandı. Dolayısıyla şapel planını çıkarmaya yönelik olarak sahada gün içerisinde çalışmalar yapılmıştır. Bu esnası yüzeyde görülen çok sayıda kiremit parçaları da incelendi ve fotoğraflandı. Şapelin planı ve şapelin üst örtüsüne ait olması gereken kiremitlerin formu hakkında çalışmalar devam etmektedir.

Güney Nekropolü Ayazmalı Şapel Çalışmaları: Güney Nekropolü'ndeki Belpınar veya Belpınar olarak bilinen su kaynağının güney bitişiğinde küçük bir yapıdır. Olasılıkla bu su kaynağı ile alakalı bir yapıdır. Apsis kısmı, kapı eşik taşları ve bu kapılardan birine ait yazıtlı devşirme bir kapı lentosu görülmektedir. Görülen bu izlerden hareketle yapının tamamına yönelik plan çıkarma çalışmaları yapılmıştır. *Güney Nekropolü Yamaç Şapeli Çalışmaları*: Güney Nekropolü özellikle Bizans Döneminde yoğun bir kilise yapılaşma-

sına sahne olmuştur. Bunlardan biri de nekropolün batı yönündeki yamaçta yer alan şapeldir. Temel seviyesinde korunan şapelin mevcut izlerinden hareketle planı çıkarılmıştır. Ayrıca şapelin üst örtüsüne ait kiremit parçaları da yerinde belgelenmiştir. *Güney Nekropolü Ayazmalı Kilise Çalışmaları*: Isaura kentinin güneye bakan yamaç ve düzlükleri su kaynakları yönünden zengindir. Dolayısıyla buradaki yapılaşma içerisinde kutsal olduğu düşünülen bir su kaynağının üzerine büyük bir kilise inşa edilmiştir. Su kaynağı halen kilisenin kalıntılarının altında akararak gitmektedir. Kilisenin apsis bölümü, giriş kapısının iki sövesi ve nefleri ayıran sütunların kaidelerin bir kısmı halen yerinde görülebilmektedir. Mevcut izlerden hareketle yapının tamamına ilişkin plan çalışmaları yapılmıştır. *Güney Nekropolü Işıklar Yolu Kilisesi Çalışmaları*: Güney Nekropolü'ne biri Hacılar diğeri de Işıklar Köyü yönünden gelen iki ayrı yol vardır. Fazla kullanılsa da son zamanlarda bir de Küçük Hisarlık tarafından gelen toprak yol bulunmaktadır. Nekropole ulaşan Işıklar ve Hacılar yolunun birleştiği noktalar da nekropol kalıntıları yönünden zengindir. Bunun yanısıra bu yol kavşağının biraz gerisinde, Işıklar yönüne doğru giden yolun sağındaki tepelikte bir kilise kompleksine ait izler tespit edilmiştir. Yapının içerisinde ve çevresinde çok sayıda ve farklı biçimler gösteren çatı kiremitleri yerinde belgelenmiştir. Yapının planını çıkarmak uzun zaman alacağı için bununla ilgili çalışmalar sonraya bırakılmıştır. Ancak yapıyla ilgili kurulamayan Grekçe yazıtlı bir mezar taşı oldukça ilginç bir buluntu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezar sahibi adam için eşi tarafından yazılan bir şiir olduğu anlaşılan yazıt üzerindeki çalışmalarımız devam etmektedir. *Kuzey Nekropolü Çalışmaları*: Zengibar Kalesi'nin kuzey yönü kayalıklardan oluşan doğal bir savunma hattıdır. Bu yönde surların hemen dışarısında yan yana arkosollü mezarlardan oluşan bir mezarlık kompleksi ve bunların önünde de niteliğini kesin olarak bilemediğimiz bir yapı kompleksi bulunmaktadır. Gözleme dayalı uzun çalışmalara rağmen mimari yapıya dair plan önerisi getirilememiştir. Dolayısıyla bu sahadaki tespit ve plan çıkarma çalışmalarına önümüzdeki çalışma sezonunda da devam edilecektir.

Niteliği Belirlenemeyen Yapılara Yönelik Çalışmalar: Zengibar Kalesi'ndeki birçok yapının niteliği bilinmesine rağmen özellikle agoradaki ve surların hemen iç kesimlerindeki bazı yapıların kullanım amaçları henüz kesin olarak tespit edilememiştir. Bu tür yapıların da mevcut kalıntılarını plana aktarmak ve kent planında geniş bir perspektiften bu yapıları diğer komşu yapılarla görmek için çalışmalar yapılmıştır. Ancak henüz böylesi birkaç yapının niteliğini saptayamadık. İlerleyen zamanlarda gerek arazide ve gerekse de

masa başında farklı bilgisayar programları yoluyla sürdürülecek çalışmalar neticesinde bu yapıların da niteliği ve kullanım amacına yönelik öneriler getirilebilecektir. *Araştırma Evinde Sürdürülen Çalışmalar*: 2018 yılı çalışmaları esnasında konaklama mekânı olarak kullanılan Hacılar Mahallesi'ndeki Köy Odası ve üç ayrı konteynırda araziye çıkılamadığı günlerde önceki günlerin çalışmaları değerlendirilmiş ve sonraki çalışmaların planları oluşturulmuştur. *Agora A Yapısı Çalışmaları*: Zengibar Kalesi'nde niteliği kesin olarak saptanamayan mimari yapılar konusunda uzun süredir çalışmalar yapmaktayız. Bu yüzden bu tür yapılara yayınlara geçecek kesin isim veya nitelik vermek istemedik. Ancak bu sınıfa giren öyle yapılar var ki kapsamlı bir kazı olmaksızın bunların yapılış amacını saptamak zordur. Dolayısıyla kentin agorasındaki böylesi bir yapıyı A Yapısı olarak isimlendirdik ve mevcut izlerine göre yapının planını çıkardık. Plan üzerindeki çalışmalarımız neticesinde yapıya bir nitelik önerisi getirebileceğiz. *Agora Altıgen Yapı Çalışmaları*: Kentin agorasında bugün büyük bir çukur olarak görülen yapının altıgen planlı olduğu sanılmaktadır. Bitişğinde yapıya ait kabartmalı ve düzgün kesme taş bloklar da görülmektedir. Ancak kalıntıların mevcut haliyle tek bir yapı mı ifade ettiği ya da daha büyük bir yapının parçası mı olduğu anlaşılammıştır. Yine de mevcut haliyle yapının planı çıkarılmıştır. *Taş Ocağı Çalışmaları*: Isauria kentinde çok sayıda taş ocağı vardır. Kayalıklar yönünden zengin olması sebebiyle yerleşimdeki mimari yapılar en yakın kayalardan kesilen taşlarla inşa edilmiştir. 2018 yılı çalışmaları kapsamında bu bilgiyi doğrulamak ve taş ocaklarının kapasitelerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Batı Nekropolü'nde görülen bir başka taş ocağı da kayıt altına alınmıştır. Zengibar Kalesi'nin bulunduğu Asar Dağı ve çevresinin 1/25000 ölçekli jeolojik haritası hazırlanarak bölgede bulunan jeolojik birimler tanımlandı. Ayrıca Isaurialılar tarafından işletilen antik taş ocağındaki birimin litolojik, petrografik özellikleri belirlenerek antik taş ocaklarının açıldığı birimin bölgedeki yayılım alanı belirlendi.

Güney Nekropolü Çalışmaları

Güney Nekropolü 1 No'lu Anıt Mezardaki Çalışmalar: Isauria Bölgesi'ndeki anıt mezarların büyük çoğunluğu Zengibar Kalesi Güney Nekropolü'ndedir. Buradaki mezarlar da farklı plan tipleriyle karşımıza çıkmaktadır. 2018 yılı çalışmalarında Güney Nekropolü'ndeki bu mezarların mevcut kalıntılarından ve benzer örneklerinden yola çıkarak planlarını çıkarmaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Mezarlar numara verilerek incelenmiştir. 1 Nolu anıt mezar

da nekropolün yamaçlarında ve tonoz örtülü küçük bir mezardır. Mezarda büyük oranda devşirme malzeme kullanılmıştır. Mezarın planına dair taslak çizimler oluşturulmuş ve üst örtüye dair öneriler getirilmiştir. *Güney Nekropolü 2 No'lu Anıt Mezardaki Çalışmalar*: Güney Nekropolü'ndeki anıt mezarlardan bazıları da sadece bir lahit koymaya yönelik olarak inşa edilen podyum tipi mezarlardandır. Nekropoldeki 2 nolu anıt mezar da bu tür bir mezar olmalıdır. Mezar podyumunun planı çıkarılmış, mezara dair çevredeki mimari parçalar belgelenmiştir. *Güney Nekropolü 3 No'lu Anıt Mezardaki Çalışmalar*: Nekropoldeki anıt mezarlar farklı plan tiplerinin yanı sıra farklı boyutlarıyla da dikkati çekmektedir. Balpınar Boğazı'ndaki 3 no'lu anıt mezar daha çok Phryg örneklerini yansıtan izler taşımakta ve küçük boyutuyla da nekropoldeki diğer örneklerinden ayrılmaktadır. Söz konusu mezarla birlikte hemen yakınındaki iki ayrı kaya lahdinin de planları çıkarılmıştır. *Güney Nekropolü 4 No'lu Anıt Mezardaki Çalışmalar*: Isaura Güney Nekropolü'nün en görkemli ve en nitelikli anıt mezarı 4 no'lu örnektir. Çok önceleri yapılan planı ve restitüsyon önerileri doğrultusunda mezar yerinde incelenmiş ve planın doğruluğu test edilmiştir. Prostylös tipi mezarların bir örneği olarak mezarın önündeki dört sütuna dair izler görülebilmiştir. Yapının mevcut izlerine göre planı çıkarılmış ve ayrıca anıt mezarı çevreleyen bir avlu duvarı olduğu görülmüştür. *Güney Nekropolü 5 No'lu Anıt Mezardaki Çalışmalar*: Büyük oranda tahribata uğrayan mezara ait iri blok taşlar çevredeki modern yerleşmelerdeki okul ve cami gibi yapılarda kullanılmıştır. Mevcut haliyle mezar anıtının planını çıkarmak zor olduysa da daha sonraki çalışmalar neticesinde aynı nekropolda daha iyi korunan 7 no'lu mezar ile benzer plan özellikleri taşıdığı anlaşılmış ve aynı plana sahip bu örnekten hareketle mezarların planı çıkarılmıştır. *Güney Nekropolü 6 No'lu Anıt Mezar Çalışmaları*: Nekropolden kent içerisine doğru uzanan toprak yolun solunda yer alan düzgün kesme taşlı bir yapının da anıt mezar olduğu anlaşılmıştır. Mevcut izlerine göre yapının çeşitli noktalarından ölçümleri yapılmış ve plana yönelik öneri getirilmiştir. *Güney Nekropolü 7 No'lu Anıt Mezar Çalışmaları*: Nekropolden kente uzanan toprak yolun bitişiğinde yer alan, günümüzde büyük oranda çalılarla kaplı olan yıkıntılarının da yapılan incelemeler neticesinde anıt mezar olduğu anlaşılmıştır. Hatta birkaç gün sonra diğer anıt mezar planları üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde 7 no'lu bu mezar ile 4 no'lu diğer anıt mezarın benzer plan özellikleri gösterdiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu benzerlikten hareketle her iki anıt mezarın da planı çıkarılabilmektedir. *Güney Nekropolü Kaya Mezarı Çalışmaları*: Güney Nekropolü'ndeki tek kaya mezarı nekropolün batısında yer alan kayalıklarda açılan taş ocağı içinde bulunmaktadır. Cephe ve mezar odası

düzenlemesi bakımından tamamlanmadığı anlaşılan kaya mezarı Isaura'nın batı Nekropolü'ndeki örneklerinden oldukça farklıdır. Kaya mezarının cephe çizimi yapılmış, mezar odası planına dair ölçüler alınmış ve taslak planları oluşturulmuştur. *Güney Nekropolü 1 No'lu Kaya Lahdi Çalışmaları*: Güney Nekropolü mezar tipleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. Kaya lahdi ya da chamosorium tipi mezar olarak isimlendirilen mezarlar da nekropoldeki mezar tiplerinden biridir. Sayıca az olsa da 2018 yılı çalışmaları kapsamında Güney Nekropolü'nde bu tip üç mezar tespit edilmiştir. İnceleme sırasına göre numaralandırılan bu mezarların detaylı çizimleri için ölçüler alınmış ve mezarlar fotoğraflarla belgelenmiştir. *Güney Nekropolü 2 No'lu Kaya Lahdi Çalışmaları*: Nekropoldeki 2 no'lu söz konu lahdin de detaylı ölçümleri yapılmış ve planına dair çalışmalar yapılmıştır. *Güney Nekropolü 3 No'lu Kaya Lahdi Çalışmaları*: Güney Nekropolü'ndeki son kaya lahdi olarak 3 no'lu örnek de gerek çizimler ve gerekse de fotoğraflar yardımıyla belgelenmiş ve bu mezarların kent planında yerini belirlemek üzere çalışmalar yapılmıştır. *Güney Nekropolü Kayalığı Konut Alanı Çalışmaları*: Güney Nekropolü'nde Ulupınar Yarıkkaya Mevkii'ne doğru uzanan dar geçidin solundaki tepelerde görülen kalıntılar olasılıkla konutlara ait olmalıdır. Yan yana odalardan oluşan yapı kompleksinin iri ve kabaca işlenen temel taşları izlenebilmektedir. Yapı taşları arasında sunak olabilecek düzgün kesme taş bir blok ile bir ostotek kapağı da belgelenmiştir. Ev kompleksinin bütünüyle planını ortaya çıkarmak uzun zaman alacağı için burası sadece fotoğraflarla belgelenmiş ve önümüzdeki yıl konutların planına yönelik hazırlıklar yapılmıştır. *Güney Nekropolü Örgü Lahid Çalışmaları*: Güney Nekropolü mezar çeşitliliği bakımından zengindir. Nekropolde sandık kısmı düzgün kesme taşlarla örülen ancak kapağı taşınabilen ya da kaya lahdi kapaklarının biçimiyle aynı olan bir başka mezar tespit edilmiş ve gerek çizimler ve gerekse de fotoğraflar yardımıyla nekropolün bu ünik mezar örneği kayıt altına alınmıştır. *Güney Nekropolü Mezar Steli Çalışmaları*: Güney Nekropolü mezar stelleri bakımından da zengindir. Hatta buraya ulaşan modern yol sebebiyle nekropoldeki mezar stelleri çevre yerleşmelere de taşınmıştır. 2018 yılı çalışmaları kapsamında bu talandan geriye kalan ya da daha sonraları kaçak kazılar neticesinde gün yüzüne çıkan mezar stelleri de yerinde belgelenmiş ve mevcut haliyle kayıt altına alınmıştır.

Büyük ve Küçük Hisarlık Epigrafi Çalışmaları: Isaura Güney Nekropolü'nden geçerek kent agorasına kadar uzanan toprak yol sebebiyle bilhassa Güney Nekropolü'nden birçok arkeolojik eser modern yerleşmelere taşınmıştır. Bu bilginin güvenilirliğini test etmek için özellikle taşınan yazıtlı blokların

görülmesi gerekiyordu. Bu düşünceyle Büyük ve Küçük Hisarlık Mahalleleri'ndeki taş camilerde kullanılan devşirme yazıtlı bloklar epigraf ekip üyesi tarafından görülerek incelenmiştir. *Batı Nekropolü Epigrafi Çalışmaları*: Kentin iki büyük nekropolünden biri de batı yöndeki Ulupınar Köyü çevresindedir. Mezar çeşitliliği bakımından zengin olan Batı Nekropolü'nde yer alan çok sayıdaki mezar stellerinden özellikle yazıtlı olanlarına yönelik çalışmalar yapılmıştır. *Güney Nekropolü Epigrafi Çalışmaları*: Güney Nekropolü'nde özellikle Balpınar ya da Belpınar olarak isimlendirilen su kaynağı civarında daha önceki yayınlarda geçen birçok yazıt vardır. Ancak bu yazıtların çok azı halen görülebilmektedir. 2018 yılı epigrafi çalışmaları kapsamında yüzeyde görülen yazıtların tamamı tekrar gözden geçirilmiştir. *Agoradaki Epigrafi Çalışmaları*: Isaura Agorası'ndaki yapıların birçoğunun çevresinde bu yapılara ait olduğunu düşündüğümüz yazıtlı bloklar görülmektedir. Epigrafik yayın çalışmalarına yönelik olarak agorada görünen yazıtlı bloklar tekrar kontrol edilmiş ve eldeki çevirilerin ve diğer bilgilerin eksikleri giderilmiştir. 2018 yılının önemli bir tespiti olarak agoradaki sütunlu caddenin batı yönünde yatık olarak duran ve hatta dört tanesi daha aşağılardaki bir başka yapıda kullanılan heykel kaidelerinin aslında yazıtlı olduğu ama daha sonraları bu yazıtların kazındığı görülmüştür. Bu kaidelerden birinin kazınan yüzeyindeki kireç tabakası altında kırk satır yazıt olduğu tespit edilmiştir. İki köşede ve son iki satırda yer yer görülen harf karakterleri yazıtın deşifre edilmesine yetmemiştir. Dolayısıyla yazıtın kısmen de olsa çözümü için estampaj alınmıştır. *Kent Geneli Epigrafi Çalışmaları*: Bir önceki yıl başlanan Isaura Kenti Epigrafi Corpusu çalışmaları kapsamında yerinde görülmesi gereken kimi yazıtlara yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Bu kapsamda eksik olup okunamayan ya da hatalı okunan yazıtları kontrol etme imkânımız olmuştur. Yakın zamanda yayınlanması planlanan kente dair antik kaynaklarla birlikte mevcut yazıtların da değerlendirildiği önemli bir çalışmanın eksikleri de böylelikle tamamlanmıştır.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

YOLLAR ve GÜZERGÂHLARIN SİYASÎ EKOLOJİSİ: YALBURT YAYLASI ve ÇEVRESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMA PROJESİ 2018 SEZONU

Ömür HARMANŞAH*
Peri JOHNSON

GİRİŞ: PEYZAJ TARİHİ VE ARŞİVLER

Orta Anadolu'nun ana karayolları üzerindeki pek çok tozlu ve uykulu kasabası gibi Ilgın ilçesi de ovası ile birlikte içinden geçerken zor farkedilen, dışarıdan pek de kayda değer bir izlenim uyandırmayan bir peyzaj olarak görülebilir. Tarihin çeşitli evrelerinde, mesela M.Ö. 13. yüzyıl kralı 4. Tudhaliya'nın Ilgın'dan geçerek gittiği güneybatı Akdeniz seferinden övgüyle bahsettiği Yalburt Yaylası yazıtını okursanız (Hawkins 1995), ya da Akamenid kralı Genç Kiros'un Ilgın ovasında paralı askerlerini bir araya getirip talim etmesini Zenofon'dan dinlerseniz, ve hatta çok daha yakın zamanda Mustafa Kemal'in aynı ovada 1922'de gerçekleştirdiği askeri manevrayı dikkatlice düşünürseniz; emperyal, askeri, ve ekonomik arşivlerin tarih boyunca Ilgın'ı sadece gelinip geçilen, geçici bir süre durulan bir yer olarak tasavvur ettiğini söyleyebiliriz (Harmanşah ve Johnson 2012: 336). Ancak bu tarihsel kayıtlar ve arşivler, büyük ölçekli askeri seferlerden ya da kıtaları boylu boyuna geçen ticaret yollarından bahis açarken (Erdmann 1961; French 1998; Belke 2017), bir yandan da Ilgın'ın kendine has bir mekân ve yerel karakteri olan bir peyzaj olarak anlaşılmasına engel olur, bu anlatıları göz ardı eder, ya da taraflı temsil eder (Merewether 2006). Bu makalede Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi 2018 saha çalışmalarını özetlerken, Ilgın ve çevresinde Uluyol adı ile bilinen önemli ve yerel bir tarihsel yolun hikâyesini sunmak ve tarih arşivlerinde sürekli olarak baskın olan bu askeri sefer ve ticari kervan yolları söylemlerini sorgulamayı umuyoruz. Böylelikle

* Doç. Dr. Ömür HARMANŞAH, Associate Professor of Art History, University of Illinois at Chicago, School of Art and Art History, 106 Jefferson Hall, 929 West Harrison Street, MC 201, Chicago IL 02912 USA, omur@uic.edu

Dr. Peri JOHNSON, Affiliated Faculty and Adjunct Professor, University of Illinois at Chicago, School of Art and Art History, 106 Jefferson Hall, 929 West Harrison Street, MC 201, Chicago IL 02912 USA, peri.johnson@gmail.com

de, metodolojik olarak yerleşim tarihi yazımında sürekli olarak söz sahibi yapılan tarihsel arşivlerin o sarsılmaz otoritesini, tarihsel metinlerin karşısına arkeolojik verileri koyarak ve siyasî ekoloji bakış açısını kullanarak bir nebze sarsmak istiyoruz.

Daha önceki yayınlarımızda da sunulduğu gibi, Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi¹ (“Yalburt Projesi”) 2010 yılından beri sürekli ve düzenli bir şekilde, Konya ilinin Ilgın ilçesi ve kısmen de olsa Kadınhanı ilçesi sınırları içerisinde, tarih öncesinden bu yana tüm kültürel evreleri kapsayan Holosen ve Antroposen yerleşim tarihini özellikle su siyaseti, siyasî ekoloji ve tarımsal üretim çerçevesinden, arkeolojik, jeomorfolojik ve etnografik saha metotları ile araştıran bir peyzaj tarihi projesidir (Resim: 1)². Proje, Hitit İmparatorluğu’nun güney sınır boylarındaki su ve toprak siyasetine odaklanırken, yerel yerleşim pratikleri ile kraliyet merkezinin bölgeye dışarıdan müdahaleleri arasındaki ilişkiyi özellikle arazi kullanımı, anıt inşası ve tarımsal altyapı projeleri çerçevesinde irdeler (Johnson ve Harmanşah 2015).

Yalburt Projesi hidrolojik olarak birbirine bağlı üç tektonik havzaya odaklanır: bunlar Çavuşçu gölü-Kurugöl Havzası ile Atlantı ve Ilgın ovalarıdır (Resim: 1). 1960’lar ile 1990’lar arasında Devlet Su İşleri’nin sulu tarım ve şeker pancarı üretimine yönelik yürüttüğü sulama ve drenaj projesi ve müdahalesine kadar bu üç tektonik havza bataklık alanları içeren bütüncül bir

¹ Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi’nin sekizinci arazi sezonu 11 Temmuz-31 Temmuz 2018 tarihleri arasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 19 Haziran 2018 tarih ve 518969 sayılı izinleri ile gerçekleştirildi. Yalburt Projesi 2018 sezonu kurumsal olarak University of Illinois at Chicago (Şikago Illinois Üniversitesi)’nin *College of Architecture, Design and Arts* (Mimarlık, Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi) ile *School of Art and Art History* (Güzel Sanatlar ve Sanat Tarihi Yüksek Okulu)’nun kurumsal desteği ile gerçekleşmiştir. 2018 Sezonu finansmanı da yine *University of Illinois at Chicago*’nun farklı akademik birimleri olan *School of Art and Art History* (Güzel Sanatlar ve Sanat Tarihi Yüksek Okulu), *Office of Faculty Affairs* (Öğretim Üyesi İşleri Dairesi)’in *Faculty Scholarship Support Program* (Öğretim Üyesi Araştırma Destek Fonu) ve *College of Architecture, Design and Arts* (Mimarlık, Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi) Dekanlığı’nun “Dean’s Research Prize” (Dekanlık Araştırma Ödülü) tarafından karşılanmıştır. Kendilerine teşekkür ederiz. Ayrıca projemiz Suna-İnan Kırış Vakfı AKMED Bursu ile ödüllendirilmiştir. Yine aynı şekilde Humanities Without Walls Konsorsiyum’u ve Mellon Vakfı, 2019 sezonu çalışmalarını önemli katkılarla desteklemiştir. Çalışmalarımız sırasında Ilgın Şeker Fabrikası Müdürlüğü, Akşehir Müzesi Müdürlüğü, Ilgın Kaymakamlığı, Ilgın Belediyesi, Ilgın Jandarma Komutanlığı, ve özellikle de Ilgın ilçesi ve köylerinin ahalisi bizlere canı gönülden yardım etmişlerdir, kendilerine teşekkürü bir borç biliriz. Bakanlık temsilcimiz olarak Bandırma Müze Müdürlüğü uzmanlarından arkeolog Muzaffer Saçkesen görev yapmıştır. Yardımları ve özverili çalışmaları için kendisine müteşekkirimiz.

² Bu konudaki daha önceki yayınların örnekleri için bkz. Harmanşah ve Johnson 2012; Harmanşah, Johnson, Durusu-Tannöver ve Marsh 2017; Johnson ve Harmanşah 2015, 2019. Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi’nin tüm raporlara yalburtproject.org internet sitesinden ulaşılabilir.

iç kara drenaj havzası oluşturmaktaydılar ve sayısız derenin beslediği bu yerel ekoloji, dengeli su dağılımı ile zengin bir yerleşim sistemini destekleye gelmişti. Bu dengeyi bozan DSİ'nin bugün genel olarak işlevsiz hale gelmiş olan otuz yıllık projesi ise, hem her bir akarsuyun ve derenin güzergâhını değiştirerek, hem de sulama kanal ve göletleri ve barajlar inşa ederek bu peyzajın jeomorfolojisini ve su yapısını değiştirmiş ve tahrip etmiştir. DSİ'nin bu altyapı projesi, Hitit İmparatorluk döneminden bildiğimiz barajlı ve su-anıtlı müdahale ile kıyaslanabilir ki Yalburt Projesi bu tür dönemsel karşılaştırmaların altını her fırsatta çizer. Dönemler arası ve bölge ölçeğindeki ekolojik ve jeomorfolojik karşılaştırmalar ancak peyzaj arkeolojisi ve arkeolojik yüzey araştırma yöntemleri ile mümkündür. Hitit altyapı müdahalesinin önemli unsurlarından biri de, Yalburt Yaylası Kutsal Havuz Anıtı'nın 20 km kadar güneydoğusunda ve Karaköy Kale Tepesi'ne 3 km uzaklıkta olan Köylütolu Barajı'dır. Tıpkı Yalburt Yaylası anıtı gibi, 4. Tudhaliya zamanında inşa edildiği düşünülen bu toprak yığma baraj yapısının, daha önceki yayınlarımızda oldukça iddialı olmakla birlikte bir düden üzerine inşa edildiği için muhtemelen başarısız olmuş bir proje olduğundan bahsetmiştik (Harmansah, Johnson, Marsh ve Durusu-Tanrıöver 2017). DSİ'nin de aynı derece iddialı ancak uzun vadede başarısız olan sulama projesinin İlgin peyzajına etkisi düşünüldüğünde, Yalburt Projesi'nde kullandığımız 1950 ve öncesine ait harita ve uydu fotoğrafları özellikle önem kazanır.

Yalburt Projesi'nin 2018 yazındaki 8. arazi sezonunda yapılan çalışmalar, ağırlıklı olarak İlgin Ovası'nda ve ovayı çevre bölgelere bağlayan alanlarda yerel yollar ve insan topluluklarının hareketi sorununa eğilmiştir. Örneğin, Zaferiye Köyü sınırları içindeki, köyün batısında kalan Çayarası mevkiinde, Osmanlı dönemi şose yolunun bir köprü ile Bulasan nehrini geçtiği yer tespit edilmiş, köprü ve şose yol kalıntıları kayda geçirilmiştir. Ancak bu konuyu yerel çerçeve ve ölçekte tasavvur ettiğimizde görürüz ki, peyzajlar, yani yerleşim çevreleri her zaman akışkan ve değişken özellik gösterirler. Dolayısıyla, bir bölgeyi geçmek için her zaman sayısız güzergâh mevcuttur ve bu güzergâhlar tarihsel peyzajların değişimi ile de kayar ya da yeniden şekillenir, yeni anlamlar yüklenir. Yolların ve rotaların bu karmaşıklığı, peyzaj içerisindeki kültürel, siyasi, ve ekolojik etkenler sayesinde şekillenir. Bugünkü hızlı karayolu seyahatlerinin aksine, eskiçağda bir peyzajı boyu boyunca geçmek, o peyzaj hakkında (su kaynaklarının konumu ya da akarsu geçişleri gibi) biriktirilmiş derin bellek ve coğrafi bilgi ve deneyim gerektirirdi (Given 2004: 49). Hititlerden Osmanlılara Anadolu'da kurulan imparatorluklar, varlıklarını bu

yolların sağladığı bağlantılara borçludurlar ve özellikle Anadolu platosunda doğu-batı ve güneydoğu-kuzeybatı eksenli yolların kurulması ve kontrol altında tutulması bu devletlerin bakiyesi için elzemdi. Eski metin arşivleri bu kraliyet ağlarına dair, yani mesela Hitit imparatorluk yolları, Helenistik dönem “ortak yolu,” Roma yolları ya da Osmanlı devlet yolları gibi ağlara dair zengin ipuçları sunarlar. Ilgın Ovası’nın kuzey ve güneyinde 2018 saha çalışmaları hem imparatorluklara ait askerî ve ticaret yollar ile bölgesel rotaları irdelemiş, hem de yukarıda bashigeçen yerel ve alternatif yolları ortaya koyarak bu farklı yollar arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

2018 saha çalışmalarında Kurugöl’ü boydan boya geçerek, Yalburt Yaylası’nın aşağı sırtlarından (güneyinden) geçerek, Avdan köyü üzerinden Atlantı kasabasına ve Atlantı ovasına uzanan ve yerel halk belleğinde de halen *Uluyol* olarak bilinen yol daha iyi anlaşılmuştur (Resim: 2). Bu rota üzerinde yeni tespit edilen Halimli arkeolojik yerleşmesi ve tekrar ziyaret edilerek daha dikkatlice çalışılan Melemen Sırtı yerleşmesi sayesinde yolun tarihlemesi ve tarihsel karakteri açıklık kazanmıştır. Aşağıdaki bölümde bu arazilerden bahsederek, Uluyol’un Orta Tunç Çağı- Asur Ticaret Kolonileri döneminden Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin sonuna kadar uzanan hikâyesini kısaca sunmak istiyoruz. İkinci olarak, yine 2018 sezonunda, Ilgın ovasını doğudan sınırlayan yeşil teraslı, bol su kaynağına sahip Boz Dağ üzerinden Konya’ya doğru geçit veren Akkaya vadisi ile daha güneyde, yine Ilgın ovasını Çiğil vadisi üzerinden Beyşehir yönüne bağlayan vadilerde çalışıldı. Bu yerleşimlerden bir seçme ile Akkaya, Lebbor Çayırı, ve Asarlı Burnu yerleşmelerinde yapılan çalışmaların ön sonuçlarını kısaca sunmak istiyoruz. Tek tek arazilere odaklanan kazı çalışmalarının sınırlı metodolojisinin tam aksine, peyzaj arkeolojisi ve yüzey araştırma çalışmalarının en büyük avantajı uzun soluklu çevre ve peyzaj tarihlerini ortaya koymak, yerleşim alanları arasındaki hareketliliği yollar ve yerleşim ağları ile iyi açıklamak, ve uzun soluklu toprak ve su kullanım siyasetini somut verilerle araştırmaktır.

ULUYOL’UN HİKAYESİ

Burada üzerinde duracağımız ilk hikâye, bölgesel kültürel mirasa ait tarihsel bir yol kalıntısı olan Uluyol’un hikâyesi. Bu hikâye, temel olarak tarihsel yazılı kaynaklardan bölgesel ölçekte bilgisine sahip olunan ticaret yollarını, daha az bilinen patika ve rotalara ve yerel halkın yaşam alanlarına bağlamayı amaçlar. Ilgın Ovası’na paralel bir şekilde doğu-batı doğrultusunda uzanan Uluyol, yüzey araştırmanın başlangıcından beri Yalburt ekibinin araştır-

ma konusu olmuş bölgesel bir kervan yoludur ve bazı bölgelerde, bu yolu kullanan deve kervanlarına atıfla *Deve Yolu* olarak da bilinir. Yalburt Projesi, Uluyol'u 2013 yılı sezonunda araştırmaya başlamıştı (Harmanşah, Johnson ve Durusu-Tanrıöver 2016: 221). 2013 saha çalışmasında, Kurugöl havzası'nın doğu kenarında bitişik düzen sıralanmış yerleşim alanı, kale ve mezarlıklar arasında tırmandışı izlenebilen yol, anakaya üzerindeki düzleme izleri ile *çukur yolun* tespiti ile ilk defa kayda geçirilmişti. Bu yerleşim alanları Kurugöl havzasının batı yakasını oluşturan Çallı Ağıl Höyük, Uzun Pınar, Dökmekaya, ve Kartalpınar arkeolojik alanlarından oluşuyordu (Harmanşah, Johnson ve Durusu-Tanrıöver 2016: 221-223). Önasya arkeolojisinde *çukur yol* ya da *doğrusal vadi* ("hollow way"- "linear valley") olarak bilinen peyzaj unsurları, peyzaj içinde insan ve hayvanların uzun vadeli kullanımıyla ortaya çıkan, ve özellikle Tunç Çağı çiftçilerinin yerleşimlerinden tarlalarına gidip gelirken sebep oldukları toprak sıkışması ve düşük enerjili toprak akıntısı ile ortaya çıkan jeomorfolojik unsurlardır (Wilkinson, French, Ur ve Semple 2010). Bu unsurların arkeolojik peyzaj içerisindeki tespiti, dolayısıyla, eskiçağdaki yerel rotaların morfolojisi ve çevrede insan-hayvan hareketliliği hakkında önemli fikir verirler.

Argıthanı civarından gelen ve doğuya seyahat eden kervanlar, Selçuklu ve Osmanlı döneminin mevsimsel gölünün etrafından dolaşır (bugünkü Kurugöl), Misafirli Köyü bahçelerindeki kuyularından su içerek soluklanırlardı. Yalburt Yaylası'na Yanyol üzerinden tırmanmaya üşenen kervanlar, Yaylanın suyunu künklerle ovaya indiren kanalın sonlandığı noktadaki Akçeşme'de hayvanlarını suya doyururlardı (Resim: 2). Yalburt Yaylası'nın 2.6 km güney-güneydoğusundaki Akçeşme Mevkii'nde anıtsal bir çeşme kalıntısı 2014 arazi sezonunda belgelenmişti. Mermerden inşa edilmiş olan ve bir su tekneside de bulunan çeşmenin, bir mermer mimari parça üzerinde iki ayrı dilde yazıtı vardır. Kasıtlı olarak silindiği için okunamayan Osmanlıca kitabesi ve henüz çözemediğimiz bir başka dilde, muhtemelen Ermenice bir yazıtı vardır. 2018 saha çalışmaları sırasında Halimli yerleşiminin tespiti ile bu çeşme yapısının Uluyol ile olan ilişkisi daha da açıklık kazanmıştır. Akçeşme'den ayrılarak Atlantı Ovası'na yönelen kervanlar, ovaya kavuşmadan önce, 2018'de ayrıntılı olarak belgelediğimiz Halimli yerleşmesinde soluklanırlardı. Genel hatlarını şimdilik böyle tanımlayabildiğimiz Uluyol, 20. Yüzyılda yeraltı su seviyelerinin kayda değer bir ölçekte düşmesi ve dolayısıyla su kaynaklarının kuruması ve Anadolu'dan develerin ortadan kalkması ile terkedilmiştir.

Halimli yerleşmesi Kadınhanı İlçesi'nin Mahmudiye köyü kırsal alan sınırları içerisinde, Mahmudiye köyünün kuşuğunu 5.7 km kuzeybatısında, halen işler vaziyette olan toz mermer ocağının ardında yer alan, oldukça geniş bir alana yayılmış, uzun soluklu bir eskiçağ yerleşimi ve eskiçağ taş ocağı arazisidir. Halimli, Uluyol'un Avdan köyü ile Yalburt Yaylası civarından Atlantı ovasına uzanan kesimi boyunca kurulmuş nadir yerleşmelerden biri olduğundan ve ayrıca taş ocağı olarak da görev gördüğünden proje alanı içinde stratejik önem arz etmektedir (Resim: 3). Orta Tunç Çağları'ndan itibaren aralıklarla yerleşilen, yer yer höyüklermiş arazi ve onu çevreleyen sarp kayalık tepelerden oluşur. Bu tepelerin içe bakan yamaçları, Helenistik ve Roma dönemlerinde mermer taş, lahit ve stel ocağı görevi görmüştür.

Mahal 3 olarak adlandırdığımız, M.Ö. İkinci Bin yerleşimi at nalı biçimli anakayanın dibinde yer alan bir fosil (kurumuş) su kaynağında yer alır ve ele geçen seramiklerden, yerleşimin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu erken yerleşimin seramikleri Orta Tepe'den bilinen karneli (incidizisi kenarlı) çanaklar (C31), içe dönük kenarlı çanaklar (C37-C38), ve pişirme kapları ile aynıdır ve M.Ö. İkinci Bin'in ilk ikiyüz yılına tarihlenir (Resim: 4). Yerleşim, M.Ö. İkinci Bin boyunca devam eder ve buna örnek olarak anti-splash kenarlı çanaklar (C30, C32, C33) ile gözlenir (Resim: 4). Aynı zamanda Hitit İmparatorluk dönemi ekmek pişirme tabakları (tavalar) (C36) da bu eserler arasında temsil edilir.

Halimli arazisi mimari bakımdan incelendiğinde, yukarıda bahsi geçen Mahal 3 içinde M.Ö. İkinci Bin'e ait gözle görünür duvarlar mevcuttur. Yukarıda bahsi geçen, ve kayalık tepeler tarafından üç tarafı çevrili at nalı şeklindeki alanın açık olan ağız kısmı ve su kaynağı, alanın güney kıyısında izlenen bir savunma duvarı tarafından sınırlanarak korunmuştur (Resim: 2). Duvar, kabaca işlenmiş dış yüzeyler ve moloz taş iç dolgu ile inşa edilmiştir ve batı-güneybatı yönündeki Cıbrır tepesinin zirvesine doğru tırmanır ve zirvenin az ötesinde, sırt üzerinde sonlanır. Bu duvarın izlenebilen uzunluğu 910 metredir.

Orta ve Son Demir Çağı'nda yerleşim Mahal 3'ün üçyüz metre güneydoğusuna, yani Halimli'nin Osmanlı dönemi yerleşimi alanına kayar (Mahal 5). Bu mahalde ve sahadaki diğer höyükleşmiş alanlarda, Helenistik ve Roma dönemlerindeki mermer ocağı faaliyetleri ile ilişkili olan geçici yerleşim izlerine rastlanır. Seramiklerden yerleşimin bu dönemlerde kalıcı ve geniş yerleşim olmadığı anlaşılmaktadır. Helenistik ve Roma döneminde Halimli taş ocağından çıkarılan steller ve mimari parçalar büyük ihtimalle, Halimli'nin

yaklaşık yedi km batı-kuzaybatısında yer alan, bugün Şangır Mağaza adıyla bilinen bölgesel kült alanında kullanılmış olmalıdır (Harmanşah ve Johnson 2012: 341). Mahal 5 alanında yerleşim Roma İmparatorluğu döneminden sonra terkedilmiştir ve Selçuklu dönemine kadar tekrar yerleşilmemiştir. Selçuklu döneminde yerleşim, Mahal 5 alanına ek olarak Osmanlı yerleşiminin seksen metre kuzeyinde ve kireç ocağının bitişiğinde (Mahal 4) yeniden kurulmuştur. Bu yerleşim 13. yy. başına tarihlenen sikke (Sultan I. Keyhüsrev) ve açık soluk bej (beyaz) renkli kaplar sayesinde tarihlenir. Mahal 4 alanında Selçuk ve Beylik dönemlerine ait bolca yeşil sırlı seramiklere de rastlanır. Kireç ocağı sözkonusu Selçuklu yerleşiminin en az yarısını tahrip etmiştir. Mahal 5 alanında ise Geç Osmanlı dönemine ait seramikler ve ayakta olan duvarlar mevcuttur.

Bilindiği gibi tarihsel coğrafyacılar, özellikle Kültepe tabletlerinden elde edilen bilgilerle, Anadolu yarımadasında Orta Tunç Çağı'nın kervan yollarını, *karum* ve *wabartum* yerleşmelerini barındıran kent merkezlerini, ve Asur piyasalarını besleyen maden işleme ve değiş-tokuş ağlarını haritalamışlardır (Barjamovic 2011; Barjamovic, Hertel, ve Larsen 2012). Yalburt proje alanı tam da bu haritalarda ünlü Anadolu kenti Puruşhattum hattı üzerinde yer alır. Ancak bu tabloda gözlenen ve coğrafya tarihçilerinin ihmal ettiği en önemli eksiklik, özellikle İlk Tunç Çağı'nda Anadolu'da yapılmış olan tarım ve hayvancılık sayesinde gelişip örgütlenen yerli halklar, onların yerel yollarını, ve kutsal alanlarını içeren yoğun kültür coğrafyasıdır. Yalburt Projesi'nin sağladığı arkeolojik veriler ışığında baktığımızda, Orta Tunç Çağı'nda ortaya çıkan *ticaret*, bu metin bağımlısı tarihsel coğrafyacıların iddia ettikleri gibi dışarıdan gelme ve tepeden inme yeni bir sosyal teknoloji değildir; bilakis yerel gelişimini izleyebildiğimiz uzun soluklu, kesintisiz bir sürecin ürünüdür. Bölgesel bir yol olan Uluyol, dolayısıyla, Orta Tunç Çağı'nda yeni kurulmuş, tarımsal olarak zengin temelli bir ova peyzajının ürünü değil, Yalburt Projesi arazisi içinde kalan Kurugöl Havzası ve Atlantı Ovası örneklerinde görüldüğü gibi Kalkolitik ve Erken Tunç Çağları'nda tarımsal yaşam ve yaylacılıkla aktif hale gelmiş alternatif bir peyzajın ürünüdür. Keza, Kurugöl Havzası içinde yer alan ve Uluyol üzerinde bulunan Hareme Mezarlığı arkeolojik arazisinden ele geçmiş olan ve Orta Tunç Çağı'na tarihlediğimiz ve yayınladığımız silindir mühür bu sürekliliğe işaret eder (Harmanşah ve Johnson 2016: Resim: 5). Hareme Mezarlığı'nın bulunduğu peyzaj yine yapılmaması Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'na kadar giden zengin yerleşim tarihinin bir parçasıdır. Mührün ikonografik tasarımı Kültepe 1b mühürlerinden iyi bilinen geyik av-

layan aslan ve aslanı avlayan avcı motifidir. Özetle, Anadolu peyzajı yoğun yerleşilmiş bir payzajdır ve içinden geçilen binbir yola sahiptir. Bu yollar kraliyet ya da ticaret yolları ile sınırlı değildir; kutsal yollar, hac yolları, hayvancılık yolları, patikalar, ve çiftçileri tarlalarına götüren yollar ile çeşitlenir.

TEKKE VE BATTAL DERE VADİLERİ

2018 arazi sezonunda ikinci önemli çalışma alanı, Ilgın Ovası'nın güneydoğu ve güneybatısına düşen Tekke ve Battal Dere vadileri idi, ve bu vadilerde Akkaya Mevkii ve Lebbor Çayırı adlarıyla anılan iki yeni Geç Tunç Çağı yerleşimi tespit edildi. Tekke ve Battal Dere vadileri Yalburt Projesi yüzey araştırma alanının güney sınırını oluşturan yüksek zirveli Boz Dağları'ndan güney bölgelere geçit sağlarlar (Resim: 1). Güney yönündeki alçak rakımlı batı geçidi (1450 m. rakımlı) Ilgın Ovası'nı Battal Deresi üzerinden Beyşehir bölgesine bağlayan yolu oluşturur. Bu yöndeki doğu geçidi (1735 m. rakımlı) ise daha doğrudan, Tekke Deresi ile Tepeköy ve Derbent Vadisi üzerinden Konya yönüne doğru yol verir. Ilgın Ovası'ndan gelip Hitit döneminin önemli yerleşmesi Mahmuthisar'dan geçerek, Yazı Yaylası'ndaki dağ geçidi üzerinden Konya'ya giden bu doğu geçit yolu üzerinde Akkaya Mevkii arkeolojik alanı tespit edilmiştir. Yalburt Projesi tarafından daha önceki sezonlarda incelenmiş olan Çeşmecik ve Osmancık Aşağı Kuyu höyükleri konumlarıyla yine benzer şekilde Konya'ya çıkan yollara işaret eder, ki bu yol yukarıda belirtilen Tepeköy üzerinden ulaşılan geçidi yahut buna alternatif olarak Kestel Bizans kalesi ile korunan rotayı kullanır.

Ilgın ilçesi Barakmuslu Köyü'nün hemen dışında yer alan Akkaya Mevkii, doğrudan Boz Dağ üzerindeki bir dağ geçidi ve Derbent Vadisi ile Konya'ya bağlanan yol üzerinde bulunur ve tespit ederken bizler için oldukça şaşırtıcı ve heyecan verici olmuş yaygın ve geniş kapsamlı bir yerleşimdir³ (Resim: 5). Akkaya Mevkii yerleşmesi, Boz Dağın aşağı eteklerinde konumlanmıştır ve araştırma alanımızın en büyük Hitit yerleşmelerinden olan Mahmuthisar'a da inen Tekke Vadisi üzerinde yer alır. Yerleşme, bu vadinin üst rakımlarını oluşturan ve derince oyulmuş ve erozyona uğramış olan Akkaya Deresi vadi tabanına tepeden bakan üç paralel burun üzerine kurulmuş, ve yer yer höyükleşmiş yaygın bir yerleşimdir. Bu burunlardan birincisi (en güneydeki: Mahal 1) Geç Tunç Çağı seramikleri vermektedir. Aralarındaki derin dere

³ Barakmuslu köyünü, şiir okumayı sevenler, Atilla İlhan'ın çocukluğunun geçtiği, özellikle de Barakmuslu Mezarlığı şiirinde bahsini ettiği köy olarak hatırlayacaklardır.

yatağına rağmen daha kuzeydeki ikinci ve üçüncü burunlarda, yani Mahal 2 ve 3'te ve Mahal 4 ve 5'te de bu yaygın M.Ö. İkinci Bin yerleşimi devam eder. En güneydeki mahalde (Mahal 1) bulunan İkinci bin seramikleri bu dönemde standart olan sığ hemisferik kâseler, *anti-splash* kenarlı kaseler, dört çeşit T-tipi çömlek ve pişirme kaplarından oluşur (Resim: 6). Aynı zamanda bu mahalden ele geçen çanak-çömlekler sık rastlanmayan hamur ve kap şekilli kombinasyonları da sunarlar (örneğin bkz. C9). Ancak bu parçaların da Geç Tunç Çağı'na ait olduğu görülür. Bu alanda, Mahal 1 yakınında, burnun en yüksek kısmında yanmış ve kerpiçten inşa edilmiş, M.Ö. İkinci Bin'e ait bir binaya rastlanmıştır. İkinci, yani orta teras üzerinde (Mahal 2 ve 3'te), Geç Tunç Çağı çanak çömlekleri, özellikle burnun uzuna doğru zengin bir çeşitlilik gösterir (Resim: 7). Temel olarak bu repertuar *anti-splash* kenarlı kaseler, T-tipi çömlekler ve pişirme tavalardan oluşur. Yerleşme Hitit İmparatorluk faaliyetleri ile (M.Ö. 16. yüzyıl civarında) yeniden kurulduğu ve İmparatorluk dönemi boyunca devam ettiği anlaşılmaktadır.

Yine orta teras üzerinde (Mahal 2 ve 3'te), Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı ile muhtemelen de Geç Neolitik dönemine tarihlenebilecek seramikler de repertuvara eklenmiştir. Ekip üyemiz Dr. Shannon Martino burada ele geçen zengin mal repertuarını yapımlarına göre altı ayrı teknik kategoriye ayırmıştır. Seramiklerin 2019 yazında gerçekleştirdiğimiz ayrıntılı çalışmasıyla, Akkaya Mevkii'nin kesin tarihlemesi mümkün olmuştur. Petrografik analiz öncesi seramikler üzerine yaptığımız ön çalışmalara göre, Kalkolitik dönemde Akkaya Mevkii'nde imal edilen çanak çömleklerde yerel volkanik kayalar, diğer arazilerde kullanılan kum yerine katkı maddesi olarak kullanılmıştır (Resim: 8). İlk Tunç Çağı'na gelindiğinde ise, çömlekçiler yerel bir katkı (*temper*) kullanmazlar, onun yerine standart İlk Tunç Çağı'ndan iyi bilinen bitkisel katkı madde kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu standart teknoloji genel olarak geçerli olsa da, Shannon Martino'nun yaptığı çalışmalara göre, kırmızı astarlı açıkta malların yerel bir üslûptaki versiyonu da İlgin bölgesinde gözlenir. Bu benekli kırmızı astarlı açıkta malların (Resim: 9) yüzeylerinde siyah benekler bulunur ve bu benekler, 3000 yıl sonrasında görülecek olan ince cidarlı kırmızı ve siyah mallarda olduğu gibi, madeni eşya etkisi uyandırmayı amaçlarlar. Mahal 3 tarlası buluntuları arasında, yerleşimin bu erken safhasına ait, geometrik bezemeli, gayet mütevazı bir de seramik damga mühür ele geçmiştir (Resim: 10).

Barakmuslu köyünün hemen yukarısında güneyindeki kayalık alanda obsidyen kaynağı bulunduğu tespit edilmiştir. Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı-

ları'nda bu obsidyen kaynaklarının kullanıldığı düşünülebilir. Mahal 3'ün bitişğinde yer alan çıplak, erozyona uğramış tüf anakaya taş ocağı bu volkanik anakayanın uzantısıdır. Akkaya seramiklerinde kullanılan volkanik katkının bu ocaktan edinilmiş olduğu düşünülebilir. Geç Tunç Çağı'nda ise yerel çömlekçiler yeniden katkı olarak volkanik cam kullanımına geri dönerler.

Son olarak, Lebbor Çayırı, Geçit köyü sınırları içinde, Battal Deresi'nin taşkın havzasının hemen üzerindeki inişli yokuşlu tepelik arazi içerisinde, Balkı kasabasının ardındaki sırtların hemen ardına sarılmış alçak seviyeli bir bayır yerleşmesidir. Akşehir Müzesi'nin 2016 yılındaki çabaları ile 1. Derece arkeolojik sit alan ilan edilmiştir. Sahadaki ilk seramik analizlerine göre, Akkaya Mevkii yerleşmesi gibi Lebbor Çayırı da oldukça geniş bir topoğrafyaya yayılan bir Orta ve Geç Tunç Çağı yerleşmesidir. Bununla birlikte Lebbor Çayırı arazisi aynı zamanda Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı dönemlerinin kaba malları ile pişirme çanak-çömlekleri ile Helenistik döneme ait bir yerleşime sahiptir.

Battal deresi Vadisi Ilgın Ovası'nı Beyşehir gölü havzasına dolayısı ile Hula Nehir Memleketindeki Eflatun Pınar'a bağlar. Ancak Balkı yerleşiminin kendisi Battal Deresi'nin geniş ve verimli alüvyal ovasına sahiptir. Doğanhisar, Akşehir ve Beyşehir'e giden yollar ile Sultan Dağları'ndan doğarak batıya akan sayısız derenin başlangıcı da buradadır. Balkı'da tespit edilen höyük üzerindeki yapılaşmadan dolayı tarihlenememiştir. Balkı'nın batı yakasındaki Asarlık Mevkii'nde Helenistik ve Roma dönemlerine ait geniş bir yerleşim, mezarlıklar ve Tümülüsler tespit edilmiştir.

SONUÇLAR VE GELECEK SEZON İÇİN PLANLANAN ÇALIŞMALAR

2018 yılı saha çalışmaları ışığında hem Uluyol güzergâhında yapılan çalışmalar hem de bu güney vadilerinde tespit edilen yeni arazilerle, Ilgın bölgesinin eskiçağda işlerliği olan önemli yerel rotaları ile bölgesel yolları belgelenmiş ve irdelenmiş oldu. Aynı bu yol ve rotaların bölgenin uzun soluklu peyzaj tarihinde, ve özellikle M.Ö. İkinci Bin boyunca ki yeri çok daha iyi anlaşılmış oldu. Çalışmanın başında belirtildiği, gibi peyzaj arkeolojisi ve peyzaj tarihi çalışmalarında sıkça rastlanan, bilindik tarih bilimsel ve metodolojik alışkanlıklar hep metinsel kaynakları öne çıkarır, dolayısıyla bölgelerarası kraliyet yolları öne çıkarılır. Bu yaklaşım kaçınılmaz olarak coğrafyanın ve mekanın yorumunda, iktidar odaklı anlatıları yerel coğrafyalara

empoze eder. Ancak arkeolojik yüzey araştırma metodolojisini yerel dolaşım ağları ve yerel mekân kurgusuna odakladığımızda ve metinlerin otoritesini bir kenara bıraktığımızda, bölgesel peyzaj tarihinin ana hatlarını çıkarmak için önemli imkânlar oluşur.

Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi, 2020 yılında gerçekleştirilmesi planlanan dokuzuncu ve son arazi sezonu ile tamamlanacaktır. Bu sezon için planlanan amaç ve objektifleri aşağıda sıralanmıştır. Bu çalışmalar, Yalburt Projesi'nin 2018 yılında kazanmış olduğu Wenner Gren Vakfı Araştırma Ödülü tarafından karşılanacaktır.

1. Ilgın bölgesinde Hitit İmparatorluğu dönemi için önem arzettiği düşünülen üç arkeolojik arazide (Yalburt Yaylası, Kale Tepesi, ve Uzun Pınar) jeofizik çalışmalar gerçekleştirilecektir. Bu araziler için saha koşulları göz önüne alınarak 3D-GPR Yer Radarı ve ERT-Electrical Resistivity Tomography teknikleri önerilmektedir.
2. Yine aynı üç arazide İnsansız hava aracı ile havadan fotoğraflama ve 3-boyutlu modelleme (Structure from Motion - SfM) ve fotogrametri çalışmaları planlanmaktadır. Bu çalışmalara daha geleneksel mimari ve topoğrafik belgelenmeler eklenecektir.
3. Ilgın ilçesi Çavuşçugöl kasabası kuzeyinde bulunan ve prehistorik dönemlerde ve ortaçağ ile erken modern dönemlerde göl ya da bataklık olan Kurugöl havzası'nın prehistorik dönemlerden bu yana olan jeomorfolojik tarihinin anlaşılabilmesi için gerekli olan C14 tarihlemesi için toprak örnekleme planlanmaktadır.
4. Yalburt Yaylası Hitit Kutsal Havuz Anıtı'nın koruma ve arkeolojik alan yönetim planlarının hazırlanmasına yönelik olarak, hem Yalburt Anıtı'ndaki bazı koruma sorunları ve somut acil tedbir önerileri içeren, hem de Yalburt ve çevresinin bir kültür mirası ve doğal peyzaj olarak korunması, ve hatta bu alanda iklim değişikliğine dair eğitime yönelik bir ekolojik park geliştirilmesi için yapılması gereken çalışmaların ana hatlarını belirleyen bir görüş raporu Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na 2018 yılında sunuldu. Buradaki acil koruma önlemleri onaylandığı takdirde, özellikle 1970'lerde sayın Raci Temizer ve ekibi tarafından inşa edilen ama bugün işlevini yitirmiş olup, bunun ötesinde binaya zarar veren ayakların sökülmesi koruma uzmanları nezdinde gerçekleşmelidir. Bu doğrultadaki koruma çalışmalarına devval edilecektir.

SERĞİ: “HERKES AYNI SOLUĞU PAYLAŞIYOR”

Son olarak, 2019 yılında Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi olarak iştirak edinilen bir sergiden bahsetmek gerekiyor. Amerika Birleşik Devletleri'nin Şikago kentindeki Illinois Üniversitesi kampüsünde bulunan Gallery 400 Sanat Galerisinde, 18 Ocak-9 Mart 2019 tarihleri arasında “Herkes Aynı Soluğu Paylaşıyor” başlıklı ve iklim değişikliği ve siyasi ekoloji konulu bir sergi gerçekleşti. Sergi, Ocak 2017 tarihinden beri Doç. Dr. Ömür Harmanşah yürütücülüğünde ve finans desteğini Humanities Without Walls konsorsiyumu ve Andrew Mellon Vakfı'nın yüzellibin dolarlık bir ödülle sağladığı uluslararası ve disiplinlerarası “Bir Pratik Olarak Siyasi Ekoloji: Antroposen Çağı'na Bölgesel Bir Yaklaşım” projesinin bir temsili ve sunuşu olarak düzenlendi. Bolivya, Pakistan, Amerika Birleşik Devletleri (2), Kamboçya ve Türkiye (2)'de yedi ayrı bölgede yapılan saha çalışmalarında bu bölgelerdeki yerli halkın iklim değişikliğini ve ekolojik krizi nasıl deneyimledikleri araştırıldı ve bu deneyimlerin kültürel ve doğal mirasa olan etkisi incelendi. Bu yedi saha çalışmasından biri de Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2018 saha çalışmaları sezonu çerçevesinde gerçekleştirildi. Dolayısıyla Yalburt projesi tarafından sahada üretilen fotoğraflar, çizimler, saha defterleri ve videolar kullanılarak arkeolojik bir saha çalışması deneyimi galeri mekânına taşındı. Sergide Yalburt Projesi ekip üyelerinden sanatçı Bochay Drum, proje yöneticileri Dr. Peri Johnson ve Doç. Dr. Ömür Harmanşah ile ortaklaşa olarak, “Biz Kazı Yapmıyoruz” başlıklı bir karışık ortam yerleştirmesi hazırladı. Türkiye'nin iki saha projesi ile temsil edildiği sergi, T.C. Chicago Başkonsolosu Sn. Umut Acar tarafından da ziyaret edildi. Bu sergi ve projenin de yayın çalışmaları devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Barjamovic, Gojko. 2011. *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.

Barjamovic, Gojko, Thomas Hertel, ve Mogens Trolle Larsen. 2012. *Ups and Downs at Kanesh. Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*. Leiden: Netherlands Instituut voor het Nabije Oosten.

Belke, Klaus. 2017. Transport and Communication. In *The Archaeology of Byzantine Anatolia from the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks*, P. Niewöhner, ed., 28-38. New York: Oxford University Press.

Erdmann, Kurt. 1961. *Das anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, pt. 1. Berlin: Verlag Gebr. Mann.

French, D.H. 1998. *Pre- and Early-Roman Roads of Asia Minor: The Persian Royal Road*. Iran 36: 15–43.

Given, Michael; 2004. *Archaeology of the Colonized*. Routledge: London and New York.

Hawkins, J. David. 1995. Appendix 1. YALBURT. In *The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa (SÜDBURG)*, 66–85. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Harmanşah, Ömür. 2015. *Place, Memory and Healing. An Archaeology of Anatolian Rock Monuments*. Oxfordshire and New York: Routledge.

Harmanşah, Ömür ve Peri Johnson; 2012. “Yalburt Yaylası (Ilgın, Konya) Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi, 2010 Sezonu Sonuçları,” 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde. Adil Özme (ed). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 153/2. Cilt II: 335-360.

Harmanşah, Ömür ve Peri Johnson; 2016. “Hitit Ülkesi Sınırlarında Peyzaj ve Yerleşim Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi Saha Çalışmaları 2014 Sezonu” 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde. Candaş Keskin (ed). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Cilt II: 235-250.

Harmanşah, Ömür; Peri Johnson ve Müge Durusu-Tanrıöver; 2016. “Kuru Göl Havzası’nda Yerleşim ve Çevre: Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2013 Sezonu,” 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde. Candaş Keskin (ed). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Cilt II: 217-234.

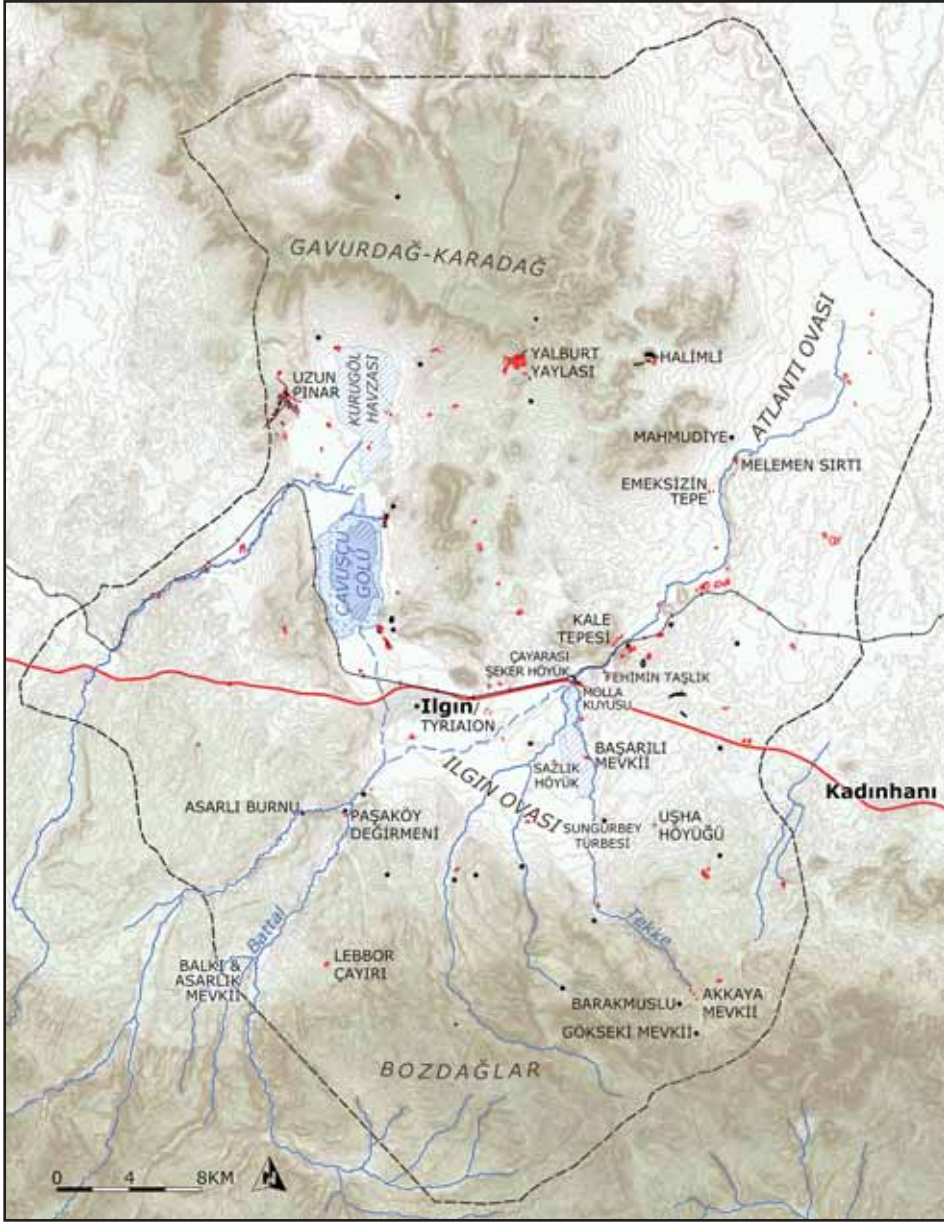
Harmanşah, Ömür, Peri Johnson, Ben Marsh, ve Müge Durusu-Tanrıöver. 2017. Lake-Places, Local Hydrology, and the Hittite Imperial Projects in the Ilgın Plain. Yalburt Yaylası Archaeological Landscape Research Project 2015–2016 Seasons. *The Archaeology of Anatolia, vol. 2. Recent Discoveries (2015–2016)* içinde, S.R. Steadman and G. McMahon, ed., 302–20. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.

Johnson, Peri ve Ömür Harmanşah. 2015. Landscape, Politics, and Water in the Hittite Borderlands: Yalburt Yaylası Archaeological Landscape Research Project 2010-2014. *The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries (2011–2014)* içinde, Sharon Steadman and Gregory McMahon, eds., 255–77. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.

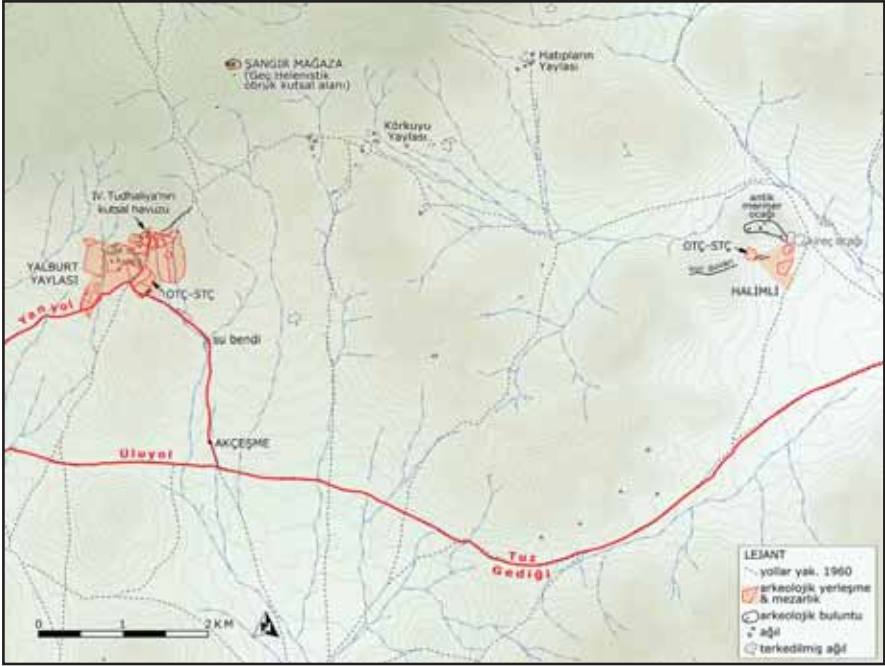
Johnson, Peri ve Ömür Harmanşah. 2019. The Political Ecology of Roads and Movement: Yalburt Yaylası Archaeological Landscape Research Project 2018 Season. *The Archaeology of Anatolia, vol. 3. Recent Discoveries (2017–2018)* içinde, S.R. Steadman and G. McMahon, eds. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.

Merewether, Charles. 2006. Introduction: Art and the Archive. In *The Archive*, C. Merewether, ed., 10–17. Cambridge, MA: The MIT Press.

Wilkinson, Tony J.; Charles French, Jason A. Ur ve Miranda Semple; 2010. The Geoaerchaeology of Route Systems in Northern Syria. *Geoarchaeology* 25.6: 745–771.

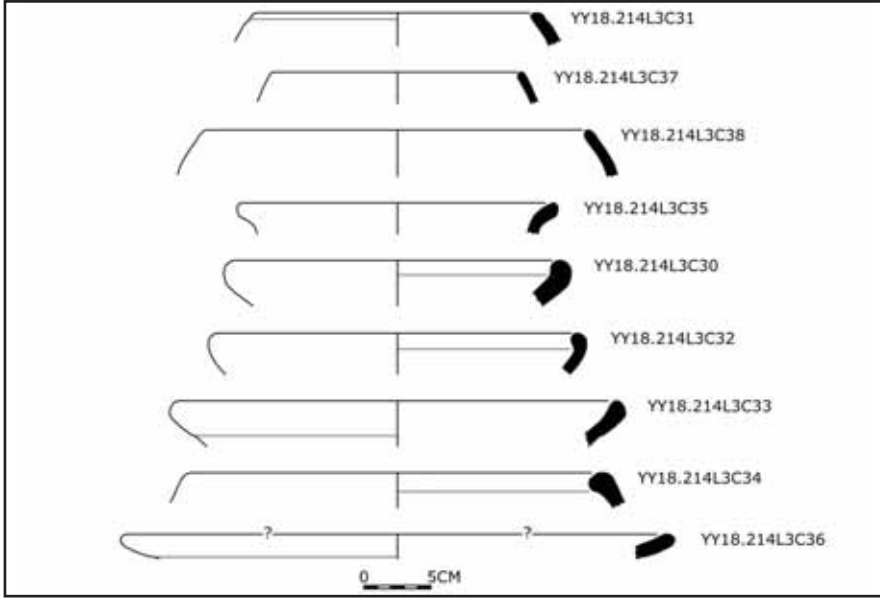
Resim 1: Yalbur Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzeysel Araştırması Projesi alanı ve yazıda bahsi geçen arkeolojik araziler (2018 sezonu). Harita: Peri Johnson. (Topoğrafik veriler: ASTER GDEM [METI, NASA]).

Resim 2: Yalbur Yaylası-Halimli arası Uluyol haritası ve bağlantılı arkeolojik araştırma alanları. Harita: Peri Johnson. (Topoğrafik veriler: ASTER GDEM [METI, NASA]).

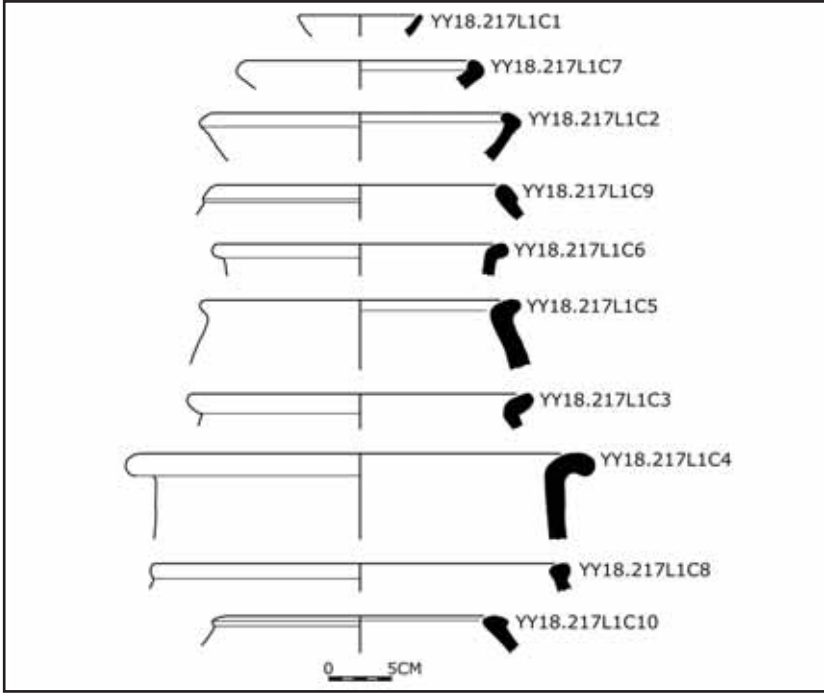
Resim 3: Halimli (Mahmudiye Köyü, Kadınhanı İlçesi) Eskiçağ taş ocağı kalıntıları. Fotoğraf: Bochay Drum.

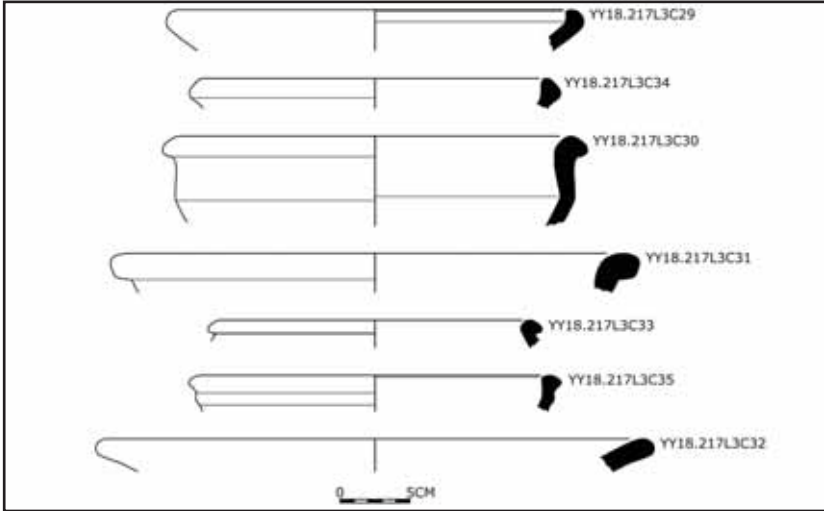
Resim 4: Halimli (SU 214) M.Ö. İkinci Binyıl çanak çömleklerinden örnekler.
Çizimler: Müge Durusu Tanrıöver.

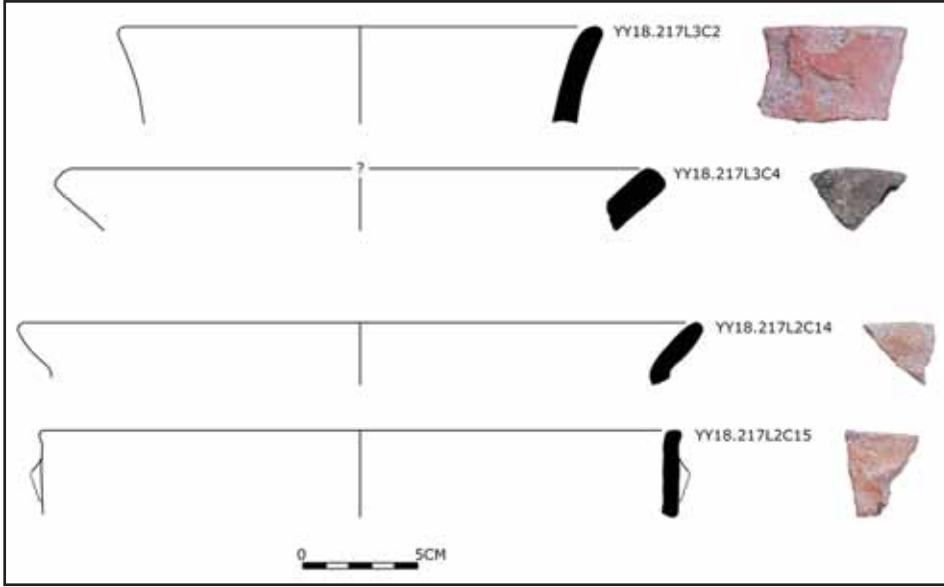
Resim 5: Akkaya Mevkii (Barakmuslu Köyü, Ilgın İlçesi). Orta burun (Mahal 2 ve 3'ün) vadiye bakan batıdan görünüşü. Fotoğraf: Yalburst Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzeysel Araştırma Projesi.

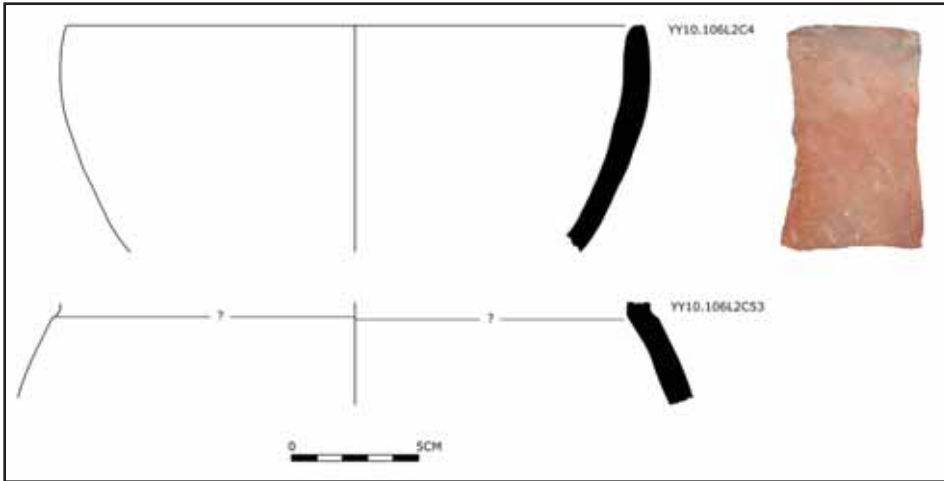
Resim 6: Akkaya Mevkii (SU 217) Mahal 1 Geç Tunç Çağı çanak çömleklerinden örnekler. Çizimler: Müge Durusu Tanrıöver.

Resim 7: Akkaya Mevkii (SU 217) Mahal 3 Geç Tunç Çağı çanak çömleklerinden örnekler. Çizimler: Müge Durusu Tanrıöver.

Resim 8: Akkaya Mevkii (SU 217) Mahal 2-3 Kalkolitik Dönem çanak çömleklerinden volkanik cam katkısı olan örnekler. Çizimler: Shannon Martino.

Resim 9: Ören Çeşmesi (SU 106) Mahal 2 İlk Tunç Çağı çanak çömleklerinden benekli kırmızı astarlı açkılı mal örnekleri. Çizimler: Shannon Martino.

Resim 10: Akkaya Mevkii (SU 217) Mahal 3'te ele geçirilmiş Kalkolitik ya da İlk Tunç Çağına ait damga mühür.

AFYONKARAHİSAR İLİ ve İLÇELERİ 2018 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Özdemir KOÇAK*
Ömür ESEN
Rahim KIZGUT
Talat KOÇAK

Afyonkarahisar İli ve ilçelerindeki¹ çalışmalarımız T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Türk Tarih Kurumu'nun desteği ile gerçekleştirildi^{2*}. Bu kurumlara ve yetkililerine teşekkür etmek isteriz. Çalışmalarımız Bakanlık Temsilci olarak Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden Sanat Tarihçi Nergis Koçak, Selçuk Üniversitesi'nden Harita Mühendisi Öğr. Gör. Ömür Esen ve Harita Teknikeri Musa Kaya, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Arkeolog Mustafa Bilgin ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı Öğr. Gör. Dr. Talat Koçak, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Dr. Öğr. Üyesi H. Gül Küçükbezi, Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dr. Öğr. Üyesi Rahim Kızıgıt, Selçuk Üniversitesi Arş. Gör. Gülay Uyar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrenci-

* Prof. Dr. Özdemir KOÇAK, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kampus-Konya/TÜRKİYE, okocak@selcuk.edu.tr

Öğr. Gör. Ömür ESEN, Selçuk Üniversitesi İnşaat Daire Başkanlığı, Kampus-Konya/TÜRKİYE, omuresen@hotmail.com;

Dr. Öğr. Üyesi Rahim KIZGUT, Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Giresun/TÜRKİYE, rahim.kizgut@giresun.edu.tr;

Öğr. Gör. Dr. Talat KOÇAK, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, Afyon/TÜRKİYE, tkocak@aku.edu.tr

1 Koçak 2004 a; Koçak 2004 b, 173 vd.; Koçak 2005, 19 vd.; Koçak 2006, 83 vd.; Koçak 2009, 51 vd.; Koçak 2010, 287 vd.; Koçak 2011, 181 vd.; Koçak 2012, 231 vd.; Koçak 2013, 39 vdd.; Koçak 2014, 75 vdd.; Koçak 2015, 355 vdd.; Koçak-Bilgin 2005, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2010, 9 vd.; Koçak-Işık 2007, 357 vd.; Koçak-Işık 2008, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2013, 31 vd.; Koçak-Küçükbezi-Kızıgıt 2016 a, 21 vdd.; Koçak-Küçükbezi-Kızıgıt 2016 b; Koçak-Küçükbezi 2017, 489 vdd.; Koçak-Bilgin-Küçükbezi 2017, 233 vdd.; Koçak-Esen-Bülbül 2018, 355 vdd.; Koçak-Bilgin-Küçükbezi 2019; Koçak-Peker-Bilgin-Küçükbezi 2019, 45 vdd.; Koçak-Esen-Kızıgıt-Kaya 2019, 239 vdd.

2 ** Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü: "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2017-2018 Yılları Arkeolojik YüzeY Araştırmaları" (Proje no: 17401020).

si Arkeolog Pınar Kızıltepe Bilgin, Yüksek Lisans öğrencileri Fatma Erdem ve Arkeolog K. Berra Şahin ile birlikte yürütülmüştür. Bütün ekip üyelerine uyumlu çalışmalarından dolayı teşekkürü borç bilmekteyiz. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürü Arkeolog Mevlüt Üyümez, emekli Arkeolog Ahmet İlaslı ile beraber bütün Müze çalışanlarına ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünden Cemil Kaynak'a ayrıca teşekkür etmek isteriz. Araştırmanın başlangıcında Afyonkarahisar Valisi Mustafa Tutulmaz, İl Kültür ve Turizm Müdürü Mehmet Tanır ve Afyonkarahisar Müze Müdürlüğü ziyaret edildi ve yapılacak çalışmalar hakkında bilgi verildi. 2018 yılı yüzey araştırmalarımızın ağırlıklı olarak Afyonkarahisar Merkez'de Akarçay Havzası çevresinde yoğunlaştırıldı. Bunun yanında daha önce incelediğimiz 20 ören yerinde harita çalışmaları yürütüldü (Harita: 1). 2016 ve 2017 yıllarında yürütülen araştırmalar sırasında incelediğimiz yerleşmelerin çoğunluğunun aynı zamanda hali hazır haritaları da yapılmıştı. Bu dönem ise arazide incelediğimiz ve kendi çalışma konumuzla ilişkili olan bütün ören yerlerinin haritaları yapıldı. Böylece 2018 yılında incelenen 31 ören yeri ile beraber şimdiye kadar toplam 76 alanın haritası yapılmış oldu. Bu işlemler Topcon Hyper V GNSS cihazı ile Cors-TR ölçümüyle yapılmıştır. Mutlak doğruluk konusunda ülkemizdeki temel ölçüm ve doğruluk hassasiyetini sağlayan yöntem budur. Önümüzdeki dönemlerde inceleyeceğimiz hemen bütün ören yerlerini bu şekilde kayıt altına alıp bölgenin kültür envanterini sağlıklı olarak belgelemeyi planlamaktayız.

Bölgede Sincanlı Ovası'nın ve belki de İç-batı Anadolu çevresinin en önemli yerleşmelerinden birisi olan Küçükhöyük'te önceki yıllarda çalışmalar yapılmıştı³. Bu dönem de yaklaşık KG: 520x DB: 470 doğrultusundaki yerleşmenin hali hazır haritası yapıldı. Küçükhöyük Kasabası'nın 1600 m, Sinanpaşa ilçesinin de yaklaşık 6 km kuzeydoğusunda yer alan höyükte belediye başkanının bilgisi dahilinde çalışmalar yürütüldü. 1960 yılı haritasında yerleşmenin doğusunda eski bir su değirmeni görülmektedir. Höyükte İTÇ, OTÇ ve Roma dönemi buluntularıyla beraber yoğun boya bezemeli ve gri Demir Çağı seramiklerine rastlanır. Bu dönemim seramiğinin çok sayıda olması ve çeşitliliği, yerleşmenin konumu ve alan olarak büyüklüğü, burasının İçbatı Anadolu çevresinin en önemli Demir Çağı iskânlarından birisi olabileceğini düşündürmektedir. Yerleşmedeki en erken iskân olasılıkla kuzeyba-

³ Koçak 2011, 185-186; Koçak-Bilgin-Küçükbezi 2019, 180, Resim 109; Koçak-Esen-Kızgut-Kaya 2019, 247.

tıdaki 14 m kadar yüksekliğe çıkan ve İTÇ'a kadar giden buluntular veren höyüktür (ana yerleşim alanı ise 4-5 m kadar yüksekliktedir). Yerleşme MÖ 2. binyıl ve Demir Çağında güneye ve doğuya doğru genişlemiştir.

Daha sonra Şuhut ilçesi Karaadilli Kasabası'nda çalışıldı. Belediye Başkanı Ahmet Yaman bize rehber olarak belediye çalışanı Mustafa Bozkurt'u görevlendirdi. Karaadilli Kasabası çevresinde üç yerleşmede hali hazır harita çalışması ve incelemeler yürütüldü. Buradaki üç yerleşmedeki harita çalışmalarımız önümüzdeki dönemlerde yapmayı planladığımız ve bölge yerleşmelerinde mevcut tahribat durumlarının anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşündüğümüz bir projeden dolayıdır. Bu durum için en can alıcı örneklerden birisi Karaadilli Kasabası'nın 2 km kadar kuzeybatısında kalan Cafer Höyük'tür (Çizim 1)⁴. Yerleşme belki de bu çevrede tarımsal tahribata verilecek en önemli örnektir. K-G: 100 m, D-B: 150 m boyutlarında ve en fazla 2 m kadar büyüklüğündeki Cafer Höyük'te çok az sayıda İTÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma dönemi seramikleri görülür. Bu havzanın önemli MÖ 2. binyıl yerleşmelerinden birisi de Hasanlı Höyük'tür (Çizim: 2)⁵. Karaadilli Kasabası'nın 3.8 km kuzeybatısında yer alan bu yerleşme 11 m kadar yükseklikte, D-B: 285, K-G: 245 m boyutlarındadır. Höyük üzerinde İTÇ, yoğun MÖ 2. binyıl ve Demir Çağı seramiklerine rastlanmaktadır. Hasanlı Höyük, güneyde Çölovası kesiminden gelen ve kuzeyde Şuhut Ovası ve kuzeydoğuda Çay ilçesine doğru uzanan yolların kesiştiği önemli bir yerde konumlanmaktadır⁶.

Karaadilli'nin ovalık kesiminin en büyük yerleşmesi Kepir Höyük'tür (Çizim: 3)⁷. Kasabanın 3.2 km kuzeydoğusunda, Konya-Denizli yolunun 1 km kuzeyinde yer alan bu yerleşmede Kalkolitik Çağ, İTÇ, MÖ II. bin yıl, Demir Çağı (yoğun gri seramik), Hellenistik ve Roma dönemi seramiklerine rastlanmaktadır. Bu yerleşme 11 m kadar yükseklikte ve K-G: 460 m, D-B: 490 m boyutlarındadır. Önceki yıllarda bu dönem yerleşme üzerinde tespit ettiğimiz İTÇ seramik buluntularının yoğunluğu ve çeşitliliği burada zirai faaliyetlerin yanı sıra ticarete de işaret etmektedir. Özellikle burada ele geçen ve Konya Ovası malzemesi olarak görülen *metalik İTÇ örnekleri* bu durumu destekler⁸. Karaadilli'nin doğusunda ve Karakuş Dağlarına yalanan kesimde Oynağan

⁴ Koçak 2014, 78.

⁵ Koçak 2014, 78; Koçak-Bilgin-Küçükbezi 2016, 11; Koçak-Bilgin-Küçükbezi 2019, 44.

⁶ Koçak-Bilgin-Küçükbezi 2019, harita 3.

⁷ Koçak 2014, 79; Koçak-Bilgin-Küçükbezi 2016, 11; Koçak-Bilgin-Küçükbezi 2019, 19.

⁸ Koçak 2014, 79.

Köyü'nde araştırmalar sürdürüldü. Burada Muhtar Abdullah Akyol'un bilgisi dahilinde Ercan Kurt'un rehberliğinde Oynağan Mezarlık Höyük'te alıřıldı⁹. Köyün 600 m kadar kuzeybatısında yer alan bu yerleşme yaklaşık 15 m yüksekliğinde ve KB-GD: 400 m, KD-GB: 300 m boyutlarındadır. Bu yerleşme üzerinde İTÇ, MÖ 2. binyıl, Demir ağı, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait malzemelere rastlanmaktadır. Oynağan Mezarlık Höyük'te iki adet dinos ağız parçası tespit edildi. Bunlar yaklaşık olarak MÖ 6. yüzyıla (Lydia dönemi) tarihlendirildi.

Bölgede ay İlçesi ile bağlantıyı sağlayan güzergâh üzerinde Kılınçkaya yerleşmeleri vardır. Bu kesimde köyün yaklaşık 1.2 km batısında birbirine bitişik olarak Pınarbaşı Büyük Höyük ve Pınarbaşı Küçük Höyük yerleşmeleri yer alır¹⁰. Bunlardan diğerine göre daha büyük olan Pınarbaşı Büyük Höyük 10 m kadar yükseklikte, K-G: 360 m, D-B: 245 m boyutlarındadır. Bu yerleşme üzerinde GNÇ, Kalkolitik ağ, İTÇ, MÖ 2. binyıl, Demir ağı, Hellenistik ve Roma dönemi malzemeleri ele geçmiştir. Pınarbaşı Küçük Höyük ise yaklaşık 4 m yükseklikte, K-G: 280 m, D-B: 300 m boyutlarındadır. Pınarbaşı Küçük Höyük'te ise GNÇ, Kalkolitik ağ, İTÇ, MÖ 2. binyıl, Hellenistik ve Roma dönemi malzemeleri görülmektedir. Her iki yerleşme de Bulanık-Devederesi üzerinden Karamık Karacaören kesimine doğru uzanan ana yol üzerinde yer almaktadır. En erken dönemlerden itibaren sürekli bir iskânın görülmesi bu alanın zirai verimliliği yanısıra yol bağlantılarıyla da ilgili olmalıdır.

Daha sonra şuhut'da Arızlı Köyü'nden ve Karakuş Dağları üzerinden İsparta Yalvaç'a doğru uzanan dağ yolu üzerindeki eski yol güzergahını incelendi. Buradaki kalıntılardan yola çıkarak Afyonkarahisar il sınırında kalan hat üzerinden noktalar alındı. Bu güzergah İ-batı Anadolu evresi ile Göller Yöresi arasındaki bağlantıyı sağlayan doğal geçişlerden birisi durumundadır. Bölgede Cafer Höyük-Hasanlı kesiminden kuzeyde şuhut Ovası'na doğru uzanan tarihi doğal yol güzergahından yukarıda söz etmiştik. Bu bağlantı üzerinde yer alan Uzunpınar Köyü'nün muhtarı Yılmaz Kurt'un bilgisi dahilinde köyün 500 m kadar batısında yer alan Köyünü Höyük Mevkii incelendi¹¹. 10 m kadar yüksekliğinde, K-G: 200 m, D-B: 280 m boyutlarındaki bu yerleşmede İTÇ, MÖ 2. binyıl, Demir ağı ve Roma dönemi malzemeleri vardır.

⁹ Koçak 2014, 78.

¹⁰ Koçak 2014, 77-78; Koçak-Bilgin-Küçükbezci 2019, 182, Resim 113.

¹¹ Koçak 2014, 76.

Bu kesimdeki dağ köylerinden birisi Bozan Köyü'dür. Köy muhtarı İlker Güngör'ün bilgisi dahilinde ve Medet Türkmen'in refakatinde Kocapınar yerleşmesi araştırıldı¹². Köyün 850 m kadar batısında yer alan bu yerleşme yaklaşık 20 m yükseklikte, K-G: 210 m, D-B: 360 m boyutlarındadır. Kocapınar yerleşmesi üzerinde Burada İTÇ ve MÖ 2. binyıl malzemeleri görülmektedir. Bu çalışma döneminde Çölovası-Karaadilli-Şuhut bağlantısı üzerinde İçikli Köyü araştırıldı. Bu köy ve yerleşmeleri dağlık kesimle Karaadilli ve Şuhut Ovası'nı birbirine bağlamaktadır. Bu yol bağlantısı üzerinde Arpalık ve Çukurçayır, bunun dışında dağ yolları ile ilişkili olarak da Üçün yerleşmesi vardır. Muhtar Ali Uysal'ın bilgisi dahilinde bu yerleşmeler incelenmiştir. Dağlık kesimde yer alan İçikli Üçün yerleşmesi özellikle Neolitik-Kalkolitik Çağ buluntuları ile dikkat çekmektedir¹³. Bu yerleşme Köyün 2.8 m kuzeyindeki doğal bir kayalığın üzerinde yer alır. Tepeüstü ve yamaç yerleşmeleri görünümündeki Üçün'in yayılım alanı K-G: 240 m, D-B: 270 m civarındadır. Yerleşme üzerinde GNÇ, Kalkolitik Çağ, İTÇ, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma dönemi malzemeleri ele geçmiştir. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nin vitrinlerinde bu yerleşmeden giden bir ana tanrıça figürini bilinmektedir. Bizim de önceki yıllarda yaptığımız çalışmalarda burada bir figürinin baş kısmına ait bir parça tespit edilmişti¹⁴. Bu çalışma döneminde de bir figürine ait iki parça ve çakmaktaşıdan yapılmış sağlam bir ok ucu tespit edildi. Bu köydeki diğer yerleşmeler yukarıda söz ettiğimiz tarihi doğal yolla ilişkilidir. Bunlardan İçikli Köyü'nün yaklaşık 500 m batısında yer alan Arpalık Mevkii¹⁵ 10 m kadar yükseklikte, K-G: 150 m, D-B: 190 m boyutlarındadır. Yerleşmenin kuzey eteklerinde erken dönemlere ait (GNÇ/Kalkolitik) buluntular görülmüştür. Arpalık Mevkii'nde ayrıca İTÇ, MÖ 2. binyıl ve Hellenistik dönem malzemeleri de görülmektedir. Arpalık Mevkii gibi, yol güzergahı ile ilişkili olan diğer yerleşme Çukurçayır'dır¹⁶. İçikli Köyü'nün 1.4 km kadar batısındaki Kamışlık Mevkii'nde yer alan Çukurçayır yerleşmesi 9 m yükseklikte, KB-GD: 130 m, KD-GB: 240 m boyutlarındadır. Bu yerleşme üzerinde Kalkolitik Çağ, İTÇ, MÖ 2. binyıl, Helenistik ve Roma dönemi malzemeleri görülmektedir.

2018 yılı çalışma döneminde Çölovası-Dinar bağlantısı ve Eldere-Sancar Yaylası kesimlerinden Göller Yöresi ile olan bağlantıyla ilgili olarak ayrıntılı

¹² Koçak 2013, 41.

¹³ Koçak 2013, 40-41; Koçak-Bilgin 2013, 31-48.

¹⁴ Koçak 2013, 40-41; Koçak-Bilgin 2013, 31-48.

¹⁵ Koçak 2013, 40; Koçak-Bilgin 2013, 32.

¹⁶ Koçak 2013, 40; Koçak-Bilgin 2013, 32.

bir çalışma yürütüldü. Bu çalışmalarda öncelikle Akgün Köyü Muhtarı Yaşar Özcan'ın bilgisi dahilinde, köyün 900 m kadar kuzeybatısında yer alan Tepe Höyük incelendi (Çizim 4)¹⁷. Bu yerleşme günümüzde tam anlamıyla önemli karayollarının geçiş noktası üzerindedir. Yerleşmenin büyüklüğü ve ele geçen buluntular Tepe Höyük'ün en erken dönemlerden itibaren konumunun önemli olduğunun kanıtıdır. Burada Neolitik Çağ'dan itibaren hemen hemen kesintisiz bir iskânı izlemek mümkün görülmektedir. Tepe Höyük 11 m yükseklikte, K-G: 460 m, D-B: 380 m boyutlarındadır. Yerleşme üzerinde GNÇ, Kalkolitik Çağ, İTÇ, MÖ 2. binyıl ve Demir Çağı malzemeleri görülmektedir.

Tepe Höyük üzerinden Göller Yöresi ile olan bağlantı yolu üzerindeki Eldere Köyü'nde Adatepe yerleşmesi vardır¹⁸. Bu höyük köyün 1.4 km güneybatısında ve Afyonkarahisar-Isparta karayolunun 800 m doğusunda yer alır. Bu yerleşmeden sonra güneydeki Isparta Ovası'na doğru doğal yol güzergahı uzanmaktadır. Köy Muhtarı İlhami Uluturhan'ın rehberliğinde önce Yapıaltı Mevki'ndeki kaya mezarları ve daha sonra Adatepe Höyüğü araştırıldı. Adatepe yerleşmesinin ortasından eski demiryolu hattı geçmektedir. Yerleşme 7 m yüksekliğinde ve yaklaşık 190 m çapındadır. Adatepe'de Kalkolitik Çağ, İTÇ, MÖ 2. binyıl, Demir Çağı ve Roma dönemine tarihlenen buluntular görülmektedir. Çölovası'nın güneyindeki dağlık kesimden Göller Yöresi ile olan bağlantıyı sağlayan yerlerden birisi Sancar Yaylası çevresidir. Çapalı Köyü sınırları içerisindeki bu havza Çölovası'ndan ve Çapalı Köyü üzerinden gelen yolu Senirkent-Isparta tarafına bağlamaktadır. Bu yol üzerinde ve Sancar Yaylası'nda Emirkuyusu yerleşmesi bulunur¹⁹. Burada Muhtar Volkan Koçyiğit'in bilgisi dahilinde Yusuf Yağcı ve Mustafa Özata'nın rehberliğinde araştırmalara başladık. Önce Küçük Sancar Yaylası civarında Hapızın Başı Mevkiindeki bir antik yol (via sebaste uzantısı) ve bir gözetleme kulesi incelendi. Buradan Büyük Sancar kesimine geldik. Emirkuyusu yerleşmesi Çapalı Köyü'nün 6 km kuzeydoğusunda ve Ören Mevkiinin 1300 m güneyindedir. Burası 4 m kadar yükseklikte, KB-GD: 290 m, KD-GB: 230 m boyutlarındadır. Emirkuyusu yerleşmesinde GNÇ, Kalkolitik Çağ, İTÇ, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma/Geç Roma dönemi buluntuları tespit edilmiştir. Bu çalışmalarımız sırasında Emirkuyusu'nun 1300 m kadar kuzeyinde yer alan Ören Mevkii incelendi. Bu alanda büyük mimari bloklar vardır.

¹⁷ Koçak-Küçükbezci-Kızıgüt 2016a, 23-24.

¹⁸ Koçak-Küçükbezci-Kızıgüt 2016a, 22; Koçak-Bilgin-Küçükbezci 2019, 67, Resim 36.

¹⁹ Koçak-Küçükbezci-Kızıgüt 2016a, 22-23.

2018 yılı araştırmalarımızda Menteş ve Örenkaya kesimlerinde daha önce çalıştığımız ve Afyonkarahisar ana yolu ile ilişkili iki yerleşmede harita çalışmaları yürütüldü. Menteş Höyük ve Örenkaya ykaltı Mevkileri Kusura yerleşmesi ile de yakın hyklerdir. Bunlardan Menteş Köyü sınırlarında ve köyün 2800 m kuzeydoğusunda yer alan Menteş Höyük yerleşmesi geniş bir alana yayılmaktadır²⁰. Olasılıkla erken yerleşme kuzeydoğu yönünde 24 m kadar yüksekliğe ulaşan ve yaklaşık K-G: 450 m, D-B: 600 m boyutlarında olan tepedir. Bu kısımda st kotlarda Antik ağ isknına ait yapı kalıntıları gözlenmektedir. Eteklerde ve alt kesimlerde ise yoğun M 2. binyıl seramiklerine rastlanır. Ayrıca İT, gri renkli Demir ağı, Hellenistik ve Roma dönemi seramikleri de çok sayıda görülür. Bu alanın güneybatı ve kuzeyine doğru 5-6 m kadar yükseklikte ve geniş bir alana yayılmış İT, M 2. binyıl, Demir ağ (gri seramik ve Lydion), Hellenistik ve Roma dnemş buluntukları gözlenir. Örenkaya Köyü'nün 1 km kadar doğu çıkışında yer alan Örenkaya ykaltı yerleşmesinde çalışıldı (izim 5)²¹. Höyük 15 m yükseklikte, K-G: 320 m, D-B: 290 m boyutlarındadır. zerinde İT, M 2. binyıl ve Hellenistik dönem buluntuları görülür. Höyüğün batı eteklerinde M 2. binyıla ait iri kp parçaları belirgin şekilde görülür. Bazılarının üzerinde kalın bantlar vardır.

2018 yılı araştırma sezonunda Afyonkarahisar il merkezi çevresi ile İhsaniye kesimine doğru uzanan alanın da araştırılması planlanmıştı. Bu amaçla Merkez'de Erkmen Kasabası'nda Fikirtepe (Aksaz Mevkii) yerleşmesi incelenmiştir. Burası Aksaz Mevkii ya da Erkmen Kalkınma Kooperatifi Soğukhava Deposu Yanı olarak da isimlendirilebilir. Afyonkarahisar-Uşak Karayolu'nun 100 m kuzeyindedir. Bu yerleşmenin güney eteklerinde Afyonkarahisar Müzesi Müdürlüğü tarafından yapılmış sondaj kazıları gözlenir. Yerleşme 5 m kadar yükseklikte, KB-GD:180, KD-GB:190 m boyutlarındadır. Burada Kalkolitik, İT, az sayıda OT, Demir ağı malzemelerine rastlanır. Erkmen Kasabası'nda çalıştığımız bir diğer yerleşme Depe Toprağı Mevkii'dir. Burada Geç Antik ağ buluntularıyla beraber birkaç tane Demir ağı özellikleri gösteren seramik grlmştir.

İl Merkezinde, nceki yıl incelediğimiz apak Höyük'te halihazır harita çalışması yapıldı²². İl Merkezinin 4,5 km kadar kuzeydoğusundaki bu yerleş-

²⁰ Koçak 2012, 236-237; Koçak 2013b, 23; Koçak-Bilgin-Kkbezi 2016, 11; Koçak-Bilgin-Kkbezi 2019, 44, 181, Resim 111.

²¹ Koçak 2012, 236; Koçak-Bilgin-Kkbezi 2019, 44.

²² Koçak-Esen-Kızgut-Kaya 2019, 249.

me 19 m yüksekliğinde ve K-G: 290 m, D-B: 270 m ölçülerindedir. Yerleşme üzerinde Kalkolitik Çağ, İTÇ, MÖ 2. binyıl ve Roma dönemlerine tarihlenecek buluntular ele geçmiştir. Bu çalışmalar sırasında 1 ağırşak (OTÇ?), 1 ip eğirme aleti (İTÇ?) ve 1 adet boğa figürini olmak üzere üç adet etütlük/envanterlik eser tespit edildi. Çıkrık Kasabası sınırlarında yer alan ve kasabanın 2 km güneydoğusunda ve Çıkrık Kasabası-Çalışlar Köyü yolunun güneyinde yer alan Çıkrık Höyük incelendi²³. Bu höyük 17 m yükseklikte, K-G: 150 m, D-B: 175 m boyutlarındadır. Yerleşmenin üst kotlarında, güney ve doğusundaki mezarlık alanlardaki kaçak kazı çukurları çevresinde Kalkolitik Çağ, İTÇ ve MÖ II. bin yıl seramikleri tespit edilmiştir. Höyüğün doğu ve güney bölümlerinin İTÇ'da eski yerleşmenin üzerine kurulmuş taş-sandık mezarlardan oluşan bir mezarlık alanı olduğu düşünülmektedir. Yine bu kaçak kazı izlerine göre mezarlık alanının üzeri muhtemelen MÖ II. bin yılda tekrar yerleşim alanı olarak kullanılmıştır. Buradaki mezarlar ortalama 150x100x50 cm boyutlarındadır.

Yine bu bölgede Çayırbağı Kasabası çevresi araştırıldı. Belediye Başkanı Yakup Çam'ın bilgisi dahilinde Halil Akbulut'un rehberliğinde Çayırbağı Höyük incelendi (Resim 1). Çayırbağı yerleşmesi kasabanın 400 m kuzeybatısında, Afyonkarahisar-Eskişehir yolunun 150 m batısında ve Uğur Mahallesi'nde yer almaktadır. Burası 16 m yükseklikte, K-G: 230 m, D-B: 185 m doğrultusundadır. Çayırbağı'nın güneybatısında modern ve eski mezarlar yer alır. Höyüğün batı eteklerinde p.t. den yapılmış bir adet yapı modeli (?) bulundu (Resim 2)²⁴. Yerleşmede az sayıda İTÇ ve MÖ 2. binyıl buluntularıyla beraber, Demir Çağı (yoğun gri seramik ve bir adet boyalı örnek), Helenistik ve Roma dönemleri seramikleri tespit edildi. Fethibey Kasabası'nda Belediye memuru Mehmet Cantaş'a bilgi verildi. Kasaba içerisinde yer alan Höyük mevkiinin incelenmesi daha sonraki araştırma dönemlerine ertelendi. Susuz Kasabası'nda Belediye başkanı Cengiz Yıldız'a bilgi verildi. Belediye başkanı Belediye memuru Ahmet Kaya'yı bize rehber olarak verdi. Bu kasabanın sınırları içerisinde yer alan ve bir teppeüstü yerleşmesi olan Darboğazlar Mevkii incelendi²⁵. Burası Susuz Kasabası'nın 3.7 km güneydoğusunda ve Afyonkarahisar ana yolunun 2.8 km doğusunda yer alır. Darboğazlar Mevkii kuzey-güney yönünde uzanan 14 m kadar yükseklikteki doğal bir kayalık

²³ Koçak-Esen-Kızgut-Kaya 2019, 250.

²⁴ Bu buluntunun aynı yerleşmeden gelen yakın bir benzeri Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Tarafımızdan bu iki eser hakkında ayrıntılı bir yayın çalışması yürütülmektedir.

²⁵ Koçak-Esen-Kızgut-Kaya 2019, 249.

üzerinde konumlanmıştır (K-G: 180, D-B: 145). Burada Kalkolitik Çağ, İTÇ, MÖ 2. binyıl, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait buluntulara rastlanmaktadır.

Afyonkarahisar'ın hemen kuzeyindeki Akarçay havzası çevresinde İsmailköy-Sadıkbey arasında yoğun bir yerleşim dokusu karşımıza çıkar. Bu çevredeki buluntular kültürel açıdan bir çeşitlilik gösterir. Bu durum kuzeydeki İhsaniye yerleşmelerinde de kendini gösterir. İsmailköy çalışmaları sırasında Sadıkbey kesiminde yer alan Çorca Höyük 1-2 araştırıldı (Resim 3). Burası İsmailköy'ün 1700 m güneybatısında ve Sadıkbey Mahallesi'nin 900 m doğusunda yer almaktadır. Bu kesimde birisi kuzeybatıda, diğeri de ilk yükseltiye göre güneydoğuda olmak üzere iki yükselti karşımıza çıkar. Bu alanlardan kuzeybatıda olanı diğere göre daha büyüktür (Çorca Höyük 1). Bu yerleşme 21 m yüksekliğinde, KB-GD: 280 m, KD-GB: 240 m büyüklüğündedir. İTÇ ve yoğun MÖ 2. binyıl seramikleri bulunan Çorca Höyük 1'de bir adet tutamak üzerine yapılmış bir figürin parçası (İTÇ) tespit edildi (Resim 4). Çorca Höyük 1'in hemen güneydoğu bitişiğinde Çorca Höyük 2 yükseltisi yer alır. Burası 4 m kadar yükseklikte ve yaklaşık 250 m çapındadır. Çorca Höyük 2'de ise Roma/Geç Roma dönemi buluntuları ile birlikte yapı tuğlaları görülmektedir.

Aynı havza içerisinde birbirine yakın iki yerleşme vardır. Bunlardan ilki Höyükardı (Türbeyanı Höyük) yerleşmesidir (Resim 5). Bu yerleşme İsmailköy'ün 300 m kuzey çıkışında ve İsmail Dede Türbesi'nin yanında yer alır. Höyükardı yerleşmesi 6 m yükseklikte, K-G: 75 m, D-B: 55 m boyutlarındadır. Üzerinde İTÇ buluntuları ile beraber bir adet OTÇ seramik parçası tespit edilmiştir. Höyükardı'nın üst kotlarında İTÇ'a tarihlediğimiz bir figürin parçası tespit edilmiştir (Resim: 6). Diğer yerleşme ise İsmailköy'ün 2 km kuzeybatısındaki Ağdalı Höyük'tür. Bu yerleşme 4 m yükseklikte D-B: 230 m, K-G: 135 m boyutlarındadır. Yerleşme üzerinde İTÇ ve MÖ 2. binyıl buluntuları tespit edilmiştir. Bu havzada Demirçevre Köyü araştırıldı. Köy Muhtarı Hakkı Babayiğit'in rehberliğinde köyün güneybatı çıkışında yer alan İnaz Mevkii'ne gidildi. Buradaki tepeüstü yerleşme incelendi. Bu yerleşme üzerinde Demir Çağla beraber Geç Roma dönemi buluntuları görüldü. Demirçevre buluntuları ağırlıklı gri renkli seramiklerden oluşmaktadır. Buluntular daha çok tepenin kuzey ve batı yamaçlarında tespit edildi. Daha sonra Demirçevre (İnaz) Köyü sınırları içerisinde yer alan Üzerliktepe yerleşmesi incelendi. Burası Afyonkarahisar-Kütahya karayolunun ve demiryolunun bitişiğinde, Afjet tesislerinin doğu bitişiğinde, Afyonkarahisar Şehir Merkezinin yaklaşık olarak 12 km kuzeybatısında yer alır. Üzerliktepe 6 m yükseklikte D-B: 100

m, K-G: 65 m boyutlarındadır. Yerleşmede az sayıda İTÇ, bir adet OTÇ (?), Demir Çağı ve Roma dönemi buluntuları görülmektedir.

Afyonkarahisar il merkezine en yakın köylerden birisi olan Çakırköy çevresinde araştırmalar devam ettirildi. Bu çalışmalar sırasında köyün 2500 m kuzeydoğusunda, Afyonkarahisar-İzmir karayolunun 200 m güneyinde ve Onkoloji Hastanesi'nin hemen batısında yer alan ve büyük oranda Hakkı Özsoy'un çiftlik arazisi içerisinde kalan Çakır Höyük yerleşmesi incelendi. Burası 3 m yükseklikte, D-B: 240 m, K-G: 210 m boyutlarındadır. Yerleşme üzerinde Demir Çağı ve Roma dönemlerine tarihlenen buluntular tespit edilmiştir. 2018 yılı çalışma planımızın bir bölümünü de İhsaniye-Afyonkarahisar arasının incelenmesi oluşturmaktaydı. Bu amaçla önce Beyköy-Ablak köyleri çevresinde bir ön araştırma yapıldı. Beyköy Muhtarı Bahattin Devrim'in bilgisi dahilinde Aza İlyas Demir'in rehberliğinde Beyköy Höyüktepe yerleşmesi araştırıldı²⁶. Bu yerleşme Beyköy'ün 2.2 km güneyinde, Karakaya Mevkiinin 300 m kuzeybatısında ve Pınaörü'nün 200 m güneyinde bulunur. Yerleşme 13 m yükseklikte, KB-GD: 150 m, KD-GB: 140 m boyutlarındadır. Beyköy-Höyüktepe'de İTÇ ve Demir Çağı'na tarihlenen buluntular tespit edilmiştir.

Daha sonra Beyköy sınırlarındaki Yumrukaya'yadaki (Sivrikaya) kaya mezarları ve kaya oyu mezarları ile Beyköy'ün 1.5 km doğusunda yer alan kayalık Fırındere Mevkii çevresi araştırıldı. Beyköy'den sonra biraz daha güneyde Ablak Köyü çevresi araştırıldı. Bu köyde Muhtar Yaşar Çetin'in bilgisi dahilinde köyün 500 m kuzeydoğusunda yer alan Ablak Höyük incelendi (Resim 7)²⁷. Yerleşme 21 m yükseklikte, K-G: 460 m, D-B: 350 m boyutlarındadır. Ablak Höyük'te İTÇ, MÖ 2. binyıl ve Demir Çağı'na tarihlenen buluntular tespit edilmiştir. Yerleşmede çok sayıda envanterlik ve etütlük buluntu tespit edilmiştir: MÖ 13. yüzyıla tarihlenen bir adet hiyeroglif yazılı p.t. bulla (Resim: 8)²⁸, İTÇ'ye tarihlenen bir adet mermer idol parçası (Resim 9)²⁹, bir adet metal ok ucu (Demir Çağı?), bir adet p.t. figürin parçası (İTÇ) (Resim: 10)³⁰, iki adet p.t. ağırşak (İTÇ). Yerleşme üzerinde STÇ'ı veren seramiklerin yoğunluğu değerlendirmelerimiz açısından önemlidir³¹.

²⁶ Gonnet 1983, 151-154.

²⁷ Koçak-Esen-Kızgut-Kaya 2019, 22.

²⁸ Ablak Höyük buluntuları ve burada ele geçen bulla ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Koçak-Peker-Bilgin-Küçükbezi 2019, 45 vdd. Ayrıca bkz. Koçak-Esen-Kızgut-Kaya 2019, 107, Resim 101.

²⁹ Lamb 1936, 28-30, Fig. 11: 5-6.

³⁰ Lamb 1936, 28-30, Fig. 11: 1-2; Lamb 1937, 251, Fig. 17: 7.

³¹ Beycesultan'da yeni kazı çalışmaları kapsamında karşılaştırma için bkz. Dedeoğlu-Abay 2014.

İhsaniye ilçesi çevresinde araştırmalarımız sürdürüldü. Yukarıtandır Köyü'nde muhtarın bilgisi dahilinde ve eski muhtar İbrahim Ardıç'ın rehberliğinde Çatalhöyük Mevkii incelendi. Burası köyün yaklaşık 1 km batısında yer almaktadır. Buradaki doğal tepenin üzerinde bir ya da iki tümülüs mevcuttur. Yukarıtandır Köyü'nün 400 m kuzeybatı çıkışında ve Çatalhöyük tümülüsünün 1300 m doğusunda ise Yukarıtandır Höyük yer almaktadır. Yerleşme 17 m yükseklikte, K-G: 260 m, D-B: 220 m boyutlarındadır. Yukarıtandır Höyük'te İTÇ, yoğun MÖ 2. binyıl, Demir Çağı ve Roma dönemi buluntuları tespit edilmiştir. Daha sonra Cumalı Köyü araştırıldı. Burada eski muhtar Mustafa Çetinbaş'ın verdiği bilgiye göre köyün isminin daha önce Sülümenli Tepesi, sonra Cumaovası ve günümüzde de Cumalı olarak adlandırılmaktadır. Köy Muhtarı Ramazan Sümürken ile Deve yolu Mevkii'ne gidildi. Burası köyün yaklaşık olarak 400 m kuzeydoğusunda yer alan 2 m kadar yükseklikte yayvan bir yerleşmedir. Burada Geç Antik Çağa tarihlenebilecek az sayıda seramik görülür.

Susuz Osmaniye Köyü'nde Muhtar Ahmet Yılmaz'ın rehberliğinde Kuzukuyusu Mevkii incelendi. Burası Cumalı ile Susuz Osmaniye köylerinin arazisi içerisindedir. Burada üçü derin olmak üzere kaçak kazı izleri tespit edildi. Kazı alanlarındaki blok taşlar buradaki tümülüslere işaret eder. Az sayıda seramik Geç Roma dönemine aittir. Susuz Osmaniye'de incelediğimiz son yer Terlemez Höyük mevkiidir. Burası köyün 1.5 km güneyinde yer alır. Burasının da tümülüs olduğu düşünülmektedir. Tatarlı Belediye Başkanı Ramazan Gümüş'ün bilgisi dahilinde zabıta görevlisi Halil Pamukçu'nun rehberliğinde Asar Kalesi incelendi. Kale kasabanın doğu bitişiğindeki doğal kayalığın üzerindedir. Burada Demir Çağ, Geç Roma ve Antik Çağa ait seramikleri görülür. Demir Çağı seramikleri gri renktedir. Eldere Köyü'nde Muhtar İlhami Uluturhan'ın rehberliğinde köy içerisindeki okul bahçesinde yer alan buluntular incelendi. Burada yazıtlar ve Roma dönemine ait mimari parçalar yer almaktadır.

Afyonkarahisar İli Şuhut İlçesi Karaadilli Belediyesi Cafer Höyük, Hasanlı Höyük ve Kepir Höyük, Dinar İlçesi Akgün Köyü Akgün Tepe Höyük ile Sandıklı İlçesi Örenkaya Köyü Örenkaya Üyükaltı Halihazır Harita Çalışma Raporu

Çalışma alanları Afyonkarahisar İli Şuhut İlçesi Karaadilli Belediyesine bağlı Cafer Höyük, Hasanlı Höyük ve Kepir Höyük, Dinar İlçesi Akgün Köyüne bağlı Akgün Tepe Höyük ile Sandıklı İlçesi Örenkaya Köyüne bağlı Örenkaya Üyükaltı'dır. Yerleşim alanlarının halihazır harita çalışmalarında Topcon

Hyper V GNSS alıcısı ile gerçek zamanlı kinematik (GZK) koordinat üretimine imkan veren TUSAGA-Aktif (Türkiye Ulusal Ana GPS Ağı- Aktif (CORS-TR (Continuously Operating Reference Station-Türkiye)) ağına dayalı olarak VRS (The Virtual Reference Station) düzeltme tekniği kullanılarak 1 sn kayıt aralığında 3 epok ölçü ile WGS 84 Uluslararası sistemine uygun olarak ITRF 96 koordinat sisteminde 3 derecelik dilimde nokta koordinatları (x, y) ve elipsoidal yüksekliği (h) belirlenmiştir. Elde edilen arazi ölçülerinin hesap ve çizimleri NetCAD Halihazır Harita Modülü kullanılarak hazırlanmış ve ED-50 koordinat sistemine dönüştürülmüştür. Aşağıda sırasıyla Cafer Höyük (Çizim: 1), Hasanlı Höyük (Çizim: 2), Kepir Höyük (Çizim: 3), Akgün Tepe Höyük (Çizim: 4) ve Örenkaya Üyükaltı (Çizim: 5) halihazır haritaları gösterilmiştir.

DEĞERLENDİRME

Afyonkarahisar İli ve ilçelerinde 2018 yılında yapılan yüzey araştırmaları İl Merkezi ve İhsaniye ilçesi çevresinde yoğunlaştırılmıştır. Bunun yanında önceki yıllarda araştırdığımız Karaadilli-Çölovası güzergâhı çevresinde, Sandıklı Mentеш Höyük'te, Sinanpaşa Küçük Höyük'te harita ve yüzey araştırmaları çalışmaları yürütülmüştür. 2016 yılından itibaren araştırmalarımızın önemli bir boyutunu harita çalışmaları oluşturmaktadır. Aslında önceki yıllarda Bayat Dede Mezarı ve Maçaklı Kale, Bolvadin Üçhöyük ve Küçük Höyük, Dinar İsmail Höyük, Dikici Höyük, Dazkırı Ağılların Önü gibi yerleşme ve mezarlık alanlarında bu çalışmalar yapılmıştı. Ancak son üç yıldır harita çalışmaları ve yüzey çalışmaları çok daha koordineli ve birlikte yürütülmektedir. Böylece 2018 yılında 31 olmak üzere, son üç yılda 70 ve eski çalıştıklarımızla beraber 76 alanın hali hazır haritaları yapılmıştır. Önümüzdeki yıllarda Afyonkarahisar Merkez ilçe ve İhsaniye çevrelerindeki yüzey araştırmaları kapsamında bu çalışmaları devam ettirmek ve daha önce incelediğimiz alanlar arasından seçtiğimiz ören yerlerinde de harita çalışmaları yürütmeyi planlamaktayız. Bu dönem çalışmalarımızda Sinanpaşa Küçükhöyük ve Sandıklı Mentеш Üyük yerleşmelerini tekrar inceledik ve burada daha önceden planladığımız harita çalışmalarını gerçekleştirdik. Her iki yerleşme de konumları itibarıyla önemli yol bağlantıları üzerinde yer alır. Küçükhöyük yerleşmesi Kütahya kesimine doğru uzanan yol üzerinde yer alır. Burası aynı zamanda verimli bir tarım arazisidir. Yerleşmenin erken dönemlerden itibaren kurulduğu anlaşılrsa da burada MÖ 2. binyıl ve Demir Çağı iskânı daha önemli görülmektedir. Küçükhöyük yerleşmesi bölgedeki en zengin Demir Çağ gri ve boyalı seramik grubunu vermektedir. Yerleşme üzerinde tarımsal

tahribat gözlenmektedir. Burada yapılacak arkeolojik bir kazı İç-batı Anadolu kesiminin Demir Çağ ve MÖ 2. binyıl kültürlerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Sandıklı Mentеш yerleşmesi de çevredeki Örenkaya Üyükaltı, Kusura, Ekinova Höyük ve Boyalı ile beraber Afyonkarahisar-Dinar yolu üzerinde yer alan önemli bir yerleşmedir ve zengin MÖ 2. binyıl buluntuları ile dikkat çekmektedir.

2017 yılı çalışmalarında olduğu gibi bu dönemde de Afyonkarahisar il merkezi çevresinde zengin erken dönem buluntularına rastlanmıştır. Bu çevrede Fikirtepe ve Çapak Höyük gibi yerleşmeler bunun kanıtı durumundadır. İl merkezi civarında ve İhsaniye kesimine doğru uzanan alanda zengin buluntu grubu tespit edildi. İsmailköy çevresindeki Çorca ve Höyükardı yerleşmelerinde İTÇ'a tarihlediğimiz figürin parçaları bu durumun kanıtıdır. Kimi zaman çömlek kulpları üzerine applike edilmiş bu örneklerin bir benzerini 2017 yılında Sinanpaşa ilçesindeki Ayvatlı Höyük'te yaptığımız çalışmalar sırasında tespit etmiştik³². Bu örneklerin Afyonkarahisar il merkezinin kuzeyinden batıda Sincanlı Ovası'na doğru alanda karşımıza çıkması dikkat çekicidir³³.

2018 yılı araştırmalarımızın belki de en önemli bulutu grubu İhsaniye ilçesi sınırlarında yer alan Ablak Höyük'te tespit edildi. Buradaki çalışmalarımız sırasında pişmiş topraktan yapılmış konik bir bulla tespit ettik. MÖ 13. yüzyıla tarihlenen bullanın üzerinde hiyeroglif yazılar bulunmaktadır. Bunun yanında İTÇ'a tarihlenebilecek bir adet mermer idol parçası, bir adet p.t. idol ve iki adet p.t. ağırşak ile Demir Çağı'na (?) tarihlenebilecek bir adet metal ok ucu tespit edildi. Bu kesimde güneye doğru Yukarıtandır ve Çayırbağ (Sipsin) yerleşmeleri de kuzey-güney rotası üzerinde yer alan önemli yerlerdir. Bunlardan Çayırbağ'da bulduğumuz p.t. bir yapı modeli (?) üzerinde çalışmalarımız sürmektedir.

Bu araştırma döneminde Şuhut ve Sandıklı ilçelerinin güneyinde Karaadilli kesiminden Akgün civarına kadar olan alanı inceledik. Bu çalışmalarımız bölge yollarının tespiti, yerleşmelerdeki tahribatların boyutlarının anlaşılması ve harita çalışmasını kapsamaktaydı. Bu amaçla Karaadilli çevresinde önemli gördüğümüz üç yerleşme ile beraber Şuhut Ovası'nın güney çıkışında önemli prehistorik iskânları barındıran İçikli Köyü civarında ara-

³² Koçak-Esen-Kızgıt-Kaya 2019, 246, Resim 6. Bu konuda bilgi için bkz. Sarı 2012, 211-214; Fidan-Sarı-Türkteki 2015, 60 vdd.

³³ Tarafımızdan bu buluntular ile ilgili olarak ayrıntılı bir yayın çalışması hazırlanmaktadır.

tırmalar yaptık. Karaadilli’de Kepir Höyük, Çay ilçesine doğru uzanan doğal yol üzerindedir ve bu bölgenin en önemli İTÇ iskânlarından biri olmalıydı. Bunun yanında Hasanlı Höyük de kuzeydoğuda Şuhut Ovası’na doğru uzanan yol üzerinde yer alan önemli bir MÖ 2. binyıl yerleşmesidir. Biraz daha batıda Akgün Tepe Höyük ve Adatepe yerleşmeleri de Sandıklı-Dinar-Çölovası kavşağından Isparta Ovası’na doğru uzanan yol üzerinde yer almaktadırlar. Bu çalışmalarımız sırasında Çapalı Köyü üzerinden Sancar Yaylasına ve buradan da Isparta’ya doğru uzanan yol güzergâhı araştırıldı.

2019 yılı yüzey araştırmaları ile ilgili planlamamızın merkezini Afyonkarahisar il merkezinin kuzeyinden İhsaniye kesimine doğru uzanan hat oluşturacaktır. Bunun yanında üç dönemdir devam eden yoğun harita çalışmalarının da aynı şekilde devam ettirilmesi planlanmaktadır.

2018 Yılında Afyonkarahisar Çevresinde İncelenen ve Harita Çalışması Yapılan Ören Yerleri

	İlçe/Köy	İsim		İlçe/Köy	İsim
1	Sinanpaşa/ Küçükhöyük Kas	Küçükhöyük	17	Dinar/Akgün Köyü	Emirkuyusu
2	Merkez/Erkmen Kasabası	Fikirtepe Höyüğü	18	Merkez/İsmailköy	Çorca Höyük
3	Merkez	Çapak Höyük	19	Merkez/İsmailköy	Çorca Höyük 2
4	Şuhut/Karaadilli Kasabası	Cafer Höyük	20	Merkez/İsmailköy	İsmailköy Höyükardı
5	Şuhut/Karaadilli Kasabası	Hasanlı Höyük	21	Merkez/İsmailköy	Ağdalı Höyük
6	Şuhut/Karaadilli Kasabası	Kepir Höyük	22	Merkez/Demirçevre Köyü	Üzerliktepe
7	Şuhut/Oynağan Köyü	Oynağan Mezarlık H.	23	Merkez/Çakırköy	Çakır Höyük
8	Şuhut/Kılınçkaya Köyü	Pınarbaşı Büyük Höyük	24	İhsaniye/Beyköy	Beyköy Höyüktepe
9	Şuhut/Kılınçkaya Köyü	Pınarbaşı Küçük Höyük	25	İhsaniye/Ablak Köyü	Ablak Höyük
10	Şuhut/Uzunpınar Köyü	Köyönü Höyük Mevkii	26	İhsaniye/Yukarıtandır Köyü	Yukarıtandır Höyük
11	Şuhut/Bozan Köyü	Kocapınar Mevkii	27	Sandıklı/Menteş Köyü	Menteş Üyük
12	Şuhut/İçikli Köyü	İçikli Üçin	28	Sandıklı/Örenkaya	Üyükaltı
13	Şuhut/İçikli Köyü	Arpalık Mevkii	29	Merkez/Çıkrık Kasabası	Çıkrık Höyük
14	Şuhut/İçikli Köyü	Çukurçayır	30	Merkez/Çayırbağı Kasabası	Çayırbağı Höyük
15	Dinar/Akgün Köyü	Tepe Höyük	31	Merkez/Susuz Kasabası	Darboğazlar Mevkii
16	Dinar/Eldere Köyü	Adatepe			

KAYNAKÇA

DEDEOĞLU, F.- E. ABAY (2014), "Beycesultan Höyük Excavation Project: New Archaeological Evidence from Late Bronze Age Layers", *Arkeoloji Dergisi*, XIX, 1-39.

GONNET, H. 1983, "Beyköy Yüzey Arkeoloji Araştırmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, IV, 151-154.

FİDAN, E.- D. SARI- M. TÜRKTEKİ (2015), "An Overview of the Western Anatolian Early Bronze Age", *European Journal of Archaeology*, 18/1, 60-89.

KOÇAK (2004 a), *Erken Dönemlerde Afyonkarahisar Yerleşmeleri*, Konya.

KOÇAK, Ö. (2004 b), "Afyon-Bolvadin Yüzey Araştırmaları 2002 (Neolitik Çağdan İlk Tunç Çağına Kadar)", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXI-1, 173-184.

KOÇAK, Ö. (2005), "Bolvadin- Çay ve Sultandağı Yüzey Araştırmaları 2003", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXII-1, 19-28.

KOÇAK, Ö. (2006), "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIII/1, 83-94.

KOÇAK, Ö. (2009), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVI/2, 51-72.

KOÇAK, Ö. (2010), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2008 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVII/2, 287-312.

KOÇAK, Ö. (2011), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2009 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVIII/2, 181-200.

KOÇAK, Ö. (2012), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIX/1, 231-261.

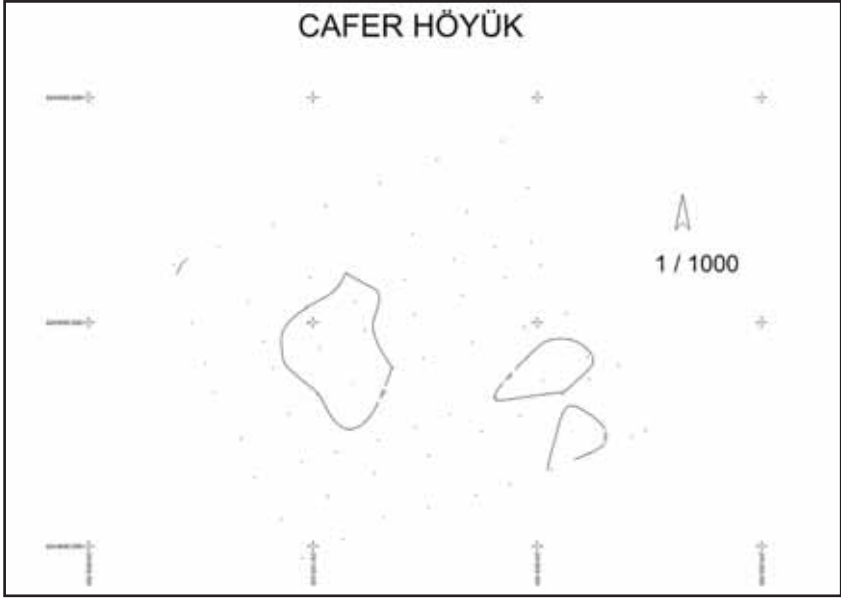
KOÇAK, Ö. (2013), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXX/2, 39-52.

KOÇAK, Ö. (2014), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXI/2, 75-96.

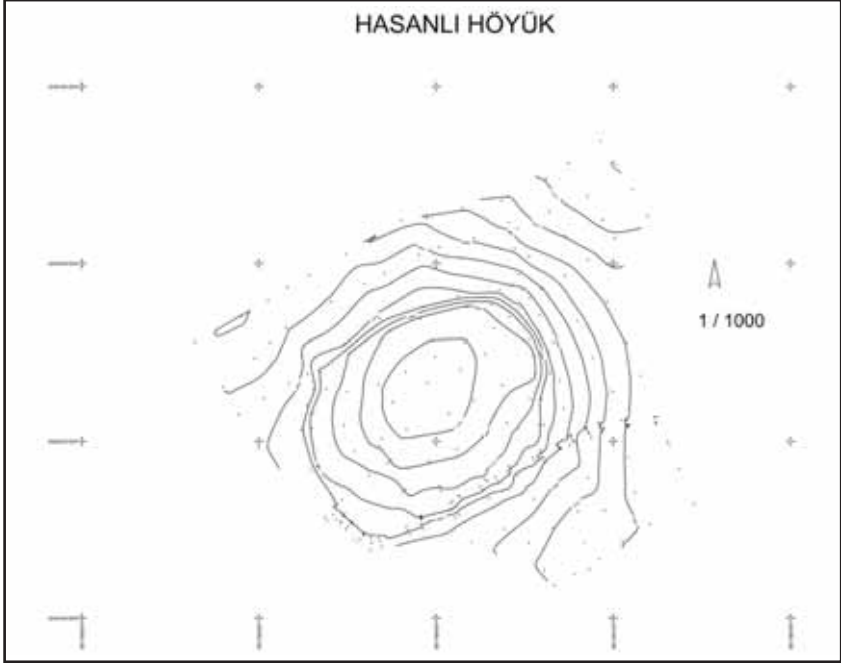
KOÇAK, Ö. (2015), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri ile Uşak İli Sivaslı İlçesi 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXII/1, 355-374.

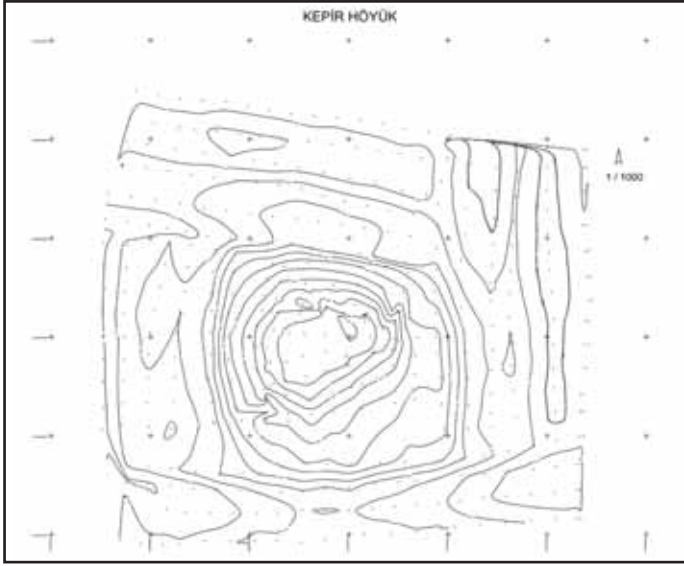
Harita 1: 2018 yılı çalışma alanı (Koçak-Bilgin-Küçükbezci 2019, Harita 1'den).

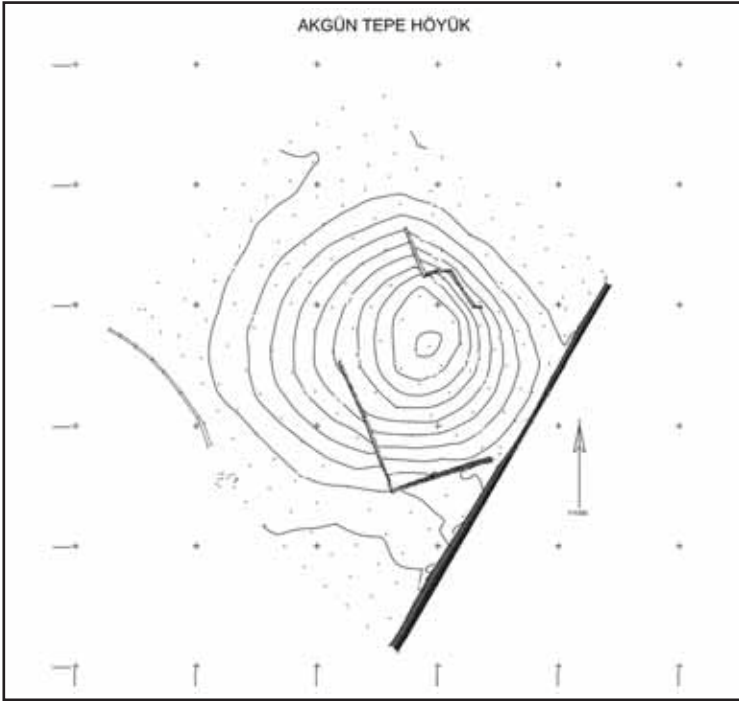
Çizim 1: Cafer Höyük halihazır haritası.

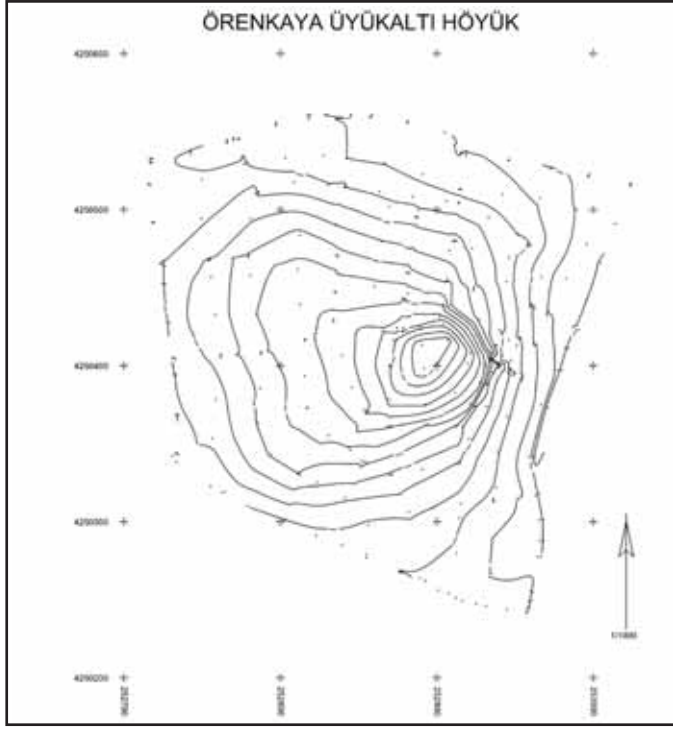
Çizim 2: Hasanlı Höyük halihazır haritası.

Çizim 3: Kepir Höyük halihazır haritası.

Çizim 4: Akgün Tepe Höyük halihazır haritası.

Çizim 5: Örenkaya Üyükalti halihazır haritası.

Resim 1: Çayırbağ Höyük.

Resim 2: ayırbağ Höyük yapı modeli (?).

Resim 3: orca Höyük.

Resim 4: orca Höyük figürin parçası.

Resim 5: smailky Höyükardı.

Resim 6: İsmailköy Höyükardı figürin parçası.

Resim 7: Ablak Höyük.

Resim 8: Ablak Höyük bulla.

Resim 9: Ablak Höyük mermer idol parçası.

Resim 10: Ablak Höyük figürin parçası.

2018 YILI YAZILIKAYA/ MIDAS VADİSİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Rahşan TAMSÜ POLAT*
Yusuf POLAT
Mehmet Baran YÜRÜK
Ferhat ERİKAN
Nurten KANBUR

Eskişehir İli Seyitgazi ve Han İlçeleri sınırlarında bulunan Yazılıkaya/Midas Vadisi YüzeY Araştırması, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi denetiminde, 1-13 Haziran 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Vadi-de Phryg Dönemi'nin yanı sıra farklı dönemlere ait kültür varlıklarının araştırılmasını hedefleyen yüzeY araştırması çalışmaları, 2017 ve 2018 yıllarında olmak üzere, iki sezon planlanmıştır².

* Dr. Öğr. Üyesi Rahşan TAMSÜ POLAT, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, C-111, 26470, Tepebaşı-Eskişehir/TÜRKİYE, rahsantp@anadolu.edu.tr ratamsu@gmail.com web.midaskent.com

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf POLAT, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, C-105, 26470, Tepebaşı/Eskişehir/TÜRKİYE, ypolat@anadolu.edu.tr yupolat@gmail.com

Arş. Gör. Mehmet Baran YÜRÜK (MA), Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, C-114, 26470, Tepebaşı/ESKİŞEHİR, e-mail: mbyuruk@anadolu.edu.tr

Ferhat ERİKAN (MA), Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, e-mail: ferikan1988@gmail.com

Arkeolog Nurten KANBUR (MA), e-mail: nurtenkanbr@gmail.com

¹ Araştırmamız, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi denetiminde gerçekleştirilmiştir. Eskişehir Eti Arkeoloji Müze Müdürü Sayın Asuman ARSLAN'a ve Müze Araştırmacısı Sayın Bülent OKTA'ya, ekip üyeleri Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Yusuf POLAT'a, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Atakan AKÇAY'a, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi Arş. Gör. M. Baran YÜRÜK'e, Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi Ferhat ERİKAN'a, Arkeolog Nurten KANBUR'a (M.A), Anadolu Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Funda ÇAKIR'a ve Esra ÖZTÜRK'e, özverileri çalışmalarından ötürü teşekkürü bir borç biliriz. Bu araştırma, Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında 1703E058 no'lu "Yazılıkaya/Midas Vadisi'nde Bulunan Arkeolojik Verilerin Değerlendirilmesi" Genel Amaçlı proje kapsamında desteklenmektedir. Üniversitemize, ayrıca araştırmamıza sağladıkları lojistik desteklerinden ötürü Eskişehir Odunpazarı Belediyesi ile Eskişehir Han Belediyesi'ne teşekkürlerimizi sunarız.

² Tamsü-Polat ve diğ. 2019, 261-278.

ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR

Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illeri arasında kalan ve Dağlık Phrygia olarak adlandırılan bölgenin³ güney ve güneydoğusundaki derin vadilerden Eskişehir İli'nin yaklaşık olarak 70 km güneyinde bulunan Yazılıkaya Midas Vadisi⁴, araştırma alanını oluşturmaktadır (Harita: 1).

Phryg kaya anıtlarının en anıtsal örneklerinin bulunduğu Midas Kale başta olmak üzere, vadinin çevresi ile birlikte araştırılması ve vadinin tarihsel sürecine katkıda bulunmayı amaçlayan yüzey araştırmasında, 2018 yılı çalışmaları; arkeolojik çalışmalar, harita ve 3D modelleme çalışmalarından oluşmaktadır. 2018 yılı araştırmalarında, Yazılıkaya/Midas Kale'nin etekleri, Çukurca Mahallesi'nin 1850 m kuzeybatısında Doğanlı Kale ve Deveboynu Kale ile Akpara Kale'nin hemen kuzeybatısında Çukurca Mahallesi'nin ise yaklaşık 500 m doğusunda bulunan yamaçlar ve tarlalar ayrıntılı olarak araştırılmıştır. Bu araştırmalarda, Doğanlı Kale'nin güneyinde bulunan ormanlık geniş alanlar yaya olarak taranmıştır. Doğanlı Kale'nin 600 m güneyinde, anakayaya oyulmuş korunan kısmı 30 m uzunluğunda, 2,20 m genişliğinde bir antik yol kalıntısı saptanmış ve belgelenmiştir. Bu antik yol Kümbet Vadisi'ne bağlanan ara yollardan biri olup, bu yola paralel 2 antik yol kalıntısı daha tespit edilmiştir.

2017 yılında yine Doğanlıkale ve Deveboynu Kale çevresinde yapılan çalışmalarda Neolitik Dönem'e tarihlenen 1 adet disk biçimli kazıyıcı bulunmuştu. 2018 yılında yapılan çalışmalarda Doğanlı Kale'nin kuzeybatısında, Topkale mevkiinde yapılan çalışmalarda, kayalık alanda üst kısmına çok büyük bir kayanın yuvarlanarak kaya sığınağına benzeyen bir yapı oluşturduğu alanda Neolitik Dönem'e tarihlenen krem renkli çakmaktaşıdan yapılmış 1 adet çift kenar kazıyıcı bulunmuştur (Resim: 1)⁵. Kazıyıcının en yakın benzeri Eskişehir İli, Seyitgazi İlçesi, Bardakçı Mahallesi yakınlarındaki Keçiçayırı yerleşmesinde saptanmıştır⁶. Bu aletlerin buluntu konumları, Neolitik Dönem insanının bu bölgede de aktif olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Yazılıkaya Mahallesi'nin 3,5 km kuzeyinde, Çukurca Mahallesi'nin güneybatısındaki Bahçelertaşı ve Şakirin İnönü Mevkiinde, Bizans Dönemi kaya

³ Haspels 1971, 20.

⁴ Polat 2008, 16.

⁵ Erikan 2019 (baskıda).

⁶ Efe-Türkteki 2007, 82, Res. 3; Gatsov ve Nedelcheva 2016, Res. 1-3-4.

mekânları da belgelenmiştir. Çukurca Mahallesi'nin yaklaşık olarak 500 m doğusunda, Akpara Kale mevkiinde bulunan yamaçlarda ve tarlalarda iki yüzeyli aletler bulunmuştur (Resim: 2). Bu tip iki yüzeyliler, özellikle Alt Paleolitik Dönem'den bilinen aletlerden olup, vadideki tarihsel sürecin Paleolitik Dönem'den itibaren varlığını göstermesi açısından oldukça önemli bir tespit olmuştur⁷.

Kaleler ve çevresindeki alanlar araştırıldıktan sonra Yazılıkaya Midas Kale ve etekleri, doğusu, batısı ve kuzeydoğusundaki mera alanı ile dere yatağı da ayrıntılı olarak araştırılmıştır. Yazılıkaya/Midas Kale'deki seramikler arasında MÖ 9. yy'dan MS 3. yy'a tarihlenen seramik buluntular ele geçmiştir. Bu seramikler arasında en yoğun grubu, MÖ 9. yy-6. yy aralığına tarihlenen Phryg seramikleri oluşturur. Bu seramikler içerisinde en yaygın formlar, kraterler, çömlekler ve kâselerdir⁸. Yazılıkaya Midas Kale'nin yamaçlarında yapılan araştırmalarda kalenin doğusunda 1 adet cam boncuk (Etd. No. YYA 18-1), güneyinde ise 1 adet p.t ağırşak (Etd. No. YYA 18-2) bulunmuştur. Yazılıkaya Midas Kale'nin eteklerinde Phryg Dönemi'ne tarihlenen (MÖ 9.yy-6. yy) krater, *dinos*, *amphora*, çömlek, kâse, maşrapa ve sürahilere ait seramik parçaları⁹ ele geçmiştir (Resim: 3, Çizim: 1). Ayrıca Yazılıkaya Mahallesi içerisinde bir evin yıkıntı duvar kalıntıları içerisinde de 1 adet taş altar tespit edilmiştir (Etd. No. YYA 18- 5) (Resim: 4). Yazılıkaya'nın batısında Akçeşme Mevkii'nde 1,84 m uzunluğunda, 0,61 m genişliğinde, 0,50 m derinliğinde kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu basit *khamosorion* mezarların bulunduğu bir *nekropolis* alanı daha belgelenmiştir. Bu alanda kayalığın güney ucunda ortalama 0,56/0,85 m ölçülerinde değişen su biriktirme alanları belgelenmiştir. Midas Kale'nin 2,5 km kuzeydoğusunda bulunan Kocabaş Kale ve çevresi ile Yazılıkaya Mahallesi'nin kuzeybatısında, 2017 yılında kaya işaretlerinin tespit edildiği alanda yüksek kayalıklar ile çevreli sık orman örtüsü içerisinde çok sayıda yontmataş alet ile karşılaşmıştır¹⁰.

Yazılıkaya Mahallesi'nin yaklaşık olarak 2700 m güneybatısında, İnli Kaya Mezarları bulunmaktadır. İnli Kaya mezarlarının 500 m güneyinde, İnli Deresi mevkiinde 8 m çapında, 3 m yüksekliğinde bir tümülüs, Yazılıkaya Mahallesi'nin 2,4 km güneybatısında, İnli Deresi'nde 2 adet tümülüs belgelenmiştir. Bu iki Tümülüs orta ve küçük boy taşların üst üste yığılmasıyla oluşturul-

⁷ Erikan 2019 (baskıda).

⁸ Tamsü-Polat-Polat 2019, 51; Kanbur 2019, 32-47.

⁹ Kanbur 2019, 47-54.

¹⁰ Erikan 2019 (baskıda).

muş, bölgede örneği olmayan özelliktedir. Tümülüslerden biri 8 m çapında, 3 m yüksekliğinde, diğeri ise 20 x 10 m ölçülerinde, 11 m yüksekliğindedir. Her iki tümülüsün orta noktası kaçak kazılarla tahrip edilmiştir (Resim: 5-6). Yazılıkaya Mahallesi'nin güneydoğusunda Karakuyu Mevkiinde ise, girişleri batıya bakan ve girişleri kabaca düzeltilmiş, içi yakın zamanda tahrip edilmiş olan 4 oda mezar belgelenmiştir (Resim: 7). İçleri tamamen toprakla dolu olan mezarların girişlerindeki atılmış toprak içlerinde bulunan seramikler Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Midas Kale'nin batısında, Yapıldak Mahallesi'nin kuzeydoğusunda, Harlık Mevkii Alaçan'da, açık bir alanda, alçak bir kaya kütlesi üzerinde, doğu yöne doğru yönlendirilmiş bir kaya *idolü* tespit edilmiştir. Bu *idol* kazıma bir bant ile sınırlandırılmış tek bir baş ve gövdeden oluşmaktadır. Başın çevresi kazıma bir bant ile sınırlandırılmıştır. Bu alanda tespit edilmiş olan bu kaya *idolünün* varlığı önemlidir. Özellikle Yazılıkaya Midas Kale'de görülen kaya *idollerinin* bu alanda bulunmuş olması, Phryg dininin soyut betimlerinin yayılım alanlarının tespiti açısından büyük önem arz etmektedir. *İdolün* hemen 30 m kuzeydoğusunda ise, 3 adet *khamosorion* kaya mezarı belgelenmiştir. Mezarlardan biri 1,45 x 1,00 m; 2. si 0,65 x 0,80 m; 3.'sü 1,35 x 0,85 m ölçülerindedir.

Yazılıkaya'nın 4,5 km güneybatısında, Yapıldak Mahallesi'nin 2,5 km güneydoğusunda, korunduğu kadarıyla 30 m uzunluğunda, 4 m genişliğindeki anakayanın şekillendirilmesi ile oluşturulmuş, kuzey-güney doğrultusunda bir antik yol ve bu antik yolun doğu, batı ve güneybatısındaki kayalıklar üzerinde ise 26 mezarın bulunduğu bir *nekropolis* alanı saptanmıştır. Üç ayrı kayalık üzerinde kümelenen mezarlar basit *khamosorion* mezarlar, *arcosoliumlu* tekneli ve *arcosoliumlu* oda mezarlardan oluşmaktadır (Basit *khamosorion* mezarların uzunlukları 1,65-1,55 m, genişlikleri 0,66-0,45 m arasında değişmektedir. Oda mezarın iç ölçüleri 2,48 x 3,38 m, yüksekliği ise 2,00 m'dir. *Arcosoliumlu* tekneli mezarların tekne uzunlukları 2,30-2,25 m (dış), 1,90-1,50 m (iç), genişlikleri, 1,00-0,70 m, *arcosolium* yükseklikleri de, 1,00-0,70 m arasındadır) (Resim: 8-9). Oda mezar ve *arcosoliumlu* tekneli mezarlarda mimari bezeme unsuru ve yazıt bulunmamaktadır. Mezarlar oldukça yalın özellikler göstermektedir. Bu mezarlar, bölge ve çevre bölgelerdeki tarihlendirilmesi yapılmış olan mezarlar ve *nekropolis* çevresinde bulunan az sayıda seramik parçaları yardımıyla MS. 3.-4. yy'a tarihlenmelidir. Nekropolisin bulunduğu alanın 450 m güneydoğusunda yakın zamanda modern taş ocağının açılması ile büyük ölçüde tahrip edilmiş antik dönem taş ocağı

bulunmaktadır¹¹. Vadide ayrıca Areyastis Anıtı'nın 1 km kuzeybatısında ve güneydoğusundaki alanlar ile Yazılıkaya Mahallesi'nin 1 km kuzeydoğusunda bulunan mera alanı da araştırılmıştır. 2017 yılında tespit edilen Nızılı Kamışlıkaya mevkiinde Bizans kaya işaretlerinin olduğu alan yeniden 2018 yılı sezonunda da ziyaret edilmiş, bu alanda Kalkolitik Dönem'e tarihlenen taş aletler saptanmıştır¹².

Seyitgazi İlçesi, Çukurca Mahallesi'nin 3 km kuzeydoğusunda yer alan Sekiören Mevkiinde bir yerleşim alanı tespit edilmiştir (Resim: 10). Bu alan, derin bir vadinin üst kısmında bulunan yüksek ve korunaklı bir konumda yer almaktadır. Alanda sürülmüş tarlalarda Roma, Bizans (?) ve Osmanlı Dönemi seramik parçaları ile 2 adet Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen sikke ele geçmiştir¹³ (Etd. No. YYA 18- 3-4). Bu alanda, yoğun bir şekilde tarımın yapılması sonucu ortaya çıkmış olan çakmaktaşı yumruları arasında Alt Paleolitik Dönem'den bilinen kıyıcı satırlar ve iri yonga aletler ile karşılaşmıştır. Alanın büyük bir kısmına yayılmış olan bu yongalar bölgedeki Paleolitik Dönem'in varlığının anlaşılması açısından oldukça önemlidir¹⁴.

PİŞMİŞ KALE 1/500 ÖLÇEKLİ HÂLİHAZIR HARİTA ÜRETİMİ

Araştırma çalışması kapsamında, Pişmiş Kale vadi seviyesine kadar, 35,5 hektarlık alanın tamamının 1/500 ölçekli hâlihazır haritası hazırlanmıştır (Harita: 2). Yapılan ölçümler GPS-RTK yöntemiyle ve Topcon 3003 Totalstation aletiyle yapılmıştır. Alanlar 3 ve 6 derecelik ED50 ve ITRF 96 formatında, GPRS ana nivelman ağı hesap yöntemi kullanılarak DWG ve DXF dosya uzantılı olarak yapılmıştır. Nivelman ölçü ve hesabı D.S.İ. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan "Eskişehir Kırka Gökbahçe Göleti Sulama Projesi'ndeki J2530276 ve J2530277 nolu nivelman noktalarından alınarak ölçü ve hesap noktaları hazırlanmıştır. Aynı zamanda haritalar GOOGLE dosyasında koordinatlı ve ArcGIS 10.5.1, NETCAD ve AUTOCAD programlarında hazırlanmıştır. Yapılan haritalama çalışmalarına ek olarak alanda bulunan Arkeolojik verilerin koordinatları alınmış ve alınan Koordinat noktaları dosya haline getirilmiştir.

¹¹ Taş ocaklarının sayılarının Augustus Dönemi'nde arttığı, Flaviuslar ve Antoninler Dönemi'nde devam ettiği, *nekropolis* ve taş ocaklarının birbirleri ile çok yakın konumlandırıldıkları bilinmektedir (Çokay Kepeç 2006, 18).

¹² Erikan 2019 (baskıda).

¹³ Tamsü-Polat – Polat 2019, 54.

¹⁴ Erikan 2019 (baskıda).

PİŞMİŞ KALE'NİN 3D MODELLENMESİ VE ORTOFOTO

Pişmiş Kale'nin, fotogrametrik yöntemlerle 2 ve 3 Boyutlu modellerinin hazırlanması, ortofotoların üretilmesi, havadan 360 derece ve georeferans edilmiş panoramik görüntülerinin hazırlanması ile birlikte bu görüntüler Google Maps ve web entegrasyonuna hazır hale getirilmiştir. Hexacopter ile alınan görüntülerin işlenmesi, SFM (Shape From Motion) algoritmasını kullanan, Agisoft LLC tarafından geliştirilen PhotoScan Professional yazılımı ile gerçekleştirilmiştir¹⁵. PhotoScan ile görüntülerin işlenmesi sürecinde Hexacopter ile elde edilen fotoğraflar yazılıma yüklenerek fotoğraflarda düzeltme işlemi yapılmıştır. Elde edilen yüksek çözünürlüklü fotoğraf kareleri üzerinde bulunan koordinat noktaları, enlem, boylam ve yükseklik bilgileri işaretlenmiştir. Fotogrametrik çalışmalarda dış yöneltme işlemi için kullanılacak yer kontrol noktalarının koordinatlarının ölçülmesi jeodezik yöntemlerle hassas olarak yapılmıştır. Yer kontrol noktalarının koordinatları GPS/GNSS alıcıları ile statik yöntemle veya total station cihazı ile yersel yöntemlerle gerekli ölçmeler yapılmıştır.

Sonuç olarak renklendirilmiş nokta bulutu, sayısal yükseklik modeli, Pişmiş Kale'nin iki parça 3B modeli ve ortofotosu üretilmiştir. İki görüntü ArcGIS 10.5.1 Programında koordinatlı olarak birleştirilerek kullanıma hazır hale getirilmiştir (Resim: 11).

SONUÇ VE ÖNERİLER

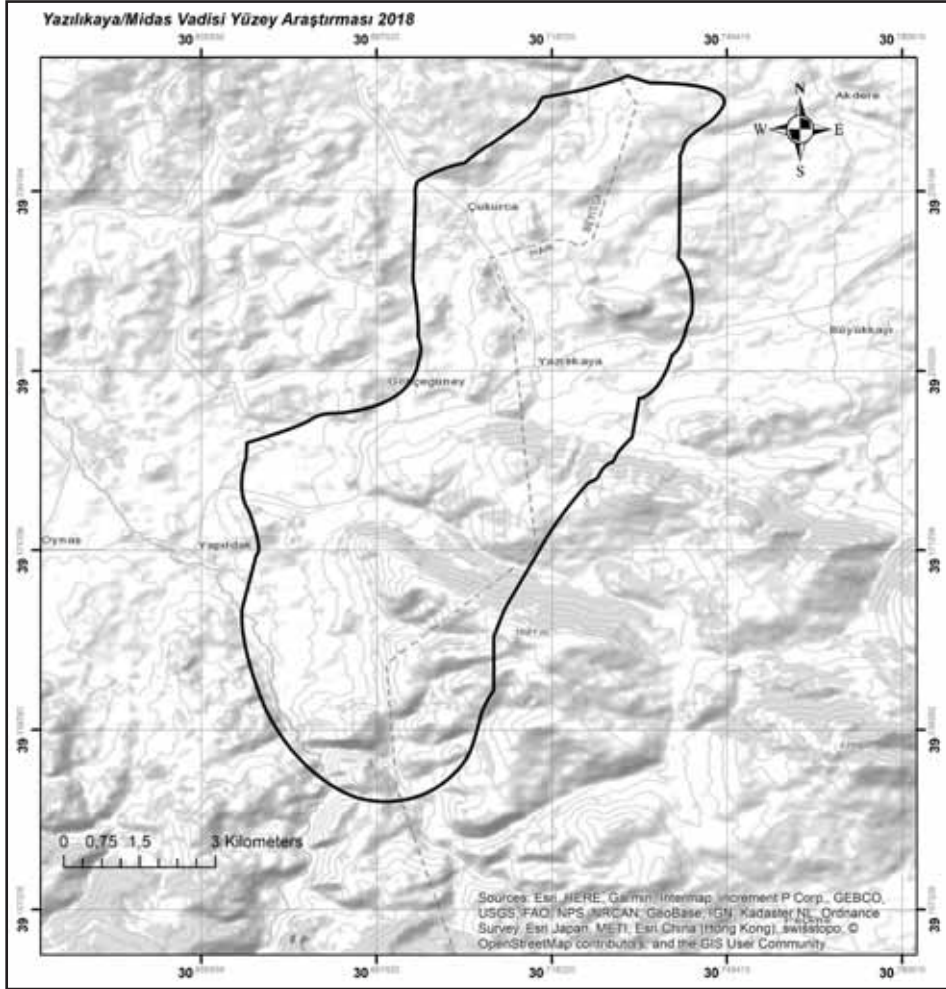
2017 ve 2018 yıllarında vadide gerçekleştirilmiş olan kapsamlı araştırmalar, önemli arkeolojik tespitlerin varlığını göstermiştir. Bu yeni keşiflerin yanı sıra özellikle gelişen teknolojilerden araştırma kapsamında etkin bir biçimde faydalanılmış, elde edilen bilgi ve veriler araştırmaya entegre edilerek bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yazılıkaya Midas Kale ve kalenin bulunduğu vadinin kapsamlı araştırılması, detaylı belgeleme, haritalama, jeofizik araştırmalar, vadi ve kalelerde 3D Modelleme gibi oldukça önemli çalışmalar gerçekleştirilerek, alanın bütünsel olarak algılanmasına katkıda bulunulmuştur.

İki sezon planlanan araştırmada, 63 kilometrekarelik alan yaya olarak dolaşmış, yeni arkeolojik tespitlerde bulunulmuş, vadinin tarihsel sürecinin, bilinenin aksine Alt Paleolitik Dönemden itibaren devam ettiği belirlenmiştir. Bu önemli saptamalar, araştırma alanının Seyitgazi ile Han İlçe ve mahallelerinin de dâhil edilerek genişletilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

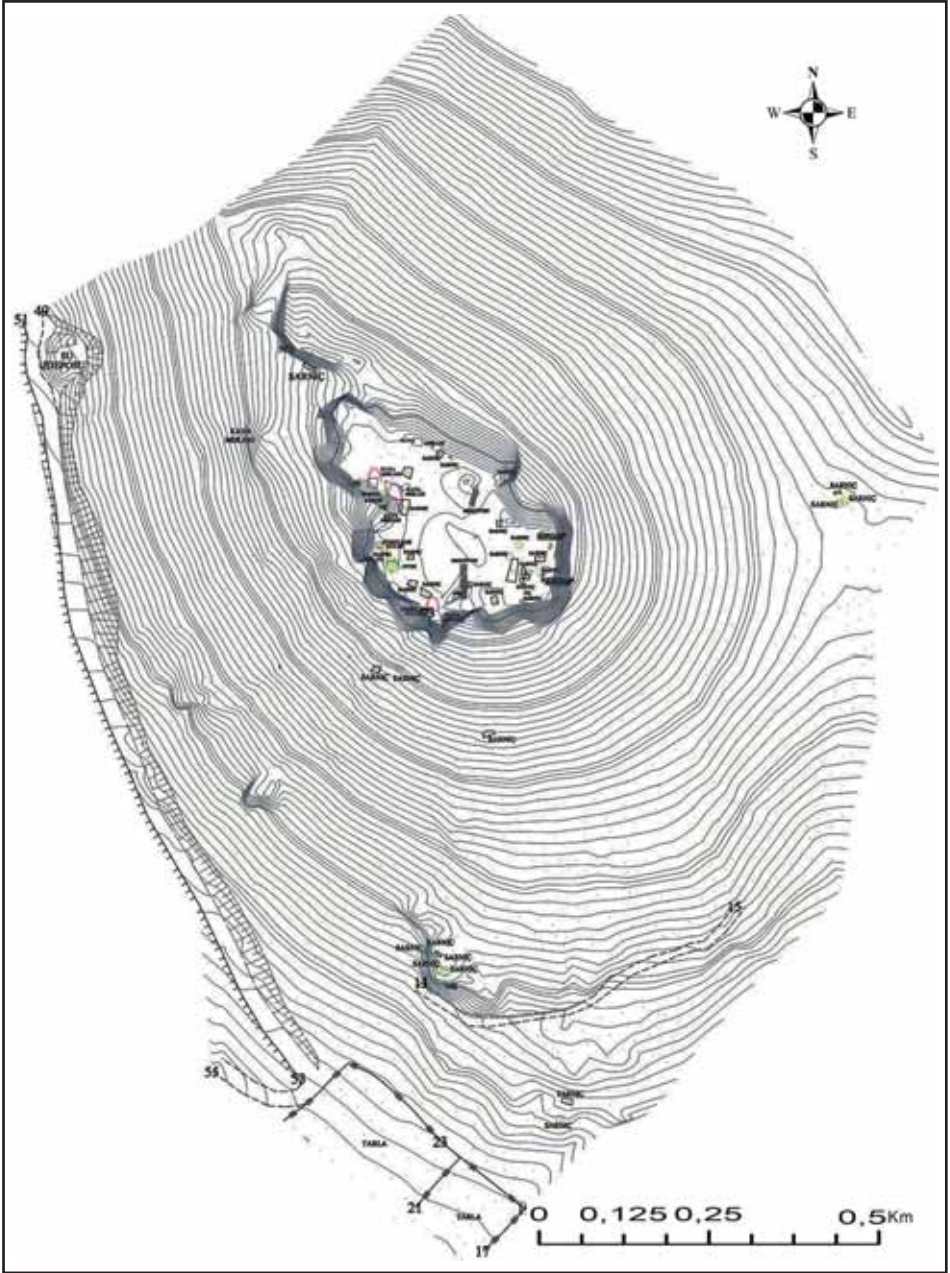
¹⁵ Agisoft 2018.

KAYNAKÇA

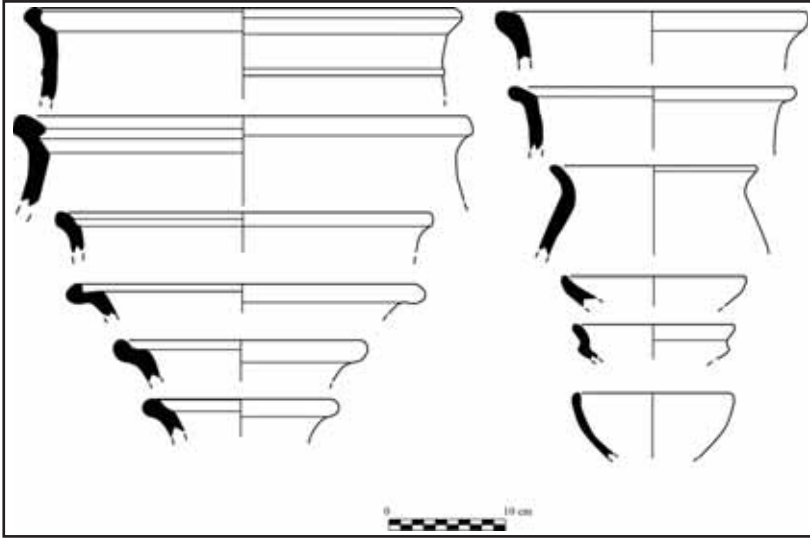
- Agisoft, 2018. http://www.agisoft.com/pdf/photoscan-pro_1_4_en.pdf (Erişim Tarih: 12.07.2019)
- Çokay-Kepçe 2006 S. Çokay-Kepçe, Antalya Karaçalı Nekropolü/The Karaçalı Necropolis, Adalya Ekyayın Dizisi 4, Antalya.
- Efe-Türkteki 2007 T. Efe, M. Türkteki, "Keçiçayırı (Seyitgazi-Eskişehir) 2007 Yılı Kurtarma Kazıları", *Colloquium Anatolicum* VI, 75-84.
- Erikan 2019 (baskıda) F. Erikan, "Yeni Buluntularla Yazılıkaya/Midas Vadisinde Yontmataş Buluntulara Dair İlk Gözlemler", *Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Dergisi*, XXIV.
- Gatsov - Nedelcheva 2016 I. Gatsov – P. Nedelcheva, "Earliest Lithic Material from Keçiçayırı Site, Central NW Anatolia and Barcın Höyük, NW Anatolia", Ü. Yalçın (ed), *Anatolian Metal VII, Anatolia and Neighbours 10.000 years ago*, Bochum, 95-98.
- Haspels 1971 C. H. E. Haspels, *The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments* Vol. I-II, Princeton.
- Kanbur 2019 N. Kanbur, *Yeni Araştırmalarla Yazılıkaya/Midas Vadisi Seramiklerinin Değerlendirilmesi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Polat 2008 Y. Polat, *MÖ IV. Binyıl- MÖ I. Binyıl Arasında Dağlık Phrygia Bölgesinde Yerleşim Modelleri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Tamsü-Polat ve diğ. 2019 R. Tamsü-Polat, Y. Polat, H. Sancaktar ve M. B. Yürük, "Eskişehir İli Yazılıkaya Midas Vadisi Yüzey Araştırması 2017," *AST*, 36/3, Ankara, 261-278.
- Tamsü-Polat – Polat 2019 R. Tamsü-Polat, Y. Polat, "Eskişehir İli Yazılıkaya/Midas Vadisi Araştırmaları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, Sayı: 44, 49-56.

Harita 1: Yazılıkaya Midas Vadisi araştırma alanı.

Harita 2: Pışmişkale 1/500 ölçekli hâlihazır haritası.

Çizim 1: Yazılıkaya/ Midas Kale, yamaçlarda bulunan seramik örneklerin çizimi (Çiz. N. Kanbur).

Resim 1: Doğanlı Kale'nin kuzeybatısı, Topkale Mevkii'nde bulunan çift kenar kazıyıcı (Fot. Y. Polat).

Resim 2: Akpara Kale Mevkii, yamaçlarında bulunan oval iki yüzeyli alet (Fot. Y. Polat).

Resim 3: Yazılıkaya/Midas Kale'nin güneybatı yamaçlarında bulunan seramiklerden örnekler (Fot. R. Tamsü Polat).

Resim 4: Yazılıkaya Mahallesi'nde bulunan taş altar (Fot. Y. Polat).

Resim 5: Yazılıkaya Mahallesi'nin 2,4 km güneybatısında bulunan tümülüs (Fot. R. Tamsü Polat).

Resim 6: Yazılıkaya Mahallesi'nin 2,4 km güneybatısında bulunan tümülüsteki tahrip çukuru (Fot. R. Tamsü Polat).

Resim 7: Yazılıkaya'nın güneydoğusunda Karakuyu Mevkii'ndeki mezarlardan bir örnek (Fot. R. Tamsü Polat).

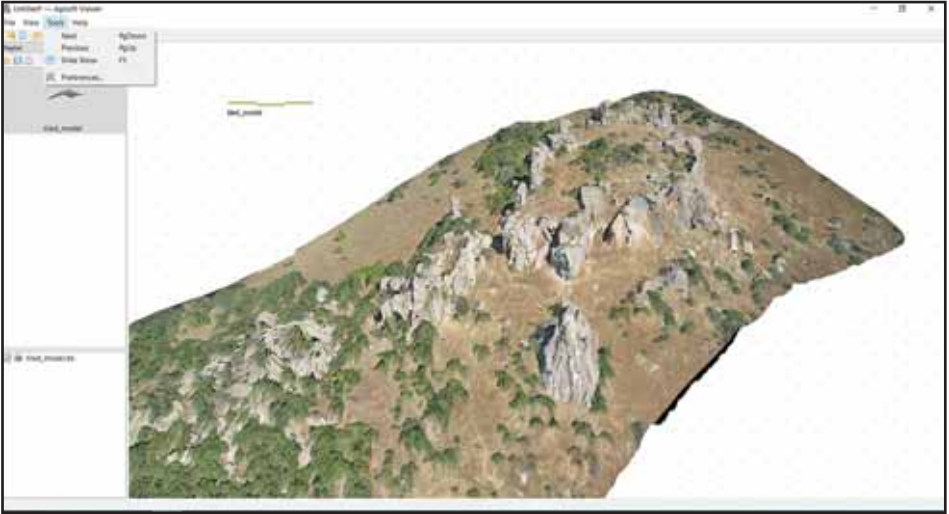
Resim 8: Yazılıkaya'nın 4,5 km güneybatısında, Yapıldak Mahallesi'nin 2,5 km güneydoğusu, oda mezar (Fot. R. Tamsü Polat).

Resim 9: Yazılıkaya'nın 4,5 km güneybatısında, Yapıldak Mahallesi'nin 2,5 km güneydoğusu, arcosoliumlu tekne mezar (Fot. R. Tamsü Polat).

Resim 10: Seyitgazi İlçesi, Çukurca Mahallesi'nin 3 km kuzeydoğusu, Sekiören Yerleşimi (Fot. Y. Polat).

Resim 11: Pişmiş Kale'nin 3B Modellemesi.

2018 YILI ŞEREF HÖYÜK / KOMAMA VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ralf BECKS*
B. Ayça POLAT BECKS

Şeref Höyük ve egemenlik alanında 2014 yılından bu yana Genel Müdürlüğümüzün izniyle sürdürülen “Şeref Höyük ve Çevresi YüzeY Araştırması” 2018 yılı arazi çalışmaları 16 Temmuz – 18 Ağustos tarihleri arasında yürütülmüştür¹. Araştırmanın merkezini oluşturan Ürkütlü Köyü yakınlarındaki Şeref Höyük, Geç Kalkolitik Dönem’den itibaren kısa kesintilerle Roma İmparator-

* Doç. Dr. Ralf BECKS, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, ralfbecks@mehmetakif.edu.tr.

Doç. Dr. B. Ayça POLAT BECKS, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, aycapolat@mehmetakif.edu.tr.

¹ Sağladıkları izinle çalışmamıza olanak tanıyan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne içtenlikle teşekkürlerimizi sunarız. Araştırmamızın 2018 sezonuna bakanlık temsilcisi olarak katılan, adeta ekip üyesi gibi gayretle bizimle birlikte çalışan Burdur Müzesi uzmanlarından Sn. Evren ŞAHİN’e emekleri ve güler yüzü için çok teşekkür ederiz. Burdur Müze Müdürlüğü ve Elmalı Müze Müdürlüğüne işbirlikleri ve yardımları için teşekkürlerimizi sunarız. Araştırmamızdan desteğini esirgemeyen Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü’ne teşekkürü borç biliriz. Araştırmamız Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’nce 0527-GÜDÜMLÜ-18 no.lu proje ile destelenmiş olup, komisyon üyelerine ve koordinatörlük çalışanlarına destekleri ve pek çok alanda sergiledikleri anlayışlı ve uyumlu çalışma için çok teşekkür ederiz. 2018 yılında “Kazı ve YüzeY Araştırması destekleri” kapsamında sağladıkları destekle Araştırmamızın gerçekleşmesinde büyük payı bulunan Türk Tarih Kurumu’na (TTK) başta Kurum Başkanlığı olmak üzere, Bilimsel Çalışmalar Müdürlüğü’ne, komisyon üyelerine tüm Kurum çalışanlarına sağladıkları destek ve işbirliği için çok teşekkür ederiz. Geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi bu yıl da sağladıkları maddi destek için Koç Üniversitesi Suna-İnan Kuraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi – AKMED’e teşekkürü bir borç biliriz.

Şeref Höyük / Komama YüzeY Araştırması 2017 yılı arazi çalışmalarında aşağıda adı geçen bilim insanları ve öğrenciler görev almıştır: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden Doç. Dr. Ralf BECKS (Araştırma Başkanı) ve Doç. Dr. B. Ayça POLAT BECKS (Başkan Yardımcısı); Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tarih Bölümü’nden Prof. Dr. Hasan BABACAN, Doç. Dr. Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ ve Eskiçağ tarihçisi Dr. Şükrü ÜNAR; Süleyman Demirel Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği Anabilim Dalı’ndan Doç. Dr. Çağlayan BALKAYA ve Uzm. Olcay ÇAKMAK; Kastamonu Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü’nden Mehmet ÇETİN; Süleyman Demirel Üniversitesi Coğrafya Bölümü’nden Dr. Öğr. Üyesi Çetin ŞENKUL, Arş. Gör. Aziz ÖREN, Arş. Gör. Mustafa DOĞAN ve yüksek lisans öğrencileri Yunus BOZKURT, Ahmet KÖSE, Emine KALIPÇI; Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi’nden Dr. Öğr. Üyesi Alp KÜÇÜKOSMANOĞLU ve Anıl GÜZEL; Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi’nden Öğr. Gör. Fatih ADIGÜZEL; Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden Araş. Gör. Betül FINDIK ve Araş. Gör. Aslı ÜNAR; Arkeologlar Melike KARAYİĞİT, Murat ARPACI ve Hakan KORKMAZ; arkeoloji öğrencileri Adem DALBAY, Aleyna ÖZEL ve İfakat KARATAŞ. Tüm ekip üyelerine gayretli ve özverili çalışmaları için içtenlikle teşekkür ederiz.

luk Dönemi içlerine iskân görmüştür². Yerleşim geniş anlamda Pisidya'nın güneybatı kesiminde kalırken, yöre aynı zamanda Milyadeis adıyla anılır³. Milyadeis'in antik kaynaklarda çizilen sınırları Komama'nın egemenlik alanıyla uyusmaktadır⁴. Şeref Höyüğün egemenlik alanıyla birlikte ele alınması ile Pre-historik Dönem'den başlayarak geniş bir zaman diliminde, yörenin yerleşim sistemleri ve hiyerarşisinin anlaşılması, arazi kullanımında zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin gözlenmesi yanı sıra hakkında pek bilgi sahibi olmadığımız gömü adetleri, kült pratikleri gibi sorulara yanıtlar aranmaktadır.

Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2018 sezonunda, Burdur İli Bucak İlçesi sınırlarında kalan Höyüğün kuzey egemenlik sahasında tespitlere ek olarak jeofizik, ortofoto gibi detaylı belgeleme çalışmaları yürütülürken; Antalya İli Korkuteli İlçesi sınırlarına giren güney egemenlik sahasında tespit ve ön belgelemelere güney yönde devam edilmiştir (Harita: 1). Şeref Höyük ve Kestel Gölü havzalarının devamı niteliğinde olan Karağan Dağı'nın araştırma sahasına dahil edilmesiyle bu alandaki Yuva, Kızılcağağaç, Uğurlu, Kızılkaya ve Karaaliler Köyleri arazilerindeki ilk tespit ve belgelemelere başlanmıştır. Kuzey egemenlik alanına giren Burdur İli sınırlarındaki köylerde 40, Antalya sınırında 41 olmak üzere toplam 81 buluntu yeri ziyaret edilerek çeşitli metotlarla belgelenmiştir (Harita1). Bunların pek çoğu ilk kez ekibimizce keşfedilen alanlardır.

2018 yılında interdisipliner çalışmalar yürütülerek, farklı üniversitelerden gelen, alanında uzman ekiplerle araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi yörenin Paleoekolojisi ve Paleoklimatolojisini belirlemek amacıyla yapılan Palinoloji araştırmalarıdır⁵. Bucak sınırındaki Kestel Eski Göl tabanı

² Becks, R. v.d., "Güneybatı Pisidia'da Yeni Bir Araştırma: Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014", *ANMED* 13, 2015, s. 185-192; Becks, R. v.d., "Pisidia'da Yeni Bulgular: Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi* 39, 2015, s. 48-50; Becks, R. v.d. "Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014", 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 2016, s. 267-287.; Becks, R., "Eine chalkolithische Höhlensiedlung in Pisidien: İncirdere Mağarası", *ADALYA XVIII*, 2015, s. 33-43; Becks, R. "Ein Neues Survey-Projekt in SW-Pisidien: Şeref Höyük – Komama und Umgebung", *Pisidia Yazıları. Hacı Ali İkinci Armağanı*, (eds.) H. Metin, B.A. Polat Becks, R. Becks, M. Fırat, İstanbul, 2015, s. 1-7; Becks, R. v.d., "2015 Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Edirne, 2017, s. 671-690; Becks, R. – B.A. Polat Becks, "2017 Yılı Şeref Höyük/ Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması" 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, 2019, s. 279-295.

³ Strabon, *Geographika XIII*, IV.17.

⁴ Becks, R. "Ein Neues Survey-Projekt in SW-Pisidien: Şeref Höyük – Komama und Umgebung", *Pisidia Yazıları. Hacı Ali İkinci Armağanı*, (eds.) H. Metin, B.A. Polat Becks, R. Becks, M. Fırat, İstanbul, 2015, s. 1-7; Becks, R. v.d., "2015 Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Edirne, 2017, s. 671-690.

⁵ Palinolojik çalışmalar Süleyman Demirel Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Çetin ŞENKUL ve ekibince gerçekleştirilmektedir.

ve Korkuteli sınırındaki Yelten Gölçük Gölü çalışma sahası olarak seçilerek; Fosil polen analizleri yapmak üzere karot örnekleri alındı. Eski Kestel Gölü tabanında yöredeki kiremit fabrikalarının açtığı kil çıkarma yataklarının kesitlerinde izlenen, eski göl çökellerinden polen analizleri yapılmak üzere numuneler alınmıştır.

2018 yılının bir diğer önemli araştırma başlığı Şeref Höyüğü'nün jeofizik yöntemlerle incelenmesi olmuştur⁶. Höyük yüzeyinde önceden belirlenen yaklaşık 8500 m²lik alanda yapılan taramalarda, verilerin sınanması amacıyla 3 farklı yöntem kullanılmıştır. Jeomanyetik, jeoradar ve elektrik direnç yöntemleri ile pozitif sonuçlar elde edilmiş, toprak altında plan veren mimari kalıntılara rastlanmıştır (Resim 1). Bunun yanı sıra başta Şeref Höyük olmak üzere, Küçük Şarman Tepe ve Ürkütlü Asar Tepe yerleşimleri ile Temaşalık, Bacaksızın Taşı ve Çomaklı Podiumlu Anıt Mezarlarında dron yardımıyla hava fotoğrafları çekilmiş ve ortofoto uygulamaları yapılmıştır⁷. Elde edilen veriler sayısallaştırılarak eş yükselti eğrilerini içeren topografik planlar ve arazi modelleri oluşturulmuştur. Son yıllarda rutin olarak gerçekleştirdiğimiz araştırma sahamız içerisindeki kültür envanteri çalışmalarının parçasını oluşturan Osmanlı Dönemi'ne ait kitabeli mezar taşlarının tespiti ve okunmasına devam edilmiştir⁸. Korkuteli sınırında kalan Karataş'ta 8, Küçükköy'de 24 ve Büyükköy'de 27 olmak üzere toplam 59 mezar taşı ölçülmüş, haritalanmış, kitabesi okunarak belgelenmiştir⁹.

Ziyaret edilen yerleşim ve höyüklerden yüzey keramikleri ve taş aletler toplanarak bunların çizimi ve tanımları yapılmış, renk skalasındaki yerleri belirlenmiştir. Buluntu belgeme çalışmalarında 2000'in üzerinde keramik parçası ve 514 adet taş alet değerlendirilmiştir. 2018 yıl arazi çalışmaları kapsamında ziyaret edilen yerleşmelerden bir seçki aşağıda yer almaktadır:

⁶ Jeofizik ölçümler Doç. Dr. Çağlayan BALKAYA ve Uzm. Olcay ÇAKMAK tarafından yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Çakmak, O. - Ç. Balkaya - R. Becks - B.Å. Polat Becks, "Şeref Höyük/Komama Jeofizik Araştırmaları-2018", 37. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2019 (baskıda).

⁷ Dron uçuşları ve verilerin sayısallaştırılması Dr. Öğr. Üyesi Alp KÜÇÜKOSMANOĞLU ve Anıl GÜZEL tarafından yapılmaktadır.

⁸ Osmanlıca kitabeler Prof. Dr. Hasan BABACAN ve Doç. Dr. Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ tarafından okunmaktadır.

⁹ Geçtiğimiz yıllarda yapılan çalışmalar ekip üyelerimizce Türk Tarih Kurumu'nun 2018 yılında Ankara'da düzenlediği XVIII. Türk Tarih Kongresi'nde sunulmuştur. Babacan, H., Polat-Becks B.A., Şahin-Allahverdi R., "Şeref Höyük / Komama Yüzey Araştırmasında Karşılaşılan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", XVIII. Türk Tarih Kongresi, 1-4 Ekim 2018, Ankara. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Babacan, H., Polat-Becks B.A., Şahin-Allahverdi R., "Korkuteli Büyükköy Mezarlığı'ndan Osmanlıca Kitabeli Mezar Taşları", *Antalya Kitabı-II Antalya'da Türk-İslam Medeniyetinin İzleri*, Antalya, 2019 (baskıda).

Bucak İlçesi

Burdur İli Bucak İlçesi sınırlarına giren kuzey egemenlik alanındaki çalışmalar İncirdere, Üzümlübel, Kuşbaba, Kestel, Keçili, Heybeli, Yüreğil, Deliktaş, Karaaliler, Yuva, Kızılcağağaç, Uğurlu, Kızılkaya ve Ürkütlü Köyleri'nin arazilerinde gerçekleşmiştir (Harita: 1).

Kestel Köyü yakınlarındaki Kaynar Kale çevresindeki arazilerin ve tepelerin kontrolüne devam edilerek üç yerleşim dışı mahalle daha tespit edilmiştir. Bu tespitler, Hellenistik – Roma Dönemleri'nde Pisidya / Milyadeis'te yerleşim organizasyonu ve arazi kullanımı hakkında geçtiğimiz senelerde yapılan çalışmalar ile ortaya koyduğumuz, dağınık yerleşim şemasını bir kez daha onamıştır¹⁰. Bunlardan biri olan İslıçukur yerleşimi Dutdere'nin batısındaki eğimli yamaçlardadır (Harita: 1). Teraslar halinde düzenlenmiş yerleşimde çok sayıda yapıya ait kalıntılara rastlanır. Ayrıca yüzeyde belirli noktalarda kümelenmiş cüruf parçaları ve demirden yapılmış aletlere ait parçalara rastlanmıştır. Bir diğeri Kozağağaç'tır. Polygonal tarzda örülmüş, bir birine 8-10 m. uzaklıkta küçük teras duvarlarına rastlanmış olup, bunlar yapısı itibarıyla zeytin terasları olmalıdır (Harita: 1). Yerleşimde kaçak kazılarla açığa çıkarılmış mekânlar (Resim: 2), zeytinyağı işliklerinde kullanılan çok sayıda baskı kolu ağırlığı tespit edilmiştir. Ayrıca yağ toplama amaçlı konik taş kap ve pres yatağına rastlanmıştır. Dutdere Mahallesi'nin üst kesimlerinde İnönü adıyla anılan yamaçlar vardır (Harita: 1). Düzgün kesilmiş bloklarla örülmüş dikdörtgen planda yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Bu yapı yöredeki çiftliklerin tipik bir örneğidir. Bir başka örnek yamacın üst kesimlerindedir. Yerleşimlerde rastlanan baskı yatağı, toplama kabı, *mortarium* ve *lituslar* kırsal üretimle ne denli iç içe olduklarını göstermektedir¹¹. Bucak sınırlarına giren kuzey egemenlik sahasında Yüreğil Köyü civarında dağınık halde çok sayıda yerleşim kalıntısı tespit edilmiştir (Harita: 1). Ayrıca lahit kapağı, stel gibi devşirme parçalara köyün her yerinde rastlanmaktadır. Kavaklar Camii karşısında Köyiçi adıyla bilinen ikili khamosorion mezar mevcuttur. Hemen yanında Osmanlı

¹⁰ Polat Becks, B.A., "Eski Kestel Gölü Çevresindeki Hellenistik Dönem Yerleşimleri", I. TEKE Yöresi Sempozyumu 04-06 Mart 2015, Burdur, 2015, s. 627-635.; Becks, R. – B.A. Polat Becks, "Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2016", *ANMED* 15, 2017 ; Becks, R. v.d., "2015 Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Edirne, 2017, s. 671-690.

¹¹ Yüzey araştırmasında elde edilen kırsal üretim faaliyetleri hakkında veriler sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur: Polat-Becks B.A., "Milyadeis'te Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kırsal Üretime Bağlı Arazi Kullanımı: Yerleşimler, İşlikler, Çiftlikler", 2. *Uluslararası Pisidia Araştırmaları Sempozyumu: Pisidia ve Yakın Çevresinde Üretim, Ticaret, Ekonomi*, 31 Ekim – 3 Kasım 2018, Isparta.

Dönemi'nden kalma kâgir eski ev bulunur. 18. yy. da Hacı Halil Efendi veya Arif Ağa tarafından yaptırıldığı söylenen ev, zaman içerisinde eklemelerle genişlemiştir. Yıldız ve floral tipte göbek etrafında baklava motifleriyle süslü tavanlar ahşap işçiliğini örneklerken; duvarların üst kesiminde, çiçek, sarmal dal, madalyon, kitabe gibi kalem işleri dikkati çeker. Yüreğil Köyü civarındaki bulutu yerleri arasında Hanım Pınarı Mevkii'ndeki khamosorion mezar; kuzey kesimlerde yer alan Emiröldü ve Nebiler adlı iki muhtemel kırsal yerleşim; köyün sırtını dayadığı tepelerin yüksek kesimlerindeki Erikli İn ve Yankesen mevkilerinde buluntu yerleri sayılabilir. Köyün güney kesimlerinde İğdelik Mevki ve Büğdüz'de (Hacılar Yıkığı) Helenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne dek kullanım gördüğü anlaşılan yerleşimler mevcuttur (Harita: 1). Burayı güneyde sınırlayan kayalıklar üzerinde Sarınç adıyla bilinen bir khamosorion mezar tespit edilerek belgelenmiştir (Harita: 1).

Bucak Sanayisinin batısındaki Deliktaş Köyü'nde Deliktaş adını verdiğimiz Höyük keşfedilmiştir (Harita: 1). Ovadın yükseltisi 2 m. civarında olup, çapı 60 m.yi bulur. Roma ve Geç Antik Dönem keramikleri yanı sıra Erken Tunç Çağı'na tarihlenen kırmızı ve kahverengi astarlı, el yapımı mal gruplarına rastlanmıştır (Resim 3). Köyün sırtını yasladığı kayalıkların güneye, ovaya bakan yüzünde nişler ve basamaklı seki içeren kaya kutsal alanı mevcuttur.

Bu yıl alan genişletilerek, yüzey araştırmasına dahil edilen köylerden biri Kızılcağaç'tır. Köyün kuzeyinde Ören Mevkii adıyla bilinen Bizans yerleşimi tespit edilmiştir (Harita: 1). Köyün girişinde, taş döşeli yola ait kalıntılar vardır (Harita: 1). Kayalığın etekleri boyunca izlenen yol, ova ortasında güneye doğru devam eder. Genişliği 2-2,5 m. arasında değişen yolu 400 m. boyunca yüzeyde izlemek mümkün olmuştur. Kuzeybatıdaki Apollon Kutsal Alanına gittiği düşünülmektedir. Kaya kutsal alanı, kabaca U formudur (Resim 4). Asıl kaya duvarında, yan yana sıralı 22 adet niş mevcuttur. Bunlardan 4 tanesinin üst veya alt kesiminde Apollon adının okunduğu yazıtlar yer alır. Nişlerin önünde, kaya duvar boyunca, adak eşyaları için bir seki yapılmıştır. Kutsal alanın her yerinde kaya üzerinde düzelti izleri, mekanlar, oyuklar, kaide çukurlukları ve nişler göze çarpar. Yüzey keramikleri M.Ö. 2. yy.dan başlayarak Roma İmparatorluk Dönemi boyunca tarihlenmektedir.

Kızılcağaç Köyü'nün güneyinde, doğu kesimdeki kayalıklar üzerinde, Kızıkapanı adıyla bilinen, yan yana iki kaya mezarı mevcuttur (Harita: 1). Her ikisi de üçgen çatılı tipte olup, mahyaları plastik betimlenmiştir. Birer ön oda ve gerisindeki mezar odasından oluşurlar. Kızıkapanı 2 mezarında, ön odanın asıl odaya açılan duvarı üzerinde, kırmızı boya ile 3 satırlık Osmanlıca

kitabe yazılmıştır. Uğurlu Köyü sınırlarında, Burdur-Antalya Karayolunun Korkuteli kavşağında, Uğurlu Höyük yer alır. 4-5 m.lik yükseltisiyle küçük ölçekli bir höyüktür. Yüzey keramiklerinin çoğunluğu Helenistik, Roma ve Geç Roma dönemlerine ait parçalardır. Az sayıdaki astarlı ve açkılı el yapımı gruplar Erken Tunç Çağı'na işaret eder.

Yuva Köyü yakınlarında, Çaykenarı'na açılan vadinin girişinde yer alan Adatepe iki kayalık yükselti ve aralarındaki sırttan oluşur. Batı alçak tepelikte yer yer duvar kalıntıları gözlenir. Bu kesimde Helenistik-Roma keramikleri yanı sıra, ETÇ el yapımı açkılı ve kaba mal gruplarına rastlanmıştır. Doğudaki yüksek olan tepenin üst kesiminde etrafı surlarla çevrili yerleşim bulunur. Tepeye güneydoğu yamaç boyunca yer yer ana kayaya derinleşen bir yolla çıkılır. Döşem yamaç akıntısı nedeniyle büyük ölçüde yok olmuş, sadece ana kayada yatakları kalmıştır.

Korkuteli İlçesi

Şeref Höyüğü'nün güney egemenlik alanı, ovayı sulayan çayların açtığı vadiler boyunca İsinda'ya (Korkuteli) kadar ulaşmaktadır. Bu kapsamda Korkuteli sınırına giren Karakuyu, Bozova, Çaykenarı, Köseler, Küçükköy, Büyükköy, Karataş, Kargın, Yakaköy, Leylekköy, Çukurca, Kemerağzı, Yazır, Merkez, Gümüşlü, Yelten, Akyar, Bayat ve Yalınlıgediği Köylerinin arazilerinde çalışılarak çok sayıda tepe üstü yerleşimi, çiftlik, kaya mezarı, nekropolis ve höyük belgelenmiştir. 2018 yılı çalışma programındaki ilk işlerden biri, önceki yıllarda güney egemenlik alanında tespiti yapılan kaya mezarlarının plan-kesit-görünüş çizimlerinin yapılması olmuştur. Bu kapsamda Yakaköy yakınlarındaki Beşik ve Gerdek Kaya Mezarları; Karakuyu yakınlarındaki Karabel Kaya Mezarı ile Kırkkavak Kaya Mezarları yeniden ziyaret edilerek belgelenmiştir (Harita: 1). 2017'de tespit edilen ancak zaman darlığı sebebiyle çalışma fırsatı bulamadığımız Çaykenarı Kaya Mezarları'na çıkılmıştır (Harita: 1). Vadiyi doğudan sınırlayan kayalıkların, batıya bakan yarı yüksek kesiminde, yan yana açılan iki kaya mezarı halk arasında Kocaboğaz adıyla da bilinir. Güneydeki 1 no.lu mezarda iki ön oda ve bir mezar odası bulunur. Mezar odasında, girişin iki yanında birer kline yer alır. 2 no.lu mezar odası daha küçük olup ön odaya sahip değildir. Mezar odası içerisinde iki yanda sıralı birer kline bulunur. Mezarların plan-kesit-görünüş çizimleri yapılmıştır.

Çaykenarı Köyü çevresinde çok sayıda yerleşim ve mezar tespit edilmiştir. Bunlardan biri Çaykenarı'nın batısındaki kayalıklar üzerinde bulunan Zeynep İni Kaya Mezarıdır (Harita: 1). Bir ön oda ve gerisindeki mezar oda-

sından oluşur (Plan: 1). Cephesi üçgen çatılıdır. Mezar odasının içinde sol tarafta yüksekçe tek kline mevcuttur. Korunagelen hali ile mezar odasının kapısı yoktur. Ön odayla mezar odasını ayıran tek duvar klinenin baş tarafındadır. Mezarın 1,83 m doğusunda heykel veya büyük bir stel konması için üçgen çatılı büyükçe bir niş açılmıştır.

Kırkkavak Kaya Mezarlarının üst kesimindeki kayalık tepe üzerinde surla çevrili yerleşim tespit edilmiştir (Harita: 1). Yukarıin ve İnalan adıyla bilinen mevkiide yan yana iki yerleşim mevcuttur. İlk yerleşim konik tepenin güneyindeki kayalık sırttadır. Burası ekonomik bir anlayışla planlanmış, yer yer ana kayadan faydalanılmış, basit kuru duvar tekniğinde yapılmış bir çevreleme duvarı ile koruma altına alınmıştır. Duvarın kapattığı sırt düzensiz yüzeyli ve kayalıktır. Yüzeyde yapı kalıntısına veya seramiğe rastlanmamıştır. Asıl yerleşim kuzeydeki konik formlu sivri tepe üzerinde yer alır. Akropolis ve aşağı şehir şeklinde organize olmuştur. Burası çok küçük boyutlara sahip, sadece birkaç yapı biriminden oluşan bir yerleşimdir. Kalınlığı 2 m. bulan dış sur tepyi doğu ve güney yamaçta kapatır.

Çaykenarı'nın batısındaki dağ sırasının yüksek kesimlerinde Yalın-tepe konumlanır (Harita: 1). Kayalık zirvesi ortasından geçen, genişliği 30 m bulan güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu derince bir grabenle kuzey-güney olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Graben içerisinde ve güney zirvede yerleşim izleri mevcuttur. Graben içerisinde, apsisini kayalara dayamış kilise kalıntısına rastlanmıştır (Plan: 2). Doğu-batı doğrultulu kilisenin ana mekânı 13 x 6,25 m. ölçülerindedir. Yapının batısında giriş avlusu ve güneybatısında ona yaslanmış dikdörtgen planda annex mevcuttur. Güney kayalık tepe asıl yerleşimin olduğu alandır. Etrafı kyklobik bloklarla örülü sur duvarının koruna gelen yüksekliği 3,5 m.yi bulmaktadır. Yerleşim oldukça dik ve engebeli araziye sahip olup, yapılar teraslar halinde inşa edilmiştir. Genelde dikdörtgen planda olup, pek çoğunun arka duvarlarında ana kaya kullanılmıştır.

Köseler Köyü'nün 1 km. kadar güneyinde, ovaya çıkıntı yapan kayalık tepe üzerinde Alçı Tepe Yerleşimi yer alır (Harita: 1). Harç kullanılarak yapılmış sur duvarı yerleşimin etrafını çepeçevre dolaşır. Surların dışında güneye bakan yamaçlarda büyük yapılara ait teraslar ve temel kalıntıları mevcuttur. Surlar üzerinde doğu ve kuzey yönde iki adet kule kalıntısı tespit edilmiştir. Yüzey keramiklerinden Bizans ve Osmanlı Dönemlerine tarihlendiği anlaşılır. Karataş Köyü'nün doğusunda kayalık tepe üzerinde yerleşim tespit edilmiştir (Harita: 1). Tepenin etrafını çepeçevre surlar dolaşmaktadır. Bunlar doğu ve kuzey yönlerde irili ufaklı taşlardan örülmüş olup, duvar kalınlı-

ğı 2,50-2,60 m arasında değişir (Resim: 5). Yüzeyde özellikle güney ve batı kesimlerde, yapılara ait temel kalıntılara rastlanır. Keramikler Arkaik Dönemden Geç Roma dönemine dek çeşitlilik gösterir.

Kemerağzı Köyü'nün batısında, Kemerağzı Höyük adıyla tescilli alan ziyaret edilmiştir (Harita: 1). Tescilde höyük olarak geçmesine rağmen aslında bir yamaç yerleşimidir. Yüzey keramiklerinden Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerinde kullanıldığı anlaşılan alan çiftlik yerleşimi olmalıdır. Köy mezarlığının batısında, köyün güneyindeki alçak tepeler üzerinde Behiç Tepe Tümülüs'ü yer alır (Harita: 1). Yığma taşlardan yapılan Tümülüs kaçak kazılar ile tahrip olmuş, mezar odası dağıtılmıştır. Çapı yaklaşık 11 m. olarak ölçülmüştür. Kemerağzı Köyü'nün çıkışında, Korkuteli yolunun batısında kayalık küçük bir tepe vardır (Harita: 1). Üzerinde kareye yakın planda, düzgün kesilmiş taş bloklarla inşa edilmiş çiftlik kalıntısına rastlanmıştır. Yüzey keramikleri M.Ö. 2. yy- M.S. 4. yy arasına işaret eder.

Kargın Köyü'nün doğusunda, vadi sınırındaki tepelerin eteğinde yan yana iki çiftlik yerleşimi tespit edilmiştir (Harita: 1). Çiftliklerden güneydeki kısmen iyi koruna gelmiş, kuzeydeki ise bir hayli tahrip olmuştur. Kuzeydekinde *in situ* blok mevcut değildir ancak bloklar tarlanın sınırı boyunca yan yana dizilmiştir. Yüzey keramikleri M.Ö. 2.yy'dan M.S. 6. yy'a dek kullanıldığına işaret eder. Kargın Köyü'nün kuş uçuşu 3 km kadar doğusunda Asar Tepe yer alır (Harita: 1). Üst kesiminde surla çevrili bir yerleşim tespit edilmiştir. Surlar üzerinde biri güneyde diğeri kuzeyde olmak üzere iki kapı açıklığı vardır. Batı kayalıkların kuzeye bakan yüzünde iki tane kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Kaçak kazının yapıldığı kayanın üzerinde stel veya heykel kaidesi için yuvalar açılmıştır.

Küçükköy'ün güneyinde, kayalıkların doğuya bakan yarı yüksek yamaçları Gürbelen adıyla bilinir (Harita: 1). Tepenin sırtında bulunan yığma taş Tümülüs kaçak kazılarla tahrip olmuştur. Çevrede kireç taşından yapılmış lahde ait kırık parçalar göze çarpar. Aynı zamanda çakmaktaşı kayaç yapısına sahip Gürbelen Tepe 2018 yılı araştırmalarında tespit edilen yontmataş açısından en önemli buluntu alanıdır. Önemi buranın aynı zamanda bir atölye olmasından kaynaklanmaktadır. Alanda çok sayıda yontmataş parça ile hammadde kitleleri bulunmaktadır İlk izlenimlerimize göre Gürbelen Tepe'de Orta Paleolitik karakterli parçalar ağırlıktadır¹². Ancak, alanın olasılıkla

¹² Becks R. – B. Fındık, "New Middle Paleolithic Finds from the Lake District", ADALYA 22, 2019 (baskıda).

çakmaktaşı yumrularının bol miktarda olması nedeniyle farklı dönemlerde kullanılmış olduğu da buluntuların çeşitliliğine ve farklı teknolojilerine dayanarak söylenebilir. Buluntular üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

Bayat Köyü'nün güneyinde, meyve bahçeleri arasında Bayat Höyük yer alır (Harita: 1). Höyüğün üst kesimlerinde kaçak kazı çukurlarının açıldığı tahrip edildiği gözlenmiştir. Bir diğer tahribat kuzey kenarında, bahçe yolu açılması sebebiyle kod indirilirken yaşanmıştır (Resim 6). Höyüğün en üst kesiminde, Helenistik – Roma Dönemlerine ait, büyükçe bir çiftlik yapısına ait temel kalıntıları gözlenir. Bunlar dışındaki malzemelerin çoğunluğunun Erken Tunç Çağı'na ait kırmızı, kahverengi ve devetüyü astarlılar oluşturur. Yazır Köyü içerisinde bulunan Yazır Höyük ziyaret edilmiştir (Harita: 1). Ovadan yaklaşık 20 m. yükseltisiyle oldukça büyük bir örnektir. Güneybatı kenarları boyunca yakın zamanda inşa edilen evler nedeniyle tahribata uğramıştır (Resim 7). Bu kesimde ciddi biçimde kod indirildiği ve kesitlerin açığa çıkarıldığı tespit edilmiştir. Bir diğer yönde, kuzeye bakan yamaçta, toprak alınması sebebiyle tahribat yaşanmış; kesitte çökmeler meydana gelmiştir. Bu esnada ortaya çıkan tabakalardan höyüğün çok uzun süreli kullanıldığı anlaşılmaktadır. En üstte Helenistik ve Roma malzemesi onu takip ederek Arkaik malzemeler ve Orta ve Erken Tunç Çağı keramikleri ilk göze çarpanlardır. Duvar kalıntıları, çukurlar, yanıklı ve kerpiçli tabakalar, taban izleri gibi pek çok kalıntı profilde izlenmektedir.

Yazır Köyü'nün güneyinde, Antalya Yolu'nun diğer tarafında, Cebel Ovası adıyla bilinen küçük düzlük alan mevcuttur. Buranın girişinde, kayalar üzerinde, büyükçe bir lahit kapağına rastlanmıştır. Hemen önünde kayalarda düzeltme izleri, çukur ve birbirine paralel iki oluk dikkati çeker. Ovalığın kuzey kesiminde Iligüme Höyük konumlanmıştır (Harita 1, Resim 8). Höyüğün üst kesiminde pek çok örnekteki gibi, dikdörtgen planda, düzgün kesilmiş taş bloklarla yapılmış, Hellenistik-Roma Dönemi çiftliğine ait kalıntılara rastlanmıştır. Çapı 140 m'yi bulan höyükte el yapımı keramikler ve çok sayıda taş alet mevcuttur. Cebel Ovası'nı güneyde sınırlayan Kızılçukur Tepesi'nde yakın aralıklarla inşa edilmiş en az 9 adet yığma taş Tümülüs tespit edilmiştir. Tümülüslerin bazıları oldukça zarar görmüş haldedir. Etraflarını dolaşan krepislerde üçgenimsi bloklar kullanılmışken, dromoslara rastlanmamıştır. Nekropolisin 500 m. kadar batısında, ondan daha alçak bir sırt yer alır. Bu kesimde en az üç büyük dikdörtgen yapıya ait kuru duvarlar bunların içlerinde ve çevrelerinde yuvarlak yapılara ait kalıntılar tespit edilmiştir. Cebel Ovası'nın doğusunda ilk yükselti aşıldığında karşımıza küçük bir ovalık alan

çıkar. Bu ovalığın doğu köşesinde, alçak kayalık tepe Talamar ismi ile bilinir (Harita: 1). Tepenin üzerinde son derece nitelikli duvarlara sahip çok mekanlı yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Duvarlarında düzgün kesilmiş bloklar kullanılmış, trapezoidal izodomos örgü tercih edilmiştir.

Korkuteli Merkez'de, Alâeddin Mahallesi yamacına yayılmış olup, sırtını kayalık tepelere dayar (Harita: 1). Bu tepelerin arkasına baraj inşa edilmiş, bu nedenle kayalıklar kısmen kesilerek tahliye kanalı ve baraj gövdesi yapılmıştır. Tahliye kanalının hemen yanındaki kesitte, İsinda antik kentini çevreleyen surlar izlenmektedir (Resim 9). Önündeki akıntı toprakta Hellenistik ve Roma dönemlerine ait son derece nitelikli keramiklerle karşılaşmıştır. Savunma hattı, kayalık tepenin dik yamaçlarından geçer. Surun içinde kalan kısımda, kayaya oygu basamaklar tespit edilmiştir. Surların ve söz konusu kayalığın yerleşimin akropolisini teşkil ettiği, aşağı şehrin ise Alâeddin Mahallesinin altına doğru, yamaçlara yayıldığı düşünülmektedir. Nitekim hemen yolun kenarında inşa edilen Selçuklu Dönemi Medresesinde, İsinda kentindeki yapılardan sökülen bloklar ve işli mimari parçalar kullanılmıştır.

Akyar veya Akkilise adıyla bilinen höyük, Akyar Köyü'nden Korkuteli yoluna devam eden köy yolunun sağında kalır (Harita: 1). Konik formlu höyüğün yüzeyinde, doğu yarısı boyunca 1,5-2 m. kadar kot indirilmiştir. Çok yeni yapıldığı üzerindeki izlerden anlaşılan aktivite, höyüğe büyük zarar vermiştir (Resim: 10). Toprak çok yumuşak ve yoğun küllüdür. Tahrir edilen yapılardan çıkartılan taşlar, sürülen alanın her yerine dağılmıştır. Höyüğün kuzey yamacında üst kesimlerde kaçak kazı çukuru açılmıştır. Kesitinde taş sandık tipinde mezara ait kalıntılar görülmektedir. Bozova'dan Korkuteli'ne devam eden yoldan Gümüşköy'e dönüldüğünde 2-3 km sonra yolun kuzeyinde yüksekçe bir tepe karşımıza çıkar (Harita: 1). Gümüşlü Höyük üzerinde, düzgün kesilmiş taşlarla örülü, karemsi planda, Helenistik – Roma Dönemlerine ait büyük bir çiftlik kalıntısı mevcuttur (Resim: 11, Plan: 3). Höyüğün güneybatı yamacında pek çok kaçak kazı çukurunun açıldığı ve bu kesimin bir hayli tahrip olduğu gözlenir. Bu alanda pek çok pithosa ait parçalar, kerpiç tuğlalar, ezme ve öğütme taşları yüzeye saçılmış haldedir. Höyüğün yüzey malzemesi son derece nitelikli olup ağırlık Erken Tunç Çağı'na aittir. Ayrıca bunlara eşlik eden el yapımı bir grup kaba mal dikkati çeker.

Yelten ve Gümüşköy'ün batısında yer alan yüksek dağ sırasının en yüksek zirvesi 2026 m rakıma sahip Kareş Tepesi'dir (Harita: 1). Oldukça yüksek kayalık zirvenin güney ve doğu eteklerini sur duvarı dolaşır. Surla çevrili alan içerisinde, birbirini dik kesen sokak sistemi ve dikdörtgen planda, düzenli

yapılar göze çarpar. Kuzey kesimde, diğerlerinden daha büyük, çok mekanlı bir yapı tespit edilmiştir. Bu yapının önünden surun bir kule ile desteklendiği göze çarpar.

Yalınlığıdığı Köyü'nün kuzeyindeki kayalıklarda, birbirine yaklaşık 10'ar m. mesafede üç yazıt tespit edilmiştir (Harita: 1). Bunlar isimlerin yazılı olduğu epigramlar gibidir. Birincisi kaya kovuğunun önünde, alt kesimdedir. ΓΑΙΟΥΥ adı okunur. Diğerinde ΔΗ... üçüncüsünde ise EP... okunmuştur. Kayalıkların alt kesiminde taşçı aletlerinin izinin gözlendiği yataklar vardır. Bunlardan biri içinde kesilmiş halde bir blok göze çarpar. Burası taş ocağı olarak kısa süreli kullanılmış olmalıdır. Epigramlar da usta isimleri olmalıdır.

Bozova Köyü'nün kuzeyinde, Güneyköy adı verilen mevkiide sığ kaya kovukları mevcuttur (Harita: 1). Ekibimizce alan kontrol edilmiş, yüzeyde çakmak taşından yapıma dilgi ve çekirdeklere rastlanmıştır. Bunlar 39 adet olup, 7 tanesi çekirdek ve çekirdek parçalarından oluşmaktadır. Diğer buluntular ise yonga, dilgi ve döküntü parçalarıdır. Aletler arasında düzeltili yongalar, ön kazıyıcılar ve ikili aletler göze çarpar. Ayrıca Orta Paleolitik Dönem'e ait bir adet levallois çekirdek tespit edilmiştir¹³.

KAYNAKÇA

Babacan, H., Polat-Becks B.A., Şahin-Allahverdi R., "Şeref Höyük / Komama Yüzey Araştırmasında Karşılaşılan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, 1-4 Ekim 2018, Ankara.

Babacan, H., Polat-Becks B.A., Şahin-Allahverdi R., "Korkuteli Büyükköy Mezarlığı'ndan Osmanlıca Kitabeli Mezar Taşları", *Antalya Kitabı-II Antalya'da Türk-İslam Medeniyetinin İzleri*, Antalya, 2019 (baskıda).

Becks, R., "Ein Neues Survey-Projekt in SW-Pisidien: Şeref Höyük – Komama und Umgebung", *Pisidia Yazıları. Hacı Ali Ekinci Armağanı*, (eds.) H. Metin, B.A. Polat Becks, R. Becks, M. Fırat, İstanbul, 2015, s. 1-7.

Becks, R., "Eine chalkolithische Höhlensiedlung in Pisidien: İncirdere Mağarası", *ADALYA XVIII*, 2015, s. 33-43.

Becks, R. – B.A. Polat Becks, " Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2016", *ANMED 15*, 2017.

Becks, R. v.d., "Güneybatı Pisidia'da Yeni Bir Araştırma: Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014", *ANMED 13*, 2015, s. 185-192.

¹³ Becks R. – B. Fındık, "New Middle Paleolithic Finds from the Lake District", *ADALYA 22*, 2019 (baskıda).

Becks, R. v.d., "Pisidia'da Yeni Bulgular: Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014", *TEBE Haberler Dergisi* 39, 2015, s. 48-50.

Becks, R. v.d., "Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014", 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 2016, s. 267-287.

Becks, R. v.d., "Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2015", *AN-MED* 14, 2016, s. 255-262.

Becks, R. v.d., "2015 Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Edirne, 2017, s. 671-690.

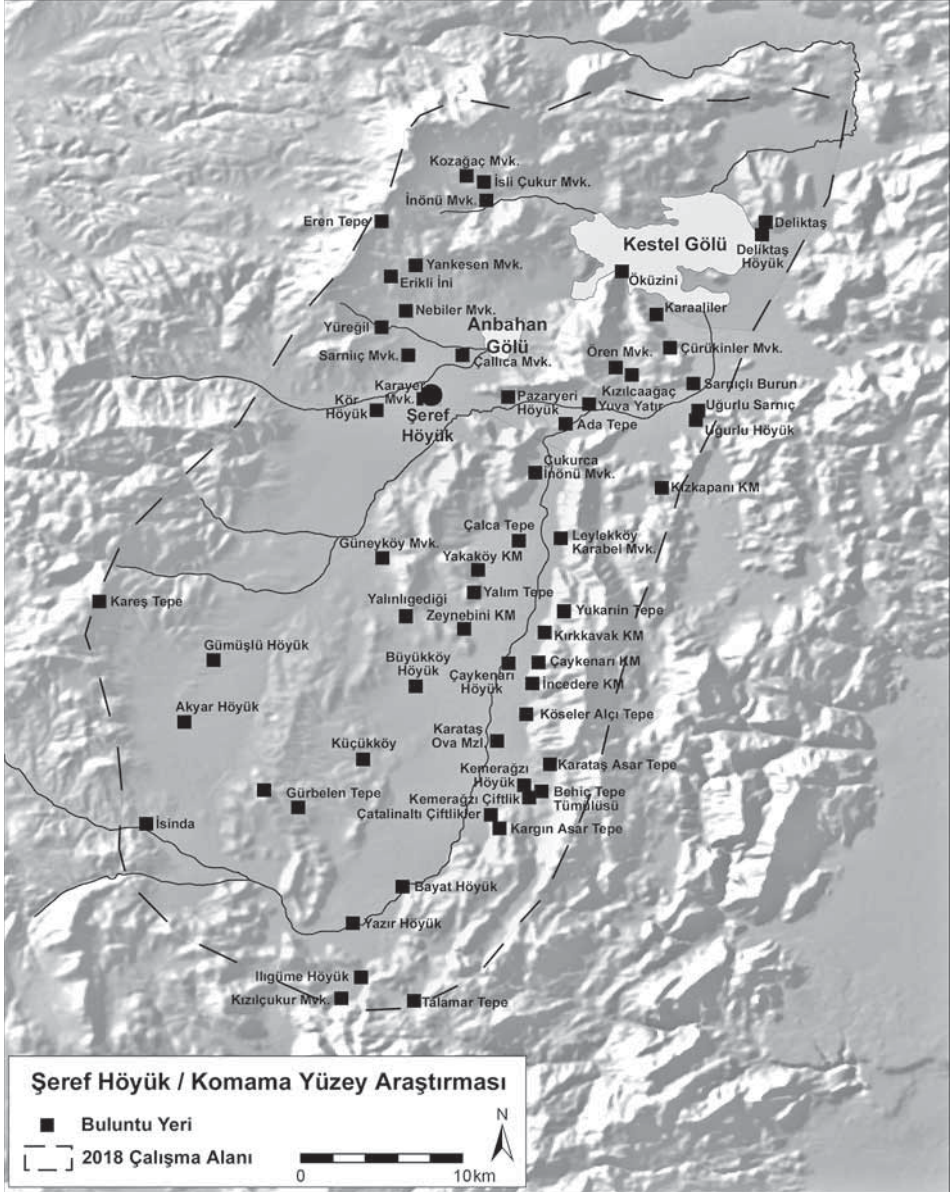
Becks R. – B.A. Polat Becks, "2017 Yılı Şeref Höyük/Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması" 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3, 2019, s. 279-295.

Becks R. – B. Fındık, "New Middle Paleolithic Finds from the Lake District", *ADALYA* 22, 2019 (baskıda).

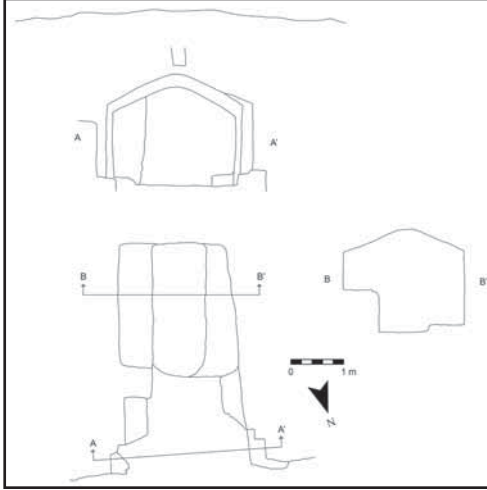
Çakmak, O. - Ç. Balkaya - R. Becks - B.A. Polat Becks, "Şeref Höyük/Komama Jeofizik Araştırmaları-2018", 37. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2019 (baskıda).

Polat Becks, B.A., "Eski Kestel Gölü Çevresindeki Hellenistik Dönem Yerleşimleri", 1. *TEKE Yöresi Sempozyumu* 04-06 Mart 2015, Burdur, 2015, s. 627-635.

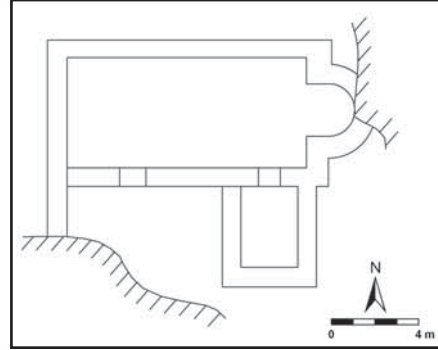
Polat-Becks B.A., "Milyadeis'te Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kırsal Üretim Bağlı Arazi Kullanımı: Yerleşimler, İşlikler, Çiftlikler", 2. *Uluslararası Pisidia Araştırmaları Sempozyumu: Pisidia ve Yakın Çevresinde Üretim, Ticaret, Ekonomi*, 31 Ekim – 3 Kasım 2018, Isparta.

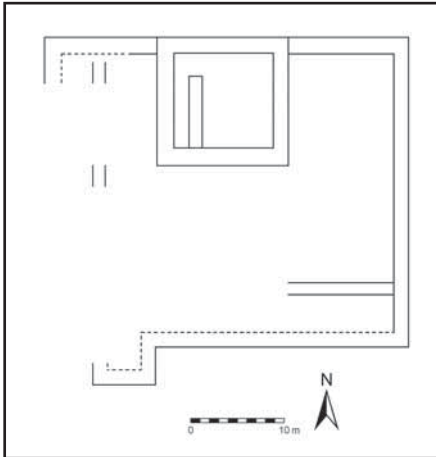
Harita 1: 2018 yılı yüzey araştırmasında çalışılan alan ve ziyaret edilen yerleşimler.

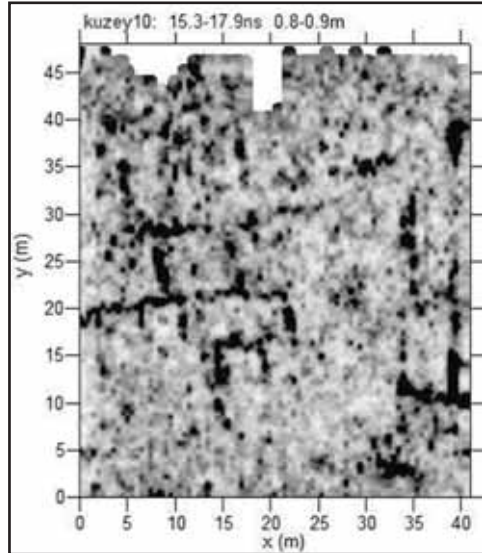
Plan 1: Zeynep İni kaya mezarı.

Plan 2.: Yalım Tepe kilise.

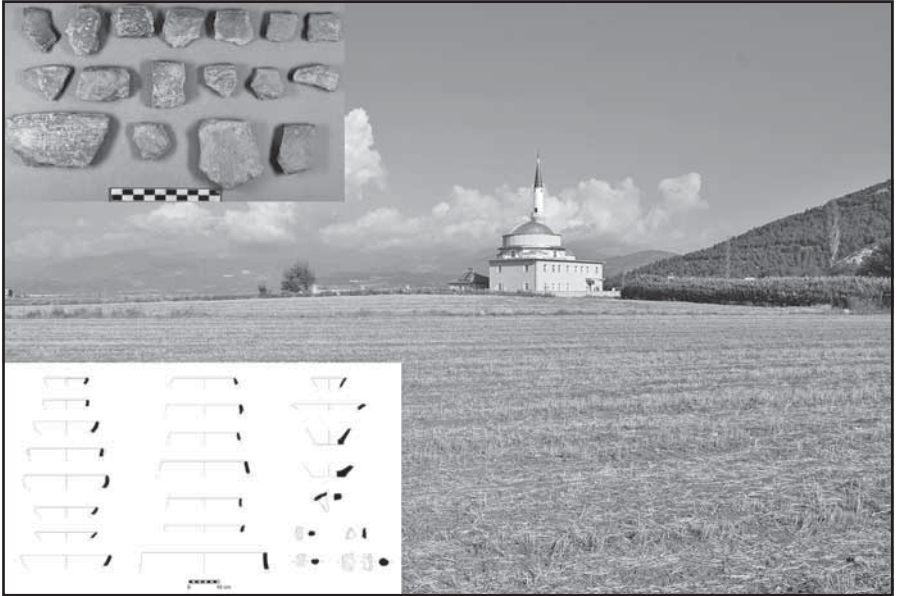
Plan 3: Gümüşlü Höyük üzerindeki çiftlik.

Resim 1: Şeref Höyük jeoradar görüntüsü.

Resim 2: Kozağaç yerleşiminde kaçak kazılmış mekanlardan birisi.

Resim 3: Deliktaş Höyük ve yüzeyinde ele geçen keramiklerden örnekler.

Resim 4: Kızılcağaç, Apollon Kaya Kutsal Alanı'ndaki kült nişleri ve sekiler.

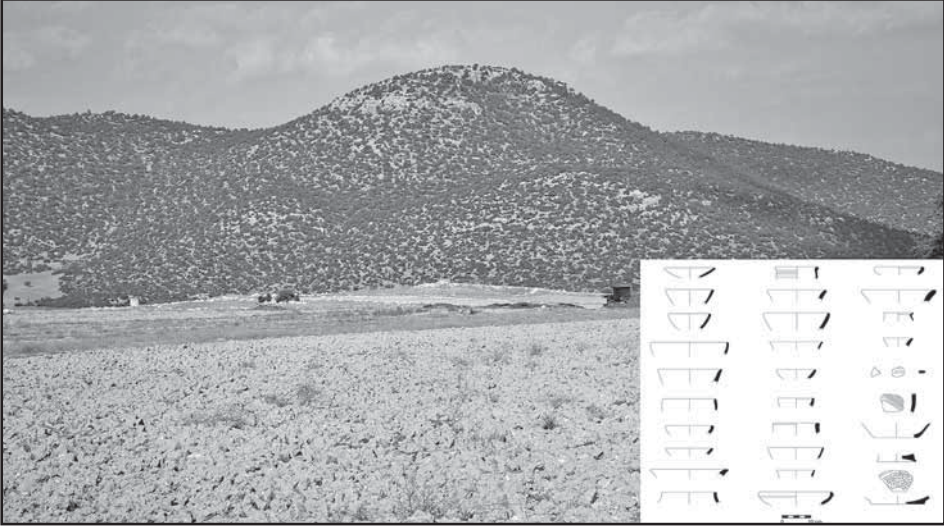
Resim 5: Karataş Asar Tepe surlar ve keramiklerinden örnekler.

Resim 6: Bayat Höyük ve yüzey buluntuları.

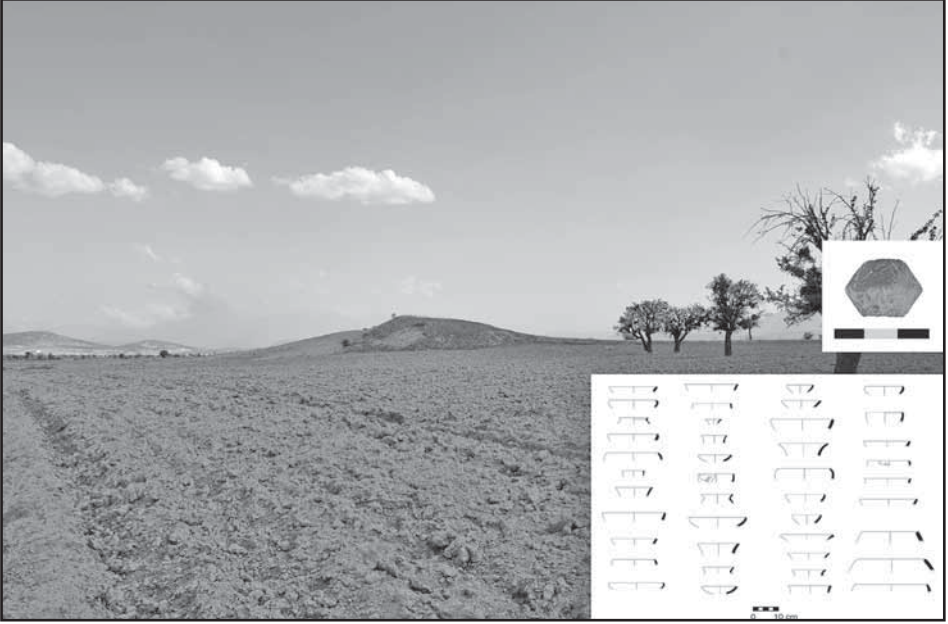
Resim 7: Yazır Höyük ve yüzey buluntularından örnekler.

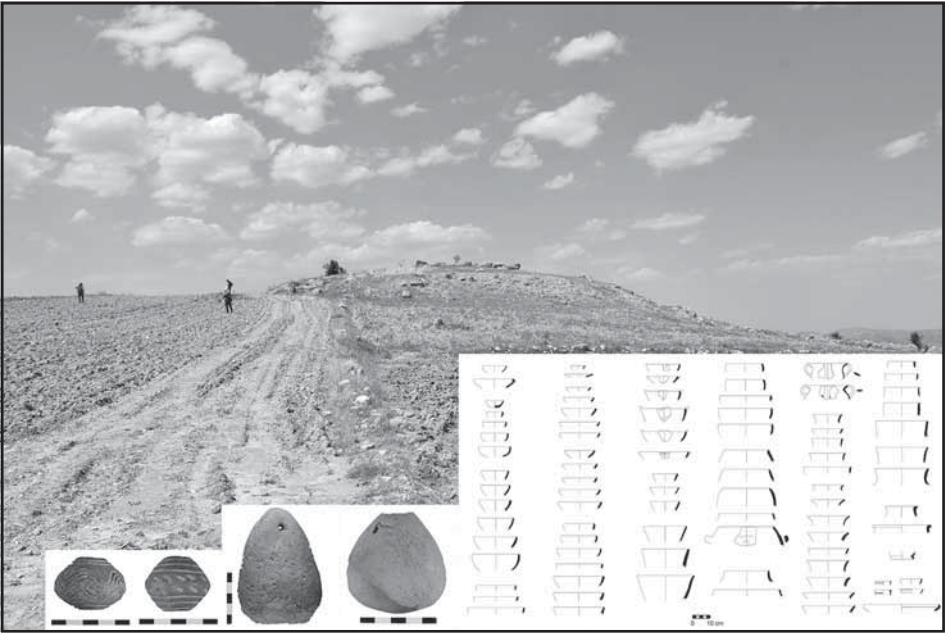
Resim 8: Ilgüme Höyük ve yüzey buluntularından örnekler.

Resim 9: İsinda antik kentini çeviren surlar, Korkuteli Barajı'nın tahliye kanalınca kesilmiştir.

Resim 10: Akyar Höyük ve yüzey buluntularından örnekler.

Resim 11: Gümüüüü Höyük ve yüzey buluntularından örnekler.

2018 YILI GELİBOLU YARIMADASI SESTOS ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Reyhan KÖRPE*

Çanakkale İli Eceabat İlçesi sınırları içinde 2013'den bu yana devam ettiğimiz araştırmalarımız bu yıl 1 Eylül-26 Eylül 2018 tarihleri arasında 26 gün süreyle gerçekleştirilmiştir. Yirmi beş gün süren yüzey araştırmasında Eceabat ilçe sınırlarında yer alan bölgelerde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. (Resim: 1) 2018 yılı çalışmalarımızda aşağıdaki alanlarda yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir:

- 1- Beşyol Asarlık Tepe
- 2- Beşyol Kayalı Tepe Doğusu
- 3- Beşyol Kayalı Tepe Batısı
- 4- Hana Tepe
- 5- Ece Limanı
- 6- Kilye Ovası Maltepe
- 7- Koela Kuzeyi
- 8- Koela
- 9- Kocadere
- 10- Kabatepe

BEŞYOL OVASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Araştırma sahası içinde bulunan Beşyol Ovası, Eceabat ilçesinin kuzey doğusunda, Eceabat'a bağlı Beşyol köyü ile Gelibolu'ya bağlı Karainebeyli köyleri arasında uzanan bir ovadır. Gelibolu Yarımadasının batısındaki en büyük ovalardan biri olan Beşyol Ovasının batısında eski adı Tursun olan Beşyol köyü, güneyinde gene eski adı Sivli olan Yolağzı köyü ve kuzeyinde Karainebeyli köyü yer almaktadır. Etrafı yüksek tepelerle çevrilmiş bir çöküntü ovası olan Beşyol Ovası içinden bu tepelerden gelen derelerin oluş-

* Doç. Dr. Reyhan KÖRPE, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Tarih Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE, rkorpe@comu.edu.tr

turduğu Göl Deresi akmaktadır. Göl Deresi kuzeye doğru akarak Ece Limanı içinden Saros Körfezine dökülür. Ova kuzey-güney yönünde yaklaşık 5 km., doğu batı yönünde yaklaşık 10 km. uzanmaktadır. Arazinin büyük bir kısmında mevsimlik tarım yapılmakta olup, bazı kısımları ise mera olarak kullanılmaktadır. Ova içine doğru sokulmuş tepe ve sırtlar özellikle arkeolojik potansiyel bakımından dikkat çekmektedirler. Beşyol Ovasında ilk defa 2018 yılında tarafımızca kapsamlı arkeolojik yüzey araştırması gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle öncelikle araştırma sahamız içinde kalan en kuzey nokta olan Asarlık Tepe üzerinde ve çevresinde daha sonra ise ovanın kuzeyinde Kayalı Tepe ve çevresinde araştırma yapılmıştır.

ASARLIK TEPE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Beşyol Ovası'nın hemen hemen merkezinde yer alan Asarlık Tepe, Beşyol Köyü'nün yaklaşık 3.4 km. doğusunda, Yolağzı Köyü'nün ise yaklaşık 3.3 km. kuzeyindedir. (Resim: 2) Tepe Beşyol Ovasına doğru girinti yapan 121 m. rakımlı Yantep'e'nin güney batısındaki yaklaşık 50 m. yüksekliğinde daha alçak bir tepedir. 1/25000 ölçekli haritalarda "Asarlık Tepe" olarak işaretlenmiş olan tepe yerel halk tarafından da bu şekilde bilinmektedir. Araştırmamızın ilk günlerinden itibaren üzerinde çalışmaya başladığımız Asarlık Tepe üzerinde yoğun bir şekilde antik çanak çömlek parçalarıyla birlikte tuğla ve kiremit parçalarına rastlanmıştır. Yüzeyde ele geçen seramikler içinde en erken parçalar Geç Roma dönemine ait terra sigillata örnekleridir. Yüzeyde ayrıca Erken, Orta ve Geç Bizans dönemlerine ait sırlı ve sırsız çok sayıda ve çeşitli formlarda seramikler de tespit edilmiştir. Seramik parçalarının yayılımı Asarlık Tepe'nin zirvesinden başlayarak tepenin yamaçlarındaki tarlalara kadar uzanmaktadır. Fakat tepenin hemen altındaki düzlükte kalıntıların yoğunlaştığı görülmektedir. (Resim: 3). Yüzeyde görülen çanak çömlek parçalarının dışında tepenin kuzey batısında horasan harçla yapılmış duvar parçalarına rastlanmıştır. Yaklaşık 1.5 m. genişliğinde ve gene yaklaşık 2 m. uzunluğundaki bu duvar parçalarının tepenin yamacına yerleştirilmiş küçük bir kalenin sur duvarına ait kalıntılar olduğu anlaşılmıştır. (Resim: 4) Tepenin kuzey ve güneyinde bu sur duvarına ait izler toprak altından takip edilebilmekte olup, bazı yerlerde yüzeyde açığa çıkmış olan duvar parçalarından kalenin yaklaşık ölçüleri çıkartılabilmektedir. Yaklaşık 70X80 m. ölçülerindeki kalenin girişinin de batı yönde olduğu buradaki muhtemel kapı boşluğundan anlaşılabilir.

Gelibolu Yarımadasında ve özellikle çalışma sahamız sınırları içinde tespit edilen bu kale kalıntısı aynı zamanda yarımada'nın iç kısımlarındaki tek

kaledir. Gerek antik kaynaklarda, gerekse Osmanlı kaynaklarında bu civarda özellikle böyle bir kalenin varlığından söz edilmemektedir. Buna karşılık Geç Bizans ve Erken Osmanlı kaynakları özellikle Türklerin Rumeli'ye ilk geçişleri sırasında Gelibolu Yarımadasındaki bazı küçük Bizans kalelerinin varlığından söz etmektedirler. Tepe üzerindeki yoğun Bizans seramikleri ve duvar kalıntılarının yapım tekniği kalenin bu dönemde kullanıldığını ve Türklerin bölgeye gelmesinden sonra terk edildiğini göstermektedir (Resim: 5). Asarlık Tepe'de gelecek yıl özellikle kalenin planını ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalarımız devam edecektir.

KAYALI TEPE DOĞUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Beşyol Ovası'nın kuzeyinde yer alan Kayalık Tepe, Beşyol Köyü'nün yaklaşık 3 km. kuzey doğusunda bulunmaktadır. Ovanın kuzeyinden ova içine doğru sokuluş olan tepe 147 m. yüksekliği ile ovanın en belirgin yükseltisidir. (Resim: 6) Kayalık Tepenin adını aldığı kireç taşı zirvesi bölgenin hemen her yerinden fark edilmektedir. Tepenin güney batı yamaçlarının yakın zamanlara kadar taş ocağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kayalı Tepe'nin üzeri ile kuzeyinde, doğusunda ve batısındaki yamaçlar ve daha alçak tepeler üzerinde yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. (Resim: 7)

Burada gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmasında Kayalı Tepe'nin yaklaşık 700 m. doğusunda isimsiz alçak bir tepenin üzerinde ve hemen aşağısındaki tarlalar içinde antik dönem çanak çömlek parçaları ile tuğla-kiremit parçaları tespit edilmiştir. Tepe üzerinde sonradan açılan orman yolu üzerinde, tepenin kuzeyinde ve batısındaki tarlalarda antik parçalar görülmektedir. Yüzeyde ele geçen seramik parçalarının en erken tarihi M.Ö. 6. yüzyıl, en geç tarihli parça ise Geç Bizans dönemine aittir. Tepenin kuzey ve doğusundaki sürülmüş tarlalarda Geç Roma ve Bizans dönemi parçaları daha yoğunlukta bulunurken, batısındaki tarla içinde Arkaik, Klasik ve Helenistik ve Roma dönemlerine ait parçalar görülmektedir. Tepenin üzerinden geçen orman yolu hariç tamamı yoğun makilik ya da kalın bir ot tabakasıyla örtülü olduğundan burada görülen antik parçalar daha çok bu yol üzerinde bulunmuştur. Ayrıca tepenin kuzey ve kuzey batısı da kalın bir ot tabakasıyla kaplıdır. Bu nedenle Tepe üzerinde ve yakın çevresinde sadece birkaç sürülü tarla üzerinde yüzey araştırması yapabileme imkânı olmuştur. Buna rağmen tepenin hemen batısındaki tarlalarda yapılan araştırmamızda son derece yoğun çanak çömlek ve tuğla-kiremit parçaları bulunmuştur (Resim: 8). Yüzey araştırması yapmaya imkân veren bu tarla içinde oldukça yoğun bir şekilde tespit ettiğimiz bu

parçaların bu tarlaya komşu olan fakat kalın bir ot tabakası ile örtülü olduğu için bir şey göremediğimiz diğer tarlalarda ve tepe üzerinde de aynı şekilde olması gerektiği düşünülmektedir. Kayalı Tepe'nin doğusundaki yamaçlarda da aynı şekilde çok yoğun olmamakla birlikte antik kalıntılar belli bir seviyeye kadar bulunabilmektedirler. Kayalı Tepe'nin doğu yönden zirvesine doğru buluntular büyük ölçüde azalmıştır. Tepenin zirvesinde ise belli bir alanda antik seramik parçalarının yoğunlaştığı gözlenmiştir. Bu alanda ana kayanın içinin yaklaşık 5X5 boyutlarında kesilmesiyle oluşturulmuş ve bir kutsal alan olduğunu düşündüğümüz bir yapı bulunmuştur. Bu yapının güneye bakan kısmı ayrıca aşağıya doğru akan bir oluk şeklinde düzenlenmiştir. Anadolu'nun başka yerlerinde de gördüğümüz bu anıtların tanrıça Kybele için yapılan tören alanlarına benzediği söylenebilir.

Kayalı Tepe'nin doğu yamaçlarında, ağaç dikimi için yapılan hafriyatlar nedeniyle sürülmüş olan alanlarda iki alçak tepe üzerinde antik nekropol olabilecek buluntulara rastlanmıştır. Bu noktalarda bazı küçük kemik parçaları ile birlikte mezarlarda kullanılmış kiremit parçalarının yanı sıra gene mezar hediyesi olduğunu düşündüğümüz seramik parçaları da açığa çıkmıştır. Böylece Kayalı Tepe doğusundaki araştırmalarımızda ovanın içine doğru uzanmış alçak bir tepe üzerinde ve etrafındaki tarlalara yayılmış antik bir yerleşim yeri ile, bu yerleşimin kuzeyindeki yamaçlarda iki ayrı noktada nekropol alanları ve kuzeyindeki daha yüksek zirvede bir kutsal alan tespit edilmiştir.

Kutsal alanı, nekropolleri ile birlikte çok büyük olmayan bu antik yerleşim ise bizim son birkaç yıldır bölgede yaptığımız araştırmalarda ısrarla yerini tespit etmeye çalıştığımız Limnai Antik Kenti olmalıdır. Hakkında antik kaynakların sıkça bahsettiği Limnai, bu kaynakların tarifine göre Suvla Körfezinde, Tuz Gölü civarına yerleştirilmektedir. Fakat kentin tam olarak nerede olduğu konusu henüz çözülmüş değildir. Gelibolu Yarımadası'nın eski çağ tarihi ve antik yerleşimleri hakkında yapılan bütün çalışmalarda Limnai kesin bir yere yerleştirilmemiştir. Fakat 19. yüzyıldan bu yana bölge tarihi ile ilgili yapılan yayınlarda ve haritalarda kent Suvla Körfezi ağzında (Kiepert haritası) ve Tuz Gölünün güneyinde (Barrington Atlas) bir yere yerleştirilmektedir.

Bölgede önceki yıllarda yaptığımız yüzey araştırmalarında özellikle Suvla Körfezine bakan Büyük ve Küçük Kemikli Burunları ile Tuzgölü çevresi oldukça detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Bu bölgede sadece Küçük Kemikli Burnu üzerinde ve bizim antik kaynaklar, epigrafik ve arkeolojik buluntular

ile Alopekonesos olduğunu düşündüğümüz antik yerleşim vardır. Limnai antik kentinin olduğu iddia edilen Büyük Kemikli burnunda ise böyle bir antik yerleşimin izine rastlanılmamıştır. Böylece antik kaynakların tekrar yorumlanması ve topografyanın incelenmesiyle Limnai'nın gene geçen yıllarda Ece Limanı'nda lokalize ettiğimiz Drabos ile Alopekonesos kentleri arasında olması gerektiği düşünülmüştür. İsmi "göller" ya da "bataklıklar" anlamına gelen Limnai Kentinin böyle bir yerde olması gerektiğinden kent çok uzun bir süredir bölgedeki tek sulak alan olan Anafartalar ovasındaki Tuz Gölü yakınlarına yerleştirilmektedir. Bizim kalıntılarını bulduğumuz ve lokalizasyonunu önerdiğimiz Beşyol Ovasında ise günümüzde ne bir göl, ne de bataklık vardır. Fakat gerek bölge sakinleriyle gerekse de Başbakanlık Cumhuriyet arşivlerindeki belgelerden günümüzde görülmeyen göllerin ve bataklıkların altmış yıl öncesine kadar var olduğu anlaşılmıştır. Beşyol Ovası ancak 1946 yılındaki bataklık ıslah çalışmalarından sonra ortaya çıkmıştır. Hatta ovanın güneyindeki tepe halen "Adatepe" olarak bilinirken, ovanın içinden akan derenin adı da "Göl Deresi" dir. Böylece antik çağlardan yakın zamana kadar bataklık ve göl olan ovanın hemen kıyısındaki kalıntılar bölgede Limnai antik kenti için önerilebilecek en uygun yerdir.

KAYALI TEPE BATISINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kayalı Tepe civarında yaptığımız yüzey araştırmalarında bir başka uygun antik kalıntılara rastladığımız bölge Kayalı Tepe'nin batısındaki Beşyol Ovasına doğru uzanan alçak bir sırt üzeri ve eteğindeki tarlalardır. (Resim: 9) Beşyol köyünün yaklaşık 2.2 km. doğusundaki bu alçak sırt Kayalı Tepe'nin tamamında olduğu gibi yakın bir tarihte ağaçlandırılmıştır. Bu nedenle özellikle sırt üzerinde ve eteğindeki tarlalar yüzey araştırması için son derece elverişlidir. (Resim: 10)

Araştırmalarımızda özellikle bu sırtta Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerine ait oldukça yoğun çanak çömlek ve tuğla-kitemit parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca az sayıda Hellenistik seramik parçaları da ele geçmiştir. (Resim: 11) Buluntulardan burada geç döneme ait bir yerleşimin var olduğunu söylemek mümkündür. Fakat aynı şekilde bu bölge bizim Limnai olduğunu düşündüğümüz tepenin de yaklaşık 1 km. batısında yer almaktadır. Kayalık Tepe ve civarının bu antik yerleşimin hintarlandığı söylenebilir. Helenistik dönemde Limnai'a bağlı küçük bir yerleşimin ya da komenin bu civarda olabileceği olasılık dahilindedir.

Bu bölgedeki yüzey araştırmalarımız Kayalık Tepe'nin batısındaki tepeler ve etekleri boyunca devam etmiştir. Araştırma alanlarımızda çok yoğun olmamakla birlikte tepenin tamamında antik seramik parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca tepenin batı yamaçlarında ovaya yakın alçak bir burun üzerinde gene son yıllardaki ağaç dikim çalışmalarının hafriyatlarıyla açığa çıkmış küçük bir nekropol alanı daha tespit edildi. Doğrudan ana toprağa yapılan gömülere ait sadece kemik parçaları dışında buluntuya rastlanılmadığından bu nekropolün dönemi hakkında bilgimiz bulunmamaktadır.

HANA TEPE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Beşyol Ovasında yüzey araştırması gerçekleştirdiğimiz bölgelerden biri de ovanın kuzeyindeki Hana Tepe üzerinde ve güney yamaçlarıdır. Kayalı Tepe'nin yaklaşık 500 m. kuzeyinde yer alan ve ovaya doğru uzanan bir burun olan Hana Tepe gene aynı şekilde yakın zamanda ağaçlandırılmıştır. Buradaki çalışmalarımızda tepenin üzerinde ve yamaçlarında çok seyrek de olsa bazı antik seramik parçaları görüldü. Fakat bir yerleşimi işaret edecek kadar yoğun değildir. Sadece Hana Tepe'nin güney eteklerindeki tarlalar içinde çanak çömlek parçaları yoğunlaşmaktadır. Bulunan parçalar sırlı ve sırsız Geç Bizans dönemine aittir. Bu civarda küçük bir Geç Bizans yerleşimi ya da çiftliğine ait olmalıdırlar.

ECE LİMANI'NDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Eceabat'ın yaklaşık 15 km. kuzeyinde Saros körfezi kıyısında bulunan Ece limanındaki araştırmalarımız 2013 yılında başlamıştır. Bu bölgede araştırma yapmamızın nedeni Ece Limanının antik çağlarda Sestos'un Ege Denizine açılan bir limanı olduğunun düşünülmesidir. Sestos antik kentin biri Çanak-kale Boğazında, diğeri de Ege Denizinde olmak üzere iki limanının olduğu bilinmektedir. Fakat şimdiye kadar bu bölgede herhangi bir araştırma yapılmadığı için arkeolojik buluntularla kanıtlanmış değildir. 2013 yılında bu konuya açıklık getirmek amacıyla başlatılan araştırmada Ece Limanı'nın doğusunda Erken Tunç Çağına ait bir höyük, Drabos antik kenti ve oldukça geniş bir alana yayılan bir Roma yerleşimi tespit edilmiştir. 2018 yılında ise Ece Limanı'nın batısında yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. (Resim: 12-13) Günümüzde Beşyol Köyü'nün balıkçı limanı olarak kullanılan Ece Limanı'nda karaya çekilmiş balıkçı tekneleri ve çeşitli balıkçı barınaklarından başka bir faaliyet yoktur. Saros Körfezine bakan adeta saklı bu küçük körfezin antik

çağlar boyunca kullanıldığı anlaşılmaktadır. Doğusundaki höyük bölgedeki yerleşimlerin Erken Tunç çağlarından itibaren var olduğunun kanıtıdır. Fakat Ece Limanı asıl M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren hareket kazanmış olmalıdır. Gelibolu Yarımadasında çok sayıda koloni kuran Miletoslular kıyıda ki Drabos ile hemen iç kesimdeki Limnai kentlerini bu tarihlerde kurmuşlardır. Limanın Bizans dönemine kadar oldukça işlek olduğunu yakın çevresindeki yerleşimlerden söylemek mümkündür. Ece Limanı'nın batısı antik yerleşim yoğunluğu bakımından doğusuna göre çok daha zengindir. Bunun nedeni ise batısındaki koya geçişin ancak son yıllarda açılan bir yol ile yapılabilmesidir. Batıdaki koy ile doğudaki koy sadece denizden bağlanmaktadır.

Ece Limanı batısında yaklaşık 1 km. uzunluğunda ve yaklaşık 200 m. genişliğinde doğu batı yönünde uzanan vadi içinde tarlalarda gerçekleştirilen yüzey araştırılmasında antik dönem çanak çömlek parçaları ve tuğla-kiremit parçaları tespit edildi. Buluntular daha çok denizden 200 m. içeride vadinin kuzeyindeki tarlalar içinde yoğunlaşmaktadır. Buluntular çoğunlukla Geç Roma ve Bizans parçalarıdır. Fakat çok az da olsa arkaik olabileceğini düşündüğümüz parçalar da ele geçmiştir. Kent ölçeğinde olmasa da bu alanda küçük bir yerleşimin varlığını işaret eden bu kalıntılar Ece Limanı'nın batısındaki koyun da antik çağlarda aktif olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

KİLYE OVASI, MALTEPE CİVARINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kilye Ovası'nın kuzeyinde yer alan Maltepe, bu civarın en göze çarpan topografik unsurlarından biridir. Tepe 19. Yüzyıldan bu yana bölgeye gelen seyyahların ve araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Tepenin özellikle zirvesinin formu buraya ilk gelen seyyahlar tarafından bir tümülüs olarak değerlendirilmiştir. Fakat 1980'lerde Gelibolu Yarımadasında yüzey araştırmaları yapan Mehmet Özdoğan burasının Tümülüs olmadığını bildirmektedir. Özdoğan civarda bulduğu bazı çakmak taşı aletler nedeniyle yakınlarda bir höyük olabileceğini söylemektedir. Gene son yıllarda Yarımada'daki Bizans yerleşimlerini araştıran Çaylak Türker de Maltepe civarında bazı Bizans seramiklerine rastladığını yazmıştır.

Maltepe üzerinde yaptığımız araştırmalarda tepenin seyyahlarca tümülüs olarak değerlendirilen zirvesinde biri eski yıllarda, diğeri ise son birkaç yıl önce yapılmış iki büyük su deposunun bulunduğu görülmüştür. Özellikle yeni yapılmış olan su deposu tepenin üst kısmını büyük ölçüde kesmiş ve ayrıca güney yamacına doğru derin bir kanal kazılmıştır. Su deposu hafri-

yatında ve profillerde yapılan incelemede tepenin zirvesinde Özdoğan'ın da söylemiş olduğu gibi herhangi bir tümülüse ait ize rastlanılmamıştır. Tepenin doğal jeografik yapısı zirvesine kadar devam etmektedir. Ayrıca gene hafriyat ve profillerde arkeolojik buluntu da tespit edilememiştir. Maltepe'nin güney ve batı yamaçlarındaki tarlalarda yaptığımız araştırmamızda tıpkı Özdoğan ve Çaylak Türker'in tespit ettiği gibi çakmak taşı alet ve Bizans çanak çömleklerinin yanı sıra Roma dönemi seramik parçalarına da rastlanılmıştır. Koela antik kentinin kuzeyinde ve onun hinterlandında kalan Maltepe ve çevresinin Roma döneminde seğrek bir yerleşime sahne olduğunu söyleyebiliriz.

KOELA ANTİK KENTİ VE CİVARINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Gelibolu Yarımadası'nın Eceabat ilçesi sınırlarında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarında şimdiye kadar tespit ettiğimiz en önemli antik yerleşimlerden biri Koela kentinin yerinin lokalizasyonudur. Gelibolu Yarımadasında Romalılar tarafından kurulduğu bilinen Koela'nın yeri şimdiye kadar tespit edilebilmiş değildi. Modern araştırmalarda antik yerleşimin günümüzde Kilye koyu yakınlarında bir yerde olması gerektiği dışında bir bilgi bulunmamaktadır. İlk defa 2013 yılında Kilye ovasının güney batısında bu yerleşime ait izler tespit edilebilmiştir. Arkeolojik buluntuların yoğunluğu bu alanda kent boyutlarında bir yerleşimin bulunduğunu kanıtlamaktadır. Antik kaynaklar ve yüzeyde bulduğumuz arkeolojik kalıntılar bu yerleşimin Erken Roma döneminde kurulduğunu ve Geç Roma dönemi sonuna kadar varlığını devam ettiğini göstermektedir.

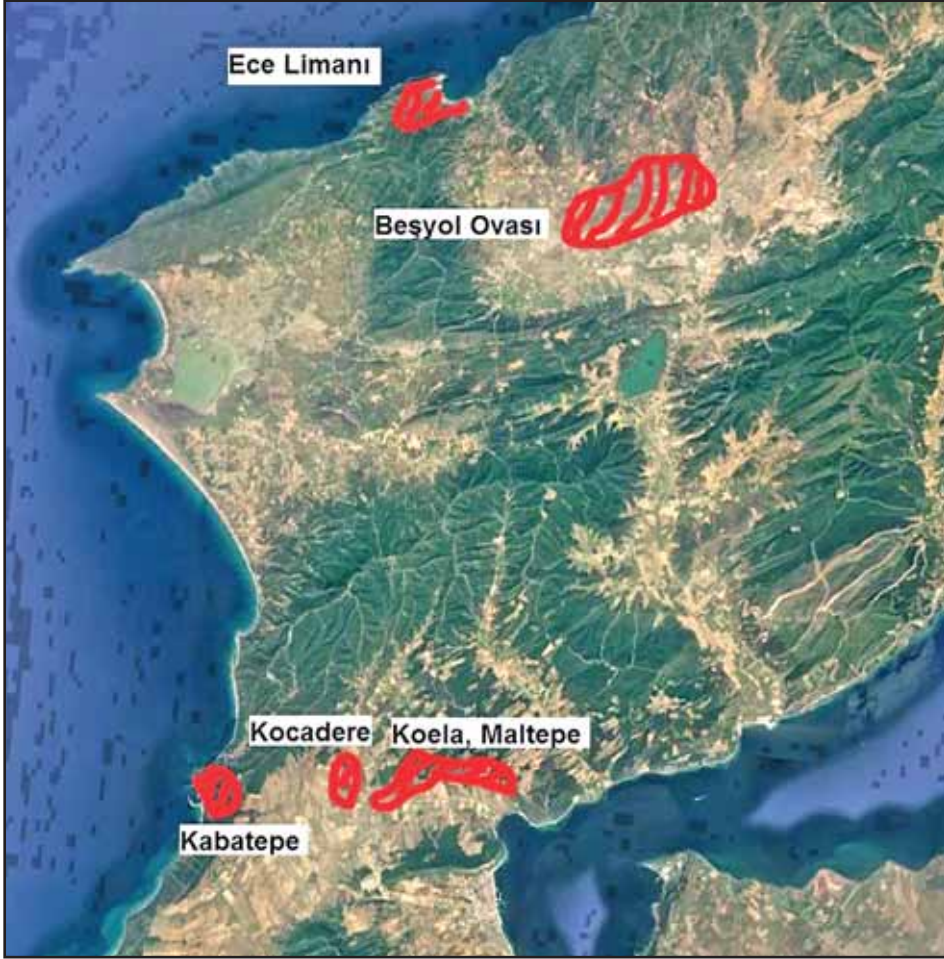
Bölgede devam eden çalışmalarımızda her yıl düzenli olarak Koela yerleşiminde yüzey araştırması yapılarak antik kente ait yeni buluntular ve kanıtlar aranmaya devam edilmiştir. 2018 yılında yerleşimin kuzeyinde bulunan tarlalar içinde araştırma yapıldı. Koela'nın yaklaşık bir kilometre kuzeyine kadar Roma dönemi çanak çömlek parçaları görülmeye devam etmiştir. Ayrıca kentin nekropolünün de bu civarda olduğunu gösteren kanıtlara da rastlanmıştır. 2018 yılında Koela'da gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmasının en önemli sonucu yerleşimin Helenistik dönemde de var olduğunu gösteren kalıntılardır. Önceki araştırma sezonlarında yerleşimin hemen yakınında bulunan araziler ilk defa bu yıl sürülmüş ve yüzey araştırması yapmaya uygun durumdaydı. Bu tarlalar içinde gene Erken ve Geç Roma malzemesi dışında çok sayıda Helenistik seramik parçaları da ele geçmiştir (Resim: 14). Kentin yerleşim tarihini değiştirecek öneme sahip olan buluntular Koela'nın burada önceden var olan bir başka antik yerleşim üzerine kurulduğunu göstermektedir.

KOCADERE KÖYÜ CİVARINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

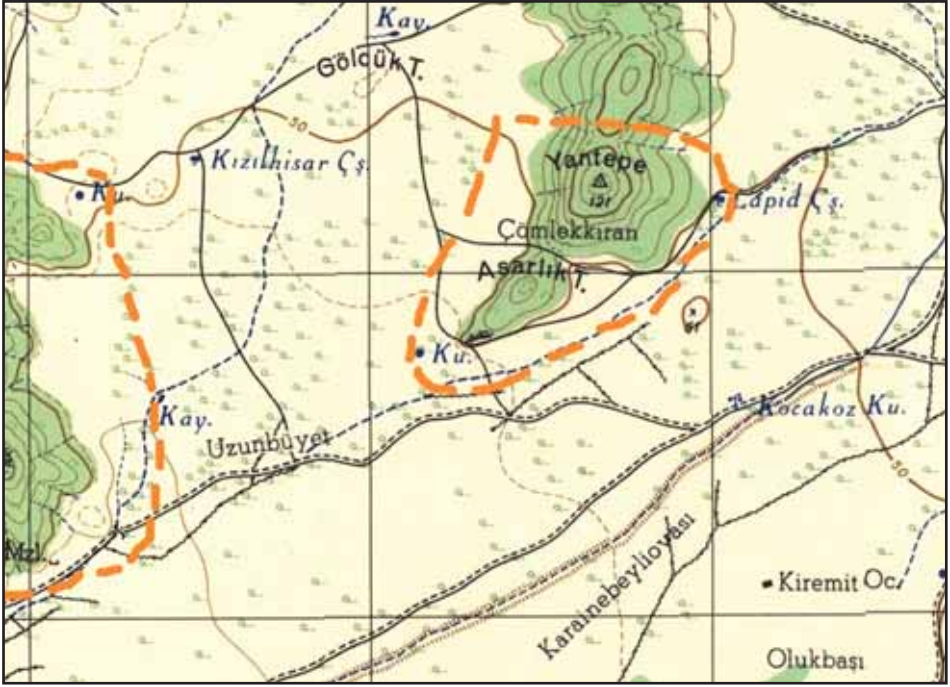
Kilye Ovası'nın kuzeyinde, Eceabat-Kaba Tepe arasında yer alan Kocadere Köyü civarında bu yıl ilk defa gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmaları köyün güney batısındaki Örenardı Tepesi ve yamaçlarında gerçekleştirilmiştir. Tepenin batısındaki tarlalarda yapılan çalışmalarda bazı çakmaktaşı yumruları ve aletler dışında antik buluntuya rastlanılmamıştır. Bu civarda tespit ettiğimiz tek kalıntı antik döneme ait olmayıp Çanakkale Savaşlarına aittir. Savaşlar sırasında civarda bir sahra hastanesinin olduğu bilinmektedir. Bu hastaneye ait olduğunu düşündüğümüz bazı izler araştırmamız sırasında tespit edilmiştir. Kocadere Köyü'nün güneyindeki yamaçlarda ve düzlükte bazı Roma çanak çömlek parçaları görüldü. Gelecek yıl bölgede araştırmalarımız devam edecektir.

KABATEPE CİVARINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kabatepe çevresinde 2016 yılında başlatmış olduğumuz yüzey araştırmalarının amacı bu bölgede olduğu söylenen Araplos antik yerleşimine ait kalıntıları tespit etmektir. Antik kaynaklarda bu civarda olduğu söylenen Drabos, bölgedeki küçük yerleşimlerden biridir. Geçmiş yıllarda Kabatepe Limanının güneyindeki sahil kesimi 1. derece arkeolojik sit olarak tescil edilmiş fakat bu tescilin ne amaçla yapılmış olduğu konusunda bilgi verilmemiştir. Gelibolu Yarımadası'nda İon kolonizasyonu sırasında M.Ö. 6. Yüzyılda kurulduğu düşünülen Araplos ile ilgili en erken bilgiler M.Ö. 4. Yüzyıldan itibaren gelmeye başlar. Fakat antik kaynakları destekleyecek arkeolojik bulgularımız olmadığından Araplos'un kesin olarak hangi tarihte kurulduğu ve ne zaman terk edildiği konusunda bilgimiz yoktur. 2018 yılındaki çalışmalarımızda limanın batısındaki ormanlık alan taranmıştır. Bölgenin yoğun çam ormanları ile kaplı olması genel olarak yüzeydeki kalıntıların görülmesine engel olmaktadır. Sadece orman yolları için açılan kesitlerde inceleme yapılabilmemiş, ormanın içlerine çok fazla girilememiştir. Fakat orman yolları ve kesitlerin incelenmesi bölgenin arkeolojik potansiyeli hakkında az çok fikir vermektedir. Bölgede yoğun bir şekilde çakmaktaşı yumrular ve işlenmiş parçalara rastlanmıştır. Bu yumruların bu civarda çıktığı ve insanların çok erken zamanlardan itibaren gelerek burada alet yaptıkları anlaşılmaktadır. Çakmaktaşı buluntular dışında çok az da olsa bazı eski çanak çömlek parçaları civarda bir antik yerleşimin olduğunu işaret etmekle birlikte henüz tam olarak nerede olduğu tespit edilememiştir. Bu nedenle gelecek yıllarda bölgede araştırmalarımız devam edecektir.

Resim 1: 2018 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında çalışma yapılan bölgelerin uydu görüntüsü.

Resim 2: Beşyol Asarlık Tepe'nin 1:25000 ölçekli haritadaki yeri.

Resim 3: Beşyol Asarlık Tepe'nin güney doğu yönden görünümü.

Resim 4: Beşyol Asarlık Tepe'nin kuzey batısındaki sur duvarı kalıntısının bir bölümü.

Resim 5: Beşyol Asarlık Tepe üzerinde ve çevresinde bulunan Bizans seramikleri

Resim 6: Beşyol Kayalı Tepe Doğusunda tespit edilen antik yerleşimin (Limnai) nekropol alanlarının 1:25000 ölçekli haritadaki yeri.

Resim 7: Beşyol Kayalı Tepe doğusunda tespit edilen antik yerleşimin (Limnai) Kayalı Tepe üzerinden batıdan görünümü.

Resim 8: Beşyol Kayalı Tepe doğusunda tespit edilen antik yerleşim (Limnai) üzerindeki antik seramiklerden örnekler.

Resim 9: Beşyol Kayalı Tepe batısında tespit edilen antik yerleşim ve kuzeyindeki nekropol alanının 1:25000 ölçekli haritadaki yeri.

Resim 10: Beşyol Kayalı Tepe batısında tespit edilen antik yerleşimin Kayalı Tepe üzerinden doğu yönden görünümü.

Resim 11: Ece Limanı batısında araştırma yapılan vadinin 1:25000 ölçekli haritadaki yeri.

Resim 12: Ece Limanı batısında araştırma yapılan vadi içindeki tarlalar.

Resim 13: Koela antik kentinin batısındaki tarlardan bulunan seramik parçaları.

GİRESUN İLİ ÇAMOLUK İLÇESİ

2017 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Salih KAYMAKÇI*

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Giresun İli ve İlçeleri ile Giresun Adası Arkeolojik YüzeY Araştırmaları 2017 yılı Eylül ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarımız daha önceki yıllarda sahil kesimi ve Alucra ilçesinde yapmış olduğumuz yüzeY araştırmalarında¹ elde edinilen sonuçları desteklemek amacı ile daha çok ilin dağlık-ormanlık alanlarında gerçekleştirilmiştir. Giresun ilinin iç kesiminde bulunan ve dağlık kesimini oluşturan Çamoluk ilçesinde devam edilen çalışmalardaki amacımız geçen yıllardan çalışmış olduğumuz ETÇ, II. Binyıl, Hellenistik-Roma kültürlerinin iç kesimlerle olan bağlantılarına ulaşmaktı. (Harita: 1)² Araştırmamız öncelikli olarak Çamoluk-Alucra, Çamoluk-Şiran (Gümüşhane) ve Çamoluk-Refahiye (Erzincan) sınırlarında bulunan köylerde başlamıştır.

KAYACIK KİLİSESİ

Kayacık Köyü'nün 200 m güneybatısında Kayacık-Taşçılar yolunun 100 m güneyinde bulunan kilise 19.yy da yapılmıştır. Alucra ilçesinde bulunan Kamışlı Kilisesine benzer bir yapıdadır. Çatısı yakın zamanda yıkılmış olan kilisenin sıvaları üzerinde dış çerçevesi mevcut sıva üzerine yazılı levhalar

* Dr. Öğr. Üyesi Salih KAYMAKÇI, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yalnızbağ Yerleşkesi Erzincan/TÜRKİYE, skaymakci@hotmail.com

¹ Doksanaltı-Mimiroğlu 2011: 85-102; Doksanaltı vd. 2011: 163-184, Doksanaltı-Arslan-Mimiroğlu, 2010: 143-162; Doksanaltı-Arslan-Mimiroğlu, 2011: 117-145.

² Giresun Müzesi Müdürü Hulusi GÜLEÇ'e ve Uzman Gökhan GÜRNAL'a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Araştırmalarımızda Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün ve Türk Tarih Kurumu'nun (TTK) desteğini aldık. TTK ve Bilimsel Araştırma Koordinatörlüğüne teşekkür ederiz. Araştırmalarımız sırasında desteğini gördüğümüz Çamoluk İlçe Kaymakamı Mustafa DEMİR'e ve kaymakamlık çalışanlarına, Çamoluk Belediye Başkanlığına, Emniyet Müdürlüğü ve Jandarma Komutanlığı çalışanlarına teşekkür ederiz. YüzeY araştırmaları 2017 yılı çalışmalarına, Nevşehir-Ürgüp Müzesinden Bakanlık Temsilcisi Arkeolog Mehmet Öncü, İstanbul Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Derya ÇIĞIR DİKYOL, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrencilerinden Güneş ÖZDAL, İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Merve Beşel DEMİR ve İrem PEKACAR ile Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Serdar DAŞDEMİR katılmışlardır. Özverili çalışmalarından dolayı Bakanlık Temsilcimize ve tüm ekip üyelerine teşekkür ederim.

bulunmaktadır ama sıva tamamen alınmış ve yerinden çıkartılmıştır. Doğu girişi tamamen tahrip edilmiş, duvarı yıkılmıştır. Giriş kuzey tarafından olup 5 pencere 1 kapılı yapıda 2 pencere kuzey 3 pencere de güneydedir. Pencere üzeri kesme taşlarla oluşturulmuş kemerli yapıdadır. 80x50 cm'lik zeminde görülen döşeme taş sırası mevcuttur. Güney- kuzey duvarı bitiminden başlayıp yapının ortasına kadar döşeme taş bulunmamaktadır. Kilisenin ortasında yerleri değiştirilmiş bir adet kaide ve kırık sütunlar mevcuttur. Kilise duvarları basit horosan harcıyla birbirine tutturulmuş kırma taşlardan yapılmış içi tamamen sıvalıdır. 1960'lı yıllarda çatısı tamamen çöken kilisenin doğu duvarı tarafında apsisli bir yapı olduğu düşünülmekte ve iki tarafında da kaideler mevcuttur. Kilisenin girişinde çatı kısmında stroterler vardır ve kendinden kalypterlidir.

KALEDERE KALESİ YERLEŞİMİ

Kayacık Köyünden hemen sonra araştırmamız Kaledere Köyünde devam etmiştir. Köyün 2 km kuzeyinde bulunan Kaledere Kalesi tespit edilmiştir. Karadikmen Köyü'nün de 3 km kuzeybatısındadır. Kaledere deresinin 200 m batısından başlayan bir yükseltidedir. Kalenin batı yönünde girişi vardır ve yüksekliği 3 m olan 45 derece açıyla-eğimle ve üzerinde doğal kayaya yapılmış basamakların olduğu görülmektedir. Basamaklar özenle kesilmiş ve belli ölçüde yapılmıştır. (30x25 cm) Doğal tahribatın yanı sıra sistemli bir tahribat da vardır. Girişten başlayan ve 42 basamaklı bir merdiven sistemi vardır.18.basamakta tahribat vardır ve bitiminden itibaren daralan nokta 5 m dir. 42.basamakta da büyük tahribat görülmüştür.

Girişin hemen başlangıcında düzleştirilmiş bir alan (2.30x4.10 m) vardır. Girişin üst kemer tarafında doğal tahribat görülmektedir. Giriş zeminden başlayarak üstte kadar düzleştirilmiş bir alana sahiptir. Harç kalıntısı yoktur. Basamakların tamamında doğal ve sistemli tahribat vardır.

42.basamaktan itibaren toprak akıntısından dolayı diğer basamaklar görülmemektedir. Kalenin batı yönünde horosan harcı kullanılarak oluşturulmuş duvar örgüsü mevcuttur. Bu duvar örgüsünün yapısı düzensiz kesme taşlardır. Hemen arkasında basit kırma taşlarla oluşturulmuş örgü görülmektedir. Kale üzerinde II. Binyıl, Helenistik ve Roma seramikleri tespit edilmiştir. Girişten sona kadar tespit edilen derinlik 30 m dir. Sonrasında daralan bir alan oluşmaktadır. (5 m). Oygunun bitiminde doğal ve sistematik yapılan tahribat dolgusu yüzünden tam uzunluk tespit edilememiştir.

Kaleyi tamamen çevreleyen doğal tahribata uğramış kırma basit taşlarla yapılmış horosan harçlı sur duvarı görülmüştür. Doğu duvarı sağlam olan kalenin batı bölümünde Kaledere'nin doğusundan başlayan 300 m yükseklikte boyutları 155 cm derinlik 140 cm olan ve girişinde düzleştirmeler yapılmış ve kavis ile güneye dönen bir oygu daha tespit edilmiştir. Hemen girişinde kuzey kesiti basit kırma taşlarla horasan harcıyla sağlamlaştırılmış duvar görülmektedir. 50 m kuzeyinde ikinci bir oygu daha vardır. Düzleştirilmiş alan görülmemektedir. Giriş yönü kuzeye doğrudur. İçinde doğal dolgu toprağı olduğu için ölçü alınamamıştır.

KİLİSE MEVKİİ (ALISIZ)

Araştırmamız Kaledere Köyü'nün 3 km kuzeyinde bulunan Hacıören Köyü'nde devam etmiştir. Köyün mahallesi olan Alısız'da ki çalışmalarımız sırasında mahallenin hemen girişinde bulunan ve kilise mevki olarak adlandırılan alanda kilise kalıntısı görülmüştür. Giriş holü semerdam yapıya sahiptir ve sağlamdır. Düzleştirilmiş kesme taşlarla oluşturulmuş yapının girişlerinde kemerleri oluşturan taşlar diğerlerinden farklı olup kireçtaşı görünümünde ve düzenli kesilmiştir. Kilisenin doğu-batı uzantısı 16 m olup sadece kilisenin girişi sağlamdır. Doğu bölümü tahrip edilmiş ve kilisenin üzerinde günümüze ait samanlık mevcuttur. Kilisenin hemen doğusundaki bir samanlık ve günümüz köy evine ait yapıda kilise taşları kullanılmıştır. Tavanı düzensiz kırma taşlardan tonozlu yapı şeklinde yapılmıştır. Kilisenin girişinde sağ ve solunda 60x55 cm olan iç derinliği 60 cm olan iki adet niş bulunmuştur. Giriş holününün doğu duvarında ana giriş bulunmaktadır.

Yapının giriş holünde tamamen düzleştirilmiş kesme taşlardan oluşturulmuştur. Ana girişi oluşturan ve aynı zamanda tonozu oluşturan mimari taşlar diğerlerinden farklı olup ince işçilik kullanılan kesme taşlar ile oluşturulmuştur. Batı tarafında ise üç niş daha bulunmaktadır. Bu nişlerin arasında iki adet zeminden başlayan ve muhtemelen küçük kemerle bitirilen iki niş daha tespit edilmiştir. Muhtemelen tahribat nedeniyle formunu kaybetmiştir. Zemini tahribata uğramış ve form veren bir zemin görülememiştir. Giriş holününün hemen karşısında kuzey duvarında küçük bir niş daha vardır. 45x40 derinlik 38 cm dir. Kilisenin ana girişi yapının üzerine oturtulan samanlık nedeniyle kapatılmıştır. Giriş holününün kuzey ve doğu duvarı ile köşede platform yapıları görülmüştür fakat ölçü alınamamıştır. Batı duvarında bulunan iki adet kemerli nişin havalandırma olduğu görülmüştür. Muhtemelen bu havalandırma tütsü-mum-ateş ile ilgilidir. Ana girişinin karşısındaki duvarda

bulunan nişte ateş izi görülmüş diğerlerinde çok belli değildir. Horasan harcı kullanılan yapının üzerindeki samanlıkta kiliseye ait taşlar kullanılmıştır.

Araştırmamız Yeniköy sınırları içerisinde devam etmiştir. Alucra- Çamoluk kültür, tarih ve yol bağlantısını görmek için sınırdaki Sarıçiçek (Berbiye) dağında araştırmalar yapılmıştır. Köy sınırları içerisinde Dulundas yaylasında gerekli araştırmalar yapılmış, Alucra- Çamoluk doğal yol bağlantıları ve yerleşim birimleri haritalara eklenmiştir.

SUSUZ MEVKİİ (TAŞDEMİR MAHALLESİ)

Taşdemir Köyü'nün 1,5 km kuzeydoğusunda Kaynar Köyü'nün de yaklaşık 2 km kuzeyinde Sivas- Erzincan yolunun yaklaşık 1 km kuzeybatısında yer almaktadır. Mevkide tarım yapılmaktadır. Yerleşme yayılım alanından dolayı ölçü vermemektedir. Yaklaşık ölçüsü 150x150 m dir. II. Binyıl ve Roma çatı kiremit parçaları ve keramik parçaları tespit edilmiştir.

KARADIKMEN KALE YERLEŞİMİ

Giresun İli, Çamoluk ilçesine bağlı Karadikmen Köyü'nün 3 km kuzeyinde Şiran ilçesi (Gümüşhane) İncedere Köyü'nün 2 km güneyinde hakim bir tepe üzerinde bulunan kalenin çevresi basit kırma taşlarla oluşturulan ve neredeyse tamamı doğal tahribata uğramış bir duvar ile çevrelenmiştir. Karadikmen-İncedere yolunun hemen kuzeybatısındadır.³ Alucra (Giresun) İlçesi Hönker Kalesi'nin yaklaşık 8 km güneydoğusunda birbirini görür vaziyettedir. Yüzeyde ETC – OTÇ - Geç Demir Çağı - Helenistik-Roma keramikleri tespit edilmiştir. Kalenin batı yönünde yine basit taşlarla oluşturulmuş bir de oyma tespit edilmiştir. Fakat tahribat yüzünden ölçüm yapılamamıştır. Karadikmen Kale Yerleşimi Şiran-Alucra-Çamoluk doğal yol güzergâhında olup vadiyi kontrol eden doğal bir tepe üzerindedir.

ASARINTAŞ YERLEŞİMİ

Hacıahmetoğlu Köyü'nün 100 m güneydoğusunda hakim bir tepede doğal kayaların çevresini bir duvar gibi oluşturduğu yerleşim alanıdır. Kelkit Çayı'nın 1.5 km kuzeydoğusundadır ve vadiyi kontrol eden bir konumdadır. Üzerinde ETC, II. Binyıl keramikleri az sayıda tespit edilmiştir. Tepeden etek-

³ Çiğdem, 2012. Eskiçağ'dan Ortaçağ'a Gümüşhane.

lerine olan yükselti 20 m dir. Yerleşmede kuzey ve batı yönünde basit kırma taşlar döküntü olarak gözlemlenmiştir. Herhangi bir duvar ve horosan harcı görülmemiştir.

AVARAK KALESİ

Kelkit Çayı'nın hemen kuzeydoğusundan başlayan hakim bir tepe üzerinde horosan harcı kullanılarak oluşturulmuş, düzleştirilmiş taşlar ile yapılan bir kale tespit edilmiştir. Kelkit Havzasını kontrol eden önemli bir noktadadır. Kale aynı zamanda hemen kuzeyde Alucra İlçesine sınır olan Sarıçiçek Dağları'nın 5 km kuzeyindedir. Kalenin güneybatı yönünde dere taşlarıyla oluşturulmuş basit duvar örgüsü batı ve güney yönünde devam etmektedir. Kalenin kuzeydoğu duvarı sağlamdır. Batı-doğu-güneydoğu duvarlarında sadece temeller korunmuştur. Kalenin batı-doğu-kuzey yönlerinde verimli tarım arazileri bulunmaktadır. Kale ana duvarlarından yamacı saran taraçalandırılmış basit duvar örgüsüne sahiptir. Yerleşim üzerinde ETÇ, II. Binyıl ve Roma seramikleri tespit edilmiştir. Kalenin duvarlarında yer yer tahribat oluşmuştur. Kalenin batı ve iç kesimlerinde boyutları 2x2 derinliği 4 m olan kaçak kazı tespit edilmiştir. Güneybatı duvar örgüsü 70-80 cm kalınlığında yaklaşık 3 m yüksekliğindedir. Güneydoğu ve kuzey duvarları da yaklaşık aynı ölçüye sahiptir. Giriş kuzey yönündedir. Kalenin batı yönünde büyük düzleştirilmiş basit taş örgüsüyle oluşturulmuş sur görünümü veren kalınlığı 1.5-2 m lik duvar örgüsü tespit edilmiştir. Horosan harcı kullanılmamıştır.

ALEP (ARAP) KALESİ

Gürçalı Köyü'nün 1 km kuzeybatısında Bayırlı Köyü'nün yaklaşık 1 km kuzeydoğusunda Kelkit Çayının yaklaşık 3 km kuzeyinde hakim bir tepe üzerinde bulunan ve aynı Hacıahmetoğlu Kalesi gibi vadiyi ve yol güzergahını kontrol eden bir noktada bulunmaktadır. Bayırlı-Gürçalı köy yolunun hemen 200 m kuzeybatısındadır. Yerleşmenin kuzeydoğusundan güneydoğusuna kavisli şekilde traktör yolu vardır. Bu yol kesitlerinde az miktarda keramikler görülmüştür. Kesitte görülen basit düzleştirilmiş taşlarla oluşturulmuş (yerleşmenin batı tarafında) bir duvar tespit edilmiştir. Kalenin kuzeydoğu yamacında kaçak kazı tahribatı görülmüş bu tahribatın çevresine dağılmış pitos parçaları bulunmaktadır. Kaçak kazı yaklaşık 1x1 m lik bir alandadır. II. Binyıl- OTÇ seramik parçalarının olduğu yerleşim birimi Alucra-Şebinkarahisar-Çamoluk sınırını oluşturan Sarıçiçek Dağlarından

bir geçişin olduğu önemli bir güzergâhta bulunmaktadır. Muhtemelen hem Alucra hem de Şebinkarahisar geçişinin güvenliği ve yol güzergâhı ile Kelkit Çay'ının güvenliğini sağlayan bir konumdadır. Kuzeydoğu-güneybatı 50 m Kuzeybatı-güneydoğu 30 m. olan kale yerleşiminin ölçüsü yayılım alanıyla birlikte kuzeydoğu- kuzeybatı 80 m dir.

İSKENDER TEPESİ DÜZ BAHÇE MEVKİİ

Güneybatı-Kuzeydoğu uzantılı yamaç yerleşimi görüntüsüne sahip yerleşimin doğal bitki örtüsü sebebiyle tam ölçüsü alınamamıştır. Yerleşmenin kuzeydoğusunda düzleştirilmiş alan üzerinde yapılan tarım faaliyetleri sonucu kuvvetle muhtemel silo küpü olarak kullanılmış Doğu Roma-Geç Antik Çağa ait Pithos tespit edilmiştir. Ağız ve gövde kısmında küçük tahribatlar vardır. Dışa çekik kalınlaştırılmış ağzı olan şişkin karınlı, karından dibe doğru daralan forma sahiptir. Küpün boynunun hemen altından başlayan parmak bezeme vardır. Ağızdan başlayarak dibe doğru giden 20 cm'lik arayla birleştirme yerleri boğum olarak bellidir. Gövdeden yapılan tahribattan et kalınlığının 2 cm olduğu anlaşılmaktadır. Kelkit Çayının kuş uçuşu 600 m kuzeydoğusunda kalan bir noktadadır. Köyün 2 km güneydoğusundadır. Alan tarım için tarçalandırılmıştır. (II. Binyıl keramikleri az da olsa tespit edilmiştir.)

YUSUFELİ KÖYÜ-SARNIÇ

Köy yolunun hemen altında kuzeydoğu noktasındadır. Doğu tarafında zemine kadar uzanan bir tahribat görülmüştür. İskender Tepe, Avarak ve Asarıntaş Kalesinin kuzey-güney doğrultusunda gören bir konumdadır. Arada sadece Kelkit Çayı vardır.

YUVACIK MAHALLESİ-PİTHOS

Köy muhtarı Enver Karabul'un odunluğunda yüksekliği 130 cm, ağız çapı 50 cm, olan ve ağzı kalınlaştırılmış dışa çekik forma sahip olan pithos üzerinde parmak bezeme ve hemen ağzın 10 cm altında şerit çentik bezeme olduğu görülmüştür. Şerit bezemenin altından dibe kadar devam eden 20 şer cm lik birleşim izleri olan pithosun dip kısmında 10x10 cm boyutlarında bilinçli açılmış bir oygu vardır. Bulunup çıkarılan yerin adı Tilki Deliği Mevkii'dir. Rengi devetüyü olup Doğu Roma dönemi Geç Antik Çağ olarak tarihlendirilmiştir.

TILKI DELİĞİ MEVKİİ

Yuvacık mahallesinin kuş uçuşu 700 m kuzeyinde Yuvacık-Gölova top-
rak yolunu 300m güneybatısında yamaç yerleşimi görüntüsü vermektedir,
fakat keramik azlığı sebebiyle net bir tarihlendirme yapılamamaktadır.(II.
Binyıl ve Geç Antik Çağ). Kelkit Çayını gören bir noktada ve çayın 3 km ku-
zeydoğusundadır. Hacıahmetoğlu Kalesi'nin 5 km doğusundadır.

KALESİVRİSİ (KÖROĞLU) KALESİ YERLEŞİMİ

Çamoluk merkezin 1.5 km doğusunda Kelkit Çay'ının 200 m güneybatı-
sında hemen Kelkit Çay Havzasını ve yol güzergahını kontrol eden hakim
bir tepe üzerinde bulunan tepe üstü yerleşmesidir. Yamaçtan görülen harç
kullanılmadan yapılmış basit taşlarla oluşturulmuş sınır duvarı bulunmakta-
dır. Yerleşmenin üzerinde kaçak kazı tahribat çukurlarında görülen horosan
harçlı duvarlar tespit edilmiştir. Yine kaçak kazı çukurlarında çatı kiremitleri
bulunmuştur.

Tepe noktası kuzey-güney 100 m doğu batı 150 m'dir. Kuzeybatı yönü
(Çamoluk tarafı) kayalardan oluşmaktadır. Yerleşme yüzeyinde II. Bin-
yıl-Roma-Geç Antik Çağ ayrıca sapan taneleri olabileceği düşünülen işlenmiş
küre biçimli taş yumrular bulunmuştur. Kalesivrisi yerleşmesinin yaklaşık
4 km güneybatısında Hacıahmetoğlu Kalesi ve Köroğlu Kalesi görülmekte
bu merkezler birbirlerini görür vaziyettedir. Yerleşme aynı zamanda hemen
kuzeyindeki Sarıçiçek Dağından geçen Kelkit Havzasının doğal yol güzerg-
ahı ile Alucra-Şebinkarahisar üzerinden sahil şeridine giden yolları kontrol
etmektedir.

USLUCA KALE YERLEŞMESİ

Usluca Köyü'nün 300 m güneyinde Kelkit Çayının 100 m güneyindedir.
Çay kalenin sınırından itibaren akmaktadır. Hakim bir tepe üzerinde konum-
landırılan yerleşmenin doğu-güney-batı yönleri doğal kayalardan oluşmak-
tadır. Kuzeyinde ise horosan harcı ile oluşturulan 3x4 m' lik duvar örgüsü var-
dır. Usluca Köyü konumu itibariyle doğu-batı yönündeki güzergahı kontrol
etmektedir. Kaledere, Karadikmen ve Şiran'a bağlı İncedere-Yolbilen- Araköy
ve Akyayla köylerinin kurulu olduğu vadi boyunca uzayan yol güzergahını
gören bir noktadadır. Yerleşmenin tepe noktası 100x100 m boyutlarındadır ve
üzerinde II. Binyıl-Roma seramikleri tespit edilmiştir. Bulunan seramik ör-
nekleri akıntı yönüne göre daha çok güney yönünde bulunmaktadır.

SARITAŞ YERLEŞMESİ

Usluca Köy merkezinin kuzeybatı-güneydoğu 200 m kuzeydoğu-güneybatı 100 m uzunluğundadır ve aynı yönde Alucra-Şiran karayolunun yerleşmeyi iki eşit parçaya böldüğü (zeminden itibaren) görülmüştür. Kuzeybatı yönü Usluca Köyü'nün mezarlık alanıdır. Yerleşme Kelkit Çay'ının 200 m güneyindedir. Usluca Kalesi ile Saritaş yerleşimi arasında Kelkit Çay'ı akmaktadır. Bu iki yerleşme birbirini görür vaziyettedir. Yerleşmenin üzerinde kaçak kazı tahribatı gözlemlenmiştir. Yüzeyde II. Binyıl-Roma seramikleri tespit edilmiştir. Ana kaya üzerine konumlandırılmış, zeminden yüksekliği 5 m olan yerleşmenin 3 m si ana kaya kalan 2 m yerleşmenin dolgu toprağıdır.

SONUÇ

Çamoluk'taki Erken Tunç Çağı ve M.Ö II. Binyıl yerleşmeleri ağırlıklı olarak tepe üstü ve yamaç yerleşmeleriyle, tepe üstünde oluşmuş höyüklerdir. Bu yerleşmeler daha çok vadi ağızlarında, dere veya su kaynaklarına hâkim yamaçlarda, oldukça korunaklı yerleşmelerdir. Bunun dışında yüksek kotlardaki düz alanlarda höyük tipi yerleşmeler görülmektedir. Düz yerleşmeler yok denecek kadar azdır. Kelkit Havzası'nın⁴ doğusunu oluşturan alanda yaptığımız araştırmalar sonucunda tespit edilen otuz beş kadar M.Ö. II. Binyıl yerleşme yerinden elde edilen buluntuların, gerek form ve gerekse teknik yönünden büyük bir benzerlik içinde olduğunu görülmüştür. Çalışmalarımız sonucunda bölge çanak-çömlek kültürleri ile ilgili önemli bilgilere ulaşılmıştır. Dağlık kesimdeki yerleşmelerinin kuzey-kıyı bölümüne göre daha yoğun olduğunu söylememiz yerinde olacaktır. Ayrıca yaptığımız çalışmalar bölgenin yerleşim modellerini anlamamızı da sağlamıştır. Bölgede Erken Tunç Çağı yerleşmeleri birbirine çok yakın konumda ve çoğunlukla yamaç ve tepeüstü yerleşmeleridir. Doğu Karadeniz ve Giresun Dağları bir bariyer gibi kıyı kesimi ve dağlık kesim ile olan bağlantıyı coğrafi olarak kestiği için kültürel olarak da aradaki ilişkiyi zayıflatmıştır.

Araştırmamızda tespit ettiğimiz Erken Tunç Çağı ve II. Binyıl yerleşimleri, güneyden kuzeye doğru uzanan ırmakların açtığı derin vadilerde, Giresun Dağları arasından uzanan tarihi doğal yolların güzergâhında konumlanmıştır.

Dağlık kesim ile ilgili edindiğimiz bugünkü bilgilerimizin ışığında ilk olarak Geç Kalkolitik Çağ'da iskân gördüğünü bildiğimiz Çamoluk'ta yapılmış olan yüzey araştırmaları sonucunda Giresun'un dağlık kesimi hem ETC hem

⁴ Dönmez 2008: 413-430.

de M.Ö. II. Binyılda yoğun olarak yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. M.Ö. II. Binyılın ortalarından itibaren ise çok büyük oranda yerleşim yeri azalması ve buna bağlı olarak da önemli bir nüfus kaybının gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Yerleşmelerin Listesi

1	Kayacık Kilisesi	Kayacık Köyü
2	Kaledere Kale Yerleşimi	Kaledere Köyü
3	Alısız Kilise Mevkii	Hacıören-Alısız Mahallesi
4	Susuz Mevkii	Taşdemir Mahallesi
5	Karadikmen Kale Yerleşimi	Karadikmen Köyü
6	Asarıntaş Yerleşimi	Hacıahmetoğlu Köyü
7	Avarak Kalesi	Hacıahmetoğlu Köyü
8	Alep (Arap) Kalesi	Gürçalı Köyü
9	İskender Tepesi	Yusufeli Köyü
10	Yusufeli Köyü-Sarnıç	Yusufeli Köyü
11	Yuvacık Mahallesi-Pithos	Yuvacık Mahallesi
12	Tilki Deliği Mevkii	Yuvacık Mahallesi
13	Köroğlu Kalesi Yerleşimi	Çamoluk Merkez
14	Usluca Kale Yerleşmesi	Usluca Köyü
15	Sarıtaş Yerleşmesi	Usluca Köyü

KAYNAKÇA

Çiğdem, S. 2004. Çiğdem, Süleyman H. Özkan, H. Yurttaş, "2003 Yılı Gümüşhane ve Bayburt İlleri Yüzev Araştırması" 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt: 2, s. 285-299.

Çiğdem, S. 2012. Eskiçağ'dan Ortaçağ'a Gümüşhane, Gümüşhane Valiliği, İl Kültür Müdürlüğü, Gümüşhane.

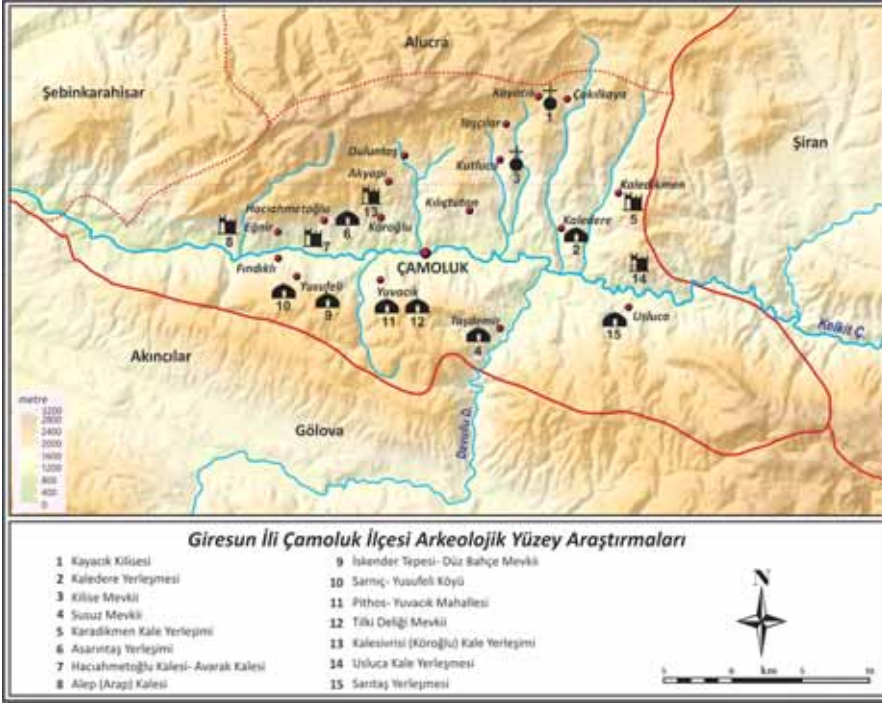
Doksanaltı, M. E.- Arslan, E.- Mimiroğlu, İ.M., 2010. "Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzev Araştırmaları", 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. cilt, s.143-162.

Doksanaltı, M. E.- Arslan, E.- Mimiroğlu, İ.M., 2011. "Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzev Araştırmaları", 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. cilt, s. 117-145.

Dönmez, Ş. 2008. *Tunç Çağında Orta Karadeniz Bölgesi ve Kelkit Vadisi Yerleşmeleri*. Belleten, sayı 72, Ankara, s. 413-430.

Kaymakçı, S. 2016. "Giresun İli ve İlçeleri İle Giresun Adası 2015 Yılı Arkeolojik Yüzev Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı, Sayı 34, Cilt 2, s. 71-86.

Kaymakçı, S. 2017. *Kelkit Havzası'nın Eskiçağ Tarihi ve Arkeolojisi*, Konya, Kömen Yayınları.

Harita 1: Giresun İli Çamoluk İlçesi.

Resim 1: Kaledere Kalesi.

Resim 2: Kaledere Kalesi-basamaklı tünel.

Resim 3: Kaledere Kalesi – ETÇ, II. Binyıl, Hellenistik Dönem keramik örnekleri.

Resim 4: Karadikmen Kalesi.

Resim 5: Karadikmen Kalesi-ETÇ, II. binyıl keramikleri.

Resim 6: Asarintaş yerleşimi.

Resim 7: Avarak Kalesi-Haciahmetoğlu Kalesi.

Resim 8: Alep (Arap) Kalesi.

Resim 9: Saritaş yerleşimi.

Resim 10: Sarıtaş yerleşimi-II. binyıl keramikleri.

YALOVA ORTAÇAĞ VE TÜRK İSLAM DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Selçuk SEÇKİN*

Yüzey araştırmamızın kapsamı tüm Yalova ilinin Ortaçağ ve sonrasındaki dönemlerini içermekle birlikte, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne 11 Aralık 2017 tarihinde yapmış olduğumuz talep dosyasında yer alan beş yıllık program çerçevesinde 2018 yılı çalışması olarak planlanan, Yalova'nın Bursa ve Kocaeli sınırına en yakın sınır ilçesi konumunda olan Altınova'nın, üç ilin birleşme noktasında olan (Yalova-Kocaeli-Bursa) köylerinden Sermayecik, Aktoprak, Tefikiye (Çavuşköy), Karadere, Örencik ve Fevziye Köyü'nde arazi araştırması yapılmıştır.¹

Yalova'nın il olma sürecinde Karamürsel'den ayrılarak Yalova sınırlarına dahil edilen Altınova İlçesi'nin arazisinin önemli bir kısmı, Osmanlı döneminde İsmail Zühtü Paşa Vakfı'nın mülkiyetinde, Altunizade Çiftliği olarak kullanılmaktaydı. 19. yüzyılda, Yalakdere'nin denize döküldüğü alandan, Hersek ve bugünkü Altınova'nın arazisinin önemli bir kısmı, İstanbul/Altunizade semtine adını veren Altunizade İsmail Zühtü Paşa'nın çiftliği olarak işletildiği belgelerde yer almaktadır. Zühtü Paşa araziye Tahir Ağ'a'nın mirasçılarından satın almıştır. Çiftlik yaklaşık 14.000 dönüm arazide kurulmuş, içerisine çiftlik sahiplerinin kalacağı sekiz odalı bir köşk de inşa edilmişti. Çiftlikte değirmen, geniş ambarlar ve yüzlerce hayvanın barındığı birimler de yer almaktaydı. Çiftlik h.1301/m. 1883-4 senesinde Altunizade İsmail Zühtü Paşa'nın kurdurduğu vakfa bağışlanmış ve İstanbul'daki külliye

* Dr. Öğr. Üyesi Selçuk SEÇKİN, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bomonti/Şişli-İstanbul/TÜRKİYE, selcukseckin@gmail.com

¹ 20.04.2018 tarihli ve E.350117 sayılı yazı ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Danışma ve Değerlendirme Kurulu tarafından yapılan değerlendirme sonrası verilen izin ile başlanan "Yalova İli ve İlçelerinde "Ortaçağ ve Türk İslam Dönemi Yüzey Araştırması" başlıklı projenin 2018 yılı çalışmalarına Genel Müdürlük tarafından Uzman Filiz KOCAELİ görevlendirilmiş, çalışma Dr. Öğr. Üyesi Selçuk SEÇKİN başkanlığında, Prof. Dr. Hanife KONCU, Dr. Öğr. Üyesi A. Nihat KUNDAK, Arş. Gör. Dr. Ali KAYAALP, Arş. Gör. Nazhan AYTAÇ, Arş. Gör. Fırat KARA'dan oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür. İlaş ve barınma desteğini sağlayan Başkan Dr. Metin ORAL'ın şahsında Yalova/Altınova Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Çalışmanın sonuçlarını içeren benzer bir metin de, Selçuk SEÇKİN, "Yalova/Altınova'nın Güneyindeki Kırsal Alanlarda Yer Alan Tarihi Yerleşimler", *Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Araştırmalar*, Ed. B. Okur vd. Ankara 2019, s. 275-288.'de yayınlanmıştır.

giderleri bu çiftliğin gelirinden karşılanmıştır. Hersek'teki Altunizade Çiftliği zaman içerisinde vakfın elinden çıkmıştır. ²Arazi Cumhuriyet sonrasında şahıs mülkiyetine geçmiş, 1926 yılında 200 kişilik köy kurmak üzere bölgeye gelen Bulgaristan göçmeni bir grup tarafından 3000 dönümü satın alınarak ilk yerleşim başlatılmıştı. Kurulmak istenen köyle ilgili olarak yapılan yazışmalar sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1932 yılındaki kararıyla köy statüsüne kavuşan Altınova, Yalova'nın 1995 tarihinde il olmasıyla birlikte de İlçe statüsünü kazanmıştır. Günümüzde önce Karadeniz Bölgesi'nden daha sonra Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan göçler sebebiyle nüfusu hızla artmaktadır.³

Altınova ilçe merkezinde olduğu gibi köyler de Kafkas ve Balkan göçmenleri tarafından kurulmuştur. Yerleşim özelliklerine bakıldığında ise sahilten eski Yalakdere Vadisi güzergahı ve ona açılan yan yollar boyunca köylerin konumlandığı görülmektedir.

ARAZİ ÇALIŞMASI YAPILAN KÖYLER

Programımızda da planlandığı üzere çalışmaya başlamadan önce 01 Ağustos 2018 tarihinde Bursa Müzesi, Altınova Kaymakamlığı ve Altınova İlçe Jandarma Komutanlığı ziyaret edilerek çalışma ile ilgili gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Daha sonra belirlenen köylerde arazi çalışmasına geçilmiş, elde edilen bulgular aşağıda sırasıyla verilmiştir.

1. Sermayecik Köyü

Altınova merkeze 23 km. uzaklıkta olan köyde, 2018 yılı verilerine göre 214 kişi yaşamaktadır. Bulgaristan/Aydos'tan muhacir olarak 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Anadolu'ya gelen köy halkı, önce Yalova/Taşköprü'ye yerleşmiş, burada yaygın görülen sıtma hastalığından dolayı 1893 yılında bugünkü köy arazisinin olduğu yere gelmiştir. 1898-1899 yılında resmi olarak köy kurulmuştur. Samanlı Dağları'nın kuzey yamacında, yükseltinin çukurlaştığı ve vadi oluşturduğu yerde kurulan yerleşim daha sonra, çilek üretimi bakımından pilot köy olarak seçilmiş ve çeşitli projelerle üretimin kaliteli hale getirilmesine çalışılmıştır. Sermayecik'te yaptığımız araştırmada özellikle dağlık alanda bazı yerleşim izlerine rastlanmıştır;

² Atilla Oral, "Altunizade'den Altınova'ya", *Özgür Kocaeli/Pazar Gazetesi*, 26 Haziran 2015, s. 4-5

³ Fikri Baştürk, *Dünden Bugüne Altınova*, Bursa 2018, s.25-29.

1.1. Ahmet'in Mezarı Mevkii

Sermayecik Köyü'nden Tefikiye-Örencik güzergâhına doğru devam eden eski köy bağlantı yolunun hemen kenarında yer alan ve vadi boyunca akan derenin kenarında, köy halkı tarafından Ahmet'in Mezarı Mevkii olarak bilinen yerde yerleşim izine rastlanmıştır.. Çeşitli boyutlarda çok sayıda tuğla ile ham günlük kullanım seramikleri, yolun açtığı yarığın üst kısmına ve derenin açtığı vadiye doğru devam etmektedir. Maalesef yıllardır söz konusu alanda kaçak kazılar yapılmıştır. Metreleri bulan çukurlar güvenlik açısından da tehlike arz etmektedir. Aynı mevkide derenin hemen karşısında da tuğla malzemedен yerleşim izlerine rastlanmıştır. Ayrıca dere yatağında da kaçak kazılar sonucu açılan çukurlar, dal parçalarıyla gizlenmiştir.

1.2. Pınarlar Mevkii

Sermayecik Köyü'nün kuzeybatısındaki ormanlık alan içerisinde, araçla gidilen toprak yoldan sonra yarım saatlik yürüme mesafesinde yer alan yerleşim, yaklaşık 380 m. rakıma sahiptir. Oldukça dik yolu olmayan çıkış güzergâhının bazı kısımlarda ağaç tahliyesi için açılan ormaniçi yolda, tuğla ve ham seramik parçalarına rastlanmaktadır. Yolun bitiminde orman bitki dokusunun altında kalan duvar izinin devamında açılan kaçak kazı çukurunun çevresinde tuğla duvar parçaları görülmektedir. Ayrıca büyük küp ağızlarına ve ham seramiklere açılan çukur içerisinde ve çevresinde rastlanmıştır. Kaçak kazı çukurunun hemen altında doğal kaynak suyun aktığı çeşme yer almaktadır.

2. Aktoprak Köyü

Yalovanın en küçük köylerinden olan Aktoprak'ta 2017 verilerine göre 66 kişi yaşamaktadır. Altınovaya 19 km. uzaklıkta olan yerleşimin Çerkez kökenli halkı 93 harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında, 1881 yılında Kafkas coğrafyasından Maykop Eyaletinden, önce Kerpe'ye daha sonra Hersek yoluyla bugün yerleşimlerini sürdürdükleri köy alanına gelmişlerdir. Aktoprak adı, yerleşimin doğusunda yer alan ve çevre köyler tarafından da alınarak evlerde badana yapımı için kullanılan kireçli/ beyaz topraktan gelmektedir. Köy arazisinde Kafkasya'dan gelen göçmenlerden önce yerleşim bulunmamakla birlikte, komşusu olan ve eski rum köyü Kızderbend'de yaşayan Rumların mübadele ile Yunanistan'a gitmesiyle birlikte, Kızderbend arazisine doğru köy genişlemiştir. Yüzey araştırmasında buluntu veren tüm yerleşim izleri eski Kızderbend arazisi olarak bilinmektedir. Aktoprak Köyü gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde çok sayıda üst

düzyer asker yetiştirmiştir. Köyde türbe olarak bilinen fakat eski bir yerleşim veya mimari özellik bulunmayan bir mevki de bulunmaktadır.

2.1. Çampınarı Mevkii / Petro'nun Mandırası

Yalova'nın Kocaeli sınırında yer alan Çampınarı Mevkii içerisinde yer alan alan, eski yerleşim yeri kalıntılarında dolayı Petro'nun Mandırası adıyla da bilinmektedir. Kısmen ağaçlık bir arazi içerisinde yer alan bölgede geçmişte ve yakın tarihlerde çok sayıda kaçak kazı yapılmıştır. Bu kaçak kazıların sonunda yüzeyde büyük çukurlar oluşmuştur. Yaptığımız arazi çalışmasında zemin yüzeyinde tuğla parçaları ve kırık durumda küp bölümleri tespit edilmiştir. İş makinesi ile yapıldığını tahmin ettiğimiz bir çukurda sarnıç izlerine rastlanmıştır. Fakat daha sonra atık toprak ve sarnıç içerisinde büyüyen çalılar nedeniyle çukur yüzeyi tamamen kaplanmıştır.

3. Tevfikiye (Çavuşköy) Köyü

Tevfikiye veya Çavuşköy olarak bilinen yerleşim Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında 1880-1881 tarihleri arasında Çerkesya'nın Bırsır Ğuneruko beldelelerinden göçen Çerkeslerden oluşmaktadır. Altınova merkeze 17 km. uzaklıkta olan köyde 2017 yılı verilerine göre 107 kişi yaşamaktadır.

1.1. Köy İlkokulunun Arkasındaki Yerleşim

Günümüzde köy muhtarlığı olarak hizmet veren ilkokul ve lojmanın olduğu alanın çevresi mesire yeri olarak kullanılmaktadır. Bu alanın hemen gerisindeki arazide 10 metre yüksekliğinde derin bir uçurum oluşmuştur. Bu kısmın altında köylünün tarlarına ulaşan patika bir yol bulunmaktadır. Uçurum olarak kesiti görülen alanda şeritler halinde çakıllı bölümler yer almaktadır. Köy halkının ifadesine göre bu alanlardan küçük seramik buluntular sürekli düşmektedir. Arazide yaptığımız çalışmada herhangi bir küçük buluntuya rastlanmamış olup kesitten yapı izlerinin olabileceği izlenimi edinilmiştir.

1.2. Köy Kahvesinin Yanındaki Mezar

Köy kahvesinin yanında inanaşa göre 6 metre boyunda bir yatır yer almaktadır. Burada altı mezar olduğuna inanılmakta, ayrıca cüce Azimet adlı köyde yaşayan bir kişinin de vasiyeti üzerine son gömü olarak bu yere gömüldüğü bilinmektedir. Bahçe duvarı ile çevrili alanda yer alan mezarlıkta yazılı mezartaşı bulunmazken küp ve tuğla parçalarına rastlanmıştır.

1.3. Sığır Yolu Mevkii

Örencik Köyü sınırında Yağcıdere yatağı ve hemen onun üst kısmında yer alan arazide ham seramik malzeme, horasan harç parçaları ve tuğla parçalarına yoğun olarak rastlanmıştır. Yağcıdere yatağında yapılan kaçak kazıların izlerini taşıyan büyük çukurlarda da benzer seramik malzeme görülmektedir. Bu bölgenin kırık tuğla ve horosan harcı karışımından oluşan harç kalıntılarından dolayı mimari izleri de toprakaltında barındırdığı düşünülmektedir.

3. Karadere Köyü:

Karadere, Altınova İlçe merkezine uzaklığı 9 km. olan ve bölgenin diğer köylerinde olduğu gibi Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonucunda 1882 yılında Osmanlı Devleti'ne göç eden Kafkas(Çerkez) göçmenleri tarafından kurulmuştur. Köy yerleşimi Altınova merkezden Yalacdere Vadisi boyunca devam eden güzergâhta yer almaktadır. Köye ait araziler daha üst kotta bulunur.2017 verilerine göre yerleşimde 111 kişi yaşamaktadır.

3.1. Taşpınar Mevkii (Hergele Tokadı)

Vadi içerisindeki Karadere köy merkezinin batısında, yükseltinin artması sonucu dönerek çıkılan bir yolla ulaşılan alan, yüzey araştırmasının en zengin buluntularına sahip yerleşimi barındırmaktadır. Yan yana iki arazide yoğun olarak rastladığımız 12-13. Yüzyıl Bizans seramikleri iki poşet halinde Bursa Müzesi'ne tutanakla teslim edilmiştir. Arazinin geçmişi konusunda yöre halkıyla yaptığımız görüşmelerde bu alanın kilise alanı olarak bilindiği ve 1960'lı yıllara kadar yol kenarında vaftiz teknesinin olduğu, Bursa doğal gaz boru hattının bu alandan geçirilmesi sırasında da gerek küçük buluntu gerekse de mimari unsurların çıktığı belirtilmektedir. Yolun hemen karşısında doğal kaynak suya sahip kitapesiz eski bir çeşme yer almaktadır. Çeşmenin geçmişi konusunda net bir bilgi edinilememiş olsa da, eski yerleşimin su kaynağı olabileceği ihtimali bulunmaktadır. Seramiklerin ayrıca bir çalışma olarak yayınlanması planlanmaktadır.

4.2. Çobankale

Çobankale, Eski İznik-İstanbul yolunun en önemli noktasındadır. Dil iskelesi yoluyla, İstanbul yolundan geçişin sağlandığı, Yalova-Altınova'daki Hersek'ten güneye doğru uzanan, Yalacdere Vadisi üzerinde yer almaktadır. Kale'nin tescil işlemleri sonrasında, Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıkları Ko-

ruma Kurulu tarafından 16.06.2010 tarih 1498 sayılı karar ile tescil grubu 2. Derece Arkeolojik Sit olarak belirlenmiştir.

Çobankale ile ilgili olarak yapılan araştırmalara bakıldığında ayrıntılı olarak ilk değerlendirmenin Clive Foss tarafından yapıldığı görülmektedir.⁴ C. Foss Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün sağladığı fonla yürüttüğü yüzey araştırmaları ile bölgeyi incelemiş ve bu çalışmaların sonuçlarını değerlendirdiği kitabının önsöz kısmında, Çobankale'nin önemine ayrıca vurgu yapmıştır. Daha sonra Prof. Dr. Halil İnalçık, Bizanslı tarihçi Georgios Pachymeres'in yazdıklarından hareketle, Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak, 27 Temmuz 1302 tarihini vermektedir. Bu tarih bugünkü Yalova sınırları içerisinde gerçekleşen Bafeus Muharabesi'nin tarihi olup, İnalçık, Osmanlı Devleti'nin bu savaşla rüştünü ispatladığı için kuruluş tarihi olarak bu tarihi almanın doğru olacağını belirtmiştir. Savaşın geçtiği saha içerisinde yer alan ve savaş sırasında da stratejik konumuyla ön plana çıkan Çobankale'nin önemi Pachymeres ve İnalçık tarafından ayrıntılı olarak anlatılmıştır.⁵ Üçüncü olarak Cumhuriyet tarihi ve Yalova ile ilgili çalışmalarıyla bilinen Ahmet Akyol tarafından Çobankale ile ilgili çalışmalar, arazi incelemeleri ile birlikte değerlendirilmiş ve sonuçları kitap bölümü olarak yayınlanmıştır.⁶ Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 24.01.2017 tarih ve 14485 sayılı kazı kararı ile danışmanlığımızda, Bursa Müzesi başkanlığında katılımlı kazı şeklinde 2017 ve 2018 yıllarında kalede çalışma yapılmaktadır.⁷

5. Örencik Köyü

Altınova ilçe merkezine 15 km. uzaklıkta olan köy, Samanlı dağlarının kuzey eteğinde bulunmaktadır. Köy halkı 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi sonrasında 1880 yılında Kafkasya'dan göç ederek bugünkü

⁴ Clive Foss, *Anadolu'daki Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II Nikomedia*. (Çev.)Ulugün F. Y., İzmit Rotary Klübü Kültür Yay. İzmit 2002.

⁵ Bu konu Halil İnalçık tarafından, ilk defa 1993 tarihinde ("Osman Ghazi's Siege of Nicaea and the Battle of Bapheus". (Ed.) Zachariadou E. *The Ottoman Emirate 1300-1389*, Heraklion 1993, s. 77-100) ele alınmıştır. Bu yayın daha sonra Türkçeye çevrilerek (Halil İnalçık, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi". (Ed.) Zachariadou E. *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1997, s.78-105.) yayınlanmıştır. Osmanlı Beyliği'nin kuruluş tarihi ve yeri ile ilgili iddia gerek bilim çevrelerinde gerekse popüler yayınlarla ülke gündeminde uzunca bir süre yer almış ve bu konuda sempozyumlar düzenlenmiştir. Örneğin, NTV Tarih Dergisi Eylül 2009 sayısı "Osmanlı Açılımı" başlığı ile çıkmış ve Prof. Dr. Halil İnalçık 21 Ağustos 2013 tarihinde Yalova'da bir konferans vermiştir. Yalova'daki etkinlikler daha sonra her yıl yapılan uluslararası sempozyum şeklinde devam etmiştir.

⁶ Ahmet Akyol, *Zaman Tünelinde Yalova*, Çözüm Ajans, Yalova 2003.

⁷ Selçuk Seçkin, "Tarihsel Süreçte Yalova/Altınova Çobankale", *CEDRUS*, (6), Antalya 2018, s. 535-553.

yerleşimini kurmuştur.2017 verilerine göre 121 kişinin yaşadığı yerleşimde, halkın anlatımına göre bölgeye gelen Çerkes göçmen grubu iskan için seçtikleri alanda eski yerleşim izlerine rastlamış ve buraya virancık adını vermiştir. Bu ad zamanla Örencik adını almıştır. Köyde tarihi kimliği olmasa da gelin-pınarı çeşmesi ve yatır denilen bir mezar incelenmiş olup, köy mezarlığında tarihi mezartaşlarının olduğu söylene de çalı ile kaplı olduğu için sadece bir mezartaşı görülebilmiştir. Tarihi yerleşim özelliği gösteren önemli bir mevki ise taş lahitlerin çıktığı nekropol alanı olması muhtemel alandır.

5.1. Lahitlerin Çıktığı Kum Ocağı

Feyziye Köyü'nün güneyinde yol yapım çalışmasında kullanılmak üzere kum ocağında yapılan çalışmalar sırasında taş lahitlere rastlanmış ve kum alımı durdurularak bölge koruma altına alınmıştır. Sağlam durumda ve kırık olarak ele geçen taş lahitler, güvenlik amacıyla Altınova Belediye binasının yanına taşınmıştır. 2006 yılında bulunan lahitlerden sağlam olanının 1,70 m. uzunluğunda, 90 cm. eninde ve 70 cm. derinliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde çok sayıda kaçak kazının yapıldığı tespit edilmiş olup, bölgenin eğimli yapısı nekropol alanı olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

6. Feyziye Köyü

Kafkasya'daki Çerkezistan bölgesinin Rusya tarafından işgali sonrasında Bulgaristan Silistre'ye yerleştirilen Çerkezler, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında imzalanan Berlin Anlaşması hükümlerince tekrar göçe zorlanmışlardır. Bu defa Şam yakınlarına yerleştirilmesine karar verilen Çerkez gruplar geçici olarak Gebze'nin Çerkeşli Köyü'nde yerleşmiş ve Saray Başımamı Gunejko İshak Efendi ile irtibata geçmişlerdir. İshak Efendi Abdülhamid'den Çerkez grubun iskanı konusunda yardım istemiş, bunun üzerine önce İlyasköy, daha sonra da bugünkü Feyziye Köyü'ne yerleşim sağlanmıştır. Köye, İshak Efendi'nin din eğitimi almasını sağlayan annesi Feyziye Hanımın adı verilmiştir. Böylece yerleşim resmi olarak 1879'da kurulmuştur. ⁸ Köy 2017 yılı resmi rakamlarına göre 223 nüfusa sahiptir ve yerleşim yeri içerisinde çeşitli mevkilerde çok sayıda Osmanlı dönemine ait mezartaşı vardır. Ayrıca yol açımı sırasında bir taş mezar lahitin ortaya çıkarıldığı yöre halkı tarafından ifade edilmektedir.

⁸ Fikri Baştürk, *a.g.e.*, s. 232.

DEĞERLENDİRME

01-11 Ağustos 2018 tarihleri arasında gerçekleştirdiğimiz, “Yalova İli ve İlçelerinde “Ortaçağ ve Türk İslam Dönemi Yüzey Araştırması” başlıklı projemizde, tarihi yerleşim özelliği gösteren alanlar gerek malzeme, gerekse yerleşim özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre sözkonusu alanların, bölgede 19. Yüzyılın son çeyreğine kadar bildiğimiz kadarıyla yerleşim olmadığından, Bizans kırsal yerleşimlerine ait izler olma ihtimalini güçlendirmektedir.⁹ Nitekim bölgedeki Osmanlı köy yerleşimlerinin yerleri 15-16. Yüzyıldan itibaren bilindiğinden bu alanların varlığı Osmanlı kayıtlarında da yer almamaktadır. Bu da yerleşimlerin daha eski dönemlere ait olduğu görüşünü güçlendirmektedir¹⁰. Tespit ettiğimiz alanlardan Karadere/Taşpınar Mevkii 2018 yılı yüzey araştırmasının en önemli buluntu alanıdır. İşaretlenen alanda bir kilisenin olduğu yöre halkı tarafından ifade edilmektedir. Elimizdeki somut veriler olan küçük buluntular değerlendirildiğinde, diğer kırsal alanlardan farklı bir yerleşim karşımıza çıkmaktadır. Araziden toplanan sırlı, kaliteli 12-13. yüzyıl seramikleri tarihlendirme açısından önemli olmakla birlikte, tutanakla teslim edildiği Bursa Müzesi’nde ayrı bir çalışma olarak değerlendirilecektir.

Bölgeye gelen Kafkasya göçmenlerine ait yerleşim izlerinden en önemli buluntular mezartaşlarıdır. Başlıca iki ana tipte karşımıza çıkan mezartaşlarında mermer malzemeden kadın/erkek oldukları başlıkları ile belirlenmiş olan, toplumun kanaat lideri niteliğindeki kişiler ile eşleri ve çocuklarına ait taşlarına ve mezarlara günümüzde de önem verilmektedir. Bunlardan Feyziye Köyü’nde Hacı Ahmet ve Zeliha Hanım ile İshak Bey ve Şerife Hanım mezartaşları ve Karadere Köyü’nde Ayşe Hanım’ın mezartaşı başlıca örneklerdir. Mezarlıklarda rastladığımız diğer mezartaşları ise bölgenin yerel taşından yapılmış süsleme örneği bulunmayan sadece mezar sahibinin adını ve ölüm tarihini veren mezartaşlarıdır. Bu taşların çoğunun yüzeyi kolayca aşınmaya müsait olduğundan pek çok mezartaşında yazı silinmiş, sadece mezar yerini gösteren birer taş olarak günümüze ulaşmıştır.

⁹ Yegan Kahya, *İstanbul’un Bizans Mimarisinde Kullanılan Tuğlanın Fiziksel ve Mekanik Özellikleri*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1992. İhsan Tunay, *Türkiye’de Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Mimarisine Göre Tarihlendirme*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1984.

¹⁰ Ahmet Nazif Galitekin, *İbrahim Mütefferika Eserlerinden Yalova Kağıthaneşi*, Kültür A.Ş Yayınları, İstanbul 2013.

438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1994, s. 806-811.

Bölgede 19. Yüzyıl sonlarına ait cami, okul vb. yapılar yaşanan depremler sebebiyle her köyde üç defa yeniden yapılmış, özgün unsur günümüze ulaşmamıştır. Geç dönem sivil mimarlık örneği olarak karşımıza çıkan köy evleri iki katlı ahşap strüktürlü, kerpiç/hımmış dolgu malzemesiyle ahşap kaplamalı olarak inşa edilmiş olup, daha geç tarihli olan evlerde ahşap strüktür arası harman tuğla ile dolgulanmıştır. Okullar 1950-60 arasında yapılmış tip proje niteliğinde olup, Erken Cumhuriyet dönemine ait okula rastlanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akyol, A. (2003). *Zaman Tünelinde Yalova, Çözüm Ajans, Yalova.*
- Baştürk, F. (2018). *Dünden Bugüne Altınova, Bursa.*
- 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri II (1994). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Foss, C. (2002). *Anadolu'daki Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II Nikomedia.* (Çev.)Uluğün F. Y., İzmit Rotary Klübü Kültür Yay. İzmit.
- Galitekin, A.N. (2013). *İbrahim Mütefferika Eserlerinden Yalova Kağıthanesi, Kültür A.Ş Yayınları, İstanbul.*
- İnalçık, H.(1993). "Osman Ghazi's Siege of Nicaea and the Battle of Bapheus". (Ed.) Zachariadou E. *The Ottoman Emirate 1300-1389, Heraklion, 77-100.*
- İnalçık, H. (1997). "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi". (Ed.) Zachariadou E. *Osmanlı Beyliği (1300-1389), Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 78-105.*
- Kahya, Y (1992). *İstanbul'un Bizans Mimarisinde Kullanılan Tuğlanın Fiziksel ve Mekanik Özellikleri, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*
- Komasyon(T.siz). *Yalova'da Osmanlı Dönemi Mezartaşları, Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay.,Yalova.*
- Oral A. (2015). "Altunizade'den Altınova'ya", *Özgür Kocaeli/Pazar Gazetesi, 26 Haziran, 4-5.*
- Seçkin,S. (2018). "Tarihsel Süreçte Yalova/Altınova Çobankale", *CEDRUS, (6), 535-553.*
- Şeyban, L. (2010), "Yalova'nın Altınova İlçesindeki Osmanlı Mezartaşları ve Kitabeleri", *Akademik İncelemeler Dergisi,(5/2), 172-226.*
- Tunay, İ. (1984), *Türkiye'de Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Mimarisine Göre Tarihlendirme, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*

Resim 1: Sermayecik Köyü'nde Ahmet'in Mezarı Mevkii'nde yol açımında ortaya çıkan tuğla malzemeden yapı kalıntıları.

Resim 2: Aktoprak Köyü, Çampınarı Mevkii'nde kaçak kazı ile tahrip edilen yerleşim alanı.

Resim 3: Aktoprak Köyü mezarlığından Çavuşoğlu İmam Fazıl'ın mezar taşı.

Resim 4: Tefikiye(Çavuşköy)'de yer alan Sığıryolu Mevkii'nde Horasan harç kalıntıları.

Resim 5: Karadere Köyü, Taşpınar Mevkii (Hergele Tokadı)'nde yer alan çeşme.

Resim 6: Karadere Köyü, Taşpınar Mevkii (Hergele Tokadı)'nde araziden toplanan Bizans seramiği örneği.

Resim 7: Karadere Köyü, Çobankale'nin 2018 yılı sonunda temizlenen kaleçi bölgesinin drone ile çekilmiş fotoğrafı.

Resim 8: Karadere Köyü'nde yaşayan Fikri Baştürk koleksiyonunda bulunan 1896 tarihli ferman.

Resim 9: Karadere Köyü mezarlığında bulunan Ayşe Hanım'a ait baş şahidesi.

Resim 10: Karadere Köyü mezarlığında bulunan Ayşe Hanım'a ait ayak şahidesi.

Resim 11: Feyziye Köyü'nde bulunan Hacı İshak Efendi ve kerimesi Şerife Hanım'a ait mezartaşları.

Resim 12: Feyziye Köyü'nde bulunan Hacı Ahmet Efendi'ye ait mezartaşı.

Resim 13: Feyziye Köyü'nde bulunan Zeliha Hanım'a ait mezartaşı.

2018 YILI METROPOLİS ANTİK KENTİ ÇEVRESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Serdar AYBEK*
Umut CANSEVEN
Yılmaz BALIM

GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 11.09.2018 tarih ve 733520 sayılı izni ile başlayan çalışmalar 23.09-05.10.2018 tarihleri arasında devam etmiştir. Çalışmalarda bakanlık temsilcisi olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından Arkeolog Şeniz Altunel görev yapmıştır.

Metropolis Antik Kentinde 1989 yılından bu yana sürdürülmekte olan arkeolojik kazılarda elde edilen bilgiler özellikle kent merkezindeki planlama ve sosyal dokunun aydınlatılmasına katkı sağlamaktadır. Beş yıllık bir plan içinde öngörülen yüzey araştırmalarında ise öncelikle kentin kuruluşuna, gelişimine ve hayatını sürdürmesine etki eden çevresel faktörlerin değerlendirilmesine ağırlık verilmiştir. Topografya ve ulaşım ağlarının anlaşılması başka bir deyişle merkezinde Metropolis olan Torbalı ovasına genel çerçevede bakabilmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda araştırmalar özellikle Metropolis'i gören konumda ya da kent hinterlandı içinde yer alan arkeolojik alanları ve kültür varlıklarını tespit etmek üzerine yoğunlaşmaktadır. 2018 sezonunda beş yıllık planlamanın üçüncü yılı bu hedefler doğrultusunda tamamlanmıştır. Yukarıda değinilen topografya, yollar ve limanlar, su kaynakları, savunma yapıları ve Metropolis'i çevreleyen küçük köy yerleşimleri gibi bir kentin varlığını doğrudan etkileyen unsurlara program içinde yer verilmektedir. Böylece Metropolis'in çevresiyle olan ilişkileri açıklanarak, kent-kırsal alan etkileşimleri sonucu ortaya çıkan ağın Metropolis'in gelişimine olan katkısı

* Prof. Dr. Serdar AYBEK, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Manisa/TÜRKİYE, serdar.aybek@cbu.edu.tr
Arkeolog Umut CANSEVEN, umutcanseven@gmail.com Metropolis Kazı Evi, Yeniköy Mah. Sancak Sok. No:5, Torbalı/ İzmir/TÜRKİYE.
Arkeolog Yılmaz BALIM, ylmzblm@gmail.com Metropolis Kazı Evi, Yeniköy Mah. Sancak Sok. No:5, Torbalı/ İzmir/TÜRKİYE.

açıklanmaya çalışılacaktır. Bu kapsam, kuşkusuz Metropolis ve çevresindeki sosyokültürel yapının gelişimine ve şehre olan etkilerinin açıklanmasına dair ipuçları sunacaktır (Harita: 1).

YÖNTEM

Araştırmaların ilk bölümünü oluşturan arazi çalışmaları Metropolis'in kuzeyindeki alanlarda (Bademgediği, Küçük Uyuzdere, Hacının Dağı Mevkii, Özbey Sülüklü Mevkii ve Karataş Kale Altı bkz. Harita 1) başlamıştır. Metropolis merkezde yer alacak şekilde kentin güney tarafındaki alanlarda (Kovukpınar, Tulum Kalesi bkz. Harita 1) sürdürülmüştür. Çalışmalar sonucunda elde edilen tespitler ulusal koordinat sistemine uygun yöntem ve teknikler ile *topografik* harita üzerine işlenmiştir. Araştırmaların başlangıcından bu yana elde edilen tüm veriler aynı sistemde kaydedilmekte ve böylelikle Metropolis çevresinde kronolojik bir yerleşim tarihi grafiği oluşturulmaktadır. Plan çizimine yönelik aktiviteler yüzeyde görülebilen izlere bağlı kalınarak gerçekleştirilmiştir. Tespit edilen arkeolojik verilerin konum bilgisi için "GPS" cihazı kullanılmıştır. El GPS'i ile yüzey araştırmasının rota izleri belirlenmiş, rota üzerindeki mimari blok ve yapıların konumları ise "RTK-CORS GNSS" ile ölçülerek kayıt edilmiştir. GNSS cihazı ile elde edilen hassas nokta verileri kalıntıların plan düzleminde konum hassasiyetini arttırmış ve dijital ortama aktarılmasında daha sağlıklı veriye ulaşılmasını sağlamıştır. Diğer yandan, tanımlanabilir yüzey seramiğinin değerlendirilmesi eş zamanlı olarak yürütülmüştür.

ÇALIŞMA ALANI VE TESPİTLER

Hacının Dağı Mevkii (Enlem: 38.143583, Boylam: 27.310998)

Çalışma programında 1 numaralı bölgede yer almaktadır (*Harita 2*). Metropolis'in 2,5 km kuzeyinde yer alan Hacının dağı mevkii Torbalı ilçesi, Özbey mahallesinde yer alır ve bölgedeki taş ocaklarına yakın bir konumdadır (*Harita: 1*). Önceki yıllarda açılmış kaçak kazı çukurları mevcut olup yüzeyde tespit edilen seramiklerden de alanın Geç Roma ve Bizans dönemiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir (*Resim: 1*).

Karataş Kale Altı (Enlem: 38.127979, Boylam: 27.307212)

Çalışma programında 2016 yılında ziyaret edilmiş olan ve 1 numaralı bölgede bulunan ve Metropolis'in 1,5 km kuzey batısında, Karataş Kalenin kuzey alt yamacında yer alan bölgede Geç Roma dönemine ait bir su yapısı ile

ilişkili olabileceği düşünülen (Sarnıç?) dairesel planlı duvar kalıntısı tespit edilmiştir (Harita: 1, Resim: 2).

Kovukpınar (Enlem: 38.108021, Boylam: 27.321385)

Çalışma programında 1 numaralı bölgede yer almaktadır (*Harita 2*). Metropolis'in 2 km güneyinde, Yeniköy mahallesinin sırtını dayadığı tepenin üst yamaçlarında, halk arasında Kovukpınar Mevkii olarak bilinen yerde, orman içinde yer alan bölgede yapılan tespitlerde Geç Roma - Bizans dönemine ait seramik malzemeye rastlanmıştır. Herhangi bir mimari veriye ulaşılamamıştır.

Küçük Uyuzdere (Enlem: 38.154332, Boylam: 27.311560)

Çalışma programında 1 numaralı bölgede bulunan (*Harita 2*) ve Metropolis'in 3,5 km kuzeyindeki Küçük Uyuzdere bölgesi Torbalı İlçesine bağlı Özbey mahallesi sınırlarındadır. Burada gerçekleştirilen çalışmalarda alüvyon düzlüklerle yamacın birleştiği yükseltide dairesel planlı bir su yapısı tespit edilmiştir (Resim: 3, Harita: 1).

Ahmetli - Zeytinköy Eski Nehir Yatağı Rotası

Metropolis'in yazıtlarında geçen nehir yolları ve deniz bağlantılarının anlaşılması amacıyla çalışma programında 1 numaralı bölgede yer alan Ahmetli mahallesinden nehir yatağı boyunca ilerlenmiş ve Torbalı Ovası ile Küçük Menderes Nehri'nin denize döküldüğü Küçük Menderes Deltası arasındaki bağlantı araştırılmıştır.¹ Çalışma sonucu Ahmetli Mahallesi'nde geniş bir ova ve nehir yatağına sahip olan nehrin, Zeytinköy doğrultusunda sarp vadi yamaçları arasında ilerlediği görülmüştür (*Resim: 4*). Böylelikle takip edilen bu rotanın antik çağda kullanılmış olabileceği ihtimalinin güç olduğu sonucuna varılmıştır.

Özbey Sülüklü Mevkii (Enlem: 38.135628, Boylam: 27.315973)

Çalışma programında 1 numaralı bölgede yer almaktadır (*Harita: 2*). Metropolis'in 1 km kuzeyinde, Özbey mahallesi Sülüklü mevkii olarak bilinen Söğütlü Dere yakınındaki bölgede 5 adet *in-situ* pithos 2 adet pithos çukuru

¹ Metropolis Kazılarında 1999 yılında Bouleuterion terasında bulunan önemli Apollonios yazıtında kentnin yakınında bulunan bir limandan geçiş ücreti hakkına sahip olduğu değerlendirilmiştir. Dreyer-Engelmann 2003, s.50.

tespit edilmiştir (Harita: 1, Resim: 5). Ayrıca yüzeyde bol miktarda Bizans dönemine ait seramik buluntuya rastlanılmıştır. Pithosların yer aldığı ormanlık arazide mimari blok parçalar görülmüştür. Pithosların, seramik buluntunun ve mimari blokların yoğunluğu yerleşim alanının olasılıkla çiftlik olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Harita: 2).

Tulum Kalesi (Enlem: 38.077263, Boylam: 27.446686)

Çalışma programında 5 numaralı bölgede yer almaktadır (*Harita: 2*). Tulum Köyü, Taşatacak Tepesi Kalesi ilk kez 9.2.1979 - A 1510 sayılı karar ile Askeri Kale olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GE-EAYK) tarafından tescillenmiş ve 1991 yılında revize edilmiştir.

Metropolis'in 12 km. güney doğusunda yer alan, Tulum mahallesine bağlı tahkimatlı yerleşimin mevcut seramik ve mimari buluntulara göre M.Ö. 3.- 2. yy.'a tarihlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Alanda plana yönelik CORS-GPS GNSS ölçümleri, hava fotoğrafı çekimleri yapılmıştır. Kale yerleşimini sınırlayan surlar ve kuleler yüzeyde takip edilebilecek durumdadır (Plan: 1, Resim: 6).² Kaleyi çevreleyen sur 1100 m. uzunluğunda olup, güney tarafındaki kapı iki tarafta kare planlı iki burç ile desteklenmiştir. Yüzeyde tespit edilen yerleşim izleri tepenin daha düşük kotlu olan güney yamacında yoğunluk gösterir. Sur da sivil yerleşim olarak nitelendirilebilecek bu alanı çevreleyecek şekilde planlanmıştır. Belli noktalarda görülebilen burçlar 9 tanedir. Kuzey tarafında da karşı güney aksındaki girişi andıran bir düzenleme olasılıkla bir başka kapının da bu tarafa inşa edildiğine işaret etmektedir. Mimari özellikleri bakımından M.Ö. 3. yy. işçiliği gösterir. Duvar tipi olarak *trapezoidal* duvar örgüsü öne çıkmaktadır (Resim: 7). Ayrıca seramik buluntular da yoğun olarak M.Ö. 3.-2. yy.'a aittir. Buradaki yerleşimin Roma süreci son derece siliktir. Hatta yüzeydeki seramik dağılımına göre Roma Dönemi'nde yerleşimin devam edip etmediği konusuna şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir. Tepenin sur içinde güney tarafında görülen duvar ve mekân kalıntıları bu alanın sivil yerleşim ve işlikler için kullanılmış olduğunu göstermektedir. Alanda Geç Antik ya da Bizans Dönemi'ne ait herhangi bir iz bulunmamaktadır. Belli ki terk edilmesinden sonra yıkılarak toprak altında kalmıştır. Alandaki çatı kiremitleri, taban tuğlası ve seramik parçaları kalıntılarının niteliği ve işlevleri konusunda fikir vermektedir. Bu bölgede bulunan

² Meriç 2009, s.59.

çok sayıda seramik buluntu yanında iki envanterlik eser, bir pişmiş toprak ağırşak ve piramidal kurşun balıkçılık ağırlığı dikkat çekici örneklerdendir (Resim 8). Tepenin en üst seviyesinde ise çok daha nitelikli bir mimari ile inşa edilmiş iki yapı yer almaktadır. A yapısı olarak adlandırılan kalıntı olasılıkla bir sarnıçtır (Resim 9). Hemen yanındaki B yapısı ise mevcut yüzey kalıntılarına göre ana kayanın tıraşlanmasıyla oluşturulmuş, cephesinde iki sıra basamakla bir podyuma ulaşan anıtsal mimari örneğidir. Ancak her iki yapının tam olarak anlaşılabilmesi yoğun bir bitki örtüsüyle kaplanmış alanın temizlenmesinden sonra mümkün olabilir.

Tulum kalesi olarak bilinen alanın tescili eski yıllara ait olmasına karşın yeterince araştırılmamıştır. İzmir-Aydın otoyoluna çok yakın bir konumda bulunmasına rağmen konumu bakımından gözlerden uzak bir noktada kalmıştır. Mimari özellikleri yanında kendi dönemi için özgün bilgiler sunan bir alan olması bakımından son derece önemli bir yerleşimdir. Sur ve kule kalıntıları iyi korunmuş durumdadır. Ayrıca sivil yerleşim alanı ve yukarıda değinilen anıtsal mimari kalıntılar yerleşimin Helenistik Dönemde Küçük Menderes Vadisi ulaşım ağı ve nehir yolu kontrolünde rolü olan bir tür askeri yerleşim alanı hüviyetine sahip olduğunu göstermektedir.

Bademgediği Tepesi (Enlem: 38.180301, Boylam: 27.309092)

Bademgediği Tepesi çalışma programında 1 numaralı bölgede yer almaktadır (Harita 2). Alanda 1999-2006 yılları arasında Prof. Dr. Recep Meriç başkanlığındaki bir ekip tarafından arkeolojik kazılar yapılmış ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır.³ 2018 yılında ise alanda “*Yoğun Taramalı Yüzey Araştırması*” gerçekleştirilmiştir.⁴ Tepeyi çevreleyen dolgu toprak üzerinde yapılan ön araştırmada hali hazırda herhangi bir arkeolojik materyale rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışma alanı tepeye odaklanmış ve Bademgediği yerleşiminin sur dışında kalan, daha çok tepenin yamaçlarını kapsayan alana yönlendirilmiştir (Resim 10). Burada gerçekleştirilen çalışmanın öncelikli hedefi yerleşim surunun dışında kalan alanlarda seramik tür ve yoğunluğunu tespit ederek dağılımlarını ortaya koymaktır. Tepenin kuzey kısmında surların içinde 1999-2007 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmalarının atık toprağının geniş bir yer kaplaması nedeniyle burada yapılacak toplamaların

³ Meriç-Öz 2015, s.609.

⁴ Bu çalışma Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Atilla Batmaz ve beraberindeki öğrenciler ile birlikte yürütülmüştür.

sağlıklı sonuç vermeyeceği anlaşılmıştır. Benzer şekilde tepenin batı kesimlerinde yer yer yoğun makilik bölgelerin varlığı ve bu alanlarda herhangi bir kültürel buluntuya rastlanmamış olması tepenin bu kısımlarında da yapılacak bir çalışmanın sağlıklı olacağını göstermiştir. Doğu yamacı ise İzmir-Aydın Otopanı sırasında kesilmiş ve o alan da otopana ait tel örgüler ile çevrilmiştir. Tepenin çalışmaya en uygun kesimlerinden biri güneydir. Nitekim tepenin güney yamacında, surun dışında kalan alanlarda seramik yoğunluğunun arttığı gözlenmiştir. Bu nedenle çalışma alanı olarak tepenin güney kesimi belirlenmiştir. Güney surları önünden ovaya doğru tepenin topografyasının izin verdiği alanlarda güney yamaç boyunca yoğun yüzey toplaması gerçekleştirilmiştir.

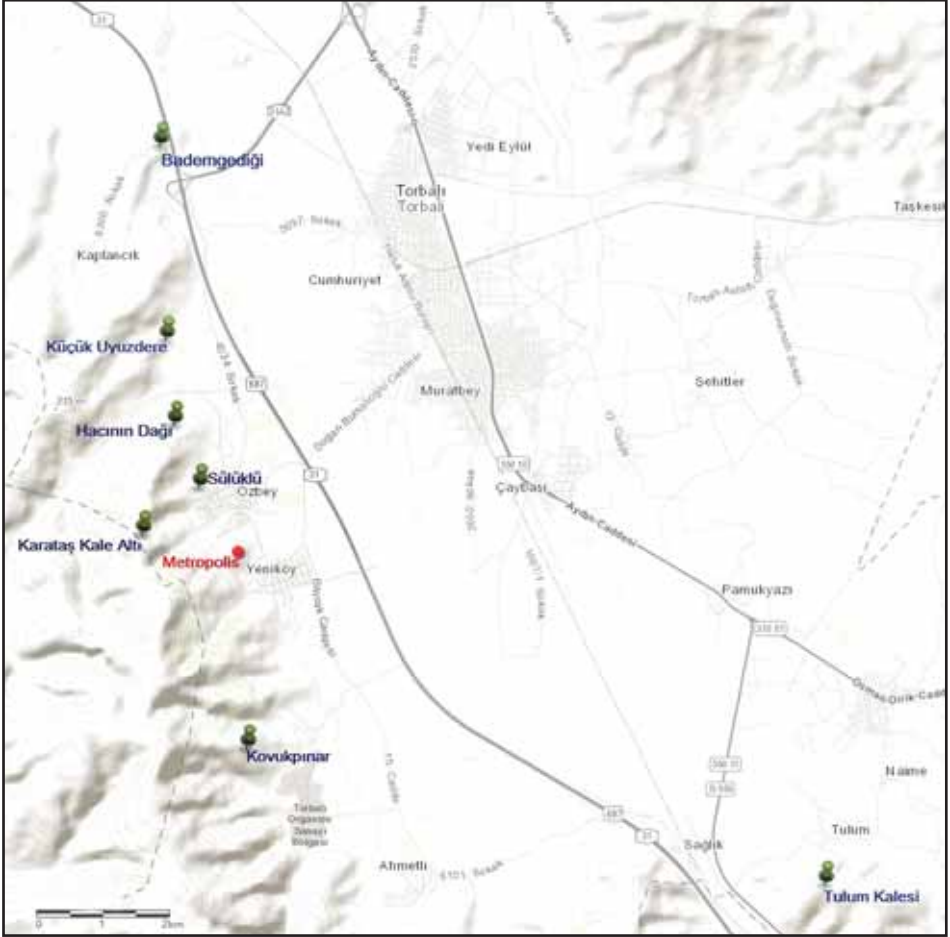
Bu sebeple çalışmaya buradan başlanmasına karar verilmiş ve geçmiş yıllarda güney sur üzerinde açılan bir açma temel alınmıştır. Açmanın güneydoğu köşesi tarama başlangıç noktası olarak belirlenmiştir. Yüzey toplaması için uygulanan sisteme göre arazi 50x10 metrelik bölümlere ayrılarak her alan içinden toplama gerçekleştirilmiştir. Makilik alanların izin vermediği veya güney açmasının atık toprağının olduğu kesimlerden ise toplama yapılmamıştır. Doğu yönünde 50 m., güney yönünde 10 m. ölçülerek oluşturulan bu alanlara birer kod ismi verilmiş ve her kod içindeki malzeme ayrılmıştır. Bu kodların kapsadığı alanlar içindeki toplamalar da GPS noktaları kaydedilerek ayrı torbalanmıştır. Tüm alanda yapılan kodlamalarda 17 ayrı alan oluşturulmuştur. Toplamalarda en büyük buluntu grubunu seramikler oluşturmakla birlikte çok az sayıda taş buluntuların olduğu gözlenmiştir. Mal gruplarına göre ayrılan seramik buluntuları üzerinde istatistiki bir çalışma gerçekleştirilmiş olup profil veren parçalarının çizim ve fotoğraflama işlemleri devam etmektedir. Yapılan istatistik çalışmalarında kap formlarına baktığında ağırlıklı olarak dışa kalınlaştırılmış ağız kenarları, düz ve halka kaideli dipler, yuvarlak kesitli yatay kulplar görülmektedir. Mal gruplarında ise ağırlıklı olarak Kırmızı ve Gri astarlı mallar görülmektedir.

KAYNAKÇA

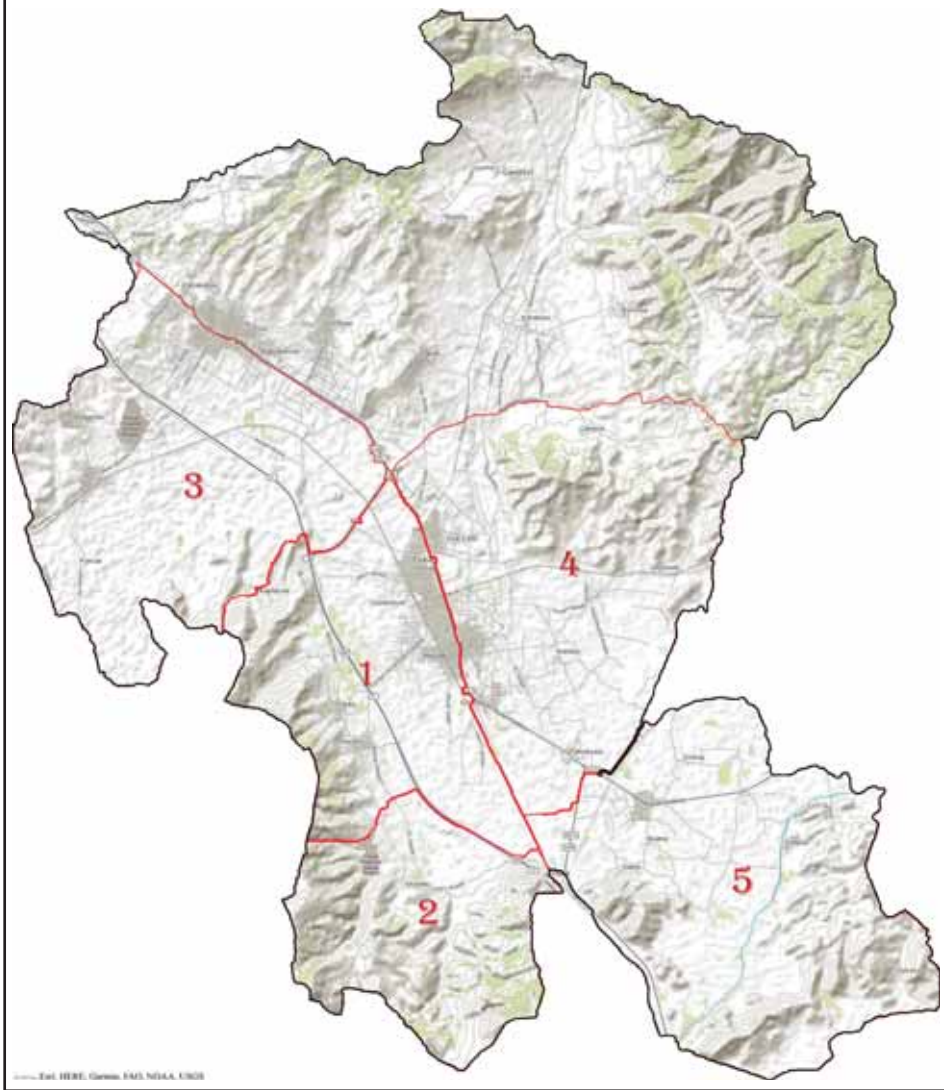
Dreyer B. ve Engelmann H., *Die Inschriften von Metropolis I*, s. 50, Bonn 2003.

Meriç R., *Das Hinterland von Ephesos, Archäologisch-topographische Forschungen im Kaystros-Tal*. s.59. Wien 2009.

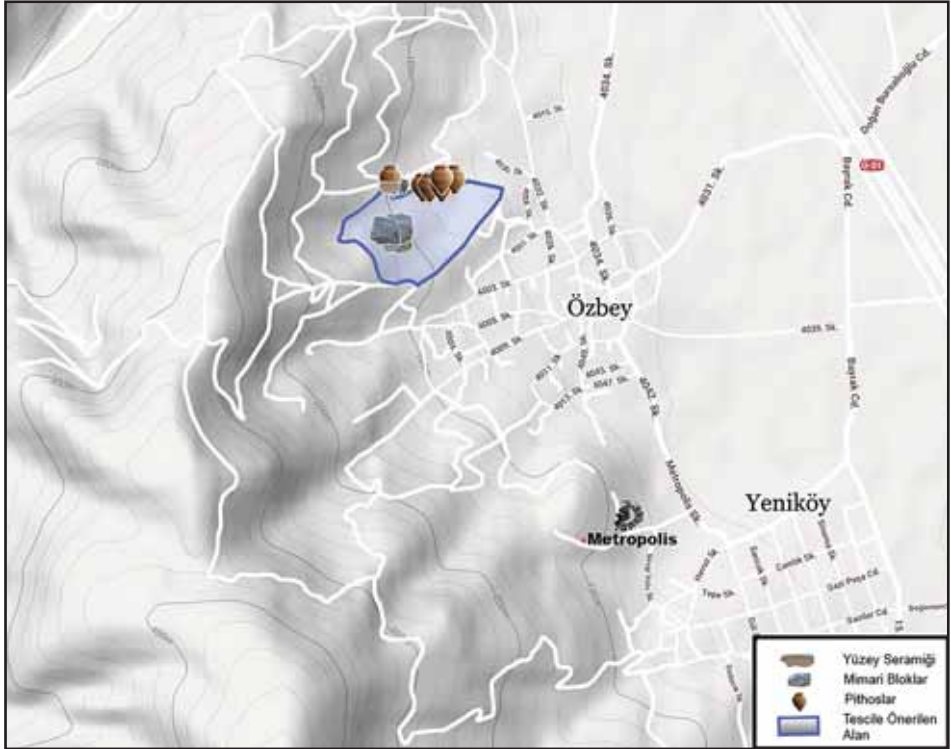
Meriç R. ve Öz A. K., "Bademgediği Tepe (Puranda) Near Metropolis" *Nostoi, Indigenous Culture, Migration and Integration in the Aegean Islands and Western Anatolia during the Late Bronze and Early Iron Age*, s.609, İstanbul 2015.

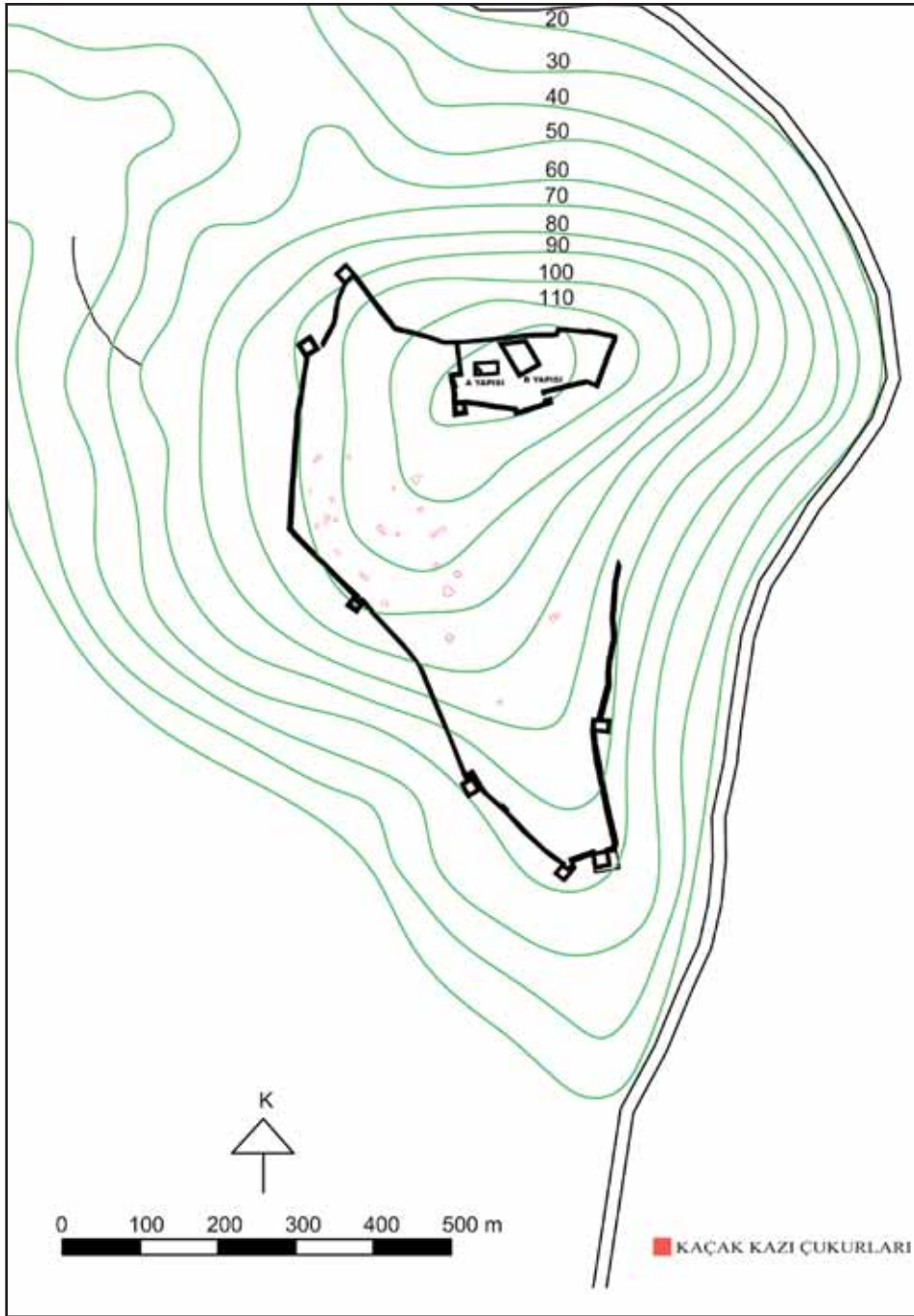
Harita 1: Metropolis antik kenti çevresi arkeolojik yüzey araştırması çalışmalarında gidilen alanlar.

Harita 2: 2018 yılı yüzey araştırması çalışma planı haritası.

Harita 3: Özbek Sütlüklü Mevkii - araştırma tespit haritası.

Plan 1: Tulum yerleşim alanı planı.

Resim 1: Hacının Dağı Mevki genel görünüm.

Resim 2: Karataş Kale altı sarnıç yapısı.

Resim 3: Küçük Uyuzdere Mevkii dairesel planlı yapı.

Resim 4: Ahmetli – Zeytinköy nehir yatağı hava fotoğrafı.

Resim 5: Özbey Sülüklü yüzeyde tespit edilen pithoslar.

Resim 6: Tulum Kale yerleşimi surları.

Resim 7: Tulum Kalesi trapezoidal duvar tipi.

Resim 8: Tulum Kalesi envanterlik eserler.

Resim 9: Tulum Kalesi A Yapısı – Sarıncı.

Resim 10: Bademgediği Tepe yerleşimi genel görünüm.

DEMİR ÇAĞ VE HELENİSTİK DÖNEM TUNCELİ YÜZEY ARAŞTIRMASI – 2018

Serkan ERDOĞAN*

Tunceli il sınırları kapsamında Demir Çağ ve Helenistik Dönem'e ait arkeolojik kalıntıların saptanması amacıyla 2016 yılında başlatılmış olan Demir Çağ ve Helenistik Dönem Tunceli YüzeY Araştırması Projesi'nin üçüncü ara-zı çalışma sezonu, Mayıs ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir (Harita: 1). 2018 yılı yüzeY araştırmasına Arş. Gör. Dr. Korkmaz Şen ile Arş. Gör. Dr. Kudret Sezgin ekip üyesi olarak katılmıştır. Cumhuriyet Müzesi'nden Ayhan Saltık, Kültür Bakanlığı'nın temsilcisi olarak ekibimize dâhil olmuştur. Tunceli ili ve ilçelerindeki çalışmalarımız T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün desteği ile yürütülmüştür**.

2018 yüzeY araştırması sezonunda Mazgirt, Hozat ve kısmen Çemişgezek çevresine odaklanılmıştır. YüzeY araştırması kapsamında toplam on dört arkeolojik merkez incelenerek söz konusu yerleşim alanları fotoğraflama, çizim ve koordinat alma yöntemleriyle belgelenmiştir.

Güneyharman (Köderiç) Köy İÇindeki Araştırmalar

Tunceli ili Mazgirt İlçesi'nin 39 km güneydoğusunda konumlanmış olan Güneyharman Köyü, Tunceli il merkezinin ise 54 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Yerel halk tarafından Köteriç olarak bilinen köyün ismi, Cumhuriyet Dönemi sonrasında "Güneyharman" olarak değiştirilmiştir¹. Köteriç yerleşimi Orta Çağ Ermeni kaynaklarında "Kotariç" adıyla kaydedilmiştir². Bu

* Arş. Gör. Dr. Serkan ERDOĞAN, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Rahva Yerleşkesi, Beş Minare Mahallesi, Ahmet Eren Bulvarı, 13000 Bitlis/TÜRKİYE, serqanerdogan@gmail.com

** Bu yüzeY araştırması, Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 2017.14 numaralı proje ile desteklenmiştir. Çalışmalarımıza gösterdikleri ilgi ve destekten dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi aracılığıyla üniversitemize teşekkürlerimi sunarım. YüzeY Araştırması boyunca bize desteklerini esirgemeyen Çemişgezek Belediye Başkanı Ahmet Şadan Ersoy'a, Çemişgezek Kaymakamı Harun Kazez'e ve Pertek Kaymakamı Arif Gül'e bu vesileyle teşekkürlerimi bildiririm.

1 İçişleri Bakanlığı 1968: 250.

2 Hewsens 1986-1987: 571; Hewsens 2001: 52 map 42; 55 map 48.

nedenle Köteriç ismi, Kotariç yer adının yerel ağıza uyarlanmış bir biçimi olarak anlaşılmalıdır. Verimli bir araziye sahip olan yerleşim, Lycus (Perisu)'un ve Arsanias (Murat) Çayı'nın birleştiği noktanın yakınlarında bulunmaktadır. Kotariç/Köteriç yerleşiminin kurulduğu düzlük alan kuzeyden güneye, yani Peri Suyu olarak adlandırılan nehir kıyısına doğru eğimli bir topografyaya sahiptir. Bu nedenle arazi günümüzde olduğu gibi antik dönemden itibaren teraslandırılarak tarımsal faaliyetler için kullanılmış olmalıdır.

Haçkarlardan ve bir kilisenin yapı elemanlarından oluşan pek çok devşirme malzeme, köy içerisindeki evlerde yapı taşı olarak kullanılmıştır. Söz konusu devşirme malzemeler genel olarak Orta Çağ'a, ait olmakla birlikte haçkar ve haçkar parçaları XII. ve XIII. yüzyıllara tarihlenebilecek özelliklere sahiptir³.

Köy içerisinde höyük olarak nitelendirilebilecek bir yerleşim alanı tespit edilmiştir. Höyük, köyün içerisinde kaldığından ötürü büyük oranda tahrip olmuştur. Yerleşim üzerinde dağınık olarak aidiyeti Tunç çağlarından Orta Çağ'a değin uzanan çanak – çömlek kırıkları tanımlanmıştır (Resim: 1). Burada ön plana çıkan seramik grupları, el yapımı, yoğun taşçık ve saman katkılı, kırmızı ve siyah yüzlü çanak çömlek parçalarıdır. Bu seramik amorfalarının önemli bir bölümü Kura – Aras kültürüyle ilişkili görünmektedir. Dolayısıyla söz konusu seramik verilerinden ötürü köydeki yerleşim tarihinin başlangıcı Eski Tunç Çağı ile ilişkilendirilmelidir. Tunç ve Demir çağlarıyla ilişkilendirilebilecek öteki seramik parçaları kiremit, devetüyü ve gri renklerde astarlı olup pişirilme kalitesi düşük günlük kaplardan oluşmaktadır. En geç dönem buluntularını ise basit yeşil sırlı Ortaçağ ya da Ortaçağ sonrasına tarihlenebilecek seramik kırıkları temsil etmektedir. Höyük yüzeyinde, çanak çömlek parçaları dışında prehistorik dönem besin üretim endüstrisiyle ilişkili olabilecek öğütme taşları, çakmak taşından çekirdekler, yongalar ve taş aletler de saptanmıştır.

İndere Vadisi

İndere Vadisi, Tunceli ili Mazgirt ilçe merkezinin karayolu ile 39 km. güneydoğusunda bulunan Güneyharman (Köderiç) Köyü ile Karabulut (Sorek) ve Obrukbaşı (Lemk) köyleri arasında yer almaktadır. Vadi, yaklaşık olarak 3.5 km. uzunluğunda ve 800 m. genişliğe sahip bir coğrafi görünüme sahiptir (Resim: 2). “İndere” olarak adlandırılan vadiye, kuzeyde Obrukbaşı (Lemk) köyünden, güneydoğuda Karabulut (Sorek) köyünden ve güneyde ise Gü-

³ Bu devşirme malzemenin tarihlendirilmesi ve tanımlanması konusunda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Fahriye Bayram'a teşekkür ederim.

neyharman (Köteriç) köyünden giriş sağlanabilmektedir. Yüksek ve sarp kayalıklardan oluşan vadinin sınır hatlarında ve derin vadi içerisinde farklı dönemlere ait mimari ve arkeolojik materyale rastlanılmıştır. Yakın zamanda kaçak bir işletme tarafından taş ocağı olarak da kullanılan vadinin güney giriş bölümünde, bir kısmı iş makinalarıyla tahrip edilmiş halde, sırt boyunca izlenebilen mimari temeller görülebilmektedir. Seramik parçaları yardımıyla bu alan Ortaçağ'a tarihlendirilmektedir.

Vadinin güneydoğu sınırını oluşturan kayalık alan doğal sığınaklarıyla dikkat çekmektedir (Resim: 3). Bu kaya altı sığınaklarının önündeki yamaçlarda kayda değer miktarda obsidiyen yongalar ve dilgiler ele geçmiştir. Taş aletlerin yanı sıra bir adet yoğun saman katkılı, iç yüzeyi siyah, dış yüzü ise alacalı renkte olan el yapımı bir kâse parçası dikkat çekmektedir. Bölgedeki yakın prehistorik yerleşimlerden bilinen bu seramik tipi Eski Tunç Çağı özelliği gösterirken obsidiyen buluntular Eski Tunç Çağı'nın başlarıyla ilişkili görünmektedir.

Vadinin ortasında ise temelleri kısmen takip edilebilen çok sayıda mimari yapıya ait izlere rastlanılmıştır. Söz konusu yapı izlerinin yer aldığı alan üzerinde yoğun miktarda seramik parçaları bulunmaktadır (Resim: 4). Bu seramikler arasında en dikkat çeken ve sayısal anlamda en yoğun grubu yiv bezemeli kaplar oluşturmaktadır. Söz konusu yivli seramik grubunun geneli kırmızı – kahverengi astarlı olmakla birlikte yüzeyleri kırmızıdan kahverengine, griden koyu siyaha kadar farklı tonlarda renk özellikleri göstermektedirler. Fırınlama tekniğine bağlı olarak bazen aynı kabın yüzeyinde dahi bu renkler bir arada görülebilmektedir. Yivli seramiğin Doğu Anadolu'da Erken Demir Çağı'nda ortaya çıktığı kabul edilmektedir⁴. Gerek mimarının geniş alana yayılması, gerekse de seramiklerdeki yoğunluk, Demir Çağı'nda bu korunaklı vadi içerisinde büyük bir yerleşimin olduğuna işaret etmektedir.

Kaya altı sığınaklarının bulunduğu, vadinin güneydoğu yamacının sona erdiği yerde vadi tabanından akan dere yatağına yakın bir konumda "Kilise Mevki" adı verilen küçük bir tepelik alan bulunmaktadır. Bu yükseltinin üzerindeki mimari kalıntılar, Orta Çağ'da inşa edilmiş olması muhtemel bir kilise ya da bir manastıra ait olabilecek bir yapıya işaret etmektedir. Yapının etrafındaki tespit edilen balıksırtı formu monolit taş bloklar muhtemelen mezar yapılarına ait parçalardır. 1.30 x 0.90 m. ebatlarındaki bir kaya parçası üzerinde Malta haçı bulunan büyük bir haçkar, buradaki göze çarpan en önemli arkeolojik kalıntıdır.

⁴ Hauptmann 1970: 105; Russell 1980: 35-36; Sevin 1988: 54-56.

İndere Vadisi genel görünüm olarak prehistorik dönemlerden Orta Çağ'a değin iskân görmüş bir alan görünümündedir (Harita: 2). Vadiyi dış etkenlerden koruyan yüksek kayalıkların ortasında yer alması ve belki de en önemlisi bir su kaynağı olarak vadi içerisinde akan bir derenin var olması, uzun süre iskân edilmiş olmasının önemli sebepleri arasında sayılmalıdır.

Obrukbaşı (Lemk) Kalesi

İndere Vadisi'nin çıkışında konumlanan yerleşim, Tunceli ili Mazgirt ilçe merkezinin yaklaşık 45 km güneydoğusundaki Obrukbaşı (Lemk) Köyü'nün yaklaşık 500 m. batısında yer almaktadır. Yerleşim, İndere Vadisi'nin kuzeyde sona erdiği bir tepe üzerine kurulmuştur. Kale tipindeki yerleşimin, erişimi kolay güney tarafında toplanmış düzensiz taş yığınları dikkat çekici unsurlarındandır. Sözü edilen taş yığınlarının arasında bazıları sur duvarı niteliğinde olabilecek kiklopik tarzdaki büyüklüklere sahip kabaca yontulmuş taşlar gözlemlenebilmektedir. Bununla birlikte yine kabaca yontulmuş çeşitli yapılara ait olabilecek taşları da gözlemlemek mümkündür.

Kaya terasları ile yerleşime uygun hale getirilmiş tepe, savunma yapısı niteliğindeki bir Demir Çağ kalesi görünümündedir (Resim: 5). Kalenin üzerine kurulduğu tepenin kuzey (köye bakan yüzü) yönündeki teraslandırılmış kaya platformları, en göze çarpan mimari unsurlarındandır. Kaledeki söz konusu kaya platformları, bir uçurumla sona ermektedir. Ele geçen çok az sayıdaki amorf önemli bir özellik göstermeyen kaba, günlük kullanım kap parçalarından oluşmaktadır. Urartu Krallığı ile ilişkilendirilebilecek açık bir arkeolojik materyal sunmayan yerleşim, muhtemelen Erken Demir Çağ'da iskân görmüştür.

Obrukbaşı (Lemk) Köyü Kilise Yerleşimi

İndere Vadisi'nin en kuzey ucunda yer alan Obrukbaşı (Lemk) köyü içerisindeki "Kilise" olarak adlandırılan yükselti üzerinde, çok sayıda el yapımı çanak çömlek parçası tespit edilmiştir (Resim: 6). Kapların form ve yapısal özellikleri burada Eski Tunç Çağı'na ait bir yerleşimin olduğuna işaret etmektedir. Buradaki seramik parçalarının önemli bir bölümü kırmızı – kahverengi ve devetüyü astarlı olup ağız dışı çekik kenarlı üç kâse parçası dışında form vermeyen amorfardan oluşur. Bunları görünüm itibarıyla Eski Tunç Çağı'na tarihlendirmek mümkündür. Bir diğer seramik grubu ise içi ve dışı kırmızı astarlı olan kap parçalarıyla temsil edilmektedir. Perdahlı olan söz konusu seramik kırıkları tunç çağları ile ilişkili görünmektedir.

Bağın Kalesi

Bağın Kalesi, Tunceli ili Mazgirt ilçesinin kuş uçuşu 30 km, karayolu ile 65 km doğusunda yer alan Dedebağ (Bağın) köyü sınırları içerisinde yer almakta olup Peri Çayı kıyısında konumlanmıştır (Resim: 7). Bağın Kalesi yaklaşık olarak 150 x 130 m. boyutlarındadır. Ortaçağ öncesine işaret eden mimari kalıntılar, kalenin doğu kesiminde yer alan iki adet yuvarlak biçimli sarnıç, iki odalı bir kaya mezarı, nehirden kaya mezarına doğru giden spiral formlu kaya tüneli, sur temel yatakları ve çeşitli stel yuvaları ile temsil edilmektedir. Urartu Dönemi'ne işaret eden en açık izler, söz konusu iki odalı kaya mezarı ile iki parçadan oluşan kral Minua'ya ait Urartu stelidir⁵. Kalenin batı cephesinde Orta Çağ'a ait sur duvarları yer yer korunmuştur. Bağın Kalesi, genel itibarıyla Urartu'ya ait yerleşim özellikleri gösteren bir kale olup Orta Çağ'da da iskân görmüş olduğu Orta Çağ karakterli sur duvarlarından anlaşılmaktadır. Kale üzerinde gözlemlenen az sayıdaki çanak - çömlek parçası Demir Çağ ve Orta Çağ özelliklerini yansıtmaktadır.

Til – Kale Höyüğü

Til – Kale yerleşimi, Tunceli ili Mazgirt ilçesinin karayolu ile 37 km güneydoğusunda bulunan Kuşçu Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Günümüzde Keban Baraj Gölü'nün kıyısında bulunan höyük, Tunceli – Elazığ karayolunun 1 km güneyinde yer almaktadır.

Höyük tipindeki yerleşim, takriben bir dekarlık alana yayılan ve 15 m. yüksekliğindeki oval görünümlü bir tepe üzerine kuruludur (Resim: 8). Höyüğün güneyinin hem baraj suları tarafından aşındırılmış olması ve hem de muhtemelen höyükten toprak alınmış olması nedeniyle yerleşimin yayıldığı alan konusunda tam bir ölçü verebilmek mümkün değildir. Yapı katlarına ilişkin kesitler höyüğün aşınmış güney yamaçları üzerinde izlenebilmektedir. Höyüğün batısında yer alan belirgin taş sıraları, sur duvar örgüsü olabilecek niteliktedir.

Til - Kale Höyüğü'nde tanımlanan seramik parçalarının, obsidiyen buluntuların ve taş aletlerin tamamına yakını, höyüğün Keban Baraj Gölü suları tehdidi altındaki güney yamacından elde edilmiştir. Höyükteki seramik repertuarının büyük bir bölümü, Kura - Aras seramik kültürü ile Eski Tunç Çağı II – III dönemlerini yansıtan Elazığ – Malatya boyalı seramik grubuna ait çanak - çömlek kırıklarından oluşmaktadır. Til - Kale yerleşimine ilişkin

⁵ Schäfer 1973/1974: 34 - 37.

Demir Çağı karakteri taşıyan seramik malzemesinin olduğu da belirtilmiştir⁶. Az miktarda Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilebilecek devetüyü seramik grubu ile yine az miktarda Geç Tunç Çağı'na ait olabilecek kiremit- kahve seramik grubu tanımlanmıştır. Hamurunun renginde krem astarlı seramik grubu ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde daha çok Geç Demir Çağı ile ilişkilendirilmektedir. Az miktardaki bazı seramik parçaları ise Orta Çağ özelliklerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte höyüğün güney yamacında kayda değer miktarda obsidiyen yongalar ve keski niteliğinde taş aletler saptanmıştır.

Göktepe / Konaktepe Höyüğü

Günümüzde Keban Baraj Gölü'nün kıyısındaki Konaktepe Höyüğü, Tunceli ili, Mazgirt ilçesinin 21 km güneyinde yer almaktadır. Yaklaşık olarak höyük, 75 m. çapında olup 20 m. kadar yüksekliğe sahiptir (Resim: 9).

Höyük üzerindeki seramik repertuarının büyük bir kısmını ağırlıklı olarak Kura - Aras kültürü geleneğini yansıtan el yapımı, siyah astarlı seramik çeşitlemeleri oluşturmaktadır. Eski Tunç Çağı'na tarihlendirilebilecek el yapımı kiremit rengindeki çanak – çömlek kırıkları ile az miktarda da olsa Elazığ – Malatya boyalı seramik grubuna ait örnekler tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Geç Kalkolitik ya da Eski Tunç Çağı'nın başına tarihlenebilecek el yapımı, organik/saman katkılı, krem astarlı, kalın cidarlı yerel türde bir seramik ile Geç Demir Çağı'na ait olabilecek krem astarlı, basit ağız kenarlı, kırmızı renkli bir bant üzerine yapılmış dalgalı zig zag motifli bir çanak parçası söz edilmeye değerdir. Höyükte Erken ve Orta Demir Çağ'a ait buluntuların varlığından da söz edilmektedir⁷. Ayrıca az miktarda obsidiyen yonga ve dilgi, höyük üzerinde tanımlanmıştır. Höyüğün baraj sularının aşındırdığı güney yüzünde, kaçak kazıların belirginleştirdiği yarı işlenmiş taşlardan oluşan ve görülebilen ölçüleri 2 m. x 3 m. olan, bir duvar örgüsü belirlenmiştir.

Mazgirt / Kaleköy Kalesi

Tunceli ili, Mazgirt ilçe merkezinin kuş uçuşu 5 km., karayolu ile 15 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Argiştî'nin oğlu Rusa'ya ait Urartuca kitabesi bulunan iki odalı bir kaya mezarı, basamaklı bir tünel, kuyulu bir kaya oda mekânı, iki açık hava tapınağı ile çeşitli yapılara ait olabilecek kaya plat-

⁶ Kleiss - Hauptmann 1976: 16.

⁷ Kleiss - Hauptmann 1976: 23.

formları Kaleköy Kalesi'nin Urartulu özelliklerini yansıtmaktadır. Buradaki başta kaya mezarı olmak üzere kimi yapılar daha önce yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda belgelenmiştir⁸.

Toplam olarak 31 m²'lik bir alanı kaplayan Kaleköy Kalesi kaya mezarı iki odalıdır. Ana oda, 5.95 - 5.65 m. x 3.60 - 3.10 m. boyutlarında düzensiz bir dikdörtgen plana sahiptir. Odanın tavan yüksekliği 2.50 m.'dir. Kaya mezarı içerisinde daha önce fark edilememiş fistolu silmelere eşlik eden kırmızı boya izleri, 2018 Tunceli yüzey araştırmasında elde edilen en önemli bulgulardandır. Kaya mezarının yan oda kapı açıklığının dış ve iç çerçevesinin üst bölümünde, her fisto süslemeli korniş ögesine eşlik edecek tarzda, kırmızı renkli boyadan yapılmış yarım halka biçimli duvar boyası süsleme izleri saptanmıştır (Resim: 10). Bu izler kapı çerçevesinin öteki fisto biçimli kornişlerinde yer yer daha silik bir görünüm vermesine karşın, kapı iç ve dış çerçevesinin bütünüyle sözü edilen duvar boyası süslemesiyle bezeli olduğu anlaşılmaktadır. Kırmızı renkli yarım daire formu içerisine kırmızı renkli başka bir motifin işlendiği söz konusu duvar boyası izleri açığa vurmaktadır. Bu motifin şekli konusunda duvar boyasının önemli ölçüde zarar görmesinden ötürü tam bir fikir edinmek mümkün değilse de bunun bir halka motifi olabileceğini mevcut izler işaret etmektedir. Kaya mezarının yan oda kapı açıklığında gözlemlenebilen söz konusu kırmızı renkteki duvar boyaları, ana odanın üst duvarını oluşturan fisto süslemeli tüm korniş düzenlemesi üzerine de uygulanmış görünmektedir. Ne yazık ki ana odanın fistolu korniş üzerindeki duvar boyaları fark edilemeyecek kadar silik bir görünüm sergilemektedir. Hiç kuşkusuz buradaki tüm motifler duvarlara hâkim olan günümüze kadar korunamamış farklı renkteki bir duvar boyası ile kombine edilmiş olmalıdır. Söz konusu duvar boyalarını, zengin bir iç dekorasyonun günümüze ulaşabilmiş soluk izleri olarak değerlendirmek gerekir.

Kaya mezarı ana odasının nişli kuzey duvarı hariç her üç duvarı üzerinde, her biri arasında 40 cm aralık bırakılarak yapılmış yuvarlak formulu applike yuvaları yeni tespit edilen arkeolojik bulgulardandır. Söz konusu applike yuvalarının birtakım nesnelere asılmasına yarayan Akadça *siqqatu* adı verilen mantar başlı çiviler için yapılmış olduğu iddia edilebilir. Arkeolojik kazılar sonucu ele geçen bu tip çivilerin işlevinin Urartu kült yapılarındaki adak nesnelere asılmasına yönelik olduğu anlaşılmaktadır⁹. Van Kalesi'nde yer alan

⁸ Işık 1995: 5, fig. 3, abb. 4 - 9; Schäfer 1977: 249 - 268.

⁹ Belli 2003: 24-25; Bilgiç - Öğün 1965: 16, pl. XXI; Burney 1966: 95, fig. 19, pl. XIXa; Çilingiroğlu 2001: 45, fig. 25 - 26; Sağlamtimur - Kozbe - Çevik 2001: 220, 232 fig. 1, 243 pl. II.

Argiști (Horhor) kaya mezarına, mantar başlı çiviler aracılığıyla dekorasyon ya da adak fonksiyonlarına sahip köşeleri içbükey kare formlu levhaların asıldığı önerilmiştir¹⁰. Argiști kaya mezarından yola çıkarak Kaleköy kaya mezarı ana odası duvarlarında bulunan applike yuvalarının da içbükey kare formlu bronz levhalarının asılması için yapmış olduğunu önermek akla yatkındır.

Söz konusu mezar, dromoslu anıtsal girişi, Urartuca kitabesi, içerisinde barındırdığı büyük bir nişi, fistolu silmeleri ve özenli işçiliğiyle Urartu kaya mezar mimarisinin seçkin bir örneğini temsil etmektedir. Mimari süsleme öğeleri, duvar boyaları ve iç dekorasyona ait izler Kaleköy kaya mezarının Urartu başkenti Tuşpa'daki kral mezarlarıyla boy ölçüşebilecek niteliklere sahip olduğunu göstermektedir. Kaya mezarı içerisinde yatanın ya da yatanların kimliği bilinmemekle beraber onların önemli görevlerde bulunmuş olmaları gereken Urartu hanedanından gelen kimselerin olmaları beklenebilir. Kale üzerinde Demir Çağı özelliği gösteren çanak - çömlek kırıkları arasında yivli seramik grubu ile çok az miktarda ince cidarlı, kırmızı astarlı Urartu seramiği de tespit edilmiştir.

Yılanlı Kale

Hozat ilçe merkezinin 3 km. kuzeydoğusunda yer alan Yılanlı Kale, Karaca Köyü sınırları içerisinde olup söz konusu köyün 1 km güneydoğusunda bulunmaktadır. (Resim: 11). Yerleşimde yer yer genişliği 2 m.'yi bulan kale tahkimatı niteliğindeki duvarlar tespit edilmiştir. Kalenin güney kesiminde bir kilise harabesi olabilecek bir yapı kalıntısı belirlenmiştir.

Boyutları oldukça küçük olan bu kale yapısı, Orta Çağ'a ait olabilecek izler taşısa da harçsız ve kabaca işlenmiş duvar örgüsü Demir Çağ izlenimini vermektedir. Oldukça az sayıda tespit edilen günlük kullanıma ait seramik kırıkları kalenin tarihlendirilmesine yardımcı olamamaktadır.

KAYNAKÇA

BELLİ 2003: O. Belli, "Van - Aşağı ve Yukarı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı: Bir Ara Değerlendirme (1991 - 2002) / Excavations at Van - Lower and Upper Anzaf Urartian Fortresses: An Intermediary Evaluation (1991 - 2002)", *Colloquium Anatolicum* 2, 2003, s.1-9.

BİLGİÇ - ÖĞÜN 1965: E. Bilgiç - B. Öğün, "Second Season Excavation at Kef Kalesi of Adilcevaz (1965)" *Anatolia* IX, 1965, s. 11 - 19 (Plate I - XXIV).

¹⁰ Dan 2012: 304-305, LVIII fig. 7.

BURNEY 1966: C. A. Burney, "A First Season of Excavation at the Urartian Citadel of Kayalıdere" *Anatolian Studies* 16, 1966, s. 55 - 111.

ÇİLİNGİROĞLU 2001: A. Çilingiroğlu, "Temple Area" *Ayanis I Ten Years' Excavations at Rusaşinili 1989 – 1998* (Edited by A. Çilingiroğlu – M. Salvini), Istituto Per Gli Studi Micenei ed Egeo – Anatolici, Roma, 2001, s. 37 - 65.

DAN 2012: R. Dan, "Nails in the Wall: The sikkatu in Urartian Toreutic Production", *Dariosh Studies II, Persepolis and its Settlements: Territorial System and Ideology in the Achaemenid State* (Edited by G. P. Basello - A. V. Rossi), Università degli Studi di Napoli L'Orientale, Napoli, 2012, s. 301 - 311 (Plates LV - LX, Fig. 1 - 11).

HAUPTMANN 1970: H. Hauptmann "Norsun-Tepe 1968 Kazıları Ön Raporu", *Keban Projesi 1968 Yaz Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 103 - 130.

HEWSEN 1986 /1987: R. H. Hewsen, "A Geographical Note on the Encyclical of Catholicos Aristakēs II (1475)", *Revue des Études Arméniennes* XX, 1986-1987, s. 569 - 576.

HEWSEN 2001: R. H. Hewsen, *Armenia: A Historical Atlas*, The University of Chicago Press, Chicago, 2001.

IŞIK 1995: F. Işık, *Die Offenen Felsheiligtümer Urartus und Ihre Beziehungen zu denen der Hethiter und Phryger*, Gruppo Editoriale Internazionale, Roma, 1995.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI 1968: İçişleri Bakanlığı, *Köylerimiz - 1 Mart 1968 gününe kadar*, Başbakanlık Basımevi D. S. İ., Ankara, 1968.

KLEISS – HAUPTMANN 1976: W. Kleiss – H. Hauptmann, *Topographische Karte von Urartu, Verzeichnis der Fundorte und Bibliographie*, Archäologische Mitteilungen aus Iran Ergänzungsband 3, Dietrich Reimer Verlag, Berlin, 1976.

RUSSELL 1980: H. F. Russell, *Pre-Classical Pottery of Eastern Anatolia: based on a survey by Charles Burney of sites along the Euphrates and around Lake Van*, British Institute of Archaeology at Ankara, Oxford, 1980.

SEVİN 1988: V. Sevin, "Elazığ Yöresi Erken Demir Çağı ve Muşkiler Sorunu", *Höyük I*, 1988, s. 51-64.

SAĞLAMTİMUR - KOZBE - ÇEVİK 2001: H. Sağlamtimur – G. Kozbe – Ö. Çevik, "Small Finds", *Ayanis I Ten Years' Excavations at Rusaşinili 1989 – 1998* (Edited by A. Çilingiroğlu – M. Salvini), Istituto Per Gli Studi Micenei ed Egeo – Anatolici, Roma, 2001, s. 219 – 250.

SCHÄFER 1973/1974: H. P. Schäfer, "Zur Stele Menuas aus Bağın (Balın)", *Istanbuler Mitteilungen* 23/24, 1973/1974, s. 34 - 37

SCHÄFER 1977: H. P. Schäfer, "Die Inschrift Rusa II. Argištehinis in Mazgirt - Kaleköy (UKN 279 = HChI 127)", *Studi Micenei ed Egeo - Anatolici* XVIII, 1977, s. 249 -268.

Harita 1: Tunceli Demir Çağ ve Helenistik Dönem yüzey araştırması - 2018.

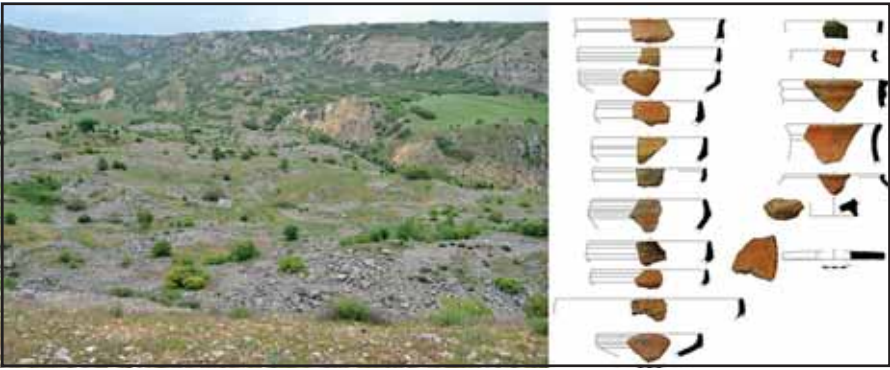
Resim 1: Kötericik (Güneyharman) Höyüğü'nün genel görünümü ve buluntuları.

Resim 2: İndere Vadisi'nin genel görünümü.

Resim 3: İndere Vadisi kaya altı sığınakları.

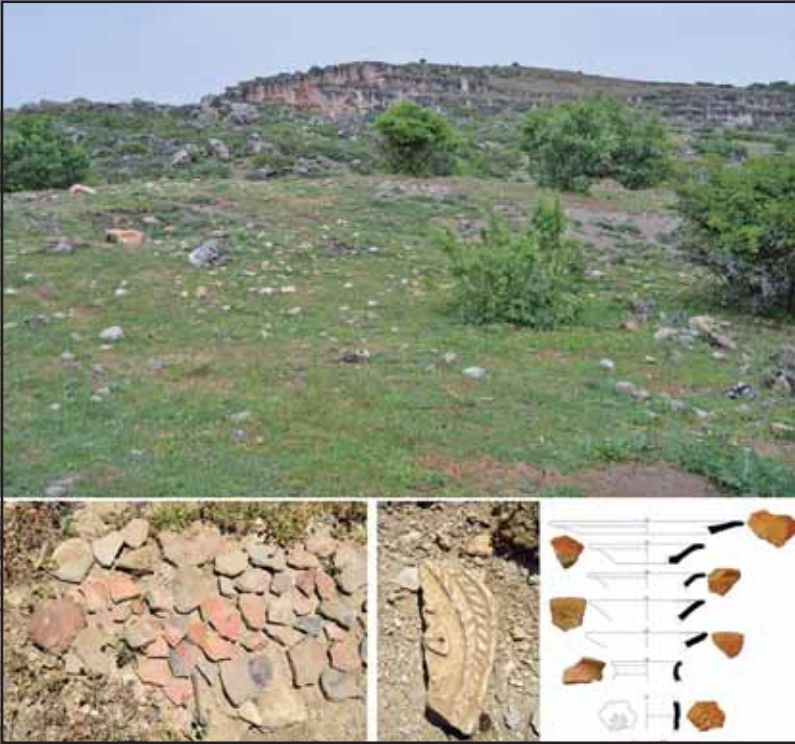
Resim 4: İndere Vadisi Demir Çağı yerleşimi.

Harita 2: Güneyharman (Köteriç) Köyü ve İndere Vadisi yerleşimlerinin konumu.

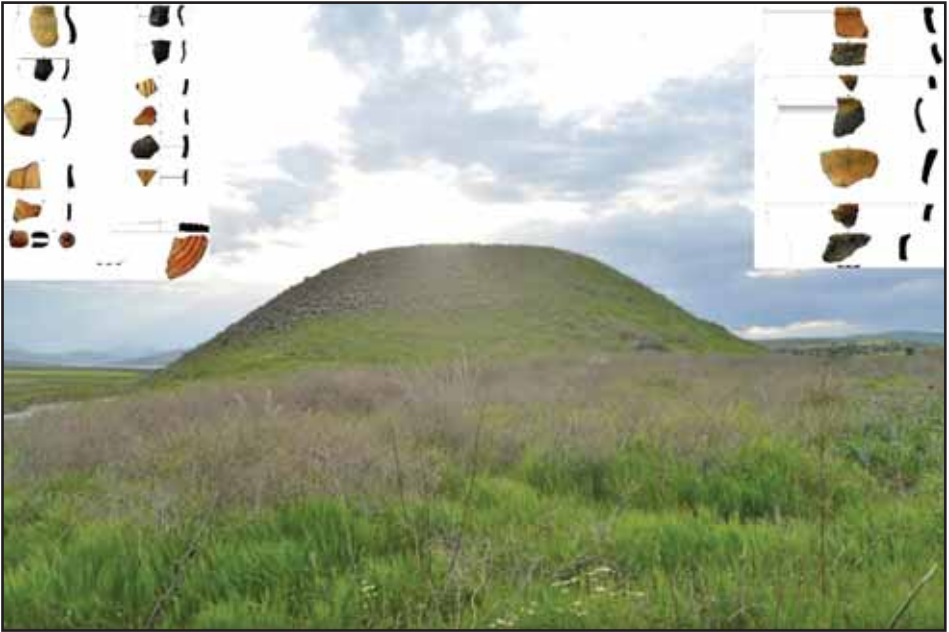
Resim 5: Obrukbaşı (Lemk) Kalesi.

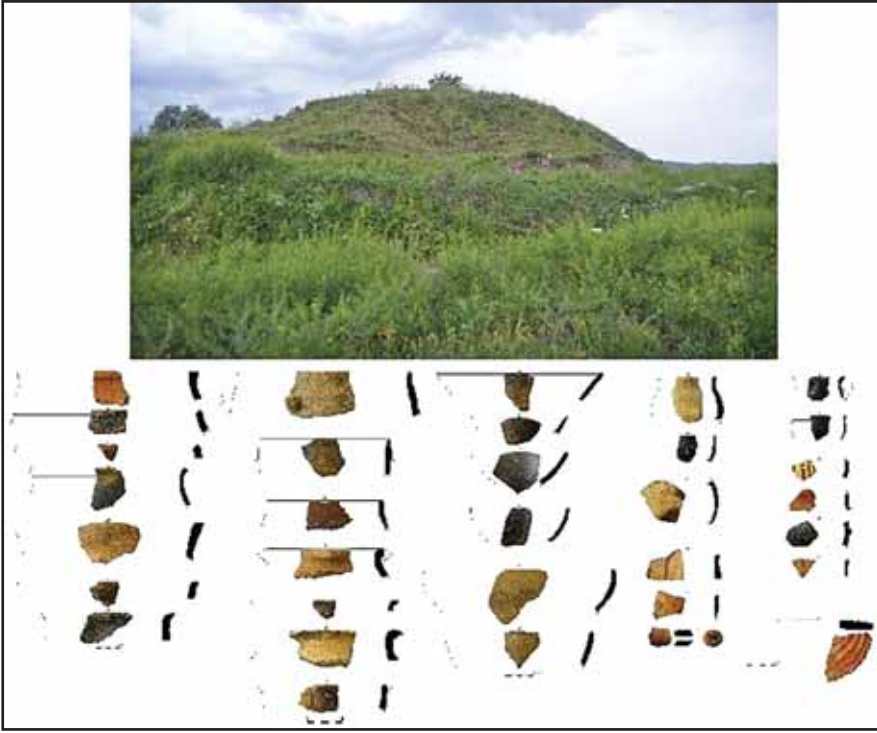
Resim 6: Obrukbaşı (Lemk) & kilise yerleşimi.

Resim 7: Bağın Kalesi.

Resim 8: Til - Kale Höyüğü.

Resim 9: Göktepe & Konaktepe Höyüğü.

Resim10: Mazgirt / Kaleköy Kalesi ve kaya mezarına ait duvar boyası izleri.

Resim 11: Karaca Köyü & Yılanlı Kale.

2018 MALATYA ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Sevgi DÖNMEZ*

Malatya İli, Battalgazi ve Yeşilyurt ilçeleri sınırları içerisinde “Geç Bronz Çağı ve Demir Çağı” konulu yüzey araştırmasının ikincisi 3 Eylül – 17 Eylül 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.¹ Battalgazi ve Yeşilyurt ilçeleri sınırları içerisinde daha önceden araştırma yapılan ve Malatya Ovası’nı büyük bir bölümünü kapsayan alanın dışında kalan saha, 2018 Malatya İli “Geç Bronz Çağı ve Demir Çağı” araştırmaları için hedef bölge seçilmiştir.² Ayrıca köylülerden alınan bilgiler doğrultusunda Malatya Ovası içerisinde yer alan birkaç yerleşimin de ilk defa tespiti yapılmıştır (Harita: 1).

2018 yılı Malatya İli, Geç Bronz Çağı ve Demir Çağı araştırmaları kapsamında yoğun olarak Malatya Dağları’nın büyük bir kısmını içine alan bölgede çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmaların amacı, Geç Bronz Çağı’nda ve Demir Çağı’nda, bölgede yer alan maden kaynaklarının kullanımına ilişkin materyallerin tespiti ve bölgenin bu dönemlerde yayla kültürleri açısından öneminin ortaya konmasıydı. Araştırmalar neticesinde Malatya Dağları üzerindeki Geç Bronz Çağı ve Demir Çağı topluluklarının Malatya Ovası ile ilişkilerine ışık tutacak önemli bulgular elde edilmiştir.

Araştırma yapılan alanlar jeolojik anlamda farklılık gösteren iki bölgede yürütülmüştür. Birincisi Fırat’ın güneyinde, Malatya düzlüğünün büyük bir

* Dr. Öğr. Üyesi Sevgi DÖNMEZ, İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Malatya/TÜRKİYE, sevgi.donmez@inonu.edu.tr

1 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 02 Ağustos 2018 tarih ve 94949537-161.011647838 sayılı izniyle gerçekleştirilen Malatya İli Geç Bronz Çağı ve Demir Çağı Yüzey Araştırması’na [Proje Numarası-YA014401(2018)] bu yıl bakanlık temsilcisi olarak Malatya Müzesi’nden Selim YAVUZ eşlik etmiştir. Başta T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere, T.C. Malatya Valiliği ve Malatya Müzesi’ne sundukları her türlü kolaylık ve destekler için en derin teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca arazi çalışmalarının koordineli bir şekilde yürütülmesinde büyük emek harcıyan Malatya Müzesi’nden Selim YAVUZ, T.C. Malatya Valiliği’nden Volkan KARAKUŞ ve Harita Uzmanı Kürşad KAYA’ya yardımlarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

2 Malatya Ovası’nın arkeolojik önemine ilişkin çalışmalar 1950’lerde C. Burney, 1977’de M. Özdoğan, 2003-2005’de G. M. Di Nocera ve 2017’de S. Dönmez başkanlığında yürütülen yüzey araştırmalarıyla aydınlatılmaya çalışılmış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. Bu kapsamda Malatya Ovası üzerinde yerleşimlerin tarihinin Erken Neolitik Dönem’e kadar indiği, Geç Kalkolitik, Erken Tunç Çağı, M.Ö. II. bin, Demir Çağı, Klasik ve Post-Klasik Dönem’de yoğun olarak iskân edildiği anlaşılmıştır. Burney 1958; Özdoğan 1977; Di Nocera 2004, 2005a, 2005b, 2008, 2012; D’anna vd. 2008; Piccione 2008; Dönmez 2019.

kısmını içine alan 800-900 m. yükseklikte zengin bitki örtüsüne ve akarsu kaynaklarına sahip, Tohma Çayı'nın Karakaya Barajı'na döküldüğü alandaki zengin alüvyal toprakların olduğu düzlük yerleşimlerdir. Araştırmamızın yoğunlaştığı ikinci bölge ise yüksekliği 2545 metreyi bulan Güneydoğu Toroslar'ın bir kolu olan ve Malatya Ovası'nın güneyinde kalan, yüksek ve morfolojik anlamda dalgalı bir yapıya sahip, çeşitli yönlerden gelen akarsularla parçalanmış Malatya Dağları'nın yer aldığı sahayı kapsamaktadır.³

Arazi çalışmaları neticesinde elde edilen bulgular, özellikle Keban Projesi ve Aşağı Fırat Projesi kapsamında gerçekleştirilen kurtarma kazıları ve sistemli olarak yürütülen Arslantepe kazıları bulguları ile karşılaştırılmıştır.⁴

KALEBAŞI: Yeşilyurt İlçesi, Aşağıköy Mahallesi Kırkşar Mevkii'nde, deniz seviyesinden yaklaşık 1450 m. yükseklikte, Çat Barajı'nın yaklaşık 1.7 km. kuzeydoğusunda, doğal tepelik ve kayaç bir alan üzerine kurulmuştur. Yaklaşık 250 x 90 m. ebatlarında bir alana yayılan bu yerleşimin kuzeybatı ve batı yamacı tamamen sarp kayalık alandan oluşmaktadır (K 38°08'27.84"; D 38°19'28.22"). Bu kayalık alan, kuzey ve güney yamacı doğrultusunda doğuya doğru duvarlarla örülmüştür. Duvar ve sur kalıntıları kısmen korunmuştur (Resim: 1). Duvar harçlı moloz taş örgülüdür. Kale'nin tepe noktasında birkaç yerde kaçak kazılar neticesinde duvar kalıntıları ortaya çıkmıştır. Yerleşimin çevresinde sınırlı tarım alanları bulunsa da temel geçim kaynağını hayvancılık oluşturmaktadır. 2017 yüzey araştırması sırasında tespit edilen ve demir madeni işleme alanı olarak kullanıldığı düşünülen Salkonak Mağarası I'ın yaklaşık 4.6 km. kuzeybatısında yer alan Kalebaşı yerleşimi, muhtemelen savunma amaçlı kullanılmış olup, Malatya Dağları ile güney bağlantısını sağlayan geçit üzerinde yer almaktadır.⁵ Kalebaşı, gerek doğal, gerekse modern tarım ve kaçak kazılar nedeniyle oldukça tahrip olmuştur. Yerleşimin yüzeyinde kaba kum ve saman katkılı elde yapılmış ve kötü pişirilmiş, genelde kiremit renginde seramik parçalarının yanında iyi pişirilmiş çark yapımı seramikler, Adıyaman yüzey araştırması,⁶ Tasmator,⁷ Korucutepe,⁸ Lidar Höyük,⁹ Karakaya

³ Karadoğan 2001: 28; Malatya Kültür Envanteri 2014: 3.

⁴ *Keban Projesi Çalışmaları* 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974-1975, 1976-1979; *Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları* 1987; Winn 1980; Ökse 1988; Umurtak 1988; Manuelli 2012, 2013.

⁵ Dönmez 2019: 53.

⁶ Blaylock vd. 1990: 121, Fig. 28. 16.

⁷ Tekinalp ve Ekim 2011.

⁸ Winn 1980.

⁹ Müller 1999.

Barajı kurtarma kazıları¹⁰ ve Arslantepe kazıları¹¹ buluntularına göre Demir Çağı I-II, Helenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlendirilmiştir (Resim: 2).

KİLİSE TEPE: Yeşilyurt İlçesi, Cumhuriyet Örnekköy Mahallesi sınırları içerisinde deniz seviyesinden 1400 m. yükseklikte doğal tepelik bir alan üzerine kurulmuş, Malatya Ovası'nın güneydoğusunda ovaya hâkim bir konumdadır (K 38°13'46.319"; D 38°03'47.690"). Tepenin yüzeyinde yapılan kaçak kazılardan dolayı taş duvar kalıntıları açığa çıkmıştır. Tepenin kuzey yamacında doğal kaya üzerinde 50 cm. derinliğinde 1 m. genişliğinde köşeleri yuvarlatılmış dörtgen bir çukur muhtemelen libasyon amaçlı kullanılmıştır (Resim: 3). Bu çukurun hemen yukarısında yer alan ikinci bir çukur, 2 m. uzunluğunda 130 cm. genişliğindedir. Demir Çağı'na tarihlendirilen bazı seramik parçaları EDC'nda ve ODC'nda bilinen baskı bezeme geleneğini yansıtan amorf parçalardan oluşmaktadır.¹² Yüzeyde bulunan ve Ortaçağ'a tarihlendirilen seramiklerden çark yapımı olanlar, genelde kum ve saman katkılı iyi pişirilmiş, açık portakal renginde ya da kahverengi astarlı, elde yapılanlar ise kum, kireç ve saman katkılı, kötü pişirilmiş açık portakal hamur renginde örneklerdir.¹³ Kilise Tepe'nin çevresi yayla kültürleri tarafından kullanılan alanlardan oluşmaktadır.

MEYDAN KALESİ: Yeşilyurt İlçesi, Meydan Kalesi (Resim: 4), Görgü Mahallesi, Kaçak Mevkii sınırları içerisinde, kadastro harici bölümde yer alan, yöre halkı tarafından Meydan (Mendol) Yaylası olarak adlandırılan alanda, doğal tepelik ve kayalık bir alan üzerine kurulmuş, kısmen kuzeydoğu ve doğu duvarları kesilmiş taşlarla örülmüş, muhtemelen savunma amaçlı kullanılmış bir yerleşimdir (K 38°13'16.023"; D 38°06'43.721"). Meydan Kalesi'nin çevresi yarı göçebeler tarafından hayvan otlatma amacıyla kullanılmaktadır. Malatya Dağları üzerinde, deniz seviyesinden 1850 m. yükseklikte yer alan yerleşimin güney, güneydoğu ve doğu yamacı, taş duvarla örülmüş ve bu duvar kuzey ve kuzeydoğu yamacında yer alan sarp kayalık alanlarla birleştirilerek, bir savunma yapısı oluşturulmuştur. Yerleşimin tepe kısmında savunma duvarının kalıntıları izlenmektedir (Resim: 5). 2017 yüzey araştırması

¹⁰ Ökse 1988.

¹¹ Manuelli 2012.

¹² Winn 1980: Pl. 56; Ökse 1988: Abb. 691

¹³ Yüzeyde bulunan seramikler Tasmassor'da ele geçen Ortaçağ seramikleri ve Adıyaman Yüzey Araştırması buluntuları ile karşılaştırılmıştır. Tekinalp ve Ekim 2011; Blaylock vd. 1990: 125-127.

sırasında tespit edilen Tepeyurt ve İbicek Mevkii maden kaynaklarına yaklaşık 6.3 km. uzaklıkta yer alan Meydan Kalesi, yöre halkı tarafından “*Eski Halep Yolu*” olarak adlandırılan, güney ve kuzey yönünden geçitler veren bölgeyle bağlantılı bir alanda yer almaktadır.¹⁴ Meydan Kalesi’nin yüzeyinde etrafa saçılmış halde demir madeni cürufu, kaba elde yapılmış, parmak baskı ve bitkisel bezemeli, açık portakal renginde hamurlu, Erken ve Orta Demir Çağı’na tarihlediğimiz seramik parçaları tespit edilmiştir (Resim: 6).¹⁵ Meydan Kalesi’nin yaklaşık 1 km. güneydoğusunda yer alan, Meydan Yaylası üzerinde bulunan maden işlik alanında (K 38°12’37.74”; D 38°07’05.70”) tespit edilen demir madeni cürufları muhtemelen bu bölgedeki yerleşimler tarafından kullanılmış olmalıdır. Meydan Kalesi kaçak kazılar ve doğal nedenlerden dolayı büyük oranda tahrip olmuştur.

CİHAN KALESİ: Cihan Kalesi (Resim: 7), Yeşilyurt İlçesi sınırları içerisinde, Atalar Mahallesi Fadıloymağı Mevkii’nde, Malatya ile güney bağlantılarını oluşturan geçiş noktası üzerinde yer alan kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu, deniz seviyesinden 1837 m. yükseklikte, doğal tepelik bir alan üzerine kurulmuş, kuzey, kuzeydoğu ve doğu yamacı sarp kayalık alanla birleştirilmiş taş duvarlarla örülmüş, savunma amaçlı kullanılmış olabilecek bir yerleşimdir (K 38°13’17.226”; D 38°08’38.650”). Meydan Kalesi’nin 2.5 km. doğusunda yer alan Cihan Kalesi’nin çevresinde günümüze kadar gelen yayla kültürlerinin izlerini görmek mümkündür. Bölgenin yüksek rakımı ve tarıma uygun arazilerin yokluğu nedeniyle, yerleşimin çevresinde küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Etrafta sırlı seramikler, kaba kum ve saman katkılı elde yapılmış baskı bezemeli seramik parçaları ile Erken Demir Çağı’nın tipik sığ kâse formundaki seramik parçaları ele geçmiştir. Seramik buluntular, Karakaya Baraj Bölgesi’ndeki kazılardan ele geçen ve Demir Çağı I-II-III’e tarihlendirilen seramik formları¹⁶ ve Ortaçağ seramikleri ile oldukça benzerdir. Kale’nin tepe noktasında yapılan kaçak kazılardan duvar kalıntıları açığa çıkmıştır. Duvar örgü tekniği açısından, harçla örülmüş ve kireç harcı ile sıvanmıştır (Resim: 8). Kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla yapının örtü sistemi beşik tonozdur. Yerleşim, kaçak kazılar ve doğal nedenlerden dolayı tahribat görmüştür. Cihan Kalesi’nin 7 km. doğusunda Kuyuluk maden işlik alanı, 8 km. güneybatısında Tepeyurt ve İbicek maden ocakları ve

¹⁴ Dönmez 2019: 55, fig. 15.

¹⁵ Ökse 1988: Abb. 243, 1108, 1121; Şenyurt 2005: 537, fig. 82, no. 3-5, 9; Manuelli 2012: 458, fig. 3: 1.

¹⁶ Winn 1980; Ökse 1988, 2017; Manuelli 2012.

işlik alanı yer almaktadır. Cihan Kalesi, Meydan Kalesi gibi, Meydan Yaylası üzerinde madencilik ve hayvancılık temelli bir ekonomik yapıya sahip topluluklar tarafından kullanılmış olmalıdır.

SEYİTUŞAĞI TÜMÜLÜSÜ VE KALE ARKEOLOJİK ALANI: Kale Arkeolojik Alanı, Malatya Dağları üzerinde, Yeşilyurt İlçesi, Seyituşağı Mahallesi sınırları içerisinde, modern köy yerleşiminin 250 m. güneyinde, deniz seviyesinden 1440 m. yükseklikte, yaklaşık 245 x 237 m. ebatlarında bir alana yayılan, kuzey ve kuzeydoğu yamacı sarp kayalıklardan oluşan bir arkeolojik alandır (K 38°13'36.10"; D 38°10'31.17"). Yerleşimin kuzey ve kuzeydoğu yamacının bazı noktalarında taş duvar kalıntıları korunmuştur. Kale arkeolojik alanının kuzey ve güney yamacı derin vadilere açılmaktadır. Yüzeyde bulunan açık portakal renginde, ince saman, kum ve mika katkılı, açkılı, çarkta yapılmış seramikler yanında, siyah renkte, ağız kenarı kalınlaştırılmış, ince saman katkılı, taşçıklı, elde yapılmış seramik parçaları, tırnak baskısı bezemeli parça, kahverengimsi gri renkte, açkılanmış, iyi pişirilmiş kâse formları Demir Çağı I ve II'de Lidar Höyük, Arslantepe ve Karakaya Barajı kurtarma kazılarında yaygın olarak ele geçmiştir.¹⁷ Ayrıca Helenistik-Roma Dönemi'ne ait olabilecek, kırmızımsı kahverengi astarlı, taşçıklı, kaba kum ve saman katkılı ağız kenarı kalınlaştırılmış kâse parçaları ve dışı siyah içi portakal renginde, kaba kum, saman ve mika katkılı, elde yapılmış pişirme kabı parçası, Köşkerbaba'nın Roma Dönemi seramik örnekleri ile büyük oranda benzerlik göstermektedir.¹⁸ Kale Arkeolojik Alanı'nın doğu yamacında yer alan ve yaklaşık 6 x 11 m. ebatlarındaki Seyituşağı Tümülüsü (Resim: 9) tamamen taş ve toprak yığıma şeklinde oluşturulmuştur (K 38°15'34.61"; D 38°10'31.36"). Tümülüsün tepe noktasında yapılan kaçak kazı izlerinden taş ve toprak dolgunun varlığı açıkça görülmektedir. Seyituşağı Köyü ve çevresi, sınırlı tarım alanlarından oluştuğundan dolayı temel geçim kaynağını küçükbaş hayvancılık oluşturmaktadır.

SEYİTUŞAĞI KAYA MEZAR ODASI: Yeşilyurt İlçesi, Seyituşağı Mahallesi, Payamkolu Mevkii'nde, modern yerleşimin yaklaşık 700 m. kuzeydoğusunda, köy yolunun sağ tarafındaki yamacın üzerinde kadastro harici kayalık alanda, deniz seviyesinden 1420 m. yükseklikte kaya mezar odası (Resim: 10) tespit edilmiştir (K 38°16'08.760"; D 38°11'03.128"). Tek odalı kaya mezarı,

¹⁷ Ökse 1988: Abb. 25; Müller 1999: 420, Abb. 10, AB07; Manuelli 2012: 458, Fig. 3: 4.

¹⁸ Bilgi 1987: Lev. 127, no. A210, A62.

dar dikdörtgen bir girişe sahip olup, mezar odasının genişliği 3.5 x 2.5 m. ebatlarındadır. Mezar odasının ortasında 1.70 x 1.20 m ebatlarında, kline yer almaktadır.. Tamamen soyulmuş ve kaçak kazılar yapılmış mezar odasının girişinin yaklaşık 4 m. doğusunda ana kayaya oyulmuş dikdörtgen bir niş yer almaktadır. Kaya mezar odası, Seyituşağı Kale Arkeolojik Alanı'nın yaklaşık 1.3 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Seyituşağı Kaya Mezar Odası, Helenistik-Roma Dönemi'ne ait tek odalı üç klineli tipolojidedir.

AVŞAROĞLU NEKROPOL ALANI: Malatya Ovası üzerinde, Yeşilyurt İlçesi, Yeniköy-2 Mahallesi sınırları içerisinde, deniz seviyesinden 743 m. yükseklikte, dalgalı bir morfolojiye sahip, doğal tepelik bir alan üzerinde yer alan Roma Dönemi nekropol alanının hemen batısında yakın dönem İslam Mezarlık Alanı yer almaktadır (K 38°31'.08. 789";D 38° 06'05.943"). Tohma Çayı'nın batı kıyısındaki tepelik alanda, doğal kaya üzerinde muhtemelen libasyon çukuru olarak tanımlanabilecek bir çukur yer almaktadır. Çukurun hemen yanında kayalık alanda kline yer almaktadır (Resim: 11). Kaya mezarı kaçak kazılar nedeniyle büyük oranda tahribat görmüştür.

KÜRDONUN BÜKÜ HÖYÜK: Malatya Ovası üzerinde, Yeşilyurt İlçesi, Yeniköy Mahallesi sınırlarında yer alan, deniz seviyesinden 711 m. yükseklikte bir höyük yerleşimi tespit edilmiştir (K 38°30'49.980"; D 38°08'12.521"). Yöre halkı tarafından Kürdonun Bükü olarak adlandırılan alanda tespit edilen höyük yerleşiminin doğu yamacında bir köy yolu geçmektedir. Höyüğün kuzeybatı yamacı tepelik bir alana doğru uzanmaktadır. 140 x 60 m. ebatlarında olan yerleşimin yüzeyinde yapılan kaçak kazılardan 2 m. kalınlığında taş duvar kalıntıları açığa çıkmıştır. Yerleşim modern tarım, kaçak kazılar ve doğal nedenlerden dolayı tahribata açık bir konumdadır. Höyüğün yüzeyinde İslam Dönemi'ne ait sırlı seramikler¹⁹ ve Demir Çağı I-II'de yaygın görülen kabartma bezemeli gövde parçaları ele geçmiştir.²⁰

PINARKOLU MEVKİİ – SİVRİTEPE ARKEOLOJİK YERLEŞİMİ: Bir kısmı tapu harici alanda kalan bir kısmı ise tapunun Uğrak Mahallesi, Pınarkolu Mevkii'nde bulunan, Tohma Çayı'nın yaklaşık 1 km. güneyinde yer alan, deniz seviyesinden 712 m. yükseklikte, üç tarafı (güney tarafı hariç) vadiye bakan yüksekçe bir alan üzerinde arkeolojik geçici yerleşim yeri tespit

¹⁹ Arık, 2016: 269, Res. 13

²⁰ Şenyurt 2005: 533, Fig. 80: 6

edilmiştir. Malatya Ovası üzerinde yer alan bu alana yöre halkının adlandırmasına göre Sivritepe Arkeolojik Yerleşimi adı verilmiştir. Alanın güney tarafından, köylülerin toprak alma faaliyetleri sebebiyle tahribat oluşmuştur. Toprak alınan kısım incelendiğinde yoğun bir kültür katmanı oluşmadığı anlaşılmaktadır. Bu alanda herhangi bir mimari kalıntıya da rastlanılmamıştır. Yeşilyurt İlçesi, Sivritepe Arkeolojik Yerleşimi'nin tepe noktasında 20 metre uzunluğunda doğal kayalık alan üzerinde 5 adet libasyon çukuru olabilecek çukurlara rastlanmıştır (Resim 12). Yüzeyde, Demir Çağı I-II'ye tarihlendirilebilecek, ağız kenarı dışı doğru kalınlaştırılmış kâse ve küp parçaları, kırmızımsı kahverengi astarlı kadehler, oluk bezemeli kulp parçası ve paralel bant bezemeli, boyalı seramik parçaları tespit edilmiştir.

ALİBEY HÖYÜK: Malatya Ovası üzerinde, Battalgazi İlçesi, Hasırcılar Mahallesi Alibey Mevkii'nde yer alan ve Karakaya Baraj suları altında kalan bir höyük yerleşimidir (K 38°28'59.312"; D 38°20'23.291"). Deniz seviyesinden 686 m. yükseklikte yer alan höyük yerleşimi, mevsimsel nedenler ve sulama faaliyetleri nedeniyle baraj suyunun seviyesinin düşmesinden dolayı, yılın belli dönemlerinde, özellikle yaz aylarında, açığa çıkmaktadır. Yarımtepe Höyüğü'nün yaklaşık 2 km. doğusunda, Arslantepe Höyüğü'nün ise 11 km. kuzeydoğusunda yer alan bu yerleşimin yüzeyinde, gerek baraj sularının aşındırması gerekse kaçak kazılar nedeniyle, çeşitli öğütme taşları, havanlar ve seramik materyal açığa çıkmıştır. Höyüğün yüzeyinde, Geç Kalkolitik Dönem'den bilinen derin çanak formları, Erken Tunç Çağı II ve III'de yaygın olan boya bezemeli seramikler, Geç Bronz Çağı'nın sığ kase formları, Demir Çağı I'de bilinen yivli ya da oluk bezemeli kap formları, Demir Çağı II'nin parmak baskı bezemeli küpleri ile Geç Roma-Bizans Dönemi'ne ait olabilecek seramik materyal toplanmıştır (Resim 13).

BEYPINAR TEPE: Malatya Dağları üzerinde, Battalgazi İlçesi, Söğüt Mahallesi Büyük Karadere ve Küçük Karadere Mevkiileri sınırları arasında kalan Beypınar Mezrası'nda yer alan, deniz seviyesinden 1790 m. yükseklikte, doğal tepelik bir alan üzerine kurulmuş, 183 x 153 m. ebatlarında bir alana yayılmış yerleşimdir (K 38°14'34.169"; D 38°27'18.896"). Yerleşimin güney yamacı ikinci bir tepelik alana yaslanmıştır. Kuzey ve kuzeydoğu yamacı sarp kayalık alan olup, vadiye açılmaktadır (Resim: 14). Kuzey yamacında sarp kayalık alanla birleştirilmiş taş duvar kalıntısı kısmen korunmuştur. Doğal sarp kayalık alanla birleştirilen savunma duvarı geleneği Doğu Anadolu Böl-

gesi Erken Demir Çağı kalelerinde bilinen bir özelliktir.²¹ Tepe noktasında yer alan kaçak kazı çukurunda, Demir Çağı'na tarihlendirilebilecek, parmak bas-kısı şeklinde kabartma bezemeli, kiremit renginde hamurlu küp parçaları ele geçmiştir. Ayrıca çark yapımı devetüyü renginde ya da krem renginde kum ve saman katkılı seramik parçaları da yerleşimin yüzeyinde toplanmıştır. Beypınar Tepe modern yerleşim, kaçak kazılar ve doğal nedenlerden dolay- yı kısmen tahribat görmüştür. Beypınar Tepe, Poluşağı Maden Deresi demir yataklarının yaklaşık 13 km. kuzeybatısında, Kubbe Dağı Çad Mevkii maden iş- lik alanına ise 11 km. uzaklıkta yer almaktadır.²² Beypınar Tepe muhteme- len hayvancılık ve madencilğe dayalı yayla kültürleri tarafından EDÇ'ndan itibaren kullanılmış bir yerleşimdir.

KAYNAKÇA

Arık, R. 2016, "Malazgirt ve Çevresi Yüzev Araştırması", *Selçuklu Medeniyeti Araş- tırmaları Dergisi* 1: 249-275.

Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları 1987, *Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalış- maları*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları, 1/3, Ankara.

Belli, O. ve E. Konyar, 2003, *Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erken Demir Çağı Kale ve Nekropolleri*, N. Başgelen (yay.) Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Bilgi, Ö., 1987, "Köşkerbaba Höyük Kazısı, 1978", *Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları 1/3, Ankara: 189-216, Lev. 115-131.

Blaylock, S. R., D. H. French ve G. D. Summers, "The Adıyaman Survey: An Inte- rim Report", *Anatolian Studies* 40, 1990, s. 81-135.

Burney, C.A., 1958, "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age", *Anatolian Studies*, VIII: 157-209.

D'Anna, M.B., R. Laurito ve A. Ricci 2008, "Walking on the Malatya Plain (Tur- key): Preliminary remarks on Chalcolithic pottery and occupation. 2003-2005 Archae- ological Survey Project" *Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, April 3-8 2006*, Madrid: 567-573.

Di Nocera, G.M. 2004, "2003 Archaeological Survey in the Malatya Territory", 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 325-336.

Di Nocera, 2005a, "Mobility and Stability: Preliminary observations on Early Bronze Age settlement organisation in the Malatya Plain", *Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan*, Band 37, Berlin: 63-70.

²¹ Belli ve Konyar 2003: 31.

²² Dönmez 2019: 52-53.

Di Nocera, 2005b, "Ricognizione archeologica nel territorio di Malatya / Malatya Yöresi Yüzey Araştırması", *Dall' Eufrate Al Mediterraneo, Ricerche delle Missioni Archeologiche Italiane in Turchia / Fırat'tan Akdenize'e*, Türkiye'deki İtalyan Arkeoloji Heyetlerinin Araştırmaları, 22-24 novembre / kasım 2005: 55-63.

Di Nocera, 2008, "Settlements, population and landscape on the Upper Euphrates between V and II millennium BC. Results of the Archaeological Survey Project 2003-2005 in the Malatya Plain", *Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, April 3-8 2006*, Madrid: 633-645.

Di Nocera, 2012, "The Beginning of the Second Millennium BC in the Upper Euphrates: Isolation or Strong Regional Identity?" N. Laneri, P. Pfälzner, S. Valentini (eds.) *Looking North. The Socio-Economic Dynamics of the North Mesopotamian and Anatolian Regions during the Late Third and Second Millennium BC*, Tübingen: Studien zur Urbanisierung Nordmesopotamiens: 105-115.

Dönmez 2019, "2017 Malatya Yüzey Araştırması: Erken ve Orta Demir Çağı Araştırmalarına Yeni Katkıları", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 38/65: 43-82.

Karadoğan, S. 2001, "Kuruluş Yeri Açısından Malatya Şehri ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1: 27-56.

Keban Projesi Çalışmaları 1968; 1969; 1970; 1971; 1972; 1973; 1974-1975; 1976-1979, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Keban Projesi Yayınları.

Malatya Kültür Envanteri 2014, *Malatya Kültür Envanteri*, T.C. Malatya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Malatya.

Manuelli, F. 2012, "From the Early to the Middle Iron Age: Development of the Pottery Inventories from the New Excavations at Arslantepe", *Proceedings of the 7th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*: 447-460.

Manuelli, F. 2013, *Arslantepe Late Bronze Age. Hittite Influence and Local Traditions in an Eastern Anatolian Community*, M. Frangipane (eds.) Sapienza Università di Roma, Arslantepe IX, Roma.

Müller, Ü. 1999, "Die eisenzeitliche Keramik des Lidar Höyük", A. Hausleiter, A. Reiche (eds.) *Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia*, Ugarit Verlag, Münster: 403-434.

Ökse, T. 1988, *Mitteleisenzeitliche Keramik Zentral-Ostanatoliens mit dem Schwerpunkt Karakaya Stauseegebiet am Euphrat*, Reimer Verlag, Berlin.

Ökse, T. 2017, "Salat Tepe IV Mevsimlik Barınakları: Yukarı Dicle Havzasında Orta Çağ ve Sonrasında Göçerler", *TÜBA-AR* 21: 163-188.

Özdoğan, M. 1977, *Lower Euphrates Basin 1977 Survey*, Lower Euphrate Project Publications I, 2. Istanbul, Middle East Technical University.

Piccione, P. 2008, "Walking in the Malatya Plain (Turkey): The first half of the III millennium BC (EBA I and II). Some preliminary remarks on the results of the 2003-2005 Archaeological Survey Project", *Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, April 3-8 2006*, Madrid: 807-814.

Şenyurt, S. Y. 2005, *Büyükardıç: Doğu Anadolu'da Bir Erken Demir Çağı Tepe Yerleşmesi*, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları 2, Ankara.

Tekinalp, V. M. ve Y. Ekim 2011, "Tasmasor Ortaçağ Yerleşmesi ve Buluntuları", S. Y. Şenyurt (ed.) *Tasmasor*, Bilgin Yayınları, Ankara: 261-326.

Umurtak, G. 1988, *Hitit İmparatorluk Çağında İšuva Ülkesi Çanak Çömleği Üzerine Bir Araştırma*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önyasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Winn, M.M. 1980, "The Early Iron Age" M. N. van Loon (eds.) *Korucutepe: Final Report on the Excavations of the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia 1968-1970*, Vol. 3, North-Holland Publishing Company-Amsterdam, New York, Oxford: 155-175, Pl. 51-61.

Resim 2: Kalebaşı seramik buluntuları.

Resim 3: Kilise Tepe kuzey yamacında yer alan çukur.

Resim 4: Meydan Kalesi kuzeydoğu yamacı.

Resim 5: Meydan Kalesi sur duvarları.

Resim 6: Meydan Kalesi seramik buluntular.

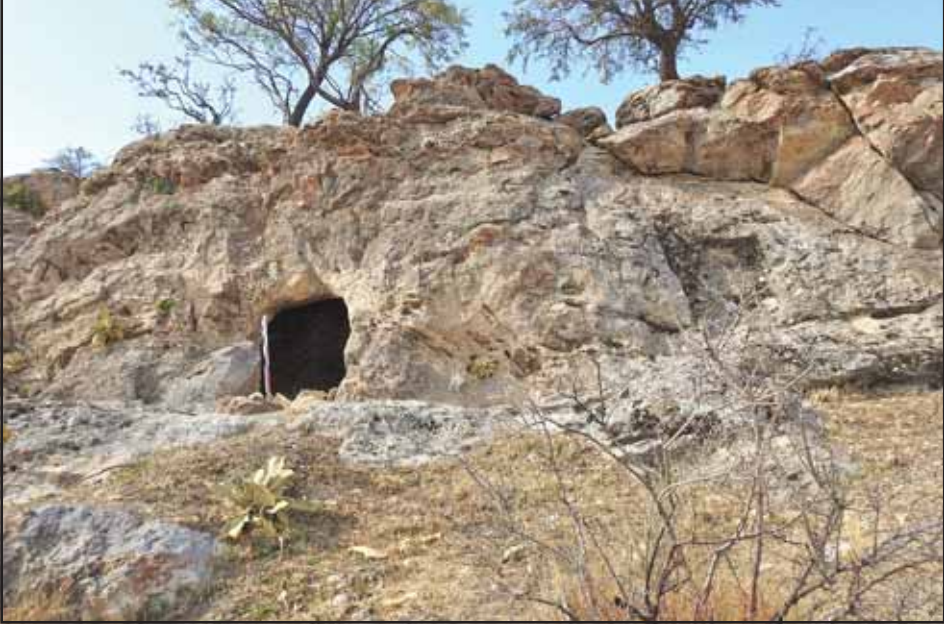
Resim 7: Cihan Kalesi doğu yamacı.

Resim 8: Cihan Kalesi sur kalıntısı.

Resim 9: Seyituşağı Tümülsü kuzeydoğu yamacı.

Resim 10: Seyituşığı kaya mezar odası.

Resim 11: Avşaroğlu nekropol alanı libasyon çukuru ve kline.

Resim 12: Pınarkolu-Sivritepe arkeolojik alanı muhtemel libasyon çukurları.

Resim 13: Alibey Höyük seramik buluntular.

Resim 14: Beypınarı Tepe kuzey yamacı.

MUĞLA İLİ ADALAR, BODRUM YARIMADASI, DAMLIBOĞAZ, SARIÇAY OVASI, PİLAVTEPE, KISSEBÜKÜ, SEDİR ADASI, (KEDREAI) ANAKARA LELEG YERLEŞİMLERİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI 2018

Adnan DİLER*
Şahin GÜMÜŞ
Serap TOPALOĞLU

Bakanlığımızın izni ile yürüttüğümüz yüzey araştırması 2018 yılı çalışmaları 15-28.10.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Harita: 1). Bodrum Yarımadası'ndaki yerleşimlerin belgelenmesinin tamamlanmasına yönelik olarak çalışmamız kapsamında hava fotoğrafları çekilmiş ve eksik olan yapıların GRS 1 ile ölçümleri yapılmıştır. Tartışmalı olan yerleşimlerin lokalizasyonu ve yanı sıra yapıların işlevinin ve döneminin araştırılması gerçekleştirilmiştir.

Yarımadanın batısında planı çıkarılan yerleşim alanlarından Sandıma, Küdür Yarımadası Örenavlu, Girel Kalesi, Dirmil, Kale Yıkığı ve Termera'da hava fotoğrafları çekilerek belgeleme çalışmaları önemli bir ölçüde tamamlanmıştır. Son yıllarda araştırmalarımızın yoğunlaştığı yarımada doğusundaki Mumcular ve çevresinde Alazeytin, Kaplandağ ve Theangela yerleşimlerinde belgeleme çalışmaları ile alan tanımları yapılmıştır.

Yarımada üzerindeki kentlerin lokalizasyon ve adlarına yönelik araştırmalarımız kapsamında Karyanda kentinin lokalize edildiği Salih Adası ve

* Prof. Dr. Adnan DİLER, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000, Kötekli-Muğla/TÜRKİYE, adnandiler@gmail.com

Öğr. Gör. Dr. Şahin GÜMÜŞ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000, Kötekli-Muğla/TÜRKİYE, sgumus@mu.edu.tr

Serap TOPALOĞLU, Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000, Kötekli-Muğla/TÜRKİYE, seraptopaloglu@mu.edu.tr

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji Bölümü ile Karya Araştırma ve Uygulama Merkezi çalışmaları kapsamında yürüttüğümüz 2018 yılı yüzey araştırmalarına verdiği izinle destek sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürü bir borç biliriz. Çalışmalarımız boyunca gösterdikleri ilgi ile araştırmalarımıza bilimsel katkı sağlayan Bakanlık temsilcisi Nihal METİN'e ve çalışma alanımızda yer alan Müze Müdürlükleri ve personeline de teşekkür ederiz. Araştırmaya katılan ve tüm özverileriyle çalışan Arkeolog Serap TOPALOĞLU, öğrencilerimiz Fikriye ÇINAR ve Ali Diren KAYA'ya teşekkür borçluyuz.

Sıralık Yarımadası'ndaki kalıntılar incelenmiştir. Sıralık Yarımadası'ndaki kalıntıların yoğunluğu nedeniyle yerleşim üzerinde kent planının oluşturulmasının 2019 çalışma dönemine bırakılmasına karar verilmiş sadece doğudaki liman yapılarının bir bölümü ölçülmüştür.

Milas İlçesi çalışma alanımızda olan Kindye, Meşelik yerleşimlerinde hava fotoğrafları desteği ile kent topografyasının tanımlanmasına çalışılmıştır. Damlıboğaz'da Sarıçay dere yatağında, baraj suyunun bırakılması nedeniyle verimli bir çalışma yürütülememiştir.

Sedir Adası'nın karşısında anakara üzerinde yer alan nekropol alanı belgeleme çalışmalarımız yoğun bitki örtüsüne rağmen sürdürülmüştür.

KÜDÜR YARIMADASI

2018 yılı Bodrum Yarımadası araştırmalarımıza, üzerinde yoğun yapılaşma baskısı olan Küdür Yarımadası'nda başlanmıştır¹. 2018 yılı yaz döneminde Küdür Yarımadası üzerinde meydana gelen yangınlar az olan çam ormanı ve bodur maki bitki alanlarının da yok olmasına neden olmuştur. Bitki örtüsünün yangınla tahrip olan bölümlerinde kültür varlıklarının tespit edilmesi amacıyla yanan alanlar tarafımızdan incelenmiştir. Önceki yıllarda tespit ettiğimiz ve tescillenen Çataltepe üzerindeki yerleşim alanına kadar ulaşan orman yangını, yerleşimin güney ve güneydoğusunda bulunan tarım teraslarının gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur (Resim 1). Arazinin topografik yapısına göre inşa edilen paralel teraslar yarımada Antik Çağ tarımsal üretimlerin yoğunluğu ve arazi kullanımı konusunda önemli bilgi vermektedir. Çataltepe'de yüzeyde görülebilen seramiklerin büyük oranda Geç Roma Dönemi'ne ait olması tarım terasları için de bu tarihin geçerli olduğunu gösterir. Yerleşmenin önemli antik limanlarından biri olan Piyamlık, başta zeytin olmak üzere tarımsal üretimlerin ihraç edildiği limanlar arasındadır.

Küdür Yarımadası'nın batısında Asar Tepe konumu ve topografik yapıyla akropolis özelliği taşımaktadır. Tepenin güney alt yamaçlarında kaçak kazı ile ortaya çıkan yapı duvarları dışında 1.09 x 0.77 x 0.70 m. ölçülerindeki *litus* ve ana kaya içerisine oyulmuş bir tekne belgelenmiştir. Çiftlik evinin daha önceki yıllarda yapılan araştırmalarımızda büyük bir zeytinyağı işliği

¹ Diler, A., Özer, B., Gümüş, Ş., Özyurt-Özcan, H., Elmas, M., Novaliç, A. 2011. "Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri, Adalar, Aspat, Kissebükü (Anastasioupolis) Mylasa Damlıboğaz (Hydai) Pilavtepe ve Sedir Adası Yüzey Araştırmaları -2009", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 28 (3): 187-206.

olduğu kesinlik kazanmıştır. Çataltepe'ye doğru kuzey kayalık üzerinde değişik boyutlarda kaya çanakları, kuzeye doğru ise kaya evleri görülmektedir.

TERMERA (ASARKALE)

Önceki yıllarda yüzey araştırmasını başlattığımız ve 2012 yılında kurtarma kazısını yaptığımız Termera antik kentinde 2018 yılında da araştırmalara devam edilmiştir².

Yerleşimin oturduğu tepe zirvesindeki küçük düzlük teras sur ile çevrilmiştir. Tepe düzlüğünde orta bölümünde yer alan sarnıç dışında temel seviyesinde çok az duvar izi görülebilmektedir. Sarnıç Geç Antik Çağ'da kullanım görmüş ve duvar eklemelerinden ihtiyaca göre büyütüldüğü anlaşılmaktadır.

Sarnıcın kuzey duvarının yıkılarak arkaya doğru 3 m. derinliğinde açılan kaçak kazı çukuru ile ve sarnıç duvarının yüzeyden 1.30-1.40 m. aşağıya devam ettiği görülmüştür. Oluşan kesitte 1.40 m. derinliğe ulaşan seramik dolgusu Termera Akropolü'nün bugünkü yürüme tabanından 1.40 m. derinlikte yerleşim katmanlarına sahip olduğunu gösterir. Kesitlerde görülen seramikler lokal üretimdir; 1.30 m. aşağıda Arkaik Dönem seramikleri bulunmuştur ki sarnıcın ilk kullanım evresi için de yönlendiricidir.

GÖLTÜRKBÜKÜ KALEYIKIĞI (MADNASA ?)

Göltürkbükü Kale Yıkığı yerleşiminde kent planının kontrolü ve hava fotoğraflarının çekilmesi amacı ile çalışılmıştır (Resim:2). Yerleşimin güneydoğu yönünden başlayan araştırmalarımızda 3. ve 2. Teras duvarı önündeki yapılarda kaçak kazı çukurları ile karşılaşılmıştır.

Güneybatı yönde oluşturulan yapı teraslarında açılan kaçak kazı çukurları ile ortaya çıkan duvarlarla birlikte ezme taşları ve günlük kullanıma ait kaplar alandaki yapı gruplarının konut amaçlı olduğunu düşündürmektedir. Lokal üretim seramik parçaları dışında siyah glazürlü M. Ö. 5 yüzyıl kâse ve fincan parçaları da atık toprak içinde belgelenmiştir (Resim 2). Kent surla-

² Termera yerleşim alanı için bkz. Diler, A., 2015. "Agricultural Land Use in Lelegian Termera: Change in Settlement Model Change in Agricultural Landscape" A. Diler, K. Şenol, Ü. Aydınöglü, eds., *Olive Oil and Wine Production in Eastern Mediterranean During Antiquity, International Symposium Proceedings 17-19 November 2011 Urla Turkey* İzmir, 1-30.

rının plan eksikliklerinin giderilmesi amacı ile ölçümler yapılmıştır. Bu yıla kadar sağlam korunan batı kulesinin maalesef kaçak kazı nedeni ile ön duvarının yıkıldığı görülmüştür. Açılan kesit dolgusunda kulenin içinin moloz taş dolgu ile doldurulduğu anlaşılmıştır. Batı yamaca doğru atılan taş dolgu ve üzerindeki açık gri renkteki toprak içinde Arkaik Dönem'e tarihlenebilecek seramikler tespit edilmiştir. Taş dolgu üzerinde korunan 0-15 m. kalınlığındaki toprak katmanı bugünkü yürüme seviyesini göstermesi açısından son derece önemlidir.

DAĞBELEN MAHALLESİ BAZİLİKA VE ÇEVRESİ

Kentlerin lokalizasyon tartışmaları konusunda ve yarımada üzerindeki kutsal alanlar açısından önemli arkeolojik alanlardan biri de Dağbelen'de yer alan bazilikadır³. Kiliseye çevrilmeden önce tapınak ya da kutsal alana dair izlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda kilisenin dört köşesinde yer alan işçilik ve inşaa tekniği köşelerdeki silme profili ile farklıdır. Yüzeyleri hafif bosajlı *isodom* teknikte korunan bosajlı taş blokların yüksekliği 0.45 x 0.48 m. en alt 0.48 m. ölçülerinde korunmuştur. Döneminin çift köşe bindirme tekniğinde duvar ile inşaa edilmiştir. Böylece Mausollos Dönemi tüm özelliklerini gösterdiğini söyleyebiliriz.

Alanı dört yönden sınırlayan dörtlü yapı grubu bir *tetraprygosaya* yakın plan şeması göstermektedir (Resim 3). Ancak bu önerimizi kazı yapılmadan kesinleştirmek mümkün değildir. Bu yapı grubu kutsal alanı çevrelemektedir. Yapıların işlevi konusunda kesin bir öneri getirilememektedir. Doğu yöndeki korunmuş iki yapının sınırları görülebilirken batı yöndeki benzer yapı grubunun bazilikanın *narteksi* ile birleşmesinden dolayı tahrip olmuştur.

Narteksle birleşen bu bölümde bazilikanın güneybatı köşesi duvar araları yer yer harçlıdır. M. S. 5./4. yüzyıla tarihlenen yapı harçlı moloz taş ile duvar onarılmıştır. Girel Köyü'nün mezarlığında yapılan incelemede kiliseye ait mimari parçaların taşındığı ve mezar taşı olarak kullanıldığı görülmüştür. Söz konusu mimari parçalar arasında sütun başlıkları, parapet parçaları, kırık mimari parçalar çevreye dağılmış olmakla beraber birçok antik bloğun da toprağa gömülü olduğu tespit edilmiştir.

³ Bean, G., E., Cook, J., J. 1955. "The Halicarnassus Peninsula" *The Annual of the British School at Athens*, 50: 85-171; Bean, G., E., Cook, J., J. 1957. "The Carian Coast III" *The Annual of the British School at Athens*, 52: 58-146; Paton, R., W., Myres, J. 1894. "Three Carian Sites; Telmissos, Karyanda, Taramptos" *The Journal of Hellenic Studies*, 14: 373-380; Harvey, D. 1991. "Herodotos I 78 and 84: Which Telmessos?" *Kernos* 4: 245-258.

ÖRENAVLU

Dağbelen Mahallesi'ndeki kutsal alanla ilişki kurulabilecek yerleşim alanlarını belirlenmesi kapsamında Örenavlu'da kutsal alanla bağlantı kurulabilecek kentteki yapı grubu ya da arkeolojik veriler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmamız sırasında hava fotoğrafı çekilerek kalıntıların yayılım alanları da saptanmış ve yerleşimin doğu bölümünde yapılaşma olmadığı anlaşılmıştır. Kenti çeviren surlar tipik Leleg özelliği gösteren düzgün plakalardan yapılmıştır. Ayrıca surlarda görülen yoğun yıkıntı dolgu bunların en az 3-4 m. yüksekliğe ulaştığını göstermektedir (Resim: 4). Doğuya bakan dış sur ve iç sur arasındaki noktada herhangi bir yapılanma görülmemektedir. Böylece doğu dış surların düşmanı uzak tutma amacı ile yapıldığı düşünülmektedir.

Tepenin batı bölümündeki noktada yan yana iki yapı ve bu yapıyı ortadan duvar ile ayıran *ante* duvarları yapının tapınak olduğunu düşündürmektedir. Bu büyük mekânın doğu duvarı 8.40 x 3.90 m. ölçülerinde, 0.85-0.90 m. duvar kalınlığına sahiptir. *Ante* duvarları kuzey ve güneyde aynı ölçülerde, 1.30 m. boyutlarındadır. Batı mekân 3.90 m. uzunluğundadır.

KAPLANDAĞ (PALEO SYANGELA)

Araştırmalarını büyük oranda tamamladığımız Kaplandağ kuzey surunun devamının tespit edilmesine yönelik çalışmaya devam edilmiştir. Bununla birlikte Yıkıklı Tepe üzerindeki mekânlar araştırılmıştır.

Yıkıklı Tepe üzerindeki Akropolisin güney alt yamacında surların yaklaşık 25 m. kadar doğusunda kaçakçılar tarafından açılmış alanda dar bir sokak ve sokağa açılan iki mekânın karşılıklı girişleri ortaya çıkmıştır (Resim: 5). Doğü mekân girişi 1.25 m., batı mekân girişi ise 0.9 m. ölçülerindedir. Mekân önünde eşik bloğu yaklaşık 0.4 m. uzanan plaka şeklinde oturma düzlemi yer almaktadır. Her iki mekânın önünden geçen dar sokak doğu yönde sonradan kapatılmıştır. Sokağı kapatan duvarın işçiliği ve çamur harç kullanılması M. Ö. 6. yüzyıl özelliği göstermektedir. İki mekân girişi neredeyse aynı ölçülerde yapılmıştır.

Akropolü çeviren iç surda giriş kuzey ve güney yönden iki kapı ile sağlanmaktadır. Kuzeydeki giriş diğer kapı açıklığına göre daha görkemli ve anıtsal özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeyde kapıya yönelen basamakların bir bölümü hala görülebilmektedir. Basamaklar görülebilen bölümde 3-4 m. uzunluğunda ve 0.85 m. genişliğindedir. Bu alanda basamakların ulaştığı yapı kalıntısı duvar işçiliği ve iç döşemi ile farklılık göstermektedir.

Yerleşimin nekropol araştırmaları kapsamında 2014 yılı çalışma döneminde tespit ettiğimiz tmlsler dışındaki tek platform mezar rneği ise l gömme geleneklerinin anlaşılması açısından önemli bir keşif olmuştu. Bu yıl çalışma sonucunda Kaplandağ yerleşim alanında yeni bir mezar tipi belgelenmiş ve nekropol alanının yerleşim içinde dağılıminin anlaşılmasında önemli katkı sağlamıştır.

Pithos ve Platform Mezar: Akropolisin kuzey surla arasında kalan bölümde görülebilen bir iki konut yapısı dışında alanda yapı görülmemektedir. Topografya kayalık ve yüzeyden görülebilir şekilde kademeli olarak kuzeye doğru yükselmektedir. Bu alanda kuzey surlarının sonlandığı noktada 25 m. güneyde kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Kaçak kazı çukuru ve çevresine yayılan seramik, *pithos* parçaları *pithos* mezarın tahrip edildiğini göstermektedir (Resim: 6). Kaplandağ araştırmalarımızda bugüne kadar *pithos* mezar ve bu şekilde l gömme geleneği belirlenmemişti.

0.90 x 0.55 m. llerinde yüzeyden derinliği 0.40 m. olan kaçak kazı çukuru ile tespit edilen *pithos* mezar ve yanında dikdörtgen taş bloklar yer almaktadır. Çevreye saçılmış birçok *pithos* parçaları, seramik parçaları, bir bronz halka ve obje parçası görülmüştür. Seramik parçaları Arkaik Dönem'e tarihlendirilebilir. Söz konusu mezar tipleri Pedasa ve Termera nekropol alanlarından bilinmektedir⁴.

Platform Mezar: 2014 yılında tekil örnekle belgelenen platform mezar tipine bu yıl ikinci bir örnek eklenmiştir. *Pithos* mezardan 10 m. doğusunda olasılıkla bir platform mezar olmalıdır. Platform mezarın kuzeybatı köşesi kuzeye doğru ilerleyen kesimi iyi korunmuştur ve 19 x 8.50 m. llindedir. Kademeli olarak 3 sıra halinde çok düzgün taşlarla çevrilmiştir. Kuzey duvarı 1.10 m. yksekliliğinde korunan doğruya doğru köşesi tahrip olmuştur. Güney kısma ait yseklik 1 m. kapak bloğu ve yüzeyde seramik parçaları görülmektedir. Platform mezarın *pithos* mezara olan yakınlığı ile bu dikdörtgen planlı yapının Arkaik platform mezarlar olduğunu düşündürür.

⁴ Termera yerleşim alanı için bkz. Diler, A. 2015. "Agricultural Land Use in Lelegian Termera: Change in Settlement Model Change in Agricultural Landscape" A. Diler, K. şenol, . Aydınoğlu, eds., *Olive Oil and Wine Production in Eastern Mediterranean During Antiquity, International Symposium Proceedings 17-19 November 2011 Urla Turkey* İzmir, 1-30.; Diler, A. 2011. "Pedasa 2010", 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (4): 167-195. Diler, A. 2013. "Pedasa 2012 alışmaları", 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (3): 530-547.; Eryılmaz, N, S. 2019. Termera Nekropolisi, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ABD.

ALAZEYİN

Önceki yıllarda yüzey araştırmasını başlattığımız Alazeytin Kalesi'nde 2018 yılında araştırmalara devam edilmiştir⁵. Araştırmamız daha önce programlandığı gibi surlar, kent merkezindeki büyük programlı kamu yapıları tapınak, kült yapısı ve agora üzerinde yoğunlaşmıştır. Yapılan inceleme sonucu kentin değişik noktalarında kaçak kazıların varlığı ve ayrıca kentin hem insan hem de doğal kaynaklı tahribat altında olduğu gözlemlenmiştir.

Kule: Yapı, yerleşimin tepesinde bağımsız olması nedeniyle kontrol amaçlıdır. Bu özelliklerin yanı sıra dönemi içerisinde fikir veren bir özelliğe; köşelerinde düzeltme profiline sahiptir. Bu yönüyle de Maussollos zamanında inşa edilmiş olmalıdır.

Kule, kuzey-güney yönünde uzun kenarı 10.85 x 7.95 m. ölçülerindedir. Batı duvarda uzunluğu 1.34 m'yi bulan blok kullanılmıştır. Bunun yanı sıra batı duvarın güney köşeye yakın noktasında ortalama olarak iç duvar kalınlığı 1.30 m'dir. Kulenin batı tarafında en iyi korunan yerde 0.60 m. yüksekliğindedir. Köşeler düzgün sıralı olarak tıraşlıdır. Bu profil köşelerde düzgün olarak kulenin dört köşesinde görülür. Kulenin içerisinde kuzey ve güney duvarlara paralel olan ve içteki bölme duvarları taş işçiliği nedeniyle aynı dönemde yapılmıştır. Kulenin giriş açıklığı tespit edilememiştir (Resim: 7).

Batı Tapınağı: Yapı, Alazeytin Kalesi'nde boyutları, konumu ve kaçak kazı ile açılmış batı taraftaki cephesi ve içte kaçak kazı ile açığa çıkarılmıştır. Bugün tahrip edilmiş olan anıtsal eşik bloğu ile Alazeytin Kalesi'nde tapınak olabilecek en önemli yapı olarak kabul edilebilir. Tapınağın üzerinde yer alan eşik bloğu yerinde kırılmış ve kaçak kazı çukuru ile seramik parçaları görülmektedir. Tapınağın üzerinde yer alan eşik bloğun yanında geç dönem kandil parçası tespit edilmiştir.

KALE TEPE (THEANGELA)

Kaplandağ'ın doğusundaki tepe üzerindeki yerleşimin Theangela kenti olduğu konusunda araştırmacılar büyük oranda aynı fikirde birleşmektedir. Kentin planı ve yapıların tanımlanmasına yönelik çalışmalarımız eksik olan güney surlar ve orta tepe çevresine yayılmış yapı terasları üzerinde yoğunlaşmıştır. Kentin üç büyük tepe üzerine yayıldığı ve yoğun bir nüfusa sahip

⁵ Radt, W. 1970. "Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos Unter Besonderer Berücksichtigung der Archaischen Epoche", *Istanbuler Mitteilungen*, (3): tafel 18-ad.

olduğu anlaşılmaktadır. Yüksek tepeler üzerine yayılan kentin su ihtiyacını karşılamak üzere ana kayaların oluşturduğu boşluklardan yararlanıldığı ve duvarlarla kapatılarak sarnıç olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Bu sarnıçların bir bölümü hala hayvancılık yapan kişiler tarafından günümüzde kullanılmaktadır.

Orta tepenin kuzeye doğru yoğun bitki örtüsü ile kaplı alanda tespit edilen sarnıç bugüne kadar belirlenebilen en büyük örnektir. Sarnıç 20 m. çapında ve 2-3 m. yüksekliğindedir. Günümüzde kullanılmaya devam eden ikinci örnekte kentteki yapı kalıntılarıyla birleşmiş ve üst kata sahip olduğunu gösteren duvar izlerine sahiptir.

Sarnıç: Sarnıcın teras ile birleşen tarafı taş dolgu ile kapatılmıştır. Buna karşılık doğu-batı-kuzey duvarları ana kaya yükseltileri ile sınırlandırılmıştır. Sarnıcın kapı genişliği 0.75 m., merdiven derinliği 1.50 m'dir. Her iki yanında korunan yüksekliği 2 m'dir. Sarnıç kapısının üzerinde, bindirme tekniğinde üzerinde niş şeklinde boşluk vardır. Lento taşı üzerinde niş oluşturulmuştur. Bu sarnıç yapısının güney tarafında köşeden hemen yanında muhtemelen merdivenli geçiş ile yapıya ulaşılmaktadır. Sarnıç ana kaya içrisine oyulmuştur. Güneybatı köşesinden başlayarak yukarıya doğru kuzey köşeden itibaren korunan yüksekliği 2.60 m., batı kısa kenardan 0.80 m'dir. Sarnıcın içinde herhangi çanak çömlek bulunmamıştır (Resim: 8).

Güney Surlar: Surların güney bölümde giderek artan eğimli topografya nedeniyle yer yer yapı terası olarak da kullanıldığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte sur dışında güney yönde yer yer teras duvarları oluşturularak yapılar alan yaratılmış aynı zamanda eğimli arazide erozyon ve kaymaların önüne geçilmiştir. Güney surda yapılan incelemede surun diğer bölümlerle aynı işçiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kule yerine surda topografyaya göre dirsekler yapılarak savunma hattı oluşturulmuştur.

GÜVERCİNLİK MERKEZ

Güvercinlik Mahallesi'nin bulunduğu alanda yapılan çalışmamızda özel mülkiyetler sorunu nedeniyle yeterince inceleme yapılamamış, veri toplanamamıştır. İnşa edilen evlerin antik dönem yapıların üzerine inşa edildiği ise evlerin önünde ve bahçesinde kullanılan kiliseye ait mimari blok parçaları ile netlik kazanmıştır (Resim: 9). Araştırma yapabildiğimiz, yerleşimin orta bölgesinde kıyıya yaklaşık 15 m. uzaklıkta bir noktadan başlayan yükselen topografyaya sahip alanda yer yer antik döneme ait olabilecek duvar izleri

görülmüştür. Ancak alanların özel mülkiyet olması nedeniyle gerekli bitki temizliği yapılamadığı için kesin bir tespit yapmak mümkün olmamıştır.

SIRALIK YARIMADASI KARYANDA ?

Sıralık Yarımadası'nın doğusunda kıyı şeridinde batıya doğru ve doğuda görülen duvar izleri liman kalıntıları olduğunu düşündürmektedir. Görülen duvar uzunluğu 5.10 m., duvar kalınlığı 0.65 m. ölçülerinde tek sıra duvardan oluşmaktadır.

Bodrum-Muğla karayolunun kuzeyinde Küçük Yarımada üzerindeki yerleşim kalıntıları Salih Adası'nın karşı kıyısında konumlanır. Sıralık Yarımadası'nın doğusundaki koy, yerleşimin limanıdır. Yarımada üzerindeki tepe düzlüğünden doğu yönde sahile kadar uzanan bölümde Klasik Dönem'den Geç Doğu Roma Dönemi'ne kadar yerleşimi gösteren kalıntılar tespit edilmiştir (Resim: 10).

Yerleşim kalıntıları sahile doğru yer yer iri taşlardan yapılmış teras düzlüklerine oturmaktadır. Kıyıda yer alan harçlı duvarlar 1-1.5 m. yüksekliğinde, 0.75 m. kalınlığında büyük oranda korunmuştur. Liman yapıları Geç Antik Dönemi işaret etmektedir. Bölgede benzer tipte liman yapıları ve düzenlemeleri *Anastiopolis* (Kissebükü), *Strobilos* (Aspat) ve *Kedrai* (Sedir Adası) yerleşimlerinde de görülmektedir. Kıyıda tespit edilen kireç kuyusu ise mermerlerin eritildiğine işaret eder.

Yerleşmenin en batı ucunda kıyı çizgisinin 5-10 m. yakınında anıtsal tonozlu bir geç dönem yapısı vardır. Yapıda tamamen devşirme malzeme kullanılmıştır. Geç dönem yapısı arkasında kalıntılar yukarı doğru devam eder. Çevresinde Geç Roma Dönemi çatı kiremidi ve çanak çömlek parçaları yoğun miktarda vardır. Bu yapılar geç M. S. 6. yüzyıl yapılarına benzer. Kıyıdan 20-25 m. sonra tepe yükselmektedir. Tepenin üst yamaçlara doğru kalıntıları görmekteyiz. Tepeye doğru çıkılan noktada yerleşimin azaldığı dikkat çekmektedir. Burada Arkaik seramik parçaları ele geçmiştir. Daha erken yerleşimlerin tepede olduğu düşünülür. Tepe düzlüğünde lokal üretim seramik parçaları dışında siyah glazürlü ve Arkaik Dönem seramik parçaları görülmektedir.

Salih Adası'nın tam karşısında olan kentin, yerleşim ve buluntu yoğunluğu nedeniyle *Karyanda* kenti olduğu düşünülür. Tepenin yukarisına doğru yüzeyde mermer parçası görülmüş ve belgelenmiştir. Antik dönem teras duvarları tepe yamacına doğru görülmektedir. Akropolis yerleşimin doğusun-

daki tepe olmalıdır. Uzunlukları ve genişlikleri 10 m. den fazla olan teras duvarları günümüze ulaşmıştır.

Limanın yakınında tepenin başladığı noktada sur duvarı görülmüştür. Limanın kuzeyinde büyük iri bloklardan yapılmış Maussolos Dönemi köşe profili görülen bir kule görülmüştür. Kulenin yaklaşık 3 sıra taşı korunmuştur (Resim 11). Kuleyi oluşturan duvar blokları kulenin içine ve hemen önünde düşmüştür. Salih Adası ve Sıralık Yarımadası'nın konumlarının antik kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda *Karyanda* olduğunu düşündürmektedir.

SALİH ADASI

Salih Adası üzerindeki araştırmamıza adanın güney ve doğu yönünde yer alan iki koy ve çevresi ile başlanmıştır⁶. Adanın bu bölümündeki koylar topografik konumları ile doğal birer liman görünümündedir. Güneyde yer alan ilk koy çevresinde yer yer özel mülkiyetler bulunmaktadır. Koyun bir bölümü mülkiyet sahipleri tarafından kapatılmış ve peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. Sahilde yoğun seramik parçaları dışında peyzaj düzenlemesinde kullanılan antik bloklar görülmektedir. Sahilden yukarı, kuzeye doğru devam edilmiş ve zeytinlik alanda iki çiftlik evi belgelenmiştir. Söz konusu alanda zeytin dikimi için modern terasların yanında antik dönem tarım terasları da görülmektedir.

Doğuda tespit edilen ilk çiftlik evinin bir bölümü modern teras altında kalmıştır. Zeytinlik içinde görülen yoğun toplanmış taş öbekleri alanda başka yapılarında olduğunu düşündürmektedir. Çiftlik evinin bir bölümünün taşları sökülmüş ve toplanarak teraslara yerleştirilmiştir. Çiftlik evinin korunan bölümünde iki odası belirlenebilmektedir. 16 x 9.50 m. boyutlarındaki evin yanında kırık zeytin ezme taşı evin endüstriyel bir yapı için de kullanıldığını göstermektedir.

İlk çiftlik evinin 100 m. batısında yine bir bölümü korunmuş çiftlik evi belgelenmiştir. Dikdörtgen planlı yapı 15 x 7 m. boyutlarında güneye doğru olan uzantıları tahrip olmuştur. Bu çiftlik evi çevresinde de yoğun taş öbekleri yapının bir bölümünün söküldüğünü göstermektedir. Benzer seramik grupları da yapı çevresinde görülmektedir. Her iki çiftlik evi çevresinde de

⁶ Paton, R., W., Myres, J. 1894. "Three Carian Sites; Telmissos, Karyanda, Taramptos" *The Journal of Hellenic Studies*, 14: 373-380; Haussoullier, B. 1884. "Inscription de l'île Karyanda" *Bulletin de Correspondance Hellénique* 8: 218-222.

yüzeyde M. Ö. 4 yüzyıl seramikleri dışında lokal üretim günlük kullanım kaplarına ait parçalar yoğunluktadır.

Adanın doğusu küçük bir kıstakla ayrılmakta ve doğu bölümde daha korunaklı koy ve çevresinde yapılan çalışmada belirgin liman yapıları ve tepe yamacına yayılmış yapı kalıntıları olan duvar izleri görülmüştür. Doğu kıyı bölümü küçük bir burunla iki ayrı koy oluşturmuş bu koylar üzerinde bir bölümü su altında bir bölümü de karadan görülebilen liman yapıları tespit edilmiştir. Kuzeyde temel seviyesinde korunmuş duvar izleri dışında kıyı kenarda yer alan 40 m. uzunluğundaki ve devasa taşlardan duvar görülmektedir. Bu duvar blokları 0.70 m. yüksekliğinde, taş üstü 1.20 m. ölçüsündedir. Limanın destek duvarı ile bütün koyun duvar ile çevrelediği anlaşılmıştır. Ayrıca koyun önüne düşen blokların liman duvarlarına ait olduğu anlaşılmaktadır.

Limani çeviren bu duvarların 30 m. batısına doğru yer yer duvar izleri görülmektedir. Bu duvarlar arasında büyük teras duvarı 8 m. yüksekliğinde, 8 m. kuzey-güney yönde devam eder. Altta ana kayaya oturtulan duvar blokları 0.95 x 0.80 m. ölçülerinde, 0.60 m. derinliğindedir. Büyük teras duvarı diğer teraslarla aynı yönde inşa edilmiş olup üzerinde herhangi bir yapı kalıntısı görülmemesine rağmen düz bir alan oluşturulmuştur. Teras duvarının 4 m. kuzeyinde ana kaya oyularak 2.50 x 2 m. ölçülerinde bir mekân oluşturulmuştur.

Salih Adası diğer adalara göre kalıntı ve yapılaşmanın yoğun olduğu yerdir. Yapıya ait *polygonal* duvar kıyıdan yaklaşık 50 m. batıda, 3.5 m. uzunluğunda, yüksekliği 0.75 m. kadardır. Küçük boyutlu taşlar kullanılması nedeniyle yapıya ait teras olduğu düşünülür. Büyük ihtimalle M. Ö. 4. yüzyıl ve daha eski tarihli olmalıdır (Resim 12). Polygonal duvarın devamında farklı duvar örgüsünde tarım terası olabilecek duvarlar görülmektedir.

Doğu kıyı şeridinde kuzeye doğru denize daha yakın yapı izleri görülmektedir. Yüzey toprağı üzerinde çatı kiremidi, seramik parçaları ile kıyının güneyinde harçlı duvarlar yer alır. Duvarlardan kıyıya çok yakın olan sadece temel seviyesinde geç dönemde 19. yüzyıl ve sonrasında kullanılmıştır. Limanda 2.85 x 2.50 m. ölçülerinde yapı duvarları görülmüştür. Liman duvarı 5.67 m. , uzunluğunu 1 m. bulan limanda kalıntı veren dikdörtgen planlı yapı gruplarıdır. Seramik yoğunluğu M. Ö. 4. yüzyıl seramik parçası bulunduğu batı limana doğru iyice artmıştır. Kalıntılar liman olarak kullanılan bu bölgede yoğunlaşır.

Bu tepenin sırtlarına doğru her yerde seramik parçası görülmüştür. Tepe düzlüğüne ulaşan noktada mimari parça ve mermer parçaları görülmektedir. Tepe düzlüğündeki yapı grupları arasında yüzeyde M. Ö. 7. ve 8. yüzyıllara ait seramik, çatı kiremidi parçaları görülmüştür. Yakın dönem inşa edilen köy evinde antik dönem yapılarına ait alt yapı blokları devşirme olarak kullanılmıştır. Bu blokların boyutları alanda anıtsal yapı gruplarının olduğunu göstermektedir. Sahilde balıkçı barınağı ve çevresinde Geç Antik Dönem yerleşimine işaret eden parçalar arasında kiliseye ait olabilecek sütun başlık ve parapet parçaları da tespit edilmiştir.

KİNDYE

Meşelik Tepe'sinin kuzeyinde Dörttepe Mahallesi sınırları içinde yer alan Kindye 'da hava fotoğrafları çekilmesi ve çıkarılan kent planının kontrol edilmesine yönelik çalışılmıştır. Bu kapsamda yerleşimin doğusunda doğal bir plato üstünde yer alan sunak/tapınak (?) ve çevresi araştırılmıştır. Yağmur sularının aşındırması ile yüzeyde sunak çevresinde M. Ö. 6. yüzyıl çanak çömlek ve pişmiş toprak figürin parçaları saptanmıştır (Resim 13). Bu kutsal alanın güneyindeki düzlük alanda görülen duvar izleri önde bir *stoa* olduğunu düşündürmektedir.

Kentin yapı kalıntılarının kontrolü amacı ile doğu tepesinden başlayarak alan taranmıştır. Yer yer görülen kaçak kazı çukurları ve yüzey seramikleri kentin tarihi ve yerleşim yoğunluğunu göstermektedir. Görülen yüzey malzemesi M. Ö. 6. ve 4. yüzyıllar arasına işaret eder.

PİLAVTEPE

Pilavtepe'nin tepe güney alt yamacında zeytin ağaçlarının yoğun olduğu noktada birçok kaçak kazı çukuru tarafımızca tespit edilmiştir. Araştırmamız sonucunda tepenin eteklerindeki kaçak kazı çukurlarının tepeye göre daha fazla sayıda olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen çukurlar kaçakçılar tarafından anlaşılmasın diye tekrar doldurulduğu dikkat çekici noktadır. ETÇ seramik parçaları kaçak kazı çukurları çevresinde tespit edilmiştir.

Daha önce Miken mezarlarının kaçak kazı çukuru ile kazıldığı bölümün aynı aks üzerinde yan yana birçok kaçak kazı çukuru da tespit edilmiştir. Sonradan kapatıldığını düşündüğümüz çukurda küsküler tespit edilmiştir. Küskü bulunan çukurun 3 m. batı bölümünde üzerinde su şişesi görülen çukurun daha sonra tekrar doldurulduğu görülmüştür.

Yerleşmenin güneybatı üst yamacına yakın noktada su deposunun arka kesiminde yüksekliği 2.5 m'yi bulan bir kaçak kazı çukuru daha tespit edilmiştir. Burada şaşırtıcı olan yüzeyden başlayıp tabanda yaklaşık 2.5 m. aşağıya kadar kesitte herhangi bir seramik ve diğer depozit malzemeler görülmemektedir. Yüzeyden başlayarak 0.60 - 0.70 m. hamurlu toprak, altı 0-50/60 m., aşağısında 2.10/2.20 m. kadar ana kaya gelmektedir. Aşağıda sert toprak görülmüştür. Bu kesit gösterir ki yerleşim tepe üzerindedir. Sonuç olarak kentin asıl yerleşimin sur üzeri tepelerde olduğu tarafımızca netlik kazanmıştır. Tepe eteklerinde görülen seramik parçalarının tepeden yağmur suyu ile aktığı düşünülmektedir.

Tepenin de 3/3.5 m. genişliğinde ve yer yer 5 m. genişliğinde güney alt yamaçta yol düzenleme çalışması yapıldığı tespit edilmiştir. Güneydoğudan güneybatıya ulaşan tepenin yaklaşık orta bölümünde bu yol düzenlemesi devam eder. Yolun düzgün olması için doğu kenarı toplama taşlarla tesviye edilmiştir. Açılan yol üzerinde ETÇ ve Demir Çağı seramikleri ile Doğu Roma seramikleri yer yer görülmüştür.

KEDREAİ NEKROPOLÜ (SEDİR ADASI)

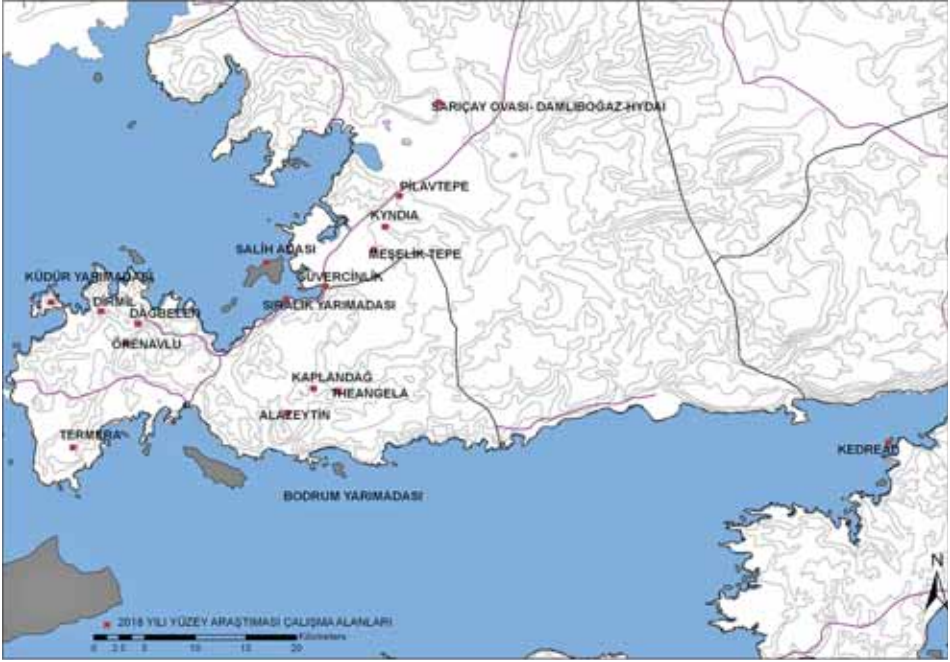
Adanın karşısında yer alan nekropolde araştırmalara devam edilmiş ancak geçmiş senelerde olduğu gibi artan kaçak kazılar nedeniyle nekropolün giderek tahrip edildiği görülmüştür (Resim 14).

SM1 Mezarın temenos duvar taşlarının görüldüğü nokta kaçak kazıcılar tarafından kazılmıştır. 1.50 m. derinliğinde aşağıya inilmiş ve mezar tabanına ulaşılmıştır. Sandık mezarın içten ölçüleri 2.40 x 0.50 m'dir. İki bloğu görülen *temenos* duvarının sınırlarını ancak kazı yapılabildiğinde anlaşılacaktır. Mezar kapak plaka taşı kırılmış halde çukurun kuzeyine atılmış ve plaka taş 0.53 x 0.38 m., en iyi korunan 0.5 m. kalınlığındadır. *Temenos* bloğu olduğu düşünülen taş ise mezarın batısına atılmıştır. *Temenos* duvar bloğu 0.95 x 0.44 m. ölçüsündedir. Mezar içinde *inhumasyon* gömüye ait kafatası, kol ve omurga parçaları kırılarak etrafına atılmıştır. Mezar üzerinde herhangi bir çanak çömlek parçaları görülmemiştir. Mezarın temelinde iri taşlar, üzerinde daha küçük parçalar kullanılmıştır. Mezar tabanına kadar kazılmıştır. Mezar tabanındaki toprağın yağmur suyuyla akan toprak olduğu görülmektedir. Mezarın tabanının ana kaya oyularak yapılmış olduğu tarafımızca anlaşılmaktadır.

SM2 Kaçak kazı çukuru SM1'in 10 m. batısında tarafımızca tespit edilmiştir. Mezar *temenos* duvarın önüne yapılmıştır. Mezarın güney tarafında iç

kenarı yaklaşık 0.40 m. kuzeye gelecek şekildedir. *Temenos* duvarı üzerinden yaklaşık 1.35 m. derinliktedir. Sandık mezar ve kapak taşı düzgün plaka taşlardan yapılmıştır. Mezarın tabanı toprak doludur. Tabanının ana kaya olup olmadığı toprak dolu olduğu için anlaşılmamaktadır. Çanak çömlek parçası tek küçük bir gövde parçası dışında ele geçmemiştir. Kemik parçaları kırık ve dağınık halde atık toprak ve mezar içerisinde görülmektedir. Mezar yürüme tabanından 0.55 m. derinliktedir. Plajda plaka blok parçaları etrafa saçılmış halde görülmektedir.

Kedreai nekropolünde yaptığımız tespit ve belgeleme çalışmalarında genelde *temenos* içine yerleştirilen mezarlar belgelenmiştir. 2018 yılı çalışmalarında *temenos* dışında sandık mezarların inşa edildiği de anlaşılmıştır. Bu uygulama nekropolün dolmasından mı kaynaklı yoksa mezar sahibi aileye yakınlıktan dolayı mıydı? kazılar yapıldığında anlaşılacaktır.

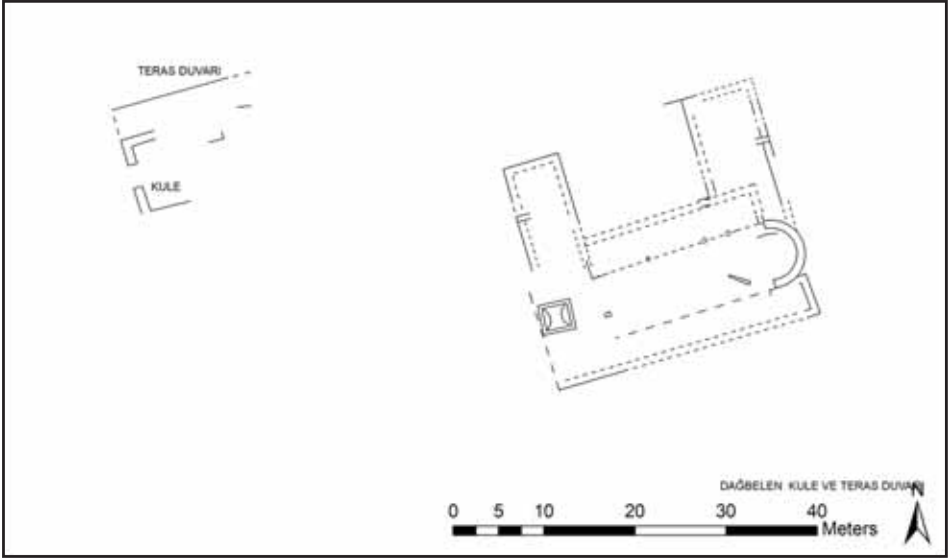
Harita 1: 2018 yılı çalışma alanları.

Resim 1: Küdür Yarımadası antik tarım terasları.

Resim 2: Madnasa Akropolisi.

Resim 3: Dağbelen Kilise ve teras duvarları.

Resim 4: Örenavlu.

Resim 5: Kaplandağ sokak ve mekânlar.

Resim 6: Kaplandağ, *Pithos* mezar ve dağılmış buluntular.

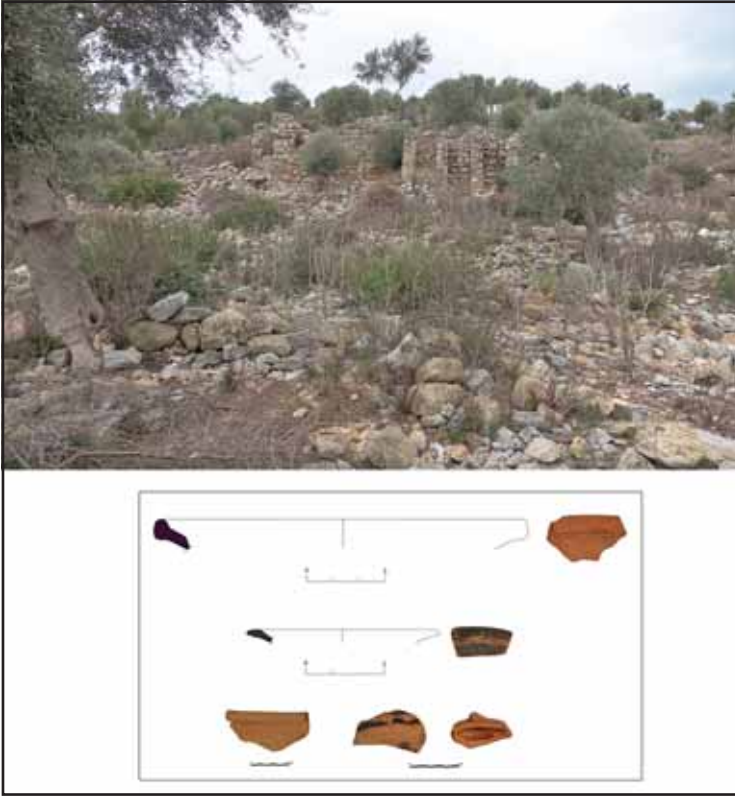
Resim 7: Alazeytin kule, köşe profili.

Resim 8: Theangela, Büyük Sarnıç.

Resim 9: Güvercinlik merkez, antik bloklar.

Resim 10: Sıralık Yarımadası, Geç Antik Dönem kalıntıları.

Resim 11: Sıralık Yarımadası, Maussolos Dönemi köşe profili görülen kule.

Resim 12: Salih Adası, *polygonal* teras duvarı ve seramik buluntusu.

Resim 13: Kindye altar, pişmiş toprak figürin parçası.

Resim 14: Kedreai Nekropolü, Sandık mezar kaçak kazı.

İSTANBUL TARİHÖNCESİ PROJESİ 2018 YILI BÜYÜKÇEKMECE İLÇESİ ARAŞTIRMALARI

Şengül AYDINGÜN*
Hakan KAYA
Haldun AYDINGÜN
Ayberk ENEZ
Oktay ÖZDEMİR

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 2.10.2018 gün ve E.796217 sayılı yazıları ile İstanbul İli, Büyükçekmece İlçesi'nde Başkanlığında yürütülen İstanbul Tarihöncesi Araştırmaları (Büyükçekmece) Yüzey Araştırması 05.10.2018 tarihinde Bakanlık Temsilcisi olarak görevlendirilen İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü Uzmanı Bahattin Aydın'ın katılımıyla başlamıştır. 2018 yılı Büyükçekmece araştırmaları, 2014 ve 2016 yıllarında bölgede detaylı olarak yapılan çalışmaların devamı ve bilgilerin bütünleştirilmesi niteliğindedir. Araştırmaların yoğunluğu Göl Havzası çevresindeki kıyılarda gerçekleşmiştir (Resim: 1). Su altı ekibi bu yıl çalışmalara dahil olmadığından araştırma sadece karada yürütülmüştür.¹

Araştırma ekibimizin Jeomorfolog bilim heyeti üyesi Dr. Hakan Kaya ile Büyükçekmece Göl Havzası'nın jeomorfolojisi değerlendirilmiştir. Böylece bölgedeki insanlık tarihi ve eski yerleşimler hakkındaki araştırmalarımızın eski morfolojik yapı dikkate alınarak değerlendirilmesi daha sağlıklı gözlemlenebilmiştir. Dr. Hakan Kaya'nın değerlendirmelerine göre, Büyükçekmece Gölü'nün oluşumu aşağıdaki biçimde gelişmiştir. Proto-Marmara, Paratetis'in Erken-Geç Miyosen (Valesiyen - Sarmasiyen) 13 – 10 milyon yıl önce güney Avrupa'daki (Bugünkü Karadeniz – Büyükçekmece, Küçükçekmece ve Marmara Denizi kuzey kıyıları) bir lagünü olarak gelişmeye başlar. Geç miyosen sonunda 10 – 5 milyon yıl öncesi ise Proto Marmara Çanakkale bölgesinde Akdeniz'e bağlıdır. Mesiniyen krizinde Akdeniz'de meydana gelen deniz seviyesi

* Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN, Kocaeli Üniversitesi, FEF, Arkeoloji Bölümü Kocaeli/TÜRKİYE.
Dr. Hakan KAYA, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul/TÜRKİYE.
Dr. Haldun AYDINGÜN, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, SBE, Arkeoloji ABD, Çanakkale/TÜRKİYE.
Yüksek Arkeolog Ayberk ENEZ, Trakya Üniversitesi, SBE, Arkeoloji ABD, Edirne/TÜRKİYE.
Oktay ÖZDEMİR, İTA Projesi Bilim Heyeti Üyesi, İstanbul/TÜRKİYE.

düşmesiyle Kuzey Ege ve Marmara'da hazar denizi benzeri bir iç deniz oluşur. Egemar adını verdiğimiz bu denizin bir körfezi olan Marmara Çanakkale eşiği doğusunda Paratetis'in bugünkü Marmara Denizi'ne uzantısı şeklinde Endemik Marmara'ya dönüşür. Pliyosen sonlarına (2.5 milyon yıl öncesine) kadar bu koşullar devam eder. Kuzey Anadolu Fayı'nın Gelibolu bölgesinde ve İstanbul Yarımadası üzerindeki tektonik yükselme etkisi, Ege ve Karadeniz ilişkisi ortadan kaldırmış, Marmara Denizi tümüyle gölsel bir ortama dönüşmüştür. Kuvaterner döneminde gerek buzul dönemleri gerek tektonik hareketler nedeniyle Marmara'daki su seviyesi değişimleri fazlaca olmuş, bu değişimleri takiben Marmara denizel ve gölsel ortamlara dönüşmüştür. Son Buzul döneminin başlamasıyla Marmara Denizi'nde su seviyesi süratle Çanakkale Eşiğine (-70 m.) kadar düşmüş ve yeniden göl koşulları oluşmuştur (Sakinç vd. 2011).

Bu dönemde dünya genelindeki soğumaya bağlı olarak deniz ve okyanuslarda buharlaşmanın azalması, yağışların da azalmasına yol açmıştır, bu nedenle orta ve yüksek enlemlerde soğuk ve kurak iklim koşulları hüküm sürmüştür, yağış sularının kuzey enlemlerde ve Orta kuşağın yüksek kesimlerinde buzul halinde kalmasıyla deniz seviyesi, günümüzdeki seviyeye göre ortalama 125 m kadar çekilmiştir. Bu çekilme sonucu günümüzde derinliği 125 m'yi bulan kıyı kesimi kara haline dönüşmüştür (Explanatory Note Maps of the World Environments 1999). Karadeniz'in Marmara ve Ege denizleri ile bağlantısı kesilerek adeta bir tatlısu gölüne dönüşmüştür. Marmara Denizi'nin üçte ikisi, özellikle Batı Anadolu'daki kıyı kesiminin bir bölümü kara haline gelmiştir. Deniz seviyesinin çekilmesine bağlı olarak Marmara ya dökülen akarsuların boyları uzamıştır. Deniz seviyesindeki çekilmeye bağlı olarak akarsular yataklarının derinleştirilerek kıyıya yakın yüksek alanlarda yer yer dar ve derin vadiler açmıştır (Atalay, 2005).

Bu süreç 10.000 yıla kadar devam etmiştir. Buzul döneminin sona ermesiyle yükselen küresel su seviyesi bugünkü denizel koşulları oluşturmuştur (Sakinç vd. 2011). Dördüncü Jeolojik Zaman'ın son çağı olan ve günümüz olarak da adlandırılan Holosen, günümüzden yaklaşık 10.000-10.500 yıl önce başlamıştır. Holosen'in Klimatik Optimum Dönemi ise 8000 ± 1000 olarak belirtilmektedir (Explanatory Notes Maps of the World Environments 1999., Atalay, 2005). Bu son su seviyesi yükselimi ile Karasu Deresi'nin (Antik Athyras) ağzını deniz basarak alçak kısımlar derenin ağız kısmı sular altında kalmış ve Büyükçekmece Gölünün oluşum süreci başlamıştır. Daha sonra bu alanın önü bir lagünle kapanarak Büyükçekmece Gölü oluşum sürecini tamamlamıştır (Resim: 2).

Deniz sularının istilası ile oluşan gölün kapladığı ilk alanın 6-8 km² civarında olduğu düşünülmektedir. Bu alan, yağış durumuna göre artış ve azalışlar göstermiştir. Büyükçekmece Barajının bittiği 1987 yılında gölün dönem dönem değişse de alanı yaklaşık 11 km² dir. Gölün 1989 yılından önce maksimum derinliği 3.5 metre olmakla birlikte çoğu yerde derinliği yarım metreyi geçmezdi, ancak gölün ağız barajla kapatıldıktan sonra göldeki sular yükselmişlerdir. Derinliği yarım metreyi geçmeyen yerler artık daha derindir, Ancak gölün yeni durumuna göre derinliği 1 metreyi geçmeyen yerler yine daha fazladır. Çünkü sular yükselince gölün alanında biraz büyüme olmuştur. Hatta bu büyüme bazen 25- 30 km² ye kadar ulaşabilmektedir, yani yükselen sular derelerin ağız kısımlarına ve bu derelerin oluşturdukları alüvyal düzlüklerin üzerine doğru ilerlemiştir. İşte bu alüvyal düzlüklerin üzerinde kalan kesimler oldukça sığdır ve bu düzlüklerin geniş bir alan tuttuğu göz önüne alınırsa yine eskisi gibi gölde sığ alanlar yeni konumunda da bir süre sonrada hâkim duruma geçmişlerdir ama eski göl alanı içindeki sığ yerlerin derinliği artmıştır.

Göl günümüzde İstanbul'un batı yakasını sulamak amaçlı olarak kullanılmaktadır. Bu amaçla göl ağızını kapatacak biçimde bulunan Büyükçekmece Barajının inşasına 1983 yılında başlanmış, 1987 yılında tamamlanmış ve 1989 yılında devreye girmiştir. Böylece Gölün denizle ilişkisi kesilmiştir. Su ihtiyacını karşılaması açısından önemli olduğu kadar, doğal görünümüyle de etkileyici olan gölün, genel yapısına baktığımızda gölün güneydoğudan - kuzeybatıya doğru uzunlamasına, dar ve kıvrılarak uzanmakta olduğunu ve bu doğrultuda en geniş yerinin normal alan dahilinde gölün setti ile Eskice Tepenin (56 m.) güneyinde kalan kısmıdır. Çünkü buranın alanı, gölle denizin ilişkisini kesen baraj yapıldıktan sonra büyümüştür. Göl bu barajla kapanmadan önce kendi haline bırakıldığı dönemlerdeki alanı 11 km² iken, baraj yapıp göldeki sular tutulmaya başlayınca gölün alanı artışlar göstermiştir. Gölde suyun fazla olduğu dönemlerde alanı 25 - 30 km² ye kadar çıkmaktadır. Oldukça değişken olan bu alanın, artmasında ve azalmasında iklim elemanları, gölden yerleşim birimlerine verilen su miktarı, jeolojik yapı, besleyen derelerden gelen su miktardan vb. gibi süreçler oldukça etkili olmaktadır. Ancak kuzeybatıda gölün asıl alanını Eskice'nin (56 m.) güneybatısı olarak kabul edebiliriz çünkü bundan sonraki alan çok sığ, bataklık ve yoğun sazlıklarla istila edilmiştir ayrıca bundan sonraki alan yukarıda da söylediğimiz bir takım süreçlere bağlı olarak sürekli değişiklikler göstermektedir. Göl en yüksek seviyelerine yağışın en fazla olduğu kışın, en alçak seviyesine ise sonbaharda ulaşır.

Göl kıyıları oldukça sade bir görünüme sahip ve fazla girintili çıkıntılı değildir. Gölün etrafı genelde Tersiyer çökelleriyle kaplı olmakla birlikte kuzeybatısındaki derelerin olduğu kesimlerde alüvyal çökeller çok geniş alanlara yayılmıştır. Bu alüvyal çökeller başka kesimlerde yer alan dere ağızlarında da azda olsa görülür. Yüzeydeki çökellerin yanı sıra göl tabanına da bakarsak önemli bir çökel birikiminin olduğunu görüyoruz bu çökeller yukardan aşağıya doğru gösel, lagüner ve denizel çökeller olarak sıralanmıştır. Gölün yüzeyine yakın olan göl tabanında iri çakıllı olan bu çökeller, derine doğru daha ince taneli kil ve çamurlara dönüşmektedir. Göl tabanında bulunan göl çökelleri, tutturulmamış, kısmen konsolide, suya doymun kil ve çamur boyunca kayaçlardan oluşmaktadır. Genelde yeraltı suyu hareketi açısından plastik killi geçirimsiz bir örtü oluşmaktadır. Ayrıca göl tabanının en alt kısmında Tersiyer dönemine ait geçirimsiz kayaçlar yer alır ki bütün bunları göz önüne aldığımızda göl tabanında genelde pek su kaçağı olmayacağı görüşünü uyandırmaktadır (Çevre Bakanlığı, 1995 -Akgün, 1996).

Sahada yeraltı su seviyesi topografya katlarından yaklaşık 40 metre daha derinde olmakla birlikte alüvyonlarda bu derinlik ancak birkaç metredir. Ayrıca sahada basınçlı akifer özelliği serbest karst akiferine dönüşmüştür. Bunun nedeni sondaj kuyuları ile çok miktarda yeraltı suyu alınmasıdır. Göle gelen su debisi ortalama 9.5 m³/sn ya da 1 lt /sn 1 km² civarındadır. Akış, yağışa bağlı olarak değişkenlik gösterir. Kuzeybatı drenaj alanının göle yıllık ortalama su girişi içindeki payı % 73 (Yüzeysel su kaynakları içindeki payı % 82) iken diğer küçük debili derelerin payı % 16 (yüzeysel su kaynakları içindeki payı % 18) ve baraj gölü üzerine düşen yağışın payı % 11' dir. (Çevre Bakanlığı, 1995., Özdemir, 1996., Kapdaşlı vd, 1997).

Gölde yapılan katı madde birikimi ile ilgili çalışmalarda 30 yıllık bir süre içinde gölde 15.3 milyon m³ katı maddenin biriktiği tespit edilmiştir ve bu birikimin büyük kısmının gölün denizle ilişkisinin kesildiği Haziran 1985 tarihinden sonra olduğu sanılmaktadır. Ayrıca (DSİ, 1974) tarafından 20 milyon m³ olarak belirlenen ölü hacmin %'ünün 10- 15 yıl içinde dolduğu görülmektedir. Yani biriken katı maddenin hacmi, baraj gölü ile ilgili önceki çalışmalarda baraj gölü ölü hacmi için tavsiye edilen değerlerden daha büyük çıkmıştır (Kapdaşlı vd. 1997). Bu da gösteriyor ki, göl tedbir alınmazsa dolma tehlikesiyle karşı karşıya kalacak doğal ömrü ve işlevi daha çabuk sona erecektir. Dolayısıyla sahada katı malzeme birikiminin anormal bir şekilde artışına paralel derhal bir takım tedbirler alınmalıdır (Kaya, 1999).

Karasu Deresi (Antik Athyras) ve kolları platonun en büyük drenaj ağını oluşturmaktadır. Pınarca, İhsaniye, Bekirli yerleşmeleri civarında ortalama 250 metrelerde doğan Karasu Deresi'nin (Antik Athyras) doğduğu su bölümünde Acemalam Tepe (270 m.), Nişan Tepe (308 m.), Yüzbir Tepe (237 m.) belli başlı yükseltiler olarak dikkati çekmektedir. Genelde Tersiyer formasyonları içinde gelişen derenin kaynak sahası Yüzbir Tepe ile İhsaniye köyleri arasında doğu-batı yönünde uzanarak başlar. Çatalca'ya kadar yer yer daralan yer yer alüvyal düzlükler oluşturan Karasu deresi, Çatalca'nın doğusunda bariz bir şekilde geniş bir alana yayılarak Çatalca Ovası adı verilen alüvyal taban düzlüğünü oluşturur. Ancak bu düzlüğün oluşmasında Karasu'ya bağlanan pek çok ufak kol ile Karasu'ya daha doğudan bağlanan Sazlıkçayır ve Beylikçayır derelerinin rolü bulunur. Alüvyal taban düzlüğü genelde kil ve silt boyutundaki çökellerden oluşmuştur. Ancak alüvyal malzemenin ilk görüldüğü sahalarda çakıl, çakılcık, kaba kum, orta kum gibi büyük boyuttaki unsurlarda önemli ölçüde yer alır. Unsur boyutu alüvyal malzemenin görüldüğü Kabaca- Akviran arasında büyükten başlar Karasu Dere'nin döküldüğü yere doğru yavaş yavaş yerini Küçük boyutlu unsurlara bırakır (Kaya, 1999). Bu alüvyal sahalarda gerek toprak gerek iklim gerekse yeraltı suyu zenginliği nedeniyle tarıma elverişli alanlardır.

Gölün jeomorfolojik yapısı detaylı olarak incelenirken, prehistorik çağlardaki insan yaşamı ve olası yerleşmeleri için en uygun noktalar harita üzerinde tespit edilerek bu noktalarda arkeolojik kalıntı arayışına yönelinmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla eski göl havzasının kuzeyindeki olası prehistorik yerleşim ve izler günümüzde Büyükçekmece Gölü'nün baraj haline getirilmesiyle iki katına çıkan su tutulma havzasının altında kalmıştır (Resim: 3). Bazı yıllarda İstanbul ve çevresindeki iklim ve yağış şartlarının kuraklığı sayesinde yüzeye çıkabilen arkeolojik izler bu durumu açıklamaktadır. Ancak yine de kuzeyden akan derelerin getirdiği alüvyal tabakanın altında çok fazla arkeolojik maddi kültür kalıntısının bulunabileceğini göz ardı etmemek gerekir.

Büyükçekmece Gölü'nün doğu yakasının deniz-göl birleşimine yakın lağün ağzında 41.028162K-28.582637 D koordinatlarında büyük yapı kalıntılarına ait kesme taş bloklar ile kıyılarda bol miktarda, Helenistik ve Erken Roma seramik parçalarıyla karşılaşmıştır. Antik yazarlar, Büyükçekmece Gölü ve çevresinde ismini göle dökülen Athyras nehrinden alan Athyra (Αθηρα) isminde küçük bir Grek kolonisinin bölgede kurulduğunu bahsederekler. Yaptığımız çalışmalarla tespit ettiğimiz arkeolojik kalıntıların bulunduğu 41.028162K- 28.582637 D koordinatlarındaki bölgenin Athyra'nın Antik

Limanına ve nekropol (mezarlık) alanına ait olabileceğini düşünmekteyiz. Yaptığımız çalışmanın ileriki yıllarda yapılacak detaylı araştırmalarla Athyra antik yerleşmesinin tam olarak tespit edilmesine katkı sağlayacağı kanısındayız. Büyükçekmece Gölünün doğu kıyılarındaki bu yoğun arkeolojik malzeme toplulukları bölgenin Prehistorik dönemden itibaren yaşam izlerini göstermesinin yanında Helenistik ve Roma Dönemlerinde bir liman olduğunu göstermektedir. Yapı taşı olarak 6. Yüzyıla tarihlenebilen mimari parçalar etrafta dağılmış durumdadır.

Gölün doğusunun kuzeyine doğru Karaağaç Köyü'nün güneyinde Eskice Çiftliği ile Kolağası olarak tanımlanan mevkide 41.077558 K- 28.5600502 D koordinatlarında, tarlanın sürümü sırasında çiftçilerce bulunan Neolitik- Erken Tunç I, dönemleri arasına tarihlenen cilalı taş baltalar, kesiciler ile yarı işlenmiş ve ham madde halindeki alet parçaları, taş ağırşaklar (Resim: 4) ve boncuklar burasının Alt paleolitik dönem ile Erken Tunç I dönemleri arasında kullanılmış prehistorik dönem alet atölyesi olabileceğini göstermektedir. Çaytaşından kıyıcı ve ezici aletler (Resim: 5), clacton türü kaba yongalar ve kazıyıcılardan oluşan buluntu topluluğu Acheul döneminden daha eski durmaktadır. Çakmaktaşıdan çok miktarda Neolitik yongalar ve çekirdeklerin varlığı da dikkat çekmiştir (Resim: 6). Bir kısım yonganın çizimi yapılarak yerine bırakılmıştır.

Araştırmalarda ele geçen yassı cilalı elbaltası (Resim: 7) ile sap delikli balta yarısı (Resim: 8) ile bir grup sapan taşı (Resim: 9) Neolitik, Kalkolitik ve Erken Tunç I dönemlerinin özelliklerini göstermektedir. Bulgularımız 2014 ve 2016 yılı bulgularımızla paralel gitmektedir.

Büyükçekmece Gölünün batı yakasında kuzey batıda yer alan Ahmediye Mahallesinin Büyükçekmece Göl Havzası kıyısında yapı kalıntılarının bulunduğu ve Kale olarak adlandırılan alanda mevsim itibariyle suların çekildiği bölgede araştırma yapılmıştır (Resim: 1). 41.092034° K - 28.522027° D koordinatlarında bulunan Ahmediye Kalesi kalıntıları her yıl gerçekleşen su seviyesi değişimleri sebebiyle su altında kalıp tekrar ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden mevsim itibariyle karada kalan yapının ölçüleri tekrar alınmıştır (Resim: 10).

Prokopius'un Yapılar kitabında söz ettiği ve İmparator Justinianus tarafından inşa ettirildiği anlatılan "Episcopia Kalesi"nin burası olması üzerinde durmak gerekir. Kale içinde göl sularının çekildiği bölgede yapılan taramalarda, prehistorik olarak değerlendirilebilecek üzerinde geometrik kazımlar olan taş bir parça (Resim: 11) ile el baltaları (Resim: 12) ve taş ağırşak (Resim: 13) ele geçmiştir. Bir adet Erken 6. yüzyıl sikkesi bölgede yaşayan vatandaş

tarafından teslim edilmiştir. Bu malzemelerden envanterlik değerinde olanlar alınarak fotoğraf ve çizimleri yapılmıştır. Özellikle ağırşak grubunun bir bütünlük göstermesi nedeniyle bir kısmı kırık parçalardan oluşsa da etütlük değerinde görülmüş ve arazide bırakılmak yerine, alınarak bilimsel çalışması yapıp müzeye toplu buluntu olarak teslim edilmiştir (Resim: 14).

Aynı kale kalıntısı içinde göl kıyısının çekilen suları içinde ters dönmüş biçimde bir mermer mezar steli ele geçmiştir (Resim: 15). Yazı karakteri ve figürlerin stilistik özelliklerinden MÖ 1-MS 1. yüzyıllar arasına tarihlenebilen mezar steli üzerindeki yazıtta "APELLAS AKHİLLAS OĞLU APELLAS STOMAKHAS" yazmaktadır.

41.089848° K - 28.520831° D ve 41.092034° K- 28.522027° D koordinatları arasında yapılan kıyı tarama çalışmasında Kalkolitik, Tunç Çağları, Demir Çağ ve Roma, Bizans ve Erken Osmanlı Dönemine ait seramik parçaları, tespit edilmiştir.

Ahmediye köyündeki Kale kalıntısı göl sularının her yıl yükselip alçalmasını yarattığı etki ile hızla yok olurken bir yandan da bölgede piknik yapan ve define arayanların tahribine uğrayarak yok olma tehlikesi içerisinde. Kaleyeye ait kalıntıların rölövelerinin çıkarılarak ileride yapılabilecek restorasyon çalışmalarına altlık sağlanmalıdır.

Teşekkür

2018 yılı yüzey araştırma iznimizi sağlayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, Genel Müdür Yardımcısı Sayın Ali Rıza Altunel ve Kazılar Dairesi Başkanlığı ve İstanbul Arkeoloji Müzelerine çok teşekkür ederiz. Ayrıca, uyumlu yapısı ile araştırmalarımızda başarıyla görev yapan İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü Uzmanı ve 2018 yılı Bakanlık Temsilimiz Bahattin Aydın'a, araştırma sırasında yemek desteğinde bulunan MARPORT Ambarlı Limanına, Eyüp Yıldız'a ve Bathonea kazılarını destekleme derneği başkanı sayın Erhan Bozan'a çok teşekkür ederiz.

ANTİK KAYNAKLAR

COTOVICUS, Joannis. *Itinerarium Hierosolymitanum et Syriacum, in quo variarum Gentium Mores et Institua insularum, regionum, urbium situs.*1619 (Map-Harita)

PROKOPİUS, *Periktismaton-De Aedificiis, Buildings.*, IV/3: 289 http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Procopius/Buildings/4C*.html

STRABON, 1993,. *Geographica XII , XIII, XIV.*(*Antik Anadolu Coğrafyası Kitap XII,XIII,XIV*), (Çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

VİLLEHARDOUİN, 1908, Geoffrey de Villehardouin [b.c.1160-d.c.1213], *Memoirs or Chronicle of The Fourth Crusade and The Conquest of Constantinople*, trans. Frank T. Marzials, London: J.M. Dent, <http://www.gutenberg.org/files/6032/6032-h/6032-h.htm>, 111.

MODERN KAYNAKLAR

AKGÜN, H. (1996). "Kentsel Gelişme Sürecinde Büyükçekmece" İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü. Doktora Tezi.

ATALAY,İ. (2005). " Kuvaterner'deki İklim değişimlerinin Türkiye Doğal Ortamı Üzerindeki Etkileri" TURQUA-V, İTÜ Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, 2- 5 Haziran 2005, S: 121 – 128, İstanbul.

AYDINGÜN, Ş. G., AYDINGÜN, H. ÖZDEMİR, O. Athyra'ya Dair Arkeolojik Bulgular Büyükçekmece Araştırmaları, Arkeoloji ve Sanat yayınları, 2015, 150, 1-12.

AYDINGÜN, Ş.G., ÖZDEMİR, O., H. ÖNİZ, Göl Suları Çekilince Büyükçekmece, Sualtı Bilim ve Teknolojileri Toplantısı, Bildirler kitabı, 2017, 21-31.

AYYILDIZ, H.R., 1963. Büyük Çekmece maddesi, *İstanbul Ansiklopedisi*, VI, 3220.

BOUSQUET, R., 1900/01. "Les grottes de Yarim Bourgaz", *Echos d'orient*, IV: 295-302.

EYİCE, S., 1978."Tarihte Küçükçekmece", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Güney -Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6-7: 57-120.

EYİCE, S., "Tarihte Küçükçekmece", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*; 1978, 62/351 .2 -10.

FIRATLI, N., 1964. *Les Steles Funeraires de Byzance Greco Romaine*, Paris.

FIRATLI, N., 1965, İstanbul'un Yunan ve Roma Mezar Stelleri, *Belleten*, 114: 263-328.

GRAMMENOS D. V.ve E.K.PETROPOULOS, 2003. *Ancient Greek Colonies in the Black Sea 2*, Vol II,Thessaloniki.

JİREÇEK K. Y., *Belgrad -İstanbul Roma Askeri Yolu* (çev. Ali Kemal Balkanlı) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

HARMANKAYA, S. ve B. ERDOĞU, 2002. "Gladina Maddesi" *Türkiye Arkeoloji Yerleşmeleri, Tay Projesi İTÇ 4a-b*, Ege Yayınları, İstanbul.

KAPDAŞLI, S., AKSOY, H., FER, İ., MUTLU,T., ÜNAL, N.E., GAKKO, A.A., ALP,M. (1997); "Büyükçekmece Baraj Gölü Hidrolojisi Ve Katı Madde Sorunu" Su kaynaklarının korunması ve İşletilmesi sempozyumu. 02-03 Haziran 1997 İ.S.K.İ. İstanbul.

KAYA, H. (1999). "Morfodinamik Süreçlere Dayanarak 1/50000 Ölçekli İstanbul İli Ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası (Büyükçekmece Paftası) ve Açıklaması" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fiziki Coğrafya Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KORAL H., 1997. "Trakya Havzası Doğusunun Neotektoniği", *Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu II Bildiri Kitabı*, 2:302-314.

KORAL H., 1998. "Küçükçekmece-Çatalca Dolaylarında Trakya Havzası Doğusunun Jeolojisi ve Gelişimi:Yeni Bulgular", *İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yerbilimleri Dergisi*, cilt.11: 27-36.

KORAL, H., 2007."Sea-Level Changes Modified The Quaternary Coastal Lines In The Marmara Region, Nw Turkey: What About Tectonic Movements?", *The Black Sea Flood Question: Changes in Coastline, Climate, and Human Settlement*, Yanko-Hombach, V., Gilbert, A., Panin, N., ve Dolukhanov, P., Eds., Springer-Verlag , New York, 571-601.

KORAL, H., ve Ş. Şen, 1994. "Evidence of transtensional regime in Tertiary sediments of Istanbul: Examples from Çekmece regions": *Geology*, 22:267-270.

ÖZDEMİR, A.T. (1996). "Dünyada ve Türkiye'de Su Kalitesi Yöntemi İstanbul Metropolünde Güncel Uygulama Üzerine İrdeleme Ve Öneriler" İ.Ü. Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü Doktora Tezi.

ÖZDOĞAN, M. 1982. "Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları" *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXVI/1: 37-55.

ÖZDOĞAN, M., 1983a, "Trakya'da Tarihöncesi Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Bazı Sorunlar", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 10/11: 21-58.

ÖZDOĞAN, M., 1983b, "Trakya Araştırmaları ve Taşlıcabayır Kurtarma Kazısı", *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*: 63-68.

ÖZDOĞAN, M., 1984 "1983 Yılı Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı II*: 221-232.

ÖZDOĞAN, M., 1986a, "1984 Yılı Trakya ve Doğu Marmara Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı III*: 409-420.

ÖZDOĞAN, M., 1986b, "Trakya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları", *Türk Tarih Kurumu Kongresi IX/1*: 29-39.

ÖZDOĞAN, M., 1988, "1986 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı V/II*: 157-174.

ÖZDOĞAN, M., 1992, "Tarihöncesi Dönemde İstanbul", Ö. Kırkpınar (yay.) *Sema- vi Eyice Armağanı*, KKOK Yayınları, İstanbul, 39-54.

ÖZDOĞAN, M. 2008, "İstanbul'un Tarih Öncesine Bakış", *Aktüel Arkeoloji* 8: 74-84.

ÖZDOĞAN, M. ve M. Akman, 1992, "1990 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı IX*: 405-423.

SAKINÇ, M., YALTIRAK, C., ZABCI, C., ÜLGEN, U.B., ÖN, S.A. (2011). " Marmara Denizi'nin Paleocoğrafik Evrimi ve Küresel Deniz Seviyesi Değişimleri" 12. Paleontoloji – Stratigrafi Çalıştayı, 30 Eylül – 2 Ekim 2011, Muğla Üniversitesi.

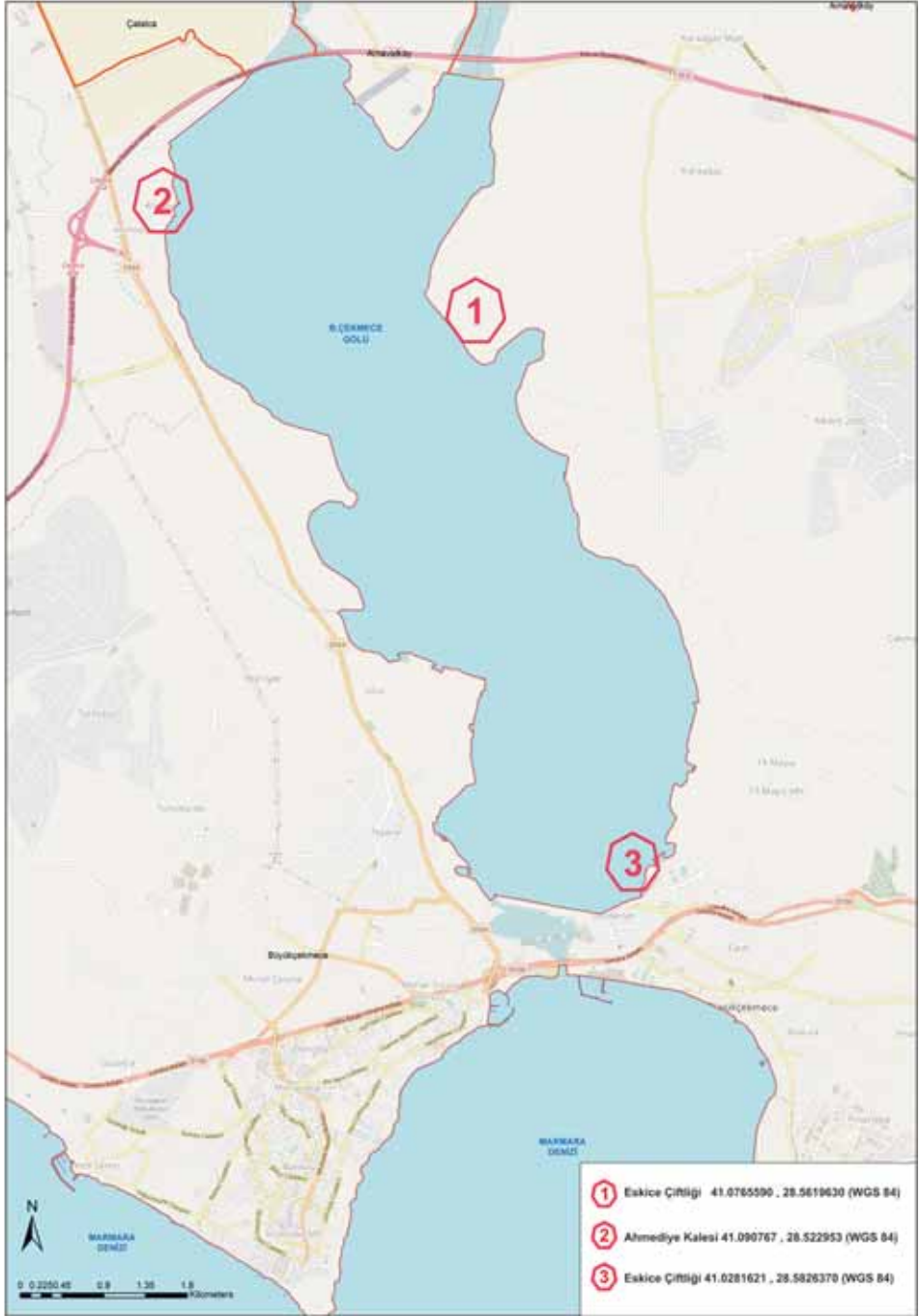
SAYAR, M. H., 2001, "Doğu Trakya"da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1999 ", Araştırma Sonuçları Toplantısı XVII/I:289-300.

VELKOV, V. Iv., 1977, *The cities in Thrace and Dacia in late antiquity: (Studies and Materials)*.2. Edit., Amsterdam.

RAPORLAR

Çevre Bakanlığı. (1995); "Büyükçekmece Havzası Sonuç Raporu " T.C. Çevre Bakanlığı Çevre Koruma Genel Müdürlüğü (Cilt1).

D.S.İ.(1974); "Büyükçekmece Barajı, Mühendislik Jeolojisi Ön Planlama Raporu" D.S.İ. 14.Bölge Md. İstanbul.

Resim 1: Büyükçekmece Gölü çalışma alanları haritası.

Resim 3: Büyükçekmece Gölü Havzası.

Resim 4: Taş ağırşak örneği.

Resim 5: Ezici taş grubundan örnekler.

Resim 6: Dilgi ve mikrolit örnekleri.

Resim 7: Perdahlı sürtme taş balta.

Resim 8: Sap delikli taş balta.

Resim 9: Sapan taşı rnekleri.

Resim 10: Ahmediye (Episcopeia) Kalesi kalıntıları.

Resim 11: Geometrik kazıma bezemeli taş parça (PPN).

Resim 12: Taş havan eli parçası.

Resim 13: Taş ağırşak.

Resim 14: Taş ağırşak grubu.

Resim 15. Helenistik Dönem mezar steli.

2018 YILI MARDİN VE BATMAN İLLERİ (TUR ABDİN) ORTAÇAĞ DÖNEMİ KÜLTÜR VARLIKLARI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Tahsin KORKUT*
Osman AYTEKİN
Ufuk ELYİĞİT

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 31.05.2018 Tarihli ve 478205 sayılı izinleriyle 2018 yılı yüzeysel araştırmaları Mardin İli, Midyat İlçesi'nde yürütülmüştür. Proje kapsamında, 2017 yılında bölgede tespit edilen yapıların incelenerek eksikliklerin giderilmesi ve çalışılmayan alanların incelemesi amacıyla taşınmıştır. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Tahsin Korkut başkanlığında, yürütülen çalışmalar; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi Osman Aytekin, Sanat Tarihi Anabilim Dalı doktora öğrencisi Ufuk Elyiğit, yüksek lisans öğrencisi Elif Gül ve lisans öğrencileri Fatih Tuna (mimari-restoratör) ve Hikmet Yıldız'dan oluşan ekip üyeleri ile Bakanlık temsilcisi olarak Mardin Müzesi Uzmanı Mehmet Şan'ın katılımıyla gerçekleştirilmiştir.¹

18.06.2018 – 29.06.2018 tarihleri arasında önceden belirlemiş olduğumuz harita ve rota planına göre; Mardin İli Midyat İlçesi'ne bağlı Alagöz, Anıtlı, Derkube Mezrası (Karagöl Köyü Mezrası), İzbırak, Bağlarbaşı, Bardakçı, Gülgöze ve Altıntaş Köyü olmak üzere toplam 7 köyde araştırmalar yapılmıştır. 2018 yılında bölgede yaptığımız çalışmalarda, bölgedeki tarihi eserlerin aydınlatılması bakımından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz; 31 tanesi tescilli ve 22 tanesi de tescilsiz olmak üzere toplam 53 taşınmaz

* Dr. Öğr. Üyesi Tahsin KORKUT, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Van/TÜRKİYE. tahsinkorkut@hotmail.com
Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Van/TÜRKİYE. aytekinosman@yahoo.com
Ufuk ELYİĞİT, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Van/TÜRKİYE. ufuksanat@hotmail.com.

¹ Desteklerinden dolayı; Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne, Midyat Kaymakamlığı'na, Mardin Müzesi'ne ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü'ne çok teşekkür ediyoruz.

kültür varlığı tespit edilmiştir. Yaptığımız araştırmalarda tescilsiz taşınmaz kültür varlıkları bulunmuş ve daha önce literatürde olan tescilli mimari yapılar da incelemeye tabi tutulmuştur.

Tur Abdin Bölgesi; doğal güzellikleri, verimli toprakları ve İpek Yolu'nun önemli bir güzergâhı olması nedeniyle İlkçağ ve Ortaçağ'dan itibaren önemli yerleşimlerinden biri olmuştur. 2017 yılında başlatmış olduğumuz araştırma ile bugüne kadar bütüncül olarak incelenmemiş Tur Abdin Bölgesi'ndeki Ortaçağ ait taşınmaz kültür varlıklarını tespit edip, son durumlarını yerinde gözlemek ve bölgedeki mimari geleneğin gelişimini belirlemek hedeflenmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında tespit edilen ve öncelikle tescilli bulunmayan taşınmaz kültür varlıklarını incelemek, plan ve rölöve çizimlerini yapmak ve kültür envanterine ilişkin her türlü bilgi ve arşiv oluşturmak amaçlanmaktadır.

Tarihsel olarak adlandırılan Tur Abdin Bölgesi; günümüzde Mardin İli ve İlçeleri ile Şırnak İli'nin Cizre ve İdil ilçeleri ve Batman İli'nin Hasankeyf ve Gerçüş ilçelerini kapsayan bölgeye verilen bir isimdir. Süryani Ortodoks topluluğu, Tur Abdin'de 4. yüzyıldan bu yana özgün bir yapı geleneğini sürdürmüştür. Bugün bu yapıların bazıları harabe halinde olsa da birçoğu Süryani Cemaat tarafından günümüzde de faal olarak kullanıldığı için korunabilmeleri konusunda etkili olmuştur.

MARDİN İLİ, MİDYAT İLÇESİ'NE BAĞLI KÖYLERDE TESPİT EDİLEN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI

1. ALAGÖZ (BETHKUSTAN/BAKİSYAN) KÖYÜ'NDEKİ TESPİTLER

1.1. Mor Eliyo (İlyas) Kilisesi

Köy merkezinde yer alan Mor Eliyo Kilisesi, Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K tarafından 19.10.2001/2696 tarih ve sayı ile tescillenmiştir. Kilisenin kuzey doğu cephesinde bulunan kitabesine göre, 4. yy.a tarihlendirilmektedir. Kilise, 14.70x10,27 m. ölçülerinde doğu batı yönüne dikdörtgen planlı olup, düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Yapının naos mekânının üzerini örten beşik tonoz, üç büyük sütun ve bu sütunlar arasına yerleştirilmiş üç adet kemer formu ile taşınmaktadır. Kilise iki nefli olarak düzenlenmiştir. Mor Eliyo Kilisesi'nin doğu cephesinde üçlü mezbah kısmı yer almaktadır. Ana eksende apsis ve bu apsisin her iki yanında iki adet hücre bulunmaktadır. Kiliseye günümüze yakın dönemlerde eklendiği anlaşılan ve kiliseyi güney, doğu ve batı yönlerden saran yaşam odaları bulunmaktadır. Kilisedeki görevlilerden alınan bilgilere göre kilise 2009 yılında çeşitli onarımlar geçirmiştir (Resim: 1).

1.2. Mor Şemun Kilisesi

Mor Şemun Kilisesi, Alagöz köyünün 1,5 km. doğusunda, Boylam: 41.635 727 90524884 Enlem: 37.493 5321 799 koordinatlarında bulunmaktadır. Söz konusu yapının tescil kaydının olmadığı tespit edilmiştir. Kilise, 4.80x3 m. ölçülerinde olup, doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plana sahiptir. Kilisenin ana ibadet mekânına giriş, güney cephe de bulunan bir kapı açıklığıyla sağlanmaktadır. Yapının naos mekânı tek nefli olup apsis kısmına bir kapı açıklığıyla giriş yapılmaktadır. Kilisenin üst örtüsü günümüzde yıkılmış durumdadır. Mor Eliyo Kilisesi, kaba yontu taş malzeme ile inşa edilmiştir (Resim: 2).

1.3. Mor Sobo Kilisesi

Mor Sobo Kilisesi, Alagöz Köyü'nün 3 km. kuzeyindeki Baylo Mezrası'nda ve Boylam: 41.621683072820844 Enlem: 37.51505379611247 koordinatlarında yer almaktadır.² Kilise, 14.50x8.10 m. ölçülerinde doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plana sahiptir. Söz konusu yapının tescil kaydının olmadığı tespit edilmiştir. Kilisenin naos mekânı tek nefli olarak düzenlenmiştir. Mor Sobo Kilisesi'nin doğu cephesi, üçlü mezbah şeklinde düzenlenmiş olup, sadece apsis kısmı günümüze gelebilmiştir. Yapı kaba yontu taş malzeme ile inşa edilmiştir.

1.4. Mor Barsawmo Manastır Kilisesi

Mor Barsawmo Manastırı, Mardin İli Midyat İlçesi Alagöz (Bethkustan) Köyü'nün 3 km güneydoğusunda, Boylam: 41.63873000555305 Enlem: 37.48805810397517 koordinatlarında yer almaktadır. Söz konusu yapının tescil kaydının olmadığı tespit edilmiştir. Manastırdan günümüze sadece kilise kısmı gelebilmiştir. Kilisenin ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Mor Barsawmo Kilisesi, 4x5,60 m. ölçülerinde kuzey güney doğrultusunda uzanan tek nefli bir kilisedir. Kilise, naos ve mezbah bölümlerinden oluşmaktadır. Kilisenin ana ibadet mekânına güney cephe duvarına açılmış küçük bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Kilisenin üzeri içten beşik tonozla ile örtülmüştür. Kilisede malzeme olarak kaba yontu taş kullanıldığı görülmektedir. Köy Muhtarı'ndan alınan bilgilere göre 2002 yılında, kilisenin apsis kısmı ile cephe duvarlarının onarım geçirdiği anlaşılmaktadır.

² Günümüzde, Baylo Mezrası, Mardin İli, Dargeçit İlçesi, Gürşık (Gundike Xece) Köyü sınırlarına dahil edilmiştir.

1.5. Mor Barsawmo Manastırı Aziz Evi

Mardin İli, Midyat İlçesi, Alagöz (Bethkustan) Köyü, Mor Barsawmo Manastır Kilisesi'nin yaklaşık 30 m. ilerisinde, Boylam: 41.63873000555305 Enlem: 37.48805810397517 koordinatlarında bulunmaktadır. Söz konusu yapının tescil kaydının olmadığı tespit edilmiştir. Aziz Evi, her bir odası 3.80x3.80 m. ölçülerinde kuzey güney doğrultusunda uzanan ve bitişik olarak düzenlenmiş iki bağımsız odadan oluşmaktadır. Bu odalara batı cepheye açılan iki adet kapı ile mekânlara giriş sağlanmaktadır. Mekânların üzeri tonoz ile örtülmüş olup, yapının inşasında kaba yontu taş malzeme kullanılmıştır.

1.6. Mor Yakup Manastırı

Mardin İli Midyat İlçesi Alagöz (Bethkustan) Köyü, Karagöl (Derkube/Deryakup) Mezrası'nda bulunan manastır, Boylam: 41.68429077 Enlem: 37.49364324 koordinatlarında bulunmaktadır. 5-6. Yüzyıla tarihlendirilen Mor Yakup Manastırı, 9,40x7,70 m. ölçülerinde kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yapıda herhangi bir kitabeye rastlanmamış ve yapının tescil kaydının olmadığı tespit edilmiştir. Kilisenin naos mekânı tek nefli olup üzeri beşik tonoz ile örtülmüştür. Kilisenin doğu cephesinde üçlü mezbah bölümü yer almaktadır. Manastırın avlusunda yer alan ve günümüze sadece temel taşları gelebilen silindirik formdaki bölümün, yapıya ait inziva kulesi olabileceği düşünülmektedir. Kilisenin avlusunda, hücre şeklinde çeşitli odalardan kalma kalıntılar mevcuttur. Ayrıca kilisenin avlusu sonradan bir duvar ile çevrilmiştir. Avlu dışında kalan kısımda da manastıra ait olan yapılardan günümüze çeşitli kalıntılar gelebilmiştir. Sonradan yenilenen Mor Yakup Kilisesi'nin inşasında düzgün kesme taş ve kaba yonu taş malzeme kullanılmış iken manastırın diğer kısımlarında ise moloz taş malzeme kullanıldığı gözlemlenmektedir. Mor Yakup Manastırı, 2002 yılında restore edilmiştir. Kilisenin narteks kısmı da bu restorasyon çalışması sırasında yapıya eklenmiştir (Resim: 3).

1.7. Meryem Ana Kilisesi

Mardin İli, Midyat İlçesi, Alagöz (Bethkustan) Köyü, Serhevdana Mezrası'nda bulunan yapı, Boylam: 41. 670940 993 353724 Enlem: 37.480 311440 30392 koordinatlarında bulunmaktadır. Harap halde bulunan kilisenin tescil kaydının olmadığı tespit edilmiştir. 4-5. yy.a tarihlendirilen Meryem Ana kilisesi, 15x7,50 m. ölçülerinde doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Kilise, tek nefli olup günümüze sadece dışa taşıntı yapacak şekilde tasarlanan

apsis bölümünün kemer kısmı ile batı cephe duvarının bir bölümü gelebilmiştir. Meryem Ana Kilisesi'nin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

1.8. *Mor Osiyo Kilisesi*

Mardin İli, Midyat İlçesi, Alagöz (Bethkustan) Köyü, Serhevdana Mezrası'nda bulunan yapı, Boylam: 41.669 7639 226 91345 Enlem: 37.480 979 142 71057 koordinatlarında bulunmaktadır. Oldukça harap halde bulunan kilisenin tescil kaydının olmadığı tespit edilmiştir. Mor Osiyo Kilisesi, 4.05x3.40 m. ölçülerinde doğu batı doğrultusunda uzanan tek nefli bir kilisedir. Kilise olarak adlandırılmasına rağmen şapel boyutlarında yapılmıştır. Yapının inşasında kaba yontu taş malzeme kullanılmıştır.

2. ANITLI (HAH) KÖYÜ'NDEKİ TESPİTLER

2.1. *Mor Muşe Kilisesi*

Mor Muşe Kilisesi, Mardin İli, Midyat İlçesi, Anıtlı (Hah) Köyü'nün 2-3 km. doğusunda, Boylam: 41.62706417178922 Enlem: 37.472923763298446 koordinatlarında bulunmaktadır. Kilisenin tescil kaydı bulunmamaktadır. Mor Muşe Kilisesi, 15x10 m. ölçülerinde kuzey güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir kilisedir. Kilisenin üst örtüsü çökmüş ancak dış cephe duvarları kısmen sağlam durumda bulunmaktadır. İki nefli olarak düzenlenmiş olduğu anlaşılan kilisenin ana ibadet mekânına güney batı köşesine açılan bir kapı aracılığıyla giriş sağlanmaktadır. Kilisenin doğusunda şapel olarak tasarlanmış başka bir mekân yer almaktadır. Kilisenin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

2.2. *Mor Yuhannon Manastırı*

Mor Yuhannon Manastırı, Hah (Anıtlı) Köyü'nün 2 km. doğusunda, Boylam: 41.617381344 33227 Enlem: 37.47703882733525 koordinatlarında yer almaktadır. Manastırın tescil kaydı bulunmamaktadır. Manastır, 26x20.80 m² bir alana yapılmıştır. Kilisenin üst örtüsü çökmüş ancak dış cephe duvarları kısmen sağlam durumda bulunmaktadır. Mor Yuhannon Manastırı'na batı cepheye yer alan kapı açıklığından giriş sağlanmaktadır. Kilisenin batı cephesine denk gelecek şekilde sıralanmış çeşitli ebatlarda olan ve yaşam alanı olarak tasarlanmış mekânlar bulunmaktadır. Kilisenin batısında narteks benzeri bir kısım bulunmakta ve bu kısma üçlü kemer formuna sahip bir kapı açıklığından geçiş sağlanmaktadır. Kilisenin ana ibadet mekânına ise batı cephesine

açılmış olan bir kapı aracılığıyla geçiş sağlanmaktadır. Bu kapı açıklığı bitkisel süslemelerin yer aldığı bir bordür ile çerçevelenmiştir. Bu kapının yüzeyindeki Süryanice yazıdan yapının 1446 yılında onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Mor Yuhannon Kilisesi'nin ana ibadet mekânı, iki ayrı bölüm halinde düzenlenmiş olup, kilisenin apsis kısmının her iki yanında doğu batı doğrultusunda uzanan dikine dikdörtgen planlı iki adet mekân bulunmaktadır. Mor Yuhannon Manastırı'nın inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

2.3. *Mort Meryem Magdeleyto (Magdalen/Mecdelli) Kilisesi*

Mardin İli, Midyat İlçesi, Hah (Anıtlı) Köyü'nün yaklaşık 300 m. doğusunda, Boylam: 41.6143 2772386036, Enlem: 37.47702035366752 koordinatlarında bulunan Mort Meryem Magdeleyto Kilisesi'nin tescil kaydı bulunmamaktadır. Kuzey güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plana sahip olan kilisenin ana ibadet mekânı iki kısım halinde düzenlenmiştir. Mort Meryem Magdeleyto Kilisesi'nin ilk kısmına giriş batı cephe duvarına açılan bir kapı aracılığıyla yapılmaktadır. Kilisenin bu ilk giriş kısmından üçlü bir kemer formuyla narteks benzeri ikinci kısma geçiş yapılmaktadır. Bu bölümün üzeri beşik tonoz ile örtülmüştür. Kilisenin doğu cephesinde üçlü mezbah kısmı yer almaktadır. Mezbah olarak adlandırılan bu kısımlar apsisin her iki yanında bulunmaktadır. Kilise, iki katlı olarak düzenlenmiştir. Yapının ilk kısmının üst örtüsü yıkılmış durumda olup cephe duvarları günümüze kadar sağlam gelmiştir. Kilisenin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

Ayrıca, Mort Meryem Magdeleyto Kilisesi'nin yaklaşık 30 m. kuzeyinde Mort Meryem Magdeleyto Kilisesi inziva kulesi yer almaktadır. İnziva kulesi, 10,65 m. yüksekliğinde ve 5.30x5.30 m. ölçülerinde kare şeklinde bir forma sahiptir. Üç katlı olarak tasarlanmış olan kule yapısının alt kısmında bir sarnıç yer almaktadır. İnziva kulesinin alt katında bulunan bir açıklıkla sarnıç kısmına geçiş sağlanmaktadır. Kuleye üç yönden birer adet pencere açılmış durumdadır. Kulenin üst katlarına içerden açılmış taş bir merdiven aracılığıyla çıkılmaktadır. Kulenin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır (Resim: 4).

2.4. *Mor Şmuel Kilisesi*

Mor Şmuel Kilisesi, Hah (Anıtlı) Köyü, köy merkezinde, Boylam: 41.6100 913742, Enlem: 37.476620777523102 koordinatlarında ve yine köy merkezindeki Mor Sobo Katedrali'nin kuzeyinde yer almaktadır. Tescilsiz olan Mor Şmuel Kilisesi, 12.80x6.90 m. ölçülerinde kuzey güney doğrultusunda uza-

nan dikdörtgen bir plana sahiptir. Kilisenin ana ibadet mekânına girişi sağlayan kapı açıklığı sonradan eyvan tarzı bir giriş ile kapatılmış durumdadır. Kilisenin ana ibadet mekânının üzeri tonozla örtülmüş iki adet kısımdan oluşmaktadır. Mor Şmuel Kilisesi'nin apsis kısmına geçişi sağlayan kapı açıklığı, kademeli bordürlerle çerçevelenmiş ve bu bordürlerin yüzeyleri bitkisel süslemelerle bezenmiştir. Yapının inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. Kilisenin etrafı son dönemlerde yapıldığı gözlemlenen bir istinat duvarı ile çevrelenmiş olup yakın zamanda çeşitli restorasyonlar yapıldığı anlaşılmaktadır (Resim: 5).

2.5. Mor Kaşış Şapeli

Mor Kaşış Şapeli, Anıtlı Köyü'nün kuzeybatısında ve yaklaşık 500 m. uzaklıkta, Boylam: 41.607434067993466, Enlem: 37.477666432851134 koordinatlarında yer almaktadır. Henüz tescillenmemiş olan Şapel, 7.70x4.25 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı bir yapıya sahiptir. Şapelin üst örtüsü yıkılmış durumdadır. Mor Kaşış Şapeli'nin ana ibadet mekânına giriş günümüzde yıkılmış olan güney cepheden sağlanmaktadır. Şapelin inşasında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

3. İZBIRAK (ZAZ) KÖYÜ'NDEKİ TESPİTLER

3.1. Mor Dimet Kilisesi

İzbirak Köyü'nün etrafında şekillendiği tepede, düz bir alanda kaya üstüne kurulu ve Boylam: 37,304566 Enlem: 41,321756 koordinatlarında bulunan Mor Dimet Kilisesi, 7. yy. a tarihlendirilmektedir. Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K tarafından 19.10.2001/2700 tarih ve sayılı karar ile tescillenen kilise, 18.90x11,40 m. ölçülerinde doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir yapıdır. Kilise yüksekçe tasarlanmış bir plan şemasına sahip olup adeta bir kaleyi andırmaktadır. Kilisenin avlu kısmında yazlık kilise olarak düzenlenmiş bir bölüm yer almaktadır. Yapının ana ibadet mekânına güney cephe duvarına açılmış bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır. İki nefli olarak düzenlenmiş kilisenin üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Kilisenin apsis kısmının her iki yanında hücre tarzında tasarlanmış iki adet mekân bulunmaktadır. Mor Dimet Kilisesi'nin batı cephe duvarında üçlü pencere formu mevcuttur. İki katlı olarak düzenlenmiş kilisenin üst kısmı, gelen ziyaretçiler için bir misafirhane olarak kullanılmaktadır. Kilisenin son dönemlerde restore edildiği anlaşılmakta olup, inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. Ayrıca kilisenin altın-

da giriş kapısının kuzeyinde Mor Zohe Şapeli bulunmaktadır. Kayaya oyulmuş halde olan bu şapel, iki kısımdan oluşmaktadır. Şapelin giriş kısmından küçük bir kapı ile geçiş sağlanan apsis kısmı bulunmaktadır. Kayıtlarda bu şapelin tescil kaydına rastlanmamıştır (Resim: 6).

3.2. *Meryem Ana (Derseyde) Kilisesi*

Meryem Ana (Derseyde) Kilisesi, köy merkezinde ve Boylam: 41.33 6161995854194, Enlem: 37.513508484212835 koordinatlarında yer almaktadır. Yapının tescil kaydı bulunmamaktadır. Kilise, yıkılmış bir kilisenin arazisi üstüne, 1960'lı yıllarda temelden inşa edilmiştir. Kuzey güney doğrultusunda uzanan kilisenin doğusunda üçlü mezbah bölümü bulunmaktadır. Kilisenin batı cephesinde iki adet paye ile ayrılmış kemerlerle taşınan narteks benzeri bir mekân bulunmaktadır. Meryem Ana (Derseyde) Kilisesi'nin naos mekânı iki büyük sütun tarafından taşınan sonradan kapatıldığı anlaşılan düz bir dam ile örtülmüş durumdadır. Kilisenin batı cephesinde yer alan mekân günümüzde kadınların ibadetlerini gerçekleştirmeleri için ayrılmış durumdadır.

3.3. *Mor Gabriel (Deyrulumur) Kilisesi*

Mor Gabriel (Deyrulumur) Kilisesi, köy merkezinde, Boylam: 41.33 616199585 4194, Enlem: 37.5135 0848 4212835 koordinatlarında bulunmaktadır. Henüz tescillenmemiş kilisenin, beden duvarları yaklaşık olarak 2 m. yüksekliğe kadar sağlam kalabilmiş durumdadır. Kilisenin üst örtüsü ve geri kalan kısımları yıkılmış haldedir. Yapının ana ibadet mekânına batı cephede açılan bir kapı aracılığıyla geçiş sağlanmaktadır. Mor Gabriel (Deyrulumur) Kilisesi, kuzey güney doğrultusunda uzanan tek nefli bir kilisedir. Kilisenin doğu cephesinde üçlü mezbah bölümü bulunmaktadır. Kilisenin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

3.4. *Mor Şmuni Şapeli*

Mor Şmuni Şapeli, Boylam: 41. 53768412 1350395 Enlem: 37.5141785 36965134 koordinatlarında, köyün kuzey ucunda yer almaktadır. Tescil kaydı bulunmayan şapelin batı cephesinde bulunan kapı ile yapıya giriş sağlanmaktadır. Ayrıca batı ve güney cephede birer küçük pencere ile iç mekân aydınlatılmaya çalışılmıştır. Yapının batı cephesinde bir kapısı ve küçük bir pencere yer almaktadır. Son dönemlerde restore edildiği anlaşılan şapelin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

4. BAĞLARBAŞI (ARNAS/URDNUS) KÖYÜ'NDEKİ TESPİTLER

4.1. Mor Kuryakus Kilisesi

Mardin İli, Midyat İlçesi, Bağlarbaşı (Arnas /Urdnus) Köyü, köy merkezinde bulunan ve 6-7. yy.a tarihlendirilen Mor Kuryakus Kilisesi, Diyarbakır K.V.K.B.K tarafından 21.03.2013/1278 tarih ve sayılı karar ile tescillenmiştir. Kuzey güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir yapıda olan kilisenin üstüne sonradan inşa edilen ve çeşitli mekanlardan oluşan bir kat eklenmiştir. Kilisenin avlusunda iki adet yazlık apsis yer almaktadır. Bu her iki apsis yarım yuvarlağı kademeli kemerlerle çerçevelemiş olup çeşitli haç motifleri ile bezenmiştir. Ana kilise içten 8.35x12.00 m. ölçülerinde olup narteks kısmının üzeri beşik tonoz ile örtülüdür. Narteks kısmının doğusuna açılan bir kapı ile Yoldath Aloho adıyla ikinci bir kiliseye geçiş sağlanmaktadır. Üzeri beşik tonoz ile örtülü olan Yoldath Aloho Kilisesi'nin bir adet apsisi bulunmaktadır. Kilisenin naos mekânı doğu batı doğrultusunda uzanmakta ve beşik tonoz ile örtülmüştür. Kilisenin naos mekânının kuzey ve güney cephe duvarlarını hareketlendiren arkad kemerleri mevcuttur. Kilisenin apsis yarım yuvarlağının her iki yanında pastaforium hücreleri olarak düzenlenmiş iki adet ek mekân bulunmaktadır. Yapının apsisinin kuzeyinde yer alan pastaforium hücreleri iki katlı olarak düzenlenmiştir. Apsis yarım yuvarlağını çevreleyen kemerin yüzeyi kademeli bordürler içerisine alınmış akantus ve asma kıvrık dallar ile bezenmiş durumdadır. Kilisenin naos mekânında çeşitli haç motifleri ve kitabeler mevcuttur. Kilisenin üzerini örten beşik tonozlar tuğla malzemenin değişik şekilde dizilmesiyle oluşturulmuş çeşitli bezemelerle hareketlendirilmiştir. Kilisenin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmış ve son yıllarda onarım geçirmiştir (Resim: 7).

5. BARDAKÇI (BATE) KÖYÜ'NDEKİ TESPİTLER

5.1. Mor Efrem Kilisesi

Mardin İli, Midyat İlçesi, Bardakçı (Bate) Köyü, köy merkezinde bulunan Mor Efrem Kilisesi, Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K tarafından 15.05.2003/3128 tarih ve sayılı karar ile tescillenmiştir. Boylam: 41. 4317 8268 407006, Enlem: 37. 4864 5254 6895286 koordinatlarında bulunan kilisenin, eski bir kale yapısından kiliseye dönüştürüldüğü rivayet edilmektedir. Kilisenin güneybatı köşesinde kule şeklinde yükselen bir cephe duvarı yer almaktadır. Bu duvar yapıya sonradan eklenmiştir. Kilise kuzey güney doğrultusunda üç nefli

olarak düzenlenmiştir. Kilise, içten 13.15x11.50 m. ölçülerinde olup kilisenin güney nefi galerili şekilde yapılmıştır. Kilisenin üst örtüsü beşik tonoz ile örtülmüştür. Tonozları kemer geçişli fil payeler taşımaktadır. Mor Efrem Kilisesi'nin doğu cephesi üçlü mezbah şeklinde tasarlanmıştır. Kiliseye batı cephe de yer alan bir kapı aracılığıyla geçiş sağlanmaktadır. Kilisenin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmış ve son dönemlerde restore edilmiştir (Resim: 8).

5.2. Süryani Katolik Kilisesi

Boylam: 41. 43178268407006, Enlem: 37.486452546895286 koordinatlarındaki Süryani Katolik Kilisesi, köy merkezinde yer almaktadır. Tescil kaydı bulunmayan ve etrafı duvarlarla çevrili olan kilisenin kapısı kilitli olduğu için iç mekanla ilgili gerekli çekimler ve incelemeler yapılamamıştır. Kilisenin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. Kilise daha sonraki dönemlerde tekrar incelenecektir (Resim: 9).

6. GÜLGÖZE (AYNVERD) KÖYÜ'NDEKİ TESPİTLER

6.1. Mor Hadbşabo Kilisesi

Mor Hadbşabo Kilisesi, köyün merkezinde, bir kale görünümünde ve Boylam: 41.484691464030476, Enlem: 37.40899237297278 koordinatlarında yer almaktadır. Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K Tarafından 09.06.2009/2283 tarih ve sayılı karar ile tescillenmiş olan kilise, 4-5 yy.a tarihlendirilmektedir. Kilisenin kuzeybatı ve güney batı köşelerinde iki adet burç mevcuttur. Bu burçların inziva kulesi olarak 17. yy.da yapıldığı aktarılan bilgiler arasında yer almaktadır. Kilise doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üzeri beşik tonoz örtülü tek nefli olarak düzenlenmiştir. Kilisenin güneyinde ona bitişik olarak yapılmış Meryem Ana Kilisesi bulunmaktadır. Meryem Ana Kilisesi, Mor Hadbşabo Kilisesi'nin yan cephe duvarları arkad kemerleri ile hareketlendirilmiştir. Mor Hadbşabo Kilisesi narteks mekânına son dönemlerde çeşitli mezarlar eklenmiştir. Kilisenin naos mekânına güney cephe de açılan iki adet kapı ile geçiş sağlanmaktadır. Meryem Ana Kilisesi'nin yanına sonradan bir mutfak kısmı eklenmiştir. Kilisenin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. Kilisede görevli yetkililerin itirazına rağmen; kilisenin batı cephesindeki ek mekâna, 2017 yılında vefat eden bir şahıs için düzgün kesme taşlarla yapılmış lahit şeklinde bir mezar eklenmiştir. Kilisenin avlusunda birçok mezar yer almaktadır (Resim: 10).

6.2. Mor Afrem Manastırı

Gülgöze (Aynverd) Köyü'nün batısında kalan bir tepe üzerinde, Boylam: 41. 47865785080425, Enlem: 37.440462079040035 koordinatlarında bulunan Mor Afrem Manastırı'nın ne zaman inşa edildiği net olarak bilinmemektedir. Tescil kaydı olmayan yapı, 12x7 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı kilise ve hemen bitişiğinde bulunan kuzey-güney doğrultusunda 9.40x5.80 m. ölçülerindeki bir ek mekândan oluşmaktadır. Köyün batısındaki tepenin üstünde yer almaktadır. Kilise, doğu batı doğrultusunda tek nefli olarak düzenlenmiştir. Kilisenin üzeri beşik tonoz ile örtülmüştür. Kilisenin güney batı köşesinde ona bitişik olarak yapılmış ikinci bir mekân daha bulunmaktadır. Bu ikinci mekânın üzeri de beşik tonozla örtülmüştür. Manastırın inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. Yapının son dönemlerde yenilediği ve onarım geçirdiği alınan bilgiler arasında yer almaktadır (Resim: 11).

6.3. Mor Barsawmo Kilisesi

Gülgöze (Aynverd) Köyü'nün kuzeybatısında kalan bir tepe üzerinde, Boylam: 41. 47865785080425, Enlem: 37.440462079040035 koordinatlarında bulunan Mor Barsawmo Kilisesi, muhtemelen Roma Döneminden kalma bir sarnıcın sonradan kiliseye dönüştürülmesi ile meydana getirilmiştir. Kayanın oyulmasıyla yapılan sarnıç şeklindeki kilise, dairesel formda olup, doğusuna bir apsis kısmı açılmıştır. Sarnıcın güney kısmında bir galeri katı bulunmaktadır. Kilise'nin zemininde zamanla oluşmuş olan moloz malzeme yakın dönemlerde dışarıya boşaltılarak temizlenmiştir. Kilisenin tescil kaydı bulunmamaktadır (Resim: 12).

6.4. Halbube/Herbube Laleş Kubbesi

Halbube Laleş Kubbesi, Mardin İli, Midyat İlçesi Gülgöze (Aynverd) Köyü'nün güneyinde, 41.5078 8129601884 Enlem: 37.39431588397307 koordinatlarında bulunan Halbube/Herbube Mezarlığı içinde yer almaktadır. Diyarbakır K.V.K.B.K 29.09.2009/2493 ile (22.01.2015/2945) tarih ve sayılı kararlar ile tescillenmiştir. Halbube Laleş Kubbesi'nin 35 yıl öncesine kadar, yörede bulunan ve buradaki mezarlığı sahiplenen Ezidi halk tarafından faal olarak kullanıldığı yerel sözlü kaynaklardan aktarılmaktadır. Kubbe, kare bir forma sahip iki mekândan oluşmakta olup üzeri çamurla tutturulan taşların kubbe şekline dönüştürülmesiyle örtülmüştür. Kuzey cephede bir kapı açıklığı ve

güneyinde ise bir penceresi mevcuttur. Yapı günümüzde kısmen yıkılmış durumdadır. Yapının inşasında moloz taş malzeme kullanılmıştır (Resim: 13).

6.5. *Mor Şmuni Kilisesi*

Mor Şmuni Kilisesi, Gülgöze (Aynverd) Köyü, köy merkezinde, Boylam: 41.48583446007412 Enlem: 37. 40630763968787 koordinatlarında yer almaktadır. Yapı, Diyarbakır K.V.K.B.K tarafından 27.03.2014/2107 tarih ve sayılı karar ile tescillenmiştir. Kilise doğu batı doğrultusunda tek nefli olarak inşa edilen kilisenin üst örtüsü beşik tonozdur. Kilisenin kuzey ve güney cephe duvarları, beş adet kemer ile hareketlendirilmiştir. Yapının inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

6.6. *Mor Şemun Kilisesi (Kuzre Harabeleri)*

Harabe durumunda olan Mor Şemun Kilisesi, Gülgöze (Aynverd) Köyü'nün yaklaşık 3-4 km. batısında, Midyat yolu üzerinde, Boylam: 41.44214712150591, Enlem: 37. 404463734927305 koordinatlarında bulunmaktadır. Yapının tescil kaydı bulunmamaktadır. Kilisenin, 9.50x9.10 m. ölçülerinde olduğu ve tek nefli olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Kilisenin güney cephesinde iki adet kapı açıklığı mevcuttur. Kilisenin güney doğu ucunda ikinci bir mekân daha yer almaktadır. Kilisenin inşasında kaba yonu ve düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

7. ALTINTAŞ (KEFERZE) KÖYÜ'NDEKİ TESPİTLER

7.1. *Mor İzozoel/Azaziel Kilisesi*

Altıntaş (Keferze) Köyü'nün merkezinde, Boylam: 41. 5269 9191861214, Enlem: 37. 4450 4067 118151 koordinatlarında yer alan Mor İzozoel Kilisesi, 5. yy.a tarihlendirilmektedir. Yapı, Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K tarafından 22.10.2009/2566 tarih ve sayılı karar ile tescillenmiştir. Doğu batı doğrultusunda tek nefli olarak inşa edilen kilisenin üst örtüsü beşik tonozdur. Kilisenin doğusunda apsisin her iki yanında iki adet mezbah bölümü yer almaktadır. Kilisenin avlusunda yazlık bir apsis bulunmaktadır ve bu apsis kısmına çeşitli haç motifleri işlenmiştir. Ayrıca kilisenin apsis kısmının güneyinde Meryem Ana adına düzenlenmiş küçük bir kilise bulunmaktadır. Bu kilisenin üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Mor İzozoel Kilisesi'nin naos mekânının yan cephe duvarları arkad kemerleri ile hareketlendirilmiştir. Kilisenin apsis yarım yuvarlağını sınırlayan kemerin yüzeyi bitkisel süslemelerle bezenmiş

durumdadır. Meryem Ana Kilisesi'nin üst katında küçük bir ek mekân bulunmaktadır. Bu mekân barınma ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır. Kilisenin batı cephesine açılmış olan üçlü pencere dizisinin arasına yerleştirilmiş iki adet yırtıcı hayvan başının bulunduğu mask yer almaktadır. Kilisenin inşasında kaba yonu taş ve düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Kilise'nin güneybatı ucuna yerleştirilen çan kulesi, orijinalinde olamayıp 1950'li yıllarda yapıya eklenmiştir (Resim: 14).

7.2. Meryem Ana Kilisesi

Meryem Ana Kilisesi, Altıntaş Köyü'nün kuzey ucunda ve köyün girişinde, Boylam: 41.528695829638465, Enlem: 37.4449 07818010044 koordinatlarında bulunmaktadır. Yapı, Diyarbakır K.V.K.B.K tarafından 18.09.2014/2498 tarih ve sayılı karar ile tescillenmiştir. Kilise, 8.40x3.50 m ölçülerinde kareye yakın bir plan şeması arz etmektedir. Kilise'nin batı cephesinde bir kapı ve pencere yer almaktadır. Son dönemlerde restore edildiği anlaşılan yapının inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. Yapı, kilitli olduğundan iç mekân incelenememiştir.

7.3. Mor Abrohom Kilisesi

Altıntaş (Keferze) Köyü'nün merkezinde, Boylam: 41. 527150955188034 Enlem: 37. 44396086022475 koordinatlarında yer alan Mor Abrohom Kilisesi, 6. yy.a tarihlendirilmektedir. İncelememiz esnasında yapının tescil kaydının olmadığı anlaşılmıştır. Yapı, 4.50x2.50 m. ölçülerinde küçük ölçekli ve kare planlı olarak inşa edilmiştir. Kilisenin güney cephesinde yer alan kapı aracılığıyla iç mekâna giriş sağlanmaktadır. Ayrıca kilisenin batı cephesine iki küçük pencere yerleştirilmiştir. Son dönemlerde restore edildiği anlaşılan yapının etrafı duvar ile çevrilmiştir. Mor Abrohom, şapel boyutlarında olup, yapının inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır (Resim: 15).

7.4. Mor Gevergis Kilisesi

Altıntaş (Keferze) Köyü'nün merkezinde, Boylam: 41. 527486352533995 Enlem: 37. 44364884142702 koordinatlarında bulunmaktadır. İncelememiz esnasında yapının tescil kaydının olmadığı anlaşılmıştır. Oldukça eski olduğu anlaşılan yapının inşa tarihi net olarak bilinmemektedir. Mor Gevergis Kilisesi, 10x5 m. ölçülerinde, iki bölüm olarak düzenlenmiş ve üzeri beşik tonoz ile örtülmüştür. Apsis kısmı kilisenin güney doğu köşesine yerleştiril-

miştir. Kilisenin bir kısmı günümüzde ahır olarak kullanılmaktadır. Kilisenin inşasında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

7.5. Mor Yuhannon Kilisesi

Mor Yuhannon Kilisesi, köy merkezinde, Boylam: 41.52937896011927 Enlem: 37.44144748255565 yer almaktadır. Yapı, Diyarbakır K.V.K.B.K tarafından 18.09.2014/2497 sayılı karar ile tescillenmiştir. Kilise, doğu batı doğrultusunda 19x6 m. ölçülerinde, tek nefli olarak inşa edilmiş olup üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Kilisenin güney cephe duvarına açılan kapı aracılığıyla ana ibadet mekânına giriş sağlanmaktadır. Mor Yuhannon Kilisesi'nin güney ve kuzey cephe duvarları iç mekânda bulunan ikişer adet niş ile hareketlendirilmiştir. Kilisenin batı cephesinde üçlü bir pencere dizisi yer almaktadır. Kilise son dönemlerde restore edilmiştir. Yapının avlusunda birçok mezar yer almaktadır. Kilisenin inşasında kabayonu taş malzeme kullanılmıştır.

8. SONUÇ

Mardin ve Batman illerinde yürütülen yüzey araştırmasında Manastır, kilise, katedral ve yazlık kilise gibi günümüze kadar kayıtlara geçmeyen çeşitli birçok yapı tespit edilip incelenmiştir. Bölge, tarih boyunca birçok kere kuşatılıp talan edilmiştir. Bu işgallerden en önemli olanlarından biri Timur'un 1400'lü yıllarda bu yöreyi de kapsayan Anadolu işgalidir ki; bu esnada yörede bulunan taşınmaz kültür varlıklarının birçoğu zarar görmüş ve daha sonra zarar gören yapılar dönem dönem onarım geçirmiştir. Yapıların inşa kitabelerinin de bu işgaller esnasında tahrip olmuş olabileceği düşünülmektedir. İnşa kitabelerinin sınırlı olması yapıların tarihlendirilmesi konusunda güçlükler doğurmaktadır. Ayrıca birçok kilise, Cumhuriyet Döneminden sonra bir takım onarımlar geçirmiş olup bu onarımlarla beraber yapılara çan kuleleri de eklenmiştir

Yörenin Ortaçağ ve sonrası kültür varlıklarının ortaya çıkarılmasında büyük yararı olduğunu düşündüğümüz araştırmamızın, 2019 yılı ve sonrasında da sürdürülmesi planlanmaktadır. Ancak kaleleri andıran bu devasa büyüklükteki yapıların rölöve planlarının çiziminin yapılması ve detaylı incelenmeleri gibi geniş çaplı çalışmaları, yüzey araştırması gibi sınırlı bir zamanda yapabilmek mümkün olamamaktadır. Söz konusu bölge dini mimarisinin daha detaylı ve geniş çaplı projelerle ele alınması gerektiği kanısını taşımaktayım.

Resim 1: Alagöz (Bethkustan/Bakisyán) Köyü, Mor Eliyo Kilisesi genel görünüm.

Resim 2: Alagöz (Bethkustan/Bakisyán) Köyü, Mor Şemun Kilisesi, naos kısmından görünüm.

Resim 3: Alagöz (Bethkustan) Köyü, Karagöl (Derkube/Deryakup) Mezarası, Mor Yakup Manastırı, drone çekimi.

Resim 4: Hah (Anıtlı) Köyü, Mort Meryem Magdeleyto Kilisesi, genel görünüm.

Resim 5: Hah (Anıtlı) Köyü, Mor Şmuel Kilisesi, genel görünüm.

Resim 6: İzbrak (Zaz) Köyü, Mor Dimet Kilisesi, drone çekimi.

Resim 7: Bağlarbaşı (Arnas -Urdnus) Köyü, Mor Kuryakus Kilisesi, drone çekimi.

Resim 8: Bardakçı (Bate) Köyü, Mor Efram Kilisesi drone çekimi.

Resim 9: Bardakçı (Bate) Köyü, Süryani Katolik Kilisesi, güneybatı cephesinden genel görünüm.

Resim 10: Gülgöze (Aynverd) Köyü, Mor Hadbşabo Kilisesi, güneybatı cephesinden genel görünüm.

Resim 11: Gülgöze (Aynverd) Köyü, Mor Afrem Manastırı, drone çekimi.

Resim 12: Gülgöze (Aynverd) Köyü, Mor Barsawmo Kilisesi, iç mekândan genel görünüm.

Resim 13: Gülgöze (Aynverd) Köyü, Mor Şmuni Kilisesi, genel görünüm.

Resim 14: Altıntaş (Keferze) Köyü, Mor İzozel Kilisesi, drone çekimi.

Resim 15: Altıntaş (Keferze) Köyü, Mor Abrohom Kilisesi, genel görünüm.

URLA YARIMADASI GÜNEY KESİMİ 2018 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Tayfun CAYMAZ*
Şahin MENTEŞE
Handan YILDIZHAN
Mehmet EMEÇ

Araştırma, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 10.07.2018 tarih ve 579666 sayılı izniyle 20 Temmuz-17 Ağustos 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar, bu makale yazarları ile Celâl Bayar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Yıldırım Şimşek'den oluşan beş kişilik bir ekip tarafından yürütülmüş, Bakanlık Temsilcisi olarak İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü Uzmanı Fatma Taşkın görev yapmıştır. Araştırmaya Nevşehir Üniversitesi tarafından BAP çerçevesinde (Proje No: 15S27) destek sağlanmıştır¹.

I. ARAŞTIRMA ÇALIŞMALARI

2018 araştırma döneminde toplam 10 köy/mahalle sınırları içinde çalışma yürütülmüş ve toplam 46 eski yerleşim ve faaliyet birimi araştırılmıştır. Araştırma sahası Harita 1'de, araştırılan yerler Harita 2'de gösterilmiştir.

I.1. Zeytinler

Zeytinler Köyü verimli Barbaros Ovası'nın güney kenarında yer almaktadır. Köy arazisi güneye doğru devam edip denize ulaşmakta ve yüksek Kıran

* Dr. Öğr. Üyesi Tayfun CAYMAZ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü Nevşehir/TÜRKİYE, e-mail: tayfuncaymaz@nevsehir.edu.tr

Araştırma Görevlisi Şahin MENTEŞE, Celâl Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Arkeoloji Bl. Manisa/TÜRKİYE, e-mail: shnmnts1989@outlook.com

Dr. Öğr. Üyesi Handan YILDIZHAN, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü Nevşehir/TÜRKİYE, e-mail: handanyildizhan@nevsehir.edu.tr

Mehmet EMEÇ, 150. Sok. No: 13 Çeşmealtı Urla İzmir/TÜRKİYE, e-mail: emecmehmet@gmail.com. Harita, keramik ve diğer buluntu çizimlerinde Ezgi Caymaz ve Arkeolog Mehmet yurtsever katkı sağlamıştır.

¹ Araştırma için gerekli izni veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile destek sağlayan Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne teşekkürü borç biliriz.

Yarımadası'nın (antik Koraka) batı kesimini içine almaktadır. Büyük ölçüde orman örtüsüyle kaplı olan Kıran, çok engebeli bir arazi yapısına sahiptir.

Zeytinler Köyü, hemen güneyindeki Köytepe'ye yaslanmaktadır. Tepe eteğinde kuvvetli bir su kaynağı olduğu, ancak daha sonra kesildiği köy sakinleri tarafından belirtilmiştir. Kalker kayalık tepede Klâsik Döneme ait keramik hakimdir. Siyah firnisli kaplar da içeren bu keramikte *amforalar* önemli yer tutmaktadır. Tümsek oluşturan yapı yerlerinde, bazıları firnisli düz kiremit parçaları ve bol keramik parçası yer almaktadır. Tepe zirvesi yoğun kaçak kazılara maruz kalmıştır. Kazı çukurlarının kesitlerinde ince yassı taşlarla örülmüş duvar kalıntıları görülmektedir. Sarp kayalık kesimlerin dışında zirvenin bir savunma duvarı ile çevrili olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey, batı ve güney kesimlerde görülen duvar kalıntıları, büyük moloz taşlarla harçsız olarak yapılmıştır. Korunan uzunluklar 4-5 m., yükseklikler 1.5 m. civarındadır. Tepenin batı eteklerindeki yol kesitlerinde yoğun Klâsik dönem keramiği içinde MÖ 2.bine ait parçalar da saptanmıştır (Çizim 1: 1, 3-7).

Köytepe'nin batısındaki vadi, Teknecik olarak adlandırılan bir çukur alana açılmaktadır. Bir kuyunun bulunduğu bu kesim zeytinliklerle kaplıdır. Alan genelinde en yaygın keramik, Bizans Dönemine aittir. Doğu kesimde firnisli düz kiremit parçaları içeren bir yapı yeri vardır. Burada gözlenen keramikte siyah firnislilerin yanı sıra kalıp işi parçalar da yer almaktadır. Yapının Hellenistik Döneme ait bir kule (bağevi) olduğu değerlendirilmiştir.

Teknecik'in güneydoğusunda 280-300 m. yükseklikteki Taşharım, tarıma müsait geniş bir düzlüktür. Burada yağmur sularının toplandığı bir gölcük bulunmaktadır. Arazide zeytinlikler yaygındır. Gözlenen keramik daha ziyade Geç Osmanlı Dönemine aittir. Yer yer rastlanan düz kiremit parçaları, çiftlik ve kule tipi birimlere işaret etmektedir.

Zeytinler köyünün kuş uçuşu 3 km. güneydoğusundaki Ulaştırın, 583 m. yükseklikte sarp bir dağdır. Kalker kayalık tepenin zirvesinde orman gözetleme ve baz istasyonları bulunmaktadır. Bu tesislerin yapımı sırasında dar zirve sahası hemen hemen bütünüyle tahrip edilmiştir. Yamaç kıyılarında kalmış yığınlarda Bizans Dönemine ait bol miktarda düz kiremit parçası görülmektedir. Keramik buluntularda küp parçaları önemli yer tutmaktadır. Bunların dışında M.Ö. 4. yüzyıla ait bir adet siyah firnisli kap parçası ele geçirilmiştir.

Kazankaya, Zeytinler'in kuş uçuşu 4 km. doğusunda eski Çeşme yolu üzerinde bazalt kayalık tepedir. Zirve kesimi kuleyi andıran sivri formudur. Bu haliyle doğal bir kaleyi andırmaktadır. Tepe, buluntu itibarıyla fakirdir.

Kaba nitelikli bir grup kap parçası ile M.Ö. 2. binyıl süreci içinde değerlendirilebilecek bazı parçalara rastlanmıştır. Bizans Dönemine ait keramik ve düz kiremit parçaları da görülmektedir. Tepe, konumu itibarıyla önünden geçen yolu denetlemeye ve gözetlemeye uygun konumdadır. Yüzey malzemesi azlığı, buradaki faaliyetlerin kısa süreli ve düşük yoğunluklu olduğunu ortaya koymaktadır.

Zeytinler'in yaklaşık 1 km. doğusunda, Osmanlı Dönemine ait 7 büyük mezar ve daha sonraya ait bazı mezarların bulunduğu mezarlık Dedeler Mezarlığı olarak bilinmektedir. Mezarlığın çevresinde gözlenen yüzey malzemesi büyük oranda Bizans Dönemine aittir. Buluntular arasında maden cürüfları da yer almaktadır.

Taşçukur, Zeytinler güneydoğusunda Ulaştırın Dağı ile Taşlitepe arasındaki vadide ufak bir çukur alandır. Vadinin ortasından geçen toprak yol güneye Kokar istikametine devam etmektedir. Bu kesimle birlikte dağlık Kıran (Koraka) yarımadasına girilmiş olmaktadır. Yolun doğu yakasındaki yamaçlarda 20-30 hanelik ufak bir Rum köyüne ait yapı kalıntıları ve bir şapel kalıntısı yer almaktadır.

Taşçukur'un 2 km. güneyinde Küçükçukur Mevkii yer alır. Alan genelinde Geç Roma-Bizans sürecini yansıtan keramik ve çatı kiremidi parçaları yaygındır. Arazinin Geç Osmanlı Döneminde de değerlendirildiği, güney kenardaki yapı kalıntıları ve dönem keramiğinden anlaşılmaktadır.

Küçükçukur'un 1.5 km. güneyinde hafif yükselti ve düzlükler içeren Gönemse Mevkii'nde eski bir Rum köyüne ait kalıntılar bulunmaktadır. Kalkerden moloz taşlarla inşa edilmiş yapı kalıntıları itibarıyla burasının yaklaşık 20 hanelik ufak bir köy olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşimin hemen güneyinde yağmur sularının toplandığı bir gölet, kuzeyinde birbirine yakın dört kuyu vardır. Doğu istikametine devam eden bir yol, köyü yine eski bir Rum köyü olan Söğüt'e bağlamaktadır. Bu yol üzerinde köye 700 m. mesafede çok tahribata uğramış bir kilise kalıntısı bulunmaktadır.

Gönemse'nin 5 km. güneyinde Manastır Mevkii'nde bir başka Rum köyüne ait yapı kalıntıları ve ufak bir kilise kalıntısı bulunmaktadır. Köy yerinin güneyinde orman yolunun zemininde Erken Tunç keramiği saptanmıştır. Buluntular arasında keramik parçasından yapılmış dokuma tezgâh ağırlığı (Çizim 2: 5) ile taş balta parçası da yer almaktadır.

Manastır'dan sonra yükselen araziye izleyen yol Kıran Dağı (antik Korykos) eteklerine ulaşmaktadır. Kıran'ın kuzey zirvesi 708, güney zirvesi 622

m. yüksekliktedir. Eteklerindeki Kızılağaç düzlüğünde yapılan araştırmada, Geç Osmanlı Döneminden eskiye giden buluntuya rastlanmamıştır. Artık kullanılmayan bir ağılın çevre duvarlarında büyük kesme taşlar görülmüş, ancak bunların menşei belirlenememiştir.

Kıran Yarımadası'nın güneydoğu ucunda Kokar Koyu (Antik Kasystes) yer almaktadır. Buradaki Eğrikuyu Mevkii'nde Hellenistik-Roma sürecine ait bir yerleşim yeri bulunmaktadır. Gözlenen keramikte *amforalar* geniş yer tutmaktadır. Buluntular arasında pişmiş topraktan prizmatik bir dokuma ağırlığı ile cam eser parçaları da yer almaktadır. Kaçak kazı çukurlarında düzgün blok taşlarla yapılmış duvar kalıntıları ve mimari elemanlar görülmektedir. Yapıların, sahile paralel bir istinat duvarıyla desteklenen teras üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır. Eğrikuyu burnunun iç kesimi teknelerin yanaşmasına uygundur. Diğer bir ifadeyle iskele özellikleri taşımaktadır. Buna karşılık diğer kıyılarda kalker kayaların yoğun parçalanma ve dağılması neticesinde çok arızalı bir zemin oluşmuştur. Buralarda yuvarlak formlu büyük kireç ocağı kalıntıları görülmektedir. Kokar Koyu çok elverişli liman konumuna sahiptir. Ancak buraya karadan ulaşım, diğer bir deyişle kara bağlantısı günümüzde bile oldukça zordur. Eski dönemlerde yüksek Kıran kesiminden buraya inip-çıkmanın ve yük taşımanın güçlüğü açıktır. Diğer yandan ekonomik bir bağlantıyı gerektirecek yerleşim ağı da yoktur. Kıran Yarımadası'nın devirler boyunca ücra ve önemli ölçüde ıssız olduğu anlaşılmaktadır. Bu paralelde Hellenistik-Roma sürecinde bölgede, ürünlerini Eğrikuyu limanından sevk edecek ve ihtiyaç duyduğu mal ve ürünleri de bu liman vasıtasıyla temin edecek yerleşimler yoktur. Buna göre Eğrikuyu ve genel olarak Kokar Koyu, tamamıyla denizle ilgili bir işleve sahip görünmektedir. Strabon, Korykos (Kıran) Dağı kıyısındaki suların korsan yatağı olduğunu ve tüccar gemilerini talan ettiklerini bildirmektedir².

I.2. Yağcılar

Köy sahası İçmeler altından Sığacık Körfezi'ne kadar uzanmaktadır. Arazi batıdan yüksekliğin yer yer 600 m.ye yaklaştığı dağlarla sınırlıdır. Bu kütle, güneybatıda yüksek Kıran kesimine bağlanmaktadır. Köy, sahilden 7 km. içeridedir. Körfezde, Demircili Köyü'ne ait bir bölüm dışında geniş bir sahil hattı köy sınırları içinde kalmaktadır.

² XIV I.32

Düverli Koyu, Yağcılar kesiminin Kıran Yarımadası'na bağlandığı dirsek- te yer alır. Bu koy, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında, antik yazarların bildirdiği Airai/Erai ve Khalkideis'in lokalizasyon çalışmaları bünyesinde ele alınmış ve araştırılmıştır³. Sahilin hemen gerisinde ufak bir kıyı ovası bulunmaktadır. Buradaki iki kuyuda yaz-kış su eksik olmadığı çevreyi tanıyanlar- ca bildirilmiştir. Sahil şeridinin iki tarafı kalker kayalık, ortası kumsaldır. Kıyı boyunca Geç Roma-Erken Bizans Dönemine ait yapı kalıntıları yer almaktadır. Yapılar, düzeltilmiş kayalık zemine kaba yonu ve moloz taşlarla horasan harcı kullanılarak inşa edilmiştir. Bazı evlerde düzlenen kayalar, arka duvarı oluşturmuştur. Tüm duvarları belirgin bir yapı 10x8 m. boyutlarındadır. Çatıların düz kiremitlerle kapatıldığı anlaşılmaktadır. Her iki kanatta kayalara oyulmuş merdivenler yer almaktadır. Kayalarda oturma, malzeme koyma gibi çeşitli maksatlarla oluşturulmuş düz alanlar ve hazneler bulunmaktadır. Yapılar koy sahilleri boyunca bir kolyenin taneleri gibi dizilmiştir. Batı kanatta sahile dik inen bir yol etrafında da yapı kalıntıları vardır. Bu yerleşimin esas olarak denizle ilişkili bir ekonomiye sahip olduğu açıktır. Yerleşimin, ufak kıyı ovasını ve zeytinliklerle kaplı tepeleri de değerlendirmiş olması tabiidir. Koya ulaşım bugün de daha ziyade denizden olmaktadır. Karadan Söğüt Vadisi'ne çıkan bir bağlantı vardır.

Düverli'nin doğusunda iki parçalı Papazboğazı Koyu yer almaktadır. Denizdeki bir kaya kütleli, kıyı önünde bir boğaz oluşumuna yol açmıştır. Koyda ufak çaplı tarıma müsait düzlükler vardır. Burada kule (bağevi) konumunda yapı kalıntıları ve Osmanlı Dönemi sonlarına ait keramik yer almaktadır.

Mersinlikuyu, İçmeler'den kuzey-güney doğrultusunda Yağcılar-Demircili yoluna inen toprak yol kenarındadır. Yağcılar köyünün kuş uçuşu 2 km. kuzeydoğusundadır. Yaygın düz kiremit ve keramik parçaları burada Geç Roma-Erken Bizans Devrine ait bir yerleşim bulunduğunu göstermektedir. İş makinesi kullanarak yapılmış kaçak kazılarla yapı kalıntıları ortaya çıkarıldığı ve tahrip edildiği görülmektedir. Enkaz içinde mermer sütun, alınlık parçaları, büyük kesme taşlar, taş ve pişmiş topraktan döşeme elemanları ve mozaik taban parçaları yer almaktadır. Yerleşim yerinin hemen güneyinde bir kil ocağı bulunmaktadır.

Kuşçular-Demircili-Yağcılar yol kavşağının hemen güneydoğusundaki Yanıktepe'de dağınık ve seyrek olarak Bizans Dönemi keramiği görülmüştür. Burada RES tesisleri yer almaktadır.

³ Weber 1904: 224-225; Keil 1912: 62

I.3. Demircili

Demircili, sahip olduğu arazi itibarıyla küçük bir köydür. Köy sahası güneyde kısa bir sahil şeridini de kapsar. Bu kesimde Ada olarak adlandırılan bir yarımada vardır. Thukydides'in Airai⁴, Strabon'un Erai⁵ olarak bildirdikleri Teos yakınındaki antik yerleşimin burası olduğu öne sürülmektedir⁶. 1984-86 yıllarında N.Tuna⁷, 1985 yılında R.Meriç⁸ tarafından, yarımada ve çevresinde yüzey araştırmaları icra edilmiştir. Dar bir boyunla karaya bağlanan 22 m. yükseklikteki yarımadanın doğu ve kuzeybatı kıyıları oldukça dikdir. Güney kıyıları nispeten az eğimli, ancak kalker kayaların parçalanması nedeniyle çok arızalıdır. Yarımada boynunun her iki tarafı uygun liman koşullarına sahiptir. Bugün burası Demircili Köyü'nün limanıdır. Askeri tatbikatlar bünyesinde yarımada üzerinde yol açılması tahribata neden olmuştur. Yüzey malzemesi, yarımadanın daha çok Klâsik Dönemde yerleşime sahne olduğunu göstermektedir. Malzeme, özellikle toprak akmasına maruz kalan kuzeybatı kesimde yoğunluk göstermektedir. Keramik, firnisli zarif kaplardan *mortar*, *amfora* ve küplere kadar çeşitlilik göstermektedir. Kalıntılar yarımada yerleşiminin bir savunma duvarı ile çevrelendiğini göstermektedir. Yerleşimin girişi, arazi yapısına göre kuzeybatıda olmalıdır. Nitekim yeni yol da bu kesimde açılmıştır. Yapı kalıntıları yüksek kesimde yoğunlaşmaktadır. Bunlar zaman içinde bir şekilde yüzeyde kalabilmiş ya da yol yapımı ve kaçak kazılarla açığa çıkmış kalıntılardır. Bazı yapıların temellerinde ana kayadan yararlanıldığı, kesilerek ve düzeltilerek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kalıntılarda kabayonu taşlarının yanı sıra düzgün büyük kesme taşlar da görülmektedir. Saptanabilen yapıların dikdörtgen formlu olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ikisinin boyutları 15x6 ve 12x6 m. olarak ölçülmüştür. Diğer yandan apsidal bir duvara da rastlanmıştır. Yapı yerlerinde görülen diğer elemanlar, zıvanalı bloklar, düz kiremit ve kapama parçalarıdır. Yarımadanın yapı kurmaya elverişli sahası 50-60 dönüm civarındadır. Kuzeybatıda kaymayla açığa çıkan dolguda, yoğun Klâsik Çağ keramiği arasında M.Ö. 2.binyıla ait bazı parçalar ele geçirilmiştir (Çizim 1: 2).

Demircili vadisinin güneybatı ucunda Yağne (Yağhane) Tepesi yer alır. Bu tepenin limana doğru burun yapan kesiminde Erken Tunç keramiği tes-

4 VIII 19-20

5 XIV 644

6 Weber 1904: 225-226; Keil 1912: 61-62

7 Tuna 1988: 307-309

8 Meriç 1987: 303

pit edilmiştir. Büyük kısmı kaba nitelikli olan bu keramikte ağız kenarından yükselen tutamaklı çanak, boyunlu çömlek ve ayaklı kap formları ayırt edilmektedir (Çizim 2: 1-4). Keramik yayılım sahası itibarıyla burada ufak bir yerleşim ya da gözetleme maksatlı bir birim bulunduğu öngörülebilir. Doğu eteğinde Geç Roma-Erken Bizans keramiği yer almaktadır.

Demircili limanının doğusundaki Bodrum Koyu'nda büyük bir yapıya ait kalıntılar vardır. İlk kez Numan Tuna tarafından belgelenen⁹ bu yapı, kısmen kalker kayalıktan istifade edilerek yapılmıştır. Yapının önünde 10x4.5 m. boyutlarında bir balık havuzu vardır. Yapı yerinde ele geçirilen keramik ve düz kiremit parçaları Geç Roma-Erken Bizans Dönemine aittir.

Demircili Köyü'nün 1.5 km. kuzeydoğusunda Eski ya da Yukarı Demircili olarak bilinen köy yeri bulunmaktadır. Bu köy yeri, çevreye hakim bir tepe üzerindedir. Kuzeyindeki ufak vadide tarıma müsait alanlar vardır. Köy evlerinin taştan yapıldığı, duvar kalıntılarında ve etrafa yayılan malzemeden anlaşılmaktadır. Köy yerinin yaklaşık olarak merkezinde büyükçe bir yapıya ait büyük kesme taşlarla yapılmış duvar kalıntıları görülmektedir. Köy sahasında gözlenen keramik Osmanlı Dönemine aittir.

Cumalı eski köy yeri, Demircili Köyü'nün 4 km. kuzeydoğusunda, Kuşçular yolunun hemen kenarında tepe üzerindedir. Toplama taşla inşa edilmiş yapı kalıntıları, 35-40 hanelik ufak bir köye işaret etmektedir. Saha genelinde Osmanlı Dönemi keramiği görülmektedir. Köy yerinin 400 m. güneybatısında ve Demircili yolunun güney kenarında Geç Roma-Erken Bizans Dönemine ait bir ufak bir yerleşim birimi bulunmaktadır. Sahanın doğusunda az miktarda Erken Tunç keramiği tespit edilmiştir.

1.4. Bademler ve Ovacık

Bademler Köyü, Urla Yarımadası'nı doğudan sınırlayan ve Güzelbahçe-Seferihisar arasında uzanan çöküntü vadisinin batı yamaçlarındadır. Ancak köyün arazisi vadinin doğu tarafında da devam etmektedir. Köy, köklü kooperatifçilik faaliyetleri ve ilk köy tiyatrosuna sahip olmakla tanınmıştır. Bademler-Urla yolu üzerindeki Ovacık, 1960'lardan sonra köyleşmiş bir birmedir.

Bademler'in hemen batısındaki Bozyaka Tepesi'nde, yaygın keramik buluntuları ve bir hamam kalıntısı itibarıyla Osmanlı Dönemine ait bir yerleşim

⁹ Tuna 1988: 310

yeri bulunmaktadır. Duvarları 0.50 m. civarında korunmuş hamam, 8.40x6.50 m. boyutlarında, enine sıcaklıklı çifte halvetli plâna sahiptir. Bazalt cinsi kaba yonu ve moloz taşlarla inşa edilmiştir. Hemen yanında bir su kuyusu vardır.

Ovacık'ın hemen 500 m. güneybatısındaki Dolaplıkuyu Mevkii'nde Osmanlı Dönemine ait bir köy bulunduğu anlaşılmaktadır. Halen akar durumda bir su kaynağı, bunun yanında kireçtaşı kayaya oyulmuş ezme teknesi, dere yatağına yakın tonozlu ufak bir su sarnıcı ve dolaplı kuyu kalıntıları, köy yerindeki başlıca kalıntılardır.

Ovacık-Bademler yolu üzerindeki İğdelipınar Tepesi'nde yol açma çalışması sırasında zeminde bir fırın/ocak kalıntısı ortaya çıkmıştır. Hemen yanında bir su kaynağı ve kil yatağı vardır. Çevrede düz kiremit parçalarına sık rastlanması bakımından burada bir kiremit ocağı bulunduğu değerlendirilmiştir. Bademler köyünün kuzeyinde Tekkebaşı Mahallesi'ne sapan yolun kenarındaki tarlalarda yapılan araştırmada, Osmanlı dönemine ait keramik buluntuların yanı sıra pişmiş topraktan künk parçaları saptanmıştır.

1.5. Özbek

İzmir ve Gülbahçe körfezleri arasında kalan kesim Özbek Yarımadası olarak adlandırılır. Bu yarımadanın doğu kesimi Özbek Köyü arazisidir.

Özbek kuzeyindeki Yuvaca'nın, M.Ö. 4. yüzyıl, Geç Roma-Erken Bizans ve Osmanlı dönemlerinde yerleşime sahne olduğu anlaşılmaktadır. Burada halen gür akışlı bir su kaynağı vardır. Güneye doğru alçalarak devam eden arazi Yuvacaaltı olarak bilinmektedir. Özbek-İlksu yolu bu arazinin içinden geçmektedir. Arazi genelinde Geç Roma-Erken Bizans keramik ve kiremit parçaları yaygındır. Yuvaca'ya yakın yamaçlarda kaçak kazı neticesinde çıkarılıp parçalanmış pişmiş topraktan lâhit parçaları görülmüştür.

Eğriliman Koyu'nun ağzındaki Manastır Mevkii'nde Geç Roma-Erken Bizans Devrine ait yerleşim yer almaktadır. Sahanın hemen güneyinde boksit ocağı kalıntıları bulunmaktadır. Arazide yer yer kireç ocağı kalıntıları da görülmektedir. Sahilde fener olduğu düşünülen kule formulu büyük bir yapı yer almaktadır. Bu yapının önünde bir iskele kalıntısı vardır.

Özbek Köyü'nün kuzeybatısında Maksut ve Ilıca Tepeler arasındaki ufak Adacık Koyu'nda Erken Tunç keramiği saptanmıştır. Bu keramikte omurgalı çanaklar, içe geniş kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar, içe dönük ağız kenarlı yuvarlak omuzlu çanaklar, dikey ve yatay kulplar, düz ya da çukur tabanlı dipler dikkat çekmektedir (Çizim: 3-4). Kıyı kesitinde yüzeyin 2 m.

altında moloz taşlarla yapılmış duvar kalıntıları ile yanık ve küllü katmanlar görülmektedir.

Urla-Özbek yolu üzerinde, bir yumurta fabrikasının da kurulu olduğu Saraçtepe eteklerinde Geç Roma-Erken Bizans Dönemine ait bir yerleşim yeri bulunmaktadır. Burada kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış bir kiremit fırını/ocağı kalıntısı yer almaktadır. Kalkerden moloz taşlarla yapılmış fırın, fıçı formundadır. Korunan boyu 2.70 m., orta kısımda çapı 4.50 m.dir. Fırın dışında çok miktarda düz kiremit parçası ve cüruf görülmektedir. Alan dahilinde az miktarda M.Ö. 4. yüzyıla ait keramik ve düz kiremit parçasına da rastlanmıştır.

Saraçtepe yerleşiminin kuzeydoğusundaki ormanlık sahada kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış Klazomenai tipi pişmiş toprak lâhitler içeren bir alan vardır. İlk defa 2016 yılında araştırdığımız bu alan, Özbek sakinlerince Gâvuryeri olarak bilinmektedir. Bu yılki araştırmamızda aynı sahada diğer bir kaçak kazı yeri saptanmıştır. Kazı çukurunun civarında pişmiş toprak lâhit parçaları görülmektedir.

Burgaztepe, Gâvuryeri nekropol sahasının kuzeyindedir. Tepenin doğu eteklerindeki bir tarlanın kenarında taş eserlerden oluşan büyük bir yığın görülmüştür. Yığında mermer sütun, zıvana delikli ve kenetli eleman parçaları, büyük kesme taşlar, zeytinyağı değirmeni pres taşları, üzüm ezme teknesi, mermer dibek gibi elemanlar yer almaktadır. Araştırma süremiz içinde bu malzemenin menşeyini belirlemek mümkün olmamıştır.

I.6. Barbaros

Urla ilçesinin batısında aynı adlı ovada yer almaktadır. Bölgede su kıtadır. Yakın zamanlara kadar su ihtiyacı kuyulardan ve özellikle sarnıçlardan sağlanmıştır. Barbaros sakinleri, köyün eskiden Başköy Mevkii'nde olduğunu belirtmektedirler. J. Keil, 1910 yılında yarımada yaptığı araştırmalarda Başköy'ü de ziyaret etmiştir¹⁰. Burada da su, sarnıç ve kuyulardan temin edilmektedir. Bununla birlikte, köy yerinin güneyinde Başköy Çeşmesi olarak bilinen eski bir çeşme vardır.

Başköy bölgesinde en eski buluntular Geç Neolitik Çağa aittir. Tepeüstü kesiminde yer alan yerleşim, buluntuların yayılımı bakımından 5-6 dönümlük bir araziye kapsamaktadır. Kırmızı tonlarda yüzeye sahip Neolitik keramikte (Çizim 5: 1-5), s-kenarlı derin çanaklar yaygındır. Açık ya da kapalı

¹⁰ Keil 1912: 53

kaplarda dikine tünel tutamaklar sık kullanılmıştır. Yontma taş endüstrisinin hammaddesi büyük ölçüde yerel çakmaktaşlarıdır. Obsidyenin daha az yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Dilgi ve dilgicikler en çok görülen alet tipidir. Çekirdekler çoğunlukla mermi biçimlidir (Çizim 5: 8-9).

Başköy'ün diğer kesimlerinde, özellikle Örenharımı Mevkii'nde Bizans keramiği yaygındır. Keil'de Başköy'de Bizans buluntularına vurgu yapmıştır. Osmanlı Dönemi keramiği nispeten daha az yer tutmaktadır. Örenharımı'na bitişik Mezarlıklarla Mevkii'nde kilise olması muhtemel yapı kalıntıları yer almaktadır. Kalıntılar büyük ölçüde çalılarla örtülmüştür.

Barbaros'un yaklaşık 1 km. kuzeyindeki Sarınçbaşı Mevkii'nde yaklaşık 5 m. çapında ve 8 m. derinliğinde bir kuyu bulunmaktadır. Kuyunun çevresinde yaklaşık 3 dönümlük bir alana yayılan keramik buluntular, Geç Klâsik Dönemi yansıtmaktadır.

Köy içindeki Eski Cami'nin haziresindeki en eski mezar taşı 1154 (1741-42) tarihini taşımaktadır. Minare inşa kitâbesi 1313 (1897-98) tarihlidir. Köyde üç mezarlık bulunmaktadır. Kepekli mezarlığında Osmanlı Dönemi sonları-Cumhuriyet Dönemi başları, Maşacıklar mezarlığında harf devrimini takip eden yıllara ait mezarlar çoğunluktadır. Bugün de kullanılan Çamlık mezarlığı, çok sayıda eski mezar içermektedir.

Köyün yaklaşık 500 m. kuzeyinde bir su değirmeni kalıntısı yer almaktadır. Havuz, su kanalları ve öğütme bölümlerinden oluşan değirmenin 50'li yıllara kadar kullanıldığı köy sakinlerince belirtilmiştir.

1.7. Birgi

Birgi Köyü, Barbaros'un güneybatısındadır. Köyün kenarındaki Değirmen-tepe'de yaptığımız araştırmalar, köy tarihinin Tunç çağı kadar geriye gittiğini göstermektedir. Değirmen-tepe'nin hemen kuzeydoğusunda bir su yapısı bulunmaktadır. 3.50x3.50 m. kare plânlı, tek kubbeli yapı, kabayonu ve moloz taşlarla inşa edilmiştir. Hemen yakınında iki kuyu görülmektedir. Buradaki yapının Aydınoğlu İsa Bey zamanında yapılmış Birgicik Musluğu olduğunu ortaya koyan vakıf kaydı mevcuttur¹¹. Burasının Urla-Çeşme arasındaki kervan yolu üzerinde bir dinlenme yeri olduğu, kuyulardan çekilen suyun mekân içinde yolcular için hazır tutulduğu değerlendirilmektedir. Musluk yapısı, yarımada Beylikler Dönemini yansıtan ayakta kalmış nadir yapılardan biridir.

¹¹ Akın 1946: 146

Köy camisinin avlusunda bitkisel motiflerle bezeli iki mermer kaide, Harmanyeri Küme Evler Sokağı'nda avlu duvarında taştan iki plastik eser görülmüştür.

1.8. Kuşçular-İçmeler

Kuşçular, Urla'nın en geniş araziye sahip köylerinden biridir. Kuzeybatıdaki İçmeler kesimi, bu sahayı Gülbahçe Körfezi'ne bağlamaktadır.

Kuşçular'ın 1.5 km. batısındaki Çakallar Mevkii Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik dönemlerinde iskân görmüştür. Geç Neolitiğin kırmızı astarlı-perdahlı keramiğinde derin çanaklar, boyunsuz ya da kısa boyunlu çömlekler, düz ağız kenarlı büyük çömlekler başlıca formlardır (Çizim 6: 1-5). Dikine tünel tutamakların kullanıldığı kaplar, daha çok hafif yüksek diplere sahiptir (Çizim 6: 7-8). Çakmaktaşı ve obsidyenden mermi biçimli çekirdekler, dilgi ve dilgicikler (Çizim 5: 6, 10-11), perdah aleti, el taşı ve balta parçaları (Çizim 5: 12) diğer buluntuları oluşturmaktadır. Erken Kalkolitik dönem keramiği kahve ve gri tonlarda yüzeye sahiptir. Bu keramikte tutamaklı açık çanaklar ve çeşitli boylarda çömlekler yaygındır (Çizim 7: 1-5). Dikey kulpların bir kısmı mahmuzludur (Çizim 7: 6). Dipler genellikle basit formludur (Çizim 7: 9) Bazı kapların kısa ayaklı olduğu anlaşılmaktadır (Çizim 7: 10). Perdah bezeme karakteristiktir. Kazıma bezemeli parçalara da rastlanmaktadır (Çizim 7: 7). Keramik ağırşaklar diğer bir buluntu türüdür (Çizim 7: 8).

Kuşçular'ın hemen doğusundaki Helvacılar Mevkii'nde 15.yüzyıla tarihlenen ve doğal etkenlere karşı ayakta kalmakta direnen bir cami kalıntısı yer almaktadır. Ancak caminin tuğla örgülü kubbesindeki derin çatlaklar, olası bir çökmeye işaret etmektedir.

İlk kez 2017'de araştırdığımız Sarıabdallar eski köy yeri, ovada bir tepeliğin üzerinde yer almaktadır. Yüzeyde yer yer taş temel kalıntıları görülebilmektedir. Keramik buluntular Osmanlı Dönemine aittir.

Kuşçular doğusunda Gazideresi kesiminde Zindan adıyla bilinen kalıntılar yer almaktadır. Makilerle örtülmüş durumdaki kalıntılar, bir hamam yapısına ait görünmektedir. Yapı civarındaki arazide gözlenen keramik Osmanlı Dönemine aittir.

Gazideresi Bölgesi'nde Zindan Mevkii'nin kuzeydoğusunda kalker kayalık arazide kaçak kazılarla girilmiş büyük bir yer altı oyuğu/boşluğu yer almaktadır. Oyuk, daha ziyade yoğun kazılarla biçimlenmiş görünmektedir. Araştırmamız sırasında gerekli donanım bulunmaması nedeniyle oyuk için-

de inceleme yapılamamıştır. Çevre yüzeyinde arkeolojik kalıntı ve buluntuya rastlanmamıştır.

Adatepe, İçmeler Ovası'nı güneyden sınırlayan tepelerden biridir. Ovaya bakan güney eteklerinde Erken Bizans Dönemine ait keramik ve düz kiremit parçaları yaygındır. Buradaki Rasim Tetik Tarlası'nda kuyu açma çalışması sırasında 3-4 m. derinlikte çakmaktaşı içeren kaya kütesine tesadüf edilmiştir. Kalker kayaç bünyesindeki çakmaktaşı mat siyahımsı gri renklidir.

II. SONUÇ

2018 yılı araştırmalarında ilçenin güney kesimlerine ağırlık verilmiştir. Bu bünyede kıyı şeridinde liman özelliğine sahip koyların erken dönemlerden itibaren yerleşim ve faaliyetlere sahne olduğu görülmüştür. Demircili Limanı'na nazır Yağne (Yağhane) Tepe'de gözlenen Erken Tunç keramiği, şimdilik bu kesimdeki en erken buluntulardır. Aynı limanda Ada adıyla bilinen yarımada, önceki araştırmacılar tarafından antik Airai/Erai ile özdeşleştirilmiştir. Araştırmamızda, yarımada M.Ö. 2. binyıla ait keramik buluntuları da tespit edilmiştir. Kıyı hattının en batısındaki Düverli, Geç Roma-Erken Bizans Dönemine ait ufak bir liman yerleşimi hüviyetindedir. Burada kayaların düzeltilmesiyle yapılmış yapı kalıntıları, ufak koyun yay biçimli kıyılarına dizilmiştir. Teknelerin, kayalara oyulmuş merdivenlerle inilen iskelelere bağlandığı anlaşılmaktadır. Bodrum koyunda da aynı döneme ait kısmen kayaların kesilmesiyle yapılmış bir yapı kalıntısı vardır. Villâ tipi yapının önünde bir balık havuzu bulunmaktadır.

Barbaros Ovası güneyinde Zeytinler Köyü'nün yaslandığı Köytepe, Klâsik Dönemde yoğun yerleşime sahne olmuştur. Bunun yanı sıra M.Ö. 2. binyıla ait keramik buluntular da saptanmıştır. Zeytinler Köyü arazisi, güneydeki yüksek Kıran Yarımadası'nın büyük kısmını da kapsamaktadır. Burada ana vadiyi takip eden yol üzerinde bir dizi ufak Rum köyü yer almaktadır. Bunlardan Manastır Köyü civarında Erken Tunç keramik buluntuları ele geçirilmiştir. Bu buluntular, günümüzde bile hemen hemen ıssız durumda olan bu yüksek ve sarp kesimde Prehistorik yaşamın varlığını ortaya koymaktadır. Kıran (Antik Koraka) Dağı dik bir eğimle güney denizine kavuşmaktadır. Buradaki Kokar (antik Korakes) Koyu'nda Hellenistik-Roma sürecini yansıtan izole bir yerleşim dikkat çekmektedir. Bu yerleşimi, Strabon'un bildirdiği Korykoslu korsanlarla ilişkilendirmek olasıdır.

Özbek Yarımadası'nda 2016'da başlattığımız çalışmalar gelişerek devam etmektedir. Yarımadanın batı kıyılarındaki Adacık Koyu'nun Erken Tunç

Çağı topluluklarına ev sahipliği yaptığı anlaşılmaktadır. Karşı sahildeki Gülbahçe’de de çağdaş bir yerleşim vardı. Çayırçık, Yuvaca ve Gâvuryeri mevkilerinde Arkaik-Klâsik sürecini yansıtan yerleşim üniteleri ve mezarlıklar saptanmıştır. Geç Roma-Erken Bizans Döneminde yarımada genelinde olduğu gibi burada da ekonomik faaliyetlerin ve nüfusun arttığı anlaşılmaktadır. Kireç ve boksit ocakları ile bir fener kulesinin bulunduğu Manastır ve bir kiremit fırını saptanan Saraçtepe, bu döneme ait birimlerdir. Burgaztepe eteğinde bir tarlanın kıyısına yığılan mimari elemanlar, bölgedeki bir yerleşim alanından getirilmiş olmalıdır. Bu malzeme, blok taşlarla inşa edilmiş sütunlu yapı ve yağ değirmeni kalıntıları içeren bir yerleşime işaret etmektedir. Güneyde Yağcılar Mersinlikuyu’da da kaçak kazılarla tahrip edilmiş benzer mimari kalıntılar içeren bir yerleşim bulunmaktadır.

İlçenin batı kesimindeki araştırmalar, Barbaros ve Birgi köylerinin arazisi içinde gerçekleştirilmiştir. Barbaros’un kuzeyindeki Başköy, eski yerleşimcilerin tercih ettiği bir kesimdir. Daha önce de araştırdığımız Tepeüstü, Geç Neolitik Dönemde iskân görmüştür. Yerleşim yoğunluğu Bizans Dönemindedir. Buluntular, Osmanlı Devrinde nispeten küçük bir yerleşimin varlığına işaret etmektedir. Yarımada’nın, M.Ö. 14 .yüzyıl başlarında Aydınoğulları tarafından fethedildiği bilinmektedir. Birgi Köyü yakınındaki Birgicik Musluğu, bu beylik dönemine ait ayakta kalabilmiş nadir eserlerden biridir.

Gülbahçe Körfezi’nin güneyindeki Çakallar Mevkii, erken köylere ait kültür dolgununu barındırmaktadır. Yan yana iki tarladan birindeki yüzey buluntuları Geç Neolitik, diğerindekiler Erken Kalkolitik Çağa aittir. Alanın kuzeyi otoyol tarafından ortadan kaldırılmıştır. Mevcut alan, her araştırma sezonunda ziyaret edilmekte ve korunma durumu izlenmektedir.

KAYNAKÇA

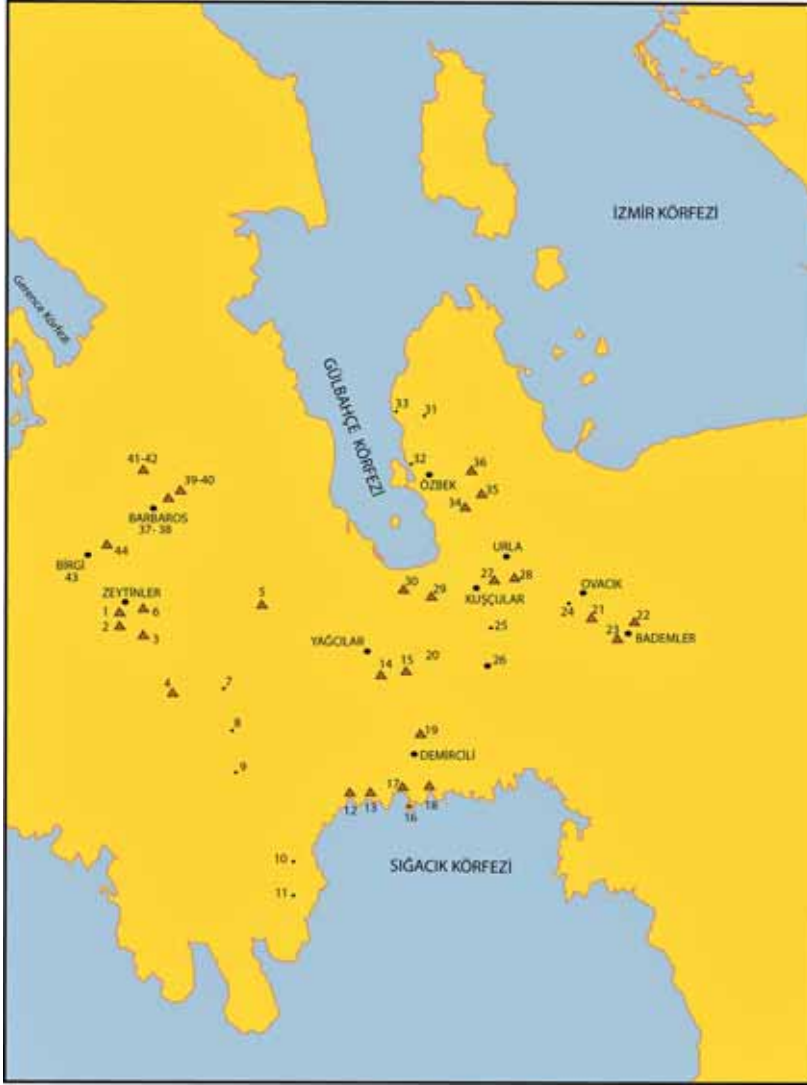
AKIN, HİMMET, 1946, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, İstanbul.

KEIL, JOSEF, 1912, “Forschungen in der Erythraia”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, Band XV, 49-74.

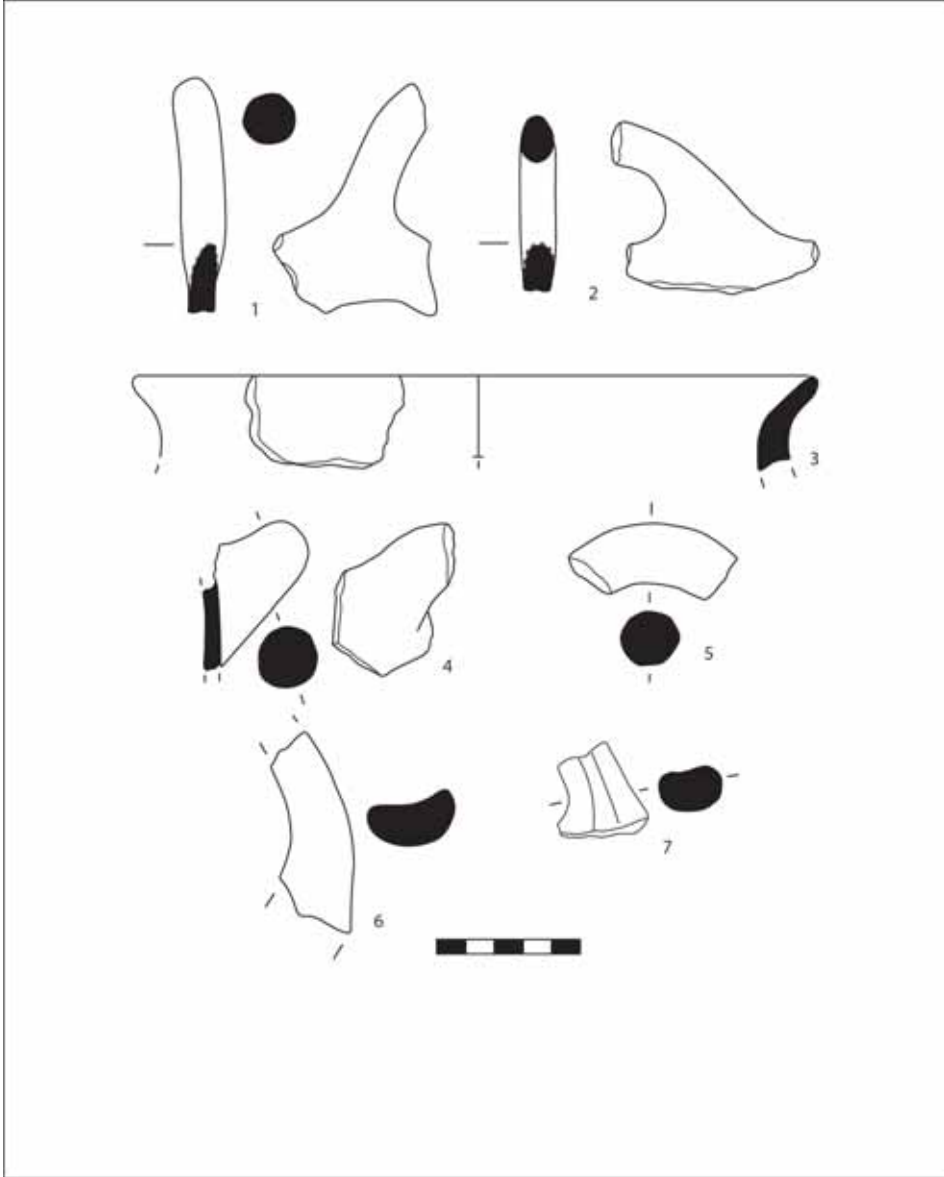
MERİÇ, RECEP, 1987, “1985 Yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırması”, *IV.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 301-310.

TUNA, NUMAN, 1988, “Tonia ve Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, 1985-1986”, *V.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 303-357.

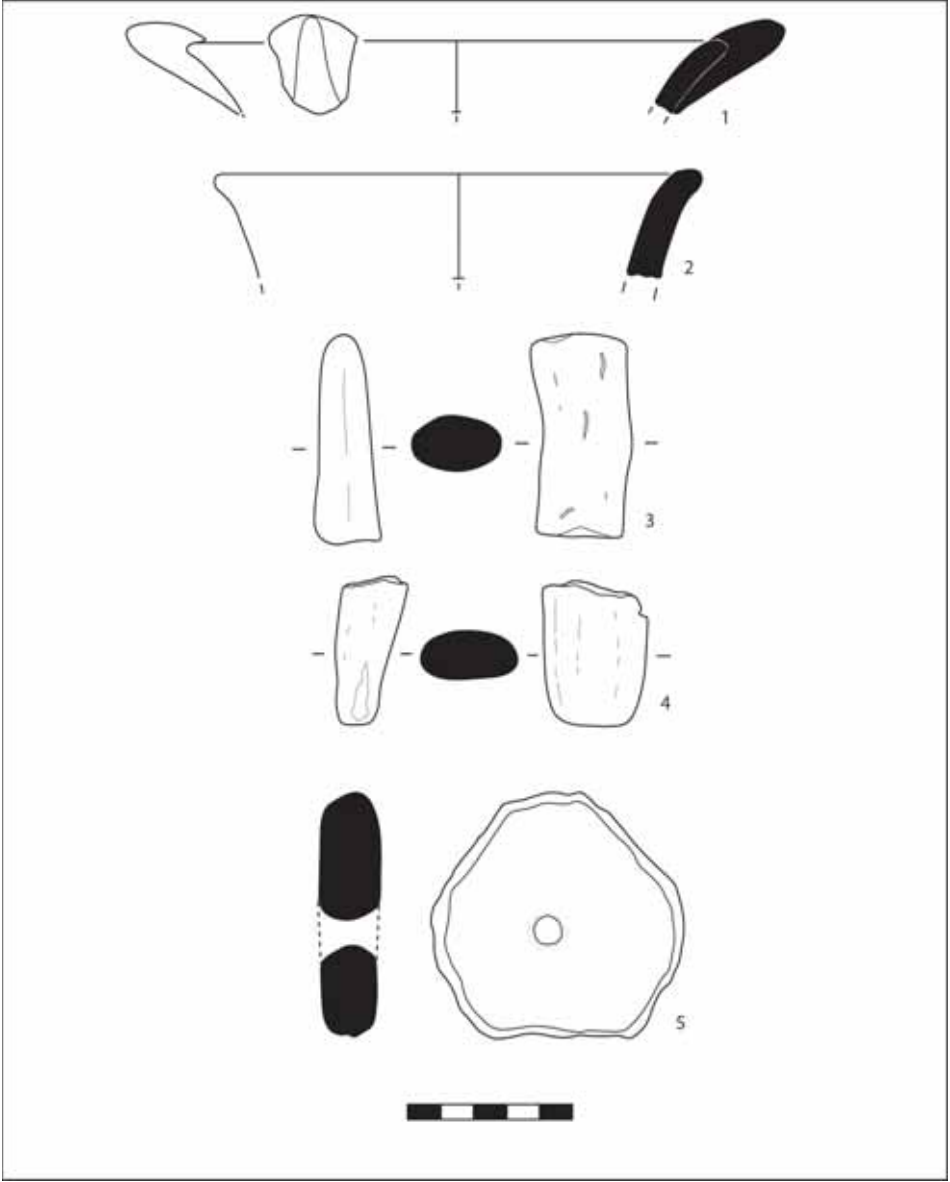
WEBER, G., 1904, “Zur Topographie der Ionischen Küste”, *Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts Athenische Abteilung*, XXCIXI 222-236.

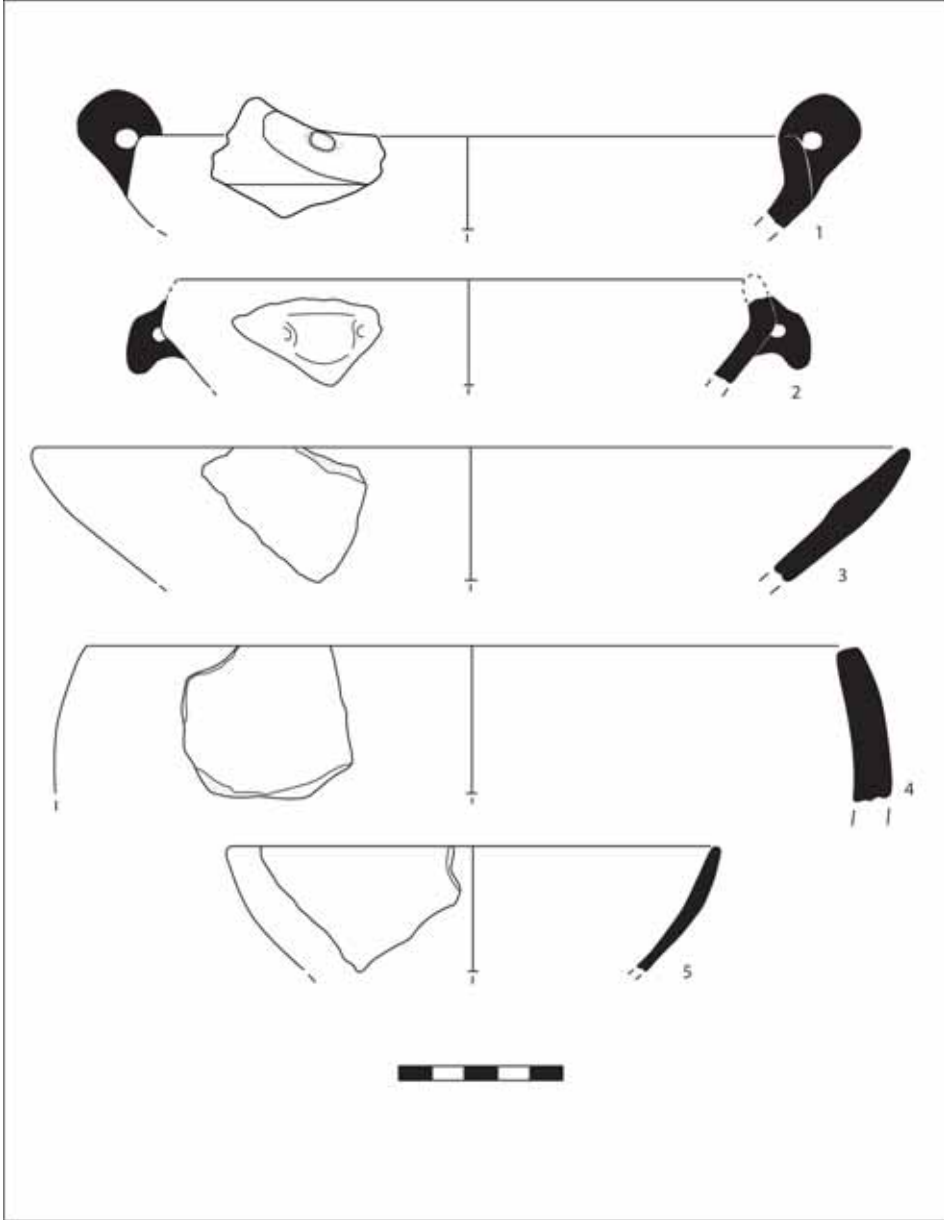
Harita 2: 2018 yılında araştırılan yerler: 1.Köytepe, 2.Tekneckik, 3.Taşharım, 4.Ulaştırın, 5.Kazankaya, 6.Dedeler Mezarlığı, 7.Taşçukur, 8.Küçükçukur, 9.Gönemse, 10.Manastır, 11.Kızılağaç, 12.Eğrikuyu, 13.Düverli, 14.Papazboğazı, 15.Mersinlikuyu, 16.Yanıktepe, 17.Demircili Adası, 18.Yağne (Yağhane) Tepesi, 19.Bodrum, 20.Yukarı Demircili, 21.Cumalıköy, 22.İğdelipınar, 23.Tekkebaşı, 24.Bozyaka, 25.Dolaplıkuyu, 26.Helvacılar, 27.Sarıabdallar, 28.Zindan, 29.Yeraltı oyuğu, 30.Çakallar, 31.Adatepe, 32.Yuvacaaltı, 33.Manastır, 34.Adacık, 35.Saraçtepe, 36.Gâvuryeri, 37.Burgaztepe, 38.Eski Cami, 39.Barbaros mezarlıkları, 40.Sudeğirmeni, 41.Sarıncbaşı, 42.Başköy, 43.Tepeüstü, 44.Örenharımı, 45.Birgi, 46.Birgicik Musluğu.

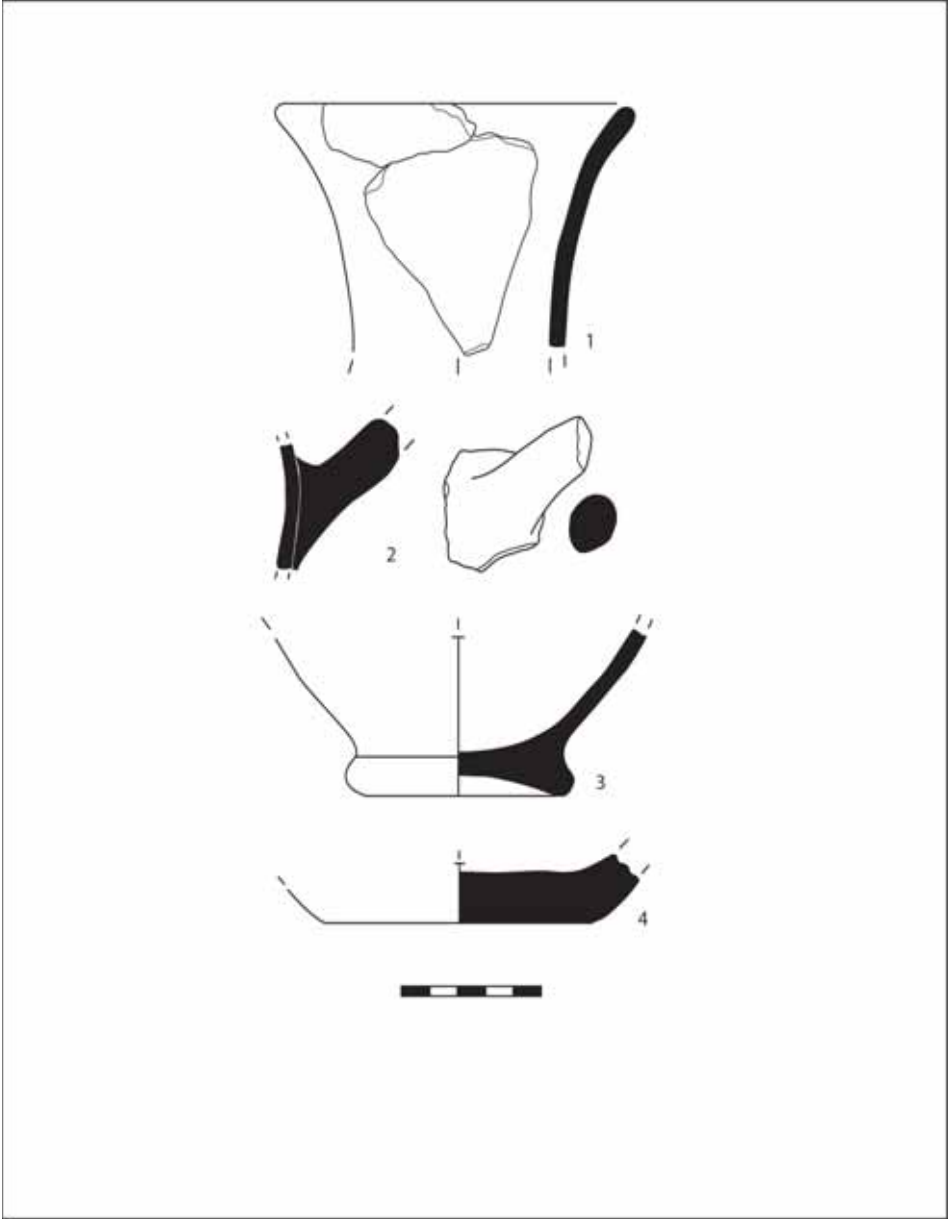
Çizim 1: Köytepe ve Demircili Adası M.Ö. 2.binyıl keramik buluntuları.

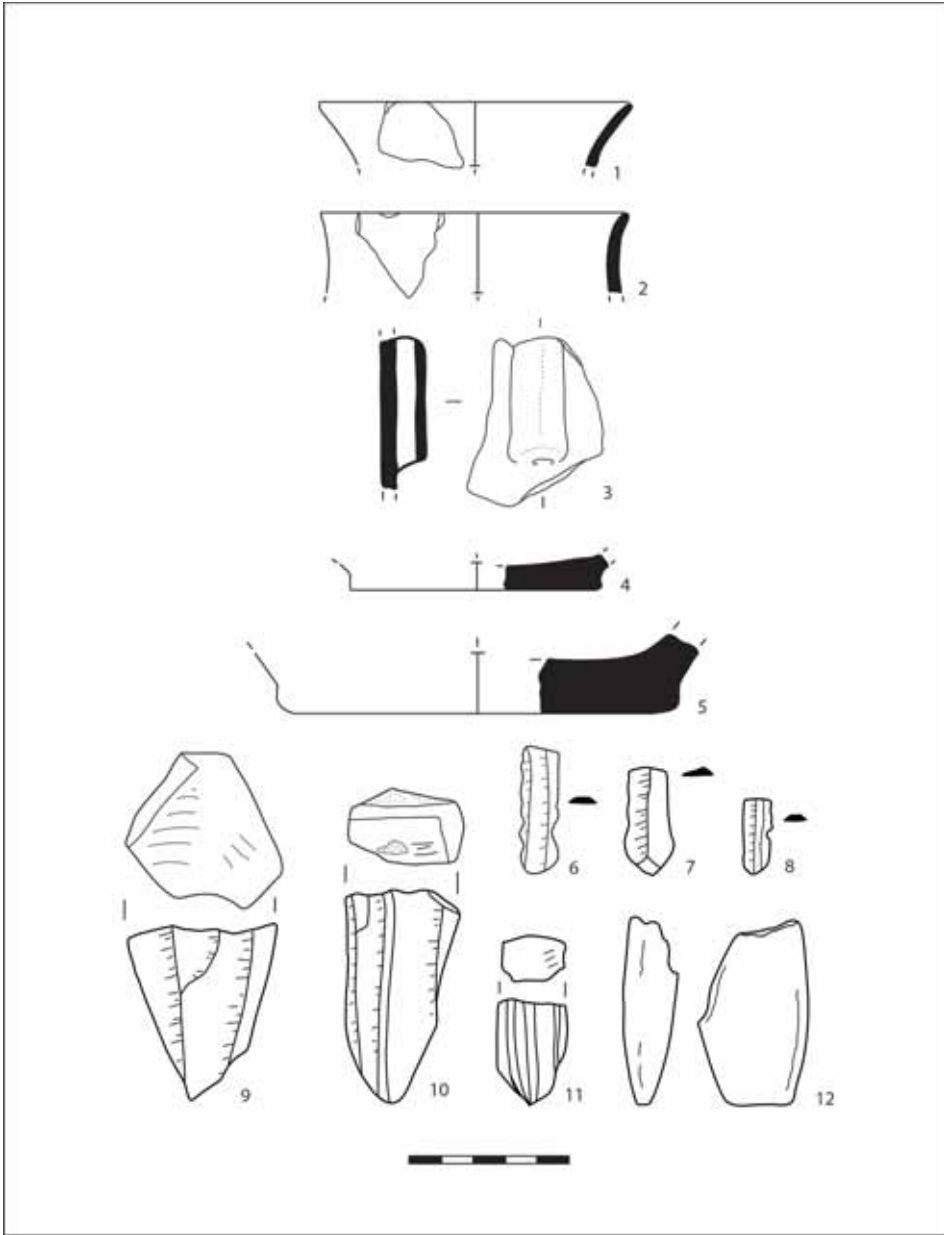
Çizim 2: Yağnetepe ve Kıran Manastır Erken Tunç keramik buluntuları.

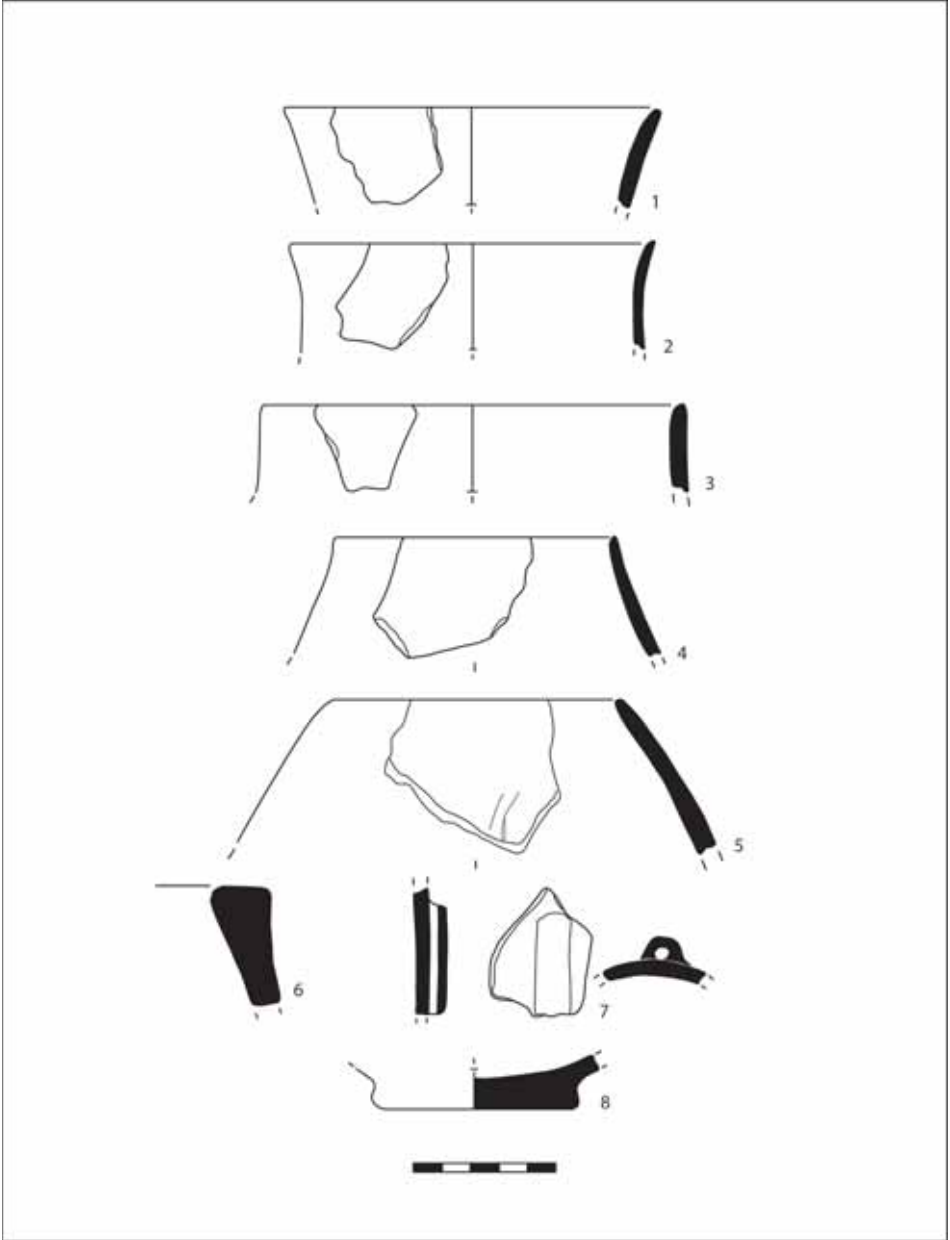
Çizim 3: Adacak Koyu Erken Tunç keramik buluntuları (1).

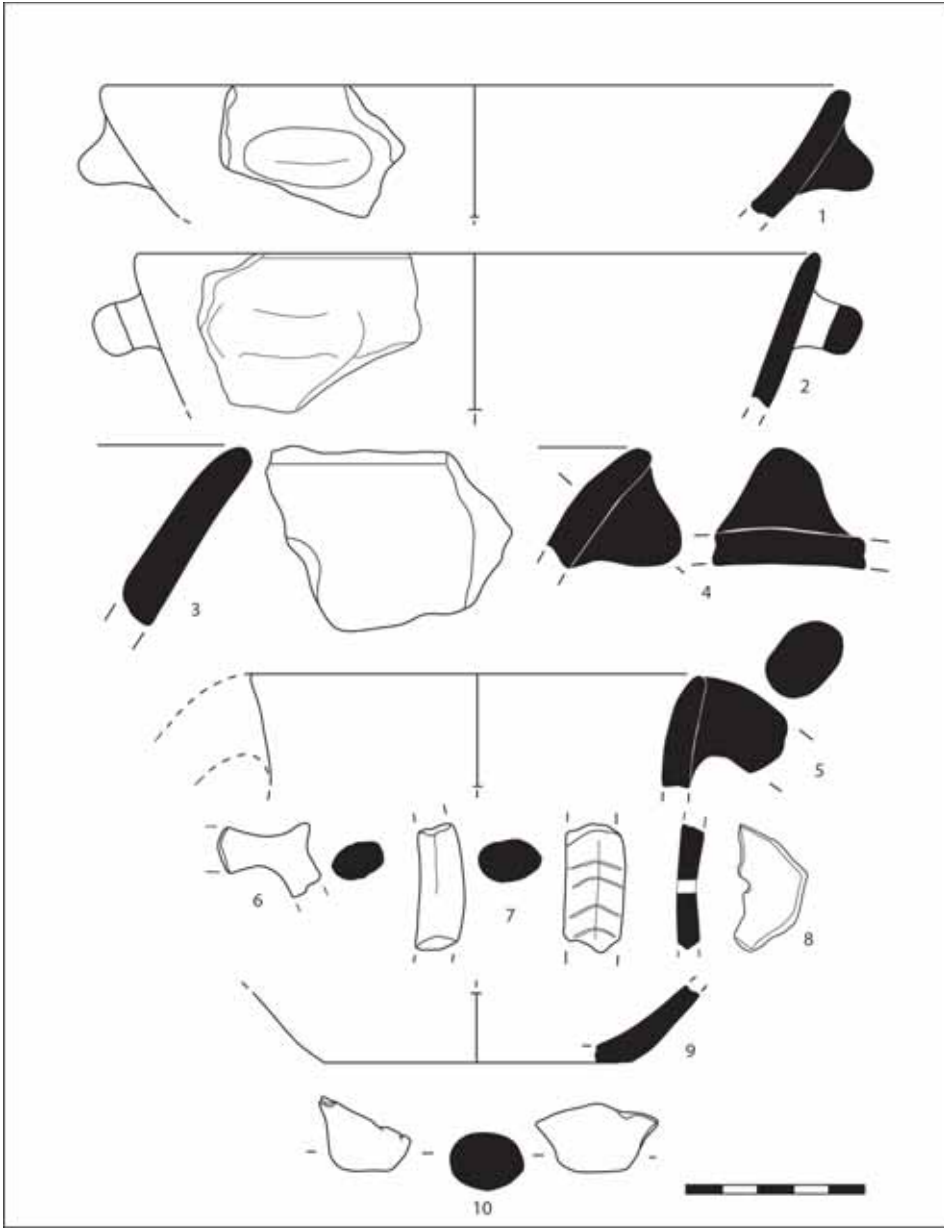
Çizim 4: Adacık Koyu Erken Tunç keramik buluntuları (2).

Çizim 5: Tepeliüstü ve Çakallar Geç Neolitik buluntuları.

Çizim 6: Çakallar Geç Neolitik keramik buluntuları.

Çizim 7: Çakallar Erken Kalkolitik keramik buluntuları.

TAŞELİ-KARAMAN ARKEOLOJİ PROJESİ 2018 ARAZİ ÇALIŞMASI SEZONU

Tevfik Emre ŞERİFOĞLU*

Mersin İli Silifke, Mut ve Gülnar İlçe sınırları içerisinde bulunan Aşağı Göksu Vadisi'nde inşa edilecek Kayraktepe Barajı dolayısıyla sular altında kalacak arkeolojik alanlar ile kaybedilecek kültürel miras öğelerinin tespiti ve belgelenmesi amacıyla 2013 yılında Bitlis Eren ve Leicester üniversiteleri ortaklığında başlatılan Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2017 yılı itibariyle araştırma alanının Göksu Nehri'nin tüm kolları ve çevresindeki bölgeyi de içine alacak şekilde genişletilmesiyle son bulmuştur (Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2014; 2015a; 2015b; Şerifoğlu 2015; 2016; Şerifoğlu, Mac Sweeney, Colantoni, Collar ve Eve 2016; Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2017). Ekibimiz 2018 yılında Akdeniz sahili ile güney Orta Anadolu platosu arasında kalan ve iki bölge arasındaki çağlar içinde değişen kültürel ve sosyo-ekonomik ilişkileri bütüncül ve imkân ölçüsünde çok ve interdisipliner yaklaşımlarla incelemeye elverişli geniş çalışma alanımızda farklı bilimsel hedeflerle Taşeli-Karaman Arkeoloji Projesi'ni başlatmıştır. Aslında 2017 yılında da Karaman çevresinde, Can Hasan ve Kızıldağ gibi iyi bilinen yerler de dahil çeşitli arkeolojik alanlara ziyaretler yapılmış ve buralarda bazı kapsamlı incelemelerimiz olmuştur (Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Eve 2018; Şerifoğlu 2019). Ancak her durumda benimsenen bilimsel hedefler, yöntemler ve öncelikler açısından 2018 yeni projenin ilk yılı kabul edilmelidir (Şerifoğlu ve Küçükbezi 2019).

Taşeli-Karaman Arkeoloji Projesi'nin bu birinci sezonu 9-14 Eylül 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2018 yılında yapılması planlanan Mersin sezonu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan ekip üyelerinin de ekibe katılabilmesi için gerekli sürecin yetkili mercilerce zamanında tamamlanamaması sebebiyle gerçekleştirilemediğinden bu yıl çalışmalarımız sadece Karaman Ovası'nda, planlanandan çok daha kısa süreyle ve çok daha küçük bir ekiple gerçekleştirilebilmiştir. Bu anlamda 2018 sezonu daha ziyade gelecek sezonların planlaması için çalışma alanımızın kuzey kısmındaki arke-

* Doç. Dr. Tevfik Emre ŞERİFOĞLU, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Rahva Yerleşkesi, 13000 Bitlis/TÜRKİYE. teserifoglu@beu.edu.tr

olojik alanlara yapılan dar kapsamlı ziyaretlerle sınırlı kalmıştır. Yürütücü olan şahsım dışında Teknik Çizimci ve Fotoğrafçı Nazlı Evrim Şerifoğlu ile Eskiçağ Tarihçisi ve Seramik Uzmanı Hatice Gül Küçükbezci'den oluşan ekimize Silifke Müzesi arkeologlarından Özgür Topbaş, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak eşlik etmiştir.

Projemizin 2018 sezonu Karaman Merkez İlçe, Kazımkarabekir İlçesi ve Ayrancı İlçesi sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir (Harita: 1). Kazımkarabekir İlçe merkezi ve hemen doğusundaki alanda başlayan çalışmalarımıza Karaman İl Merkezi'nin kuzeyi ve Karadağ'ın güneyinde kalan düzlük alanda devam edilmiş, sezonun son aşamasında da Ayrancı İlçesi'ne kısa bir ziyarette bulunulmuştur. Bu inceleme ziyaretleri esnasında daha ziyade bilim insanları, müze personeli ve Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü personeli tarafından geçmişte tespiti yapılan alanlar ziyaret edilerek sistematik incelemeler gerçekleştirilmiştir ancak uydu görüntüleri ve haritalar yardımıyla belirlenen bazı arkeolojik alan adaylarına da ziyaretler yapılmıştır (Mellaart 1954; 1955; 1958; 1961; 1963; Güneri 1989; Bahar 1999; 2004; 2005; 2006; 2008; 2011; 2014; Bahar ve Koçak 2004; Kurt 2011; Bahar ve Küçükbezci 2012). Arkeolojik materyale sahip alanlar fotoğraflanmak ve GPS koordinatları alınmak suretiyle belgelenmiş, yüzeydeki buluntular arazide fotoğraflanmış ve çizilmiş, daha detaylı incelemeler için de ilgili müze müdürlüğü izniyle her alandan az sayıda amorf nitelikli çanak-çömlek örneği toplanmıştır. Yaşanan aksaklıktan ötürü çalışma programımızda olduğu halde üç boyutlu modelleme yapmak üzere insansız hava aracı uçurulmamış, alanlarda jeofizik tarama yapılmamış, sadece ziyaret edilen alanlarda yukarıda izah edilen incelemeler gerçekleştirilmiştir.

Kazımkarabekir İlçe sınırları içerisinde gerçekleştirilen çalışmalar esnasında iki arkeolojik alan ziyaret edilmiştir. Bunlardan ilki Kazımkarabekir İlçe merkezinin merkezinde yer alan ve şehrin çevresine kurulduğu Asar Tepe (Asarlık) Höyüğü'dür (Resim: 1). Halk arasında Gaferiyat adı da verilen höyüğün sadece zirve kısmında bugün yüzey hala kısmen de olsa görülebilmekte olup geri kalanı üzerinde bazıları 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında olmakla beraber çoğunluğu daha yakın geçmişte inşa edilmiş yapılar mevcuttur. Höyük zirvesine ilgili belediye tarafından nispeten yakın bir geçmişte bir düğün salonu inşa edilmiş olup salon çevresinde bahçe olarak kullanılan alanlarda ve düğün salonu kompleksinin hemen yanında, bir tür çöplük olarak kullanılan açık bir alanda az sayıda Bizans, Ortaçağ ve Osmanlı çanak-çömlek örnekleriyle karşılaşmıştır. Daha önce James Mellaart, Hasan

Bahar ve Özdemir Koçak höyükte M.Ö. 3. binyıl, Semih Güneri de M.Ö. 2. binyıl materyali bulduklarını rapor etmiş olsalar da bizim bu bulguları teyit etmemiz mümkün olamamıştır. Bu durum bir kent merkezinde bulunan, hem de en merkezi kısmı belediyeye tahsis edilmiş olan bir höyükte geçmiş on ila yirmi yılda yaşanan yıkımın bir neticesi olabilir.

Kazımkarabekir İlçe merkezinin doğusunda konumlanmış Yollarbaşı Köyü'nde bulunan İlisera Höyüğü bu ilçe sınırları içerisindeki ikinci ziyaret noktamız olmuştur (Resim: 2). Düzlük bir alanda bulunan yüksekçe ve dik yamaçlı höyüğün çevresi konutlarla kaplı olmakla beraber üzerinde nispeten yakın geçmişe kadar yapılaşma gerçekleşmemiş, ancak 1990'lı yıllarda höyük tepesine ilgili belediye tarafından bir çay bahçesi inşa edilmiştir. Bu proje kapsamında höyük üzerine otomobillerin kullanabileceği ve zirveye uzanan bir patika açılmış, höyük tepesine de tek odalı genişçe bir yapı, su deposu ve genişçe bir havuz inşa edilmiştir. Bu çalışmalar höyükte ciddi tahribata yol açmış olup söz konusu çay bahçesi bugün faal değildir. Höyük üzerindeki incelemelerimiz esnasında çok sayıda Bizans Dönemi mimari yapı ögesiyle karşılaşmış olup bunların höyük üzerine inşa edilmiş bir kiliseye ait olması muhtemeldir. Tarafımızca gözlemlenen çanak-çömlek örnekleriye höyüğün Orta Demir Çağı ortasından Bizans Dönemine dek iskân edildiğine işaret etmektedir ancak bazı muhtemel Geç Tunç Çağı seramik örnekleriyle de karşılaşmıştır. Ekibimizce teyit edilememekle beraber geçmişte höyüğü ziyaret eden James Mellaart, Hasan Bahar ve Özdemir Koçak burada Erken Tunç Çağı çanak-çömlek örnekleriyle karşılaştıklarını bildirmişler, Bahar ve Koçak ayrıca höyüğün Erken Demir Çağı materyaline de sahip olduğunu rapor etmişlerdir. Bölgedeki Erken Demir Çağı çanak-çömleğinin niteliği tartışmalı olduğundan özellikle bu malzemenin buradaki varlığına ihtiyatlı yaklaşmakta fayda vardır.

2018 yılı arazi çalışmalarımızın büyük bir kısmı Karaman Merkez ilçe sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Bu yıl daha ziyade Karaman kent merkezinin kuzeyine odaklanılmış, bu çalışmalar esnasında Miledana (Masara) Höyük, Küçük Höyük, Koca Höyük I, Koca Höyük II, Deliçay Höyük ve Delikli Höyük ziyaret edilerek incelenmiş ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Bu höyükler içinde sadece Küçük Höyük tarafımızca ilk kez tespit edilerek belgelenen bir arkeolojik alandır. Karaman il merkezinin nispeten yakın çevresinde bulunan bu höyüklerdeki çalışmalar sonrasında biraz daha uzak noktalarda bulunan Kıbrıs (Kanaç) Höyük ve Büyükgonu Höyük'te de çalışmalar yapılmıştır.

Miledana (Masara) Höyük, Bölükyazı Köyü'nün güneyinde, Karaman-Kazımkarabekir karayolunu bu köye bağlayan yolun batı tarafında bulunmaktadır (Resim: 3). 6 hektar büyüklüğündeki höyükteki çalışmalarımızın neticeleri alanın Erken Tunç Çağından Roma Dönemine dek kesintisiz iskân edildiğine işaret etmektedir. Miledana Höyüğü'nün 2.5 km. kadar doğusunda, bugün tamamı tarım arazi olarak kullanılan Koca Höyük II Höyüğü bulunmaktadır (Resim: 4). 12-13 hektarlık genişliğe sahip höyük iki höyüğün birleşmesiyle oluşmuş gibi görünmektedir. James Mellaart, gözlem ve incelemelerimize göre Kalkolitik Dönemden Demir Çağı sonuna dek iskân edilmiş olduğunu düşündüğümüz Koca Höyük II'ye ilk kez Neolitik Dönemde yerleşilmiş olduğunu iddia etmiştir ancak ekibimiz bu savı destekleyecek bulgularla karşılaşmamıştır. Koca Höyük II Höyüğü'nün 1 km. kadar doğusunda yer alan ve uzun dönemli tarımsal faaliyetler sonucunda neredeyse düzleşmiş olan 3 hektarlık Küçük Höyük ilk kez ekibimiz tarafından tespit edilerek belgelenmiş bir arkeolojik alan olup Kalkolitik Dönemden Orta Tunç Çağı sonuna dek iskân edildiği anlaşılmıştır (Resim: 5).

Karaman İl merkezinin 2 km. kadar batısında, Fatih Mahallesi mevkiinde ve Karaman-Yazılı Köyü yolunun hemen kuzeyinde yer alan Deliçay Höyük yine uzun soluklu tarımsal faaliyet sonucunda büyük ölçüde düzleşmiş bir arkeolojik alandır (Resim: 6). 2 hektarlık bir alanı kaplayan bu küçük höyükteki çalışmalarımızın sonuçları alanda Erken Tunç Çağından Demir Çağının sonuna dek iskân edilmiş bir yerleşimin bulunduğuna işaret etmektedir. Karaman İl merkezinin 2 km. kadar kuzeybatısında, Hacı Celal Mahallesi sınırları içerisinde bulunan ve 1 hektardan daha küçük bir boyuta sahip Delikli Höyük ise Kalkolitik Dönem ve Erken Tunç Çağında iskân edilmiş küçük bir yerleşimin izlerini taşımakta olup yine yoğun tarımsal faaliyet sonucunda neredeyse tamamen düzleşmiştir.

Karaman İl merkezinin yakın çevresinde ziyaret edilen son alan yine Hacı Celal Mahallesi sınırları içerisinde kalan Koca Höyük I olmuştur (Resim: 7). 8 hektarlık bir alana yayılan Koca Höyük I aslında iki veya üç höyükten oluşmakta olup Kalkolitik Dönemden Demir Çağı sonuna dek iskân edilmiştir. Höyük üzerinde ve çevresinde tespit edilen az sayıda Ortaçağ çanak-çömlek örneği bu dönemde de höyük üzerinde kısa süreli bir yerleşimin bulunduğuna işaret etmektedir.

Karaman İl merkezinin biraz daha uzağında ancak merkez ilçe sınırları içerisinde yer alan Kıbrıs (Kanaç) Höyük, Beydili ile Hamidiye köyleri arasında konumlanmış olup 40 hektarlık bir alana yayılmış 3 ila 4 höyükten mü-

teşekkil genişçe bir arkeolojik alandır (Resim: 8). Tarih boyunca önemli bir bölgesel merkez olduğunu düşündüğümüz Kıbrıs Höyük üzerinde ve çevresinde gerçekleştirdiğimiz çalışmalar burada Kalkolitik Dönemden Ortaçağa dek kesintisiz olarak yaşandığına işaret eden arkeolojik verilerle karşılaşmamızı sağlamıştır.

Karaman merkez ilçe sınırları içerisinde yer alan Sudurağı Köyü'nün güneyinde ve Can Hasan arkeolojik alanının 4 km. kadar doğusunda yer alan Büyükgonu Höyüğü 15 hektarlık bir alana yayılmaktadır (Resim: 9). Birkaç höyüğün birleşmesiyle oluşan höyük üzerinden Sudurağı Köyü'nü Karaman-Ereğli karayoluna bağlayan yol geçmekte olup bu yol ve yolun batısındaki seraların inşası sırasında höyüğün ilgili kısımları tahrip edilmiştir. Höyük üzerinde karşılaşılan çanak-çömlek örnekleri burada Orta Demir Çağından Ortaçağa kadar yaşanmış olduğuna işaret etmektedir. Daha önce James Mellart burada Erken Tunç Çağı, Semih Güneri de hem M.Ö. 3. hem de 2. binyıl çanak-çömlek örnekleriyle karşılaştıklarını rapor etmiş olsalar da ekibimiz bu tarihlenmeleri destekleyecek bulgulara rastlamamıştır.

Karaman İl merkezi çevresindeki çalışmaların bir uzantısı olarak merkez ilçenin kuzey sınırında bulunan Karadağ'daki bazı arkeolojik alanlara da kısa inceleme ziyaretleri yapılmıştır. Bu kapsamda Karadağ'ın kuzeydoğu kısmında bulunan Madenşehir'nin kuzeybatısında yer alan ve çevresinden farklı yapıya sahip olup geçmiş toplumlar tarafından kullanılmış olabileceğini düşündüğümüz jeolojik bir alan incelenmiştir (Resim: 10). Buradaki çalışmalarımız esnasında bulunan Bizans ve Ortaçağ seramikleri ile yapılara ait olması muhtemel taş parçaları söz konusu alanda bu dönemlerde bir tür taş ocağı ile bağlantılı bir yerleşim alanının var olmuş olabileceğine işaret etmektedir.

Karadağ'a yapılan ziyaret esnasında Değle Köyü (Binbir Kilise) mevkiinde de bazı incelemeler yapılmıştır. Burada beklendiği üzere Bizans Dönemi yapıları ve kültürel materyali yüzeyi kaplıyor olsa da Orta ve Geç Demir Çağına ait olması muhtemel bazı çanak-çömlek örnekleriyle de karşılaşmıştır. Önümüzdeki yıllarda bu alanda yoğun sistematik yürüyüşlerle Bizans Dönemi öncesi kültürel varlığın izlerinin tespitine çalışılacaktır.

2018 yılı Karaman İli arazi çalışmalarının son ayağını ilin doğu kısmındaki iki arkeolojik alana yapılan ziyaretler oluşturmuştur. Bu bağlamda ekibimiz Karaman İl merkezinin 35 km. doğusu ve Ayrancı İlçe merkezinin 25 km. güneyinde bulunan Taşkale Köyü'nün 4 km. kadar batısında bulunan

Manazan arkeolojik alanına bir ziyarette bulunmuştur (Resim: 11). Bizans ve Ortaçağ dönemlerinde iskan edildiği bilinen alanda daha erken dönem yerleşim izlerini aramak üzere yapılan kısa süreli çalışmada Bizans Dönemi öncesi arkeolojik materyalle karşılaşılmasıdır.

Sezonun sonunda Ayrancı İlçe merkezinin 12 km. kuzeybatısında bulunan Kaleköy Köyü'ne bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Köyün hemen kuzeyinde bulunan tepe üzerindeki Kaleköy Höyüğü'nde gerçekleştirilen çalışmalarda burada Orta Demir Çağından Bizans Dönemine dek muhtemelen bir tür kale de içeren bir yerleşim alanı bulunduğu dair verilere ulaşılmış olup tespit edilen bazı çanak-çömlek örneklerinin Geç Tunç Çağına ait olması da muhtemeldir (Resim: 12).

2018 yılı Karaman İli arazi çalışması sezonunda ziyaret edilen alanların tamamına yakını tescilli sit alanlarıdır. Ancak Karaman Müze Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre bunlardan Koca Höyük II Höyüğü literatürden bilindiği halde bugüne dek tescil edilmemiştir. Ekibimizce tespiti ilk kez gerçekleştirilen Küçük Höyük arkeolojik alanıyla Koca Höyük II'nin tescili için Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne bilgi verilmiştir. Bölgedeki yoğun tarımsal faaliyetler tescilli veya tescilsiz tüm arkeolojik alanlar için bir tehdit oluşturmakta, sit alanı olsa ve ilgili müze müdürlüğü gerekli tüm tedbirleri alsa dahi Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi arkeolojik alanların önemli bir kısmında tarımsal faaliyetler devam etmektedir. Ancak her durumda bu iki höyüğün tescili tahribatın şiddetini azaltabilecek, en azından halkın bu alanlar çevresindeki tarımsal faaliyetler esnasında daha ihtimamlı olması sağlanabilecektir.

2018 yılı Karaman İli arazi sezonumuz planlandığımızdan daha kısa sürmüş olsa da hedeflenen bilimsel amaçlara büyük ölçüde ulaşılmıştır. Karaman'da başlattığımız çalışmalarımız burada geçmişte çok sayıda bilim insanı yüzey araştırması çalışmaları gerçekleştirmiş olsa da arkeolojik alanların isimleri, bunların iskân edildikleri tarihler ve hatta bazı dönemler için arkeolojik materyalin niteliği ve genel özellikleri konusunda tam bir mutabakat olmadığı, yer adlarının ve bazen çanak-çömlek mal gruplarının ad ve özelliklerinin kullanımında karışıklıkların yaşandığını gözlemlememizi sağlamıştır. Bu sebeple buradaki çalışmalarımızın ilk hedefi yer adları, yerleşim kronolojisi ve başlıca kültürel materyal gruplarının tanımı konusundaki eksikliklerin bölgede hali hazırda çalışan diğer meslektaşlarımızla da bu konularda ortak çalışmalar yürüterek giderilmesi olacaktır. 2018 sezonu bu anlamda bizlere kuvvetli bir başlangıç yapma fırsatı sunmuştur.

Taşeli-Karaman Arkeoloj Projesi gerekli izinlerin verilmesi halinde 2019 yılında hem Karaman hem de Mersin’de sürdürülecektir. Ancak 2018 yılında sadece Karaman’da çalışılmış olması sebebiyle 2019 yılında daha ziyade Gök-su Vadisi ve kollarına odaklanması, özellikle de Mut, Gülnar ve Ermenek İlçeleri’ndeki arkeolojik alanlara yoğunlaşılması planlanmaktadır.

TEŞEKKÜR

Bitlis Eren Üniversitesi ve Leicester Üniversitesi ortaklığında gerçekleştiren projemizin 2018 yılı arazi çalışması Oxford Üniversitesi Wainwright Fonu tarafından sağlanan maddi destekle gerçekleştirilmiştir. Bitlis Eren Üniversitesi’ne ve Leicester Üniversitesi’ne projemize verdikleri destek dolayısıyla ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne gerekli izni vererek bizlere 2018 yılında bölgede çalışma imkânı sunduğu için teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

BAHAR, H., 1999. *Demirçağında Konya ve Çervesi*. Konya Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya.

2004. “Konya-Karaman Bökgesi Yüzey Araştırmaları 2002”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 21/1: 203-215.

2005. “Konya ve Karaman İlleri Yüzey Araştırması 2003”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 22/1: 341-354.

2006. “Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 23/1: 95-106.

2008. “Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2006”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 25/1: 235-254.

2011. “Konya ve Karaman İlleri ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2009”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 28/2: 303-320.

2014. “Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2012”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 31/2: 256-271.

BAHAR, H. ve Ö. KOÇAK, 2004. *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2 (Neolitik Çağ’dan Roma Dönemi Sonuna Kadar)*. Kömen Yayınları, Konya.

BAHAR, H. ve H.G. KÜÇÜKBEZCİ, 2012. “2010 Yılı Konya ve Karaman İlleri İle İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 29/1: 97-116.

GÜNERİ, S., 1989. “Orta Anadolu Höyükleri. Karaman-Ereğli Araştırmaları”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, 28: 97-144.

KURT, M., 2011. *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi: Tarihi Coğrafya-Yerleşimler-Kalıntılar-Buluntular*. Çizgi Kitabevi, Konya.

MELLAART, J., 1954. "Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey", *Anatolian Studies*, 4: 175-240.

1955. "Iron Age Pottery from Southern Anatolia", *Belleten*, 19/74: 115-136.

1958. "Second Millennium Pottery from the Konya Plain and Neighbourhood", *Belleten*, 22/87: 311-345.

1961. "Early Cultures of South Anatolian Plateau", *Anatolian Studies*, 11: 159-184.

1963. "Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain", *Anatolian Studies*, 13: 199-236.

ŞERİFOĞLU, T.E., 2015. "Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2013 Sezonu Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 32/2: 43-54.

2016. "Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2014 Sezonu Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 33/2: 263-276.

2019. "Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2017 Sezonu ve Çevre Bölgelerdeki İncelemelerin Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 36/3: 449-466.

ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY ve C. COLANTONI, 2014. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Preliminary Results of the First Season", *Anatolica*, 40: 71-92.

2015a. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Second Season", *Anatolica*, 41: 177-190.

2015b. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project: the Results of the 2013 and 2014 Seasons", S.R. Steadman ve G. McMahon (ed.), *The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries (2011-2014) Volume I*. Cambridge Scholars Press, Newcastle upon Tyne: 228-254.

ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY, C. COLANTONI, A. COLLAR ve S. EVE, 2016. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Third Season", *Anatolica*, 42: 11-27.

ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY ve C. COLANTONI, 2017. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Fourth Season", *Anatolica*, 43: 103-115.

ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY ve S. EVE, 2018. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Fifth Season", *Anatolica*, 44: 165-177.

ŞERİFOĞLU, T.E. ve H.G. KÜÇÜKBEZCİ, 2019. "Taşeli-Karaman Archaeological Project, the 2018 Season", *Anatolica*, 45, *basımda*.

Resim 2: Yollarbaşı Köyü mevkiinde bulunan İlisera Höyüğü.

Resim 3: Miledana (Masara) Höyük.

Resim 4: Koca Höyük II.

Resim 5: Küçük Höyük.

Resim 6: Deliçay Höyük.

Resim 7: Koca Höyük I.

Resim 8: Kıbrıs (Kanaç) Höyük.

Resim 9: Büyükgonu Höyüğü.

Resim 10: Madenşehir'i'nin güneybatısında bulunan jeolojik inceleme alanından bir görünüm.

Resim 11: Manazan.

Resim 12: Kaleköy Höyüğü.

SACIR VADİSİ VE ÇEVRESİ YERLEŞİM SİSTEMLERİ GAZİANTEP İLİ OĞUZELİ İLÇESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Makbule EKİCİ*
Timur DEMİR

Neolitik Çağdan Ortaçağa Sacır Vadisi ve Çevresi Yerleşim Sistemleri Gaziantep İli Oğuzeli İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 11.07.2018 tarihinde başlatılmış ve 15 gün sürmüştür¹.

Gaziantep İli Oğuzeli İlçesi'nde yapımı 2018 yılında tamamlanan Doğanpınar Barajı kurtarma kazıları kapsamında yapılan çalışmalar sırasında bölgede detaylı bir yüzey araştırılmasına ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiş ve yüzey araştırması projesinin arazi çalışmalarına ilk kez 2016 yılında başlanmıştır. 2017 yılında da devam eden arazi çalışmalarına 2018 yılında ilçedeki bütün köylerin ziyaret edilip arkeolojik alanlar ve kalıntıların belgeleme çalışmaları fotoğraflarının çekilip, çizim ve haritalandırılmaları yapılarak tamamlanmış ve projenin arazi kısmındaki çalışmalar bitirilmiştir.

2018 yılı çalışma programımızda

- 2017 yılı çalışmaları sırasında tespit ve tescil edilmemiş alanlara yönelik ziyaret edilmeyen köylerde araştırmalara devam ederek, yol ağı ve yerleşim sistemlerine yönelik çalışmalara devam etmek,
- Daha önceki yıllarda ziyaret edilen köylerdeki eksik verileri tamamlamak

* Dr. Öğr. Üy. Makbule EKİCİ, Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE, makbule.ekici@gmail.com

Dr. Öğr. Üy. Timur DEMİR, Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE, timurdmr@gmail.com

¹ 2018 yılı yüzey araştırması çalışmalarında Bakanlık Temsilcisi olarak, Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan Hititolog Hülya Kayaöz görev yapmıştır. Sayın Hülya Kayaöz'e katkıları için teşekkür ederiz. 2018 yılı çalışmalarında arkeologlar Dr. Halime Aslan, Memik Kereci, Yalçın Çelik, Meltem Çakın, Levent Çelik, Ahmet Akkaya, Uğur Sancak, Ebru Künefeci, Fuat Selçuk, Mina Şakrak, Yusuf Hotamış, Serdar Özdemir, Pınar Çelik, Tanık Güneş restoratör Cengiz Arıoğlu görev almıştır. 2018 yılı çalışmaları, Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin katılımları ile gerçekleştirilmiştir. Kazı ve laboratuvar çalışmalarını özverileri ile sürdürülmesini sağlayan tüm çalışma arkadaşlarımıza ve sevgili öğrencilerimize teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca çalışmamız sırasında maddi destek veren Türk Tarih Kurumu ve teçhizat almamızı sağlayan Gaziantep Üniversitesine teşekkür ederiz.

- Ayrıca köylerde bulunabilecek tekil buluntuların çizim ve fotoğraflamalarını yaparak envanter kayıtlarını tamamlamak,
- Daha önceki araştırmalarımızda topladığımız amorf buluntuların laboratuvar çalışmalarını tamamlamak bulunmaktadır.

Bu doğrultuda yeni gezilen köyler arasında Altınyurt, Küçük Gedik Köy, Demirkonak köyleri yer almaktadır. Bu alanlarda yapılan çalışmalarda daha önceki yıllarda da tespit ettiğimiz geç dönem küçük çiftlik yerleşimlerinin benzerlerine rastlanmış ve bölgenin kırsal yerleşim örneklerine yenileri eklenmiştir.

Bu yıl ilk defa ziyaret edilen köyler arasında Küçük Gedik Köy bulunmaktadır. Köyün 1 kilometre batısında karayolunun her iki tarafında kalıntılar olduğu köylüler tarafından ifade edilmiş ve bu alanda araştırmalar yapılmıştır. Karayolunun 50 metre kadar kuzeyinde mozaikli bir alan tespit edilmiş yine köy halkının verdiği bilgiye göre 1970'li yıllarda bu alanda Müze Müdürlüğü tarafından kurtarma kazısı yapıldığı ve mozaığın kaldırıldığı öğrenilmiştir. Alanda az sayıda *tessera* ve seramik parçasına rastlanmış, fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Yine Küçük Gedik- Altınyurt yolunun 1.40. kilometresinde geç dönem düz yerleşim alanı tespit edilmiştir. Bölge halkının "Ören" ismiyle andıkları yerleşim yolun her iki yanına yayılmaktadır. Burada da nadir sayıda geç dönem seramik parçası ve bir adet kırık cam parçası ele geçirilmiştir. Alandaki geç dönem düz yerleşimine tarımsal faaliyetlerin ve karayolunun zarar verdiği görülmüştür.

Oğuzeli'nin güneyinde yer alan Demirkonak Köyü'nde yapılan araştırmalarda da köyün içinde gerek köy içinden gerekse çevreden toplanılan bazalt sütun başlığı, kaide, duvar bloğu gibi mimari parçaların yanı sıra zeytinyağı üretiminde kullanılan ışık parçaları da tespit edilmiştir. Köy içerisinde düzgün kesilen bazalt taşların evlerin duvarlarında, temellerinde ya da merdiven basamağı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir (Resim: 1). Mimari buluntuların haricinde bir hanenin girişinde de yaklaşık bir metrekarelik bir mozaik parçanın etrafına çimento sıvanarak halen kullanıldığı gözlemlenmiştir (Resim: 2). Geometrik bezemenin kullanıldığı mozaik parçasında *tessera*lar beyaz, siyah ve gri renklindedir. Köydeki buluntular haricinde Gaziantep Arkeoloji Müzesi'nde de Demirkonak Köyü'nden getirilmiş mezar stelleri bulunmaktadır. Burada yer alan bazı mimari buluntuların getirildiği yer olarak köylülerin belirttiği alan, köyün 1.30 km. güneydoğusunda, Er-

miş- Küçük Karacaviran karayolunun 1,5. kilometresinin 200 metre güneyinde yer almaktadır. Ancak alan ziyaret edildiğinde arazinin tarım arazisi olarak kullanıldığı ve sadece birkaç parça seramik ve kireçtaşı mimari kalıntının bulunduğu gözlemlenmiş, geç dönem düz yerleşim olduğu tespit edilmiştir.

2018 yılında yeni tespit edilen alanlardan birisi de Hötoğlu- Büyükkaracaören karayolunun 600. metresinin batı kesiminde yer alan bölgedir. Bu alanda yapılan incelemelerde az sayıda seramik ve birkaç mimari blok taş bulunmuştur. Bu alan da bölgede sıkça rastladığımız geç dönem düz yerleşim örneklerindedir ve diğer alanlarda da olduğu gibi tarımsal üretim sebebiyle oldukça tahrip olduğu tespit edilmiştir.

2017 yılında yapılan yüzey araştırmasında saptanılan ancak sınırları tespit edilemeyen Büğdüz geç dönem yerleşmesi tekrar ziyaret edilmiştir. Altınyurt köyünün 500 metre batısında yol kenarında bulunan yerleşim tarımsal tahribat sebebi ile oldukça tahrip olmuştur. Tahribat sebebi ile sınırların tespiti mümkün değildir. 4 haneli oldukça küçük olan köydeki evlerde birkaç adet çevreden toplanmış mimari blok bulunmaktadır ve herhangi bir yapıya ait kalıntı tespit edilememiştir.

2017 yılında yapılan yüzey araştırmasında incelenen Halep Arkı'nda yer alan Arapça kitabe oldukça tahrip olduğundan okunmasında zorluk yaşanmakta idi. Bu sebeple fotoğraf çekiminde yeni bir teknoloji olan RTI² (Reflectance Transformation Imaging) yöntemi kullanılarak kitabenin okunması için farklı zamanlarda birkaç kez çekim denemeleri yapılmıştır. Arapça kitabenin yayın çalışmalarına devam edilmektedir³.

2017 yılında yapılan yüzey araştırmasında Dokuzyol Köyü'nde bulunan Halil Kılıç isimli vatandaşın evinin zemininde kullanılan bir stel parçasını RTI tekniği ile taramak için burası tekrar ziyaret edilmiştir (Resim: 3). Çalışmalar sırasında bazalttan yapılmış bu parçanın evin inşaatı sırasında temelden çıkartıldığı ve bu inşaat faaliyetleri sırasında ele geçirilen birçok arkeolojik mimari parçanın tekrar evin temelinde dolgu malzemesi olarak kullanıldığının bilgisi alınmıştır.

² Alan Greaves RTI tekniği hakkında ekibimize eğitim vermiştir, kendisine teşekkürü borç biliriz. 2018 çalışmalarında bu yöntemden faydalanılmıştır. Bu yöntemin başarılı sonuç vermesi için günün farklı saatlerinde denemeler yapılmış, çalışmanın sonuçlanması birkaç günü bulmuştur.

³ Kitabenin çevirisi Scott Redford tarafından yapılmakta ve yayına hazırlanmaktadır. İlk sonuçlara göre kitabe ve doğal olarak Halep Arkı Memlük Emiri Seyfeddin Argun el-Dawadar el-Nasiri tarafından 14. yy.ın ilk çeyreğinde yaptırılmış olduğunu tespit ettik. İslam mühendisliğinin önemli eserlerinden biri olan ark Mercidabık Savaşı sonrası bölgeyi ele geçiren Osmanlılar tarafından da aktif olarak kullanıldığı resmi belgelerden bilinmektedir.

Dokuzyol Köyü'nün köy meydanında da birkaç mimari blok parçası görülüp fotoğraflanmıştır. Aynı köyde eski muhtar Hüseyin Çalışkan'ın evinde de çevreden toplanan arkeolojik malzemelerin toplandığının bilgisi köylüler tarafından verilmiştir. Hüseyin Çalışkan'ın evinde yapılan çalışmalarda çok sayıda sütun başlığı, kaide, ışık malzemeleri vb. ve bir adet Sergili Höyük'den getirildiği söylenen kırık bir stel parçasının bahçede dizili şekilde bulunduğu görülmüştür (Resim: 4). Bu eserlerin fotoğrafları çekilip belgelenmiş, kırık stel parçasının RTI çalışmaları yapılmıştır⁴.

2016 yılında yapılan yüzey araştırmasında Duruköy Köyü'nde tespit edilen ve oldukça sağlam durumda olan M.S. 4. yüzyıla tarihlenen bazalt mezar stelinin bulunduğu çiftlik evinden alınması için daha önceki yıllarda müze müdürlüğüne başvuru yapılmıştı. Başvurumuz neticesinde 2018 yılı çalışmaları sırasında, stel bulunduğu çiftlik evinden müze personelleri eşliğinde, ekibimizin de yardımları ile teslim alınarak müzeye taşınmış ve müze envanterine kazandırılmıştır (Resim: 5).

2018 yılı itibarı ile Oğuzeli Yüzey Araştırması'nın arazi çalışmaları tamamlanmıştır. Çalışmamızın amaçları arasında bulunan Oğuzeli kültür envanterinin güncellenmesi, tarihi eser niteliği olan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının belirlenip tescillenerek koruma altına alınmasının sağlanması ve bölge arkeolojisi ve kültür turizmine katkı sağlanması için; yerel idarelerle bağlantı kurulmuş ve tespit edilen Paleolitik Dönemden günümüze değin kültür varlıkları kayıt altına alınarak tescil önerileri bağlantılı kurumlara bildirilmiştir. Yine tespit edilen arkeolojik buluntular müze müdürlüğüne teslim edilmiş, amorf malzemeler Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı'na bilimsel çalışmaları tamamlanmak üzere teslim alınmıştır. 3 Yıllık çalışmanın verilerinin birleştirilerek, bilim dünyasına tanıtımı için yayın çalışmalarına başlanmıştır.

Projenin genel sonuçları özetlenecek olursa,

Toros Dağları'nın Kuzey Suriye düzlüklerine evrildiği bir bölge olan Oğuzeli'nde yerleşim sistemlerini etkileyen başlıca coğrafi faktör Sacır Suyu olmuştur. Gaziantep kent merkezinin etrafında yer alan yükseltilerden doğan ve Fırat'a Tel Ahmar'ın karşısından Suriye sınırları içinde katılan Sacır Suyu yaklaşık 110 km.lik bir akarsu sistemidir. Sacır Suyu, Fırat Nehri'nin aynı coğrafi bölgede yer alan diğer kolları Habur ve Balıh nehirlerine göre arkeo-

⁴ RTI çalışmaları için ertesi gün sabahın erken saatlerinde ev yeniden ziyaret edilmiştir. Hüseyin Çalışkan'a çalışmalarımızda gösterdiği kolaylık için teşekkürlerimizi sunarız.

lojik açıdan daha az incelenmiş bir alandır ve Tilbaşar kazıları dışında Sacır Suyu üzerinde yer alan arkeolojik merkezlerde bilimsel bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. 2006-2010 yılları arasında ise Karkamış teritoryumu kapsamında, Sacır Suyu ile Fırat Nehri arasında, Suriye sınırları içerisinde yer alan bölgede yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir.

Bizim yaptığımız araştırmalar Oğuzeli İlçesi'nde (Harita: 1) Doğanpınar Barajı'ndan etkilenecek alanların başında gelen ve barajın su tutması ile ada görünümünde kalacak olan Akça Höyük'te belgeleme çalışmaları ile başlamıştır.

Yüzey araştırmaları başlamadan önce 2015 yılında Yenice Höyük'teki işçi arkadaşlarımızın haber vermesi ile Dede Harabeleri olarak isimlendirilen bir Geç Dönem kırsal yerleşim yeri tarafımızdan tespit edilmiş ve ilgili kurumlara bilgi verilmişti. Dede Harabeleri'nin barajdan etkilenmesi nedeniyle 2016 yılında Gaziantep Müze Müdürlüğü Başkanlığında, Prof. Dr. Gülriz Kozbe'nin bilimsel danışmanlığında 2018 yılına kadar sürecek olan kurtarma kazısı çalışmalarına başlanmıştır.

Baraj alanında yer alan ve 56 hektarlık gibi devasa boyutlarda bir höyük olan Tilbaşar'da ise 2015 yılında başlayan kurtarma kazısı çalışmaları nedeniyle etik olarak yüzey araştırmaları kapsamında herhangi bir çalışma tarafımızdan gerçekleştirilmemiştir.

Baraj alanında gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda dağınık durumda özellikle Erken Tunç Çağı seramik verileri tespit edilmiştir. Sacır Suyu kıyılarında yoğunlaşan bu dağınık seramik veriler büyük olasılıkla M.Ö. 3. bin yılda büyük bir kent görünümünde olan Tilbaşar ile kırsal yerleşim modeli gösteren Akça Höyük ve Yenice Höyük'ün gövdelerinden daha sonraki yıllarda Sacır Suyu'nun taşkınları ile taşındığını düşündürmektedir. Sacır sözcüğünün Arapça Sacur'dan yani "sel ile gelen" anlamı ve Osmanlı kaynaklarında sacır kıyısındaki köylerin zaman zaman sel baskınları ile tahrip olduğu bilgileri dikkate alındığında bu ihtimal oldukça yüksektir. Ancak Yenice Höyük, Tilbaşar ve Dede Harabeleri kazılarında şu ana kadar herhangi bir sel baskını izinin tanımlanmadığını belirtmeliyiz. Bu dağınık seramikler dışında baraj alanı içinde yer alan köylerde nereden geldiği belirlenemeyen Geç Antik Dönem ait çeşitli mimari buluntular ve Gaziantep sınırları içinde hemen hemen her yerde karşılaştığımız Orta Paleolitik Döneme tarihlenebilecek az sayıda taş alet parçası dışında herhangi bir arkeolojik veri ile karşılaşmadık.

Oğuzeli İlçesi'nin genelinde sürdürülen yüzey araştırmalarında tespit ettiğimiz veriler hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse; çalışmamız kapsamında Prehistorik dönemler hedeflenmemesine karşın araştırma bölgemizde döneme ait bazı önemli bulgulara rastlanmıştır. Gaziantep'te Fırat formasyonunda Alt Paleolitik dönemlere ait veriler genellikle 650-700 metre rakım ve üstünde tespit edilmektedir. Ortalama 500- 850 rakımları arasında yer alan Oğuzeli İlçesi'nde yaptığımız çalışmalarda Alt Paleolitik Dönem sadece Halep Arki çevresinde tespit edilmiştir. Fırat Formasyonun G.Ö. 300.000 ile 250.000 yılları arasında su seviyesinin gerilemesi ile Gaziantep Çevresinde Orta Paleolitik ve sonrası döneme ait bulguların artışı Oğuzeli İlçesi'nde de tespit edilmiştir. Hammade olarak orta kalite sayılabilecek çakmaktaşıların yoğun olduğu Oğuzeli'nde, Sacır Suyu'nun oluşturmuş olduğu son sekiler dışında hemen hemen her yerde Orta Paleolitik Döneme ait veriler tespit edilmiştir.

Akeramik Neolitik Dönem, araştırmalarımız kapsamında en az verilere sahip olan dönemlerin başında gelmektedir. Günümüzde de içme suyu olarak kullanılan doğal bir kaynağın kenarında yaklaşık 300 metre genişliğinde, 4 metre yüksekliğini korumuş olan Kırkgöz Pınarı, taş alet yoğunluğu ve çeşitliliği dikkate alındığında Akeramik Neolitik Dönem için önemli bir höyük yerleşimi olduğunu göstermiştir. Höyükte gelecekte yapılacak kazı çalışmaları fazla bilginin olmadığı Gaziantep Neolitiği için önemli bir arkeolojik veri potansiyelini barındırdığını göstermektedir.

Geç Neolitik ve Kalkolitik dönemler, Sacır Suyu kıyılarında kazı çalışmaları sonucunda sadece Yenice Höyük'te mimari ve seramik verileri ile; yüzey araştırmaları sırasında ise Kayalıpınar, Çatalsuyu, Sazgın, Yeşildere, Abbas gibi höyüklerde seramik verileri ile tanımlanmıştır. Yenice Höyük'te kazı çalışmaları öncesi detaylı toplama yapılmasına karşın Kalkolitik Dönem sadece üç seramik parçası ile tanımlanabilmişti ancak kazı çalışmaları sırasında günümüzdeki toprak seviyesinden yaklaşık 6 metre derinliğinden başlayarak Kalkolitik Döneme ait çok sayıda tabaka tarafımızdan tespit edilmiştir. Abbas Höyük gibi Kalkolitik Dönem tespit edilen diğer höyüklerde veriler genellikle tahribata uğramış alanlardan gelmiştir. Bu açıdan bölgedeki Kalkolitik Dönem tabakalarının Erken Tunç Çağı tabakaları ve doğal dolguları altında kaldığı söylenebilir.

Erken Tunç Çağı bölgemizde en çok veri ile karşılaştığımız dönemdir. M.Ö. 3. binyılda çok odalı mekanlara, sokaklara, savunma yapılarına sahip devasa bir kent olan Tilbaşar'ın yanı sıra yoğun miktarda birbirlerine olduk-

ça yakın konumda çok sayıda kırsal yerleşim bölgede tespit edilmiştir. Bu merkezlerde tespit edilen veriler Kuzey Suriye Erken Tunç Çağı seramik geleneklerinin baskın olduğunu ve kültürel bir birlikteliğin olduğunu göstermektedir.

Orta Tunç Çağı verileri ise Erken Tunç Çağına göre daha az sayıda merkezde tespit edilmiştir. Tilbaşar'da geçmiş yıllarda sürdürülen kazı çalışmaları kent kimliğinin bu süreçte bir süre kaybedildiğini göstermiştir. Yenice Höyükte ise kısa süreli basit kırsal yerleşimler görülmeye başlanmıştır. Tüm bu arkeolojik bulgular dikkate alındığında, bölgenin M.Ö. 3. binyıl yılın sonları ile M.Ö. 2. binyılın başlarında eski geleneklerden kopmamaya çalışan ancak kaotik bir ortama sahip olduğunu göstermektedir.

Yazılı kaynaklar ışığında Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağında Karkamış *teritoryumu* içinde değerlendirilebilecek bölgede, bu dönemlerini tanımlayacak arkeolojik materyal, problemlili bir konudur. Yakın çevrede Karkamış ve Oylum Höyük kazılarının verileri dışında karşılaştırma yapabilecek merkezler oldukça sınırlıdır. Yenice Höyük'te tartışmalı birkaç seramik veri dışında Geç Tunç ve Erken Demir Çağına ait herhangi bir kültürel tabaka araştırma alanında tanımlanmamıştır.

Orta Demir Çağında ise Yeni Asur belgelerinde M.Ö. 8. yüzyılda Tilbaşar'ın ve yakında yer alan çeşitli merkezlerin ismine rastlanmasına ve akabinde Karkamış'ta Asur egemenliğinin net bir şekilde tanımlanmasına karşılık arkeolojik açıdan bölgede Demir Çağını tanımlayacak arkeolojik materyal oldukça sınırlıdır. Gaziantep Müzesi'nde geçmiş yıllarda Oğuzeli'nden getirilen çeşitli Luwice steller ile ortostat parçaları dışında bölgede Demir Çağının tanımlandığı en önemli alan Deve Höyük'tür. Günümüzde Türkiye-Suriye sınırında stratejik bir noktada yer alan Deve Höyük 20. yüzyılın başlarında demir yolu inşası sırasında yasal olmayan yollar ile kazılan şimdi bir kısmı mayınlı arazi içinde kalan Demir Çağı nekropolu ile bilimsel literatüre girmiştir⁵. Höyüğün, askeri açıdan stratejik konumu nedeniyle belgeleme çalışmaları askeri makamlardan alınan sözlü izin ile kısıtlı bir alanda, kontrollü fotoğraf çekimi ile gerçekleştirilmiştir. Yaptığımız çalışmalarda Demir Çağına yönelik herhangi bir veri tespit edilememiştir. Ancak Karahasan Höyükte az sayıda boyalı seramik örnekleri ile Büyük Karacaören Höyük'de Geç Demir Çağı mühür baskısı gibi bulgularımız bölgenin Demir Çağı hakkında yeni veriler sunmaktadır. Demir Çağına yönelik en önemli veriler ise

⁵ Moorey 1980

Tilbaşar'dan sonra Sacır Suyu üzerinde kütleli olarak en büyük höyük olan Tilhalit'te tespit edilmiştir. Çeşitli materyallerden imal edilmiş çok sayıda küçük buluntu parçalarının yanı sıra Demir Çağına tarihlendirdiğimiz bir silindir mühür merkezde tespit edilmiştir. Ayrıca çok sayıda kalıp yapımı pişmiş toprak kadın figürin parçaları dikkat çekici bulgulardır. 20. Yüzyılın başlarında höyüğü ziyaret eden David Hogart, bu kalıp yapımı figürin parçalarından 12 adet topladığını belirtmiştir ve üç tanesini yayınlamıştır⁶. Ayrıca Höyükte bir adet Yeni Asur Dönemi düğme dipli kap parçası da tarafımızdan tespit edilmiştir. Bu Asur kap parçası bölgede Karkamış ve Oylum Höyük dışında Asur kültür varlığının saptandığı yeni bir merkezi işaret etmektedir. Tüm bu veriler dikkate alındığında Tilhalit Höyüğü'nün Demir Çağında bölgesel bir merkez konumunda olduğu açıktır ve belki de kadın kültürleri bağlamında bölgeler arası dinsel öneme sahip bir merkez olma ihtimali de bulunmaktadır.

Helenistik ve Roma dönemlerinde bölgede Arriseria ve Abarara kentlerinin bulunduğu iddia edilse de kent kimliğine sahip herhangi bir yerleşim yeri bölgede gözlemlenmemiştir. Sadece kaliteli Roma mallarını yoğun miktarda tespit ettiğimiz Yona Höyük'ün bölgesel bir merkez olma ihtimali bulunmaktadır. Helenistik ve Roma dönemlerinde bölge, üretimle bağlantılı kırsal yerleşim karakteri göstermektedir ve kırsal üretime yönelik yerleşimlere dair sorular, Dede Harabeleri ve Yenice Höyük kazılarında kısmen cevaplanmıştır.

Orta Çağda Haçlı Seferleri, Selçuklu akınları, Eyyubi egemenliği, Memlük-Osmanlı çekişmeleri arasında oldukça kaotik bir süreç yaşanan Oğuzeli'nde döneme ait en dikkat çekici veri hiç kuşkusuz Halep Arkı'dır. Yaklaşık 40 km. uzunluğunda bir su sistemi olan Halep Arkı, Sazgın Höyük çevresindeki Sacır Suyu'nun kaynaklarını Halep kentine götürmek için planlanmıştır. Biz çalışmalarımızda yaklaşık 1,5 km.lik kısmını toprak üzerinden tespit edebildik, iç kısımlarında ilerleyebildiğimiz yaklaşık 150 metrelik kısımda yaklaşık 2 metre genişliğinde ve yüzeyden 7 metre kadar derinlikte olduğunu tespit ettik. Zaman zaman jeolojik yapıdan kaynaklanan çatlakların görüldüğü kısımlarda ise taşlar ile örüldüğünü belgeledik⁷.

⁶ Hogart 1908, 189-190

⁷ 2018 yılında teknik becerimizin olmaması nedeniyle giremediğimiz alanlarda OBRUK Mağara Araştırma Grubundan destek alarak çeşitli belgeleme çalışmaları gerçekleştirdik.

KAYNAKÇA

Hogarth 1908: D.G. Hogarth, Hierapolis Syriae, The Annual of the British School at Athens, Vol. 14 (1907/1908), s. 183-196.

Moorey 1980: P.R.S. Moorey, Cemeteries of the first millennium B.C. at Deve Hüyük, near Carchemish, Salvaged by T.EE. Lawrence and C.L. Woolley in 1913 (with a catalogue raisonné of the objects in Berlin, Cambridge, Liverpool, London and Oxford), BAR International series 87.

Resim 1: Demirkonak Köyü.

Resim 2: Demirkonak Köyü, mozaik parçası.

Resim 3: RTI alışmaları.

Resim 4: Hasan alışkan evindeki stel parçası.

Resim 5: Duruköy Steli'nin taşınması.

PİSYE- PLADASA KOINONU YÜZEY ARAŞTIRMASI – 2018

Ufuk ÇÖRTÜK*
Şahin GÜMÜŞ

Pisye- Pladasa Koinonu YüzeY Araştırması, Kùltür ve Turizm Bakanlığı ile Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi adına 17 Eylül- 02 Ekim 2018 tarihleri arasında gerçekteřtirilmiřtir¹. Pisye yerleşiminin Pladasa kenti ile oluşturdukları *koinon* (birlik) oluşumundan yola çıkarak 2016 yılında başlayan yüzeY araştırmasıyla bölgenin arkeolojik izlerinin tespitine 2018 yılında da devam edilmiştir. YüzeY araştırması Muğla ili sınırları içinde, kuzeyde ve batıda Menteşe İlçe sınırı ile güneyde Gökova deniz kıyısı Şeridi ile sınırlandırılmıştır. 2017 yılı çalışmalarında Yeşilyurt Aldıran Asarı, Çiftlikköy (Londeis), Çırpı (Leukoideis) ve Yeniköy (Koloneis) yerleşimleri ve *territorium*larının taranması tamamlandıktan² sonra 2018 yılında Yeniköy (Koloneis) çevresinden başlayarak güneye doğru araştırma çalışmalarına devam edilmiştir. 2018 yılı yüzeY araştırmasında Yeniköy (Koloneis) Alđı, Meke, Bağyaka, Yenibağyaka ve Denizova mahallerinin *territorium*larında belgeleme ve tespit çalışmaları yapılmıştır (Harita: 1). 2018 yılında üçüncü sezonunu gerçekteştirdiğimiz yüzeY araştırmasın da önemli arkeolojik verilere ulaşılmış bölge arkeolojisi adına yeni tespitlerde bulunulmuştur.

* Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÇÖRTÜK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakùltesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/TÜRKİYE. ufukcortuk@hotmail.com

Öğr. Gör. Dr. Şahin GÜMÜŞ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakùltesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/TÜRKİYE. sahin_gums@gmail.com

1 Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji Bölümü çalışmaları kapsamında yürüttüğümüz 2018 yılı yüzeY araştırmalarına verdiği izinle destek veren T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı, Kùltür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürü borç biliriz. Pisye – Pladasa Koinonu YüzeY Araştırması, Muğla Menteşe ilçesi Belediye Başkanlığı tarafından desteklenmiştir. Muğla Menteşe ilçesi Belediye Başkanlığı nezdinde Başkan Sayın Bahattin Gümüş ve Başkan Yardımcısı Sayın Mehmet Güven'e vermiş oldukları önemli lojistik destek ve katkı için teşekkürlerimizi sunarız. Çalışmalarımız boyunca gösterdikleri ilgi ile araştırmalarımıza bilimsel katkı da sağlayan Bakanlık temsilcisi Hakan Dinç'e teşekkür ederim. Ayrıca araştırmaya katılan ve tüm özverileriyle çalışan arkeoloji öğrencileri Ali Diren Akkaya'ya ve Ahmet Şanlı'ya teşekkür borçluyum. Çalışmamız sırasında tespit edilen kaçak kazı alanları konusunda gerekli hassasiyeti gösteren ve araştırmamıza destek veren Muğla Müze müdürlüğüne ve uzmanlarına ayrıca teşekkür etmem gerekir. Ayrıca Yeniköy, Meke ve Bağyaka Muhtarlıkları, Duran Gümüş Yılmaz Örer ve Tolgahan Örer'e teşekkürlerimizi sunarız.

2 Çörtük-Gümüş 2019, 467-492.

YENİKÖY (KOLONEİS) MAHALLESİ VE ÇEVRESİ:

Koloneis yerleşimi yakın zamana kadar Küçükbelen olarak bilinen Yeni-köy'e lokalize edilmektedir. Bu lokalizasyon önerisinin en önemli delili de Yeniköy'de bulunan ve M.Ö. 2. yüzyıl başlarına tarihlenen bir yazıtta “*Lôndeis ve Kolôneis Koinonları, Pisètai ve Thèraioi koinonları tarafından onurlandırılan Rhodoslu Herodes oğlu Dionysios.....*” şeklinde devam eden ve bu yazıtta geçen *Lôndeis ve Kolôneis Koinonları* ifadesidir³. Diğer taraftan Kolôneis yerleşiminin daha erken dönemlere gittiğini ve lokalizasyonunu işaret eden diğer önemli belge ise Karia şehirlerinin etnik gruplarının ve isimlerini içeren ve M.Ö. 354/353 yılına tarihlenen Sekköy'de bulunan yazıttır⁴. Bu yazıttan elde edilen bilgiler ile, Kolôneis'in çok açık olmamakla birlikte Pisye'nin batısına küçük bir alana lokalize edilmesini öneren araştırmacılar bulunmaktadır. Aslanlı/Ören Mevkii'nde bulunan ve M.Ö. 3. yüzyılın 2. veya 3. çeyreğine tarihlenen ve Pladasa'nın olası limanı olan bugün Akbüük Körfezi'nde bir tersane (*neoria*) yapımında bağışta bulunan etnik grupların isimlerini ve bağış miktarlarını içeren yazıtta da Kolôneis isminin geçmesi Pisye ve Pladasa'nın oluşturduğu bu siyasal birlikteliğin önemli bir parçası olduğunun göstergesidir⁵. Kolôneis *territoriumunda* 2017 yılı yüzey araştırmalarında mahallenin kuzeyindeki Asar Tepe olarak adlandırılan tepe yükseltisinde doğu- batı doğrultulu, dört köşesinde birer kule ile desteklenmiş *tetrapyrgos* kayıt altına alınmıştır⁶. 2018 yılında da bu alanda belgeleme ve tespit çalışmalarına devam edilmiştir. 2018 yılı çalışmalarında mağaralar, sandık mezarlar, duvar kalıntıları, tonozlu oda mezarlar, duvar izleri, aquadükt kalıntısı, köprü ve sarnıç gibi kalıntılar kayıt altına alınmıştır.

Yeniköy mahallesinin sırtını dayadığı ve üzerinde bir *tetrapyrgos* yer alan Asar Tepe'nin doğuya bakan yamacında mağaralar tespit edilmiştir (Resim: 1). Mağara 1, 5,85x8,35 metre ölçülerindedir. Mağara 2, Mağara 1'in yaklaşık 10 -12 metre kuzeyinde bulunmaktadır. Mağara 1'e göre daha küçük boyutlarda olup 6,50x4,15 metre ölçülerindedir. Mağara 3, güneydeki ovaya dönüktür ve 2,26x3,70 metre ölçülerindedir. Mağara 3'ün hemen batı üst kodunda 3x3,05 metre ölçülerinde bir kaya odası yer almaktadır. Kaya odasının duvar yüzeylerinde siva izleri ve kalas uçlarının oturtulması için açılmış yuvalar

³ Debord – Varinlioğlu 2001, 153, No. 42.

⁴ Blümel 1990, 32,33; Debord – Varinlioğlu 2001, 221,222, No. 91.

⁵ Varinlioğlu 1997, 297-307; SEG XLVIII (1998), no. 1344; Debord – Varinlioğlu 2001, 95, Nr. 1.

⁶ Çörtük-Gümüş 2019, 479-480, Resim 14. Karia Bölgesindeki benzer bir mimari sergileyen tetrapyrgos planlı savunma yapılarını Theangela ve Latmos Herakleia kentlerinde de görmekteyiz Ben-Cook 1955, 112,113; Peschkow 1989, 71, Fig. 2.

üzerinin ahşap strüktürlü bir çatı ile kapatıldığıının göstergesidir. Tabanında ise farklı boyutlarda iki adet dikdörtgen çukurluk ise yine çatıyı taşımak için yerleştirilen destek kalaslarının yuvaları olmalıdır. Mağaraların içlerinde kaçak kazı ile tahrip edilmiş nişler görülmektedir. Mağara duvarlarındaki kandil koymak için açılmış küçük boyutlu nişler ve girişlerindeki kalas koymak için yapılmış yuvalar yaşanmışlığın izleri olarak durmaktadır.

Mağaraların girişlerinin açıldığı doğuda oluşturulmuş terasta kaçak kazılarla tahrip edilmiş mezarlar tespit edilmiştir. Mezarların, kaçak kazı toprağında görülen pişmiş toprak plakalardan yapıldığını söyleyebiliriz. Mezardan çıkartılan kafatası ve kemik parçaları etrafta hala görülmektedir (Resim: 1). Yüzeyde görülen kazıma çizgili seramik parçaları, mağaralar ve mezarların en azından Erken Bizans Döneminde kullanıldığını işaret etmektedir.

Yeniköy Mahallesi'nin batısında yol yapımı sırasında uç kısmı tahrip olmuş bir sandık mezar tespit edilmiştir. Sandık mezarın korunmuş ölçüleri 1,65x0,65 metredir. Yüksekliği ise 0,63 metre olarak ölçülmüştür. Alanda yapılan çalışmalarda Kakmaktepe Mevkii'nde yüzeyde yoğun seramik parçaları görülmekle birlikte herhangi bir kültür varlığı izi ile karşılaşılmemiştir.

Yeniköy Mahallesi'nin batısındaki Kavaklıdere Mevkii'ndeki Asar Tepe üzerinde yaklaşık 10x20 metrelik alanda duvar izi olabilecek kaya düzeltmesi ve yüzeyde çatı kiremiti parçaları ile günlük kullanım kaplarına ait olabilecek seramik parçaları da izlenmektedir.

Yeniköy mahallesinin yaklaşık 1 km. güneyinde Sarıbelen Mevkii'nde çeşitli duvar blokları ve Makedon tipi tonozlu bir oda mezar tespit edilmiştir (Resim: 2)⁷. Mezar, düzlüğün batısında, girişi doğudan bir *dromos* ve artarda sıralanmış 3 odadan oluşmaktadır. 3. Oda tamamen tahrip edilmiştir. Sadece kuzey kenarda yan duvarının ucu ancak görülebilmektedir. Gerçek tonozlu üst örtüsü ile Makedon tipi mezarların Karia'daki önemli örneklerinden biridir. Mezarın doğusunda yaklaşık 100x 40 metre ölçülerinde düz bir alan bulunmaktadır. Bu alan kuzeydoğu ve güney yönlerden moloz taşlardan oluşan teras duvarı ile çevrilidir.

dromos	1. oda ölçüleri	1. oda yüksekliği	2. oda ölçüleri	2. oda yüksekliği	3. oda ölçüleri	3. oda yüksekliği
1,50x1,20 m.	2,45x2,32 m.	1,95 m.	3,33x2,77 m.	1,53 m.	-----	-----

⁷ Koinon territoriumunda yapılan araştırmalarda tespit edilen diğer tonozlu oda mezarlar için bkz. Çörtük-Gümüş 2018, 537-540. Ayrıca bkz. Debord – Varinlioğlu 2001, 48, Fig. 64.

Sarıbelenin yaklaşık 600 metre kadar güneydoğusunda Koca Dere'ye inen tarla yolunun kenarında 5 kemeri ve 6 ayağı korunmuş bir su kemeri hattı tespit edilmiştir (Resim: 2). Ölçülebilen ayak yüksekliği 1,60 metredir. Aquadük ayakları ortalama tabandan 1,50x 2,55 metre ölçülerinde, kemer açıklığı da 4 metre olarak ölçülmüştür. Kuzey ve güney yanlardan şevli olarak yükselen kemer ayakları kısmen korunmuşken kemerlerinin hiçbiri ayakta değildir. Aquadük kemer ayakları yer yer *trapezoidal* blokların kullanıldığı aralara irili ufaklı taşların yerleştirildiği bir duvar örgüsü sergilenmektedir. Su kemerinin güneyindeki Koca Dere'nin üzerinde iki kemerli ki olasılıkla Geç Osmanlı Dönemine ait bir köprü de kayıt altına alınmıştır. Köprü tempanlarında yer yer boşalmalar görülmektedir. Köprü ayaklarının membaa tarafına yapılan üçgen planlı masif taş selyaranlar iyi bir şekilde izlenmektedir.

Palamutluasar Tepe Yeniköy'ün kuzeyinde yer almaktadır. Tepe yükseltilerinde yer yer yüzeyde çatı kiremiti parçaları, birkaç taş sırası izlenebilen 5,20x4,50 metre ölçülerinde mekan kalıntısı ve tepenin kuzey alt eteğinde kuzey kenarı anakayaya yaslanmış yan duvar eğimlerinden üst örtüsünün tonoz şeklinde olabilecek bir sarnıç tespit edilmiştir (Resim: 2).

ALGI MAHALLESİ VE ÇEVRESİ

Algı Mahallesi'nin kuzeyinde yüksekçe bir tepe üzerinde Gavur Ambarı olarak adlandırılan mevkide belli belirsiz birkaç sırası izlenebilen duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından III. Derece arkeolojik sit olarak koruma altına alınan Yüksek Belen/Rahat Mevkii'nde ise yüzeyde çok yoğun olmamakla birlikte seramik parçaları ancak izlenebilmektedir.

MEKE MAHALLESİ VE ÇEVRESİ

Sığın Dağı/Sığın Ereni, Meke Mahallesi'nin kuzeybatısında bölgenin en yüksek tepesi üzerinde bulunmaktadır. Tepe zirvesinde herhangi bir kültür varlığı tespit edilemese de, burada bir eren olduğuna inançla kurbanların kesildiği ve ibadet yapıldığı adak kurbanlarının etlerinin sunumunun yapıldığı 0,50x0,60x1 metre ölçülerindeki yükselteler, Antik Dönem altar masalarının günümüzdeki yansımaları olması adına oldukça ilginç tespitlerdendir (Resim: 3). Sığın Ereni'nin hemen güney alt eteğinde bir Geç Osmanlı Dönemi sarnıcı da kayıt altına alınmıştır.

Meke Mahallesi'nin batısında bulunan ve adını burada bulunan üç adet kuyudan alan Üç Kuyular Mevkii'nde geçmiş yıllarda tespit edilen rüstik karakterli etrafı herhangi bir sur ile çevrili olmayan kırsal nitelikli bir yerleşim tespit edilmiştir (Resim: 3)⁸. Bir yön bütünlüğü sergilemeyen mekanlar tekli ve çoklu odalardan oluşmaktadır ki alanda 13 mekan kalıntısı ancak kayıta alınabilmiştir. Oldukça tahrip olmuş mekânların konturları az çok görülebilmektedir. 5,20x 8 metre ile 3,30x5 metre aralığında değişen ölçülere sahip mekanların ortalama duvar kalınlıkları 1,25 metre ile 0,60 metre arasında, 2-3 duvar sırası korunan mekan duvarlarının yüksekliği ise 0,70 ile 1,20 metre arasındadır. Alanın kuzeybatısında tespit edilen apsis şeklinde bir oluşum bir yapı veya sarnıca ait olmalıdır. Kaçak kazılarla tahrip edilen mekanlarda yüzeyde çatı kiremidi ve *pithos* parçaları görülmektedir. Üç Kuyular Mevkii düzlüğünde sağlam durumda Geç Osmanlı Dönemine ait bir sarnıç da tespit edilmiştir.

Asar Tepe, Meke Mahallesi'nin güneybatısında yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultulu uzanan ve tepenin batı kenarını kapatan bir sur hattı ve doğu yamacında kaçak kazılarla tahrip edilmiş sur içi mekânlara ait mekân duvar izleri görülmektedir (Resim: 4). Sur hattı kuzeyde dik bir anakaya kütesine dayanarak sonlanmaktadır. 2 metre kalınlığındaki sur hattı yaklaşık 150 metre uzunluğundadır. Yüzeyde amorf seramikler, *pithos* ve *amphora* kulpu ve parçaları yer yer izlenmektedir. Tepe doruğunda alana hakim konumdaki surlu yapı kırsal bir yerleşimden ziyade garnizon niteliğinde savunma içerikli yapılmış olmalıdır.

Meke Mahallesi'nin batısında, Daşbaşı/Kirse Mevkii olarak adlandırılan kayalık alanda bir kaya oygu mezar tespit edilmiştir (Resim: 5)⁹. Mezar kuzey-güney doğrultusunda uzanmakta olup girişi güneydendir. Bir *dromos* ve mezar odasından oluşan mezar üç ölü yatağına sahiptir. *Dromosun* yan duvarları yer yer anakaya üzerinde bloklardan oluşan duvar şeklindedir. *Dromosun* tavanını düz dam şeklinde yekpare bir blok kapatmaktadır. *Dromosun* mezar odasına 1,20 metre yüksekliğinde ve 0,77 metre genişliğinde bir açıklıktan girilmektedir. Kapı açıklığını dıştan L şeklinde bir profillendirme çevrelemektedir. Bu profiller tıkaç tipi kapının oturma yuvalarıdır. Mezar odası tonoz şeklinde oyularak oluşturulmuş bir tavana sahiptir. Oldukça iyi

⁸ Geçmiş yıllarda yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen benzer karakterli yerleşimler için bkz. Çörtük-Gümüş 2018, 538, 539, Resim 7; Çörtük-Gümüş 2019, 470,474-479, Resim 4,8 ve 9.

⁹ Roos 2006, 25, Pl. 10.6.

korunmuş mezarın üstünde kaçak kazılarla tahrip edilmiş sandık şeklinde başka bir mezara ait olabilecek bir taş sırası daha izlenmektedir.

Kaya oygu mezarın güneye dere yatağına bakan ön kısmında bir kısmı yine kaçak kazılarla tahrip edilmiş bir teras duvarı görülmektedir. Teras duvarı yaklaşık 15 metre uzunluğunda ve 1-1,50 metre yüksekliğince korunmuştur.

Mezarın yaklaşık 60-70 metre kuzeydoğusunda 5 odası izlenebilen, birbirlerine ortak duvarlarla bağlanmış çiftlik evi tarzında kompleks bir yapı grubu tespit edilmiştir (Resim: 5). 4,50x5 ile 6,65x6,45 metre arasında değişen ölçülere sahip odalar kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Kaçak kazı toprağında yüzeyde çatı kiremiti parçaları ile bantlı *pithos* parçaları görülmektedir. Muhtemelen mezar sahibinin veya sahiplerinin yaşam alanı burası olmalıdır. Çiftlik evi tarzı yapı kompleksi gerek inşa tipi gerekse plan olarak Londeis yerleşimi *territorium*unda yer alan Nohutçu Tepe'deki çiftlik evlerine benzer bir yapı ortaya koymaktadır¹⁰.

Yüzey araştırmasında tespit edilen diğer bir kaya oygu mezar Meke Mahallesi'nin yerleşim sınırları içinde, Ayvacı Mevkii'ndeki büyük bir kaya duvarı cephesinde yer almaktadır (Resim: 6)¹¹. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu uzanan mezarın girişi kuzeydoğudandır. *Dromosu* olmayan mezara 1,03 metre yüksekliğinde ve 0,70 metre genişliğinde bir açıklıktan girilmektedir. Mezar odasında iki yanlarda ve bir arka kenarda olmak üzere 3 ölü yatağı yer almaktadır. Ortadaki koridordan üçüncü ölü yatağına basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Mezar odası tonoz şeklinde oyularak oluşturulmuş bir tavana sahiptir. Kaya oygu mezarın çevresinde yapılan araştırmada herhangi bir başka kültür varlığı tespit edilmemiştir.

	Dromos	Mezar odası Giriş açıklığı	Mezar odası ölçüleri	Mezar odası yüksekliği	Mezar odası ölü yatağı/kline ölçüleri
Daşbaşı mezarı	1,25x2,11x2,23 m.	1,20x0,77 m.	3,15x2,61 m.	1,88 m.	0,98x2,10 ve 1,10x2,10 m. arka kline 1x2,61 m.
Ayvacı mezarı		1,03x0,70 m.	2,71x2,72 m.	1,86 m.	0,90x1,82m.ve 0,97x1,82 m. arka kline 0,89x1,90 m.

¹⁰ Çörtük-Gümüş 2019, 470,471, Resim 4.

¹¹ Roos 2006, 25, Pl. 10.4,5 ve Pl. 42.3; Henry 2005, 239, Pl. 244.

BAĞYAKA MAHALLESİ VE ÇEVRESİ

Bağyaka Mahallesi, araştırma alanının güneybatısında yer almaktadır. Daha önce Çatakbağyaka olan mahallenin adı Bağyaka olarak değiştirilmiştir.

Bağyaka Mahallesi, cami meydanında 0,58 metre çapında ve 0,55 metre yüksekliğinde ve mahallenin Soğuksu Mevkii'nde de 0,53 metre çapında ve yüksekliği 0,75 metre olan ve dibek taşı olarak kullanılan iki silindirik altar kayıt altına alınmıştır. Bağyaka ve *territoriumunda* Akçakaya Tepesi üzerinde garnizon niteliğinde içerisinde kuleler ve mekanların olduğu bir yerleşim, mahallenin batısında büyük bir kaya kütleli, ki halk tarafından Nergisli Taş olarak adlandırılan yükselti üzerinde gözetleme amaçlı kule ve yapılar, Köşeler Beleni Mevkii'nde yapı kalıntısı ve Karadiken Tepesi üzerinde surlu yerleşim tespit edilen kalıntılardır.

Bağyaka Mahallesi'nin güneybatısındaki Akçakaya Mevkii olarak adlandırılan tepe yükseltisinde üzerinde düzgün paket taşlardan duvar örgüsüne sahip bir savunma yapısı yani garnizon niteliğinde bir oluşumu işaret eden kalıntılarla karşılaşmıştır (Resim: 7). Kalıntılar tepe doruğunda kuzey güney doğrultulu uzanmaktadır. Savunma yapısı kuzeyde tekil bir kule, orta alanda birçok odadan oluşan ve yine kule mantığında inşa edilmiş yapı topluluğu ve en güneyde yine biri ayakta diğerleri yıkılmış 2-3 odadan oluşan yapı grubundan oluşmaktadır. Kuzey kulesi dıştan 6,50x10,50 metre ölçülerinde ve duvar kalınlığı 1,30 metredir. Kuzey kuleyi orta kuleye bağlayan yaklaşık 39 metre uzunluğundaki sur hattının ancak 17 metrelik bir kısmı izlenebilmektedir. Orta kule 5 farklı odadan oluşmaktadır. Odalar, 6,35x4,10 metre ile 4,35x3,10 metre arasında değişen ölçülerde, duvar kalınlığı 1 ile 1,50 metre arasında ve koruna duvar yükseklikleri ise 1 ile 1,90 metre arasındadır. Tepenin güneydeki odalar ise 5x4,35 metre ile 6,30x2,60 metre ölçülerinde, 1,25 metre duvar kalınlığına ve 1,80 metre korunan yüksekliği sahiptir. Orta ve güney yapı grupları arasında 5x4 metre ölçülerinde ve duvarları ancak 0,60 metre yüksekliğinde korunabilmiş bir mekan kalıntısı görülebilmektedir. Güney kulesinden güneye doğru ilerleyen sur hattı yaklaşık 85 metre kadar sonra tepenin en güneyini sınırlayan anakayaya dayanarak son bulmaktadır. Tepe üzerindeki yapıların duvarlarında *trapezoidal* ve *polygonal* taşların kullanıldığı, özellikle yapıların köşelerinde L şeklinde derz çizgilerinin izlendiği sağlam bir mimari gözlenmektedir (Resim: 7). Bu sağlam mimari kırsal bir yerleşimden ziyade garnizon niteliğinde savunma içerikli yapılmış olduğunun delili olarak durmaktadır. Diğer taraftan

kulelerin köşelerindeki derz çizgisi ve yine köşelerde çift bloklü örgü sistemi Hekatomnidler Dönemi Karia'sında sıkça uygulanan mimari bir üslup olarak karşımıza çıkmaktadır¹². Pisy- Pladasa *koinon territoriumunda* 2016 yılında tespit edilen Dağdibi Asarı Kalesi ile benzer bir plan sergileyen Akçakaya yerleşimi bölge savunma yapı tipinin iyi korunmuş örneklerinden biridir¹³.

Bağyaka Mahallesi'nin batısında Nergisli Taş olarak adlandırılan büyük bir kaya kütesinin üzerinde küçük bir garnizon niteliğinde gözetleme amaçlı inşa edilmiş bir yapı grubu tespit edilmiştir (Resim: 8). Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu uzanan yapı grubu içinde kuzeydoğuda 4,30x4,90 metre ölçülerinde girişi güneybatıdan olan bir kule bulunmaktadır. Kuzeydoğuda ise dirsekler oluşturarak dönen duvar izleri takip edilebilmektedir. Tepenin kuzeybatı tarafını çeviren ana kaya üzerinde U biçiminde işlenmiş kalas oturma yuvaları olabilecek oluşumlar bulunmaktadır ki bu durum ikinci bir katın var olduğunu düşündürmektedir. Yapıların duvarlarında kaba işçilikli iri *kyklopik* taşların kullanıldığı görülmektedir. Nergisli Taş garnizonunun geçmiş yıllardaki araştırmalarda tespit edilen Sincan Kalesi ile olan yakın benzerliği, *koinon territoriumu* savunma hattının ve hatta belki de bir yol güzergahının belirlenmesi için oldukça önemli tespitlerdendir¹⁴.

Bağyaka Mahallesi'nin güneyindeki Köşeler Beleni Mevkii'ndeki alçak tepe üzerinde sadece birkaç duvar sırası izlenebilen bir yapı kalıntısı da belgelenmiştir. Yapının güney kısmı üzerinde bulunduğu kayalık kütlemin çökmesi sonucu izlenememektedir. Yapıdan sadece birkaç duvar sırası izlenebilmektedir.

Bağyaka Mahallesi'nin batısında Karadiken Mevkii'nde bir kenarı surlarla çevrili bir yerleşim tespit edilmiştir (Resim: 9). Bu yerleşim aynı zamanda Nergisli Taş kaya kütesinin hemen kuzeyindeki tepe düzlüğüdür. Tepe düzlüğünün sadece kuzeyini bir sur hattı kapatmaktadır. Sur hattı üzerinde dıştan dışa 6,40x9,20 metre ölçülerinde bir kule yer almaktadır. Kulenin korunan yüksekliği yaklaşık 1,40 metredir. Kuzey surunun orta noktasına yakın bir yerde yer alan kulenin kuzeybatı köşesi kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Kule içte ve dışta şekilsiz iri ve kaba yontulmuş taş bloklarından oluşan bir duvar işçiliği sergilemektedir. Kulenin merkezi moloz

¹² Pimouguet-Pédarros 2000, 86. 87; Pedersen 2010, 290. 313-316.

¹³ Çörtük-Gümüş 2018, 539,540, Resim 9.

¹⁴ Çörtük-Gümüş 2018, 539, Resim 8.

dolgu altındadır. Sur, batıda anakaya kütesine dayanarak sonlanmakta ki bu noktadan batıya ve güneye doğru dik bir ana kaya kütesi tepenin bu bölümünü çevrelemektedir. Sur içte ve dışta şekilsiz, iri ve kaba yontulmuş bloklardan oluşurken iç kısmı irili ufaklı moloz dolgu şeklindedir. Sur genişliği 1,70 metredir. Kuzey kenarında en iyi korunan yüksekliği ise 1,30 metredir. Surla çevrelenmiş alan içinde bir yön bütünlüğü sergilemeyen mekanlar tek bir odadan oluşmaktadır ki alanda ancak 14 mekan kalıntısı kayıt altına alınabilmiştir (Resim: 9). Mekanlar 5,10x10,90 metre ile 3,40x3,40 metre arasında değişen ölçülerde planlar sergilemektedir. Duvar kalınlıkları ortalama 0,90 metre olan mekanların duvar örgüsünde yer yer *kyklopik* bloklar, anakaya düzlemleri ve moloz taşlar kullanılmıştır. Mekanların hepsinde kaçak kazı yüzünden tahribatlar izlenmektedir. 3 No.lu Mekan'ın batı duvarının iç yüzünde 0,60x0,40 metre ölçülerinde ve yaklaşık 0,50 metre derinliğindeki zeytinyağı baskı pres kolu yuvası bu odanın bir zeytinyağı üretim atölyesi olduğunun, aynı zamanda yerleşimde bazı mekanların da üretime dönük bir işleve sahip olduğunun delili olarak durmaktadır (Resim: 9). Karadiken Tepe surlu yerleşimi tehdi ve savunmaya açık olan kuzey kenarını bir surla çevreleyen, diğer kenarları ise dik anakaya küteleleri ve yamaçlarla sınırlandırılmış ve merkezinde mekanların olduğu bir yerleşim modeli sergilemektedir. Yüzeyde amorf seramikler, çatı kiremidi parçaları ve *pithos* parçaları yoğun olarak görülse de tarihlemeye dönük bir seramikle karşılaşılmaştır. Karadiken yerleşimi, *koinon territorium*unda tespit edilen Aldıran Asarı ve Türbe Asarı gibi surlu yerleşim modelinin bölgedeki yayılımının ve mimari yapılanmasının öğrenilmesi açısından önemli veriler sunmaktadır¹⁵.

YENİBAĞYAKA MAHALLESİ VE ÇEVRESİ

Eski ismiyle Baykuşlar olarak bilinen Yenibağyaka Mahallesi, İbikler, Beygirler ve Yenibağyaka merkez olmak üzere 3 mahalleden oluşmaktadır. Mahalle çevresinde tespit edilen İbiklerdeki Asar Tepe ve Beygirlerdeki Tahtalık Mevkii 1. Derece arkeolojik sit alanlarıdır.

Yenibağyaka Mahallesi'nin batısında İbikler/Asar olarak adlandırılan sivri tepe üzerinde duvarları oldukça tahrip olmuş çeşitli yapı kalıntıları ve oygu kaya mekanları tespit edilmiştir (Resim: 10). Tepenin kuzey kenarına yanaşık 10 metre uzunluğunda ve duvar kalınlığı 0,95 metre olan duvar sırası düz-

¹⁵ Çörtük-Gümüş 2018, 532-538, Resim 1 ve 6; Çörtük-Gümüş 2019, 467-469, Resim 1,2.

gün işçiliği ve yapısı gereği bir kuleyi işaret etmektedir. Tepenin güneyinde alçalan topoğrafya iki teras ile düzleştirilmiştir. Her iki teras duvarında bir iki taş sırası ancak izlenebilmektedir. Kuzeydeki üst terasta yuvarlak sarnıç benzeri bir yapı tespit edilmiştir. Tepenin güneyindeki anakaya düzlemlerinde oluşturulmuş kaya odaları dikkat çekmektedir (Resim: 10). Güneybatıdaki kaya mekanı 3,70x2,15 metre, güneydoğudaki daha büyük olan kaya mekanı ise 11,25x4 metre ölçülerindedir.

Yenibağyaka Mahallesi'nin güneyindeki Beygirler Tahtalık Mevkii'nde kuzeydoğu-güneybatı aksında uzanan mekanlardan oluşan rüstik karakterli bir kırsal yerleşim bulunmaktadır (Resim: 11). Etrafı herhangi bir surla çevreli olmayan yerleşim tepenin güneydoğusuna doğru uzanmaktadır. Bu alanda birbirlerine bitişik duvarları olan ve 6,80x8,40 ile 7,20x3 metre arasında değişen ölçülerde 5 odadan oluşan bir grup tespit edilmiştir. Aralarında bir birlerine geçişi sağlayan kapı açıklıkları olan bu odalar bir çiftlik evi planı sergilemektedir. Yerleşimin kalıntılarının kuzeye doğru uzandığını bu noktada tespit edilen birkaç duvar izi ve çapı 3,30 metre olan sarnıç niteliğinde yuvarlak bir yapı göstermektedir (Resim: 11). Tahtalık mevkiindeki kırsal yerleşim, *koinon territorium*undaki çiftli evi tarzı yapı komplekslerinin yaygın alanlarının belirlenmesine yeni katkılar da sunmaktadır.

Yenibağyaka Mahallesi'nin güneydoğusunda yüksekçe bir tepe yükseltisi üzerinde sadece birkaç duvarı izlenebilen bir kule tespit edilmiştir. Kulenin kuzeybatı duvarının 3 metresi, güneydoğu duvarının ise 8 metresi ancak izlenebilmektedir. Bölgedeki gerek tahtalık mevkiindeki gerekse ibikler asardaki yerleşimleri güneyden deniz tarafından gelebilecek herhangi bir tehlike karşısında uyarı niteliğinde bir kule olabileceği söylenebilir.

DENİZOVA MAHALLESİ VE ÇEVRESİ

Bu bölgenin büyük mahallerinden biri olan Denizova'da Rumikavak Mevkii'nde bir kule kalıntısı ve Koca Asar, Küçük Asar ve Orta Asar olarak adlandırılan kaya kütlelerinin bulunduğu alanda kaya oygu mezarlar ve nişler tespit edilmiştir.

Denizova Mahallesi'nin batısında, Rumikavak Mevkii olarak adlandırılan mevkide bir kuleye ait olabilecek duvar sırası tespit edilmiştir (Resim: 12)¹⁶. 3 sıra duvarı korunmuş kule benzeri yapının sadece güneybatı köşesi korun-

¹⁶ Denizova mahallesindeki kalıntılar ile ilgili olarak bkz. Debord – Varinlioğlu 2001, 46.

muştur. Güney kenarı 2,80 metre, batı kenarı 1,40 metre uzunluğunda korunmuştur. Ölçülebilen yüksekliği ise 1,95 metredir. Yapıda kullanılan kütlesele büyük bloklar savunmayla ilişkili bir yapı olabileceğini destekler niteliktedir. Kulenin korunan duvarı tarla terası olarak kullanılmaktadır.

Denizova Mahallesi'nin kuzeybatısında farklı boyut ve yükseklikte 3 ana kaya kütleleri yer almaktadır ki en güneydeki Koca Asar, kuzeydeki Küçük Asar ve ortada olanda Orta Asar olarak adlandırılmaktadır (Resim: 13). Kuzeydeki Küçük Asar'ın güneye bakan cephesinde kayaya oyulmuş basit planlı bir mezar tespit edilmiştir. Kaya oygu mezar 4 metre uzunluğunda, 2,50 metre genişliğinde ve 1,30 metre yüksekliğindedir. Mezarın üst kısmında yan yana oyulmuş üç tane stel yuvası bulunmaktadır. Arazinin sarp yapısından dolayı bu stel boşluklarından ölçü alınamamıştır. Stellerin bulunduğu kaya düzleminin 4-5 metre kuzeydoğu üst kodunda başka bir kaya mezarı olabilecek bir oluşum daha bulunmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Yüzey araştırmasının isminde geçen "Pisye-Pladasa *Koinonu*" ifadesindeki "*koinon*" sisteminin içeriği kısmen de olsa bu üç yıllık sürede doldurmaya çalışılmıştır¹⁷. Pisye ve Pladasa'nın oluşturdukları *koinon* veya ortaklık ilişkisi ile ilgili verilerin M.Ö. 197 yılından önceye gidebileceğini bizlere aktaran başka bir yazıt daha bulunmaktadır. Pisye'de bulunan M.Ö. 3. yüzyılın 2. veya 3. çeyreğine tarihlenen yazıt tersane inşaatı için Pisyelilerin, ve Pisyelilerle birlikteki Pladasa halkına, *dorea* olarak para yardımında bulunan bir bağış listesidir bu¹⁸. Pladasa'nın olası limanı olan bugün Akbuk Körfezi'nde bir tersane (*neoria*) yapımında Pisye ve Pladasa'nın *Koinon* olarak hareket etmeleri, bu siyasal birlikteliğin askeri bir yönünün de olabileceğini düşündürmektedir. Her iki kentin *territorium*larında yapılan araştırmalarda elde edilen veriler bu yönde yapılaşma faaliyetlerinin birer kanıtı olarak durmaktadır.

Yüzey araştırmasında tespit edilen birçok kırsal yerleşimin ortak karakteri olan etraflarının herhangi bir surla çevrili olmayan, içerisinde kompleks

¹⁷ Koinon ve Polis arasındaki farkın, koinonlarda belirgin bir şehir merkezinin olmayışı, dağınık ve düzensiz bir yerleşim formu sergilemeleri, politik bir birlikteliğe dönük düzenlenmiş kırsal köy ve mahallerin kendilerini düşmanlarına karşı savunmak için oluşturdukları bir topluluk şeklinde ifade edilmektedir. LaBuff 2010, 20.

¹⁸ Varinlioğlu 1997, 297-307; SEG XLVIII (1998), no. 1344; Debord – Varinlioğlu 2001, 95, Nr. 1.

çiftlik evlerinin de olduğu rüstik karakterli bir yerleşim modeli sergilemeleri, bölgedeki *Koinon* sisteminin birer yansımaları olarak durmaktadır. Bu kırsal yerleşimlerde tespit edilen piramidal tezgah ağırlıkları, yüzeyde tespit edilen çiviler ve demir cürüfları bu yerleşimlerdeki bazı odaların dokuma atölyesi, bazılarının da demirci atölyesi¹⁹ olarak ve özellikle 2018 yılı çalışmalarında Karadiken mevkiinde 3 No.lu Mekan'da yer alan zeytinyağı baskı pres kolu yuvası da bu odaların zeytinyağı üretim atölyesi olarak kullanıldığının delili olarak durmaktadır.

2016 yılında başlayan yüzey araştırmalarında yüzeyde çeşitli seramik ve küçük buluntular *koinonun* en azından dönemsel kullanımına dönük birkaç fikir sunmamızı da sağlamaktadır. Gerek çevirmelerde gerekse kırsal çiftlik evi tarzı yerleşimlerde tespit edilen M.Ö. 3.-2. yüzyıla tarihlenen daldırma firnisli kase örnekleri²⁰ ile M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenebilecek piramidal tezgah ağırlıkları²¹, yerleşimlerin en azından M.Ö. 2. yüzyılda kullanılmış olduğunu desteklemektedir. Gerek tespit edilen yüzey buluntuları gerekse epigrafik malzemenin aktardığı bilgiler, en azında M.Ö. 2. yüzyılda, bu bölgede çiftlik evlerinin ve çevirmelerin de içinde olduğu Pisye- Pladasa *Koinonu* bütününde bir yönetim şemasının çizildiğini artık söyleyebiliriz.

Pisye ve Pladasa kentlerinin oluşturduğu bir üst *koinon* sisteminin altında yine aynı *territorium* içinde Londeis, Koloneis ve Leukoideis olarak lokalize edilen kırsal yerleşimlerin de içinde olduğu bir yönetim şeklinin uygulandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kırsal yerleşimlerin *koinon* içinde yerel üretime sağladıkları katkı önemli bir dayanak olmalıdır. Çünkü kırsal yerleşimlerde ana hedef *territorium*larındaki verimli tarım arazilerinin kullanımudur. Kırsal yerleşimlerin konumlandıkları topografyadaki ovalar yerleşimlerin gerek kendi ihtiyaçlarını gerekse *koinon* bünyesindeki diğer yerleşimlerin ihtiyaçlarını karşılayacak büyüklüktedir. Tarım alanlarına sahip olmayan daha çok tepebaşlarına konumlanmış kırsal çiftlik komplekslerinden oluşan yerleşimlerde ise tarımsal üretimden ziyade hayvancılık bu kırsal yerleşimlerin ticari ürünü olmalıdır. Tepe yamaçlarındaki alanların özellikle keçi, koyun gibi küçükbaş hayvancılık amacıyla boş bırakıldığını epigrafik kaynaklardan da öğrenmekteyiz²².

¹⁹ Çörtük-Gümüş 2019, 473,474.

²⁰ Rotroff 1997, 164, 344 Cat. No. 1042-1044, Fig. 64, Pl. 78; Meral-Eker, 348, 349, Kat. No. 19-26.

²¹ Aydoğmuş 2017, 232 vd.

²² Sommerey 2008, 135-164.

Yüzey araştırmalarında tespit edilen yerleşimler maalesef kaçak kazı, tarımsal faaliyetler ve doğal nedenlerle tahrip olduğu için birçok yapı ya da yapı grubunun planı ya da işlevini tanımlamak güçleşmektedir. Gelecek yıllarda Pisye - Pladasa *Koinonun* batı ve güneyindeki yapılacak araştırmalarda dağlık alandaki yerleşim modeli ve yol bağlantısı yanında lokalizasyon problemlerine yeni öneriler de getirebilecektir.

KAYNAKÇA

AYDOğMUŞ 2007: N. Aydoğmuş, 2015-2016 Yılı Myrina ve Gryneion Yüzey Araştırmalarında Bulunan Pişmiş Toprak Ağırlıklar, in: M. ekilmez-E.D. Poulin (Eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Belgeler ve yeni Araştırmalar* (Ankara 2017) 225-236.

BEAN-COOK 1955: G.E. Bean - M. J. Cook, The Halicarnassus Peninsula, *BSA* 50, 85 - 171.

BLÜMEL 1990: W. Blümel, Zwei neue Inschriften aus Mylasa aus der Zeit des Maussollos, *EA* 16, 29-42.

ÇÖRTÜK-GÜMÜŞ 2018: U. örtük- Ő. Gümüş, Muğla Menteşe İlçesi Pisye Pladasa Koinonu Yüzey Araştırması (2016), *AST* 35.2, 531-554.

ÇÖRTÜK-GÜMÜŞ 2019: U. örtük- Ő. Gümüş, Muğla Menteşe İlçesi Pisye – Pladasa Koinonu Yüzey Araştırması - 2017, *AST* 36.3, 467-492.

DEBORD – VARİNLİĞİOğLU 2001: P. Debord- E. Varinliğioğlu, *Les Hautes Terres De Carie* (Bordeaux 2001).

HENRY 2005: O. Henry, *Tombes De Carie – Tombes Cariennes Contribution De L'architecture Funeraire A L'histoire De La Carie Aux Perodes Classique Et Hellenistique* (Doktora tezi, Universite Michel De Montaigne), (Bordeaux 2005).

LABUFF 2010: J. LaBuff, *Karian Sympoliteiai: Causes And Implications Of Political Merger At The Periphery Of The Greek World* (Yayınlanmamış doktora tezi, University of Pennsylvania) (Pennsylvania 2010).

MERAL – EKER: K. MERAL – F. EKER, Kyzikos Antik Kenti 2006-2007 Kazı Sezonunda Ortaya ıkarılan Pişmiş Toprak Kâseler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6, 25, Prof. Dr. Hamza Gündoğu Armağanı, 341-355.

PEDERSEN 2010: P. Pedersen, The City Wall of Halikarnassos, in: R. Van Bremen – J. M. Carbon (Eds.), *Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Karia Oxford 29 June - 2 July 2006* (Bordeaux 2010) 269– 316.

PESCHLOW 1989: A. Peschlow, Die Umgestaltung von Latmos in der esrten Halfede des 4. Jhr. v. Chr. İn: T. Linders and P. Hellström (Eds.), *Architecture and Society in Hecatomnid Caria. Proceedings of the Uppsala Symposium 1987* (Uppsal 1989), 69-76.

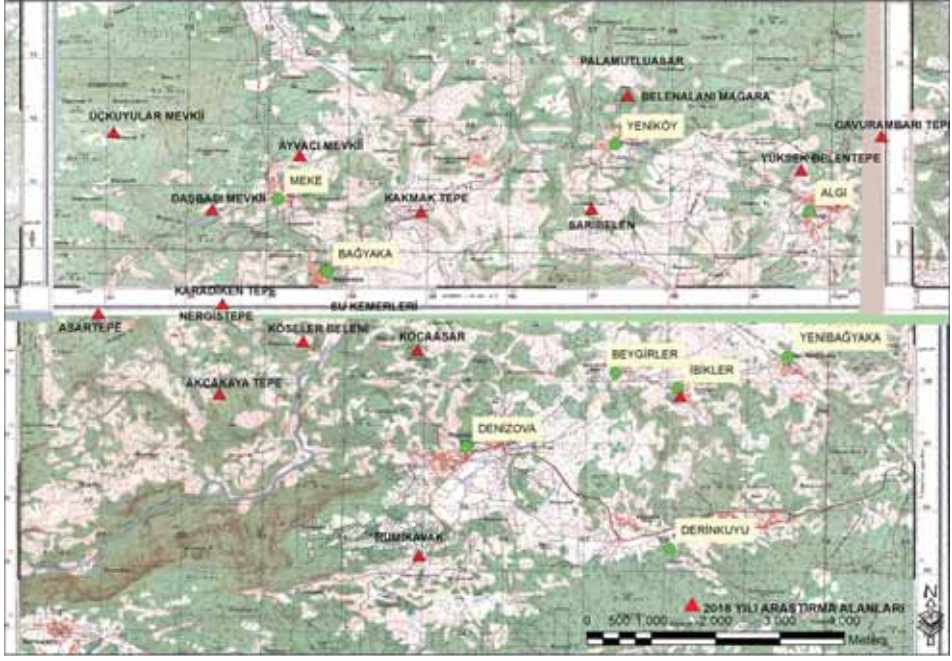
PİMOUGUET-PÉDARROS 2000: I. Pimouguet-Pédarros, *Archéologie de la défense, Histoire des fortifications antiques de Carie (époques classique et hellénistique)* (Paris 2000).

ROOS 2006: P. Roos, *Survey of Rock-Cut Chamber-Tombs in Caria, Part 2 Central Caria*, (Göteborg 2006).

ROTROFF 1997: S. I. Rotroff, Hellenistic Pottery Athenian and Imported Wheel-made Table Ware and Related Material. Part, *The Athenian Agora, Vol. 29, Part 1: Text*, pp. iii-575

SUMMEREY 2008: K. M. Summery, Die chora von pergamon. Studien zu grenzen Siedlungsstruktur und Wirtschaft, *IstMitt* 58, 135-170.

VARİNLİOĞLU 1997: E. Varinlioğlu, Pisye in Caria. *XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina*, Roma 18-24 Settembre 1997, Roma 1997, 297-307.

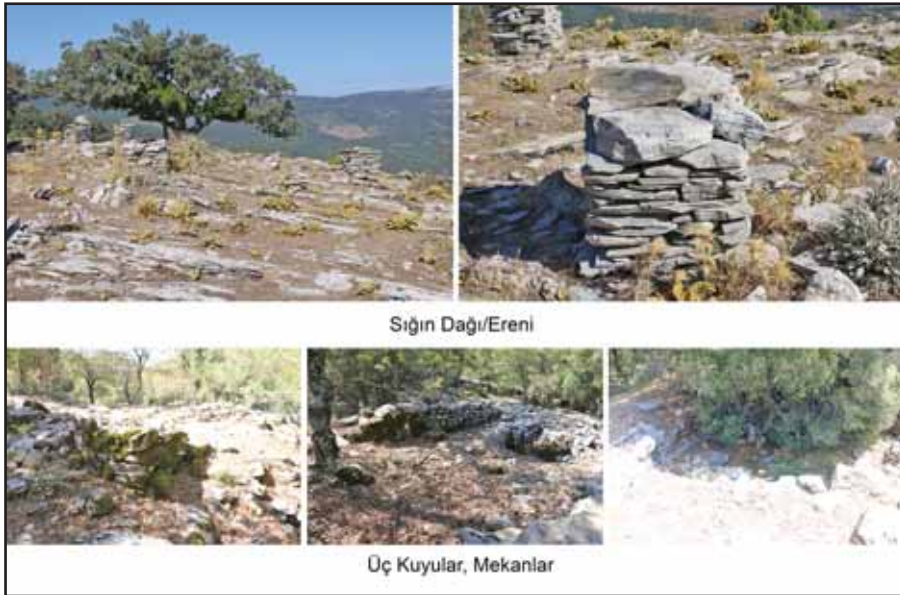
Harita 1: 2018 Araştırma Alanları.

Resim 1: Yeniköy (Koloneis), mağaralar ve mezar.

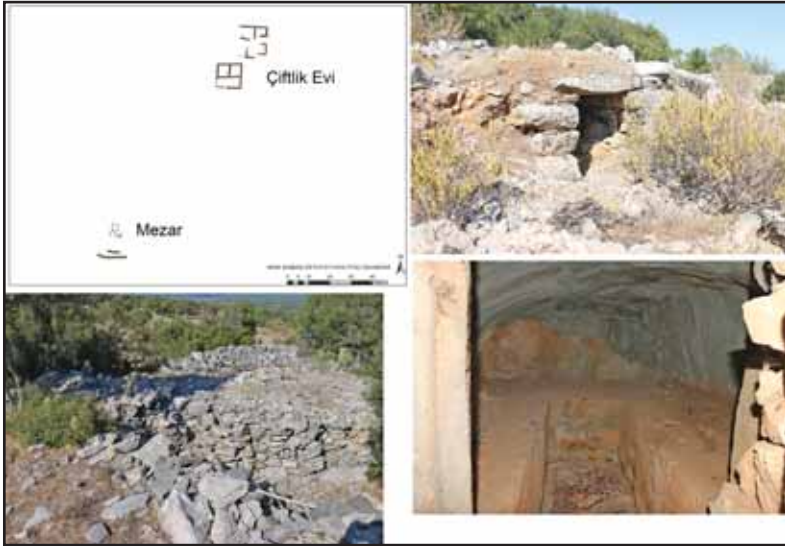
Resim 2: Yeniköy (Koloneis), Sarıbelen Mevkii Kalıntıları.

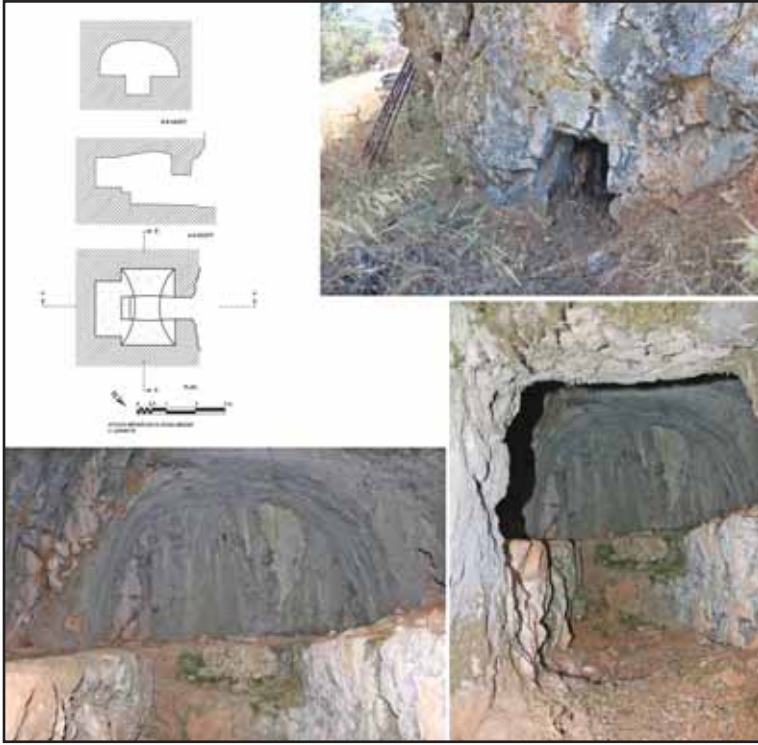
Resim 3: Meke Mahallesi, Sığın Dağı/Sığın Ereni ve Üçkuyular.

Resim 4: Meke Mahallesi, Asar Tepe.

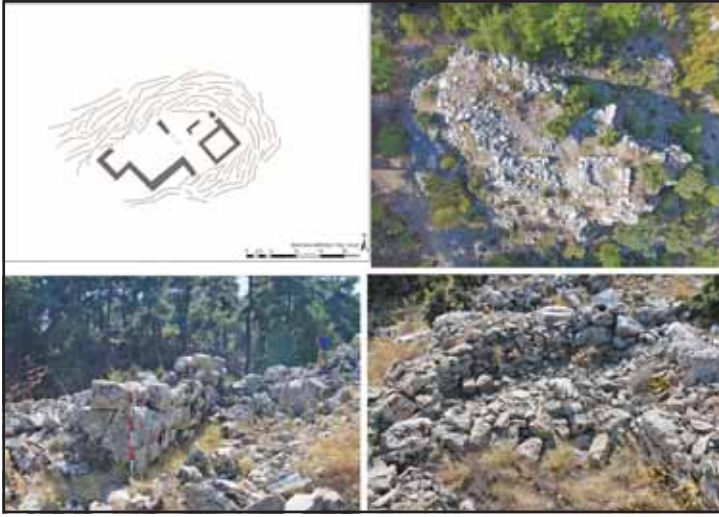
Resim 5: Meke Mahallesi, Daşbaşı/Kirse Mevkii.

Resim 6: Meke Mahallesi, Ayvacı Mevkii mezar.

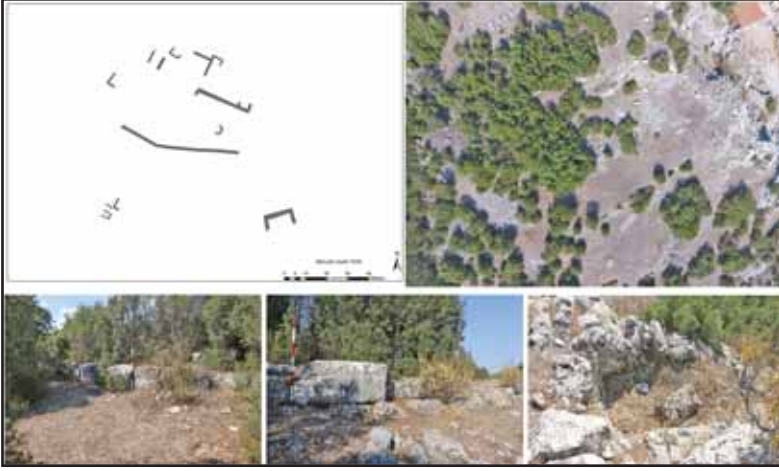
Resim 7: Bağyaka Mahallesi, Akçakaya Mevkii.

Resim 8: Bağyaka Mahallesi, Nergisli Taş.

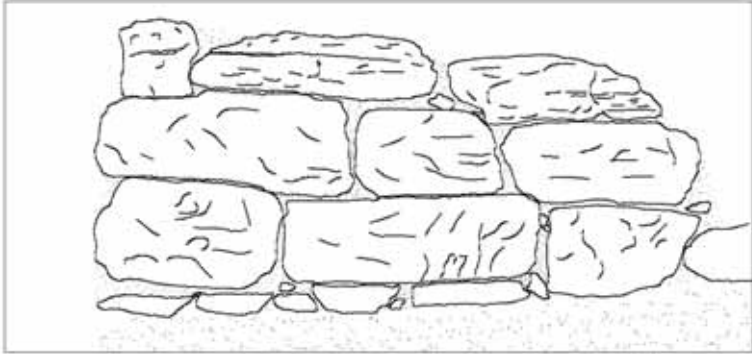
Resim 9: Bağyaka Mahallesi, Karadiken Mevkii.

Resim 10: Yenibağyaka Mahallesi, İbikler/ Asar.

Resim 11: Yenibağyaka Mahallesi, Beygirler, Tahtalık Mevkii.

0 20 40 60 80 100 cm

DENİZOVA KULE
U. ÇORTUK'18

Resim 12: Denizova Mahallesi, Kule.

Resim 13: Denizova Mahallesi, Koca Asar.

DAĞLIK KİLİKİA'DA ANTİK DÖNEMDE KENTLEŞME VE KIRSAL YERLEŞİMLER ARAŞTIRMASI 2018

Ümit AYDINOĞLU*
Ahmet MÖREL
Sinan MİMAROĞLU

Mersin İli'ne bağlı Erdemli ve Silifke ilçeleri arasındaki dağlık bölgede, Antik Döneme ait kırsal yerleşimleri tespit etmek ve bunların oluşturdukları bölgesel yerleşim düzenlemesini ortaya çıkarmak amacıyla başlatılan arkeolojik yüzey araştırmaları 2018 yılı Haziran ayında gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırma, coğrafi ve tarihsel olarak Dağlık Kilikia Bölgesi'nin doğusundaki alanı kapsamaktadır. Günümüzde Mersin İli Silifke ve Erdemli ilçeleri arasında kalan bu coğrafyada, Hellenistik Dönemde bir tapınak devlet egemenliğinin olduğu ve bölgenin Olba *territoriumu* olarak adlandırıldığı, Diokletianus Dönemiyle birlikte bu alanın Isauria eyaleti olduğu bilinir. Buradaki iki nehir *territoriumun* sınırlarını belirler. Kalykadnos (Göksu) ve Lamos (Limonlu) nehirleri arasında kalan bölge içerisinde çeşitli dönemlere ait çok sayıda yerleşim bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de sahip olduğu stratejik önemi göz önüne alındığında, kentleşme açısından oldukça gelişmiş bir bölge olmasını beklemek yanlış olmaz. Bununla birlikte, bölgenin kuzey sınırını oluşturan Toros Dağları'nın kıyıya paralel gitmesi nedeniyle, geniş alanların bulunmaması ve dağlık coğrafya bu bölgedeki kentleşmeyi etkilemiştir. Tarihsel ve arkeolojik veriler bu alanda M.Ö. 2. yüzyıl başlarından itibaren taş mimarinin görülmeye başladığına işaret eder. Bu mimari hareketliliğin Geç Antik Döneme kadar devam ettiği, arazideki çok sayıda iyi korunmuş durumdaki arkeolojik kanıttan bilinmektedir.

Bölgede sürdürdüğümüz yüzey araştırmalarında, bugüne kadar farklı dönemlere ait ve farklı büyüklüklerde çok sayıda yerleşim kayıtları altına alınmıştır.

* Ümit AYDINOĞLU, Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü 33343 Mersin/TÜRKİYE.

Ahmet MÖREL, Süleyman Demirel Üniv. Fen Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü Çünür Doğu Yerleşkesi 32260 Isparta/TÜRKİYE.

Sinan MİMAROĞLU, Hatay Mustafa Kemal Üniv. Fen Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Bölümü, Tayfur Sökmen Kampüsü, 31060 Hatay/TÜRKİYE.

tır. Bunların çoğu iyi korunmuş kalıntılarıyla dikkat çekicidirler. Yerleşimlerin Hellenistik Dönemden gelen ve Roma ve Geç Antik Dönemde de devam eden bir sürekliliğe sahip oldukları görülür. Bununla birlikte dönemler içerisinde yerleşimlerin karakterlerinin değiştiği de izlenebilmektedir. Hellenistik Dönem yerleşimlerinin sahip oldukları savunma işlevi öne çıkarken, Roma Dönemi ve sonrasındaki yerleşimlerin üretime yönelik kırsal karakterleri dikkat çekicidir.

2018 sezonu çalışmaları kapsamında yeni tespitler yapılması ve proje kapsamında daha önce tespit edilen yerleşimlerde yayın çalışmaları gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikli olarak yeni kırsal yerleşim tespitleri gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda, bölgedeki Hellenistik Dönem kırsal yerleşim düzenlemesine ait çok sayıda kanıt tespit edilmiştir. Erdemli İlçesi Karaahmetli Mahallesi'nde yer alan Kabaçam yerleşimi yakınlarında yerleşime yaklaşık 2 km. mesafede yol kenarında yer alan küçük çiftlik yerleşimi sahip olduğu *polygonal* duvar işçiliği ile dikkat çeker ve Hellenistik Dönem yapılanması olduğu anlaşılır. Dört odalı yapı Yörük yerleşimi sebebiyle yoğun tahribata uğramıştır. Erdemli İlçesi Hacıömerli Mahallesi'ndeki antik yerleşimde gerçekleştirilen çalışmalarda da benzer sonuçlar tespit edilmiştir Köydeki eski okulun çevresinde tespit edilen geniş çaplı kırsal yerleşime ait 4-5 mekanın kalıntıları etrafa yayılmış durumdadır. Bunlar, etraftaki tarımsal düzlüklere hakim konumda kurulmuşlardır. Konutlardan birinin sahip olduğu *polygonal* duvar işçiliği ve bir diğerinin lentosu üzerindeki şimşek kabartması Hellenistik Dönem kırsal yerleşim geleneği ile bağlantılı olmalıdır. Benzer şekilde, Kızkalesi'nden Canbazlı'ya giden yol üzerinde, Kızkalesi'ne yaklaşık 2 km. mesafede, antik kente hakim bir teras üzerinde yer alan küçük yerleşimin sahip olduğu *polygonal* duvarlar burasının Hellenistik Dönem geçmişine işaret eder (Resim: 1). Bununla birlikte diğer malzemeler arasında yer alan *khomosorium*lar yerleşimin farklı bir evresinin varlığını gösterir. Alanda, tepeyi çevreleyen duvarlar buradaki bir konut yapılanmasına aittir. Bir sarnıç ve üç *khomosorium* da burada yer almaktadır.

Son dönem araştırmalarından elde edilen veriler bölgedeki Hellenistik Dönem kırsal yerleşim düzenlemesinin varlığına ait kanıtlar sunar. Hellenistik Dönem savunma mimarisinin yanı sıra, varlığı yeni aydınlatılmaya başlanan bu düzenlemede, tarımsal üretimini gerçekleştirilebileceği düzlük alanların yerleşimler için tercih edildiği ve yapıların, dönemin savunma mimarlığının bir özelliği olan *polygonal* duvar işçiliğine sahip oldukları görülür. Bununla birlikte, farklılık olarak ana yol rotaları üzerinde olmamaları dikkat çekicidir. Korykos'daki yerleşimin antik kentin hemen yakınında bulunması, Korykos

çevresindeki yamaçlarda çok sayıda benzer kırsal yerleşim tespit edilmesi ise Hellenistik Dönem kent ve *khora* ilişkisini açıklamak için veri sağlar.

Bununla birlikte, gerek Korykos yakınındaki yerleşimde gerekse de yukarıda anlatılan Kabaçam ve Hacıömerli'deki yerleşimlerde bulunan diğer kalıntılar, buraların dönemler boyunca iskan gördüklerini gösterir. Bölgede, yerleşimlerinin farklı dönemlerde eklentiler ve tamirlerle kullanımlarının devam ettiği bilinmektedir. Hellenistik Dönem savunma mimarisine ait yerleşimlerin Geç Antik Döneme kadar kullanımlarının devam ettiği ancak yerleşimin karakterinde değişiklik yaşandığı görülür. Bu dönemlerde yerleşimlerin kırsal karakterleri ön plana çıkar. Araştırma kapsamında bu kırsal yerleşimlerin tespitlerine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Erdemli İlçesi Küstüllü Mahallesi'ndeki Hisar antik yerleşimindeki çalışmalarda, bu amaca yönelik olarak yerleşimin kuzeyinde bulunan yamaç ve tepelikte geniş bir nekropolisin varlığı tespit edilmiştir. Bu alanda çok sayıda *khomosorium* mezar, bir tonozlu mezar anıtı tespit edilmiş ve kayıt altına alınmıştır (Resim: 2). Silifke İlçesi Ovacık Mahallesi Gökburç Mevkii'nde, bu alandaki olası bir kırsal yerleşime işaret eden iki lahit belgelenmiştir. Bununla birlikte çevrede yerleşime ait kanıt tespit edilmemiştir. Lahitlerden ilki anakaya lahtidir. Arkasına anakayaya bağlı ve önünde büyük kesme taşlardan oluşan bir platformun yer alması dikkat çekicidir. Bu alandaki diğer lahit de anakaya lahtidir. Bununla birlikte lahit teknesinin ön yüzünde kalkan, kılıç ve ortada tabula ansata kabartması yer alır (Resim: 3). Silifke İlçesi Kırobası Mahallesi yakınındaki Kıca Mevkii'nde bulunan nekropolis ise sahip olduğu kaya mezarlarıyla dikkat çekicidir. Bu alanda yaptığımız incelemelerde tepe yamacına kurulmuş yaklaşık 10 kaya mezar tespit edilmiştir. Bunlar dromoslu bir girişe sahiptirler ve bazıları ön cephe bezemelidir (Resim: 4). Ayrıca, bu yılki araştırmalarda Silifke İlçesi'ne bağlı Ovacıkalanı Mahallesi'nde daha önceden tespit ettiğimiz Kepez antik yerleşimi tekrar ziyaret edilmiştir. Bu kapsamda, yerleşimde büyük bir mağaranın varlığı tespit edilmiş ve mağara içerisinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bir kulenin altında yer alan mağara yaklaşık 250-300 m. dik bir inişe sahiptir ve içerisinde dikdörtgen bir sunak tespit edilmiştir. Tespit çalışmaları kapsamında Silifke ilçesi Kızılgeçit Mahallesi'nde vadi içerisinde bulunan mağaralarda da incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu alandaki mağaralardan birinin kaya kilise olarak kullanıldığı anlaşılmış ve mağara içerisinde korunmuş durumda freskolar tespit edilmiştir. Muhtemelen M.S. 10-11. yüzyıllara, Orta Bizans Dönemine tarihlenmesi gereken bu eserlerin belgelenmesi yapılmıştır.

2018 sezonu çalışmalarında, gerçekleştirilmesi planlanan yayın çalışmaları kapsamında, araştırma alanında daha önce tespit edilmiş yerleşimler ziyaret edilerek belgelenmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Erdemli İlçesi Kabaçam antik yerleşiminde gerçekleştirilen çalışmalarda, yerleşimin güney doğusunda, vadi kenarında Hellenistik Döneme ait iyi korunmuş *polygonal* duvar örgüsüne sahip bir kule tespit edilmiştir (Resim: 5). Kulenin hemen önünde aynı duvar işçiliğine sahip bir atölye vardır. Dikdörtgen planlı atölye 8.40x11.90 m. ölçülerindedir ve güney güneybatı cephelidir (Resim: 6). Bu alanda, kule ve atölyenin yaklaşık 50 m. batısında bir mezar evi de tespit edilmiştir. Kabaçam yerleşiminde Hellenistik Dönem kalıntıları daha önceden bilinmekle birlikte, bu yapılanma ilk kez kayda alınması açısından önemlidir. Gerçekleştirilen çalışmalarda, antik yerleşimlerdeki konut mimarlığı üzerine incelemeler ve belgelenmeler yapılmıştır. Burada, konutlar arası yolların varlığı planlı bir yerleşime işaret eder (Resim: 7). Erdemli ilçesi Tapureli antik yerleşiminde de zengin konut mimarlığı ile ilgili belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Konutların sahip oldukları özellikler tanımlanmış ve çok sayıda örnekte çizim çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Benzer konut çalışmaları Silifke İlçesi Karaböcülü Mahallesi'ndeki antik yerleşimde de gerçekleştirilmiştir. Bölgedeki kırsal yerleşimleri şekillendiren etmenler arasında önemli bir yer tutan konutların çoğunluğu yerleşimlerin son kullanım evrelerine aittir. Bu durum, bölgede Geç Antik Dönem konut mimarlığının çok sayıdaki örneği ile karşılaşmamıza neden olur ve bunların iyi korunmuş durumları bize plan ve yapı özelliklerinin anlaşılmasında önemli katkılar sağlar. Bu konutların Kuzey Suriye kırsal konut mimarisi ile yakın benzerlikler göstermesi açısından 4-7. yüzyıllara tarihlendirilmeleri gerektiği önerilmektedir. Bölgede, sıralı ve tekil olarak iki grupta değerlendirilen bu konutlar genel olarak, uzunlamasına odalara, farklı boyutlara, etraflarını çevreleyen duvarlara ve avlulara sahiptirler ve kırsal alana uygun şekilde, gösterişten uzak, basit planlı, iki katlı, kemerli girişli ve içlerinde küçük mekanlara bölünmüş olmaları açısından Erken Bizans Dönem konut mimarisinin özelliklerini yansıtır. Araştırma kapsamında Silifke İlçesi'ndeki Demircili Mahallesi'nde bulunan Imbriogon Kome antik yerleşimindeki *peristyle* avlulu konut, Paslı Mahallesi'nde bulunan antik yerleşimdeki *peristyle* avlulu konut da ziyaret edilmiştir. Araştırma sırasında, Dor düzeninde inşa edilen bu yapılara ait başlıklarının fotoğrafları çekilmiş ve ölçüleri alınarak teknik çizimleri gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın başlıca amacı, Kilikia Bölgesi'nde Dor düzenine ait mimari elemanların stil ve profil özelliklerinin belirlenmesi ve farklı bölgelerdeki Dor unsurları

ile karşılaştırılarak elde edilen sonuçların Kilikia özelinde değerlendirilmesidir.

2018 sezonu çalışmalarının bir bölümü, bölgedeki kırsal yerleşimlerde bulunan kiliselerin belgelenmesine ayrılmıştır (Resim: 8). Bölgede basit çiftliklerden büyük köy yerleşimlerine çok sayıda kırsal yerleşim vardır ve bunların hinterlandında buldukları kentlerle ve limanlarla bağlantıları bölgedeki ekonomik etkinliğin 4.-7. yüzyıllar arasında arttığına işaret eder. Yetiştirilen ürünlerin Korykos, Elaiussa Sebaste, Seleukeia ve 4. yüzyılın ikinci yarısında tekrar canlanan Korasion (Susanoglu) kentlerinin limanları aracılığıyla Akdeniz ticaret yolları kullanılarak dağıtımı yapılmıştır. Zaman zaman kökeni Hellenistik Döneme kadar giden kırsal yerleşimlerin süreklilik göstergeleri duvar teknikleri, farklı plan tiplerindeki mezarlar ve kiliselerdir. Özellikle Geç Antik Dönemde konutlar, mezar yapıları ve kiliselerden oluşan yerleşimler Dağlık Kilikia kırsal dokusunun baskın unsurları şeklinde değerlendirilir. Kilikia-Isauria Bölgesi'ndeki kırsal yerleşimlerin bazılarında, gelişen yeni inanca paralel olarak 4.yüzyıl ikinci yarısından başlayarak özellikle 5. yüzyıl ile 6. yüzyıl başları arasında farklı plan, boyut ve sayıda kilise inşa edilmiştir. 2018 sezonu araştırmaları kapsamında, bölgedeki kırsal yerleşimlerde yer alan kiliselerin belgelenmesi ve kırsal yerleşim düzeni içindeki yerlerinin incelenmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda, daha önceki çalışmalarda tespit edilen çok sayıdaki kilise kapsamlı olarak incelenmiş ve belgelenmiştir.

Resim 1: Korykos, Hellenistik kırsal yerleşim.

Resim 2: Hisar, tonozlu mezar anıtı.

Resim 3: Gökburç, kaya lahti.

Resim 4: Kıca, kaya mezarı.

Resim 5: Kabaçam, Hellenistik Dönem kulesi.

Resim 6: Kabaçam, Hellenistik Dönem atölyesi.

Resim 7: Kabaçam, Geç Antik Dönem konutu.

Resim 8: Hıdırlı Kale, kilise.

EMİNLER HÖYÜK VE KARAMAN OVASI YÜZEY ARAŞTIRMALARI 2018 YILI ÇALIŞMALARI

Yalçın KAMIŞ*

GİRİŞ

2016 araştırma sezonunda, Karaman Ovası'nın M.Ö. III. ve II. binyıllardaki kültürel gelişiminin belirlenmesi ve yerleşim dokusunda zaman içerisinde gerçekleşen değişikliklerin çözümlenmesi amacıyla başlatılan Karaman Ovası yüzey araştırmaları, 2018 yılında Eminler Höyük ve Kıbrıs Höyük'e odaklanan çalışmalarla devam ettirilmiştir (Harita: 1). 2016 yılında Eminler'de başlatılan intensive (yoğun) yüzey araştırmaları 2018 sezonunda tamamlanmıştır¹. Böylece Karaman Ovası'nın M.Ö. III. ve II. binyıllardaki seramik geleneklerinin daha yakından tanınmasını sağlayacak seramik veri tabanının oluşturulması yönündeki ilk adım atılmıştır. Eminler Höyük'te yürütülen çalışmaların tamamlanmasından sonra, Karaman Ovası geneline yayılacak araştırmaların başlangıç adımı olarak Kıbrıs Höyük ziyaret edilmiştir.

EMİNLER HÖYÜK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Karaman il merkezinin yaklaşık 20 km. kuzeybatısında yer alan Eminler Höyük, Karadağ'ın eteklerinin Karaman Ovası ile birleştiği alanda, aynı isimli köyün bitişiğindedir (Resim: 1). Eminler Höyük, kuzey-güney yönünde 800 metreye, doğu-batı yönünde ise 500 metreye ulaşan bir alan içerisinde birbirine bağlanan 5 farklı yükseltiyi içermektedir (Resim: 2). Eminler Höyük'te 2016 yılında başlatılan ve höyüğün 30x30 m. ölçülerindeki toplama birimlerine ayrılmasını temel alan yoğun yüzey araştırmalarının tamamlanması neticesinde, höyüğün Erken Tunç Çağından başlayarak Ortaçağa kadar uzanan yerleşim tarihi ana hatlarıyla belirlenmiştir. Höyüğün yerleşim tarihinin belirlenmesinde anahtar rol oynayan seramik buluntulara ilişkin özet istatistikî şu şekilde verilebilir. Eminler Höyük'te yüzey araştırmasında yaklaşık 15000 seramik

* Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KAMIŞ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE. yalcinkamis@nevsehir.edu.tr

¹ KAMIŞ 2018a: 200, Eminler Höyük yüzey araştırmalarına katkılarında dolayı, 2018 yılı bakanlık temsilcisi Sinan Durmuş'a teşekkürlerimi sunarım. Yüzey araştırmalarına Dr. Öğr. Gör. Pınar Çaylı, Faruk Ersoy, Rahime Akar, Yasin Emre Palabıyık ve Diler Aydın katılmıştır.

parçası toplanmış ve parçaların istatistik çalışması arazide tamamlanmıştır. Eminler Höyük'te değerlendirmeye alınan parçaların dağılımına bakıldığında, yaklaşık 8000 parçanın tanımlayıcı özellik göstermeyen amorf örneklerden oluştuğu görülmüştür. Dönemsel özellikleri belirlenebilen seramik örneklerinin dağılımına bakıldığında ise yaklaşık 4000 parçanın Erken Tunç Çağının farklı evrelerine, 2500 civarındaki parçanın M.Ö. II. binyıla, geriye kalan az sayıdaki parçanın Demir Çağı ve sonrasına tarihlendirilebileceği anlaşılmıştır.

Yüzey araştırmasında toplanan ve tanımlayıcı özellikler gösteren seramiklerin % 59'u Erken Tunç Çağına aittir. Erken Tunç Çağının farklı dönemlerine tarihlenen seramikler hamur özellikleri itibariyle geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. El yapımı kırmızı astarlı seramik, Orta Anadolu metalik seramiği (Resim: 3), tarazlı seramik, boya bezekli seramik, krem astarlı seramik ve kaba seramik başlıca gruplarıdır. Söz konusu gruplar içinde el yapımı kırmızı astarlı seramik, Orta Anadolu metalik seramiği, tarazlı seramik (scored ware) ve kaba seramikler yaygınlık açısından ön plana çıkmaktadır. El yapımı kırmızı astarlı seramikler J. Mellaart'ın Konya Ovası'nda topladığı örneklerle paralellik göstermektedir². Orta Anadolu'nun güney bölümünün en karakteristik seramik grubu kabul edilebilecek nitelikteki metalik seramikler bölgede çok sayıda yerleşimden bilinmektedir³. Eminler'de bolca örneğine rastlanan tarazlı seramikler, Konya Karahöyük ve Kilisetepe'nin M.Ö. III. binyılın ilk yarısına tarihlenen tabakalarından bilinmektedir⁴. Eminler'de metalik seramik dışında karşılaşılan az miktardaki boya bezekli çanak çömleği erken ve geç örnekler şeklinde iki bölüm halinde ele almak mümkündür. Kabaca Erken Tunç Çağının ilk yarısına tarihlenebilecek erken örnekler Konya Ovası'nda J. Mellaart'ın tanımladığı örneklerle paralellik gösterirler⁵. Geç örnekler ise Konya Karahöyük ve Achemhöyük'ün Erken Tunç Çağı III tabakalarında açığa çıkarılan boya bezekli kaplarla aynı türdendir⁶ (Resim: 4). Dönemin ilk yarısına ve ikinci yarısına ait örneklerin Eminler'de bulunması yerleşimin devamlılığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu durum, Konya Ovası genelinde Erken Tunç Çağı II (M.Ö. 2700-2400) sonlarında yerleşimlerin terk edilmesiyle sonuçlanan süreçten, Eminler Höyük'ün kalıcı şekilde etkilenmediğine işaret etmektedir⁷.

² Mellaart 1963: 215, fig. 8.

³ Mellaart 1963: 228-229.

⁴ Alp 1964: 116, Symington 2007: 297.

⁵ Mellaart 1963: 223, fig. 12.

⁶ Kamuş 2018b: 68.

⁷ Mellaart 1963: 236.

Eminler Höyük'te toplanan tanımlayıcı seramiklerin % 38'i M.Ö. II. binyıl örnekleridir. Eminler Höyük M.Ö. II. binyıl seramikleri, yalın seramik, kırmızı ve devetüyü astarlı-perdahlı seramik, krem astarlı seramik, gri seramik, boya bezekli seramik ve kaba seramik gibi çok sayıda seramik grubunu içermektedir. Bu grupların istatistikî dağılımı, yalın seramik, kırmızı ve devetüyü astarlı seramik ile kaba seramiğin M.Ö. II. binyıl malzemesinin % 90'ından fazlasını oluşturduğunu göstermiştir. Hızlı çarkta üretilmiş kırmızı ve devetüyü astarlı perdahlı seramiklerin form özellikleri Kültepe, Acemhöyük ve Konya Karahöyük gibi Asur Ticaret Kolonileri Çağı merkezleriyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Kırmızı astarlı seramik içerisinde az miktarda da olsa M.Ö. II. binyılın ikinci yarısına ait örnekler mevcuttur. Kırmızı astarlı seramikle hemen hemen aynı oranda temsil edilen yalın seramiklerin yüzey ve hamur özellikleri fazla tanımlayıcı değildir. Bu nedenle söz konusu grubun dönemlere ayrılması güç görünmektedir. Ancak form özellikleri dikkate alındığında, bu grubun Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Geç Tunç Çağı örneklerini içerdiği görülmüştür. Yoğunluk itibariyle yalın ve kırmızı astarlı seramiklere benzer bir durum sergileyen kaba seramikler, küp, çömlek ve pişirme kaplarında yoğunluk göstermektedir. Kaba seramikler içerisinde yer alan pişirme kapları bu grubun en dikkat çekici formudur. Bu formun tipolojik özellikleri, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Geç Tunç Çağı tiplerinin grup içinde temsil edildiğine işaret etmektedir.

Çanak çömlek buluntuları içerisinde yaklaşık % 1 oranında temsil edilen Demir Çağı seramiği, Eminler'de rakamsal görünürlüğü en düşük gruptur. Buna rağmen bu grup içerisinde dönemin erken ve geç evrelerine ait parçalar bulunması, höyükte Demir Çağının birden fazla tabakası bulunduğunu göstermesi nedeniyle önem taşımaktadır. Eminler'de Demir Çağı sonrası yerleşimlerine işaret eden seramikler % 2'lik bir orana sahiptir. Geç dönem seramiklerine höyük üzerinde eser miktarda rastlanmıştır.

Höyükler gibi çok dönemli yerleşimlerin, farklı dönemlerdeki yerleşim boyutlarının ve karakterinin ancak sistematik toplama yoluyla elde edilecek verilerin mekânsal dağılımlarının analiziyle mümkün olabileceği kabul edilmektedir. Eminler Höyük yüzey araştırması da bu varsayımdan hareketle yürütülmüştür. Toplanan arkeolojik materyalin mekânsal dağılım analizleri sonrasında görünür hale gelen sayısal farklılıklar, höyüğün yerleşim tarihinin ve değişik dönemlerdeki yerleşim yoğunluklarının belirlenmesinde hareket noktası oluşturmuştur. Bu çerçevede toplanan materyalin mekânsal dağılımına ve yoğunluğuna bakıldığında, Erken Tunç Çağı örneklerinin hö-

yüğün neredeyse tamamına yayıldığı, M.Ö. II. binyıl seramiklerinin ise çok büyük oranda 1 ve 2 numaralı yükseltilerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Demir Çağı seramiği büyük ölçüde 2 numaralı höyüğün tepe kısmında yoğunluk göstermektedir. Geç dönemlere tarihlenen seramik örnekleri ise daha çok höyüğün kuzey-batı eteklerinde ağırlık göstermektedir. Bu sonuçlardan hareketle, Eminler Höyük'ün en geniş yüzey alanına Erken Tunç Çağında ulaştığını ve bu dönemden sonra aşamalı şekilde küçüldüğünü söylemek mümkün görünmektedir. Küçülmenin ilk aşamasında, M.Ö. II. binyıl yerleşimlerinin kuzeyde yaklaşık 15 hektarlık bir alanı kapsayan 1 ve 2 numaralı höyükte devam ettiği, ikinci aşamada ise Demir Çağı yerleşimlerinin 2 numaralı höyüğün zirve kısmıyla sınırlandığı anlaşılmaktadır. Daha geç dönemlerde ise yerleşimlerin höyüğün yüksek noktalarından ziyade modern köy yerleşiminde olduğu gibi höyüğün eteklerine kaydığı görülmektedir.

Eminler Höyük yüzey araştırmalarında seramiklerin yanı sıra hilal biçimli tezgâh ağırlıkları, tunç iğneler, tunç obje parçaları, kurşun halka, pota parçaları, pişmiş toprak figürin gibi küçük buluntularla karşılaşmıştır. Erken Tunç Çağına dolgularından geldiği anlaşılan pişmiş toprak figürin parçası dışındaki tüm küçük buluntular kuzeydeki 1 ve 2 numaralı yükseltilerde bulunmuştur. Küçük buluntular arasında en yoğun grup 13 örnekle hilal biçimli tezgâh ağırlıklarıdır. Orta Anadolu'da Erken Tunç Çağından itibaren bilinen bu tip tezgâh ağırlıklarının en yoğun bulunduğu yerleşimlerden biri Konya Karahöyük'tür⁸. Karahöyük'te M.Ö. II. binyılın ilk yarısına tarihlenen tabakalarda bulunan örneklerin bir kısmında mühür baskıları vardır. Eminler Höyük'te bulunan bir örnekte bu tip baskılardan görmek mümkündür. Tezgâh ağırlıkları dışında kalan küçük eserlerin buldukları yerler ve nitelikleri, söz konusu buluntuların tamamının M.Ö. II. binyıla ait olduklarına işaret etmektedir.

Eminler yüzey araştırması yerleşim tarihinin ve farklı dönemlerdeki yerleşim yoğunluklarının belirlenmesinin yanı sıra höyüğün Karaman Ovası M.Ö. III. II. ve I. binyıl merkezleri arasındaki konumun daha açık kavranmasını sağlamıştır. Günümüze kadar ovada gerçekleştirilen çalışmalarda 30'un üzerinde Erken Tunç Çağı yerleşimi tespit edilmiştir. Söz konusu yerleşimler yüzey alanları açısından ele alındığında, 1 ila 40 hektar arasında değişen son derece geniş bir yelpaze karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki en büyük yerleşim 40 hektara yaklaşan alanıyla Kıbrıs Höyük'tür. Onu yaklaşık 32 hektarlık ala-

⁸ Alp 1994: 69.

nıyla Eminler Höyük takip etmektedir. Kıbrıs Höyük ve Eminler'in ön plana çıktığı tablo, M.Ö. III. binyılda Karaman Ovası'nın bu iki yerleşim tarafından kontrol edildiğini ortaya koymaktadır. M.Ö. II. binyıla gelindiğinde ise bölgede yerleşim dokusunun bir hayli değiştiği bilinmektedir⁹. Eminler'de yerleşimin küçülerek kuzeydeki yükseltilerle sınırlı hale gelmesiyle kendini gösteren değişim süreci, Karaman Ovası'nda yerleşim sayısının epeyce azalması ve büyük Erken Tunç Çağı yerleşimlerin terk edilmesiyle kendini göstermektedir. Bu dönemde Eminler Höyük her ne kadar yüzey alanı daralmış da olsa Karaman Ovası'nın merkezi yerleşimi haline gelmiş gibi görünmektedir. Çok sınırlı miktarda örnekle temsil edilen Demir Çağı buluntuları, Eminler Höyük'ün bu dönemin yerleşim sisteminde ağırlıklı bir konumda olmadığını düşündürmektedir.

KIBRIS HÖYÜK ARAŞTIRMALARI

Eminler Höyük'ün yaklaşık 20 km. doğusunda bulunan Kıbrıs Höyük, Karaman il merkezinin 15 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır (Harita: 1). Literatürde Kanaç Höyük¹⁰ adıyla da anılan höyük, aşağı şehir ve yukarı şehir şeklinde tanımlanabilecek iki bölümden oluşmaktadır (Resim: 5). 4 m. civarındaki kültür dolgusuyla yukarı şehri batı, kuzey ve güney yönlerinden çevreleyen aşağı şehir, kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 900 m., doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 550 m. ölçülerine sahiptir. Yukarı şehir ise yaklaşık 300 m. taban çapına ve 25 m. yüksekliğe sahip höyük kısmından ibarettir. 40 hektar civarındaki yüzey alanıyla Karaman Ovası'nın en dikkat çekici merkezlerinden biri konumundaki Kıbrıs Höyük'te araştırmalar, topografik yapıya uygun şekilde alanın 4 sektöre bölünmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir (Resim: 6). Öncelikle aşağı şehri oluşturan 2, 3 ve 4 numaralı sektörlerde çalışma yürütülmüş ve bu sektörlerin kendi aralarında yerleşim tarihi açısından farklılık sergileyip sergilemedikleri araştırılmıştır. Son olarak 1 numaralı sektörde çalışmalar yürütülerek Kıbrıs Höyük araştırmaları tamamlanmıştır.

Aşağı şehirde yürütülen araştırmalar, seramik buluntular açısından homojen denilebilecek bir manzara ortaya koymuştur. Aşağı şehir sektörlerinin tamamında, Eminler'de yoğun şekilde karşılaşılan el yapımı kırmızı astarlı seramik, metalik seramik ve tarazlı seramikler tespit edilmiştir. Söz konusu

⁹ Mellaart 1958: 311-312.

¹⁰ Mellaart 1963: 209.

seramik gruplarının kronolojik aralıkları ve Eminler’de rastladığımız türden Erken Tunç Çağı III seramik örneklerinin bulunmaması, aşağı şehrin Erken Tunç Çağı II sonlarında terk edildiğine işaret etmektedir. Yukarı şehirde yürütülen çalışmalar yerleşim tarihi açısından daha hareketli bir manzara ortaya çıkarmıştır. Yukarı şehirde karşılaşılan seramikler, höyüğün Erken Tunç Çağı ve M.Ö. I. binyılın ikinci yarısında yoğun şekilde iskân edildiğini göstermektedir. Höyük üzerinde aşağı şehirdeki gibi el yapımı kırmızı astarlı seramik, metalik seramik ve tarazlı seramikler bol miktarda görülmüştür. Höyükte, bunların yanı sıra yine Eminler’de örnekleri bulunan birkaç adet insan yüzü kabartmalı çömlek parçasıyla da karşılaşmıştır. Höyükte bulunan az sayıda boya bezekli seramik parçası, yukarı şehirde yerleşimin M.Ö. III. binyılın ikinci yarısında devam etmiş olabileceğine işaret etmiştir. Yukarı şehirde en yoğun karşılaşılan seramik grupları kabaca M.Ö. I. binyılın ikinci yarısına tarihlenebilecek örnekleri içermektedir.

Eminler Höyük ve Kıbrıs Höyükte gerçekleştirilen araştırmalar, her iki yerleşimin M.Ö. III. binyıl başlarından M.Ö. II. binyıl sonlarına kadar devam eden zaman aralığında yerleşim dinamikleri açısından çeşitli dalgalanmalar yaşadıklarını ortaya koymuştur. Bazı noktaları ortak gibi görünen dalgalanmaların Karaman Ovası’nda yer alan diğer yerleşimlerdeki yansımaları araştırmanın bundan sonraki çerçevesini oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

Alp, S., “Karahöyük Hafriyatı 1964 Çalışmaları Hakkında Kısa Faaliyet Raporu” *Türk Arkeoloji Dergisi* XXXIII, 2, 1964, 116-117.

Alp, S., *Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri*, Ankara, 1994.

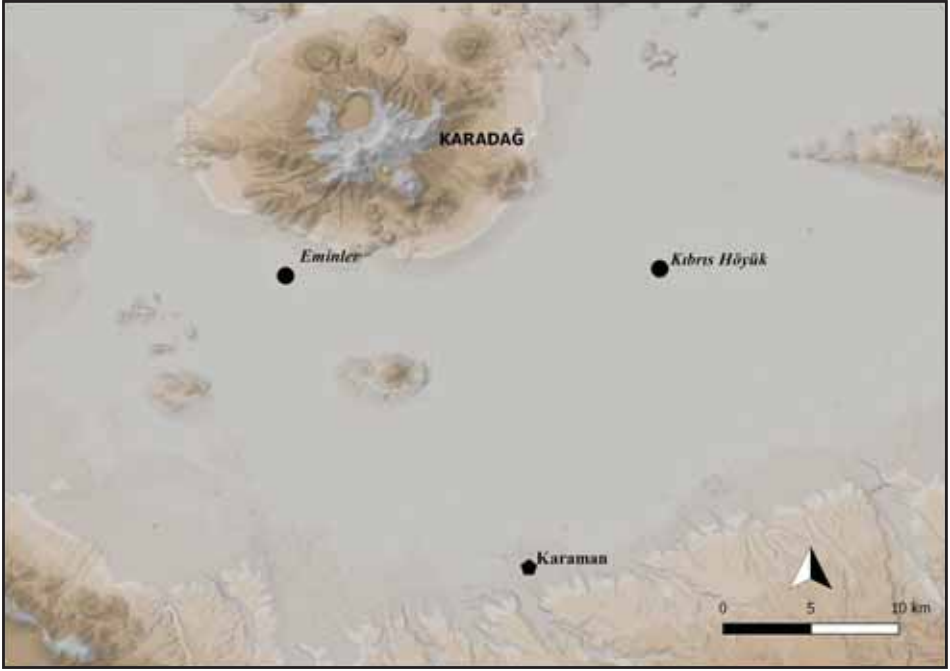
Kamış, Y., “Karaman Eminler Höyük Yüzey Araştırmaları: İlk Sonuçlar”, *ANMED* 16, 2018, 200-207.

Kamış, Y., “Acmhöyük Buluntuları Işığında Erken Tunç Çağı’nda Orta Anadolu’nun Güneyinde Çark Yapımı Seramiğin Ortaya Çıkışı”, *Adalya* 21, 2018, 63-84.

Mellaart, J., “Second Millenium Pottery From The Konya Plain and Neighbourhood”, *Bellesten* XXII, 87, 1958, 311-345.

Mellaart, J., “Early Cultures of the South Anatolian Plateau II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain”, *Anatolian Studies* 13, 1963, 199-236.

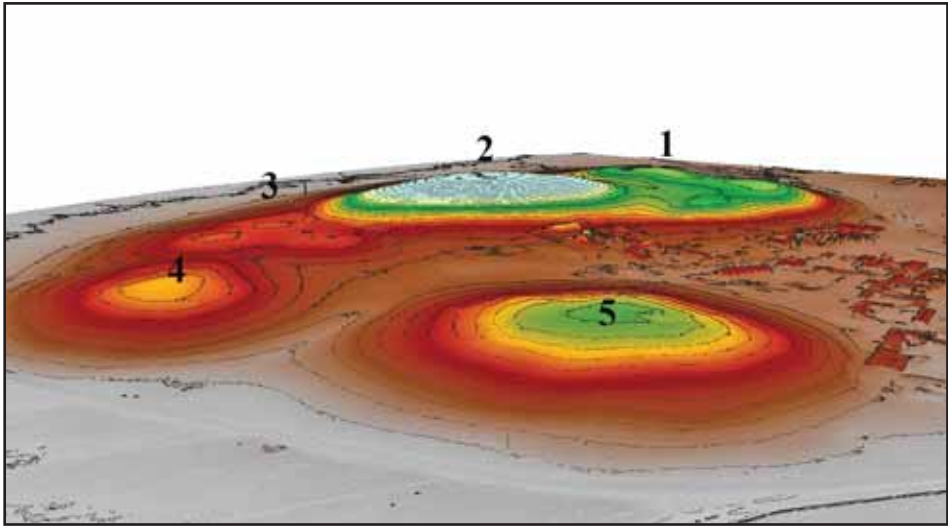
Symington, D., “The Early Bronze Age Pottery”, N. Postgate ve D. Thomas (ed.), *Excavations at Kilisetepe, 1994-1998*, British Institute at Ankara, 1995, 295- 328.

Harita: 1

Resim: 1

Resim: 2

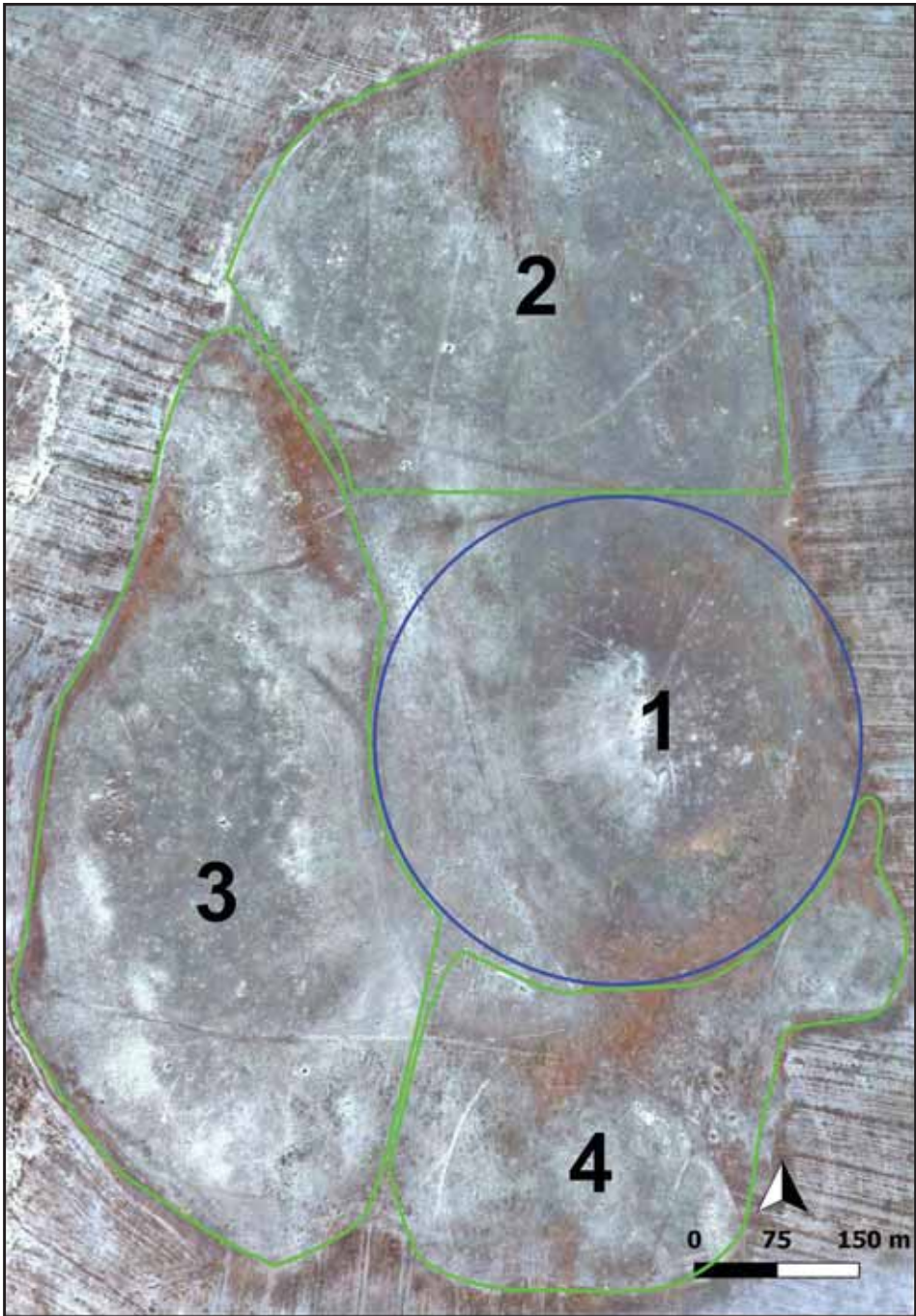
Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

KAYSERİ NEOJEN DÖNEM OMURGALI FOSİL YATAKLARI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Yarenkür ALKAN*
Doğukan Doğu YAVAŞLI
Alihsan KARTAL

Coğrafi olarak önemli bir konuma sahip olan Anadolu, Alp-Himalaya kıvrım kuşağı içerisinde yer almaktadır. Mezosoyik-Tersiyer dönemleri boyunca kuzey ve güney yönlü sıkışmanın etkili olması sebebiyle karmaşık bir evrime sahiptir. Paleotektonik Dönem olarak da adlandırılan bu dönem Miyosen Dönemde sona ermiş ve değişik kayaç birlikteliklerinin oluşmasıyla günümüz Anadolu coğrafyası oluşmuştur. Miyosen Dönem boyunca Arap plakasının kuzey yönlü hareketinin neden olduğu yeni bir tektonik rejim gelişmiştir. Bu yeni tektonik rejim neo-tektonik rejim olarak adlandırılmış ve daha önceki döneme ait kayaç birlikteliklerini ve yapılarını etkilemiştir (Şengör ve Yılmaz, 1983). Tersiyer Dönemde Anadolu jeodinamik bir değişime uğramış ve bu sayede Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında bir bağlantı noktası olmuştur. Anadolu'nun bu coğrafi özelliği memeli hayvanlar için ideal bir göç yolu haline gelmiştir. Biyostratigrafik farklılıklar açısından memeli dağılımına bakıldığında faunası iyi bilinen iki önemli göç bölgesi bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi, Karadeniz Bölgesi'nin kuzeyinden ikincisi ise Anadolu'dan geçer. Neojen Dönemde çok sayıda memeli hayvanın Asya ve Afrika'dan Anadolu üzerinden Avrupa'ya göç ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu göç yollarını geri kullanarak da batıdan doğuya doğru bazı alanlara yayılmışlardır. Bu sebeplerle Anadolu, özellikle de Orta Anadolu Bölgesi, paleontolojik açıdan zengin bir fosil deposu durumundadır. Fakat Anadolu'nun karasal Tersiyer biyostratigrafisi oldukça karmaşıktır. Bu stratigrafik ve paleocoğrafi karmaşa büyük oranda omurgalı fosillerin katkısı ile çözülebilir. Hem memeli hayvanların göç yollarının belirlenmesinde hem de

* Dr. Öğr. Üyesi Yarenkür ALKAN, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE. alkanyaren@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi Doğukan Doğu YAVAŞLI, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE. dogukan.yavasli@ahievran.edu.tr
Alihsan KARTAL, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Trabzon/TÜRKİYE, aihsankartal@gmail.com

Anadolu'da yaşamış olan canlıların çeşitliliğini ortaya koymak açısından paleontolojik araştırmalar büyük öneme sahiptir.

Stratejik olarak büyük öneme sahip olan Orta Anadolu'da Ürgüp formasyonu içerisinde yer alan Kayseri İli'nde çakıltası, kumtaşı, silttaşı, kiltası, marn ve gölssel kireçtaşı aralanmasından oluşan sedimanter kayaçlar bulunmaktadır.

Ürgüp formasyonuna ait çökeller Kayseri'nin kuzeyinde Erkilet İlçesi ve civarında, batısında Garipçe Köyü ve İncesu İlçesi çevresinde, kuzeybatısında Himmetdede İlçesi ve civarında yaygın olarak yüzeylenmektedir. Ürgüp formasyonuna ait kayaçlar yatay tabakalı olup, kırıntılı ve karbonatlı kayaçlar ile piroklastik ara seviyelerinden oluşmaktadır. Ürgüp formasyonu derin göl, sıg göl ve akarsu ortamlarında çökelmiş kayaç topluluklarını içermektedir. Yapılan araştırmalara göre formasyon içerisindeki volkanik kayaç bileşenlerinden alınan örneklerin radyometrik yaş analizlerine göre formasyonun çökme yaşı Geç Miyosen Dönemine karşılık gelmektedir (Yıldız ve diğ., 2016).

Yürütülen yüzey araştırması çalışmaları 21 Eylül-1 Ekim 2018 tarihleri arasında Kayseri İli sınırlarında gerçekleştirilmiştir. Yüzey araştırmasına Bakanlık Temsilcisi olarak Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden Alihsan Kartal, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Doğukan Doğu Yavaşlı ve öğrencilerimiz Utku Begeç, Tunahan Özdemir ve Hikmet Güney katılmıştır.

2018 KAYSERİ İLİ YÜZEY ARAŞTIRMASI ALANLARI

Himmetdede ve Kalkancık Civarı

GPS: 38D 53.2490 K -35D 7.8630 D

Kırşehir-Kayseri yolunun kuzeyinde yanyana bulunan Himmetdede ve Kalkancık mahallelerinde yüzey araştırması yapılmıştır. 1137 metre yükseklikte bulunan bölgede tabakalanma sırasıyla en üstte bazalt kayaçlar olmak üzere, tuf tabakası, kil taşı ve kum taşı şeklindedir. MTA raporlarına göre bölge Üst Miyosen-Pliyosen dönemlere tarihlendirilmiş ve karasal kırıntılılar olarak nitelendirilmiştir. Alanda yapılan araştırmalar sonucunda yalnızca bir fosil örneğine rastlanmış fakat bu örneğin kaynağı bulunamamış ve sürüklenerek geldiği tahmin edilmiştir. Ayrıca tuf katmanının içinde denizel fosillere ve taşlaşmış ağaç fosillerine rastlanmıştır. Ağaç fosil örneklerine az rastlandığından dolayı üzerine yoğunlaşmış fakat fosillerin küçük parçacıklar halinde dağınık bir şekilde bulunduğu görülmüştür.

Yuvalı Mahallesi

GPS: 38D 48.4300 K -35D 7.3170 D

Kayseri İli, Kocasinan İlçesi'nde baraj gölünün kıyısında bulunan Yuvalı Mahallesi 994 metre yüksekliktedir. Burada da sırası ile bazalt ve tuf katmanları bulunmaktadır. Tuf tabakası çok küçük bir alanda bulunduğundan küçük bir alanda yüzey araştırması yapılmıştır. MTA raporlarına göre bölge Orta Miyosene tarihlendirilmektedir. Yapılan yüzey araştırmasının sonucunda herhangi bir fosil lokasyonuna rastlanmamıştır.

Bayramhacı Mahallesi

GPS: 38D 47.9250 K -34D 59.1340D

Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Bayramhacı Mahallesi'nin kuzey batısında bulunan bölge araştırmaya dahil edilmiştir. Alan 1007 metre yüksekliktedir. Tabakalaşma açısından diğer bölgelerle benzer özellikler göstermektedir. Sırasıyla bazalt, tuf, kil taşı ve kum taşı katmanları görülmüştür. MTA raporlarına göre bölgede iki farklı dönem rapor edilmiştir. İlki Üst Kretase ve Paleosen dönemlere tarihlendirilmiş ve granitoid olarak nitelendirilmiştir. İkinci alan ise Üst Miyosen Döneme tarihlendirilmiş ve piroklastik kayalar olarak nitelendirilmiştir. Her iki bölgede de yüzey araştırması yapılmıştır. Nevşehir'e bağlı Sofular Köyü'nde Prof. Dr. Okşan Başoğlu tarafından yürütülen kazı çalışmalarında tuf içinde yoğun miktarda omurgalı fosiline rastlanmasından dolayı, Sofular'a sınır konumunda bulunan Bayramhacı önem arz etmektedir. Sofuların devamı niteliğinde olduğu düşünülen bölgede özellikle tuf içinde gözlem yapılmıştır. Yapılan yüzey araştırmasında herhangi bir fosil kalıntısına rastlanılmamıştır. Fakat gelecek yıl planları doğrultusunda Bayramhacı tekrar gözlemlenecektir.

Akmezar Mahallesi

GPS: 38D 27.2690 K -35D59.6050 D

Kayseri İli, Tomarza İlçesi, Akmezar Mahallesi'nin 1,5 km. kuzey doğusunda 1390 m. yükseklikte bulunan dağın çevresinde yüzey araştırması yapılmıştır. Gözlemlenen jeolojik katmanlar en üst seviyede 1500-1470 metre yükseklikte bazalt tabakası, onun altında 1470-1450 metre yükseklikte volkanik tuf ve en altta 1450-1430 metre yükseklikte kum taşı tabakası şeklindedir. Volkanik tuf tabakası Bayramhacı ve Yuvalıdan farklı olarak çok serttir. MTA

raporlarına göre bölge Pliyosen Dönemle tarihlendirilmekte ve piroklastik kayalar olarak nitelendirilmektedir. Aşağıdan yukarıya doğru gezilen bölgede, en alt seviyede akıntıyla gelen fosiller bulunmuştur. Akıntıyla gelen fosillerin bulunduğu yükseklik 1397 metredir. Yukarıya doğru çıkıldıkça kum taşı içerisinde fosiller gözlenmiştir. Bu bölgede gözlemlenen fosil oranı potansiyel bir fosil lokalitesi olabileceğini göstermektedir. Dönemsel yağışlarla olacak olan aşınmalar kum taşı içerisindeki fosilleri açığa çıkarabilir. Dolayısıyla gelecek yıl planlarında bu bölge de tekrar kontrol edilip edilecektir.

Ağırnas Mahallesi

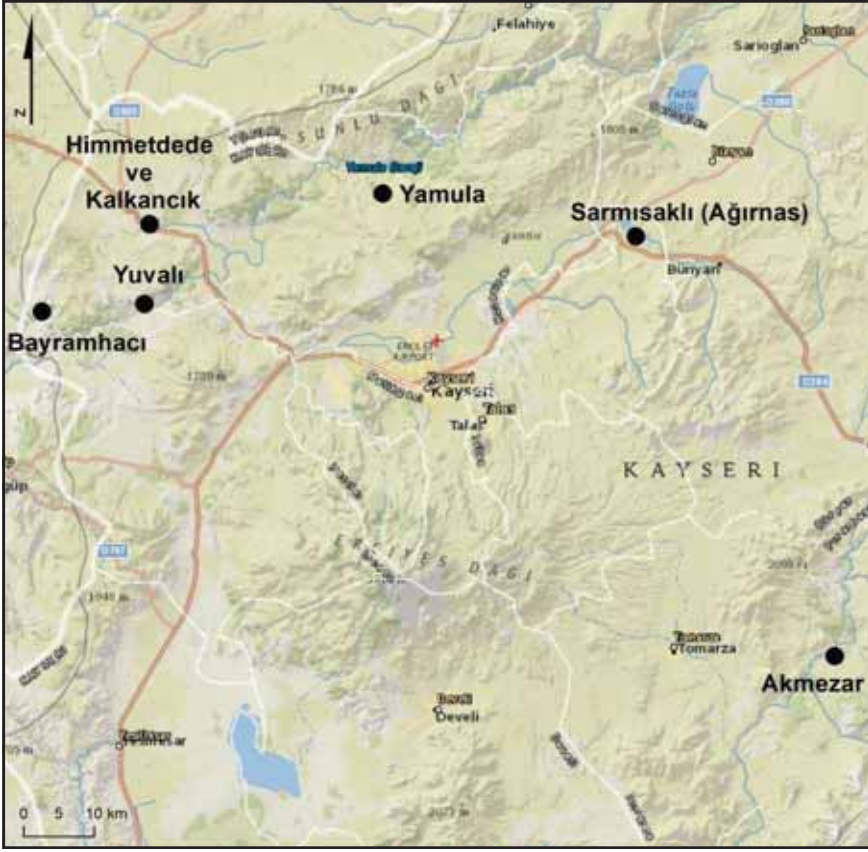
GPS: 38D 52.9810 K- 35D44.4800D

Kayseri İli, Melikgazi İlçesi, Ağırnas Mahallesi sınırları içerisinde sulama amaçlı kullanılan Sarımsaklı Barajı çevresinde 1204 metre yükseklikte yüzey araştırması yapılmıştır. MTA raporlarına göre baraj çevresi Oligosen Dönem ile tarihlendirilme ve karasal kırıntılılar olarak nitelendirilmektedir. Barajın mevsimsel olarak çekilmesinden dolayı etrafındaki kum taşı tabakası açığa çıkmıştır. Kum taşı tabakası içerisinde ise *Proboscid* (Filgiller) ailesine ait fosil kalıntılara rastlanmıştır. Baraj suyu ve güneşin etkisiyle fosiller zarar görmüştür. Gelecek yıl da aynı bölge ziyaret edilerek fosillerin durumu kontrol edilecektir.

KAYNAKÇA

Şengör, C., Yılmaz, Y., 1983, *Türkiye’de Tetis’in Evrimi: Levha Tektoniği Açısından Bir Yaklaşım*, Türkiye Jeoloji Kurumu, Ankara.

Yıldız, A., Gürel, A., Dursun, YG., 2016, “Karacaören Yöresi (Nevşehir) Diyatomitlerinin Fizikokimyasal Özellikleri ve Kullanım Alanları”, *Maden Tetkik Arama Dergisi*, 157:167-184.

Harita 1: Yüzey araştırmasında tespit edilen alanlar.

Resim 1: Ağırnas Sarımsaklı Barajı çevresinde bulunan fosillere bir örnek.

2018 YILI KARABÜK İLİ VE İLÇELERİ ROMA VE BİZANS DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Yaşar Serkal YILDIRIM*

2017 yılında başlatmış olduğumuz “Karabük İli ve İlçelerinde Roma ve Bizans Dönemi Yüzey Araştırması” projesinin 2018 yılı çalışmaları 27 Ağustos-28 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Toplamda çalışmalar 33 gün sürmüştür.

2018 yılı araştırma programı dahilinde Karabük Merkez ve Ovacık İlçesi çevresinde çalışma yürütülmüştür. İlk olarak, 2017 yılında Karabük Merkez İlçesi'nin kuzeyinde başlatmış olduğumuz çalışmalara, 2018 yılında da Karabük Merkez İlçesi'nin güneyinde ve doğusunda devam edilmiş, daha sonrasında da Ovacık İlçesi'nin kuzeyi ve güneyi incelenmiştir (Harita: 1).

ÇALIŞMA ALANI VE YÖNTEM

Batı Karadeniz Bölümü'nde bulunan Karabük'ün kuzeyinde Küre Dağları, güneydoğusunda Ilgaz Dağları, güneyinde Köroğlu Dağları ve güneybatısında Bolu Dağları bulunur ve burada bulunan dağların yüksekliği 2000 m.yi geçmektedir². Kuzeyde, Küre Dağları'nın uzantıları Üçbel Tepe, Boyunduruk Tepe, Çanakçı Tepe, Sarıçiçek Dağı (1750 m.) ortalama 1400 m. yüksekliğe sahiptir.

Karabük'ün doğusunda Araç ve Soğanlı Çayları arasında 1143 m. yüksekliğe sahip Bürnük Tepesi bulunur. Ovacık çevresinde ise Ilgaz ve Köroğlu

* Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Serkal YILDIRIM, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fak., Arkeoloji Bölümü Karabük/TÜRKİYE. e-mail: yasaryildirim@karabuk.edu.tr

¹ Vermiş oldukları izinden dolayı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, desteklerinden dolayı Karabük Üniversitesi'ne, Ovacık Kaymakamlığına, Karabük Orman İşletme Müdürlüğüne teşekkür ederiz. Bunun yanı sıra Bakanlık temsilcisi Arkeolog Yaşar Yıldırım'a (Karabük Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü) ekip üyeleri Prof. Dr. Barış Sarıköse' (Karabük Üniversitesi Tarih Böl.), Doç. Dr. Şahin Yıldırım (Bartın Üniversitesi, Arkeoloji Böl.), Doç. Dr. Sinan Yılmaz, Dr. Öğr. Üyesi Sinan Zavalı (Karabük Üniversitesi Sosyoloji Böl.), Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Soykan, Dr. Durmuş Gür (Karabük Üniversitesi Sanat Tarihi Böl.), Pakize Küsmey (Karabük Üniversitesi Arkeoloji Böl.), Arş. Gör. Fatma Öksüz (Karabük Üniversitesi Tarih Bölümü), Karabük Üniversitesi Arkeoloji ve Tarih Bölümü öğrencileri Ümit Dağcı, Berna Cinci, Mehmet Ali Akbaş, ve Murat Yasin Çıkrıkçıoğlu'na teşekkür ederiz.

² Çoşkun 2017: 16.

Dağları'nın devamı olan Kıraç Tepe, Kocadağ, Sivriçam Doruğu, Karadağ, Boduroğu ve Erenler Dağları yer almaktadır. Karabük'ün çevresindeki dağ ve tepelerin arasında yerleşmiş önemli yaylalar arasında Sarıçiçek, Avdan, Dede, Sorkun, Göktepe, Boduroğlu ve Ulu yaylaları bulunmaktadır³. Kollarıyla beraber bölgedeki topoğrafyanın şekillenmesinde etkili olan Araç ve Soğanlı çayları birleşerek Filyos Çayı'nı oluşturmaktadır⁴.

Karabük Merkez İlçesi'nde yürütülen çalışmalar, Soğanlı Vadisi'nin kuzeyi ve güneyinde gerçekleştirilmiştir. Daha sonrasında ise aynı metotla Ovacık merkezi ile Soğanlı Su Vadisi'ne kadar olan kısım "Ovacık'ın kuzeyi", Ovacık merkez ile güneyinde Çerkeş'e kadar olan kısım "Ovacık'ın güneyi" ana başlığı altında sunulmuştur (Harita: 1).

Saha taramasına başlamadan önce ilk olarak bölge hakkında daha önce çalışmış olan R. Leonhard (1915), A. Gökoğlu (1952), H. Von Gall (1966), K. Belke (1966), C. Marek (1993), R. Matthews (2002), Dökü (2008) gibi araştırmacıların yayınları taranmış ve Karabük Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nde tescil fişleri incelenmiştir. Bu yayın taramaları, Karabük çevresindeki arkeolojik alanlar hakkında ön bilgi edinmemize yardımcı olmuştur.

Yukarıda belirttiğimiz çalışma sahaları kapsamında öncelikli olarak ilçe merkezi ve daha sonrasında çevresindeki köyler taranmıştır. Tespit edilen arkeolojik alanlar hakkında gerek görüldükçe yerel halkın bilgisine de başvurulmuştur. Arkeolojik buluntu tespit edilen yerlerin GPS ile koordinatları alınmış, harita üzerine işlenmiş ve fotoğrafları çekilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra eserlerin fotoğrafları çekildikten sonra çizimleri yapılarak belgelenmiştir. Çalışma sonrasında da tescilsiz olduğu tespit edilen eserlerin tescil fişleri hazırlanarak koruma kuruluna başvurulmuştur.

KARABÜK MERKEZ İLÇESİ SOĞANLI VADİSİ'NİN GÜNEYİ

Soğanlı Vadisi'nin güneyinde kalan Çukurca Köyü'nün Cildikısıp Mevkii'nde bulunan 31 No.lu evin duvarlarında devşirme malzeme olarak kullanılmış beyaz renkte yerel kireçtaşından, taşlar tespit edilmiştir. Farklı boyut ve biçimlerde, iyi bir işçiliğe sahip olan bu taşlar tahrip edilmiş bir mezar yapısına ait olmalıdır. Bunlara ek olarak Roma Dönemine ait olması muhtemel, biri Eski Yunan alfabesi ile yazılmış, diğeri yazısız yan yana iki sütun bulun-

³ Çoşkun 2017: 16.

⁴ Çoşkun 2017: 40.

muştur. Yerel kireçtaşı sütunlar 1.67 m. yüksekliğinde ve 0.83 m. ile 0.78 m. çapındadır. Aynı alanda Erken Bizans Dönemine ait olduğu düşünülen bir sütun başlığı ve 0.40-0.45 m. çapları arasında mermerden altı sütun parçası da bulunmuştur.

Çukurca Köyü Ocasak Mahallesi'nin Kakılacak Mevkii olarak adlandırılan yerde defineciler tarafından açılmış farklı büyüklükte üç yeraltı örgü mezar yapısı bulunmuştur (Resim: 1). Yeraltı örgü mezar tipinde olan mezarların üst örtüsü 1. Mezar'da tonoz ile kapatılabildiği gibi, 2. Mezar'da yassı büyük taşlar ile de kapatıldığı tespit edilmiştir. 3. Mezar büyük ölçüde tahrip edilmiş olduğu için üst örtüsünün şekli anlaşılamamaktadır. Mezarların üçü de defineciler tarafından tahrip edildiği için herhangi bir küçük buluntu tespit edilememiştir. 1. ve 3. mezarların genişliği 2.20-2.40 m. olması sebebi ile çoklu gömü yapıldığı; 2. Mezar'ın 1.00x2.50 m. genişliğinde olması sebebi ile de tek kişilik bir mezar olduğu düşünülmektedir.

Tandır Köyü'ndeki incelemelerde bir sütun tamburu, biri sekizgen diğeri yuvarlak iki pres ağırlık taşı ve üzerinde bitkisel motiflerin olduğu bir mezar taşı bulunmuştur. Ortalama olarak 1.00-1.15 m. yüksekliğinde ve 0.60-0.65 m. genişliğinde ki pres ağırlık taşları bölgedeki bağcılık faaliyetine işaret etmektedir.

Mehterler Köyü'nde ortalama 0.35-0.48 m. çapında, biri yazıtlı, diğer yazıtsız mermerden yapılmış iki sütun parçası ile cami bahçesinde üzerinde Eski Yunanca yazıtlı 0.55x 1.74 m. boyutlarında bir sütun bulunmuştur. Karışar Köyü'nün Merkez Mahallesi'nde bir evin önünde ağız kırık olan yaklaşık 0.65 m. çapında *pitos* bulunmuştur.

Üçbaş Köyü Güney Mahallesi'nde 0.72x1.03 m. boyutlarında, kenarlarında haç kabartması olan, sekizgen taş tespit edilmiştir (Resim: 2). Bizans Dönemine tarihlendirilen bu taşın daha sonrasında ortası oyularak dibek olarak kullanılmıştır. Üçbaş Köyü Camisi avlusunda 0.90x0.92 m. boyutlarında beyaz mermerden, üst kısmı yatay silmelerle süslenmiş sütun tespit edilmiştir. Ters çevrilmiş olarak toprağa gömülü olan taşın üzerinde üç sıra Eski Yunanca yazıt görülmektedir.

Üçbaş Köyü'nün 3 km. kuzeyindeki ormanlık alanda, halk arasında "72 Basamak" olarak adlandırılan sarp kayalara oyulmuş bir alan tespit edilmiştir. Çevreye hakim, çok dik bir kayanın yamacına oyulmuş basamaklı bir tünel ve hemen üstünde de cep formunda basitçe kayaya oyulmuş odalar bulunur. Bu odaların dar patikalarla birbirine bağlandığı görülür. (Resim:

3). Defineciler tarafından tahrip edilmiş alanda küçük buluntu tespit edilememiştir. Üçbaş Köyü, Ören Mevkii'nde bulunan bir kaçak kazı çukurunun içinden pek çok tuğla kiremit parçası ve *pitos* parçasının yanı sıra doğu-batı doğrultulu tahrip edilmiş kuru bir duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Davutlar Köyü'nde yapılan incelemelerde ise Merkez caminin bahçesinde Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirilen üç sütun parçası bulunmuştur.

Kamış Köyü, Aktaş Mahallesi'nin meydanında içi oyulmuş ve dibek olarak kullanılmış sütun parçası ve sekizgen bir ağırlık taşı bulunmuştur. Kamış Köyü'nün Aşağıyaka Mahallesi'nde defineciler tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş ve kısmen görülebilen yeraltı örgü mezar şeklinde iki mezar bulunmuştur (Resim: 4). Mezar çevresinde bulunan taşlardan anlaşıldığı kadarı ile duvarları düzgün kesme taşlardan örülen mezarların tonozlu bir üst örtüsü olmalıdır. Bu mezarların dışında Kamış Köyü'nün Aşağıyaka Mahallesi'nde, eski bir evin çevresinde ve duvarlarında devşirme malzeme olarak kullanılmış farklı boyut ve şekillerde büyük taşlar bulunmuştur. Bu taşların bazılarının mezar taşı olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Bunların yanı sıra evin ön bahçesinde yuvarlak iki pres ağırlık taşı daha bulunmuştur.

1340 m. yüksekliğe sahip Avdan Yaylası olarak adlandırılan yerde, yüzde mimari kalıntı görülmezken çevrede çok sayıda kaçak kazı çukurları görülmektedir. Kaçak kazı çukurlarının çevresinde pişmiş topraktan tuğla, kiremit ve seramik parçaları tespit edilmiştir.

KARABÜK MERKEZ İLÇESİ SOĞANLI VADİSİ'NİN KUZEYİ

Karabük Merkez İlçeye bağlı, Bürnük, Kapaklı, Cemaller köylerinde yaklaşık 20 kaya mezarı tespit edilmiştir. Soğanlı Vadisi'nin hemen kuzeyindeki dağlık alanda kalan bu köylerdeki kaya mezarlarının genel özelliklerine baktığımız zaman: Genellikle mono blok tarzında yerel kireçtaşı kayaların içine oyulmuşlardır. Kemer biçiminde, oldukça sade bir ön cephesi bulunmaktadır. Dikdörtgen şeklinde bir kapının bulunduğu ön cephe genel olarak güney ya da güneybatı tarafına bakmaktadır. Bulunan mezarlar Phryg kaya mezarlarında olduğu gibi tek odalı olmakla beraber mezar odaları tonoz biçimli bir tavana sahiptir. Defineciler tarafından çok öncesinden soyulmuş olan bu kaya mezarlarının içinde herhangi bir küçük buluntu tespit edilememiştir. *Klineli* olabildiği gibi *klinesiz* de olabilmektedir⁵. *Klineli* örneklerde

⁵ Mezar odalarında ölünün yatırıldığı yer için ölü yatağı, seki gibi farklı ifadeler kullanılmakla birlikte *kline* ifadesini kullanmayı tercih ettik.

Üçbölük (Ilbarıt) ve Hacılarobası'nda bulunan *arcosolium*lu örneklerin aksine basit bir *kline* ile yetinilmiştir⁶. Tarihlendirmeye yarayacak fazla bir unsur bulunmamakla beraber bu tür kaya mezarları bölgedeki tarihlendirilebilen diğer kaya mezarlarından hareketle Roma Dönemine tarihlendirilebilir. Özellikle bu bölgede kaya mezarlarının yoğun olarak kullanılmasının nedeni bölgenin kayalık coğrafyası kadar ölünün ebedi evi için kayanın sağlamlığına sığınılmıştır. *Khamosorion* tipi mezar da bulunmuştur. Monoblok bir kayanın üstüne bir ölünün sığabileceği boyutlarda oyulmuştur.

Bunların yanı sıra Bürnük Köyü'nde Köseler Mevkii'nde üç, Kışla Mevkii'nde iki olmak üzere beş işlik bulunmuştur. Bulunan bu işlikler 2017 yılında Soğanlı Vadisi'nin doğusunda yoğun olarak görülen işliklerin Soğanlı Vadisi'nin batı tarafında da devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir⁷. Bağcılıkla ilgili olduğu düşünülen bu işliklerin geçen sene bulunan işliklerde de olduğu gibi temel olarak, dikdörtgen bir ezme havuzu ve ezilen üzümün suyunun bir kanal yardımı ile aktarıldığı biriktirme havuzundan oluşmaktadır. Bu işliklerin büyüklüklerinin kayanın izin verdiği ölçüde olduğu ve genel olarak yüksekliğin daha fazla olduğu kenara 0.20 – 0.30 m. boyutlarında pres kolu yuvasının oyulmuş olduğu anlaşılmıştır.

Bunları da kendi içinde işlik olarak yapılanlar ve daha sonrasında işliğe çevrilenler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Köseler mevkiinde bulunan işlikler muhtemelen daha öncesinde kaya mezarı gibi farklı bir amaç için kullanılırken daha sonraki geç bir dönemde işlik olarak kullanılmış olduğu ve Kışla ve Meşelik mevkiinde bulunan diğer iki işliğin ise işlik olarak tasarlanıp yapıldığı düşünülmektedir (Resim: 5). Roma Dönemine tarihlendirilen işlikler Bizans Döneminde de kullanılmış olmalıdır

İşliklerin yapılması için bu tür kayalık, açık alanların tercih edilmesinin sebebi kayanın sağlamlığı, daha kolay temizlenmesinin yanı sıra üzüm şirasının güneşin altında daha kolay mayalanması ve buharlaşmanın fazla olması ile şiranın içindeki şeker miktarının artması ile açıklanmaktadır⁸.

KARABÜK, OVACIK İLÇESİNİN KUZEYİ

Küçüksu Köyü'nde tümülüs olarak tescillenmiş alanın çevresi incelenmiştir (Resim: 6). Bu alanın çevresinde çok sayıda kaçak kazı çukurunun yanı

⁶ Yıldırım 2019: 516-517.

⁷ Yıldırım 2019: 518-519.

⁸ Diler 1994: 505-509.

sıra yoğun olarak tuğla ve çatı kiremidi parçaları görülmektedir. Küçüksu Köyü'nün Gölyanı Mevkii'nde, içerisinde çok sayıda çatı kiremidi ve tuğla parçalarının görüldüğü kaçak kazı çukurları ve iki pres ağırlık taşının bulunduğu arkeolojik bir alan tespit edilmiştir.

Karabük'ün Ovacık İlçesi'nin kuzeyinde kalan; Pürcükören, Abdullar ve Yeniören köylerindeki kaya mezarları incelenmiştir. Pürcükören'nin Karakoyunlu Mahallesi'nde Soğanlı Vadisi'nin güneyinde, halk arasında "Kral Mezarı" olarak bilinen "Gerdekboğazı Kaya Mezarı" bölgede bulunan anıtsal cephe düzenlemesine sahip kaya mezarları içinde en gösterişli olanıdır (Resim: 7). R. Leonhard, A. Gökoğlu, H. Von Gall, E. Dökü gibi araştırmacılar tarafından da kaya mezarı hakkında bilgi verilmektedir⁹. Hellenistik Döneme tarihlendirilen kaya mezarı Soğanlı Vadisi'nde bulunan kaya mezarları içinde özel bir yere sahiptir.

Çok odalı plana sahip kaya mezarının ön odasının hemen gerisinde doğuda, batıda ve kuzey tarafta olmak üzere üç oda daha bulunmaktadır. Günümüze sadece sütunlarının izleri kalmış olan ön odası üç sütunlu beşik çatılı bir cephe düzenlemesine sahiptir. Çatının üstünde köşelerde bitkisel motifli *akroter*ler görülmektedir. Tavanları ahşap taklidi süslemelere sahip olan odaların oldukça gösterişli bir şekilde yapıldığı ve ince bir işçilik sergilediği görülmektedir. Bölgedeki ahşap konut mimarisinin kaya mezarı mimarisine yansımadır.

Abdullar Köyü, Erenler Mevkii'nde definciler tarafından tahrip edilmiş bir kaya mezarı tespit edilmiştir (Resim: 8). Monoblok bir kayaya oyulmuş bu kaya mezarının batıya bakan girişi oldukça basit ve süslemesiz, düzensiz bir formdadır. Mezar odası *triclinium* düzeninde, kapı tarafı dışında üç tarafında ölü yatağı olan mezar odası tonozlu bir tavana sahiptir. Mezar odası definciler tarafından tahrip edilmiştir.

Yeniören Köyü, Emmen Kayası denilen mevkide bulunan kaya mezarı yerden yaklaşık 15 m. yukarıda dik bir kayanın cephesine oyulmuştur (Resim: 9). Yerden çok yüksekte olan kaya mezarının cephesinde tek sütunun görülmesine rağmen mimari izlerden çift sütunlu ve düz tavanlı olduğu anlaşılan bir ön oda ve onun arkasında da iki oda görülmektedir. Bu kaya mezarının hemen altında 1.60x2.30 m. boyutlarında tek odadan oluşan bir kaya oyuğu daha tespit edilmiştir. Her iki kaya mezarının da ciddi tahribata uğradığı yüzeyinde sprej boyalar ile yazıların yazılmış olduğu görülmüştür.

⁹ Leonhard 1915:269; Gökoğlu 1955: 110; Von Gall 1966:73-82; Dökü 2008: Katalog 8.

Güneysaz Köyü'nde bulunan arkeolojik alanda kaçak kazı çukurları ve çevresinde tahrip olmuş durumda sütun başlığı ve kaidesi gibi mimari elemanlar tespit edilmiştir. Avlağıkaya Köyü'nün Emirler Mahallesi'nde benzer boyutlarda 0.38x1.50 m. ile 0.35x1.60 m. boyutlarında mimari iki sütun bulunmuştur.

Gümelik Köyü'nde biri yer altı örme mezar ve diğeri yer altı kaya mezarı olmak üzere iki mezar bulunmuştur. Roma Dönemine tarihlendirilen mezarların kaçak kazılar ile tahrip edilmiş olduğu görülmüştür. Gümelik ile Sarılarsonya köyleri arasında bulunan yer altı örme mezarının duvarları düzgün kesme taşlardan örülmüştür (Resim: 10). Gümelik Köyü'nün üstündeki ormanlık alanda bulunan yer altı kaya mezarı ana kayanın oyulması ile yapılmıştır. Yaklaşık kare planlı, tek odalı ve beşik çatılı bir tavana sahip mezarın içerisinde yerden 0.20 m. yüksekliğe sahip *kline* bulunmaktadır. Mezar odasının üstten bir girişe sahip olduğu gibi batıda da bir kapısı bulunmaktadır. Sarılarsonya Köyü'nün Merkez Mahallesi'nde biri üzerinde bitkisel motifli kabartmalar olmak üzere farklı boyutlarda sekiz sütun parçası tespit edilmiştir.

KARABÜK, OVACIK İLÇESİNİN GÜNEYİ

Yaylacılar Köyü'nde yapılan araştırmalarda Merkez Mahallesi'nde kısmen korunmuş yer altı örme mezar bulunmuştur. Daha öncesinden soyulmuş olan mezar, defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Kabaca yontulmuş blok taşlardan örülmüş 0.82x2.22 m. boyutlarında dikdörtgen plana sahip mezarın kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu olduğu ve tonozlu bir üst örtüye sahip olduğu anlaşılmıştır (Resim: 11). İç duvarları kireç harcı ile sıvanmış mezar odasının güney tarafında kısmen görülen kemerli bir giriş bulunur. Köylülerden alınan bilgiye göre bu mezarın hemen yanında bir yeraltı örme mezarın daha bulunduğu ancak daha sonrasında bu mezarın defineciler tarafından tahrip edilmiş olduğu belirtilmiştir.

Kışla Köyü ilköğretim okulunun bahçesinde 0.88x2.31 m. boyutlarında üzerinde herhangi bir süsleme ve yazıt bulunmayan, Roma Dönemine tarihlendirilen bir sütun ve hemen köyün merkezinde de tahrip olmuş mimari amaçla kullanılmış sütun başlığı bulunmuştur.

Erkeç Köyü'nün güneyinde köylüler tarafından daha öncesinde küçük bir haçın bulunduğu söylenen doğal bir oyuk ve hemen yanında şifalı olduğu belirtilen ve içindeki demiroksit oranın yüksekliğinden dolayı kırmızı renkte bir yatağa sahip bir su kaynağı incelenmiştir. Ayazma olarak kullanılmış

olabileceği düşünölen su kaynağının yanında herhangi bir mimari yapı tespit edilememiştir.

Koltuk Köyü'nde tahribata uğramış, detayları belli olmayan ve köylölerin yağmur taşı olarak adlandırdıkları şematize edilmiş 0.45x1.08x1.10 m. boyutlarında hayvan heykeli (?) bulunmuştur. Yüzeyi tahrip olmuş olmakla birlikte bu taşın köylöler tarafından buraya getirildiği belirtilmiştir. Koltuk Köyü'nde üçgen mezar taşı tespit edilmiştir. Roma Dönemine ait olduğu düşünölen mezar taşının ön yüzünde kalkan ve mızrak kabartması bulunmaktadır.

Alınca Köyü'nde üzerinde haç kabartması olan 0.55x0.68 m. boyutlarında taş blok bulunmuştur. Bizans Dönemine tarihlendirilen taş bloğun tam ortasında haç kabartması ve çevresinde çerçeve içerisinde Eski Yunanca yazıt bulunmaktadır.

Taşoğlu ve Kışla köylerinin sınırının birleştiği tepenin güneydoğu yamaçında yaklaşık 1.00x2.00 m.lik bir kısmı korunmuş, doğu-batı doğrultulu bir duvar tespit edilmiştir (Resim: 12). Duvar çevresinin kaçak kazılar ile tahrip edilmiş olduğu görölmüştür. Yüzeyde çok az bir kısmı korunan duvarın çevreye hakim bir tepe üzerinde bulunmuş olması ve çevresinde çok sayıda duvara ait olabilecek büyük taş bloklarının görülmesi nedeni ile duvarın savunma amaçlı yapılmış bir yapıya ait olduğu düşünölmektedir.

Taşoğlu ile Çatak köyleri arasında "Asar Mevkii" olarak adlandırılan yerde yoğun olarak tuğla ve kiremit parçalarının bulunduğu arkeolojik alan tespit edilmiştir. Yerel halk arasında "kale" olarak adlandırılan mekide çok sayıda kaçak kazı çukuru görülmesine rağmen yüzeyde herhangi bir yapı kalıntısı tespit edilememiştir.

Sofuoğlu Köyü'nün Sarioğlu Mahallesi'nde eski ilkokulun önünde yan yana sütun parçaları bulunmuştur (Resim: 13). Uzunlukları 0.41 m. ile 0.65 m. arasında değişen 6 sütun başlığı ve 0.66 m. ve 1.43 m. uzunluğunda 2 sütun parçası bulunmuştur. Üçü "T" şeklinde olan sütun başlıklarının üzerinde herhangi bir bezeme görölmezken diğer üç sütun başlığının üzerinde haç kabartmaları bulunmaktadır. Erken Bizans Dönemine ait olduğu düşünölen bu sütun parçalarının bölgede ki bir kiliseye ait mimari parçalar olduğu varsayılmakla beraber yakın çevresinde mimari kalıntı tespit edilememiştir.

DEĞERLENDİRME

2018 yılı çalışmaları kapsamında Karabük Merkez ile Ovacık İlçesi'nde yapılan incelemelerde özellikle Soğanlı Vadisi'nde kalan köylerin arkeolojik

buluntu açısından zengin olduğu anlaşılmaktadır. Karabük ilçe merkezine bağlı köylerden Soğanlı Vadisi'nin kuzeyindeki Bürnük, Kapaklı, Cemaller ve Ovacık İlçesi'nin kuzeyindeki Pürçükören, Abdullar, Gümelik gibi köyleri buluntu açısından daha zengindir. Buna karşın özellikle Ovacık İlçe merkezi ve güneyi arkeolojik buluntu açısından oldukça fakirdir.

Ovacık'ta yapılan çalışmalar sonucunda özellikle Bizans Dönemine tarihlendirilebilecek mimari parçaların daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Gerek Sofular'daki haç kabartmalı sütun başlıkları olsun, gerekse diğer köylerde bulunan kabartmalı ve kabartmasız sütunlar olsun genellikle Bizans Dönemine işaret etmektedir. Araştırmalar sırasında özellikle defineci çukurlarında zaman zaman mimari yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Bunlar genellikle definecilerin yoğun tahribatına maruz kalmış, basit bir işçiliğe sahip duvarlardır.

Soğanlı Vadisi'nin Karabük ve Safranbolu kısmında kalan kuzey tarafı ile karşılaştırıldığı zaman Ovacık tarafında daha az sayıda kaya mezarı bulunmaktadır. Buna karşın Gerdekboğazı ve Emmen gibi bölge için ayrı bir öneme sahip olan kaya mezarları da bu kısımda yer almaktadır. Özellikle Gerdekboğazı Kaya Mezarı, anıtsal cephesi ve ahşap mimari taklidi tavan süslemeleri ile bölgede şu ana kadar tespit edilen en geniş ve en gösterişli kaya mezarıdır. Tapınak cephesi bu kaya mezarı Ovacık ve Safranbolu için ünük bir mezar olarak kabul edilebilir.

Kaya mezarları dışında dikkat çeken diğer buluntu gurubu da işlikler ve işliklere ait pres ağırlık taşlarıdır. 2017 yılında Safranbolu'nun Çavuşlar Köyü civarında yoğun olarak görülen işliklerin 2018 yılında Bürnük tarafında da devam ettiği anlaşılmıştır. Bu işliklerin yapımı için genellikle yerleşim alanlarının uzağında açık kayalık alanların tercih edildiği görülmektedir. Bunun nedeni olarak Bürnük kısmında da bahsetmiş olduğumuz gibi: kayanın, sağlamlığı, daha kolay temizlenmesi gibi fiziki kolaylıkların yanı sıra üzüm şirasının güneşin altında daha kolay mayalanması ve buharlaşmasıdır.

Karabük'ün Soğanlı Vadisi'nin kuzeyinde kalan kısımlarında işlikler sıklıkla görülürken Karabük'ün Soğanlı Vadisi'nin güneyi ve Ovacık İlçesi'nde yapılan araştırmalarda ise işliklerden çok pres ağırlık taşları görülür. Pres ağırlık taşlarının genelde yuvarlak formundan dolayı daha sonra ki dönemlerde dibek olarak kullanılmıştır. Bu sayede çok sayıda örneği günümüze kadar kalabilmiştir. Ancak köylerde yapılan incelemelerde bu ağırlık taşlarının özellikle son zamanlarda definecilerin hedefi olması sebebi ile tahrip edilmiş olduğu görülmüştür.

Gerek Karabük gerekse Ovacık İlçesi'nde Soğanlı Vadisi'ne yaklaştıkça kaya mezarlarının sayısı artarken iç kesimlere gittikçe daha çok yer altı örme mezarlar göze çarpmaktadır. Özellikle Gümelik ve Yaylacılar'da bulunan yer altı örme mezarları buna iyi bir örnektir.

Bu çalışmanın sonucunda bölgenin daha öncesinde tescillenmemiş 40'a yakın kaya mezarı, yer altı örme mezar vb. arkeolojik alanın tescillenmesi için Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna başvuruda bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

BELKE, K.,1996, *Paphlagonien und Honorias. Tabula Imperii Byzantini Band 9*. Viena: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

ÇOŞKUN, S., 2017, "Karabük Çevresinin Vejetasyon Ekolojisi ve Sınıflandırılması", Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Karabük.

DİLER, A., 1994, "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytinyağı ve Şarap İşlikleri" Araştırma Sonuçları Toplantısı 11, 505-520.

DÖKÜ, F. E., 2008, "Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Antalya.

GALL, H. V., 1966, *Die Paphlagonischen Felsgraber*, Tübingen.

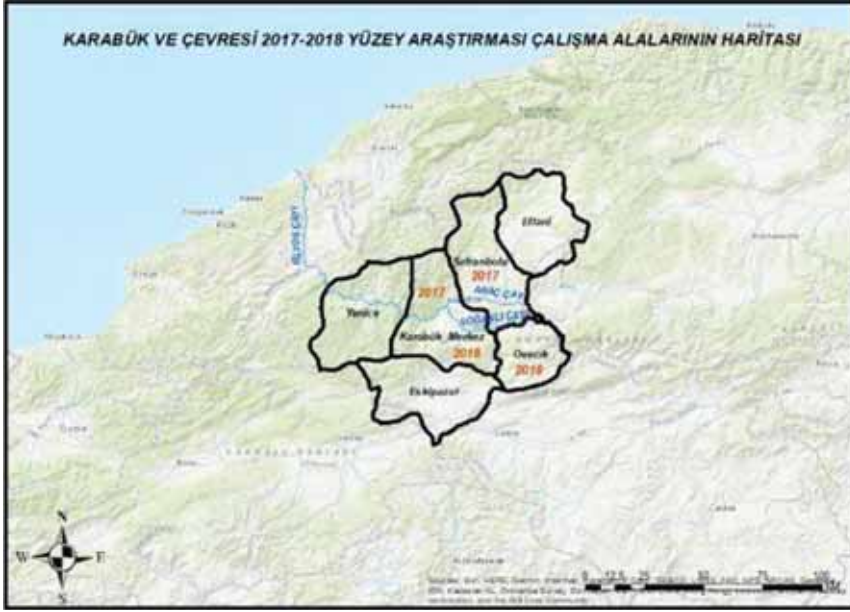
GÖKOĞLU, A.,1952, "Paphlagonia Gayri Menkul, Eski Eserleri ve Arkeolojisi", Kastamonu.

LEONHARD, R. 1915, *Paphlagonia: Reisen und Forschungen im Nördlichen Kleinasien*. Dietrich Reimer (Ernst Vohsen). German.

MAREK, C., 1993, "Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia", *Istanbuler Forschungen, Band 39*. Berlin: Ernst Wasmuth Verlag Tübingen.

MATTHEWS, Roger. (2002). "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces, 2000", 19. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*,2.Cilt, (28 Mayıs-01 Haziran 2001). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. 9-14.

YILDIRIM, Y. S., 2019, "2017 Yılı Karabük İli ve İlçeleri Roma ve Bizans Dönemi Yüzey Araştırması" 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, 513-529.

Harita 1: Karabük 2018 çalışma alanlarının haritası.

Resim 1: Çukurca Köyü mezar yapısı.

Resim 2: Üçbaş Köyü'nde bulunan haçlı kabartmalı taş.

Resim 3: 72 Basamak, tünel girişi.

Resim 4: Kamış Köyü, mezar yapısı.

Resim 5: Bürmük Köyü, Meşelik Mevki işlik.

Resim 6: Gerdekboğazı Kaya Mezarı ön cephesi.

Resim 7: Abdullar Köyü kaya mezarı.

Resim 8: Emmen Kaya Mezarı.

Resim 9: Gümelik Köyü, mezar yapısı.

Resim 10: Yaylacılar Köyü, mezar yapısı.

Resim 11: Taşoğlu Köyü duvar kalıntısı.

Resim 12: Sofuoğlu Köyü'nde bulunan sütün parçaları.

Resim 13: Bulunan seramik parçalarından rnekler.

ORTAÇAĞ'DAN GÜNÜMÜZE BALIKESİR İLİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2018 YILI ÇALIŞMALARI*

Mesut DÜNDAR**
Yusuf ACIOĞLU
Oğuz KOÇYIĞIT

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 28.04.2017 tarih ve 161.01-E.86103 sayılı kararı ile geçen yıl başlanan "Ortaçağdan Günümüze Balıkesir İli YüzeY Araştırması"na, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 02.08.2018 tarih ve 161.01-E.647858 sayılı izni [Proje Numarası-YA011003(2018)] ile bu yıl da devam edilmiştir. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Projeleri Birimi (Proje No: SBA-2018-2572) tarafından desteklenen bu yılki yüzeY araştırması, 03.09.2018-16.09.2018 tarihleri arasında, Bakanlık temsilcisi olarak Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu uzmanı Halil Görgülü gözetiminde ve başkanlığım altında Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Acioğlu ve Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Koçyiğit'in katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu yılki yüzeY araştırması, çalışma programında belirtildiği gibi Balıkesir İli'ne bağlı Bandırma İlçesi'nde yapılmış; araştırma sırasında, Bandırma ilçe merkezi ile buna bağlı bulunan Edincik, Bezirci, Hıdırköy, Şirinçavuş, Misakça, Çarık, Beyköy, Orhaniye, Çepni, Çinge, Doğanpınar, Küleflü, Bereketli, Yenisiğirci, Doğruca, Dutlimanı, Yenice, Erikli, Ömerli, Çakıl, Dedeoba, Emre, Yeni Ziraatlı, Eski Ziraatlı, Mahbubeler, Akçapınar, Yeni Yenice, Yeşilçomlu, Kayacık, Kirazlı, Kuşcenneti, Doğa, Aksakal, Ergili ve Karaçalılık köylerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırılan yerler ekli haritada gösterilmiştir (Şekil: 1).

* Bu araştırma sırasında incelenen eserlerin bir bölümü daha önce yayımlanmıştır (bkz. M. Dündar ve Y. Acioğlu, (2019). Bandırma ve Köylerinde Türk Kültür Varlıkları Araştırması. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, 2, 369-398. Ankara: Gece Akademi.).

** Dr. Öğr. Üyesi Mesut DÜNDAR, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Çanakkale/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ACIOĞLU, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Çanakkale/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz KOÇYIĞIT, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Çanakkale/TÜRKİYE.

BANDIRMA

Güney Marmara kıyısında yer alan Bandırma'nın tarihi geçmişi İlk Çağlara kadar uzanmaktadır (Strabon, 2015:58). Eski Mysia Bölgesi sınırları içinde kalan Bandırma ve çevresi bir dönem Pers ve Makendonya krallıkları egemenliğinde kaldıktan sonra sırasıyla Roma ve Bizans hâkimiyetine geçmiştir (Öden, 1999:14; Sivrioğlu, 2018:18). 13. yüzyıldan itibaren Karesi Beyliği egemenliğine geçen bölge Orhan Gazi zamanında da Osmanlı topraklarına katılmıştır (Uzunçarşılı, 1988:97,102). 16. yüzyıl başlarında Edincik (Aydıncık) Kazası'na bağlı bir köy olan Bandırma, 19. yüzyıl sonlarında Karesi Sancağı'na bağlı bir kaza haline gelmiştir (Tuğlacı, 1985:45). Günümüzde, ilçe merkezi ile ona bağlı 35 köyden oluşmaktadır.

Bandırma İlçe Merkezi

Bir liman kenti olan ve eskiden "Panormos" ve "Panderma" olarak anılan kentin, 13. yüzyılın başlarına kadar tarihi kaynaklarda adına rastlanılmaz (Hasluck, 1910:50). 16. yüzyılın başlarında küçük bir köy durumundaki Bandırma'nın, aynı yüzyılın sonlarında Haydar Çavuş tarafından kurulan vakıftan sonra geliştiği anlaşılmaktadır (Mutaf, 2018:219-225). Evliya Çelebi, Bandırma'dan, büyük bir ticari iskelesi olan, 12 mahalleden oluşan, 4 cami ve 13 mescidi ile sayı belirtmeden hanları, hamamları, mektepleri, tekkeleri ile kiremit kaplı süslü evleri ve dükkânları bulunan güzel bir şehir olarak bahsederken (Dağlı vd., 2007:149), Hasluck (1910:51) Türk, Rum ve Ermenilerin yaşadığı, 5 cami ile 5 kilisenin bulunduğunu belirtir.

İlçe merkezinde gerçekleştirilen araştırma sonucunda 7 cami, 4 çeşme, 1 hamam ve baruthane ile birlikte okul, iskele, hükümet konağı, askeri daire, gar binaları gibi resmi yapılar ile dükkân, konut ve otel şeklinde bazı sivil yapıların varlığı gözlenmiştir. Ayrıca, bir hazire ile mezarlık da bulunmaktadır. Bahsi geçen kiliselerden ise bir iz yoktur.

Camilerin en eskisini, Haydar Çavuş'un 16. yüzyılın sonlarında yaptırdığı kendi adıyla anılan cami (Mutaf, 2018:221-224) teşkil etmekle birlikte söz konusu yapı 19. yüzyılın sonlarında yandığı için 20. yüzyıl başlarında yenilenmiştir (Erken, 1977: 40). Tek kubbeli kübik bir harim ile öndeki üç sivri kemer gözlü son cemaat yeri ve tek şerefeli bir minareden oluşan cami (Bkz., Sözlü, 2014:332-334), döneminin milli üslubunu yansıtmaktadır. Aynı Mahallede yer alan Tekke Camii, merkezdeki bir diğer tek kubbeli camiyi oluşturmaktadır. Yanındaki çeşme ile birlikte 20. yüzyılın başlarında inşa edildiği sanılan tek kubbeli kübik cami (Sözlü, 2014:305-307) yakın zamanda restore edilerek

genişletilmiştir. ınarlı Mahallesi'nde yer alan ve üzerindeki kitabeye göre H.1305/M.1887 tarihinde inşa edilen şevkiye Camii'nin de büyük oranda yenilendiği anlaşılmaktadır. Bunların dışında, 17 Eylül Mahallesi'nde yer alan Ulu Camii, Dere Mahallesi'nde yer alan Habibullah Camii ile buldukları mahallelere adlarını veren Sunullah Camii ve Hacı Yusuf Camii, boyuna dikdörtgen planlı ve kırma çatılıdırlar. Birçok kez elden geçirildikleri anlaşılan camiler mimari ve süsleme bakımından 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarının özelliklerini gösterirler.-

İlçede dört adet tarihi eşme bulunmakta olup hepsi daha önce bir tez kapsamında incelenmişlerdir (bkz., Işıkakdoğan, 2013). Bunlardan, Haydar avuş Camii yanında yer alanı bir meyden çeşmesidir. zerindeki kitabeye göre Sultan Abdülhamit tarafından H.1323/M.1906 yılında Haydar avuş adına inşa ettirilmiştir. Altıgen planlı mermer eşme  cephesindeki barok tarzı süslemeleri ile dikkati çeker. Diğer üç eşme tek cepheli sokak eşmeleri şeklinde-dir. Bunlardan Tekke Camii eşmesi (H.1320/M.1902) ile Dere Mahallesi Sunullah Sokak'ta yer alan eşme (H.1321/M.1903) zerlerindeki kitabeye göre Hâcî Alî Efendi'nin annesi şerife Hanım tarafından yaptırılmışlardır. Basık kemer nişli çeşmelerden Tekke Camii eşmesi büyük oranda yenilenmiştir. İhsaniye Camii yanında yer alan dikdörtgen çerçeveli eşme, Kozlucalı Hacı Osman Efendi tarafından H.1325/M.1907'de yaptırılmıştır.

Türk Hamamı olarak bilinen ilçedeki tek hamam İhsaniye Mahallesi, Kâşif Acar Caddesi'nde yer almaktadır. İnşa tarihi bilinmeyen yapı, betonarme ekleme ve müdahalelerle özgünlüğünü yitirmiş durumdadır. Baruthane olarak biline yapı (Resim: 1), Paşabayırı Mahallesi'nde, Gönen yolu kenarındaki bulunmaktadır. Kare planlı yapının inşasında moloz taş ile hatlı şeklinde tuğlalar kullanılmıştır. Kapı dışında bir açıklığı bulunmayan yapının örtüsü mevcut değildir. İnşa tarihi bilinmeyen yapının geç Osmanlı dönemine ait olduğu sanılmaktadır.

Kentin tarihi nitelikli kamu yapılarından Hacı Yusuf Mahallesi'nde yer alan eski Rum Ortodoks Okulu günümüzde ğretmen evi; iskele binası, belediye nikâh salonu; İhsaniye Mahallesi'nde yer alan eski Redif Askeri Dairesi (Resim: 2), 17 Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi; Hacı Yusuf Mahallesi'nde yer alan eski Tekel Binası, halk kütüphanesi; Cumhuriyet Caddesi zerindeki eski posta ve telgraf binası, karakol binası; İhsaniye Mahallesi'nde yer alan eski elektrik santrali binası da kültürel etkinlik salonu olarak kullanılmaktadır. Hacı Yusuf Mahallesi'nde yer alan hükümet konağı ise halen asli işlevini sürdürmektedir. İhsaniye Mahallesi'nde yer alan Pertevniyal

Hastanesi atıl durumda olup harap vaziyettedir. Söz konusu yapıların hepsi 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarına ait olup dönemin mimari özelliklerini gösterirler. Bunların dışında, ilçe merkezi ile Altıyüzevler Mahallesi'nde, demir yollarıyla birlikte yine 20. yüzyıl başlarında inşa edilen gar binaları ve müştemilatları bulunmaktadır.

Bandırma kent merkezinde, başta Haydar Çavuş Cami çevresinde olmak üzere, Atatürk ve İnönü caddelerinde kâgir ev, dükkân, otel ve banka yapıları ile Hacı Yusuf Mahallesi Yalı Sokak üzerinde ve Sunullah Mahallesi'ndeki cami civarında bazı ahşap eski evlere rastlanılmaktadır. Genellikle iki ve üç katlı olan söz konusu yapılar kullanılan malzeme ve teknik ile cephe düzenlemeleri bakımından 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başlarının mimari özelliklerini yansıtır.

Bandırma ilçe merkezinde, biri cami haziresi olmak üzere iki eski mezarlık bulunmaktadır. Tekke Camii'ne ait hazirede 31 adet kitabeli mezar taşı vardır. Tarikat mensupları ile Bandırma'nın ileri gelenlerine ait oldukları anlaşılan mezar taşlarının tarihleri H.1133/M.1721 ile M.1930 arasında değişmektedir. 17 Eylül Mahallesi'nde yer alan büyük mezarlıkta 300 civarında mezar taşı mevcuttur. Tarihleri H.1105/M.1694 ile M.1929 arasında değişen mezar taşlarının büyük kısmı tahrip edilerek yerlerinden sökülmüş ve etrafa yayılmış vaziyettedir.

Edincik (Aydıncık)

Bandırma'nın 8 km. kadar batısında, antik Kyzikos kentinin karşısında yer almaktadır. Evliya Çelebi'nin, Orhan Gazi zamanında bölgeyi fetheden Emir Aydın tarafından kurulduğu için onun adına atfen "*Aydıncık*" adını aldığı belirtilen şehirden bahsederken Türk, Rum ve Ermeni mahallerinden oluştuğunu, bir ve iki katlı 2000 kadar evin bulunduğunu, 2 hamam, 7 okul ile sayı belirtmeden cami, mescid, tekke, hanları ve dükkânları olduğunu ifade eder (Dağlı vd., 2007:151). Texier (2002:282), *Aydıncık*'tan, 6 cami ile çarşı hamamları bulunan ve neredeyse tamamı Türk, 500 haneli bir köy olarak bahsederken; Cuinet (1894:294), Müslüman, Rum ve Ermeni olmak üzere yaklaşık 8000 bin nüfustan oluştuğunu, 5 cami, 10 mescid, 2 kilise, 2 hamam, 2 han ve 870 civarında ev ile dükkânları bulunduğunu belirtmektedir.

Edincik'te yapılan araştırma sırasında, 6 cami ve mescid, 7 çeşme, 2 hamam ve 1 medrese ile birlikte birkaç dükkân ve çok sayıda eski evin varlığı gözlenmiştir. Biri cami haziresi olmak üzere üç de mezarlık bulunmaktadır. Yayınlarda bahsi geçen kiliselerden ise bir iz yoktur. Osmanlı öncesi bir ya-

pıya rastlanılmayan kentte tarihi yapılar ile bunların çevresi ve mezarlıkta Kyzikos harabelerinden getirildiği anlaşılan çok miktarda Roma ve Bizans Dönemi devşirme malzemeye rastlanılmaktadır. Özellikle, mezarlıklarda, bazılarının Erken Bizans Dönemi kiliselerine ait olduğu anlaşılan mimari parçaların yoğunluğu dikkati çekmektedir.

Edincik'teki Osmanlı Dönemine tarihlenen mevcut eserlerden Ulu Cami, Ulu Paşa (Kız Dedesi) Mescidi, Emir Sultan Camii, Kümbet Camii, Semiz İlyas Camii, Sultan II. Mahmud Hamamı ve yanındaki Nazlı Çeşme, Kız Dedesi (Ayazma) Çeşmesi, Hacı Kadir Çeşmesi, Anbar (Çarşı) Çeşmesi, Üç Ahırlı Çeşme, Şehitler Çeşmesi, Hoca Ali Medresesi ile Ulu Cami Haziresi ve Şehir Mezarlığı'ndaki mezar taşları, Tüfekçioğlu (2005) tarafından çizimleriyle birlikte yayımlanmıştır. Bahsi geçen yayında yer almayan Yenice Mahallesi'ndeki Buhye Camii ise diğer yapılarla birlikte bir tez çalışmasına (Sözlü, 2014:121) konu edilmiştir. Boyuna dikdörtgen planlı ve kırma çatılı caminin inşa tarihi bilinmemektedir. Minaresi üzerindeki kitabeye göre Hacı Abdullah Ağa tarafından H.1170/M.1756 yılında tamir ettirilmiştir. Önünde, üç mermer sütuna binen sundurma çatılı bir son cemaat yeri bulunur.

Yukarıda bahsi geçen çeşmeler dışında, iki adet çeşme kitabesine rastlanılmıştır. Ulu Cadde kenarında atılı duran kitabe H.1321/M.1904 tarihlidir (Resim: 3). Açık Hava Müzesi'ndeki mermer kitabenin ise tarih kısmı kırıktır. Üzerinde "*Sâhibü'l-hayrât muhacir Bekirzâde İsmail Hâce*" yazan kitabenin üst kısmında ay-yıldız motifi işlidir. Bahsi geçen kitapta (Tüfekçioğlu, 5005) yer almayan hamam kalıntısı (Resim: 4), Ulu Cadde üzerinde yer almaktadır. Halvet hücreleri ve su deposu gibi mekânların duvarları ayakta olan hamamın inşasında tuğla ve moloz taş kullanılmıştır. Örtü geçişlerinde Tük üçgenleri ve mukarnaslı tromplara yer verilmiştir. Ulu Camii ile aynı bölgede yer alan hamam, kullanılan malzeme-teknik ve mimari özelliklerine bakılırsa cami ile aynı dönemlerde, 14. yüzyılda inşa edilmiş olmalıdır. Kentte, Tüfekçioğlu tarafından tanıtılan Ulu Camii Haziresi ve Şehir Mezarlığı dışında, Üçahırlı Mevkii olarak adlandırılan yerde bir mezarlık daha bulunmaktadır. Roma ve Bizans dönemlerine ait devşirme malzemelerin de kullanıldığı bu geniş mezarlıkta, tarihleri H.1146/M.1733 ile H.1370/M.1950 arasında değişen 20 civarında mezar taşı görülmektedir.

Daha çok, Ulu Cadde ile İstiklal ve Hamdi Acar sokakları gibi eski yerleşim bölgelerinde rastlanılan ahşap konutlar genellikle iki veya üç katlı olup, köşe çıkmaları ve cumbaları ile geleneksel Türk evlerinin özelliklerini taşırlar. Tek katlı kâgir dükkânlar büyük kapı ve pencerelerle bir caddeye veya

sokağa açılırlar. Edincik'in eski kent dokusunu yansıtan bu sivil mimarlık örneklerinin 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarından kaldıkları sanılmaktadır.

Dutlimanı

İlçe merkezinin yaklaşık 11 km. kuzeydoğusunda yer alan bir sahil köyüdür. Kiepert'in haritalarında "Skamnia" olarak geçen köyden Cuinet (1894:292) bugünkü adıyla, Dutlimanı olarak bahsetmektedir. Eski bir Rum yerleşimi olan köye mübadele sonrası Kavala'dan Türkler yerleşmiştir (Şimşir, 2018:321). Köyün yaklaşık 500 m. kadar kuzeydoğusunda, köylülerin Ayazma Mevkii dedikleri yerde, dere içinde bir duvar kalıntısı ile derenin denize döküldüğü sahilde bazı yapı kalıntıları görülmektedir. Duvar kalıntıları ile çevresindeki mermer ve seramik parçaları burasının bir Bizans yerleşimi veya bir manastır kalıntısı olabileceğine işaret etmektedir (Resim: 5).

Yenice

Dutlimanı Köyü'nün 6 km. kadar kuzeydoğusundaki bir diğer sahil köyüdür. Eski bir Rum köyü olan Yenice, Kiepert'in haritaları ile Cuinet'in kitabında (1894:292) bu isimle geçmektedir. Antik dönemde "Placia" olarak bilinen yerleşimin de burası olabileceği ifade edilmektedir (Hasluck, 1910:52). Köyün 1,2 km. batısında, köy yolu ile deniz arasındaki tepede çok sayıda duvar kalıntısı ile Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerine ait yoğun miktarda seramik, tuğla ve kiremit parçalarına da rastlanılmaktadır. Köyün yaklaşık 2 km. doğusundaki Manastır Mevkii'nde, bölgeye adını veren manastırın kalıntıları ile bir ayazma bulunmaktadır. Bizans Dönemine ait olduğu anlaşılan manastırın kalıntılarıyla eski ayazmanın yerine bir çeşme yapılmıştır. Dutlimanı ile Yenice köyleri arasındaki küçük koyda da Bizans Dönemi bir şapel ile ait olduğu sanılan kalıntılara rastlanılmaktadır. Köyün hemen girişindeki mezarlıkta, H.1197/M.1783, H.1207/M.1792 ve H.1224/M.1810 tarihli üç adet mezar taşı bulunmaktadır. Aynı mezarlıkta, çevreden toplanan Erken Bizans Dönemine ait lahit ve yapı elamanları da görülmektedir (Resim: 6).

Kayacık

İlçe merkezine 2,5 km. mesafe doğuda yer alır. Köy, Kiepert'in haritaları ile Cuinet'in (1894:292) kitabında da bugünkü adıyla geçmekte olup, 19. yüzyıl sonlarında tamamı Müslüman 308 nüfustan oluştuğu görülmektedir (Şimşir, 2018:321,325). Günümüzde bir kısmı parka dönüştürülen köy mezar-

lığında sadece iki adet kitabeli mezar taşı görülmektedir. Birinin Tekirdağlı Ahmed oğlu Mustafa'ya ait olduğu anlaşılan mezar taşlarının tarihleri bilinmemektedir. Cami yeni olup, kerpiç duvarlı ve ahşap minareli eski caminin yerine yapıldığı söylenir. Köyün içinde bir kitabeli, bir kitabesiz iki çeşme bulunmaktadır. Kadı Çeşmesi olarak bilinen kitabeli çeşme, Hacı Abdullah oğlu Abdurrahman tarafından H.1170/M.1756 yılında yaptırılmıştır. Hazneli ve tek cepheli çeşmenin büyük oranda yenilendiği anlaşılmaktadır (Resim: 7). Kitabesi bulunmayan diğer çeşme yarıya kadar gömülü vaziyettedir. Kemerli ve iki yanında da küçük nişleri bulunduğu anlaşılan çeşme sıvalı ve badanalıdır.

Ömerli

İlçe merkezinin 10 km. kadar güneydoğusunda, Bandırma-Bursa karayoluna 2 km. mesafede yer almaktadır. Tarihi hakkında bir bilgi bulunmayan köyün 19. yüzyıl sonlarında 142 hane ve 569 nüfustan oluştuğu görülmektedir (Şimşir, 2018:336). Hasluck (1910:132-135), eski Bursa-Çanakkale yolunun bu civardan geçtiğini ve burada bazı Bizans kalıntıları ile bir Selçuklu hanının bulunduğu bahseder. Bahsi geçen handan bir iz yoktur. Bizans Dönemine ait mimari plastik öğelere, köyün hemen doğusundaki mezarlıkta rastlanılır. Mezarlıkta, tarihleri H.1241/M.1826 ile M.1931 arasında değişen 15 civarında kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Mezar taşlarında "Ömer karye" şeklinde köyün adı da geçmektedir.

Erikli

İlçe merkezinin yaklaşık 16 km. doğusundadır. Köyün, 19. yüzyıl sonlarında 108 hane ve 562 nüfuslu olduğu görülür (Şimşir, 2018:336). Köyün, tamamen orman ve çalılarla kaplı olan eski mezarlığında sadece bir adet kitabeli mezar taşı (H.1187/M.1774) görülebilmektedir. Yeni mezarlıktaki H.1183/M.1770 tarihli mezar taşının da buradan taşındığı sanılmaktadır. Köy merkezindeki 1926 tarihli cami eski özelliği büyük oranda kaybetmiştir. Caminin avlu girişinde devşirme sütunlar kullanılmıştır.

Çakıl

İlçe merkezinin yaklaşık 23 km. doğusundadır. Köy halkı kendilerini Manav Yörükleri olarak tanımlamaktadır. Köyün, Erikli yolu üzerinde eski mezarlığında tarihleri H.1251/M.M.1835 ile H.1317/M.1900 arasında değişen

dört adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Köyün camisi yeni olup yanında Bizans Dönemi devşirmelerle inşa edilen bir çeşme yer almaktadır (Resim: 8). Köy içerisinde ve mezarlıkta da sütun tamburu ve korkuluk payeleri gibi Bizans Dönemine ait mimari öğelere rastlanılmaktadır.

Emre

İlçe merkezinin yaklaşık 26 km. güneydoğusundadır. Köyün tarihi hakkında bir bilgi yoktur. Köy mezarlığında, H.1283(M.1867) ve H.1327(M.1910) tarihleri arasında değişen 5 adet kitabeli mezar taşı bulunur. Mezar taşlarından Çerkez muhacirleri oldukları anlaşılmaktadır. Köyde başka bir kültür varlığına rastlanılmaz.

Dedeobası

İlçe merkezinin 34 km. kadar doğusunda yer alan bir sınır köyüdür. Köyün doğusundaki mezarlıkta, H.1156/M.1744 tarihli bir mezar taşı ile kitabeli bir çeşme bulunmaktadır. Sivri kemer nişli çeşme sıvalı ve badanalıdır. Köy merkezindeki eski cami 1931 tarihlidir. Eski caminin bahçesi ile yeni caminin yanında, göletten getirildiği söylenen, Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerine ait sütun başlığı ile kemerli mimari öğelere rastlanılmaktadır.

Akçapınar

İlçe merkezinin yaklaşık 11 km. güneydoğusunda, eski Karacabey-Bandırma yolu üzerinde yer almaktadır. Kiepert'in haritalarında da aynı isimle geçen köyün, 19. yüzyıl sonlarında 145 hane ve 627 nüfustan oluştuğu görülmektedir (Şimşir, 2018:336). Köy merkezindeki cami son dönemlerdeki onarımlarla eski özelliği kaybetmiştir. Köyün eski mezarlığı 600 m. kadar kuzeybatısındadır. Geniş bir alana yayılan mezarlıkta, tarihleri H.1110/M.1699 ile H.1335/M.1917 arasında değişen 50 civarında mezar taşı ile Erken Bizans Dönemine ait sütunceler, çifte sütunlar ve korkuluk payeleri gibi çok miktarda mimari parçalar görülmektedir. Köyün güneydoğusundaki mezarlık mevkiinde bilinen yerde de birkaç adet Bizans Dönemi mimari parçaya rastlanılmaktadır. Köyün güneybatısında, Sığırcı Deresi üzerinde "Güzelve Köprü" olarak adlandırılan köprü yer almaktadır (Resim: 9). Kesme taşla inşa edilen iki sivri kemer gözlü köprüünün eski bir Roma köprüsünün yerine yapıldığı anlaşılmaktadır (Wiegand, 1904:296-297; Hasluck, 1910:132). Köprüye 700 m. kadar mesafede, köy sınırları içerisinde geçen Bandırma-Balıkesir demir

yolu hattı üzerinde, 20. yüzyıl başlarında inşa edilen tarihi gar binaları bulunur (Resim: 10).

Eski Ziraatli

İlçe merkezinin 15 km. güneydoğusunda, Akçapınar'a 2 km. mesafededir. 19. yüzyıl sonlarında 28 hane ve 141 nüfusa sahip olduğu görülen köyde (Şimşir, 2018:336), kendilerini Manav Yörükleri olarak tanımlayan kişiler ikamet etmektedir. Köyde, nereden getirildiği bilinmeyen mermer bir kaideden başka herhangi bir kültür varlığına rastlanılmaz.

Yeni Ziraatli

Eski Ziraatli'ye 1,5 km. mesafededir. Tarihi hakkında bir bilgi bulunmayan köyün 19. yüzyıl sonlarında 63 hane ve 238 nüfustan oluştuğu görülür (Şimşir, 2018:336). Köylüler kendilerinin Çerkez muhaciri olduklarını söylerler. Köyün camisi yenidir. Cami yanında sütun tamburları ile Bizans Dönemine ait bir çiftte sütun görülür. Köyün güneyindeki mezarlıkta tarihleri H.1223/M.1809 ile H.1322/M.1905 arasında değişen 4 adet mezar taşı bulunmaktadır.

Mahbubuler

İlçe merkezinin 22 km. kadar güneydoğusunda, Karacabey-Bandırma yoluna 5 km. mesafededir. Köyün yerlilerini, 500 yıl önce Adana Toroslar'ından geldiklerini söyleyen Manav Yörükleri ile Muhacirler oluşturmaktadır. Köyün camisi yeni olup eskisi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Caminin çevresinde birkaç sütun parçası görülür. Köyün doğusundaki dere kenarında yer alan günümüz ahır içerisinde bir çeşmenin barok tarzı mermer ayna taşı yer almaktadır. Mezarlıkta, sadece birinin tarih kısmı okunabilen (H.1288/M.1872) iki adet kitabeli mezar taşı bulunmakta olup birinin üzerinde "Mahbubeler Obası" ibaresi yer almaktadır.-

Yeni Yenice

İlçe merkezinin 24 km. kadar güneydoğusunda, Bursa-Bandırma yoluna 3 km. mesafededir. Kiepert'in 1892 tarihli haritasında da aynı isimle geçen köyde, Manav Yörükleri ve 93 Muhacirleri yaşamaktadır. Mezarlıkta, en eskisinde köyün isminin de geçtiği, H.1025/M.1617 ve H.1275/M.1859 tarihleri

arasına ait 7 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Aynı mezarlıkta Bizans Dönemine ait sütun başlıkları ve tamburları da görülür.

Yeşilçomlu

İlçe merkezinin yaklaşık 18 km. güneydoğusunda, Susurluk-Bandırma yoluna 3 km. mesafededir. Tarihi hakkında bir bilgi bulunmayan köyün sakinlerini Manav Yörükleri oluşturmaktadır. Köyde bir cami ve çeşme ile eski mezarlık yer almaktadır. Tarihi bilinmeyen cami, boyuna dikdörtgen planlı ve kırma çatılıdır. Kuzeydoğu köşesinde kesme taş kaideli minaresi bulunur. Tuğla hatıllı moloz taşla inşa edilen caminin üzerindeki metal levhada 18. yüzyıl ibaresi yer alır. Caminin mimari özellikleri de bunu yansıtmaktadır. Yakın zamanda restore edilen caminin tavan göbeğindeki boyalı geç dönem ahşap bezemeler dikkat çeker (bkz.,Sözlü, 2014:163-165). Köyün doğu ucunda yer alan çeşme büyük oranda yenilenmiştir. Bunun dışında, köy içindeki yenilenen çeşmenin H.1301/M.1884 tarihli mermer kitabesi (Resim: 11) köyün dernek binasında muhafaza edilmektedir. Köyün 800 m. kadar doğusunda yer alan mezarlıkta tarihleri H.1206/M.1792 ile H.1311/M.1894 arasında değişen 6 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Mezar taşlarının bazılarında köyün adı “Çonlu” olarak zikredilmektedir.

Kirazlı

Yeşilçomlu'nun 4 km. kadar güneyindedir. 19. yüzyıl sonlarında Aksakal Nahiyesi'ne bağlı olan Kirazlı'nın 45 hane ve 166 nüfustan oluştuğu görülmektedir (Şimşir, 2018:341). 93 harbinden sonra Bulgaristan ve Yunanistan'dan gelen muhacirler tarafından kurulduğu ifade edilen köyün mezarlığındaki Türkçe kitabeli bir mezar taşında da merhumun Yunanistan'dan geldiği belirtilmektedir. Köyün camisi yenidir. Caminin karşında kesme taşla inşa edilen kitabeli bir çeşme bulunur (Resim: 12). Üzerindeki sıvadan dolayı tam olarak okunamayan kitabenin H.1301/M.1883 tarihli olduğu anlaşılmaktadır.

Aksakal

İlçe merkezinin yaklaşık 26 km. güneydoğusunda, Bandırma-Susurluk yolu üzerinde yer almaktadır. Kiepert'in haritasında aynı adla gösterilen köy, 19. yüzyıl sonlarında 110 hane ve 448 nüfustan oluşmaktadır (Şimşir, 2018:341). Köyün, eski Köseresul Köyü'nden gelenler tarafından kurulduğu söylenir. Herhangi bir tarihi esere rastlanılmayan köyün mezarlığında

H.1334/M.1916 ve H.1335/M.1917 tarihli iki adet kitabeli mezar taşı bulunur. Köyün 1,4 km. batısından geçen demir yolu üzerinde, halen kullanılan 20. yüzyıl başlarına ait gar binası ile müstemilatları bulunmaktadır.

Metruk Köseresul köyü, Aksakal'ın 4 km. kuzeybatısında, Manyas Gölü kenarında yer almaktadır. Kiepert'in haritasında da adı geçen köyün 19. yüzyıl sonlarında 23 hane ve 70 nüfuslu olduğu görülür (Şimşir, 2018:341). Köyden günümüze bir çeşme ile iki mezarlık yeri dışında bir şey kalmamıştır. Kitabesi bulunmayan çeşmenin tarihi bilinmemektedir. Birçok kez elden geçirildiği anlaşılan moloz taş örgülü çeşme halen akmaktadır. Çeşmenin çevresinde Roma ve Bizans dönemlerine ait çeşitli mimari öğeler ile geç döneme ait yoğun miktarda sırlı-sırsız seramiklere rastlanılmaktadır. Çeşmenin 200 m. kadar güneyindeki mezarlıkta tarihi okunamayan bir adet mezar taşı tespit edilebilmiştir. Yaklaşık 500 m. doğudaki diğer mezarlık tamamen çalılarla kaplı olduğu için bir tespit yapılamamıştır.

Doğa

Aksakal'ın 1 km. kuzeydoğusundadır. Aksakal gibi, eski Köseresul Köyü'nden gelenlerin kurduğu söylenir. Kiepert'in 1892 tarihli haritasında "Duvar" olarak geçen köyün, aynı tarihlerde 78 hane ve 336 nüfuslu olduğu görülmektedir (Şimşir, 2018:341). Köyün 1 km. kadar dışındaki mezarlıkta H.1152/M.1740 ile H.1295/M.1878 arasına tarihlenen 8 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Köyde başka herhangi bir kültür varlığına rastlanılmaz.

Karaçalılık

İlçe merkezine yaklaşık 30 km., Aksakal köyüne 4 km. mesafededir. Köyde herhangi bir kültür varlığı bulunmamaktadır.

Ergili

İlçe merkezinin yaklaşık 32 km. güneyinde, Susurluk-Bandırma yoluna 4 km. mesafededir. Kiepert'in 1892 tarihli haritasında aynı isimle geçen köyün bu yıllarda 107 hane ve 313 nüfustan oluştuğu görülür (Şimşir, 2018:337). 93 harbenden sonra gelen muhacirler tarafından kurulduğu söylenen köyün doğu ucundaki mezarlıkta tarihleri H.1296/M.1879 ile H.1339/M.1921 arasında değişen 6 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Taşların ikisinde "Ergili Kariyesi" şeklinde köyün ismi zikredilmiştir.

Kuş Cenneti (Sığırcık)

İlçe merkezinin 18 km. kadar güneyinde, Manyas Gölü kenarında yer alır. Kiepert'in haritalarında "Syghyrdjyk" olarak geçen köy, 19. yüzyıl sonlarında 97 hane ve 368 nüfustan oluşmaktadır (Şimşir, 2018:341). Manav Yörükleri ile 93 harbi sonrası gelen Muhacir ve Tatarların ikamet ettiği köyde, nereden getirildiği bilinmeyen bir sütun tamburu ile başlık parçasından başka kültür varlığına rastlanılmaz.

Doğruca

İlçe merkezinin 10 km. güneyinde, Karacabey-Bandırma yoluna 2 km. mesafededir. Eski adı "Debleki" olan köy, Kiepert'in haritasında, hem eski hem de yeni adıyla verilmiştir. Köyün tescilli camisi 1940'lı yıllara aittir (Sözlü, 2014:414-416). Eski mahallede beşik kemer nişli hazneli bir çeşme yer alır. Kitabesi bulunmayan çeşmenin tarihi bilinmemektedir. Köy mezarlığında, tarihleri H.1158/M.1746 ile H.1335/M.1917 arasında değişen 9 adet kitabeli mezar taşı vardır. Köyün doğusundaki Hisarbayırı denilen yerde Roma ve Bizans dönemlerine ait yoğun miktarda seramik ve kiremit parçalarına rastlanılmaktadır.

Yeni Sığırcı

Doğruca Köyü'ne 2 km. mesafededir. Herhangi bir kaydına rastlanılmayan köyün Kafkas Muhacirleri tarafından kurulduğu söylenir. Mezarlıktaki, tarihleri H.1323/M.1906 ile H.1346/M.1928 arasında değişen 5 adet kitabeli mezar taşlarında da Kafkas Muhaciri oldukları belirtilmiştir. Üzerinde, 1920 tarihli levha bulunan caminin yenilendiği anlaşılmaktadır.

Bereketli

İlçe merkezinin yaklaşık 17 km. güneyinde, Manyas Gölü kenarında yer alan köy, Kiepert'in haritasında "Yeni Kazakly" olarak işaretlenmiştir. Osmanlı kayıtlarında, Edincik Nahiyesi'ne bağlı görülen 18 hane ve 135 nüfuslu Hamidiye Kazak Köyü (Şimşir, 2018:340) burası olmalıdır. Köyde herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamaktadır.

Külefli

İlçe merkezinin 10 km. kadar güneyinde yer alan köy, Kiepert'in haritasında da aynı isimle geçmektedir. Manav Yörükleri ile Bulgar Muhacirlerinin

yaşadığı köyün camisi yenidir. Köyün güneyindeki mezarlıkta 6 adet kitabeli mezar taşı ile Bizans Dönemine ait sütun, başlık ve oluk gibi mimari öğeler görülmektedir. Mezar taşlarının en erkeni H.1153/M.1741, en geçi H.1328/M.1911 tarihlidir.

Doğanpınar

İlçe merkezinin 17 km. kadar güneybatısında yer alır. Tarihi hakkında bir bilgi bulunmayan köy, Kiepert'in haritasında "Tchiftlik" olarak geçmektedir. Bulgar Muhacirlerinin yaşadığı köy eskiden Safiye Hanım Çiftliği olarak bilinmektedir. Köyün mezarlığında, biri H.1320/M.1903, diğeri H.1340/M.1922 tarihli iki adet mezar taşı mevcuttur. Aynı mezarlıkta, Bizans Dönemine ait birkaç adet mimari plastik bulunmaktadır.

Çinge

İlçe merkezinin güneybatısında, Bandırma-Çanakkale yoluna 4 km. mesafededir. 19. yüzyıl sonlarında 53 hane ve 244 nüfustan oluştuğu görülen (Şimşir, 2018:340) köyün tarihi pek bilinmemektedir. Eskisinin yerine yapıldığı söylenen caminin hemen yanında biri kitabeli olan dört mezar taşı bulunmaktadır. Buradaki musalla taşında, Bizans dönemine ait çifte sütunlar ve lahit kapağı kullanılmıştır (Resim: 13).

Bezirci

Bandırma-Çanakkale yolu üzerinde olup ilçe merkezine 20 km. mesafededir. 19. yüzyıl sonlarında 32 haneli ve 131 nüfuslu bir köy olduğu görülür (Şimşir, 2018:340). Aşağı Mahalle'de yer alan eski cami üzerinde 1888 ve 1952 tarihli iki levha bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı ve kırma çatılı caminin birçok kez elden geçirildiği anlaşılmaktadır. Caminin dibinde, inşasında Bizans mimari plastiklerinin de kullanıldığı kemerli bir çeşme yer alır. Kitabesi bulunmayan çeşmenin tarihi bilinmemektedir. Köy yolu kenarındaki mezarlıkta biri H.1238/M.1823, diğeri H.1335/M.1917 tarihli iki adet mezar taşı ile Bizans Dönemine ait sütun tamburları ve kaideler gibi mimari öğeler bulunmaktadır.

Hıdırköy

Sahil tarafında yer alan köy ilçe merkezine 22 km. mesafededir. Kiepert'in haritalarında "Sazlı Dere" olarak geçen köyün tarihi antik çağlara kadar

uzanmaktadır. Sazlıdere olarak bilinen kıyı bölgesinde bir antik liman bulunan köyün içerisinde de Roma ve Bizans dönemlerine ait mimari plastiklere rastlanılmaktadır. Köyün güneyindeki mezarlıkta tarihleri H.1166/M.1753 ile H.1325/M.1908 arasında değişen 5 adet mezar taşı bulunmaktadır. Ayrıca, Sazlıdere’de de H.1327/M.1910 tarihli bir Osmanlı lahit mezarı yer almaktadır (Resim: 14). Bunların dışında, antik limanın 1,3 km. kuzeydoğusundaki sahil kenarında Felek Değirmeni olarak bilinen Rumlardan kalma bir su değirmeni ile bunun yaklaşık 650 m. kadar ilerisinde bir Bizans su kanalının kalıntıları görülmektedir.

Çarık

İlçe merkezinin yaklaşık 22 km. güneybatısında, Bandırma-Susurluk yoluna 2 km. mesafededir. Kiepert’in haritasında “Tcharikkiöi” olarak geçen köyün, aynı yıllarda 19 hane ve 81 nüfustan oluştuğu görülür (Şimşir, 2018:340). Köyün mezarlığında tarihleri H.1251/M.1836 ile H.1317/M.1900 arasında değişen 4 adet mezar taşı bulunmaktadır. Mezarlıkta, sütun tamburları, çifte sütunlar ve korkuluk payeleri gibi Bizans dönemi plastik öğeler de devşirme olarak kullanılmıştır. Yeni olan caminin çevresinde de Geç Roma ve Erken Bizans Dönemine ait bir başlık ve sütun tamburları görülmektedir.

Orhaniye

Çakıl köye 1 km. mesafede güneydedir. Tarihi pek bilinmeyen köyün 19. yüzyıl sonlarında 90 hane ve 370 nüfuslu olduğu görülmektedir (Şimşir, 2018:340). Köyün mezarlığında Romanya’dan gelen muhacirlere ait olduğu anlaşılan, H.1320/1903, H.1342/M.1924 ve 1927 tarihli 3 adet mezar taşı bulunmaktadır. Mezarlıkta, Bizans Dönemine ait sütun tamburları ve sütunceler ile korkuluk payeleri ve levhaları gibi mimari öğelere de rastlanılmaktadır.

Çepni

İlçe merkezinin yaklaşık 20 km. güneybatısında, Manyas Gölü civarında yer alır. Kiepert’in haritasında “Tchekme” olarak geçen köyün, 19. yüzyıl sonlarında 65 hane ve 243 nüfustan oluştuğu görülür (Şimşir, 2018:340). Köy mezarlığında, tarihleri H.1152/M.1740 ile H.1341/M.1923 arasında değişen 25 civarında kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Köyün doğu ucundaki 1948 tarihli çeşme ile köy mezarlığında çifte sütunlar, korkuluk payeleri, kapı len-toları gibi Bizans Dönemine ait devşirmelere yer verilmiştir.

Beyköy

İlçe merkezinin 24 km. kadar güneybatısında, Bandırma-Gönen karayoluna 1 km. içerisinde yer alır. Kiepert'in haritasında aynı isimle geçen köy, 19. yüzyıl sonlarında 21 hane ve 107 nüfustan oluşmaktadır (Şimşir, 2018:340). Köyün eski mezarlığında H.1304/M.1887 tarihli bir adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bunun dışında, mezarlık ve köy içinde, çifte sütunceler ve sütun tamburları gibi Bizans devşirmelerine rastlanılmaktadır.

Şirinçavuş

Sahil tarafında yer alan köy ilçe merkezine yaklaşık 32 km. mesafededir. Kiepert'in haritası ile Hasluck'un kitabında (1910:127) "Çavuşköy" olarak geçen köyde Manav Yörükleri ile Bulgar Muhacirleri yaşamaktadır. Köyün 500 m. güneybatısındaki eski mezarlıkta tarihleri H.1278/M.1862 ile H.1323/M.1906 arasında değişen 4 adet mezar taşı bulunmaktadır. Köyün antik limanında (Dumankaya 2018: 165-173.), Geç Roma ve Erken Bizans Dönemini yansıtan sütun, başlık ve kaide gibi bazı yapı elamanları sahil civarına yayılmış vaziyettedir.

Musakça

İlçe merkezinin batı sınırında, Gönen Çayı'nın denize döküldüğü yerin doğu tarafında yer alır. Antik Kyzikos-Biga yolu üzerinde yer alan köy Kiepert'in haritaları ile Hasluck'un eserinde şimdiki adıyla geçmektedir. Eski Rum yerleşimi olan köye mübadele sonrası Selanik'ten gelen göçmenler yerleşmiştir. Eskiden var olduğu söylenen, Rumlardan kalma kilise, okul ve çeşmeden de herhangi bir iz yoktur.

KAYNAKÇA

- Cuinet, V. (1894). *La Turquie d'Asie Géographie Administrative*. Tome Quatrieme. Paris.
- Dağlı, Y., Kahraman, S. A. ve Sezgin, İ. (2007). *Evlüyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dumankaya, O. (2018). Bandırma İlçesi Şirinçavuş Mahallesi Antik Liman Yerleşim ve Batık Potansiyelinin Tespiti Araştırmaları-2017. *Antik Çağ'dan Cumhuriyet'e Bandırma ve Yakın Çevresi Tarihi*,165-173. Bursa: Bandırma Belediyesi Kültür Yayınları.
- Dündar, M. ve Acioğlu, Y. (2018). Bandırma ve Köylerinde Türk Kültür Varlıkları Araştırması. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, 2, 369-398. Ankara: Gece Akademi.

Erken, S. (1977). *Türkiyede Vakıf Abideleri ve Eski Eserler - II*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Hasluck, F. W. (1910). *Cyzicus*. Cambridge: Cambridge University Press.

İşıkkadoğan, A. (2013). *Balıkesir Çeşmeleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.

Mutaf, A. (2018). Haydar Çavuş Camii İnşası ve Vakfiyesinin Kuruluşu. *Antik Çağ'dan Cumhuriyet'e Bandırma ve Yakın Çevresi Tarihi*, 219-226. Bursa: Bandırma Belediyesi Kültür Yayınları.

Öden, Z. G. (1999). *Karası Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sivrioğlu, U. T. (2018). Bizans Asırlarında Kapıdağı ve Çevresi. *Antik Çağ'dan Cumhuriyet'e Bandırma ve Yakın Çevresi Tarihi*, 181-200. Bursa: Bandırma Belediyesi Kültür Yayınları.

Sözlü, H. (2014). *Balıkesir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.

Strabon. (2015). *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII-XIII-XIV)*. (Çev. A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Şimşir, N. (2018). Bandırma ve Köylerinin Nüfusu (XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başı). *Antik Çağ'dan Cumhuriyet'e Bandırma ve Yakın Çevresi Tarihi*, 313-342. Bursa: Bandırma Belediyesi Kültür Yayınları.

Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, 1*. (Çev. A. Suat). Cilt:1. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Tuğlacı, P. (1985). *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Tüfekçioğlu, A. (2005). *Edincik'te Türk Devri Mimarisi ve Mezar Taşları*. Bursa: Edincik Belediyesi Kültür Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Wiegand, T. (1904). *Reisen in Mysien, Extrait des Athen. Mitteilungen*, 254-339. Athen.

Şekil 1: Yüzey Araştırması yapılan yerleri gösteren Bandırma Bölgesi haritası.

Resim 1: Bandırma ilçe merkezi, Baruthane.

Resim 2: Bandırma ilçe merkezi, Askeri Redif Binası.

Resim 3: Edincik, çeşme kitabesi.

Resim 4: Edincik, hamam.

Resim 5: Dutlimanı, yapı kalıntıları.

Resim 6: Yenice, Bizans Dönemi lahit ve mimari yapı elmanı.

Resim 7: Kayacık, çeşme.

Resim 8: akıl, eşme.

Resim 9: Akçapınar, Güzelce Köprü.

Resim 10: Akçapınar, Gar Binası.

Resim 11: Yeşilçomlu, çeşme kitabesi.

Resim 12: Kirazlı, çeşme.

Resim 13: Çinge, musalla taşı.

Resim 14: Hıdırköy Sazlıdere Mevkii, lahit mezar.